

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

जातक-अट्ठकथा

(दुतियो भागो)

२. दुकनिपातो

१. दळहवगो

[१५१] १. राजोवादजातकवण्णना

दळहं दळहस्स खिपतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो राजोवादं आरब्ध कथेसि । सो तेसकुणजातके (जा० २.१७.१ आदयो) आवि भविस्सति । एकस्मिं पन दिवसे कोसलराजा एकं अगतिगतं दुब्बिनिच्छयं अट्ठं विनिच्छिनित्वा भुत्तपातरासो अल्लहत्थोव अलङ्कतरथं अभिरुह सत्थु सन्तिकं गन्त्वा फुल्लपदुमसस्सरिकेसु पादेसु निपतित्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अथ नं सत्था एतदवोच — “हन्द कुतो नु त्वं, महाराज, आगच्छसि दिवा दिवस्सा”ति । “भन्ते, अज्ज एकं अगतिगतं दुब्बिनिच्छयं अट्ठं विनिच्छिनन्तो ओकासं अलभित्वा इदानीं तं तीरेत्वा भुज्जित्वा अल्लहत्थोव तुम्हाकं उपट्ठानं आगतोम्ही”ति । सत्था “महाराज, धम्मेन समेन अट्ठविनिच्छयं नाम कुसलं, सग्गमग्गो एस । अनच्छरियं खो पनेतं, यं तुम्हे मादिसस्स सब्बज्जुबुद्धस्स सन्तिका ओवादं लभमाना धम्मेन समेन अट्ठं विनिच्छिनेय्याथ । एतदेव अच्छरियं, यं पुब्बे राजानो असब्बज्जनम्पि पण्डितानं वचनं सुत्वा धम्मेन समेन अट्ठं विनिच्छिनन्ता चत्तारि अगतिगमनानि वज्जेत्वा दस राजधम्मे अकोपेत्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा सग्गपुरं पूरयमाना अगमिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिस्मिं पटिसन्धिं गहेत्वा लद्धगब्भपरिहारो सोत्थिना मातुकुच्छिम्हा निक्खमि । नामग्गहणदिवसे पनस्स “ब्रह्मदत्तकुमारो”त्वेव नामं अकंसु । सो अनुपुब्बेन वयप्पत्तो सोळसवस्सकाले तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पेसु निष्फत्तिं पत्वा पितु अच्चयेन रज्जे पटिट्ठाय धम्मेन समेन रज्जं कारेसि, छन्दादिवसेन अगन्त्वा विनिच्छयं अनुसासि । तस्मिं एवं धम्मेन रज्जं कारेन्ते अमच्चापि धम्मेनेव वोहारं विनिच्छिनिंसु । वोहारेसु धम्मेन विनिच्छयमानेसु कूटडुकारका नाम नाहेसुं, तेसं अभावा अट्ठत्थाय राजङ्गणे उपरवो पच्छिज्जि । अमच्चा दिवसम्पि विनिच्छयट्ठाने निसीदित्वा कज्चि विनिच्छयत्थाय आगच्छन्तं अदिस्वा उट्ठाय पक्कमन्ति, विनिच्छयट्ठानं छट्ठेतब्बभावं पापुणि ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि — “मयि धम्मेन रज्जं कारेन्ते विनिच्छयट्ठानं आगच्छन्ता नाम नत्थि, उपरवो पच्छिज्जि, विनिच्छयट्ठानं छट्ठेतब्बभावं पत्तं, इदानीं मया अत्तनो अगुणं परियेसितुं वट्ठति ‘अयं नाम मे अगुणो’ति सुत्वा तं पहाय गुणोसुयेव वत्तिस्सामी”ति । ततो पट्ठाय “अत्थि नु खो मे कोचि अगुणवादी”ति परिग्गणहन्तो अन्तोवळज्जकानं अन्तरे कज्चि अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा “एते मय्हं भयेनापि अगुणं अवत्वा गुणमेव वदेय्यु”न्ति बहिवळज्जनके परिग्गणहन्तो तत्थापि अदिस्वा अन्तो नगरे परिग्गणहि । बहिनगरे चतूसु द्वारेसु चतुगामके परिग्गणहि । तत्थापि कज्चि अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा “जनपदं परिग्गणहिस्सामी”ति अमच्चे रज्जं पटिच्छापेत्वा रथं आरुह सारथिमेव गहेत्वा अज्जातकवेसेन नगरा निक्खमित्वा जनपदं परिग्गणहमानो याव पच्चन्तभूमिं गन्त्वा कज्चि अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा पच्चन्तसीमतो महामग्गेन नगराभिमुखोयेव निवत्ति ।

तस्मिं पन काले बल्लिको नाम कोसलराजापि धम्मेन रज्जं कारेन्तो अगुणकथं गवेसन्तो हुत्वा अन्तोवळज्जकादीसु अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा जनपदं परिगणहन्तो तं पदेसं अगमासि । ते उभोपि एकस्मिं निन्नट्टाने सकटमग्गे अभिमुखा अहेसुं, रथस्स उक्कमनट्टानं नत्थि । अथ बल्लिकरज्जो सारथि बाराणसिरज्जो सारथि “तव रथं उक्कमापेही”ति आह । सोपि “अम्भो सारथि, तव रथं उक्कमापेहि, इमस्मिं रथे बाराणसिरज्जसामिको ब्रह्मदत्तमहाराजा निसिन्नो”ति आह । इतरोपि नं “अम्भो सारथि, इमस्मिं रथे कोसलरज्जसामिको बल्लिकमहाराजा निसिन्नो, तव रथं उक्कमापेत्वा अम्हाकं रज्जो रथस्स ओकासं देही”ति आह । बाराणसिरज्जो सारथि “अयम्पि किर राजायेव, किं नु खो कातब्ब”न्ति चिन्तेन्तो “अत्थेसो उपायो”ति वयं पुच्छित्वा “दहरस्स रथं उक्कमापेत्वा महल्लकस्स ओकासं दापेस्सामी”ति सन्निट्टानं कत्वा तं सारथिं कोसलरज्जो वयं पुच्छित्वा परिगणहन्तो उभिन्नम्पि समानवयभावं जत्वा रज्जपरिमाणं बलं धनं यसं जातिं गोत्तं कुलपदेसन्ति सब्बं पुच्छित्वा “उभोपि तियोजनसतिकस्स रज्जस्स सामिनो समानबलधनयसजातिगोत्तकुलपदेसा”ति जत्वा “सीलवन्तस्स ओकासं दस्सामी”ति चिन्तेत्वा “भो सारथि, तुम्हाकं रज्जो सीलाचारो कीदिसो”ति पुच्छि । सो “अयच्च अयच्च अम्हाकं रज्जो सीलाचारो”ति अत्तनो रज्जो अगुणमेव गुणतो पकासेन्तो पठमं गाथमाह —

१. “दळ्हं दळ्हस्स खिपति, बल्लिको मुदुना मुदुं ।
साधुम्पि साधुना जेति, असाधुम्पि असाधुना ।
एतादिसो अयं राजा, मग्गा उय्याहि सारथी”ति ॥

तत्थ **दळ्हं दळ्हस्स खिपतीति** यो दळ्हो होति बलवदळ्हेन पहारेन वा वचनेन वा जिनिटब्बो, तस्स दळ्हमेव पहारं वा वचनं वा खिपति । एवं दळ्होव हुत्वा तं जिनातीति दस्सेति । **बल्लिको**ति तस्स रज्जो नामं । **मुदुना मुदुन्ति** मुदुपुगलं सयम्पि मुदु हुत्वा मुदुनाव उपायेन जिनाति । **साधुम्पि साधुना जेतीति** ये साधू सप्पुरिसा, ते सयम्पि साधु हुत्वा साधुनाव उपायेन जिनाति । **असाधुम्पि असाधुनाति** ये पन असाधू, ते सयम्पि असाधु हुत्वा असाधुनाव उपायेन जिनातीति दस्सेति । **एतादिसो अयं राजाति** अयं अम्हाकं कोसलराजा सीलाचारेण एवरूपो । **मग्गा उय्याहि सारथीति** अत्तनो रथं मग्गा उक्कमापेत्वा उय्याहि, उप्पथेन याहि, अम्हाकं रज्जो मग्गं देहीति वदति ।

अथ नं बाराणसिरज्जो सारथि “अम्भो, किं पन तया अत्तनो रज्जो गुणकथा कथिता”ति वत्वा “आमा”ति वुत्ते “यदि पन एते गुणाति वदसि, अगुणा पन कीदिसी”ति वत्वा “एते ताव अगुणा होन्तु, तुम्हाकं पन रज्जो कीदिसो गुणो”ति वुत्ते “तेन हि सुणाही”ति दुतियं गाथमाह —

२. “अक्कोधेन जिने कोधं, असाधुं साधुना जिने ।
जिने कदरियं दानेन, सच्चेनालिकवादिनं ।
एतादिसो अयं राजा, मग्गा उय्याहि सारथी”ति ॥

तत्थ **एतादिसोति** एतेहि “अक्कोधेन जिने कोधं”न्ति आदिवसेन वुत्तेहि गुणेहि समन्नागतो । अयञ्चि कुद्धं पुगलं सयं अक्कोधो हुत्वा अक्कोधेन जिनाति, असाधुं पन सयं साधु हुत्वा साधुनाव उपायेन जिनाति, कदरियं थद्धमच्छरिं सयं दायको हुत्वा दानेन जिनाति । **सच्चेनालिकवादिनन्ति** मुसावादिं सयं सच्चवादी हुत्वा सच्चेन जिनाति । **मग्गा उय्याहि सारथीति**, सम्म सारथि, मग्गतो अपगच्छ । एवंविधसीलाचारगुणयुत्तस्स अम्हाकं रज्जो मग्गं देहि, अम्हाकं राजा मग्गस्स अनुच्छविकोति ।

एवं वृत्ते बल्लिकराजा च सारथि च उभोपि रथा ओतरित्वा अस्से मोचेत्वा रथं अपनेत्वा बाराणसिरज्जो मगं अदंसु । बाराणसिराजा बल्लिकरज्जो “रज्जा नाम इदञ्चिदञ्च कातुं वट्टती”ति ओवादं दत्वा बाराणसिं गन्त्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपुरं पूरेसि । बल्लिकराजापि तस्स ओवादं गहेत्वा जनपदं परिग्गहेत्वा अत्तनो अगुणवादिं अदिस्वाव सकनगरं गन्त्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपुरमेव पूरेसि ।

सत्था कोसलराजस्स ओवादत्थाय इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा बल्लिकरज्जो सारथि मोग्गल्लानो अहोसि, बल्लिकराजा आनन्दो, बाराणसिरज्जो सारथि सारिपुत्तो, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

राजोवादजातकवण्णना पठमा ।

[१५२] २. सिङ्गालजातकवण्णना

असमेक्खितकम्मन्तन्ति इदं सत्था कूटागारसालायं विहरन्तो वेसालिवासिकं एकं न्हापितपुत्तं आरब्ध कथेसि । तस्स किर पिता राजूनं राजोरोधानं राजकुमारानं राजकुमारिकानञ्च मस्सुकरणकेससण्ठपनअट्टपदट्टपनादीनि सब्बकिच्चानि करोति सद्धो पसन्नो तिसरणगतो समादिन्नपञ्चसीलो, अन्तरन्तरे सत्थु धम्मं सुणन्तो कालं वीतिनामेति । सो एकस्मिं दिवसे राजनिवेसने कम्मं कातुं गच्छन्तो अत्तनो पुत्तं गहेत्वा गतो । सो तत्थ एकं देवच्छरापटिभागं अलङ्कृतपटियत्तं लिच्छविकुमारिकं दिस्वा किलेसवसेन पटिबद्धचित्तो हुत्वा पितरा सद्धिं राजनिवेसना निक्खमित्वा “एतं कुमारिकं लभमानो जीविस्सामि, अलभमानस्स मे एत्थेव मरण”न्ति आहारुपच्छेदं कत्वा मञ्चकं परिस्सजित्वा निपज्जि ।

अथ नं पिता उपसङ्गमित्वा “तात, अवत्थुमिह छन्दरागं मा करि, हीनजच्चो त्वं न्हापितपुत्तो, लिच्छविकुमारिका खत्तियधीता जातिसम्पन्ना, न सा तुय्हं अनुच्छविका, अज्जं ते जातिगोत्तेहि सदिसं कुमारिकं आनेस्सामी”ति आह । सो पितु कथं न गण्हि । अथ नं माता भाता भगिनी चूळपिता चूळमाताति सब्बेपि जातका चेव मित्तसुहज्जा च सन्निपतित्वा सज्जापेन्तापि सज्जापेतुं नासक्खिंसु । सो तत्थेव सुस्सित्वा परिसुस्सित्वा जीवितकखयं पापुणि । अथस्स पिता सरीरकिच्चपेतकिच्चानि कत्वा तनुसोको “सत्थारं वन्दिस्सामी”ति बहुं गन्धमालाविलेपनं गहेत्वा महावनं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “किं नु खो, उपासक, बहूनि दिवसानि न दिस्ससी”ति वृत्ते तमत्थं आरोचेसि । सत्था “न खो, उपासक, इदनेव तव पुत्तो अवत्थुस्मिं छन्दरागं उप्पादेत्वा विनासं पापुणि, पुब्बेपि पत्तोयेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे सीहयोनियं निब्बत्ति । तस्स छ कनिट्टभातरो एका च भगिनी अहोसि, सब्बेपि कञ्चनगुहायं वसन्ति । तस्सा पन गुहाय अविदूरे रजतपब्बते एका फलिकगुहा अत्थि, तत्थेको सिङ्गालो वसति । अपरभागे सीहानं मातापितरो कालमकंसु । ते भगिनिं सीहपोतिकं कञ्चनगुहायं ठपेत्वा गोचराय पक्कमित्वा मंसं आहरित्वा तस्सा देन्ति । सो सिङ्गालो तं सीहपोतिकं दिस्वा पटिबद्धचित्तो अहोसि । तस्सा पन मातापितूनं धरमानकाले ओकासं नालत्थ, सो सत्तन्नम्पि तेसं गोचराय पक्कन्तकाले फलिकगुहाय ओतरित्वा कञ्चनगुहाय द्वारं गन्त्वा सीहपोतिकाय पुरतो लोकामिसपटिसंयुत्तं एवरूपं रहस्सकथं कथेसि — “सीहपोतिके, अहम्पि चतुप्पदो, त्वम्पि चतुप्पदा, त्वं मे पजापती होहि, अहं ते पति भविस्सामि, ते मयं समग्गा सम्मोदमाना वसिस्साम, त्वं इतो पट्टाय मं किलेसवसेन सङ्गण्हाही”ति । सा तस्स वचनं सुत्वा चिन्तेसि — “अयं सिङ्गालो चतुप्पदानं अन्तरे हीनो पटिकुट्टो चण्डालसदिसो, मयं उत्तमराजकुलसम्मता, एस खो मया सद्धिं असब्धिं अननुच्छविकं कथं कथेति, अहं एवरूपं कथं सुत्वा जीवितेन किं करिस्सामि, नासावातं सन्निरुज्झित्वा मरिस्सामी”ति । अथस्सा एतदहोसि — “मय्हं एवमेव मरणं

अयुत्तं, भातिका ताव मे आगच्छन्तु, तेसं कथेत्वा मरिस्सामी”ति । सिङ्गालोपि तस्सा सन्तिका पटिवचनं अलभित्वा “इदानीं एसा मय्हं कुञ्जती”ति दोमनस्सप्पत्तो फलिकगुहायं पविसित्वा निपज्जि ।

अथेको सीहपोतको महिसवारणादीसु अज्जतरं वधित्वा मंसं खादित्वा भगिनिया भागं आहरित्वा “अम्म, मंसं खादस्सू”ति आह । “भातिक, नाहं मंसं खादामि, मरिस्सामी”ति । “किं कारणा”ति? सा तं पवत्ति आचिक्खि । “इदानीं कहं सो सिङ्गालो”ति च वुत्ते फलिकगुहायं निपन्नं सिङ्गालं “आकासे निपन्नो”ति मज्जमाना “भातिक, किं न पस्ससि, एसो रजतपब्बते आकासे निपन्नो”ति । सीहपोतको तस्स फलिकगुहायं निपन्नभावं अजानन्तो “आकासे निपन्नो”ति सज्जी हुत्वा “मारेस्सामि न”न्ति सीहवेगेन पक्खन्दित्वा फलिकगुहं हृदयेनेव पहरि । सो हृदयेन फलितेन तत्थेव जीवितक्खयं पत्वा पब्बतपादे पति । अथापरो आगच्छि, सा तस्सपि तथेव कथेसि । सोपि तथेव कत्वा जीवितक्खयं पत्वा पब्बतपादे पति ।

एवं छसुपि भातिकेसु मतेसु सब्बपच्छा बोधिसत्तो आगच्छि । सा तस्सपि तं कारणं आरोचेत्वा “इदानीं सो कुहि”न्ति वुत्ते “एसो रजतपब्बतमत्थके आकासे निपन्नो”ति आह । बोधिसत्तो चिन्तेसि — “सिङ्गालानं आकासे पतिट्ठा नाम नत्थि, फलिकगुहायं निपन्नको भविस्सती”ति । सो पब्बतपादं ओतरित्वा छ भातिके मते दिस्वा “इमे अत्तनो बालताय परिगणहनपज्जाय अभावेन फलिकगुहभावं अजानित्वा हृदयेन पहरित्वा मता भविस्सन्ति, असमेक्खित्वा अतितुरितं करोन्तानं कम्मं नाम एवरूपं होती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

३. “असमेक्खितकम्मन्तं, तुरिताभिनिपातिनं ।
सानि कम्मानी तप्पेन्ति, उण्हंवज्झोहितं मुखे”ति ॥

तत्थ असमेक्खितकम्मन्तं, तुरिताभिनिपातिनन्ति यो पुग्गलो यं कम्मं कत्तुकामो होति, तत्थ दोसं असमेक्खित्वा अनुपधारेत्वा तुरितो हुत्वा वेगेनेव तं कम्मं कातुं अभिनिपतति पक्खन्दति पटिपज्जति, तं असमेक्खितकम्मन्तं तुरिताभिनिपातिनं एवं सानि कम्मानी तप्पेन्ति, सोचेन्ति किलमेन्ति । यथा किं? उण्हंवज्झोहितं मुखेति, यथा भुज्जन्तेन “इदं सीतलं इदं उण्ह”न्ति अनुपधारेत्वा उण्हं अज्झोहरणीयं मुखे अज्झोहरितं ठपितं मुखम्पि कण्ठम्पि कुच्छिम्पि दहति सोचेति किलमेति, एवं तथारूपं पुग्गलं सानि कम्मानी तप्पेन्ति ।

इति सो सीहो इमं गाथं वत्वा “मम भातिका अनुपायकुसलताय ‘सिङ्गालं मारेस्सामा’ति अतिवेगेन पक्खन्दित्वा सयं मता, अहं पन एवरूपं अकत्वा सिङ्गालस्स फलिकगुहायं निपन्नस्सेव हृदयं फालेस्सामी”ति सिङ्गालस्स आरोहनओरोहनमग्गं सल्लक्खेत्वा तदभिमुखो हुत्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदि, पथविया सद्धिं आकासं एकनिन्नादं अहोसि । सिङ्गालस्स फलिकगुहायं निपन्नस्सेव सीततसितस्स हृदयं फलि, सो तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि ।

सत्था “एवं सो सिङ्गालो सीहनादं सुत्वा जीवितक्खयं पत्तो”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुतियं गाथमाह —

४. “सीहो च सीहनादेन, ददरं अभिनादयि ।
सुत्वा सीहस्स निग्घोसं, सिङ्गालो ददरे वसं ।
भीतो सन्तासमापादि, हृदयज्जस्स अप्फली”ति ॥

तत्थ सीहोति चत्तारो सीहा — तिणसीहो, पण्डुसीहो, काळसीहो, सुरत्तहत्थपादो केसरसीहोति । तेसु केसरसीहो इध अधिप्पेतो । **दहरं अभिनादयीति** तेन असनिपातसद्वसदिसेन भेरवतरेन सीहनादेन तं रजतपब्बतं अभिनादयि एकनिन्नादं अकासि । **दहरे वसन्ति** फलिकमिस्सके रजतपब्बते वसन्तो । **भीतो सन्तासमापादीति** मरणभयेन भीतो चित्तुत्रासं आपादि । **हृदयञ्चस्स अफलीति** तेन चस्स भयेन हृदयं फलीति ।

एवं सीहो सिङ्गालं जीवितक्खयं पापेत्वा भातरो एकस्मिं ठाने पटिच्छादेत्वा तेसं मतभावं भगिनिया आचिक्खित्वा तं समस्सासेत्वा यावजीवं कञ्चनगुहायं वसित्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिवुहि । “तदा सिङ्गालो न्हापितपुत्तो अहोसि, सीहपोतिका लिच्छविकुमारिका, छ कनिट्टभातरो अञ्जतरथेरा अहेसुं, जेड्ढातिकसीहो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सिङ्गालजातकवण्णना दुतिया ।

[१५३] ३. सूकरजातकवण्णना

चतुष्पदो अहं, सम्माति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं महल्लकत्थेरं आरब्ध कथेसि । एकस्मिञ्चि दिवसे रत्तिं धम्मस्सवने वत्तमाने सत्थरि गन्धकुट्टिद्वारे रमणीये सोपानफलके ठत्वा भिक्खुसङ्घस्स सुगतोवादं दत्वा गन्धकुट्टिं पविट्ठे धम्मसेनापति सत्थारं वन्दित्वा अत्तनो परिवेणं अगमासि । महामोग्गल्लानोपि परिवेणमेव गन्त्वा मुहुत्तं विस्समित्वा थेरस्स सन्तिकं आगन्त्वा पज्झं पुच्छि, पुच्छितपुच्छितं धम्मसेनापति गगनतले पुण्णचन्दं उट्ठापेन्तो विय विस्सज्जेत्वा पाकटमकासि । चतस्सोपि परिसा धम्मं सुणमाना निसीदिसु । तत्थेको महल्लकत्थेरो चिन्तेसि — “सचाहं इमिस्सा परिसाय मज्झे सारिपुत्तं आलुळेन्तो पज्झं पुच्छिस्सामि, अयं मे परिसा ‘बहुस्सुतो अयं’न्ति जत्वा सक्कारसम्मानं करिस्सती”ति परिसन्तरा उट्ठाय थेरं उपसङ्कमित्वा एकमन्तं ठत्वा “आवुसो सारिपुत्त, मयम्पि तं एकं पज्झं पुच्छाम, अम्हाकम्पि ओकासं करोहि, देहि मे विनिच्छयं आवेधिकाय वा निवेधिकाय वा निग्गहे वा पग्गहे वा विसेसे वा पटिविसेसे वा”ति आह । थेरो तं ओलोकेत्वा “अयं महल्लको इच्छाचारे ठितो तुच्छो न किञ्चि जानाती”ति तेन सद्धिं अकथेत्वाव लज्जमानो बीजनिं ठपेत्वा आसना ओतरित्वा परिवेणं पाविसि, मोग्गल्लानत्थेरोपि अत्तनो परिवेणमेव अगमासि ।

मनुस्सा उट्ठाय “गण्ठथेतं तुच्छमहल्लकं, मधुरधम्मस्सवनं नो सोतुं न अदासी”ति अनुबन्धिंसु । सो पलायन्तो विहारपच्चन्ते भिन्नपदराय वच्चकुट्टिया पतित्वा गूथमक्खितो अट्ठासि । मनुस्सा तं दिस्वा विप्पटिसारिनो हुत्वा सत्थु सन्तिकं अगमंसु । सत्था ते दिस्वा “किं उपासका अवेलाय आगतत्था”ति पुच्छि, मनुस्सा तमत्थं आरोचेसुं । सत्था “न खो उपासका इदनेवेस महल्लको उप्पिलावितो हुत्वा अत्तनो बलं अजानित्वा महाबलेहि सद्धिं पयोजेत्वा गूथमक्खितो जातो, पुब्बेपेस उप्पिलावितो हुत्वा अत्तनो बलं अजानित्वा महाबलेहि सद्धिं पयोजेत्वा गूथमक्खितो अहोसी”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सीहो हुत्वा हिमवन्तपदेसे पब्बतगुहाय वासं कप्पेसि । तस्सा अविदूरे एकं सरं निस्साय बहू सूकरा निवासं कप्पेसुं । तमेव सरं निस्साय तापसापि पण्णसालासु वासं कप्पेसुं । अथेकदिवसं सीहो महिसवारणादीसु अञ्जतरं वधित्वा यावदत्थं मंसं खादित्वा तं सरं ओतरित्वा पानीयं पिवित्वा उत्तरि । तस्मिं खणे एको थूलसूकरो तं सरं निस्साय गोचरं गण्हाति । सीहो तं दिस्वा “अञ्जं एकदिवसं इमं खादिस्सामि, मं खो पन

दिस्वा पुन न आगच्छेय्या”ति तस्स अनागमनभयेन सरतो उत्तरित्वा एकेन पस्सेन गन्तुं आरभि। सूकरो ओलोकेत्वा “एस मं दिस्वा मम भयेन उपगन्तुं असक्कोन्तो भयेन पलायति, अज्ज मया इमिना सीहेन सद्धिं पयोजेतुं वट्ठी”ति सीसं उक्खिपित्वा तं युद्धत्थाय अव्यन्तो पठमं गाथमाह —

५. “चतुष्पदो अहं सम्म, त्वम्पि सम्म चतुष्पदो।
एहि सम्म निवत्तस्सु, किं नु भीतो पलायसी”ति॥

सीहो तस्स कथं सुत्वा “सम्म सूकर, अज्ज अम्हाकं तथा सद्धिं सङ्गामो नत्थि, इतो पन सत्तमे दिवसे इमस्मिंयेव ठाने सङ्गामो होतू”ति वत्वा पक्कामि। सूकरो “सीहेन सद्धिं सङ्गामेस्सामी”ति हट्ठपहट्ठो तं पवत्तिं जातकानं आरोचेसि। ते तस्स कथं सुत्वा भीततसिता “इदानी त्वं सब्बेपि अम्हे नासेस्ससि, अत्तनो बलं अजानित्वा सीहेन सद्धिं सङ्गामं कत्तुकामोति, सीहो आगन्त्वा सब्बेपि अम्हे जीवितक्खयं पापेस्सति, साहसिककम्मं मा करी”ति आहंसु। सोपि भीततसितो “इदानी किं करोमी”ति पुच्छि। सूकरा “सम्म, त्वं एतेसं तापसानं उच्चारभूमिं गन्त्वा पूतिगूथे सत्त दिवसानि सरीरं परिवट्ठेत्वा सुक्खापेत्वा सत्तमे दिवसे सरीरं उस्सावबिन्दूहि तेमेत्वा सीहस्स आगमनतो पुरिमतरं गन्त्वा वातयोगं जत्वा उपरिवाते तिट्ठ, सुचिजातिको सीहो तव सरीरगन्धं घायित्वा तुहं जयं दत्वा गमिस्सती”ति आहंसु। सो तथा कत्वा सत्तमे दिवसे तत्थ अट्ठासि। सीहो तस्स सरीरगन्धं घायित्वा गूथमक्खितभावं जत्वा “सम्म सूकर, सुन्दरो ते लेसो चिन्तितो, सचे त्वं गूथमक्खितो नाभविस्स, इधेव तं जीवितक्खयं अपापेस्सं, इदानी पन ते सरीरं नेव मुखेन डंसितुं, न पादेन पहरितुं सक्का, जयं ते दम्मी”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

६. “असुचि पूतिलोमोसि, दुग्गन्धो वासि सूकर।
सचे युज्जितुकामोसि, जयं सम्म ददामि ते”ति॥

तत्थ पूतिलोमोति मीळ्हमक्खितत्ता दुग्गन्धलोमो। दुग्गन्धो वासीति अनिट्ठजेगुच्छपटिकूलगन्धो हुत्वा वायसि। जयं, सम्म, ददामि तेति “तुहं जयं देमि, अहं पराजितो, गच्छ त्व”न्ति वत्वा सीहो ततोव निवत्तित्वा गोचरं गहेत्वा सरे पानीयं पिबित्वा पब्बतगुहमेव गतो। सूकरोपि “सीहो मे जितो”ति जातकानं आरोचेसि। ते भीततसिता “पुन एकदिवसं आगच्छन्तो सीहो सब्बेव अम्हे जीवितक्खयं पापेस्सती”ति पलायित्वा अज्जत्थ अगमंसु।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सूकरो महल्लको अहोसि, सीहो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

सूकरजातकवण्णना ततिया।

[१५४] ४. उरगजातकवण्णना

इधूरगानं पवरो पविट्ठोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सेणिभण्डनं आरब्ध कथेसि। कोसलरज्जो किर सेवका सेणिपमुखा द्वे महामत्ता अज्जमज्जं दिट्ठुद्धाने कलहं करोन्ति, तेसं वेरिभावो सकलनगरे पाकटो जातो। ते नेव राजा, न जातिमत्ता समगो कातुं सक्खिंसु। अथेकदिवसं सत्था पच्चूससमये बोधनेय्यबन्धवे ओलोकेन्तो तेसं उभिन्नम्पि सोतापत्तिमगगस्स उपनिस्सयं दिस्वा पुनदिवसे एककोव सावत्थियं पिण्डाय पविसित्वा तेसु एकस्स गेहद्वारे अट्ठासि। सो निक्खमित्वा पत्तं गहेत्वा सत्थारं अन्तोनिवेसनं पवेसेत्वा आसनं पज्जपेत्वा निसीदापेसि। सत्था निसीदित्वा तस्स

मेत्ताभावनाय आनिसंसं कथेत्वा कल्लचित्तं जत्वा सच्चानि पकासेसि, सो सच्चपरियोसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

सत्था तस्स सोतापन्नभावं जत्वा तमेव पत्तं गाहापेत्वा उड्डाय इतरस्स गेहद्वारं अगमासि । सोपि निक्खमित्वा सत्थारं वन्दित्वा “पविसथ, भन्ते”ति घरं पवेसेत्वा निसीदापेसि । इतरोपि पत्तं गहेत्वा सत्थारा सङ्घियेव पाविसि । सत्था तस्स एकादस मेत्तानिसंसे वण्णेत्वा कल्लचित्तं जत्वा सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने सोपि सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । इति ते उभोपि सोतापन्ना हुत्वा अज्जमज्जं अच्चयं दस्सेत्वा खमापेत्वा समग्गा सम्मोदमाना एकज्झासया अहेसुं । तं दिवसज्जेव च भगवतो सम्मुखाव एकतो भुज्जिंसु । सत्था भत्तकिच्चं निट्ठापेत्वा विहारं अगमासि । ते बहूनि मालागन्धविलेपनानि चेव सप्पिमधुफाणितादीनि च आदाय सत्थारा सङ्घियेव निक्खमिंसु । सत्था भिक्खुसङ्घेन वत्ते दस्सिते सुगतोवादं दत्वा गन्धकुटिं पाविसि ।

भिक्खू सायन्हसमये धम्मसभायं सत्थु गुणकथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सत्था अदन्तदमको, ये नाम द्वे महामत्ते चिरं वायममानोपि नेव राजा समग्गे कातुं सक्खि, न जातिमिच्चादयो सक्खिंसु, ते एकदिवसेनेव तथागतेन दमिता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेवाहं इमे द्वे जने समग्गे अकासिं, पुब्बेपेते मया समग्गा कतायेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसियं उस्सवे घोसिते महासमज्जं अहोसि । बहू मनुस्सा चेव देवनागसुपण्णादयो च समज्जदस्सनत्थं सन्नपत्तिंसु । तत्रेकस्मिं ठाने एको नागो च सुपण्णो च समज्जं पस्समाना एकतो अट्ठंसु । नागो सुपण्णस्स सुपण्णभावं अजानन्तो अंसे हत्थं ठपेसि । सुपण्णो “केन मे अंसे हत्थो ठपितो”ति निवत्तित्वा ओलोकेन्तो नागं सज्जानि । नागोपि ओलोकेन्तो सुपण्णं सज्जानित्वा मरणभयतज्जितो नगरा निक्खमित्वा नदीपिट्ठेन पलायि । सुपण्णोपि “तं गहेस्सामी”ति अनुबन्धि । तस्मिं समये बोधिसत्तो तापसो हुत्वा तस्सा नदिया तीरे पण्णसालाय वसमानो दिवा दरथपटिप्पस्सम्भनत्थं उदकसाटिकं निवासेत्वा वक्कलं बहि ठपेत्वा नदिं ओतरित्वा न्हायति । नागो “इमं पब्बजितं निस्साय जीवितं लभिस्सामी”ति पकतिवण्णं विजहित्वा मणिक्खन्धवण्णं मापेत्वा वक्कलन्तरं पाविसि । सुपण्णो अनुबन्धमानो तं तत्थ पविट्ठं दिस्वा वक्कले गरुभावेन अगगहेत्वा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “भन्ते, अहं छातो, तुम्हाकं वक्कलं गण्हथ, इमं नागं खादिस्सामी”ति इममत्थं पकासेतुं पठमं गाथमाह —

७. “इधूरगानं पवरो पविट्ठो, सेलस्स वण्णेन पमोक्खमिच्छं ।

ब्रह्मज्ज वण्णं अपचायमानो, बुभुक्खितो नो वितरामि भोत्तु”न्ति ॥

तत्थ इधूरगानं पवरो पविट्ठोति इमस्मिं वक्कले उरगानं पवरो नागराजा पविट्ठो । सेलस्स वण्णेनाति मणिवण्णेन, मणिक्खन्धो हुत्वा पविट्ठोति अत्थो । पमोक्खमिच्छन्ति मम सन्निका मोक्खं इच्छमानो । ब्रह्मज्ज वण्णं अपचायमानोति अहं पन तुम्हाकं ब्रह्मवण्णं सेट्ठवण्णं पूजेन्तो गरुं करोन्तो । बुभुक्खितो नो वितरामि भोत्तुन्ति एतं नागं वक्कलन्तरं पविट्ठं छातोपि समानो भक्खितुं न सक्कोमीति ।

बोधिसत्तो उदके ठितोयेव सुपण्णराजस्स थुतिं कत्वा दुतियं गाथमाह —

८. “सो ब्रह्मगुतो चिरमेव जीव, दिब्बा च ते पातुभवन्तु भक्खा ।

यो ब्रह्मवर्णं अपचायमानो, बुभुक्खितो नो वितरासि भोत्तु”न्ति ॥

तत्थ सो ब्रह्मगुत्तोति सो त्वं ब्रह्मगोपितो ब्रह्मरक्खितो हुत्वा । दिव्या च ते पातुभवन्तु भक्खाति देवतानं परिभोगारहा भक्खा च तव पातुभवन्तु, मा पाणातिपातं कत्वा नागमंसखादको अहोसि ।

इति बोधिसत्तो उदके ठितोव अनुमोदनं कत्वा उत्तरित्वा वक्कलं निवासेत्वा ते उभोपि गहेत्वा अस्समपदं गन्त्वा मेत्ताभावनाय वर्णं कथेत्वा द्वेपि जने समग्गे अकासि । ते ततो पट्टाय समग्गा सम्मोदमाना सुखं वसिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा नागो च सुपण्णो च इमे द्वे महामत्ता अहेसुं, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

उरगजातकवर्णना चतुत्था ।

[१५५] ५. भग्गजातकवर्णना

जीव वस्ससत्तं भग्गाति इदं सत्था जेतवनसमीपे पसेनदिकोसलेन रज्जा कारिते राजकारामे विहरन्तो अत्तनो खिपितकं आरब्भ कथेसि । एकस्मिज्झि दिवसे सत्था राजकारामे चतुपरिसमज्झे निसीदित्वा धम्मं देसेन्तो खिपि । भिक्खू “जीवतु, भन्ते भगवा, जीवतु, सुगतो”ति उच्चासदं महासदं अकंसु, तेन सद्देन धम्मकथाय अन्तरायो अहोसि । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “अपि नु खो, भिक्खवे, खिपिते ‘जीवा’ति वुत्तो तप्पच्चया जीवेय्य वा मरेय्य वा”ति? “नो हेतं भन्ते”ति । “न, भिक्खवे, खिपिते ‘जीवा’ति वत्तब्बो, यो वदेय्य आपत्ति दुक्कटस्सा”ति (चूळव० २८८) । तेन खो पन समयेन मनुस्सा भिक्खून् खिपिते “जीवथ, भन्ते”ति वदन्ति, भिक्खू कुक्कुच्चायन्ता नालपन्ति । मनुस्सा उज्झायन्ति — “कथज्झि नाम समणा सक्कपुत्तिया ‘जीवथ, भन्ते’ति वुच्चमाना नालपिस्सन्ती”ति । भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं । गिही, भिक्खवे, मङ्गलिका, अनुजानामि, भिक्खवे, गिहीनं “जीवथ, भन्ते”ति वुच्चमानेन “चिरं जीवा”ति वत्तन्ति । भिक्खू भगवन्तं पुच्छिंसु — “भन्ते, जीवपटिजीवं नाम कदा उप्पन्न”न्ति? सत्था “भिक्खवे, जीवपटिजीवं नाम पोराणकाले उप्पन्न”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे एकस्मिं ब्राह्मणकुले निब्बत्ति । तस्स पिता वोहारं कत्वा जीविकं कप्पेति, सो सोळसवस्सुद्देसिकं बोधिसत्तं मणिकभण्डं उक्खिपापेत्वा गामनिगमादीसु चरन्तो बाराणसिं पत्वा दोवारिकस्स घरे भत्तं पचापेत्वा भुज्जित्वा निवासद्धानं अलभन्तो “अवेलाय आगता आगन्तुका कत्थ वसन्ती”ति पुच्छि । अथ नं मनुस्सा “बहिनगरे एका साला अत्थि, सा पन अमनुस्सपरिग्गहिता । सचे इच्छथ, तत्थ वसथा”ति आहंसु । बोधिसत्तो “एथ, तात, गच्छाम, मा यक्खस्स भायित्थ, अहं तं दमेत्वा तुम्हाकं पादेसु पातेस्सामी”ति पितरं गहेत्वा तत्थ गतो । अथस्स पिता फलके निपज्जि, सयं पितु पादे सम्बाहन्तो निसीदि । तत्थ अधिवत्थो यक्खो द्वादस वस्सानि वेस्सवणं उपट्ठित्वा तं सालं लभन्तो “इमं सालं पविट्ठमनुस्सेसु यो खिपिते ‘जीवा’ति वदति, यो च ‘जीवा’ति वुत्ते ‘पटिजीवा’ति वदति, ते जीवपटिजीवभाणिनो ठपेत्वा अवसेसे खादेय्यासी”ति लभि । सो पिट्ठिवंसथूणाय वसति । सो “बोधिसत्तस्स पितरं खिपापेस्सामी”ति अत्तनो आनुभावेन सुखुमचुण्णं विस्सज्जेसि, चुण्णो आगन्त्वा तस्स नासपुटे पाविसि । सो फलके निपन्नकोव खिपि, बोधिसत्तो न “जीवा”ति आह । यक्खो तं खादितुं थूणाय ओतरति । बोधिसत्तो तं ओतरन्तं दिस्वा “इमिना मे पिता खिपापितो भविस्सति, अयं सो खिपिते ‘जीवा’ति अवदन्तं खादकयक्खो भविस्सती”ति पितरं आरब्भ पठमं गाथमाह —

९. “जीव वस्ससतं भग्ग, अपरानि च वीसतिं ।
मा मं पिसाचा खादन्तु, जीव त्वं सरदोसत”न्ति ॥

तत्थ भग्गाति पितरं नामेनालपति । अपरानि च वीसतिन्ति अपरानि च वीसति वस्सानि जीव । मा मं पिसाचा खादन्तूति मं पिसाचा मा खादन्तु । जीव त्वं सरदोसतन्ति त्वं पन वीसुत्तरं वस्ससतं जीवाति । सरदोसतज्झि गणियमानं वस्ससतमेव होति, तं पुरिमेहि वीसाय सद्धिं वीसुत्तरं इध अधिप्पेतं ।

यक्खो बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा “इमं ताव माणवं ‘जीवा’ति वुत्तत्ता खादितुं न सक्का, पितरं पनस्स खादिस्सामी”ति पितु सन्निकं अगमासि । सो तं आगच्छन्तं दिस्वा चिन्तेसि — “अयं सो ‘पटिजीवा’ति अभणन्तानं खादकयक्खो भविस्सति, पटिजीवं करिस्सामी”ति । सो पुत्तं आरब्भ दुतियं गाथमाह —

१०. “त्वम्पि वस्ससतं जीवं, अपरानि च वीसतिं ।
विसं पिसाचा खादन्तु, जीव त्वं सरदोसत”न्ति ॥

तत्थ विसं पिसाचा खादन्तूति पिसाचा हलाहलविसं खादन्तु ।

यक्खो तस्स वचनं सुत्वा “उभोपि मे न सक्का खादितु”न्ति पटिनिवत्ति । अथ नं बोधिसत्तो पुच्छि — “भो यक्ख, कस्मा त्वं इमं सालं पविट्ठमनुस्से खादसी”ति? “द्वादस वस्सानि वेस्सवणं उपट्ठित्वा लद्धत्ता”ति । “किं पन सब्बेव खादितुं लभसी”ति? “जीवपटिजीवभाणिनो ठपेत्वा अवसेसे खादामी”ति । “यक्ख, त्वं पुब्बेपि अकुसलं कत्वा कक्खळो फरुसो परविहिंसको हुत्वा निब्बत्तो, इदानिपि तादिसं कम्मं कत्वा तमो तमपरायणो भविस्सति, तस्मा इतो पट्ठाय पाणातिपातादीहि विरमस्सू”ति तं यक्खं दमेत्वा निरयभयेन तज्जेत्वा पञ्चसु सीलेसु पटिट्ठापेत्वा यक्खं पेसनकारकं विय अकासि ।

पुनदिवसे सञ्चरन्ता मनुस्सा यक्खं दिस्वा बोधिसत्तेन चस्स दमितभावं जत्वा रज्जो आरोचेसुं — “देव, एको माणवो तं यक्खं दमेत्वा पेसनकारकं विय कत्वा ठितो”ति । राजा बोधिसत्तं पक्कोसापेत्वा सेनापतिट्ठाने ठपेसि, पितु चस्स महन्तं यसं अदासि । सो यक्खं बलिपटिग्गाहकं कत्वा बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “जीवपटिजीवं नाम तस्मिं काले उप्पन्न”न्ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा यक्खो अङ्गुलिमालो अहोसि, राजा आनन्दो, पिता कस्सपो, पुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

भग्गजातकवण्णना पञ्चमा ।

[१५६] ६. अलीनचित्तजातकवण्णना

अलीनचित्तं निस्सायाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं ओस्सड्ढवीरियं भिक्खुं आरब्भ कथेसि । वत्थु एकादसनिपाते संवरजातके (जा० १.११.९७ आदयो) आविभवस्सति । सो पन भिक्खु सत्थारा “सच्चं किर त्वं, भिक्खु, वीरियं ओस्सजी”ति वुत्ते “सच्चं, भग्गा”ति आह । अथ नं सत्था “ननु त्वं, भिक्खु, पुब्बे वीरियं अविस्सज्जेत्वा मंसपेसिसदिसस्स दहरकुमारस्स द्वादसयोजनिके बाराणसिनगरे रज्जं गहेत्वा अदासि, इदानि कस्मा एवरूपे सासने पब्बजित्वा वीरियं ओस्सजसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसितो अविदूरे वड्ढकीगामो अहोसि, तत्थ पञ्चसता वड्ढकी वसन्ति । ते नावाय उपरिसोतं गन्त्वा अरज्जे गेहसम्भारदारूनि कोट्टेत्वा तत्थेव एकभूमिकद्विभूमिकादिभेदे गेहसम्भारे सज्जेत्वा थम्भतो पट्टाय सब्बदारूसु सज्जं कत्वा नदीतीरं नेत्वा नावं आरोपेत्वा अनुसोतेन नगरं आगन्त्वा ये यादिसानि गेहानि आकङ्खन्ति, तेसं तादिसानि कत्वा कहापणे गहेत्वा पुन तत्थेव गन्त्वा गेहसम्भारे आहरन्ति । एवं तेसं जीविकं कप्पेन्तानं एकस्मिं काले खन्धावारं बन्धित्वा दारूनि कोट्टेन्तानं अविदूरे एको हत्थी खदिरखाणुकं अक्कमि । तस्स सो खाणुको पादं विज्झि, बलववेदना वत्तन्ति, पादो उद्धुमायित्वा पुब्बं गण्हि । सो वेदनाप्पत्तो तेसं दारुकोट्टनसद्वं सुत्वा “इमे वड्ढकी निस्साय मय्हं सोत्थि भविस्सती”ति मज्जमानो तीहि पादेहि तेसं सन्तिकं गन्त्वा अविदूरे निपज्जि, वड्ढकी तं उद्धुमातपादं दिस्वा उपसङ्कमित्वा पादे खाणुकं दिस्वा तिखिणवासिया खाणुकस्स समन्ततो ओधिं दत्वा रज्जुया बन्धित्वा आकङ्खन्ता खाणुं नीहरित्वा पुब्बं मोचेत्वा उण्होदकेन धोवित्वा तदनुरूपेहि भेसज्जेहि मक्खेत्वा नचिरस्सेव वणं फासुकं करिंसु ।

हत्थी अरोगो हुत्वा चिन्तेसि — “मया इमे वड्ढकी निस्साय जीवितं लद्धं, इदानी तेसं मया उपकारं कातुं वट्टती”ति । सो ततो पट्टाय वड्ढकीहि सद्धिं रुक्खे नीहरति, तच्छेन्तानं परिवत्तेत्वा देति, वासिआदीनि उपसंहरति, सोण्डाय वेठेत्वा काळसुत्तकोटियं गण्हाति । वड्ढकीपिस्स भोजनवेलाय एकेकं पिण्डं देन्ता पञ्च पिण्डसतानि देन्ति । तस्स पन हत्थिस्स पुत्तो सब्बसेतो हत्थाजानीयपोतको अत्थि, तेनस्स एतदहोसि — “अहं एतरहि महल्लको । इदानी मया इमेसं वड्ढकीनं कम्मकरणत्ताय पुत्तं दत्वा गन्तुं वट्टती”ति । सो वड्ढकीनं अनाचिक्खित्वाव अरज्जं पविसित्वा पुत्तं आनेत्वा “अयं हत्थिपोतको मम पुत्तो, तुम्हेहि मय्हं जीवितं दिन्नं, अहं वो वेज्जवेतनत्थाय इमं दम्मि, अयं तुम्हाकं इतो पट्टाय कम्मानि करिस्सती”ति वत्वा “इतो पट्टाय, पुत्तक, यं मया कत्तब्बं कम्मं, तं त्वं करोही”ति पुत्तं ओवदित्वा वड्ढकीनं दत्वा सयं अरज्जं पाविसि ।

ततो पट्टाय हत्थिपोतको वड्ढकीनं वचनकरो ओवादक्खमो हुत्वा सब्बकिच्चाणि करोति । तेपि तं पञ्चहि पिण्डसतेहि पोसेन्ति, सो कम्मं कत्वा नदिं ओतरित्वा न्हत्वा कीळित्वा आगच्छति, वड्ढकीदारकापि तं सोण्डादीसु गहेत्वा उदकेपि थलेपि तेन सद्धिं कीळन्ति । आजानीया पन हत्थिनोपि अस्सापि पुरिसापि उदके उच्चारं वा पस्सावं वा न करोन्ति, तस्मा सोपि उदके उच्चारपस्सावं अकत्वा बहिनदीतीरेयेव करोति । अथेकस्मिं दिवसे उपरिनदिया देवो वस्सि, अथ सुक्खं हत्थिलण्डं उदकेन नदिं ओतरित्वा गच्छन्तं बाराणसीनगरतित्थे एकस्मिं गुम्बे लग्गेत्वा अट्ठासि । अथ रज्जो हत्थिगोपका “हत्थी न्हापेस्सामा”ति पञ्च हत्थिसतानि नयिंसु । आजानीयलण्डस्स गन्धं घायित्वा एकोपि हत्थी नदिं ओतरितुं न उस्सहि । सब्बेपि नङ्गुट्ठं उक्खिपित्वा पलायितुं आरभिंसु, हत्थिगोपका हत्थाचरियानं आरोचेसु । ते “उदके परिपन्थेन भवितब्ब”न्ति उदकं सोधापेत्वा तस्मिं गुम्बे तं आजानीयलण्डं दिस्वा “इदमेत्थ कारण”न्ति जत्वा चाटिं आहरापेत्वा उदकस्स पूरेत्वा तं तत्थ मदित्वा हत्थीनं सरीरे सिज्जापेसुं, सरीरानि सुगन्धानि अहेसुं । तस्मिं काले ते नदिं ओतरित्वा न्हयिंसु ।

हत्थाचरिया रज्जो तं पवत्ति आरोचेत्वा “तं हत्थाजानीयं परियेसित्वा आनेतुं वट्टति, देवा”ति आहंसु । राजा नावासङ्घाटेहि नदिं पक्खन्दित्वा उद्धंगामीहि नावासङ्घाटेहि वड्ढकीनं वसनट्ठानं सम्पापुणि । हत्थिपोतको नदियं कीळन्तो भेरिसद्वं सुत्वा गन्त्वा वड्ढकीनं सन्तिके अट्ठासि । वड्ढकी रज्जो पच्चुग्गमनं कत्वा “देव, सचे दारूहि अत्थो, किं कारणा आगतत्थ, किं पेसेत्वा आहरापेतुं न वट्टती”ति आहंसु । “नाहं, भणे, दारून् अत्थाय आगतो, इमस्स पन हत्थिस्स अत्थाय आगतोम्ही”ति । “गाहापेत्वा गच्छथ, देवा”ति । हत्थिपोतको गन्तुं न इच्छि । “किं कारापेति, भणे, हत्थी”ति? “वड्ढकीनं पोसावनिकं आहरापेति, देवा”ति । “साधु, भणे”ति राजा हत्थिस्स चतुन्नं पादानं सोण्डाय नङ्गुट्ठस्स च सन्तिके

सतसहस्ससतसहस्सकहापणे ठपापेसि । हत्थी एत्तकेनापि अगन्त्वा सब्बवड्ढकीनं दुस्सयुगेसु वड्ढकीभरियानं निवासनसाटकेसु दिन्नेसु सद्धिंकीळितानं दारकानञ्च दारकपरिहारे कते निवत्तित्वा वड्ढकी च इत्थियो च दारके च ओलोकेत्वा रज्जा सद्धिं अगमासि ।

राजा तं आदाय नगरं गन्त्वा नगरञ्च हत्थिसालञ्च अलङ्कारापेत्वा हत्थिं नगरं पदक्खिणं कारेत्वा हत्थिसालं पवेसेत्वा सब्बालङ्कारेहि अलङ्कुरित्वा अभिसेकं दत्वा ओपवहं कत्वा अत्तनो सहायद्वाने ठपेत्वा उपड्डुरज्जं हत्थिस्स दत्वा अत्तना समानपरिहारं अकासि । हत्थिस्स आगतकालतो पट्टाय रज्जो सकलजम्बुदीपे रज्जं हत्थगतमेव अहोसि । एवं काले गच्छन्ते बोधिसत्तो तस्स रज्जो अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हि । तस्सा गब्भपरिपाककाले राजा कालमकासि । हत्थी पन सचे रज्जो कालकतभावं जानेय्य, तत्थेवस्स हृदयं फलेय्य, तस्मा हत्थिं रज्जो कालकतभावं अजानापेत्वाव उपट्ठहिंसु । रज्जो पन कालकतभावं सुत्वा “तुच्छं किर रज्ज”न्ति अनन्तरसामन्तकोसलराजा महतिया सेनाय आगन्त्वा नगरं परिवारेसि । नगरवासिनो द्वारानि पिदहित्वा कोसलरज्जो सासनं पहिणिसु — “अम्हाकं रज्जो अग्गमहेसी परिपुण्णगम्भा ‘इतो किर सत्तमे दिवसे पुत्तं विजायिस्सती’ति अङ्गविज्जापाठका आहंसु । सचे सा पुत्तं विजायिस्सति, मयं सत्तमे दिवसे युद्धं दस्साम, न रज्जं, एत्तकं कालं आगमेथा”ति । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

देवी सत्तमे दिवसे पुत्तं विजायि । तस्स नामगहणदिवसे पन महाजनस्स अलीनचित्तं पग्गण्हन्तो जातोति “अलीनचित्तकुमारो”त्वेवस्स नामं अकंसु । जातदिवसतोयेव पनस्स पट्टाय नागरा कोसलरज्जा सद्धिं युज्झिंसु । निन्नायकत्ता सङ्गामस्स महन्तम्पि बलं युज्झमानं थोकं थोकं ओसक्कति । अमच्चा देविया तमत्थं आरोचेत्वा “मयं एवं ओसक्कमाने बले पराजयभावस्स भायाम, अम्हाकं पन रज्जो कालकतभावं, पुत्तस्स जातभावं, कोसलरज्जो आगन्त्वा युज्झानभावञ्च रज्जो सहायको मङ्गलहत्थी न जानाति, जानापेम न”न्ति पुच्छिंसु । सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा पुत्तं अलङ्कुरित्वा दुकूलचुम्बटके निपज्जापेत्वा पासादा ओरुह अमच्चगणपरिवुता हत्थिसालं गन्त्वा बोधिसत्तं हत्थिस्स पादमूले निपज्जापेत्वा “सामि, सहायो ते कालकतो, मयं तुहं हृदयफालनभयेन नारोचयिम्ह, अयं ते सहायस्स पुत्तो, कोसलराजा आगन्त्वा नगरं परिवारेत्वा तव पुत्तेन सद्धिं युज्झति, बलं ओसक्कति, तव पुत्तं त्वञ्जेव वा मारेहि, रज्जं वास्स गण्हित्वा देही”ति आह ।

तस्मिं काले हत्थी बोधिसत्तं सोण्डाय परामसित्वा उक्खिपित्वा कुम्भे ठपेत्वा रोदित्वा बोधिसत्तं ओतारेत्वा देविया हत्थे निपज्जापेत्वा “कोसलराजं गण्हिस्सामी”ति हत्थिसालतो निक्खमि । अथस्स अमच्चा वम्मं पटिमुज्जित्वा अलङ्कुरित्वा नगरद्वारं अवापुरित्वा तं परिवारेत्वा निक्खमिंसु । हत्थी नगरा निक्खमित्वा कोज्जनादं कत्वा महाजनं सन्तासेत्वा पलापेत्वा बलकोट्टकं भिन्दित्वा कोसलराजानं चूळाय गहेत्वा आनेत्वा बोधिसत्तस्स पादमूले निपज्जापेत्वा मारणत्थायस्स उट्ठिते वारेत्वा “इतो पट्टाय अप्पमत्तो होहि, ‘कुमारो दहरो’ति सज्जं मा करी”ति ओवदित्वा उय्योजेसि । ततो पट्टाय सकलजम्बुदीपे रज्जं बोधिसत्तस्स हत्थगतमेव जातं, अज्जो पटिसत्तु नाम उट्ठहितुं समत्थो नाहोसि । बोधिसत्तो सत्तवस्सिककाले अभिसेकं कत्वा अलीनचित्तराजा नाम हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथाद्वयमाह —

११. “अलीनचित्तं निस्साय, पहट्ठा महती चमू ।

कोसलं सेनासन्तुट्ठं, जीवग्गाहं अगाहयि ॥

१२. “एवं निस्सयसम्पन्नो, भिक्खु आरद्धवीरियो ।
भावयं कुसलं धम्मं, योगक्खेमस्स पत्तिया ।
पापुणे अनुपुब्बेन, सब्बसंयोजनक्खय”न्ति ॥

तत्थ अलीनचित्तं निस्सायाति अलीनचित्तं राजकुमारं निस्साय । पहट्ठा महती चमूति “पवेणीरज्जं नो दिट्ठं”न्ति हट्ठतुट्ठा हुत्वा महती सेना । कोसलं सेनासन्तुट्ठन्ति कोसलराजानं सेन रज्जेन असन्तुट्ठं पररज्जलोभेन आगतं । जीवग्गाहं अगाहयीति अमारेत्वाव सा चमू तं राजानं हत्थिना जीवग्गाहं गण्हापेसि । एवं निस्सयसम्पन्नोति यथा सा चमू, एवं अज्जोपि कुलपुत्तो निस्सयसम्पन्नो कल्याणमित्तं बुद्धं वा बुद्धसावकं वा निस्सयं लभित्वा । भिक्खूति परिसुद्धाधिवचनमेतं । आरद्धवीरियोति पग्गहितवीरियो चतुदोसापगतेन वीरियेन समन्नागतो । भावयं कुसलं धम्मन्ति कुसलं निरवज्जं सत्ततिसबोधिपक्खियसङ्घातं धम्मं भावेन्तो । योगक्खेमस्स पत्तियाति चतूहि योगेहि खेमस्स निब्बानस्स पापुणनत्थाय तं धम्मं भावेन्तो । पापुणे अनुपुब्बेन, सब्बसंयोजनक्खयन्ति एवं विपस्सनतो पट्ठाय इमं कुसलं धम्मं भावेन्तो सो कल्याणमित्तुपनिस्सयसम्पन्नो भिक्खु अनुपुब्बेन विपस्सनाजाणानि च हेट्ठिममग्गफलानि च पापुणन्तो परियोसाने दसन्नम्पि संयोजनानं खयन्ते उप्पन्नत्ता सब्बसंयोजनक्खयसङ्घातं अरहत्तं पापुणाति । यस्मा वा निब्बानं आगम्म सब्बसंयोजनानि खीयन्ति, तस्मा तम्पि सब्बसंयोजनक्खयमेव, एवं अनुपुब्बेन निब्बानसङ्घातं सब्बसंयोजनक्खयं पापुणातीति अत्थो ।

इति भगवा अमतमहानिब्बानेन धम्मदेसनाय कूटं गहेत्वा उत्तरिपि सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने ओस्सट्ठवीरियो भिक्खु अरहत्ते पतिट्ठहि । “तदा माता महामाया, पिता सुद्धोदनमहाराजा अहोसि, रज्जं गहेत्वा दिन्नहत्थी अयं ओस्सट्ठवीरियो भिक्खु, हत्थिस्स पिता सारिपुत्तो, सामन्तकोसलराजा मोग्गल्लानो, अलीनचित्तकुमारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अलीनचित्तजातकवण्णना छट्ठा ।

[१५७] ७. गुणजातकवण्णना

येन कामं पणामेतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आनन्दत्थेरस्स साटकसहस्सलाभं आरब्भ कथेसि । थेरस्स कोसलरज्जो अन्तेपुरे धम्मवाचनवत्थु हेट्ठा महासारजातके (जा० १.१.९२) आगतमेव । इति थेर रज्जो अन्तेपुरे धम्मं वाचेन्ते रज्जो सहस्सग्घनिकानं साटकानं सहस्सं आहरियित्थ । राजा ततो पच्च साटकसतानि पच्चन्तं देवीसतानं अदासि । ता सब्बापि ते साटके ठपेत्वा पुनदिवसे आनन्दत्थेरस्स दत्त्वा सयं पुराणसाटकेयेव पारुपित्वा रज्जो पातरासट्ठानं अगमंसु ।

राजा “मया तुम्हाकं सहस्सग्घनिका साटका दापिता, कस्मा तुम्हे ते अपारुपित्वाव आगता”ति पुच्छि । “देव, अम्हेहि ते आनन्दत्थेरस्स दिन्ना”ति । “आनन्दत्थेरेन सब्बे गहिता”ति? “आम, देवा”ति । “सम्मासम्बुद्धेन तिचीवरं अनुज्जातं, आनन्दत्थेरो दुस्सवणिज्जं मज्जे करिस्सति, अतिबहू तेन साटका गहिता”ति थेरस्स कुज्झित्वा भुत्तपातरासो विहारं गन्त्वा थेरस्स परिवेणं पविसित्वा थेरं वन्दित्वा निसिन्नो पुच्छि — “अपि, भन्ते, अम्हाकं घरे इत्थियो तुम्हाकं सन्तिके धम्मं उग्गण्हन्ति वा सुणन्ति वा”ति? “आम, महाराज, गहेतब्बयुत्तकं गण्हन्ति, सोतब्बयुत्तकं सुणन्ती”ति । “किं ता सुणन्तियेव, उदाहु तुम्हाकं निवासनं वा पारुपनं वा ददन्ती”ति? “ता अज्ज, महाराज, सहस्सग्घनिकानि पच्च साटकसतानि अदंसू”ति । “तुम्हेहि गहितानि तानि, भन्ते”ति? “आम, महाराजा”ति । “ननु, भन्ते, सत्थारा तिचीवरमेव अनुज्जात”न्ति? “आम, महाराज, भगवता एकस्स भिक्खुनो तिचीवरमेव परिभोगसीसेन अनुज्जातं, पटिग्गहणं पन

अवारितं, तस्मा मयापि अज्जेसं जिण्णचीवरिकानं दातुं ते साटका पटिग्गहिता”ति । “ते पन भिक्खू तुम्हाकं सन्निका साटके लभित्वा पोराणचीवरानि किं करिस्सन्ती”ति? “पोराणसङ्घाटिं उत्तरासङ्गं करिस्सन्ती”ति? “पोराणउत्तरासङ्गं किं करिस्सन्ती”ति? “अन्तरवासकं करिस्सन्ती”ति । “पोराणअन्तरवासकं किं करिस्सन्ती”ति? “पच्चत्थरणं करिस्सन्ती”ति । “पोराणपच्चत्थरणं किं करिस्सन्ती”ति? “भुम्मत्थरणं करिस्सन्ती”ति । “पोराणभुम्मत्थरणं किं करिस्सन्ती”ति? “पादपुञ्चनं करिस्सन्ती”ति । “पोराणपादपुञ्चनं किं करिस्सन्ती”ति? “महाराज, सद्भादेय्यं नाम विनिपातेतुं न लब्धति, तस्मा पोराणपादपुञ्चनं वासिया कोट्टेत्वा मत्तिकाय मक्खेत्वा सेनासनेसु मत्तिकालेपनं करिस्सन्ती”ति । “भन्ते, तुम्हाकं दिन्नं याव पादपुञ्चनापि नस्सितुं न लब्धती”ति? “आम, महाराज, अम्हाकं दिन्नं नस्सितुं न लब्धति, परिभोगमेव होती”ति ।

राजा तुट्ठो सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा इतरानिपि गेहे ठपितानि पञ्च साटकसतानि आहरापेत्वा थेरस्स दत्त्वा अनुमोदनं सुत्वा थेरं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । थेरो पठमलब्धानि पञ्च साटकसतानि जिण्णचीवरिकानं भिक्खूनं अदासि । थेरस्स पन पञ्चमत्तानि सद्धिविहारिकसतानि, तेसु एको दहरभिक्खु थेरस्स बहूपकारो परिवेणं सम्मज्जति, पानीयपरिभोजनीयं उपट्ठपेति, दन्तकट्टं मुखोदकं न्हानोदकं देति, वच्चकुटिजन्ताघरसेनासनानि पटिजग्गति, हत्थपरिकम्मपादपरिकम्मपिट्ठिपरिकम्मादीनि करोति । थेरो पच्छा लब्धानि पञ्च साटकसतानि “अयं मे बहूपकारो”ति युत्तवसेन सब्बानि तस्सेव अदासि । सोपि सब्बे ते साटके भाजेत्वा अत्तनो समानुपज्झायानं अदासि ।

एवं सब्बेपि ते लब्धसाटका भिक्खू साटके छिन्दित्वा रजित्वा कणिकारपुष्पवण्णानि कासायानि निवासेत्वा च पारुपित्वा च सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा एवमाहं सु — “भन्ते, सोतापन्नस्स अरियसावकस्स मुखोलोकनदानं नाम अत्थी”ति । “न, भिक्खवे, अरियसावकानं मुखोलोकनदानं नाम अत्थी”ति । “भन्ते, अम्हाकं उपज्झायेन धम्मभण्डागारिकत्थेरेन सहस्सग्घनिकानं साटकानं पञ्च सतानि एकस्सेव दहरभिक्खुनो दिन्नानि, सो पन अत्तना लब्धे भाजेत्वा अम्हाकं अदासी”ति । “न, भिक्खवे, आनन्दो मुखोलोकनभिक्खं देति, सो पनस्स भिक्खु बहूपकारो, तस्मा अत्तनो उपकारस्स उपकारवसेन गुणवसेन युत्तवसेन ‘उपकारस्स नाम पच्चुपकारो कातुं वट्ठती’ति कतञ्जुकतवेदिभावेन अदासि । पोराणकपण्डितापि हि अत्तनो उपकारानज्जेव पच्चुपकारं करिंसू”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सीहो हुत्वा पब्बतगुहायं वसति । सो एकदिवसं गुहाय निक्खमित्वा पब्बतपादं ओलोकेसि, तं पन पब्बतपादं परिक्खिपित्वा महासरो अहोसि । तस्स एकस्मिं उन्नतट्टाने उपरिथद्धकद्दमपिट्ठे मुदूनि हरिततिणानि जायिंसु । ससका चेव हरिणादयो च सल्लहुकमिगा कद्दममत्थके विचरन्ता तानि खादन्ति । तं दिवसमपि एको मिगो तानि खादन्तो विचरति । सीहो “तं मिगं गणिहस्सामी”ति पब्बतमत्थका उप्पतित्वा सीहवेगेन पक्खन्दि, मिगो मरणभयतज्जितो विरवन्तो पलायि । सीहो वेगं सन्धारेतुं असक्कोन्तो कललपिट्ठे निपतित्वा ओसीदित्वा उगगन्तुं असक्कोन्तो चत्तारो पादा थम्भा विय ओसीदित्वा सत्ताहं निराहारो अट्ठासि ।

अथ नं एको सिङ्गालो गोचरप्पसुतो तं दिस्वा भयेन पलायि । सीहो तं पक्कोसित्वा “भो सिङ्गाल, मा पलायि, अहं कलले लग्गो, जीवितं मे देही”ति आह । सिङ्गालो तस्स सन्निकं गन्त्वा “अहं तं उद्धरेय्यं, उद्धटो पन मं खादेय्यासीति भायामी”ति आह । “मा भायि, नाहं तं खादिस्सामि, महन्तं पन ते गुणं करिस्सामि, एकेनुपायेन मं उद्धराही”ति । सिङ्गालो तस्स पटिज्जं गहेत्वा चतुन्नं पादानं समन्ता कलले अपनेत्वा चतुन्नमपि पादानं चतस्सो मातिका खणित्वा उदकाभिमुखं

अकासि, उदकं पविसित्वा कललं मुदुं अकासि । तस्मिं खणे सिङ्गालो सीहस्स उदरन्तरं अत्तनो सीसं पवेसेत्वा “वायामं करोहि, सामी”ति उच्चासदं करोन्तो सीसेन उदरं पहरि । सीहो वेगं जनेत्वा कलला उगगन्त्वा पक्खन्दित्वा थले अट्ठासि । सो मुहुत्तं विस्समित्वा सरं ओरुय्ह कदमं धोवित्वा न्हायित्वा दरथं पटिप्पस्सम्भेत्वा एकं महिसं वधित्वा दाठाहि ओविज्झित्वा मंसं उब्बत्तेत्वा “खाद, सम्मा”ति सिङ्गालस्स पुरतो ठपेत्वा तेन खादिते पच्छा अत्तना खादि । पुन सिङ्गालो एकं मंसपेसिं डंसित्वा गण्हि । “इदं किमत्थाय, सम्मा”ति च वुत्ते “तुम्हाकं दासी अत्थि, तस्सा भागो भविस्सती”ति आह । सीहो “गण्हाही”ति वत्वा सयम्पि सीहिया अत्थाय मंसं गण्हित्वा “एहि, सम्म, अम्हाकं पब्बतमुद्दनि ठत्वा सखिया वसनट्ठानं गमिस्सामा”ति वत्वा तत्थ गन्त्वा मंसं खादापेत्वा सिङ्गालज्च सिङ्गालिज्च अस्सासेत्वा “इतो पट्टाय इदानि अहं तुम्हे पटिजग्गिस्सामी”ति अत्तनो वसनट्ठानं नेत्वा गुहाय द्वारे अज्जिस्सा गुहाय वसापेसि । ते ततो पट्टाय गोचराय गच्छन्ता सीहिज्च सिङ्गालिज्च ठपेत्वा सिङ्गालेन सद्धिं गन्त्वा नानामिगे वधित्वा उभोपि तत्थेव मंसं खादित्वा इतरासम्पि द्विन्नं आहरित्वा देन्ति ।

एवं काले गच्छन्ते सीही द्वे पुत्ते विजायि, सिङ्गालीपि द्वे पुत्ते विजायि । ते सब्बेपि समग्गवासं वसिंसु । अथेकदिवसं सीहिया एतदहोसि — “अयं सीहो सिङ्गालज्च सिङ्गालिज्च सिङ्गालपोतके च अतिविय पियायति, नूनमस्स सिङ्गालिया सद्धिं सन्थवो अत्थि, तस्मा एवं सिनेहं करोति, यंनूनाहं इमं पीळेत्वा तज्जेत्वा इतो पलापेय्य”न्ति । सा सीहस्स सिङ्गालं गहेत्वा गोचराय गतकाले सिङ्गालिं पीळेसि तज्जेसि “किंकारणा इमस्मिं ठाने वसति, न पलायसी”ति? पुत्तापिस्सा सिङ्गालिपुत्ते तथेव तज्जयिंसु । सिङ्गाली तमत्थं सिङ्गालस्स कथेत्वा “सीहस्स वचनेन एताय एवं कतभावम्पि न जानाम, चिरं वसिम्हा, नासापेय्यापि नो, अम्हाकं वसनट्ठानमेव गच्छामा”ति आह । सिङ्गालो तस्सा वचनं सुत्वा सीहं उपसङ्कमित्वा आह — “सामि, चिरं अम्हेहि तुम्हाकं सन्तिके निवुत्थं, अतिचिरं वसन्ता नाम अप्पिया होन्ति, अम्हाकं गोचराय पक्कन्तकाले सीही सिङ्गालिं विहेठेति ‘इमस्मिं ठाने कस्मा वसथ, पलायथा’ति तज्जेति, सीहपोतकापि सिङ्गालपोतके तज्जेन्ति । यो नाम यस्स अत्तनो सन्तिके वासं न रोचेति, तेन सो ‘याही’ति नीहरितब्बोव, विहेठनं नाम किमत्थिय”न्ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१३. “येन कामं पणामेति, धम्मो बलवतं मिगी ।

उन्नदन्ती विजानाहि, जातं सरणतो भय”न्ति ॥

तत्थ येन कामं पणामेति, धम्मो बलवतन्ति बलवा नाम इस्सरु अत्तनो सेवकं येन दिसाभागेन इच्छति, तेन दिसाभागेन सो पणामेति नीहरति । एस धम्मो बलवतं अयं इस्सरानं सभावो पवेणिधम्मोव, तस्मा सचे अम्हाकं वासं न रोचेथ, उज्जुक्मेव नो नीहरथ, विहेठनेन को अत्थोति दीपेन्तो एवमाह । **मिगी**ति सीहं आलपति । सो हि मिगराजताय मिगा अस्स अत्थीति मिगी । **उन्नदन्ती**तिपि तमेव आलपति । सो हि उन्नतानं दन्तानं अत्थिताय उन्नता दन्ता अस्स अत्थीति उन्नदन्ती । “उन्नतदन्ती”तिपि पाठयेव । **विजानाही**ति “एस इस्सरानं धम्मो”ति एवं जानाहि । **जातं सरणतो भयन्ति** अम्हाकं तुम्हे पतिट्ठानट्ठेन सरणं, तुम्हाकज्जेव सन्तिका भयं जातं, तस्मा अत्तनो वसनट्ठानमेव गमिस्सामाति दीपेति ।

अपरो नयो — तव **मिगी सीही उन्नदन्ती**मम पुत्तदारं तज्जेन्ती **येन कामं पणामेति**, येन येनाकारेन इच्छति, तेन पणामेति पवत्तति, विहेठेतिपि पलापेतिपि, एवं त्वं विजानाहि, तत्थ किं सक्का अम्हेहि कातुं । **धम्मो बलवतं** एस बलवन्तानं सभावो, इदानि मयं गमिस्साम । कस्मा? **जातं सरणतो भयन्ति** ।

तस्स वचनं सुत्वा सीहो सीहिं आह — “भदे, असुकस्मिं नाम काले मम गोचरत्थाय गन्त्वा सत्तमे दिवसे इमिना

सिङ्गालेन इमाय च सिङ्गालिया सद्धिं आगतभावं सरसी”ति । “आम, सरामी”ति । “जानासि पन मय्हं सत्ताहं अनागमनस्स कारण”न्ति? “न जानामि, सामी”ति । “भद्दे, अहं ‘एकं मिगं गण्हिस्सामी’ति विरज्झित्वा कलले लग्गो, ततो निक्खमित्तुं असक्कोन्तो सत्ताहं निराहारो अट्ठासिं, स्वाहं इमं सिङ्गालं निस्साय जीवितं लभिं, अयं मे जीवितदायको सहायो । मित्तधम्मो ठातुं समत्थो हि मित्तो दुब्बलो नाम नत्थि, इतो पट्ठाय मय्हं सहायस्स च सहायिकाय च पुत्तकानञ्च एवरूपं अवमानं मा अकासी”ति वत्वा सीहो दुतियं गाथमाह —

१४. “अपि चेपि दुब्बलो मित्तो, मित्तधम्मोसु तिट्ठति ।
सो जातको च बन्धु च, सो मित्तो सो च मे सखा ।
दाठिनि मातिमज्जित्थो, सिङ्गालो मम पाणदो”ति ॥

तत्थ अपि चेपीति एको अपिसद्धो अनुगहत्थो, एको सम्भावनत्थो । तत्रायं योजना — दुब्बलोपि चे मित्तो मित्तधम्मोसु अपि तिट्ठति, सचे ठातुं सक्कोति, सो जातको च बन्धु च, सो मेत्तचित्ताय मित्तो, सो च मे सहायट्ठेन सखा । दाठिनि मातिमज्जित्थोति, भद्दे, दाठासम्पन्ने सीहि मा मय्हं सहायं वा सहायिं वा अतिमज्जि, अयज्झि सिङ्गालो मम पाणदोति ।

सा तस्स वचनं सुत्वा सिङ्गालिं खमापेत्वा ततो पट्ठाय सपुत्ताय ताय सद्धिं समग्गवासं वसि । सीहपोतकापि सिङ्गालपोतकेहि सद्धिं कीळमाना सम्मोदमाना मातापितूनं अतिक्कन्तकालेपि मित्तभावं अभिन्दित्वा सम्मोदमाना वसिसु । तेसं किर सत्तकुलपरिवट्ठे अभिज्जमाना मेत्ति अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहन्तो अहेसुं । “तदा सिङ्गालो आनन्दो अहोसि, सीहो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गुणजातकवण्णना सत्तमा ।

[१५८] ८. सुहनुजातकवण्णना

नयिदं विसमसीलेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो द्वे चण्डभिक्षू आरब्ध कथेसि । तस्मिज्झि समये जेतवनेपि एको भिक्षु चण्डो अहोसि फरुसो साहसिको जनपदेपि । अथेकदिवसं जानपदो भिक्षु केनचिदेव करणीयेन जेतवनं अगमासि, सामणेरा चेव दहरभिक्षू च तस्स चण्डभावं जानन्ति । “तेसं द्विन्नं चण्डानं कलहं पस्सिस्सामा”ति कुतूहलेन तं भिक्षुं जेतवनवासिकस्स परिवेणं पहिणिसु । ते उभोपि चण्डा अज्जमज्जं दिस्वाव पियसंवासं संसन्दिंसु समिसु, हत्थपादपिट्ठिसम्बाहनादीनि अकंसु । धम्मसभायं भिक्षू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, चण्डा भिक्षू अज्जेसं उपरि चण्डा फरुसा साहसिका, अज्जमज्जं पन उभोपि समग्गा सम्मोदमाना पियसंवासा जाता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेव, पुब्बेपेते अज्जेसं चण्डा फरुसा साहसिका, अज्जमज्जं पन समग्गा सम्मोदमाना पियसंवासा च अहेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स सब्बत्थसाधको अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । सो पन राजा थोकं धनलोभपकतिको, तस्स महासोणो नाम कूटअस्सो अत्थि । अथ उत्तरापथका अस्सवाणिजा पञ्च

अस्ससतानि आनेसुं, अस्सानं आगतभावं रज्जो आरोचेसुं। ततो पुब्बे पन बोधिसत्तो अस्से अग्घापेत्वा मूलं अपरिहापेत्वा दापेसि। राजा तं परिहायमानो अज्जं अमच्चं पक्कोसापेत्वा “तात, अस्से अग्घापेहि, अग्घापेन्तो च पठमं महासोणं यथा तेसं अस्सानं अन्तरं पविसति, तथा विस्सज्जेत्वा अस्से डंसापेत्वा वणिते कारापेत्वा दुब्बलकाले मूलं हापेत्वा अस्से अग्घापेय्यासी”ति आह। सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तथा अकासि।

अस्सवाणिजा अनत्तमना हुत्वा तेन कतकिरियं बोधिसत्तस्स आरोचेसुं। बोधिसत्तो “किं पन तुम्हाकं नगरे कूटअस्सो नत्थी”ति पुच्छि। “अत्थि सामि, सुहनु नाम कूटअस्सो चण्डो फरुसो”ति। “तेन हि पुन आगच्छन्ता तं अस्सं आनेय्याथा”ति। ते “साधू”ति पटिस्सुणित्वा पुन आगच्छन्ता तं कूटस्सं गाहापेत्वा आगच्छिंसु। राजा “अस्सवाणिजा आगता”ति सुत्वा सीहपज्जरं उग्घाटेत्वा अस्से ओलोकेत्वा महासोणं विस्सज्जापेसि। अस्सवाणिजापि महासोणं आगच्छन्तं दिस्वा सुहनुं विस्सज्जापेसुं। ते अज्जमज्जं पत्वा सरीरानि लेहन्ता सम्मोदमाना अट्ठंसु। राजा बोधिसत्तं पुच्छि — “पस्ससि इमे द्वे कूटस्सा अज्जेसं चण्डा फरुसा साहसिका, अज्जे अस्से डंसित्वा गेलज्जं पापेन्ति, इदानीं अज्जमज्जं पन सरीरं लेहन्ता सम्मोदमाना अट्ठंसु, किं नामेत”न्ति? बोधिसत्तो “नयिमे, महाराज, विसमसीला, समसीला समधातुका च एते”ति वत्वा इमं गाथाद्वयमाह —

१५. “नयिदं विसमसीलेन, सोणेन सुहनू सह।
सुहनूपि तादिसोयेव, यो सोणस्स सगोचरो॥

१६. “पक्खन्दिना पगब्भेन, निच्चं सन्दानखादिना।
समेति पापं पापेन, समेति असता अस”न्ति॥

तत्थ नयिदं विसमसीलेन, सोणेन सुहनू सहाति यं इदं सुहनू कूटस्सो सोणेन सद्धिं पेमं करोति, इदं न अत्तनो विसमसीलेन, अथ खो अत्तनो समसीलेनेव सद्धिं करोति। उभोपि हेते अत्तनो अनाचारताय दुस्सीलताय समसीला समधातुका। सुहनूपि तादिसोयेव, यो सोणस्स सगोचरोति यादिसो सोणो, सुहनूपि तादिसोयेव, यो सोणस्स सगोचरो यंगोचरो सोणो, सोपि तंगोचरोयेव। यथेव हि सोणो अस्सगोचरो अस्से डंसेन्तोव चरति, तथा सुहनूपि। इमिना नेसं समानगोचरतं दस्सेति।

ते पन आचारगोचरे एकतो कत्वा दस्सेतुं “पक्खन्दिना”तिआदि वुत्तं। तत्थ पक्खन्दिनाति अस्सानं उपरि पक्खन्दनसीलेन पक्खन्दनगोचरेन। पगब्भेनाति कायपागब्भियादिसमन्नागतेन दुस्सीलेन। निच्चं सन्दानखादिनाति सदा अत्तनो बन्धनयोत्तं खादनसीलेन खादनगोचरेन च। समेति पापं पापेनाति एतेसु अज्जतरेन पापेन सद्धिं अज्जतरस्स पापं दुस्सील्यं समेति। असता असन्ति एतेसु अज्जतरेन असता अनाचारगोचरसम्पन्नेन सह इतरस्स असं असाधुकम्मं समेति, गूथादीनि विय गूथादीहि एकतो संसन्दति सदिसं निब्बिसेसमेव होतीति।

एवं वत्वा च पन बोधिसत्तो “महाराज, रज्जा नाम अतिलुद्धेन न भवितब्बं, परस्स सन्तकं नाम नासेतुं न वट्ठी”ति राजानं ओवदित्वा अस्से अग्घापेत्वा भूतमेव मूलं दापेसि। अस्सवाणिजा यथासभावमेव मूलं लभित्वा हट्टतुट्ठा अगमंसु। राजापि बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा यथाकम्मं गतो।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा द्वे अस्सा इमे द्वे दुट्ठभिक्षू अहेसुं, राजा आनन्दो,

पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि'न्ति ।

सुहनुजातकवण्णना अट्टमा ।

[१५९] ९. मोरजातकवण्णना

उदेतयं चक्खुमा एकराजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो हि भिक्षु भिक्षूहि सत्थु सन्तिकं नीतो “सच्चं किर, त्वं भिक्षु, उक्कण्ठितो”ति वुत्ते “सच्चं, भन्ते”ति वत्वा “किं दिस्वा”ति वुत्ते “एकं अलङ्कृतपटियत्तसरीरं मातुगामं ओलोकेत्वा”ति आह । अथ नं सत्था “भिक्षु मातुगामो नाम कस्मा तुम्हादिसानं चित्तं नालुळेस्सति, पोराणकपण्डितानम्पि हि मातुगामस्स सद्धं सुत्वा सत्त वस्ससतानि असमुदाचिण्णकिलेसा ओकासं लभित्वा खणेनेव समुदाचरिंसु । विसुद्धापि सत्ता संकिलिस्सन्ति, उत्तमयससमङ्गिनोपि आयसक्यं पापुणन्ति, पगेव अपरिसुद्धा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मोरयोनियं पटिसन्धिं गहेत्वा अण्डकालेपि कणिकारमकुळवण्णअण्डकोसो हुत्वा अण्डं भिन्दित्वा निक्खन्तो सुवण्णवण्णो अहोसि दस्सनीयो पासादिको पक्खानं अन्तरे सुरत्तराजिविराजितो, सो अत्तनो जीवितं रक्खन्तो तिस्रो पब्बतराजियो अतिक्कम्म चतुत्थाय पब्बतराजिया एकस्मिं दण्डकहिरज्जपब्बततले वासं कप्पेसि । सो पभाताय रत्तिया पब्बतमत्थके निसिन्नो सूरियं उगगच्छन्तं ओलोकेत्वा अत्तनो गोचरभूमियं रक्खावरणत्थाय ब्रह्ममन्तं बन्धन्तो “उदेतय”न्ति आदिमाह ।

१७. “उदेतयं चक्खुमा एकराजा,
हरिस्सवण्णो पथविप्पभासो ।
तं तं नमस्सामि हरिस्सवण्णं पथविप्पभासं,
तयाज्ज गुत्ता विहरेमु दिवस”न्ति ॥

तत्थ **उदेतीति** पाचीनलोकधातुतो उगगच्छति । **चक्खुमाति** सकलचक्कवाळवासीनं अन्धकारं विधमित्वा चक्खुपटिलाभकरणेन यं तेन तेसं दिन्नं चक्खु, तेन चक्खुना चक्खुमा । **एकराजाति** सकलचक्कवाळे आलोककरानं अन्तरे सेट्टुविसिट्टुडेन एकराजा । **हरिस्सवण्णोति** हरिसमानवण्णो, सुवण्णवण्णोति अत्थो । **पथविप्पभासोति** पथविया पभासो । **तं तं नमस्सामीति** तस्मा तं एवरूपं भवन्तं नमस्सामि वन्दामि । **तयाज्ज गुत्ता विहरेमु दिवसन्ति** तया अज्ज रक्खिता गोपिता हुत्वा इमं दिवसं चतुइरियापथविहारेन सुखं विहरेय्याम ।

एवं बोधिसत्तो इमाय गाथाय सूरियं नमस्सित्वा दुतियगाथाय अतीते परिनिब्बुते बुद्धे चेव बुद्धगुणे च नमस्सति ।

“ये ब्राह्मणा वेदगू सब्बधम्मे, ते मे नमो ते च मं पालयन्तु ।
नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तिया ।
इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो चरति एसना”ति ॥

तत्थ **ये ब्राह्मणाति** ये बाहितपापा विसुद्धिब्राह्मणा । **वेदगूति** वेदानं पारं गतातिपि वेदगू, वेदेहि पारं गतातिपि वेदगू । इध पन सब्बे सङ्घातासङ्घतधम्मे विदिते पाकटे कत्वा गताति वेदगू । तेनेवाह “सब्बधम्मे”ति । सब्बे खन्धायतनधातुधम्मे सलक्खणसामज्जलक्खणवसेन अत्तनो जाणस्स विदिते पाकटे कत्वा गता, तिण्णं मारानं मत्थकं मदित्वा

दससहस्रिलोकधातुं उन्नादेत्वा बोधितले सम्मासम्बोधिं पत्वा संसारं वा अतिक्कन्ताति अत्थो । ते मे नमोति ते मम इमं नमक्कारं पटिच्छन्तु । ते च मं पालयन्तूति एवं मया नमस्सिता च ते भगवन्तो मं पालेन्तु रक्खन्तु गोपेन्तु । नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तियाति अयं मम नमक्कारो अतीतानं परिनिब्बुतानं बुद्धानं अत्थु, तेसज्जेव चतूसु च मग्गोसु चतूसु फलेसु जाणसङ्घाताय बोधिया अत्थु, तथा तेसज्जेव अरहत्तफलविमुत्तिया विमुत्तानं अत्थु, या च नेसं तदङ्गविमुत्ति विक्खम्भनविमुत्ति समुच्छेदविमुत्ति पटिप्पस्सद्धिविमुत्ति निस्सरणविमुत्तीति पञ्चविधा विमुत्ति, तस्सा नेसं विमुत्तियापि अयं मय्दं नमक्कारो अत्थूति । “इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो चरति एसना”ति इदं पन पदद्वयं सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा आह । तस्सत्थो — भिक्खवे, सो मोरो इमं परित्तं इमं रक्खं कत्वा अत्तनो गोचरभूमियं पुप्फफलादीनं अत्थाय नानप्पकाराय एसनाय चरति ।

एवं दिवसं चरित्वा सायं पब्बतमत्थके निसीदित्वा अत्थङ्गतं सूरियं ओलोकेन्तो बुद्धगुणे आवज्जेत्वा निवासद्धाने रक्खावरणत्थाय पुन ब्रह्ममन्तं बन्धन्तो “अपेतय”न्ति आदिमाह ।

१८. “अपेतयं चक्खुमा एकराजा, हरिस्सवण्णो पथविप्पभासो ।

तं तं नमस्सामि हरिस्सवण्णं पथविप्पभासं, तयाज्ज गुत्ता विहरेमु रत्तिं ॥

“ये ब्राह्मणा वेदगू सब्बधम्मो, ते मे नमो ते च मं पालयन्तु ।

नमत्थु बुद्धानं नमत्थु बोधिया, नमो विमुत्तानं नमो विमुत्तिया ।

इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो वासमकप्पयी”ति ॥

तत्थ अपेतीति अपयाति अत्थं गच्छति । इमं सो परित्तं कत्वा, मोरो वासमकप्पयीति इदम्पि अभिसम्बुद्धो हुत्वा आह । तस्सत्थो — भिक्खवे, सो मोरो इमं परित्तं इमं रक्खं कत्वा अत्तनो निवासद्धाने वासं कप्पयित्थ, तस्स रत्तिं वा दिवा वा इमस्स परित्तस्सानुभावेन नेव भयं, न लोमहंसो अहोसि ।

अथेको बाराणसिया अविदूरे नेसादगामवासी नेसादो हिमवन्तपदेसे विचरन्तो तस्मिं दण्डकहिरज्जपब्बतमत्थके निसिन्नं बोधिसत्तं दिस्वा आगन्त्वा पुत्तस्स आरोचेसि । अथेकदिवसं खेमा नाम बाराणसिरज्जो देवी सुपिनेन सुवण्णवण्णं मोरं धम्मं देसेन्तं दिस्वा पबुद्धकाले रज्जो आरोचेसि — “अहं, देव, सुवण्णवण्णस्स मोरस्स धम्मं सोतुकामा”ति । राजा अमच्चे पुच्छि । अमच्चा “ब्राह्मणा जानिस्सन्ती”ति आहंसु । ब्राह्मणा तं सुत्वा “सुवण्णवण्णा मोरा नाम होन्ती”ति वत्वा “कत्थ होन्ती”ति वुत्ते “नेसादा जानिस्सन्ती”ति आहंसु । राजा नेसादे सन्निपातेत्वा पुच्छि । अथ सो नेसादपुत्तो “आम, महाराज, दण्डकहिरज्जपब्बतो नाम अत्थि, तत्थ सुवण्णवण्णो मोरो वसती”ति आह । “तेन हि तं मोरं अमारेत्वा बन्धित्वाव आनेही”ति । नेसादो गन्त्वा तस्स गोचरभूमियं पासे ओड्डेसि । मोरेन अक्कन्तद्धानेपि पासो न सज्जरति । नेसादो गण्हितुं असक्कोन्तो सत्त वस्सानि विचरित्वा तत्थेव कालमकासि । खेमापि देवी पत्थितं अलभमाना कालमकासि ।

राजा “मोरं मे निस्साय देवी कालकता”ति कुञ्जित्वा “हिमवन्तपदेसे दण्डकहिरज्जपब्बतो नाम अत्थि, तत्थ सुवण्णवण्णो मोरो वसति, ये तस्स मंसं खादन्ति, ते अजरा अमरा होन्ती”ति अक्खरं सुवण्णपट्टे लिखापेत्वा सुवण्णपट्टं मज्जूसाय निक्खिपापेसि । तस्मिं कालकते अज्जो राजा रज्जं पत्वा सुवण्णपट्टं वाचेत्वा “अजरो अमरो भविस्सामी”ति अज्जं नेसादं पेसेसि । सोपि गन्त्वा बोधिसत्तं गहेतुं असक्कोन्तो तत्थेव कालमकासि । एतेनेव नियामेन छ राजपरिवट्टा गता । अथ सत्तमो राजा रज्जं पत्वा एकं नेसादं पहिणि । सो गन्त्वा बोधिसत्तेन अक्कन्तद्धानेपि पासस्स असज्जरणभावं,

अत्तनो परित्तं कत्वा गोचरभूमिगमनभावञ्चस्स जत्वा पच्चन्तं ओतरित्वा एकं मोरिं गहेत्वा यथा हत्थताळसद्देन नच्चति, अच्छरासद्देन च वस्सति, एवं सिक्खापेत्वा तं आदाय गन्त्वा मोरेन परित्ते अकते पातोयेव पासयड्डियो रोपेत्वा पासे ओढेत्वा मोरिं वस्सापेसि । मोरो विसभागं मातुगामसद्दं सुत्वा किलेसातुरो हुत्वा परित्तं कातुं असक्कुणित्वा गन्त्वा पासे बज्झि । अथ नं नेसादो गहेत्वा गन्त्वा बाराणसिरञ्जो अदासि ।

राजा तस्स रूपसम्पत्तिं दिस्वा तुट्टमानसो आसनं दापेसि । बोधिसत्तो पञ्चत्तासने निसीदित्वा “महाराज, कस्मा मं गण्हापेसी”ति पुच्छि । “ये किर तव मंसं खादन्ति, ते अजरा अमरा होन्ति, स्वाहं तव मंसं खादित्वा अजरो अमरो होतुकामो तं गण्हापेसि”न्ति । “महाराज, मम ताव मंसं खादन्ता अजरा अमरा होन्तु, अहं पन मरिस्सामी”ति? “आम, मरिस्ससी”ति । “मयि मरन्ते पन मम मंसमेव खादित्वा किन्ति कत्वा न मरिस्सन्ती”ति? “त्वं सुवण्णवण्णो, तस्मा किर तव मंसं खादका अजरा अमरा भविस्सन्ती”ति । “महाराज, अहं पन न अकारणा सुवण्णवण्णो जातो, पुब्बे पनाहं इमस्मिंयेव नगरे चक्कवत्ती राजा हुत्वा सयम्पि पञ्च सीलानि रक्खिं, सकलचक्कवाळवासिनोपि रक्खापेसिं, स्वाहं कालं करित्वा तावतिसभवने निब्बत्तो, तत्थ यावतायुक्कं ठत्वा ततो चुतो अञ्जस्स अकुसलस्स निस्सन्देन मोरयोनिं निब्बत्तित्वापि पोरणसीलानुभावेन सुवण्णवण्णो जातो”ति । “त्वं चक्कवत्ती राजा हुत्वा सीलं रक्खित्वा सीलफलेन सुवण्णवण्णो जातो”ति कथमिदं अम्हेहि सद्भातब्बं । अत्थि नो कोचि सक्खी”ति? “अत्थि, महाराजा”ति । “को नामा”ति? “महाराज, अहं चक्कवत्तिकाले रतनमये रथे निसीदित्वा आकासे विचारिं, सो मे रथो मङ्गलपोक्खरणिया अन्तोभूमियं निदहापितो, तं मङ्गलपोक्खरणितो उक्खिपापेहि, सो मे सक्खि भविस्सती”ति ।

राजा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा पोक्खरणितो उदकं हरापेत्वा रथं नीहरापेत्वा बोधिसत्तस्स सद्दहि । बोधिसत्तो “महाराज, ठपेत्वा अमतमहानिब्बानं अवसेसा सब्बे सद्दुतधम्मा हुत्वा अभाविनो अनिच्चा खयवयधम्मायेवा”ति रञ्जो धम्मं देसेत्वा राजानं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेसि । राजा पसन्नो बोधिसत्तं रञ्जेन पूजेत्वा महन्तं सक्कारं अकासि । सो रज्जं तस्सेव पटिनिव्यादेत्वा कतिपाहं वसित्वा “अप्पमत्तो होहि, महाराजा”ति ओवदित्वा आकासे उप्पतित्वा दण्डकहिरञ्जपब्बतमेव अगमासि । राजापि बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु अरहत्ते पतिट्ठहि । “तदा राजा आनन्दो अहोसि, सुवण्णमोरो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मोरजातकवण्णना नवमा ।

[१६०] १०. विनीलजातकवण्णना

एवमेव नून राजानन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स सुगतालयं आरब्ध कथेसि । देवदत्ते हि गयासीसगतानं द्विन्नं अगगसावकानं सुगतालयं दस्सेत्वा निपन्ने उभोपि थेरा धम्मं देसेत्वा अत्तनो निस्सितके आदाय वेळुवनं अगमिंसु । ते सत्थारा “सारिपुत्त, देवदत्तो तुम्हे दिस्वा किं अकासी”ति पुट्ठा “भन्ते, सुगतालयं दस्सेत्वा महाविनासं पापुणी”ति आरोचेसुं । सत्था “न खो, सारिपुत्त, देवदत्तो इदनेव मम अनुकिरियं करोन्तो विनासं पत्तो, पुब्बेपि पापुणियेवा”ति वत्वा थेरेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते विदेहरट्ठे मिथिलायं विदेहराजे रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अगगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगगिहत्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठासि । तदा एकस्स सुवण्णहंसराजस्स गोचरभूमियं

काकिया सद्धिं संवासो अहोसि । सा पुत्तं विजायि । सो नेव मातुपतिरूपको अहोसि, न पितु । अथस्स विनीलकधातुकत्ता “विनीलको” त्वेव नामं अकंसु । हंसराजा अभिण्हं गन्त्वा पुत्तं पस्सति । अपरे पनस्स द्वे हंसपोतका पुत्ता अहेसुं । ते पितरं अभिण्हं मनुस्सपथं गच्छन्तं दिस्वा पुच्छिंसु — “तात, तुम्हे कस्मा अभिण्हं मनुस्सपथं गच्छथा” ति? “ताता, एकाय मे काकिया सद्धिं संवासमन्वाय एको पुत्तो जातो, ‘विनीलको’ तस्स नामं, तमहं दद्धुं गच्छामी” ति । “कहं पनेते वसन्ती” ति? “विदेहरट्टे मिथिलाय अविदूरे असुकस्मिं नाम ठाने एकस्मिं तालगगे वसन्ती” ति । “तात, मनुस्सपथो नाम सासङ्को सप्पटिभयो, तुम्हे मा गच्छथ, मयं गन्त्वा तं आनेस्सामा” ति द्वे हंसपोतका पितरा आचिक्खितसज्जाय तत्थ गन्त्वा तं विनीलकं एकस्मिं दण्डके निसीदापेत्वा मुखतुण्डकेन दण्डकोटियं डंसित्वा मिथिलानगरमत्थकेन पायिंसु । तस्मिं खणे विदेहराजा सब्बसेतचतुसिन्धवयुत्तरथवरे निसीदित्वा नगरं पदक्खिणं करोति । विनीलको तं दिस्वा चिन्तेसि — “मय्हं विदेहरज्जा किं नानाकारणं, एस चतुसिन्धवयुत्तरथे निसीदित्वा नगरं अनुसज्जरति, अहं पन हंसयुत्तरथे निसीदित्वा गच्छामी” ति । सो आकासेन गच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१९. “एवमेव नून राजानं, वेदेहं मिथिलगगहं ।

अस्सा वहन्ति आजज्जा, यथा हंसा विनीलक” न्ति ॥

तत्थ एवमेवाति एवं एव, नूनाति परिवितक्के निपातो । एकंसेपि वट्टतियेव । वेदेहन्ति विदेहरट्टसामिकं । मिथिलगगहन्ति मिथिलगगेहं, मिथिलायं घरं परिगगहेत्वा वसमानन्ति अत्थो । आजज्जाति कारणाकारणाजाननका । यथा हंसा विनीलकन्ति यथा इमे हंसा मं विनीलकं वहन्ति, एवमेव वहन्तीति ।

हंसपोतका तस्स वचनं सुत्वा कुज्झित्वा “इधेव नं पातेत्वा गमिस्सामा” ति चित्तं उप्पादेत्वापि “एवं कते पिता नो किं वक्खती” ति गरहभयेन पितु सन्तिकं नेत्वा तेन कतकिरियं पितु आचिक्खिंसु । अथ नं पिता कुज्झित्वा “किं त्वं मम पुत्तेहि अधिकतरोसि, यो मम पुत्ते अभिभवित्वा रथे युत्तसिन्धवे विय करोसि, अत्तनो पमाणं न जानासि । इमं ठानं तव अगोचरो, अत्तनो मातु वसनट्टानमेव गच्छाही” ति तज्जेत्वा दुतियं गाथमाह —

२०. “विनील दुगं भजसि, अभूमिं तात सेवसि ।

गामन्तकानि सेवस्सु, एतं मातालयं तवा” ति ॥

तत्थ विनीलाति तं नामेनालपति । दुगं भजसीति इमेसं वसेन गिरिदुगं भजसि । अभूमिं, तात, सेवसीति, तात, गिरिविसमं नाम तव अभूमि, तं सेवसि उपगच्छसि । एतं मातालयं तवाति एतं गामन्तं उक्कारट्टानं आमकसुसानट्टानज्ज तव मातु आलयं गेहं वसनट्टानं, तत्थ गच्छाहीति । एवं तं तज्जेत्वा “गच्छथ, नं मिथिलनगरस्स उक्कारभूमियज्जेव ओतारेत्वा एथा” ति पुत्ते आणापेसि, ते तथा अकंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा विनीलको देवदत्तो अहोसि, द्वे हंसपोतका द्वे अगसावका अहेसुं, पिता आनन्दो अहोसि, विदेहराजा पन अहमेव अहोसि” न्ति ।

विनीलजातकवण्णना दसमा ।

दळ्ळवगो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

राजोवादञ्च सिङ्गालं, सूकरं उरगं भगं ।
अलीनचित्तगुणञ्च, सुहनु मोरविनीलं ॥

२. सन्थववग्गो

[१६१] १. इन्दसमानगोत्तजातकवण्णना

न सन्थवं कापुरिसेन कयिराति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दुब्बचजातिकं आरब्ध कथेसि । तस्स वत्थु नवकनिपाते गिज्झजातके (जा० १.९.१ आदयो) आविभवस्सति । सत्था पन तं भिक्खुं “पुब्बेपि त्वं, भिक्खु, दुब्बचताय पण्डितानं वचनं अकत्वा मत्तहत्थिपादेहि सञ्चुण्णितो”ति वत्था अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वुट्ठिप्पत्तो घरावासं पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा पञ्चन्नं इसिसतानं गणसत्था हुत्वा हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि । तदा तेसु तापसेसु इन्दसमानगोत्तो नामेको तापसो अहोसि दुब्बचो अनोवादको । सो एकं हत्थिपोतकं पोसेसि । बोधिसत्तो सुत्वा तं पक्कोसित्वा “सच्चं किर त्वं हत्थिपोतकं पोसेसी”ति पुच्छि । “सच्चं, आचरिय, मतमातिकं एकं हत्थिपोतकं पोसेमी”ति । “हत्थिनो नाम वुट्ठिप्पत्ता पोसकेयेव मारेन्ति, मा तं पोसेही”ति । “तेन विना वत्तितुं न सक्कोमि आचरिया”ति । “तेन हि पज्जायिस्ससी”ति । सो तेन पोसियमानो अपरभागे महासरीरो अहोसि ।

अथेकस्मिं काले ते इसयो वनमूलफलाफलत्थाय दूरं गन्त्वा तत्थेव कतिपाहं वसिंसु । हत्थीपि अग्गदक्खिणवाते पभिन्नमदो हुत्वा तस्स पण्णसालं विद्धंसेत्वा पानीयघटं भिन्दित्वा पासाणफलकं खिपित्वा आलम्बनफलकं लुञ्चित्वा “तं तापसं मारेत्वाव गमिस्सामी”ति एकं गहनट्टानं पविसित्वा तस्स आगमनमगं ओलोकेन्तो अट्ठासि । इन्दसमानगोत्तो तस्स गोचरं गहेत्वा सब्बेसं पुरतोव आगच्छन्तो तं दिस्वा पकतिसज्जायेवस्स सन्तिकं अगमासि । अथ नं सो हत्थी गहनट्टाना निक्खमित्वा सोण्डाय परामसित्वा भूमियं पातेत्वा सीसं पादेन अक्कमित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा मदित्वा कोञ्चनादं कत्वा अरज्जं पाविसि । सेसतापसा तं पवत्तिं बोधिसत्तस्स आरोचेसुं । बोधिसत्तो “कापुरिसेहि नाम सद्धिं संसग्गो न कातब्बो”ति वत्था इमा गाथा आह —

२१. “न सन्थवं कापुरिसेन कयिरा, अरियो अनरियेन पजानमत्थं ।

चिरानुवुत्थोपि करोति पापं, गजो यथा इन्दसमानगोत्तं ॥

२२. “यं त्वेव जज्जा सदिसो ममन्ति, सीलेन पज्जाय सुतेन चापि ।

तेनेव मेत्तिं कयिराथ सद्धिं, सुखो हवे सप्पुरिसेन सङ्गमो”ति ॥

तत्थ न सन्थवं कापुरिसेन कयिराति कुच्छित्तेन कोधपुरिसेन सद्धिं तण्हासन्थवं वा मित्तसन्थवं वा न कयिराथ । अरियो अनरियेन पजानमत्थन्ति अरियोति चत्तारो अरिया आचारअरियो लिङ्गअरियो दस्सनअरियो पटिवेधअरियोति । तेसु आचारअरियो इध अधिप्पेतो । सो पजानमत्थं अत्थं पजानन्तो अत्थानत्थकुसलो आचारे ठितो अरियपुग्गलो अनरियेन निल्लज्जेन दुस्सीलेन सद्धिं सन्थवं न करेय्याति अत्थो । किं कारणा? चिरानुवुत्थोपि करोति पापन्ति, यस्मा अनरियो चिरं एकतो अनुवुत्थोपि तं एकतो निवासं अगणेत्वा करोति पापं लामककम्मं करोतियेव । यथा किं? गजो यथा

इन्द्रसमानगोत्तन्ति, यथा सो गजो इन्द्रसमानगोत्तं मारेन्तो पापं अकासीति अत्थो । यं त्वेव जज्जा सदिसो ममन्ति आदीसु यं त्वेव पुग्गलं “अयं मम सीलादीहि सदिसो”ति जानेय्य, तेनेव सद्धिं मेत्तिं कयिराथ, सप्पुरिसेन सद्धिं समागमो सुखावहोति ।

एवं बोधिसत्तो “अनोवादकेन नाम न भवितव्वं, सुसिक्खितेन भवितुं वट्ठती”ति इसिगणं ओवदित्वा इन्द्रसमानगोत्तस्स सरीरकिच्चं कारेत्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा इन्द्रसमानगोत्तो अयं दुब्बचो अहोसि, गणसत्था पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

इन्द्रसमानगोत्तजातकवण्णना पठमा ।

[१६२] २. सन्थवजातकवण्णना

न सन्थवस्मा परमत्थि पापियोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अग्गिजुहनं आरब्भ कथेसि । वत्थु हेट्ठा नङ्गुट्ठजातके (जा० १.१.१४४ आदयो) कथितसदिसमेव । भिक्खू ते अग्गिं जुहन्ते दिस्वा “भन्ते, जटिला नानप्पकारं मिच्छातपं करोन्ति, अत्थि नु खो एत्थ वुट्ठी”ति भगवन्तं पुच्छिंसु । “न, भिक्खवे, एत्थकाचि वुट्ठी नाम अत्थि, पोराणकपण्डितापि अग्गिजुहने वुट्ठी अत्थीति सज्जाय चिरं अग्गिं जुहित्वा तस्मिं कम्मे अवुट्ठिमेव दिस्वा अग्गिं उदकेन निब्बापेत्वा साखादीहि पोथेत्वा पुन निवत्तित्वापि न ओलोकेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बन्ति । मातापितरो तस्स जातग्गिं गहेत्वा तं सोळसवस्सुहेसे ठितं आहंसु — “किं, तात, जातग्गिं गहेत्वा अरज्जे अग्गिं परिचरिस्ससि, उदाहु तयो वेदे उग्गणिहत्वा कुटुम्बं सण्ठपेत्वा घरावासं वसिस्ससी”ति । सो “न मे घरावासेन अत्थो, अरज्जे अग्गिं परिचरित्वा ब्रह्मलोकपरायणो भविस्सामी”ति जातग्गिं गहेत्वा मातापितरो वन्दित्वा अरज्जं पविसित्वा पण्णसालाय वासं कप्पेत्वा अग्गिं परिचरि । सो एकदिवसं निमन्तितद्धानं गन्त्वा सप्पिना पायासं लभित्वा “इमं पायासं महाब्रह्मनो यजिस्सामी”ति तं पायासं आहरित्वा अग्गिं जालेत्वा “अग्गिं ताव भवन्तं सप्पियुत्तं पायासं पायेमी”ति पायासं अग्गिम्हि पक्खिपि । बहुसिनेहे पायासे अग्गिम्हि पक्खित्तमत्तेयेव अग्गि जलित्वा पच्चुग्गताहि अच्छीहि पण्णसालं झापेसि । ब्राह्मणो भीततसितो पलायित्वा बहि ठत्वा “कापुरिसेहि नाम सन्थवो न कातव्वो, इदानि मे इमिना अग्गिना किच्छेन कता पण्णसाला झापिता”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

२३. “न सन्थवस्मा परमत्थि पापियो, यो सन्थवो कापुरिसेन होति ।

सन्तप्पितो सप्पिना पायसेन, किच्छाकतं पण्णकुटिं अदक्खी”ति ॥

तत्थ न सन्थवस्माति तण्हासन्थवापि च मित्तसन्थवापि चाति दुविधापि एतस्मा सन्थवा परं उत्तरि अज्जं पापतरं नत्थि, लामकतरं नाम नत्थीति अत्थो । यो सन्थवो कापुरिसेनाति यो पापकेन कापुरिसेन सद्धिं दुविधोपि सन्थवो, ततो पापतरं अज्जं नत्थि । कस्मा? सन्तप्पितो ...पे०...अदक्खीति, यस्मा सप्पिना च पायासेन च सन्तप्पितोपि अयं अग्गि मया किच्छेन कतं पण्णसालं झापेसीति अत्थो ।

सो एवं वत्वा “न मे तया मित्तदुब्धिना अत्थो”ति तं अग्गिं उदकेन निब्बापेत्वा साखाहि पोथेत्वा अन्तोहिमवन्तं

पविसित्वा एकं साममिगिं सीहस्स च ब्यग्घस्स च दीपिनो च मुखं लेहन्तिं दिस्वा “सप्पुरिसेहि सद्धिं सन्थवा परं सेय्यो नाम नत्थी”ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

२४. “न सन्थवस्मा परमत्थि सेय्यो, यो सन्थवो सप्पुरिसेन होति ।
सीहस्स ब्यग्घस्स च दीपिनो च, सामा मुखं लेहति सन्थवेना”ति ॥

तत्थ सामा मुखं लेहति सन्थवेनाति सामा नाम मिगी इमेसं तिण्णं जनानं सन्थवेन सिनेहेन मुखं लेहतीति ।

एवं वत्वा बोधिसत्तो अन्तोहिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा जीवितपरियोसाने ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तेन समयेन तापसो अहमेव अहोसि”न्ति ।

सन्थवजातकवण्णना दुतिया ।

[१६३] ३. सुसीमजातकवण्णना

काळा मिगा सेतदन्ता तवीमेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो छन्दकदानं आरब्ध कथेसि । सावत्थियज्झि कदाचि एकमेव कुलं बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दानं देति, कदाचि अज्जतित्थियानं देति, कदाचि गणबन्धनेन बहू एकतो हुत्वा देन्ति, कदाचि वीथिसभागेन, कदाचि सकलनगरवासिनो छन्दकं संहरित्वा दानं देन्ति । इमस्मिं पन काले सकलनगरवासिनो छन्दकं संहरित्वा सब्बपरिक्खारदानं सज्जेत्वा द्वे कोट्टासा हुत्वा एकच्चे “इमं सब्बपरिक्खारदानं अज्जतित्थियानं दस्सामा”ति आहंसु, एकच्चे “बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्सा”ति । एवं पुनप्पुनं कथाय वत्तमानाय अज्जतित्थियसावकेहि अज्जतित्थियानज्जेव, बुद्धसावकेहि “बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्सेवा”ति वुत्ते सम्बहुलं करिसामा”ति सम्बहुलाय कथाय “बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दस्सामा”ति वदन्तायेव बहुका जाता, तेसज्जेव कथा पतिट्ठासि । अज्जतित्थियसावका बुद्धानं दातब्बदानस्स अन्तरायं कातुं नासक्खिंसु । नागरा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा सत्तमे दिवसे सब्बपरिक्खारे अदंसु । सत्था अनुमोदनं कत्वा महाजनं मग्गफलेहि पबोधेत्वा जेतवनविहारमेव गन्त्वा भिक्खुसङ्घेन वत्ते दस्सिते गन्धकुटिप्पमुखे ठत्वा सुगतोवादं दत्वा गन्धकुटिं पाविसि ।

सायन्हसमये भिक्खू धम्मसभायं सन्निपतित्वा कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, अज्जतित्थियसावका बुद्धानं दातब्बदानस्स अन्तरायकरणत्थाय वायमन्तापि अन्तरायं कातुं नासक्खिंसु, तं सब्बपरिक्खारदानं बुद्धानंयेव पादमूलं आगतं, अहो बुद्धबलं नाम महन्त”न्ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, एते अज्जतित्थियसावका इदानेव मय्हं दातब्बदानस्स अन्तरायकरणत्थाय वायमन्ति, पुब्बेपि वायमिंसु, सो पन परिक्खारो सब्बकालेपि ममेव पादमूलं आगच्छती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं सुसीमो नाम राजा अहोसि । तदा बोधिसत्तो तस्स पुरोहितस्स ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हि, तस्स सोळसवस्सिककाले पिता कालमकासि । सो पन धरमानकाले रज्जो हत्थिमङ्गलकारको अहोसि । हत्थीनं मङ्गलकरणट्टाने आभतउपकरणभण्डज्च हत्थालङ्कारज्च सब्बं सोयेव अलत्थ । एवमस्स एकेकस्मिं मङ्गले कोटिमत्तं धनं उप्पज्जति । अथ तस्मिं काले हत्थिमङ्गलछणो सम्पापुणि । सेसा ब्राह्मणा राजानं उपसङ्कमित्वा “महाराज, हत्थिमङ्गलछणो सम्पत्तो, मङ्गलं कातुं वट्टति । पुरोहितब्राह्मणस्स पन पुत्तो अतिदहरो, नेव तयो वेदे जानाति, न हत्थिसुत्तं, मयं हत्थिमङ्गलं

करिस्सामा’ति आहंसु। राजा “साधू’ति सम्पटिच्छि। ब्राह्मणा पुरोहितपुत्तस्स हत्थिमङ्गलं कातुं अदत्त्वा “हत्थिमङ्गलं कत्वा मयं धनं गण्हिस्सामा’ति हट्ठुट्ठा विचरन्ति। अथ “चतुत्थे दिवसे हत्थिमङ्गलं भविस्सती’ति बोधिसत्तस्स माता तं पवत्तिं सुत्वा “हत्थिमङ्गलकरणं नाम याव सत्तमा कुलपरिवट्ठा अम्हाकं वंसो, वंसो च नो ओसक्किस्सति, धना च परिहायिस्सामा’ति अनुसोचमाना परोदि।

बोधिसत्तो “कस्मा, अम्म, रोदसी’ति वत्त्वा तं कारणं सुत्वा “ननु, अम्म, अहं मङ्गलं करिस्सामी’ति आह। “तात, त्वं नेव तयो वेदे जानासि, न हत्थिसुत्तं, कथं मङ्गलं करिस्ससी’ति। “अम्म, कदा पन हत्थिमङ्गलं करिस्सती’ति? “इतो चतुत्थे दिवसे, ताता’ति। “अम्म, तयो पन वेदे पगुणे कत्वा हत्थिसुत्तं जाननकआचरियो कहं वसती’ति? “तात, एवरूपो दिसापामोक्खो आचरियो इतो वीसयोजनसतमत्थके गन्धाररट्ठे तक्कसिलायं वसती’ति। “अम्म, अम्हाकं वंसं न नासेस्सामि, अहं स्वे एकदिवसेनेव तक्कसिलं गन्त्वा एकरत्तेनेव तयो वेदे च हत्थिसुत्तञ्च उग्गण्हित्वा पुनदिवसे आगन्त्वा चतुत्थे दिवसे हत्थिमङ्गलं करिस्सामि, मा रोदी’ति मातरं समस्सासेत्वा पुनदिवसे बोधिसत्तो पातोव भुज्जित्वा एककोव निक्खमित्वा एकदिवसेनेव तक्कसिलं गन्त्वा आचरियं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि।

अथ नं आचरियो “कुतो आगतोसि, ताता’ति पुच्छि। “बाराणसितो, आचरिया’ति। “केनत्थेना’ति? “तुम्हाकं सन्तिके तयो वेदे च हत्थिसुत्तञ्च उग्गण्हनत्थाया’ति। “साधु, तात, उग्गण्हा’ति। बोधिसत्तो “आचरिय, मय्हं कम्मं अच्चायिक’न्ति सब्बं पवत्तिं आरोचेत्वा “अहं एकदिवसेनेव वीसयोजनसतं आगतो, अज्जेवेकरत्तिं मय्हमेव ओकासं करोथ, इतो ततियदिवसे हत्थिमङ्गलं भविस्सति, अहं एकेनेव उद्देसमग्गेन सब्बं उग्गण्हिस्सामी’ति वत्त्वा आचरियं ओकासं कारेत्वा आचरियस्स भुत्तकाले सयं भुज्जित्वा आचरियस्स पादे धोवित्वा सहस्सत्थविकं पुरतो ठपेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो परियत्तिं पट्टपेत्वा अरुणे उग्गच्छन्ते तयो वेदे च हत्थिसुत्तञ्च निट्ठपेत्वा “अज्जोपि अत्थि, आचरिया’ति पुच्छित्वा “नत्थि तात, सब्बं निट्ठित’न्ति वुत्ते “आचरिय, इमस्मिं गन्थे एत्तकं पदपच्चाभट्ठं, एत्तकं सज्झायसम्मोहट्ठानं, इतो पट्ठाय तुम्हे अन्तेवासिके एवं वाचेय्याथा’ति आचरियस्स सिप्पं सोधेत्वा पातोव भुज्जित्वा आचरियं वन्दित्वा एकदिवसेनेव बाराणसिं पच्चागन्त्वा मातरं वन्दित्वा “उग्गहितं ते, तात, सिप्प’न्ति वुत्ते “आम, अम्मा’ति वत्त्वा मातरं परितोसेसि।

पुनदिवसे हत्थिमङ्गलछणो पटियादियत्थि। सतमत्ते हत्थिसोण्डालङ्कारे च सुवण्णद्धजे हेमजालसञ्छन्ने कत्वा ठपेसुं, राजङ्गणं अलङ्करींसु। ब्राह्मणा “मयं हत्थिमङ्गलं करिस्साम, मयं करिस्सामा’ति मण्डितपसाधिता अट्ठुंसु। सुसीमोपि राजा सब्बालङ्कारपटिमण्डितो उपकरणभण्डं गाहापेत्वा मङ्गलट्ठानं अगमासि। बोधिसत्तोपि कुमारपरिहारेन अलङ्कितो अत्तनो परिसाय पुरक्खतपरिवारितो रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “सच्चं किर, महाराज, तुम्हे अम्हाकं वंसञ्च अत्तनो वंसञ्च नासेत्वा ‘अज्जेहि ब्राह्मणेहि हत्थिमङ्गलं कारेत्वा हत्थालङ्कारञ्च उपकरणानि च तेसं दस्सामा’ति अवचुत्था’ति वत्त्वा पठमं गाथमाह —

२५. “काळा मिगा सेतदन्ता तवीमे, परोसतं हेमजालाभिछन्ना।

ते ते ददामीति सुसीम बूसि, अनुस्सरं पेत्तिपितामहान’न्ति॥

तत्थ ते ते ददामीति सुसीम बूसीति ते एते तव सन्तिके “काळा मिगा सेतदन्ता’ति एवं गते परोसतं सब्बालङ्कारपटिमण्डिते हत्थी अज्जेसं ब्राह्मणानं ददामीति सच्चं किर, भो सुसीम, एवं बूसीति अत्थो। अनुस्सरं पेत्तिपितामहानन्ति अम्हाकञ्च अत्तनो च वंसं पितुपितामहानं आचिण्णं सरन्तोयेव। इदं वुत्तं होति — महाराज, याव

सत्तमकुलपरिवट्टा तुम्हाकं पेत्तिपितामहानं अम्हाकं पेत्तिपितामहा च हत्थिमङ्गलं करोन्ति, सो त्वं एवं अनुस्सरन्तोपि अम्हाकञ्च अत्तनो च वंसं नासेत्वा सच्चं किर एवं ब्रूसीति ।

सुसीमो राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा दुतियं गाथमाह —

२६. “काळा मिगा सेतदन्ता ममीमे, परोसतं हेमजालाभिछन्ना ।
ते ते ददामीति वदामि माणव, अनुस्सरं पेत्तिपितामहानं”न्ति ॥

तत्थ ते ते ददामीति ते एते हत्थी अञ्जेसं ब्राह्मणानं ददामीति सच्चमेव माणव वदामि, नेव हत्थी ब्राह्मणानं ददामीति अत्थो । अनुस्सरन्ति पेत्तिपितामहानं किरियं अनुस्सरामियेव, नो नानुस्सरामि, अम्हाकं पेत्तिपितामहानं हत्थिमङ्गलं तुम्हाकं पेत्तिपितामहा करोन्तीति पन अनुस्सरन्तोपि एवं वदामियेवाति अधिप्पायेनेवमाह ।

अथ नं बोधिसत्तो एतदवोच — “महाराज, अम्हाकञ्च अत्तनो च वंसं अनुस्सरन्तोयेव कस्मा मं ठपेत्वा अञ्जेहि हत्थिमङ्गलं कारापेत्था”ति । “त्वं किर, तात, तयो वेदे हत्थिसुत्तञ्च न जानासी”ति मय्हं आरोचेसुं, तेनाहं अञ्जेहि ब्राह्मणेहि कारापेमीति । “तेन हि, महाराज, एत्तकेसु ब्राह्मणेषु एकब्राह्मणोपि तीसु वेदेषु वा हत्थिसुत्तेसु वा एकदेसम्पि यदि मया सद्धिं कथेतुं समत्तो अत्थि, उट्टहतु, तयोपि वेदे हत्थिसुत्तञ्च सद्धिं हत्थिमङ्गलकरणेन मं ठपेत्वा अञ्जो सकलजम्बुदीपेषु जानन्तो नाम नत्थी”ति सीहनादं नदि । एकब्राह्मणोपि तस्स पटिसत्तु हुत्वा उट्ठातुं नासक्खि । बोधिसत्तो अत्तनो कुलवंसं पतिट्ठापेत्वा मङ्गलं कत्वा बहुं धनं आदाय अत्तनो निवेसनं अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना अहेसुं, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहत्तं पापुणिसु । “तदा माता महामाया अहोसि, पिता सुद्धोदनमहाराजा, सुसीमो राजा आनन्दो, दिसापामोक्खो आचरियो सारिपुत्तो, माणवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुसीमजातकवण्णना ततिया ।

[१६४] ४. गिज्झजातकवण्णना

यं नु गिज्झो योजनसतन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मातुपोसकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु सामजातके (जा० २.२२.२९६ आदयो) आविभवस्सति । सत्था पन तं भिक्षुं “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, गिही पोसेसी”ति पुच्छित्वा “सच्च”न्ति वुत्ते “किं पन ते होन्ती”ति पुच्छित्वा “मातापितरो मे, भन्ते”ति वुत्ते “साधु साधू”ति तस्स साधुकारं दत्वा “मा, भिक्षव, इमं भिक्षुं उज्झायित्थ, पोराणकपण्डितापि गुणवसेन अज्जातकानम्पि उपकारं अकंसु, इमस्स पन मातापितूनं उपकारकरणं भारोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गिज्झकूटपब्बते गिज्झयोनियं निब्बत्तित्वा मातापितरो पोसेति । अथेकस्मिं काले महती वातवुट्ठि अहोसि । गिज्झा वातवुट्ठिं सहितुं असक्कोन्ता सीतभयेन बाराणसिं गन्त्वा पाकारसमीपे च परिखासमीपे च सीतेन कम्पमाना निसीदिसु । तदा बाराणसिसेट्ठि नगरा निक्खमित्वा न्हायितुं गच्छन्तो ते गिज्झे किलमन्ते दिस्वा एकस्मिं अनोवस्सकट्टाने सन्निपातेत्वा अग्निं कारापेत्वा गोसुसानं पेसेत्वा गोमंसं आहरापेत्वा तेसं दापेत्वा आरक्खं ठपेसि । गिज्झा वूपसन्ताय वातवुट्ठिया कल्लसरीरा हुत्वा पब्बतमेव अगमंसु । ते तत्थेव सन्निपतित्वा एवं मन्तयिंसु — “बाराणसिसेट्ठिना अम्हाकं उपकारो कतो, कतूपकारस्स च नाम पच्चुपकारं कातुं वट्ठति, तस्मा इतो पट्ठाय

तुम्हेसु यो यं वत्थं वा आभरणं वा लभति, तेन तं बाराणसिसेट्टिस्स गेहे आकासङ्गणे पातेतब्ब”न्ति ।

ततो पट्ठाय गिज्झा मनुस्सानं वत्थाभरणानि आतपे सुखापेन्तानं पमादं ओलोकेत्वा सेना विय मंसपेसिं सहसा गहेत्वा बाराणसिसेट्टिस्स गेहे आकासङ्गणे पातेन्ति । सो गिज्झानं आहरणभावं जत्वा सब्बानि तानि विसुंयेव ठपेसि । “गिज्झा नगरं विलुम्पन्ती”ति रज्जो आरोचेसुं । राजा “एकं गिज्झम्पि ताव गणहथ, सब्बं आहरापेस्सामी”ति तत्थ तत्थ पासे चेव जालानि च ओट्टापेसि । मातुपोसकगिज्झो पासे बज्झि, तं गहेत्वा “रज्जो दस्सेस्सामा”ति नेन्ति । बाराणसिसेट्टि राजुपट्टानं गच्छन्तो ते मनुस्से गिज्झं गहेत्वा गच्छन्ते दिस्वा “मा इमं गिज्झं बाधयिंसू”ति सद्धिज्जेव अगमासि । गिज्झं रज्जो दस्सेसुं । अथ नं राजा पुच्छि — “तुम्हे नगरं विलुम्पित्वा वत्थादीनि गणहथा”ति । “आम, महाराजा”ति । “कस्स तानि दिन्नानी”ति? “बाराणसिसेट्टिस्सा”ति । “किंकारणा”ति? “अम्हाकं तेन जीवितं द्विन्नं, उपकारस्स नाम पच्चुपकारं कातुं वट्ठति, तस्मा अदम्हा”ति । अथ नं राजा “गिज्झा किर योजनसतमत्थके ठत्वा कुणपं पस्सन्ति, कस्मा त्वं अत्तनो ओट्टितं पासं न पस्ससी”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

२७. “यं नु गिज्झो योजनसतं, कुणपानि अवेक्खति ।
कस्मा जालञ्च पासञ्च, आसज्जापि न बुज्झसी”ति ॥

तत्थ यन्ति निपातमत्तं, नूति नामत्थे निपातो । गिज्झो नाम योजनसतं अतिक्कमित्वा ठितानि कुणपानि अवेक्खति, पस्सतीति अत्थो । आसज्जापीति आसादेत्वापि, सम्पापुणित्वापीति अत्थो । “त्वं अत्तनो अत्थाय ओट्टितं जालञ्च पासञ्च पत्वापि कस्मा न बुज्झसी”ति पुच्छि ।

गिज्झो तस्स वचनं सुत्वा दुतियं गाथमाह —

२८. “यदा पराभवो होति, पोसो जीवितसङ्ख्ये ।
अथ जालञ्च पासञ्च, आसज्जापि न बुज्झती”ति ॥

तत्थ पराभवोति विनासो । पोसोति सत्तो ।

गिज्झस्स वचनं सुत्वा राजा सेट्ठिं पुच्छि — “सच्चं किर, महासेट्ठि, गिज्झेहि तुम्हाकं गेहे वत्थादीनि आभतानी”ति । “सच्चं, देवा”ति । “कहं तानी”ति? “देव, मया तानि सब्बानि विसुं ठपितानि, यं येसं सन्तकं, तं तेसं दस्सामि, इमं गिज्झं विस्सज्जेथा”ति गिज्झं विस्सज्जापेत्वा महासेट्ठिं सब्बेसं सन्तकानि दापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने मातुपोसकभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा राजा आनन्दो अहोसि, बाराणसिसेट्ठि सारिपुत्तो, मातुपोसकगिज्झो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गिज्झजातकवण्णना चतुत्था ।

[१६५] ५. नकुलजातकवण्णना

सद्धि कत्वा अमित्तेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सेणिभण्डनं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा उरगजातके (जा०

१.२.७-८) कथितसदिसमेव । इधापि सत्था “न, भिक्खवे, इमे द्वे महामत्ता इदनेव मया समग्गा कता, पुब्बेपाहं इमे समग्गे अकासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं गामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गहेत्वा घरावासं पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा उज्झाचरियाय वनमूलफलाहारो हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि । तस्स चङ्कमनकोटियं एकस्मिं वम्मिके नकुलो, तस्सेव सन्तिके एकस्मिं रुक्खबिले सप्पो च वासं कप्पेसि । ते उभोपि अहिनकुला निच्चकालं कलहं करोन्ति । बोधिसत्तो तेसं कलहे आदीनवज्ज मेत्ताभावनाय च आनिसंसं कथेत्वा “कलहं नाम अकत्वा समग्गवासं वसितुं वट्ठी”ति ओवदित्वा उभोपि ते समग्गे अकासि । अथ सप्पस्स बहिनिक्खन्तकाले नकुलो चङ्कमनकोटियं वम्मिकस्स बिलद्वारे सीसं नीहरित्वा मुखं विवरित्वा निपन्नो अस्ससन्तो पस्ससन्तो निदं उपगज्झि । बोधिसत्तो तं तथा निद्वायमानं दिस्वा “किं नु खो ते निस्साय भयं उप्पन्न”न्ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

२९. “सन्धिं कत्वा अमित्तेन, अण्डजेन जलाबुज ।
विवरिय दाठं सेसि, कुतो ते भयमागत”न्ति ॥

तत्थ सन्धिं कत्वाति मित्तभावं करित्वा । अण्डजेनाति अण्डकोसे निब्बत्तेन नागेन । जलाबुजाति नकुलं आलपति । सो हि जलाबुम्हि जातत्ता “जलाबुजो”ति वुच्चति । विवरियाति विवरित्वा ।

एवं बोधिसत्तेन वुत्तो नकुलो “अय्य, पच्चामित्तो नाम न अवजानितब्बो आसङ्कितब्बोयेवा”ति वत्वा दुतियं गाथमाह

३०. “सङ्केथेव अमित्तस्मिं, मित्तस्मिम्पि न विस्ससे ।
अभया भयमुप्पन्नं, अपि मूलानि कन्तती”ति ॥

तत्थ अभया भयमुप्पन्नन्ति न इतो ते भयमुप्पन्नन्ति अभयो, को सो? मित्तो । यज्झि मित्तस्मिम्पि विस्सासे सति ततो भयं उप्पज्जति, तं मूलानिपि कन्तति, मित्तस्स सब्बरन्धानं विदितत्ता मूलघच्चाय संवत्ततीति अत्थो ।

अथ नं बोधिसत्तो “मा भायि, यथा सप्पो तयि न दुब्भति, एवमहं करिस्सामि, त्वं इतो पट्ठाय तस्मिं आसङ्कं मा करी”ति ओवदित्वा चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि । तेपि यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सप्पो च नकुलो च इमे द्वे महामत्ता अहेसुं, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

नकुलजातकवण्णना पञ्चमा ।

[१६६] ६. उपसाळकजातकवण्णना

उपसाळकनामानीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो एकं उपसाळकं नाम सुसानसुद्धिकं ब्राह्मणं आरब्ध कथेसि । सो किर अट्ठो अहोसि महद्धनो, दिट्ठिगतिकत्ता पन धुरविहारे वसन्तानम्पि बुद्धानं सङ्गहं नाम न अकासि । पुत्तो पनस्स पण्डितो

अहोसि जाणसम्पन्नो । सो महल्लककाले पुत्तं आह — “मा खो मं, तात, अज्जस्स वसलस्स झापितसुसाने झापेहि, एकस्मिं पन अनुच्छिद्वसुसानेयेव मं झापेय्यासी”ति । “तात, अहं तुम्हाकं झापेतब्बयुत्तकं ठानं न जानामि, साधु वत मं आदाय गन्त्वा ‘इमस्मिं ठाने मं झापेय्यासी’ति तुम्हेव आचिक्खथा”ति । ब्राह्मणो “साधु, ताता”ति तं आदाय नगरा निक्खमित्वा गिज्झकूटमत्थकं अभिरुहित्वा “तात, इदं अज्जस्स वसलस्स अझापितट्ठानं, एत्थ मं झापेय्यासी”ति वत्वा पुत्तेन सद्धिं पब्बता ओतरितुं आरभि ।

सत्था पन तं दिवसं पच्चूसकाले बोधनेय्यबन्धवे ओलोकेन्तो तेसं पितापुत्तानं सोतापत्तिमग्गस्स उपनिस्सयं अद्वस । तस्मा मग्गं गहेत्वा ठितलुद्धको विय पब्बतपादं गन्त्वा तेसं पब्बतमत्थका ओतरन्तानं आगमयमानो निसीदि, ते ओतरन्ता सत्थारं अद्वसं । सत्था पटिसन्थारं करोन्तो “कहं गमिस्सथ ब्राह्मणा”ति पुच्छि । माणवो तमत्थं आरोचेसि । सत्था “तेन हि एहि, तव पितरा आचिक्खितट्ठानं गच्छामा”ति उभो पितापुत्ते गहेत्वा पब्बतमत्थकं आरुह “कतरं ठान”न्ति पुच्छि । माणवो “इमेसं तिण्णं पब्बतानं अन्तरं आचिक्खि, भन्ते”ति आह । सत्था “न खो, माणव, तव पिता इदानेव सुसानसुद्धिको, पुब्बेपि सुसानसुद्धिकोव, न चेस इदानेव ‘इमस्मिं ठाने मं झापेय्यासी’ति तव आचिक्खति, पुब्बेपि इमस्मिंयेव ठाने अत्तनो झापितभावं आचिक्खी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते इमस्मिज्जेव राजगहे अयमेव उपसाळको ब्राह्मणो अयमेवस्स पुत्तो अहोसि । तदा बोधिसत्तो मगधरुद्धे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा परिपुण्णसिण्णो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो हिमवन्तपदेसे चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय गिज्झकूटे पण्णसालायं विहासि । तदा सो ब्राह्मणो इमिनाव नियामेन पुत्तं वत्वा पुत्तेन “तुम्हेयेव मे तथारूपं ठानं आचिक्खथा”ति वुत्ते “इदमेव ठान”न्ति आचिक्खित्वा पुत्तेन सद्धिं ओतरन्तो बोधिसत्तं दिस्वा तस्स सन्तिकं उपसङ्कमि । बोधिसत्तो इमिनाव नियामेन पुच्छित्वा माणवस्स वचनं सुत्वा “एहि, तव पितरा आचिक्खितट्ठानस्स उच्छिद्वभावं वा अनुच्छिद्वभावं वा जानिस्सामा”ति तेहि सद्धिं पब्बतमत्थकं आरुह “इदं तिण्णं पब्बतानं अन्तरं अनुच्छिद्वट्ठान”न्ति माणवेन वुत्ते “माणव, इमस्मिंयेव ठाने झापितकानं पमाणं नत्थि, तवेव पिता इमस्मिंयेव राजगहे ब्राह्मणकुलेयेव निब्बत्तित्वा उपसाळकोयेव नाम हुत्वा इमस्मिंयेव पब्बतन्तरे चुद्धस जातिसहस्सानि झापितो । पथवियज्हि अझापितट्ठानं वा असुसानट्ठानं वा सीसानं अनिवेसितट्ठानं वा लद्धं न सक्का”ति पुब्बेनिवासजाणेन परिच्छिन्दित्वा इमं गाथाद्वयमाह —

३१. “उपसाळकनामानि, सहस्सानि चतुद्वस ।
अस्मिं पदेसे दट्ठानि, नत्थि लोके अनामतं ॥

३२. “यम्हि सच्चच्च धम्मो च, अहिंसा संयमो दमो ।
एतं अरिया सेवन्ति, एतं लोके अनामत”न्ति ॥

तत्थ अनामतन्ति मतट्ठानं । तज्हि उपचारवसेन “अमत”न्ति वुच्चति, तं पटिसेधेन्तो “अनामत”न्ति आह । “अनमत”न्तिपि पाठो, लोकस्मिज्हि अनमतट्ठानं असुसानं नाम नत्थीति अत्थो । यम्हि सच्चच्च धम्मो चाति यस्मिं पुग्ले चतुसच्चवत्थुकं पुब्बभागसच्चजाणञ्च लोकुत्तरधम्मो च अत्थि । अहिंसाति परेसं अविहेसा अविहेठना । संयमोति सीलसंयमो । दमोति इन्द्रियदमनं । इदञ्च गुणजातं यम्हि पुग्ले अत्थि, एतं अरिया सेवन्तीति, अरिया बुद्धा च पच्चेकबुद्धा च बुद्धसावका च एतं ठानं सेवन्ति, एवरूपं पुग्लं उपसङ्कमन्ति भजन्तीति अत्थो । एतं लोके अनामतन्ति एतं गुणजातं लोके अमतभावसाधनतो अनामतं नाम ।

एवं बोधिसत्तो पितापुत्तानं धम्मं देसेत्वा चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उभो पितापुत्ता सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु । “तदा पितापुत्ताव एतरहि पितापुत्ता अहेसुं, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

उपसाळकजातकवण्णना छट्ठा ।

[१६७] ७. समिद्धिजातकवण्णना

अभुत्वा भिक्खसि भिक्खूति इदं सत्था राजगहं उपनिस्साय तपोदारामे विहरन्तो समिद्धिथेरं आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्झि आयस्मा समिद्धि सब्बरत्तिं पधानं पदहित्वा अरुणुग्गमनवेलाय न्हत्वा सुवण्णवण्णं अत्तभावं सुक्खापयमानो अन्तरवासकं निवासेत्वा उत्तरासङ्गं हत्थेन गहेत्वा अट्ठासि सुपरिकम्मकता विय सुवण्णपटिमा । अत्तभावसमिद्धियायेव हिस्स “समिद्धी”ति नामं अहोसि । अथस्स सरीरसोभगं दिस्वा एका देवधीता पटिबद्धचित्ता थेरं एवमाह — “त्वं खोसि, भिक्खु, दहरो युवा सुसु काळकेसो भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको, एवरूपस्स तव कामे अपरिभुज्जित्वा को अत्थो पब्बज्जाय, कामे ताव परिभुज्जस्सु, पच्छा पब्बजित्वा समणधम्मं करिस्ससी”ति । अथ नं थेरो आह — “देवधीते, ‘असुकस्मिं नाम वये ठितो मरिस्सामी’ति मम मरणकालं न जानामि, एस मे कालो पटिच्छन्नो, तस्मा तरुणकालेयेव समणधम्मं कत्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सामी”ति । सा थेरस्स सन्निका पटिसन्थारं अलभित्वा तत्थेव अन्तरधायि । थेरो सत्थारं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं आरोचेसि । सत्था “न खो, समिद्धि, त्वज्जेव एतरहि देवधीताय पलोभितो, पुब्बेपि देवधीतरो पब्बजिते पलोभिसुयेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं कासिगामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सब्बसिप्पेसु निष्फत्तिं पत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे एकं जातस्सरं निस्साय वासं कप्पेसि । सो सब्बरत्तिं पधानं पदहित्वा अरुणुग्गमनवेलाय न्हत्वा एकं वक्कलं निवासेत्वा एकं हत्थेन गहेत्वा सरीरं वोदकं करोन्तो अट्ठासि । अथस्स रूपसोभगपत्तं अत्तभावं ओलोकेत्वा पटिबद्धचित्ता एका देवधीता बोधिसत्तं पलोभयमाना पठमं गाथमाह —

३३. “अभुत्वा भिक्खसि भिक्खु, न हि भुत्वान भिक्खसि ।

भुत्वान भिक्खु भिक्खस्सु, मा तं कालो उपच्चगा”ति ॥

तत्थ अभुत्वा भिक्खसि भिक्खूति भिक्खु त्वं दहरकाले किलेसकामवसेन वत्थुकामे अभुत्वाव भिक्खाय चरसि । न हि भुत्वान भिक्खसीति ननु नाम पज्ज कामगुणे भुत्वा भिक्खाय चरितब्बं, कामे अभुत्वाव भिक्खाचरियं उपगतोसि । भुत्वान भिक्खु भिक्खस्सूति भिक्खु दहरकाले ताव कामे भुज्जित्वा पच्छा महल्लककाले भिक्खस्सु । मा तं कालो उपच्चगाति अयं कामे भुज्जनकालो दहरकालो, तं मा अतिक्कमतूति ।

बोधिसत्तो देवताय वचनं सुत्वा अत्तनो अज्झासयं पकासेन्तो दुतियं गाथमाह —

३४. “कालं वोहं न जानामि, छन्नो कालो न दिस्सति ।

तस्मा अभुत्वा भिक्खामि, मा मं कालो उपच्चगा”ति ॥

तत्थ कालं वोहं न जानामीति वोति निपातमत्तं । अहं पन “पठमवये वा मया मरितब्बं मज्झिमवये वा पच्छिमवये वा”ति एवं अत्तनो मरणकालं न जानामि । पण्डितेन हि पुग्गलेन —

“जीवितं ब्याधि कालो च, देहनिक्खेपनं गति ।
पञ्चेते जीवलोकस्मिं, अनिमित्ता न नायरे”ति ॥

छन्नो कालो न दिस्सतीति यस्मा “असुकस्मिं नाम वयकाले हेमन्तादिउतुकाले वा मया मरितब्बं”न्ति मय्हम्पेस छन्नो हुत्वा कालो न दिस्सति, सुप्पटिच्छन्नो हुत्वा ठितो न पञ्जायति । **तस्मा अभुत्वा भिक्खामीति** तेन कारणेन पञ्च कामगुणे अभुत्वा भिक्खामि । **मा मं कालो उपच्चगाति** मं समणधम्मकरणकालो मा अतिक्कमतूति अत्थो । इमिना कारणेन दहरोव समानो पब्बजित्वा समणधम्मं करोमीति । देवधीता बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा तत्थेव अन्तरधायि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा देवधीता अयं देवधीता अहोसि, अहमेव तेन समयेन तापसो अहोसि”न्ति ।

समिद्धिजातकवण्णना सत्तमा ।

[१६८] ८. सकुणगिजातकवण्णना

सेनो बलसा पतमानोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अत्तज्झासयं **सकुणोवादसुत्तं** (सं० नि० ५.३७२) आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्झि सत्था भिक्खू आमन्तेत्वा “गोचरे, भिक्खवे, चरथ सके पेत्तिके विसये”ति (सं० नि० ५.३७२) इमं संयुत्तमहावग्गे सुत्तन्तं कथेन्तो “तुम्हे ताव तिड्ढथ, पुब्बे तिरच्छानगतापि सकं पेत्तिकविसयं पहाय अगोचरे चरन्ता पच्चामित्तानं हत्थपथं गन्त्वापि अत्तनो पञ्जासम्पत्तिया उपायकोसल्लेन पच्चामित्तानं हत्था मुच्चिसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो लापसकुणयोनियं निब्बत्तित्वा नङ्गलकट्टकरणे लेड्डुट्टाने वासं कर्पेसि । सो एकदिवसं “सकविसये गोचरगहणं पहाय परविसये गोचरं गण्हिस्सामी”ति अटविपरियन्तं अगमासि । अथ नं तत्थ गोचरं गण्हन्तं दिस्वा सकुणगि सहसा अज्झप्पत्ता अगगहेसि । सो सकुणगिया हरियमानो एवं परिदेवसि — “मयमेवम्ह अलक्खिका, मयं अप्पपुज्जा, ये मयं अगोचरे चरिम्ह परविसये, सचेज्ज मयं गोचरे चरेय्याम सके पेत्तिके विसये, न म्यायं सकुणगि अलं अभविस्स यदिदं युद्धाया”ति । “को पन, ते लाप, गोचरो सको पेत्तिको विसयो”ति? “यदिदं नङ्गलकट्टकरणं लेड्डुट्टान”न्ति । अथ नं सकुणगि सके बले अपत्थद्वा अमुज्जि — “गच्छ खो, त्वं लाप, तत्रपि मे गन्त्वा न मोक्खसी”ति । सो तत्थ गन्त्वा महन्तं लेड्डुं अभिरुहित्वा “एहि खो दानि सकुणगि”ति सेनं अव्हयन्तो अट्ठासि । सकुणगि सके बले अपत्थद्वा उभो पक्खे सन्नय्ह लापसकुणं सहसा अज्झप्पत्ता । यदा पन तं लापो “बहुआगता खो म्यायं सकुणगि”ति अज्जासि, अथ परिवत्तित्वा तस्सेव लेड्डुस्स अन्तरं पच्चापादि । सकुणगि वेगं सन्धारेतुं असक्कोन्ती तत्थेव उरं पच्चताळेसि । एवं सा भिन्नेन हृदयेन निक्खन्तेहि अक्खीहि जीवितक्खयं पापुणि ।

सत्था इमं अतीतं दस्सेत्वा “एवं, भिक्खवे, तिरच्छानगतापि अगोचरे चरन्ता सपत्तहत्थं गच्छन्ति, गोचरे पन सके पेत्तिके विसये चरन्ता सपत्ते निग्गण्हन्ति, तस्मा तुम्हेपि मा अगोचरे चरथ परविसये । अगोचरे, भिक्खवे, चरतं परविसये लच्छति मारो ओतारं, लच्छति मारो आरम्माणं । को च, भिक्खवे, भिक्खुनो अगोचरो परविसयो? यदिदं पञ्च कामगुणा ।

कतमे पञ्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा...पे०... अयं, भिक्खवे, भिक्खुनो अगोचरो परविसयो”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा पठमं गाथमाह —

३५. “सेनो बलसा पतमानो, लापं गोचरठायिनं ।
सहसा अज्झप्पत्तोव, मरणं तेनुपागमी”ति ॥

तत्थ बलसा पतमानोति “लापं गण्हिस्सामी”ति बलेन थामेन पतमानो । गोचरठायिनन्ति सकविसया निक्खमित्वा गोचरत्थाय अटविपरियन्ते ठितं । अज्झप्पत्तोति सम्पत्तो । मरणं तेनुपागमीति तेन कारणेन मरणं पत्तो ।

तस्मिं पन मरणं पत्ते लापो निक्खमित्वा “दिट्ठा वत मे पच्चामित्तस्स पिट्ठी”ति तस्स हृदये ठत्वा उदानं उदानेन्तो दुतियं गाथमाह —

३६. “सोहं नयेन सम्पन्नो, पेत्तिके गोचरे रतो ।
अपेतसत्तु मोदामि, सम्पस्सं अत्थमत्तनो”ति ॥

तत्थ नयेनाति उपायेन । अत्थमत्तनोति अत्तनो अरोगभावसङ्घातं वुट्ठिं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू भिक्खू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसु । “तदा सेनो देवदत्तो अहोसि, लापो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सकुण्घिजातकवण्णना अट्टमा ।

[१६९] ९. अरकजातकवण्णना

यो वे मेत्तेन चित्तेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मेत्तसुत्तं आरब्ध कथेसि । एकस्मिञ्चि समये सत्था भिक्खू आमन्तेसि — “मेत्ताय, भिक्खवे, चेतोविमुत्तिया आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुट्ठिताय परिचिताय सुसमारब्धाय एकादसानिसंसा पाटिकङ्का । कतमे एकादस? सुखं सुपति, सुखं पटिबुज्जति, न पापकं सुपिनं पस्सति, मनुस्सानं पियो होति, अमनुस्सानं पियो होति, देवता रक्खन्ति, नास्स अग्गि वा विसं वा सत्थं वा कमति, तुवटं चित्तं समाधियति, मुखवण्णो विप्पसीदति, असम्मूळ्हो कालं करोति, उत्तरि अप्पटिविज्जन्तो ब्रह्मलोकूपगो होति । मेत्ताय, भिक्खवे, चेतोविमुत्तिया आसेविताय...पे०... सुसमारब्धाय इमे एकादसानिसंसा पाटिकङ्का”ति (अ० नि० ११.१५) । इमे एकादसानिसंसे गहेत्वा ठितं मेत्ताभावनं वण्णेत्वा “भिक्खवे, भिक्खुना नाम सब्बसत्तेसु ओदिस्सकानोदिस्सकवसेन मेत्ता भावेतब्बा, हितोपि हितेन फरितब्बो, अहितोपि हितेन फरितब्बो, मज्झत्तोपि हितेन फरितब्बो । एवं सब्बसत्तेसु ओदिस्सकानोदिस्सकवसेन मेत्ता भावेतब्बा, करुणा मुदिता उपेक्खा भावेतब्बा, चतूसु ब्रह्मविहारेसु कम्मं कातब्बमेव । एवं करोन्तो हि मग्गं वा फलं वा अलभन्तोपि ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि, पोराणकपण्डितापि सत्त वस्सानि मेत्तं भावेत्वा सत्त संवट्टिविवट्टकप्पे ब्रह्मलोकस्मियेव वसिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते एकस्मिं कप्पे बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा चतुन्तं ब्रह्मविहारानं लाभी अरको नाम सत्था हुत्वा हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि, तस्स महा परिवारो अहोसि । सो इसिगणं ओवदन्तो “पब्बजितेन नाम मेत्ता भावेतब्बा, करुणा मुदिता उपेक्खा भावेतब्बा । मेत्तचित्तञ्चि नामेतं अप्पनाप्पत्तं

ब्रह्मलोकपरायणतं साधेती”ति मेत्ताय आनिसंसं पकासेन्तो इमा गाथा आह —

३७. “यो वे मेत्तेन चित्तेन, सब्बलोकानुकम्पति ।
उद्धं अधो च तिरियं, अप्पमाणेन सब्बसो ॥

३८. “अप्पमाणं हितं चित्तं, परिपुण्णं सुभावितं ।
यं पमाणकतं कम्मं, न तं तत्रावसिस्सती”ति ॥

तत्थ यो वे मेत्तेन चित्तेन, सब्बलोकानुकम्पतीति खत्तियादीसु वा समणब्राह्मणेसु वा यो कोचि अप्पमाणेन मेत्तेन चित्तेन सकलं सत्तलोकं अनुकम्पति । उद्धन्ति पथवितो याव नेवसज्जानासज्जायतनब्रह्मलोका । अधोति पथविया हेट्ठा उस्सदे महानिरये । तिरियन्ति मनुस्सलोके, यत्तकानि चक्कवाळानि च तेसु सब्बेसु एत्तके ठाने निब्बत्ता सब्बे सत्ता अवेरा होन्तु, अब्बापज्झा अनीघा, सुखी अत्तानं परिहरन्तूति एवं भावितेन मेत्तेन चित्तेनाति अत्थो । अप्पमाणेनाति अप्पमाणसत्तानं अप्पमाणारम्मणत्ता अप्पमाणेन । सब्बसोति सब्बाकारेन, उद्धं अधो तिरियन्ति एवं सब्बसुगतिदुग्गतिवसेनाति अत्थो ।

अप्पमाणं हितं चित्तन्ति अप्पमाणं कत्वा भावितं सब्बसत्तेसु हितचित्तं । परिपुण्णन्ति अविकलं । सुभावितन्ति सुवड्ढितं, अप्पनाचित्तस्सेतं नामं । यं पमाणकतं कम्मन्ति यं “अप्पमाणं अप्पमाणारम्मण”न्ति एवं आरम्मणत्तिकवसेन च वसीभावप्पत्तिवसेन च अवड्ढित्वा कतं परित्तं कामावचरकम्मं । न तं तत्रावसिस्सतीति तं परित्तं कम्मं यं तं “अप्पमाणं हितं चित्त”न्ति सङ्खगतं रूपावचरकम्मं, तत्र न अवसिस्सति । यथा नाम महोघेन अज्झोत्थटं परित्तोदकं ओघस्स अब्भन्तरे तेन असंहीरमानं नावसिस्सति न तिड्ढति, अथ खो महोघोव तं अज्झोत्थरित्वा तिड्ढति, एवमेव तं परित्तकम्मं तस्स महग्गतकम्मस्स अब्भन्तरे तेन महग्गतकम्मेन अच्छिन्दित्वा अग्गहितविपाकोकासं हुत्वा न अवसिस्सति न तिड्ढति, न सक्कोति अत्तनो विपाकं दातुं, अथ खो महग्गतकम्ममेव तं अज्झोत्थरित्वा तिड्ढति विपाकं देतीति ।

एवं बोधिसत्तो अन्तेवासिकानं मेत्ताभावनाय आनिसंसं कथेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके निब्बत्तित्वा सत्त संवट्ठिविवट्ठकप्पे न इमं लोकं पुन अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा इसिगणो बुद्धपरिसा अहोसि, अरको पन सत्था अहमेव अहोसि”न्ति ।

अरकजातकवण्णना नवमा ।

[१७०] १०. ककण्टकजातकवण्णना

नायं पुरे उण्णमतीति इदं ककण्टकजातकं महाउमङ्गजातके (जा० २.२२.५९० आदयो) आविभवस्सति ।

ककण्टकजातकवण्णना दसमा ।

सन्थववग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

इन्दसमानगोत्तज्ज, सन्थवं सुसीमं गिज्झं ।
नकुलं उपसाळकं, समिद्धिं च सकुणग्घि ।
अरकज्ज ककण्टकं ॥

३. कल्याणवग्गो

[१७१] १. कल्याणधम्मजातकवण्णना

कल्याणधम्मोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं बधिरसस्सुं आरब्भ कथेसि । सावत्थियज्झि एको कुटुम्बिको सद्धो पसन्नो तिसरणगतो पच्चसीलेन समन्नागतो । सो एकदिवसं बहूनि सप्पिआदीनि भेसज्जानि चेव पुप्फगन्धवत्थादीनि च गहेत्वा “जेतवने सत्थु सन्तिके धम्मं सोस्सामी”ति अगमासि । तस्स तत्थ गतकाले सस्सु खादनीयभोजनीयं गहेत्वा धीतरं दट्ठुकामा तं गेहं अगमासि, सा च थोकं बधिरधातुका होति । सा धीतरा सद्धिं भुत्तभोजना भत्तसम्मदं विनोदयमाना धीतरं पुच्छि — “किं, अम्म, भत्ता ते सम्मोदमानो अविदमानो पियसंवासं वसती”ति । “किं, अम्म, कथेथ यादिसो तुम्हाकं जामाता सीलेन चेव आचारसम्पदाय च, तादिसो पब्बजितोपि दुल्लभो”ति । उपासिका धीतु वचनं साधुकं असल्लखेत्वा “पब्बजितो”ति पदमेव गहेत्वा “अम्म, कस्मा ते भत्ता पब्बजितो”ति महासद्वं अकासि । तं सुत्वा सकलगेहवासिनो “अम्हाकं किर कुटुम्बिको पब्बजितो”ति विरविंसु । तेसं सद्वं सुत्वा द्वारेन सज्जरन्ता “किं नाम किरेत”न्ति पुच्छिंसु । “इमस्मिं किर गेहे कुटुम्बिको पब्बजितो”ति । सोपि खो कुटुम्बिको दसबलस्स धम्मं सुत्वा विहारा निक्खम्म नगरं पाविसि ।

अथ नं अन्तरामग्गेयेव एको पुरिसो दिस्वा “सम्म, त्वं किर पब्बजितोति तव गेहे पुत्तदारपरिजनो परिदेवती”ति आह । अथस्स एतदहोसि — “अयं अपब्बजितमेव किर मं ‘पब्बजितो’ति वदति, उप्पन्नो खो पन मे कल्याणसद्दो न अन्तरधापेतब्बो, अज्जेव मया पब्बजितुं वट्ठती”ति ततोव निवत्तित्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा “किं नु खो, उपासक, इदानेव बुद्धुपट्टानं कत्वा गन्त्वा इदानेव पच्चागतोसी”ति वुत्ते तमत्थं आरोचेत्वा “भन्ते, कल्याणसद्दो नाम उप्पन्नो न अन्तरधापेतुं वट्ठति, तस्मा पब्बजितुकामो हुत्वा आगतोमी”ति आह । सो पब्बज्जज्ज उपसम्पदज्ज लभित्वा सम्मा पटिपन्नो नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । इदं किर कारणं भिक्खुसङ्घे पाकटं जातं । अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको नाम कुटुम्बिको ‘उप्पन्नो कल्याणसद्दो न अन्तरधापेतब्बो’ति पब्बजित्वा इदानि अरहत्तं पत्तो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “भिक्खवे, पोरानकपण्डितापि ‘उप्पन्नो कल्याणसद्दो विराधेतुं न वट्ठती’ति पब्बजिसुयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु अच्चयेन सेट्ठिड्डानं पापुणि । सो एकदिवसं निवेसना निक्खमित्वा राजुपट्टानं अगमासि । अथस्स सस्सु “धीतरं पस्सिस्सामी”ति तं गेहं अगमासि, सा थोकं बधिरधातुकाति सब्बं पच्चुप्पन्नवत्थुसदिसमेव । तं पन राजुपट्टानं गन्त्वा अत्तनो घरं आगच्छन्तं दिस्वा एको पुरिसो “तुम्हे किर पब्बजिताति तुम्हाकं गेहे महापरिदेवो पवत्तती”ति आह । बोधिसत्तो “उप्पन्नो कल्याणसद्दो नाम न अन्तरधापेतुं वट्ठती”ति ततोव निवत्तित्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “किं, महासेट्ठि, इदानेव गन्त्वा पुन आगतोसी”ति वुत्ते “देव, गेहजनो किर मं अपब्बजितमेव ‘पब्बजितो’ति वत्वा परिदेवति, उप्पन्नो खो पन कल्याणसद्दो न अन्तरधापेतब्बो, पब्बजिस्सामहं, पब्बज्जं मे अनुजानाही”ति एतमत्थं पकासेतुं इमा गाथा आह —

४१. “कल्याणधम्मोति यदा जनिन्द, लोके समञ्जं अनुपापुणाति ।
तस्मा न हिय्येथ नरो सपञ्जो, हिरियापि सन्तो घुरमादियन्ति ॥

४२. “सायं समञ्जा इध मज्ज पत्ता, कल्याणधम्मोति जनिन्द लोके ।
ताहं समेक्खं इध पब्बजिस्सं, न हि मत्थि छन्दो इध कामभोगे”ति ॥

तत्थ कल्याणधम्मोति सुन्दरधम्मो । समञ्जं अनुपापुणातीति यदा सीलवा कल्याणधम्मो पब्बजितोति इदं पञ्जत्तिवोहारं पापुणाति । तस्मा न हिय्येथाति ततो सामञ्जतो न परिहायेथ । हिरियापि सन्तो धुरमादियन्तीति, महाराज, सप्पुरिसा नाम अज्झत्तसमुट्ठिताय हिरिया बहिद्धसमुट्ठितेन ओत्तप्पेनपि एतं पब्बजितधुरं गणहन्ति । इध मज्ज पत्ताति इध मया अज्ज पत्ता । ताहं समेक्खन्ति तं अहं गुणवसेन लद्धसमञ्जं समेक्खन्तो पस्सन्तो । न हि मत्थि छन्दोति न हि मे अत्थि छन्दो । इध कामभोगेति इमस्मिं लोके किलेसकामवत्थुकामपरिभोगेहि ।

बोधिसत्तो एवं वत्त्वा राजानं पब्बज्जं अनुजानापेत्वा हिमवन्तपदेसं गन्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, बाराणसिसेट्ठि पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कल्याणधम्मजातकवण्णना पठमा ।

[१७२] २. ददरजातकवण्णना

को नु सद्देन महताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकं आरब्भ कथेसि । तस्मिंहे काले बहू बहुस्सुता भिक्खू मनोसिलातले नदमाना तरुणसीहा विय आकासगङ्गं ओतारेन्ता विय सङ्गमज्झे सरभाणं भणन्ति । कोकालिको तेसु सरभाणं भणन्तेसु अत्तनो तुच्छभावं अजानित्वाव “अहमि सरभाणं भणिस्सामी”ति भिक्खूनं अन्तरं पविसित्वा “अम्हाकं सरभाणं न पापेन्ति । सचे अम्हाकमि पापेय्युं, मयमि भणेय्यामा”ति भिक्खुसङ्गस्स नामं अगगहेत्वाव तत्थ तत्थ कथेन्तो आहिण्डति । तस्स सा कथा भिक्खुसङ्गे पाकटा जाता । भिक्खू “वीमंसिस्साम ताव न”न्ति सज्जाय एवमाहंसु — “आवुसो कोकालिक, अज्ज सङ्गस्स सरभाणं भणाही”ति । सो अत्तनो बलं अजानित्वाव “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “अज्ज सरभाणं भणिस्सामी”ति अत्तनो सप्पायं यागुं पिवि, खज्जकं खादि, सप्पायेनेव सूपेन भुज्जि ।

सूरिये अत्थङ्गते धम्मस्सवनकाले घोसिते भिक्खुसङ्घो सन्निपति । सो कण्टकुरण्डकवण्णं कासावं निवासेत्त्वा कणिकारपुप्फवण्णं चीवरं पारुपित्वा सङ्गमज्जं पविसित्वा थेरे वन्दित्वा अलङ्कतरतनमण्डपे पञ्जत्तवरधम्मासनं अभिरुहित्वा चित्रबीजनिं गहेत्वा “सरभाणं भणिस्सामी”ति निसीदि, तावदेवस्स सरीरा सेदा मुच्चिंसु, सारज्जं ओक्कमि, पुब्बगाथाय पठमं पदं उदाहरित्वा अनन्तरं न पस्सि । सो कम्पमानो आसना ओरुय्ह लज्जितो सङ्गमज्जतो अपक्कम्म अत्तनो परिवेणं अगमासि । अज्जो बहुस्सुतो भिक्खु सरभाणं भणि । ततो पट्टाय भिक्खू तस्स तुच्छभावं जानिंसु । अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, पठमं कोकालिकस्स तुच्छभावो दुज्जानो, इदानि पनेस सयं नदित्वा पाकटो जातो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, कोकालिको इदानेव नदित्वा पाकटो जातो, पुब्बेपि नदित्वा पाकटो अहोसी”ति वत्त्वा अतीतं

आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे सीहयोनियं निब्बत्तित्वा बहूनां सीहानं राजा अहोसि । सो अनेकसीहपरिवारो रजतगुहायं वासं कर्णेसि । तस्स अविदूरे एकस्साय गुहाय एको सिङ्गालोपि वसति । अथेकदिवसं देवे वस्सित्वा विगते सब्बे सीहा सीहराजस्सेव गुहद्वारे सन्निपतित्वा सीहनादं नदन्ता सीहकीळं कीळिसु । तेसं एवं नदित्वा कीळनकाले सोपि सिङ्गालो नदति । सीहा तस्स सद्दं सुत्वा “अयं सिङ्गालो अम्हेहि सद्दिं नदती”ति लज्जिता तुण्ही अहेसुं । तेसं तुण्हीभूतकाले बोधिसत्तस्स पुत्तो सीहपोतको “तात, इमे सीहा नदित्वा सीहकीळं कीळन्ता एतस्स सद्दं सुत्वा लज्जाय तुण्ही जाता, को नामेस अत्तनो सद्देन अत्तानं जानापेती”ति पितरं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

४३. “को नु सद्देन महता, अभिनादेति ददरं ।
तं सीहा नप्पटिनदन्ति, को नामेसो मिगाधिभू”ति ॥

तत्थ अभिनादेति ददरन्ति ददरं रजतपब्बतं एकनादं करोति । मिगाधिभूति पितरं आलपति । अयञ्हेत्थ अत्थो — मिगाधिभू मिगजेडुक सीहराज पुच्छामि तं “को नामेसो”ति ।

अथस्स वचनं सुत्वा पिता दुतियं गाथमाह —

४४. “अधमो मिगजातानं, सिङ्गालो तात वस्सति ।
जातिमस्स जिगुच्छन्ता, तुण्ही सीहा समच्चरे”ति ॥

तत्थ समच्चरेति सन्ति उपसगमत्तं, अच्चन्तीति अत्थो, तुण्ही हुत्वा निसीदन्तीति वुत्तं होति । पोत्थकेसु पन “समच्चरे”ति लिखन्ति ।

सत्था “न, भिक्खवे, कोकालिको इदनेव अत्तनो नादेन अत्तानं पाकटं करोति, पुब्बेपि अकासियेवा”ति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो कोकालिको अहोसि, सीहपोतको राहुलो, सीहराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

ददरजातकवण्णना दुतिया ।

[१७३] ३. मक्कटजातकवण्णना

तातमाणवको एसोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकभिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु पकिण्णकनिपाते उद्दालकजातके (जा० १.१४.६२ आदयो) आविभवस्सति । तदा पन सत्था “भिक्खवे, नायं भिक्खु इदनेव कुहको, पुब्बेपि मक्कटो हुत्वा अगिस्स कारणा कोहज्जं अकासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं कासिगामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सिप्पं उग्गण्हित्वा घरावासं सण्ठपेसि । अथस्स ब्राह्मणी एकं पुत्तं विजायित्वा पुत्तस्स आधावित्वा परिधावित्वा विचरणकाले कालमकासि । बोधिसत्तो तस्सा पेतकिच्चं कत्वा “किं मे दानि घरावासेन, पुत्तं गहेत्वा पब्बजिस्सामी”ति अस्सुमुखं जातिमित्तवग्गं पहाय पुत्तं आदाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तत्थ

वनमूलफलाहारो वासं कप्पेसि । सो एकदिवसं वस्सानकाले देवे वस्सन्ते सारदारुणि अग्निं जालेत्वा विसिब्बन्तो फलकत्थरे निपज्जि, पुत्तोपिस्स तापसकुमारको पितु पादे सम्बाहन्तोव निसीदि ।

अथेको वनमक्कटो सीतेन पीळियमानो तस्स पण्णसालाय तं अग्निं दिस्वा “सचाहं एत्थ पविसिस्सामि, ‘मक्कटो मक्कटो’ति मं पोथेत्वा नीहरिस्सन्ति, अग्निं विसिब्बेतुं न लभिस्सामि, अत्थि दानि मे उपायो, तापसवेसं गहेत्वा कोहज्जं कत्वा पविसिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एकस्स मततापसस्स वक्कलानि निवासेत्वा पच्छिज्ज अङ्कुसयट्ठिज्ज गहेत्वा पण्णसालद्वारे एकं तालरुक्खं निस्साय संकुटितो अट्ठासि । तापसकुमारको तं दिस्वा मक्कटभावं अजानन्तो “एको महल्लकतापसो सीतेन पीळितो अग्निं विसिब्बेतुं आगतो भविस्सती”ति पितु तापसस्स कथेत्वा “एतं पण्णसालं पवेसेत्वा विसिब्बापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा पितरं आलपन्तो पठमं गाथमाह —

४५. “तात माणवको एसो, तालमूलं अपस्सितो ।
अगारकज्जिदं अत्थि, हन्द देमस्सगारक”न्ति ॥

तत्थ माणवकोति सत्ताधिवचनं । तेन “तात, एसो एको माणवको सत्तो एको तापसो”ति दीपेति । तालमूलं अपस्सितोति तालरुक्खं निस्साय ठितो । अगारकज्जिदं अत्थीति इदज्ज अम्हाकं पब्बजितागारं अत्थि, पण्णसालं सन्धाय वदति । हन्दाति ववस्सगत्थे निपातो । देमस्सगारकन्ति एतस्स एकमन्ते वसनत्थाय अगारकं देम ।

बोधिसत्तो पुत्तस्स वचनं सुत्वा उट्ठाय पण्णसालद्वारे ठत्वा ओलोकेन्तो तस्स मक्कटभावं जत्वा “तात, मनुस्सानं नाम न एवरूपं मुखं होति, मक्कटो एस, नयिध पक्कोसितब्बो”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

४६. “मा खो त्वं तात पक्कोसि, दूसेय्य नो अगारकं ।
नेतादिसं मुखं होति, ब्राह्मणस्स सुसीलिनो”ति ॥

तत्थ दूसेय्य नो अगारकन्ति अयज्झि इध पविट्ठो समानो इमं किच्छेन कतं पण्णसालं अग्निना वा झापेन्तो उच्चारदीनि वा करोन्तो दूसेय्य । नेतादिसन्ति “एतादिसं ब्राह्मणस्स सुसीलिनो मुखं न होति, मक्कटो एसो”ति वत्वा बोधिसत्तो एकं उम्मुकं गहेत्वा “किं एत्थ तिट्ठसी”ति खिपित्वा तं पलापेसि । मक्कटो वक्कलानि छट्ठेत्वा रुक्खं अभिरुहित्वा वनसण्डं पाविसि । बोधिसत्तो चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मक्कटो अयं कुहकभिक्षु अहोसि, तापसकुमारो राहुलो, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मक्कटजातकवण्णना ततिया ।

[१७४] ४. दुब्भियमक्कटजातकण्णना

अदम्ह ते वारि पहूतरूपन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्झि धम्मसभायं भिक्षू देवदत्तस्स अकतज्जुमित्तदुब्भिभावं कथेन्ता निसीदिंसु । सत्था आगन्त्वा “न, भिक्षव, देवदत्तो इदानेव अकतज्जु मित्तदुब्भी, पुब्बेपि एवरूपो अहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं कासिगामके ब्राह्मणकुले निब्वत्तित्वा वयप्पत्तो घरावासं सण्ठपेसि । तस्मिं पन समये कासिरट्ठे वत्तनिमहामग्गे एको गम्भीरो उदपानो होति अनोतरणीयो तिरच्छानानं, मग्गप्पटिपन्ना पुञ्जत्थिका मनुस्सा दीघरज्जुकेन वारकेन उदकं उस्सिञ्चित्वा एकस्सा दोणिया पूरेत्वा तिरच्छानानं पानीयं देन्ति । तस्स सामन्ततो महन्तं अरज्जं, तत्थ बहू मक्कटा वसन्ति । अथ तस्मिं मग्गे द्वे तीणि दिवसानि मनुस्ससञ्चारो पच्छिज्जि, तिरच्छाना पानीयं न लभिसु । एको मक्कटो पिपासातुरो हुत्वा पानीयं परियेसन्तो उदपानस्स सन्तिके विचरति । बोधिसत्तो केनचिदेव करणीयेन तं मग्गं पटिपज्जित्वा तत्थ गच्छन्तो पानीयं उत्तारेत्वा पिवित्वा हत्थपादे धोवित्वा ठितो तं मक्कटं अद्दस । अथस्स पिपासितभावं जत्वा पानीयं उस्सिञ्चित्वा दोणियं आकिरित्वा अदासि, दत्त्वा च पन “विस्समिस्सामी”ति एकस्मिं रुक्खमूले निपज्जि । मक्कटो पानीयं पिवित्वा अविदूरे निसीदित्वा मुखमक्कटिकं करोन्तो बोधिसत्तं भिसापेसि । बोधिसत्तो तस्स तं किरियं दिस्वा “अरे दुट्ठमक्कट, अहं तव पिपासितस्स किलन्तस्स बहुं पानीयं अदासिं, इदानी त्वं मय्हं मुखमक्कटिकं करोसि, अहो पापजनस्स नाम कतो उपकारो निरत्थको”ति वत्त्वा पठमं गाथमाह —

४७. “अदम्ह ते वारि प्हुतरूपं, घम्माभित्तस्स पिपासितस्स ।
सो दानि पित्वान किरिङ्करोसि, असङ्गमो पापजनेन सेय्यो”ति ॥

तत्थ सो दानि पित्वान किरिङ्करोसीति सो इदानी त्वं मया दिन्नपानीयं पिवित्वा मुखमक्कटिकं करोन्तो “किरि किरि”ति सद्दं करोसि । असङ्गमो पापजनेन सेय्योति पापजनेन सद्धिं सङ्गमो न सेय्यो, असङ्गमोव सेय्योति ।

तं सुत्वा सो मित्तदुब्धी मक्कटो “त्वं ‘एत्तकेनवेतं निड्डित’न्ति सज्जं करोसि, इदानी ते सीसे वच्चं पातेत्वा गमिस्सामी”ति वत्त्वा दुतियं गाथमाह —

४८. “को ते सुतो वा दिट्ठो वा, सीलवा नाम मक्कटो ।
इदानी खो तं ओहच्छं, एसा अस्माक धम्मता”ति ॥

तत्रायं सङ्केपत्थो — भो ब्राह्मण, “मक्कटो कतगुणजाननको आचारसम्पन्नो सीलवा नाम अत्थी”ति कहं तथा सुतो वा दिट्ठो वा, इदानी खो अहं तं ओहच्छं वच्चं ते सीसे कत्वा पक्कमिस्सामि, अस्माकज्झि मक्कटानं नाम एसा धम्मता अयं जातिसभावो, यदिदं उपकारकस्स सीसे वच्चं कातब्बन्ति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो उट्ठाय गन्तुं आरभि । मक्कटो तङ्खणज्जेव उप्पतित्वा साखायं निसीदित्वा ओलम्बकं ओतरन्तो विय तस्स सीसे वच्चं पातेत्वा विरवन्तो वनसण्डं पाविसि । बोधिसत्तो न्हत्वा अगमासि ।

सत्था “न, भिक्खवे, इदानीव देवदत्तो, पुब्बेपि मया कतगुणं न जानासियेवा”ति वत्त्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मक्कटो देवदत्तो अहोसि, ब्राह्मणो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दुब्भियमक्कटजातकवण्णना चतुत्था ।

[१७५] ५. आदिच्चुपट्टानजातकवण्णना

सब्बेसु किर भूतेसूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितसदिसमेव ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगग्हित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा महापरिवारो गणसत्था हुत्वा हिमवन्ते वासं कप्पेसि । सो तत्थ चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय पब्बता ओरुह पच्चन्ते एकं गामं निस्साय पण्णसालायं वासं उपगच्छि । अथेको लोलमक्कटो इसिगणे भिक्खाचारं गते अस्समपदं आगन्त्वा पण्णसाला उत्तिण्णा करोति, पानीयघटेसु उदकं छट्ठेति, कुण्डिकं भिन्दति, अगिसालायं वच्चं करोति । तापसा वस्सं वसित्वा “इदानि हिमवन्तो पुप्फफलसमिद्धो रमणीयो, तत्थेव गमिस्सामा”ति पच्चन्तगामवासिके आपुच्छिंसु । मनुस्सा “स्वे, भन्ते, मयं भिक्खं गहेत्वा अस्समपदं आगमिस्साम, तं परिभुज्जित्वाव गमिस्सथा”ति वत्वा दुतियदिवसे पहूतं खादनीयभोजनीयं गहेत्वा तत्थ अगमंसु । तं दिस्वा सो मक्कटो चिन्तेसि — “कोहज्जं कत्वा मनुस्से आराधेत्वा मय्हम्पि खादनीयभोजनीयं आहरापेस्सामी”ति । सो तापसचरणं चरन्तो विय सीलवा विय च हुत्वा तापसानं अविदूरे सूरियं नमस्समानो अट्ठासि । मनुस्सा तं दिस्वा “सीलवन्तानं सन्तिके वसन्ता सीलवन्ता होन्ती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

४९. “सब्बेसु किर भूतेसु, सन्ति सीलसमाहिता ।
पस्स साखमिगं जम्मं, आदिच्चमुपतिट्ठती”ति ॥

तत्थ सन्ति सीलसमाहिताति सीलेन समन्नागता संविज्जन्ति, सीलवन्ता च समाहिता च एकग्गचित्ता संविज्जन्तीतिपि अत्थो । जम्मन्ति लामकं । आदिच्चमुपतिट्ठतीति सूरियं नमस्समानो तिट्ठति ।

एवं ते मनुस्से तस्स गुणं कथेन्ते दिस्वा बोधिसत्तो “तुम्हे इमस्स लोलमक्कटस्स सीलाचारं अजानित्वा अवत्थुस्मियेव पसन्ना”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

५०. “नास्स सीलं विजानाथ, अनज्जाय पसंसथ ।
अगिहुत्तज्ज उहन्नं, द्वे च भिन्ना कमण्डलू”ति ॥

तत्थ अनज्जायाति अजानित्वा । उहन्नन्ति इमिना पापमक्कटेन ऊहदं । कमण्डलूति कुण्डिका । “द्वे च कुण्डिका तेन भिन्ना”ति एवमस्स अगुणं कथेसि ।

मनुस्सा मक्कटस्स कुहकभावं जत्वा लेडुज्ज यट्ठिज्ज गहेत्वा पोथेत्वा पलापेत्वा इसिगणस्स भिक्खं अदंसु । इसयोपि हिमवन्तमेव गन्त्वा अपरिहीनज्झाना ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मक्कटो अयं कुहको भिक्खु अहोसि, इसिगणो बुद्धपरिसा, गणसत्था पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

आदिच्चुपट्टानजातकवण्णना पच्चमा ।

[१७६] ६. कळायमुट्ठिजातकवण्णना

बालो वतायं दुमसाखगोचरोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजानं आरब्ध कथेसि । एकस्मिज्हि समये वस्सकाले कोसलरज्जो पच्चन्तो कुपि । तत्थ ठिता योधा द्वे तीणि युद्धानि कत्वा पच्चत्थिके अभिभवितुं असक्कोन्ता रज्जो सासनं पेसेसुं । राजा अकाले वस्सानेयेव निक्खमित्वा जेतवनसमीपे खन्धावारं बन्धित्वा चिन्तेसि — “अहं अकाले

निक्खन्तो, कन्दरपदरादयो उदकपूरा, दुग्गमो मग्गो, सत्थारं उपसङ्कमिस्सामि, सो मं ‘कहं गच्छसि, महाराजा’ति पुच्छिस्सति, अथाहं एतमत्थं आरोचेस्सामि, न खो पन मं सत्था सम्परायिकेनेवत्थेन अनुगण्हाति, दिट्ठधम्मिकेनापि अनुगण्हातियेव, तस्मिं सचे मे गमनेन अवुड्ढि भविस्सति, ‘अकालो, महाराजा’ति वक्खति । सचे पन वुड्ढि भविस्सति, तुण्ही भविस्सती’ति । सो जेतवनं पविसित्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था “हन्द कुतो नु त्वं, महाराज, आगच्छसि दिवा दिवस्सा”ति पुच्छि । “भन्ते, अहं पच्चन्तं वूपसमेतुं निक्खन्तो ‘तुम्हे वन्दित्वा गमिस्सामी’ति आगतोम्ही’ति । सत्था “पुब्बेपि, महाराज, राजानो सेनाय अब्भुगच्छमानाय पण्डितानं कथं सुत्वा अकाले अब्भुगगमनं नाम न गमिंसू’ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको सब्बत्थकअमच्चो अहोसि । अथ रज्जो पच्चन्ते कुपिते पच्चन्तयोधा पण्णं पेसेसुं । राजा वस्सकाले निक्खमित्वा उय्याने खन्धावारं बन्धि, बोधिसत्तो रज्जो सन्तिके अट्ठासि । तस्मिं खणे अस्सानं कळाये सेदेत्वा आहरित्वा दोणियं पक्खिपिंसु । उय्याने मक्कटेसु एको मक्कटो रुक्खा ओतरित्वा ततो कळाये गहेत्वा मुखं पूरेत्वा हत्थेहिपि गहेत्वा उप्पतित्वा रुक्खे निसीदित्वा खादितुं आरभि, अथस्स खादमानस्स हत्थको एको कळायो भूमियं पति । सो मुखेन च हत्थेहि च गहिते सब्बे कळाये छुट्टेत्वा रुक्खा ओरुह्य तमेव कळायं ओलोकेन्तो तं कळायं अदिस्वाव पुन रुक्खं अभिरुहित्वा अट्ठे सहस्सपराजितो विय सोचमानो दुम्मुखो रुक्खसाखायं निसीदि । राजा मक्कटस्स किरियं दिस्वा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “पस्सथ, किं नामेतं मक्कटेन कत”न्ति पुच्छि । बोधिसत्तो “महाराज, बहुं अनवलोकेत्वा अप्पं ओलोकेत्वा दुब्बुद्धिनो बाला एवरूपं करोन्तियेवा”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

५१. “बालो वतायं दुमसाखगोचरो, पज्जा जनिन्द नयिमस्स विज्जति ।
कळायमुट्ठिं अवकिरिय केवलं, एकं कळायं पतितं गवेसती’ति ॥

तत्थ दुमसाखगोचरोति मक्कटो । सो हि दुमसाखासु गोचरं गण्हाति, साव अस्स गोचरो सज्जरणभूमिभूता, तस्मा “दुमसाखगोचरो”ति वुच्चति । जनिन्दाति राजानं आलपति । राजा हि परमिस्सरभावेन जनस्स इन्दोति जनिन्दो । कळायमुट्ठिन्ति चणकमुट्ठिं । “काळराजमासमुट्ठि”न्तिपि वदन्तियेव । अवकिरियाति अवकिरित्वा । केवलन्ति सब्बं । गवेसतीति भूमियं पतितं एकमेव परियेसति ।

एवं वत्वा पुन बोधिसत्तो तं उपसङ्कमित्वा राजानं आमन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

५२. “एवमेव मयं राज, ये चज्जे अतिलोभिनो ।
अप्पेन बहुं जिय्याम, कळायेनेव वानरो’ति ॥

तत्रायं सङ्खेपत्थो — महाराज, एवमेव मयज्च ये चज्जे लोभाभिभूता जना सब्बेपि अप्पेन बहुं जिय्याम । मयज्हि एतरहि अकाले वस्सानसमये मग्गं गच्छन्ता अप्पकस्स अत्थस्स कारणा बहुका अत्था परिहायाम । कळायेनेव वानरोति यथा अयं वानरो एकं कळायं परियेसमानो तेनेकेन कळायेन सब्बकळायेहि परिहीनो, एवं मयम्पि अकालेन कन्दरपदरादीसु पूरेसु गच्छमाना अप्पमत्तकं अत्थं परियेसमाना बहूहि हत्थिवाहनअस्सवाहनादीहि चेव बलकायेन च परिहायिस्साम । तस्मा अकाले गन्तुं न वट्ठतीति रज्जो ओवादं अदासि ।

राजा तस्स कथं सुत्वा ततो निवत्तित्वा बाराणसिमेव पाविसि । चोरापि “राजा किर चोरमहनं करिस्सामीति नगरा निक्खन्तो”ति सुत्वा पच्चन्ततो पलायिंसु । पच्चुप्पन्नेपि चोरा “कोसलराजा किर निक्खन्तो”ति सुत्वा पलायिंसु । राजा सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा उट्ठायासना वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा सावत्थिमेव पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कळायमुट्ठिजातकवण्णना छट्ठा ।

[१७७] ७. तिन्दुकजातकवण्णना

धनुहत्थकलापेहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पञ्जापारमिं आरब्ध कथेसि । सत्था हि महाबोधिजातके (जा० २.१८.१२४ आदयो) विय उमङ्गजातके (जा० २.२२.५९० आदयो) विय च अत्तनो पञ्जाय वण्णं वण्णितं सुत्वा “न, भिक्खवे, इदमेव तथागतो पञ्जवा, पुब्बेपि पञ्जवा उपायकुसलोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो वानरयोनियं निब्बत्तित्वा असीतिसहस्सवानरगणपरिवारो हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि । तस्सासन्ने एको पच्चन्तगामको कदाचि वसति, कदाचि उब्बसति । तस्स पन गामस्स मज्झे साखाविटपसम्पन्नो मधुरफलो एको तिन्दुकरुक्खो अत्थि, वानरगणो उब्बसितकाले आगन्त्वा तस्स फलानि खादति । अथापरस्मिं फलवारे सो गामो पुन आवासो अहोसि दळ्ढपरिक्खित्तो द्वारयुत्तो, सोपि रुक्खो फलभारनमितसाखो अट्ठासि । वानरगणो चिन्तेसि — “मयं पुब्बे असुकगामे तिन्दुकफलानि खादाम, फलितो नु खो सो एतरहि रुक्खो, उदाहु नो, आवसितो सो गामो, उदाहु नो”ति । एवञ्च पन चिन्तेत्वा “गच्छ इमं पवत्तिं जानाही”ति एकं वानरं पेसेसि । सो गन्त्वा रुक्खस्स च फलितभावं गामस्स च गाळ्ढवासभावं जत्वा आगन्त्वा वानरानं आरोचेसि ।

वानरा तस्स फलितभावं सुत्वा “मधुरानि तिन्दुकफलानि खादिस्सामा”ति उस्साहजाता वानरिन्दस्स तमत्यं आरोचेसुं । वानरिन्दो “गामो आवासो अनावासो”ति पुच्छि । “आवासो, देवा”ति । “तेन हि न गन्तब्बं । मनुस्सा हि बहुमाया होन्ती”ति । “देव, मनुस्सानं पटिसल्लानवेलाय अट्ठरत्तसमये खादिस्सामा”ति बहू गन्त्वा वानरिन्दं सम्पटिच्छापेत्वा हिमवन्ता ओतरित्वा तस्स गामस्स अविदूरे मनुस्सानं पटिसल्लानकालं आगमयमाना महापासाणपिट्ठे सयित्वा मज्झिमयामे मनुस्सेसु निदं ओक्कमन्तेसु रुक्खं आरुह्य फलानि खादिंसु । अथेको पुरिसो सरीरकिच्चेन गेहा निक्खमित्वा गाममज्झगतो वानरे दिस्वा मनुस्सानं आचिक्खि । बहू मनुस्सा धनुकलापं सन्नहित्वा नानावुधहत्था लेड्डुदण्डादीनि आदाय “पभाताय रत्तिया वानरे गण्हिस्सामा”ति रुक्खं परिवारेत्वा अट्ठंसु । असीतिसहस्सवानरा मनुस्से दिस्वा मरणभयतज्जिता “नत्थि नो अज्जं पटिस्सरणं अज्जत्र वानरिन्देना”ति तस्स सन्तिकं गन्त्वा पठमं गाथमाहंसु —

५३. “धनुहत्थकलापेहि, नेत्तिसवरधारिभि ।

समन्ता परिकिण्णम्ह, कथं मोक्खो भविस्सती”ति ॥

तत्थ धनुहत्थकलापेहीति धनुकलापहत्थेहि, धनूनि चेव सरकलापे च गहेत्वा ठितेहीति अत्थो । नेत्तिसवरधारिभीति नेत्तिंसा वुच्चन्ति खग्गा, उत्तमखग्गधारीहीति अत्थो । परिकिण्णम्हाति परिवारितम्ह । कथन्ति केन नु खो उपायेन अम्हाकं मोक्खो भविस्सतीति ।

तेसं कथं सुत्वा वानरिन्दो “मा भायित्थ, मनुस्सा नाम बहुकिच्चा, अज्जपि मज्झिमयामो वत्तति, अपि नाम तेसं ‘अम्हे मारेस्सामा’ति परिवारितानं इमस्स किच्चस्स अन्तरायकरं अज्जं किच्चं उप्पज्जेय्या”ति वानरे समस्सासेत्वा दुतियं गाथमाह —

५४. “अप्पेव बहुकिच्चानं, अत्थो जायेथ कोचि नं ।

अत्थि रुक्खस्स अच्छिन्नं, खज्जथज्जेव तिन्दुक”न्ति ॥

तत्थ नन्ति निपातमत्तं, अप्पेव बहुकिच्चानं मनुस्सानं अज्जो कोचि अत्थो उप्पज्जेय्याति अयमेवेत्थ अत्थो । **अत्थि रुक्खस्स अच्छिन्नन्ति** इमस्स रुक्खस्स फलानं आकड्डनपरिकड्डनवसेन अच्छिन्नं बहु ठानं अत्थि । **खज्जथज्जेव तिन्दुकन्ति** तिन्दुकफलं खज्जथज्जेव । तुम्हे हि यावतकेन वो अत्थो अत्थि, तत्तकं खादथ, अम्हाकं पहरणकालं जानिस्सामाति ।

एवं महासत्तो कपिगणं समस्सासेसि । एत्तकज्हि अस्सासं अलभमाना सब्बेपि ते फलितेन हृदयेन जीवितक्खयं पापुण्येयुं । महासत्तो पन एवं वानरगणं अस्सासेत्वा “सब्बे वानरे समानेथा”ति आह । समानेन्ता तस्स भागिनेय्यं सेनकं नाम वानरं अदिस्वा “सेनको नागतो”ति आरोचेसुं । “सचे सेनको नागतो, तुम्हे मा भायित्थ, इदानी वो सो सोत्थिं करिस्सती”ति । सेनकोपि खो वानरगणस्स गमनकाले निद्वायित्वा पच्छा पबुद्धो कज्जि अदिस्वा पदानुपदिको हुत्वा आगच्छन्तो मनुस्से दिस्वा “वानरगणस्स भयं उप्पन्न”न्ति जत्वा एकस्मिं परियन्ते गेहे अग्गिं जालेत्वा सुत्तं कन्तन्तिया महल्लकित्थिया सन्तिकं गन्त्वा खेत्तं गच्छन्तो गामदारको विय एकं उम्मुकं गहेत्वा उपरिवाते ठत्वा गामं पदीपेसि । मनुस्सा मक्कटे छड्ढेत्वा अग्गिं निब्बापेतुं अगमंसु । वानरा पलायन्ता सेनकस्सत्थाय एकेकं फलं गहेत्वा पलायिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा भागिनेय्यो सेनको महानामो सक्को अहोसि, वानरगणो बुद्धपरिसा, वानरिन्दो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तिन्दुकजातकवण्णना सत्तमा ।

[१७८] ८. कच्छपजातकवण्णना

जनित्तं मे भवित्तं मेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अहिवातकरोगमुत्तं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर एकस्मिं कुले अहिवातकरोगो उप्पज्जि । मातापितरो पुत्तं आहंसु — “तात, मा इमस्मिं गेहे वस, भित्तिं भिन्दित्वा पलायित्वा यत्थ कत्थचि गन्त्वा जीवितं रक्ख, पच्छा आगन्त्वा इमस्मिं नाम ठाने महानिधानं अत्थि, तं उद्धरित्वा कुटुम्बं सण्ठपेत्वा सुखेन जीवेय्यासी”ति । पुत्तो तेसं वचनं सम्पटिच्छित्वा भित्तिं भिन्दित्वा पलायित्वा अत्तनो रोगे वूपसन्ते आगन्त्वा महानिधानं उद्धरित्वा कुटुम्बं सण्ठपेत्वा घरावासं वसि । सो एकदिवसं सप्पितेलादीनि चेव वत्थच्छादनादीनि च गाहापेत्वा जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसीदि । सत्था तेन सद्धि पटिसन्थारं कत्वा “तुम्हाकं गेहे अहिवातकरोगो उप्पन्नोति अस्सुम्ह, किन्ति कत्वा मुत्तोसी”ति पुच्छि, सो तं पवत्तिं आचिक्खि । सत्था “पुब्बेपि खो, उपासक, भये उप्पन्ने अत्तनो वसनट्टाने आलयं कत्वा अज्जत्थ अगता जीवितक्खयं पापुणिसु, अनालयं पन कत्वा अज्जत्थ गता जीवितं लभिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिगामके कुम्भकारकुले निब्बत्तित्वा कुम्भकारकम्मं कत्वा

पुत्तदारं पोसेसि । तदा पन बाराणसियं महानदिया सद्धिं एकाबद्धो महाजातस्सरो अहोसि । सो बहुउदककाले नदिया सद्धिं एकोदको होति, उदके मन्दीभूते विसुं होति । मच्छकच्छपा पन “इमस्मिं संवच्छरे सुवुट्टिका भविस्सति, इमस्मिं संवच्छरे दुब्बुट्टिका”ति जानन्ति । अथ तस्मिं सरे निब्बत्तमच्छकच्छपा “इमस्मिं संवच्छरे दुब्बुट्टिका भविस्सती”ति जत्वा उदकस्स एकाबद्धकालेयेव तम्हा सरा निक्खमित्वा नदिं अगमिंसु । एको पन कच्छपो “इदं मे जातट्टानं वट्ठितट्टानं, मातापितूहि वसितट्टानं, न सक्कोमि इमं जहितु”न्ति नदिं न अगमासि । अथ निदाघसमये तत्थ उदकं छिज्जि, सो कच्छपो बोधिसत्तस्स मत्तिकगहणट्टाने भूमिं खणित्वा पाविसि । बोधिसत्तो “मत्तिकं गहेस्सामी”ति तत्थ गन्त्वा महाकुट्टालेन भूमिं खणन्तो कच्छपस्स पिट्ठिं भिन्दित्वा मत्तिकपिण्डं विय कुट्टालेनेव नं उद्धरित्वा थले पातेसि । सो वेदनाप्पत्तो हुत्वा “वसनट्टाने आलयं जहितुं असक्कोन्तो एवं विनासं पापुणि”न्ति वत्वा परिदेवमानो इमा गाथा अवोच —

५५. “जनित्तं मे भवित्तं मे, इति पङ्के अवस्सयिं ।

तं मं पङ्को अज्झभवि, यथा दुब्बलकं तथा ।

तं तं वदामि भग्गव, सुणोहि वचनं मम ॥

५६. “गामे वा यदि वारज्जे, सुखं यत्राधिगच्छति ।

तं जनित्तं भवित्तञ्च, पुरिसस्स पजानतो ।

यम्हि जीवे तम्हि गच्छे, न निकेतहतो सिया”ति ॥

तत्थ जनित्तं मे भवित्तं मेति इदं मम जातट्टानं, इदं मम वट्ठितट्टानं । इति पङ्के अवस्सयिन्ति इमिना कारणेनाहं इमस्मिं कदमे अवस्सयिं निपज्जिं, वासं कप्पेसिन्ति अत्थो । अज्झभवीति अधिअभवि विनासं पापेसि । भग्गवाति कुम्भकारं आलपति । कुम्भकारानज्झि नामगोत्तपज्जत्ति एसा, यदिदं भग्गवाति । सुखन्ति कायिकचेतसिकस्सादं । तं जनित्तं भवित्तञ्चाति तं जातट्टानञ्च वट्ठितट्टानञ्च । “जानित्तं भावित्त”न्ति दीघवसेनपि पाठो, सोयेवत्थो । पजानतोति अत्थानत्थं कारणाकारणं जानन्तस्स । न निकेतहतो सियाति निकेते आलयं कत्वा अज्जत्थ अगन्त्वा निकेतेन हतो, एवरूपं मरणदुक्खं पापितो न भवेय्याति ।

एवं सो बोधिसत्तेन सद्धिं कथेन्तो कालमकासि । बोधिसत्तो तं गहेत्वा सकलगामवासिनो सन्निपातापेत्वा ते मनुस्से ओवदन्तो एवमाह — “पस्सथ इमं कच्छपं, अयं अज्जेसं मच्छकच्छपानं महानदिं गमनकाले अत्तनो वसनट्टाने आलयं छिन्दितुं असक्कोन्तो तेहि सद्धिं अगन्त्वा मम मत्तिकगहणट्टानं पविसित्वा निपज्जि । अथस्साहं मत्तिकं गणहन्तो महाकुट्टालेन पिट्ठिं भिन्दित्वा मत्तिकपिण्डं विय नं थले पातेसिं, अयं अत्तना कतकम्मं सरित्वा द्वीहि गाथाहि परिदेवित्वा कालमकासि । एवमेस अत्तनो वसनट्टाने आलयं कत्वा मरणं पत्तो, तुम्हेपि मा इमिना कच्छपेन सदिसा अहुवत्थ, इतो पट्टाय ‘मय्हं रूपं मय्हं सद्दो मय्हं गन्धो मय्हं रसो मय्हं फोडुब्बो मय्हं पुत्तो मय्हं धीता मय्हं दासदासिपरिच्छेदो मय्हं हिरज्जसुवण्ण’न्ति तण्हावसेन उपभोगवसेन मा गण्हित्थ, एककोवेस सत्तो तीसु भवेसु परिवत्तती”ति । एवं बुद्धलीलाय महाजनस्स ओवादमदासि, सो ओवादो सकलजम्बुदीपं पत्थरित्वा सट्ठिमत्तानि वस्ससहस्सानि अट्ठासि । महाजनो बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा आयुपरियोसाने सग्गपुरं पूरेसि, बोधिसत्तोपि तथेव पुज्जानि कत्वा सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो कुलपुत्तो सोतापत्तिफले पतिट्ठासि । “तदा कच्छपो आनन्दो अहोसि, कुम्भकारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कच्छपजातकवण्णना अट्टमा ।

[१७९] ९. सतधम्मजातकवण्णना

तज्ज अप्पन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकवीसतिविधं अनेसनं आरब्ध कथेसि । एकस्मिहि काले बहू भिक्खू वेज्जकम्मेन दूतकम्मेन पहिणकम्मेन जङ्घपेसनिकेन पिण्डपटिपिण्डेनाति एवरूपाय एकवीसतिविधाय अनेसनाय जीविकं कप्पेसुं । सा साकेतजातके (जा० १.२.१७३-१७४) आविभविविस्सति । सत्था तेसं तथा जीविककप्पनभावं जत्वा “एतरहि खो बहू भिक्खू अनेसनाय जीविकं कप्पेन्ति, ते पन एवं जीविकं कप्पेत्वा यक्खत्तभावा पेतत्तभावा न मुच्चिस्सन्ति, धुरगोणा हुत्वाव निब्बत्तिस्सन्ति, निरये पटिसन्धिं गण्हिस्सन्ति, एतेसं हितत्थाय सुखत्थाय अत्तज्झासयं सकपटिभानं एकं धम्मदेसनं कथेतुं वट्ठीती”ति भिक्खुसङ्घं सन्निपातापेत्वा “न, भिक्खवे, एकवीसतिविधाय अनेसनाय पच्चया उप्पादेतब्बा । अनेसनाय हि उप्पन्नो पिण्डपातो आदित्तलोहगुळसदिसो हलाहलविसूपमो । अनेसना हि नामेसा बुद्धपच्चेकबुद्धसावकेहि गरहितब्बा पटिकुट्टा । अनेसनाय उप्पन्नं पिण्डपातं भुज्जन्तस्स हि हासो वा सोमनस्सं वा नत्थि । एवं उप्पन्नो हि पिण्डपातो मम सासने चण्डालस्स उच्छिद्धभोजनसदिसो, तस्स परिभोगो सतधम्ममाणवस्स चण्डालुच्छिद्धभुत्तपरिभोगो विय होती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो चण्डालयोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो केनचिदेव करणीयेन पाथेय्यतण्डुले च भुत्तपुटज्ज गहेत्वा मग्गं पटिपज्जि । तस्मिहि काले बाराणसियं एको माणवो अत्थि सतधम्मो नाम उदिच्चब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्तो । सोपि केनचिदेव करणीयेन तण्डुले च भुत्तपुटज्ज अगहेत्वाव मग्गं पटिपज्जि, ते उभोपि महामग्गे समागच्छिंसु । माणवो बोधिसत्तं “किंजातिकोसी”ति पुच्छि । सो “अहं चण्डालो”ति वत्वा “त्वं किंजातिकोसी”ति माणवं पुच्छि । “उदिच्चब्राह्मणो अहं”न्ति । “साधु गच्छामा”ति ते उभोपि मग्गं अगमंसु । बोधिसत्तो पातरासवेलाय उदकफासुकट्टाने निसीदित्वा हत्थे धोवित्वा भुत्तपुटं मोचेत्वा “माणव, भुत्तं भुज्जाही”ति आह । “नत्थि, अरे चण्डाल, मम भुत्तेन अत्थो”ति । बोधिसत्तो “साधू”ति पुटकभुत्तं उच्छिद्धं अकत्वाव अत्तनो यापनमत्तं अज्जस्मिं पण्णे पक्खिपित्वा पुटकभुत्तं बन्धित्वा एकमन्ते ठपेत्वा भुज्जित्वा पानीयं पिबित्वा धोतहत्थपादो तण्डुले च सेसभुत्तज्ज आदाय “गच्छाम, माणवा”ति मग्गं पटिपज्जि ।

ते सकलदिवसं गन्त्वा सायं उभोपि एकस्मिं उदकफासुकट्टाने न्हत्वा पच्चुत्तरिंसु । बोधिसत्तो फासुकट्टाने निसीदित्वा भुत्तपुटं मोचेत्वा माणवं अनापुच्छित्वा भुज्जितुं आरभि । माणवो सकलदिवसं मग्गगमनेन किलन्तो छातज्जत्तो “सचे मे भुत्तं दस्सति, भुज्जिस्सामी”ति ओलोकेन्तो अट्ठासि । इतरो किञ्चि अवत्वा भुज्जतेव । माणवो चिन्तेसि — “अयं चण्डालो मय्हं अवत्वाव सब्बं भुज्जति निष्पीळेत्वापि तं गहेत्वा उपरि उच्छिद्धभुत्तं छुट्टेत्वा सेसं भुज्जितुं वट्ठीती”ति । सो तथा कत्वा उच्छिद्धभुत्तं भुज्जि । अथस्स भुत्तमत्तस्सेव “मया अत्तनो जातिगोत्तकुलपदेसानं अननुच्छविकं कत्तं, चण्डालस्स नाम मे उच्छिद्धभुत्तं भुत्त”न्ति बलवविप्पटिसारो उप्पज्जि, तावदेवस्स सलोहितं भुत्तं मुखतो उग्गच्छि । सो “अप्पमत्तकस्स वत मे कारणा अननुच्छविकं कम्मं कत्त”न्ति उप्पन्नबलवसोकताय परिदेवमानो पठमं गाथमाह —

५७. “तज्ज अप्पज्ज उच्छिद्धं, तज्ज किच्चेन नो अदा ।

सोहं ब्राह्मणजातिको, यं भुत्तं तम्पि उग्गत”न्ति ॥

तत्रायं सङ्केपत्थो — यं मया भुत्तं, तं अप्पज्ज उच्छिद्धज्ज, तज्ज सो चण्डालो न अत्तनो रुचिया मं अदासि, अथ खो निष्पीळियमानो किच्चेन कसिरेन अदासि, सोहं परिसुद्धब्राह्मणजातिको, तेनेव मे यं भुत्तं, तम्पि सद्धिं लोहितेन उग्गतन्ति ।

एवं माणवो परिदेवित्वा “किं दानि मे एवरूपं अननुच्छविकं कम्मं कत्वा जीवितेना”ति अरञ्जं पविसित्वा कस्सचि अत्तानं अदस्सेत्वाव अनाथमरणं पत्तो ।

सत्था इमं अतीतं दस्सेत्वा “सेय्यथापि, भिक्खवे, सतधम्ममाणवस्स तं चण्डालुच्छिड्डकं भुज्जित्वा अत्तनो अयुत्तभोजनस्स भुत्तत्ता नेव हासो, न सोमनस्सं उप्पज्जि, एवमेव यो इमस्मिं सासने पब्बजितो अनेसनाय जीविकं कप्पेन्तो तथालद्धपच्चयं परिभुज्जति, तस्स बुद्धपटिकुट्टगरहितजीवितभावतो नेव हासो, न सोमनस्सं उप्पज्जती”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुतियं गाथमाह —

५८. “एवं धम्मं निरंकत्वा, यो अधम्मेन जीवति ।

सतधम्मोव लाभेन, लद्धेनपि न नन्दती”ति ॥

तत्थ धम्मन्ति आजीवपारिसुद्धिसीलधम्मं । निरंकत्वाति नीहरित्वा छडुत्वा । अधम्मेनाति एकवीसतिया अनेसनसङ्घातेन मिच्छाजीवेन । सतधम्मोति तस्स नामं, “सन्तधम्मो”तिपि पाठो । न नन्दतीति यथा सतधम्मो माणवो “चण्डालुच्छिड्डकं मे लद्ध”न्ति तेन लाभेन न नन्दति, एवं इमस्मिं सासने पब्बजितो कुलपुत्तो अनेसनाय लद्धलाभं परिभुज्जन्तो न नन्दति न तुस्सति, “बुद्धगरहितजीविकाय जीवामी”ति दोमनस्सप्पत्तो होति । तस्मा अनेसनाय जीविकं कप्पेन्तस्स सतधम्ममाणवस्सेव अरञ्जं पविसित्वा अनाथमरणं मरितुं वरन्ति ।

एवं सत्था इमं धम्मदेसनं देसेत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू भिक्खू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसु । “तदा माणवो आनन्दो अहोसि, अहमेव चण्डालपुत्तो अहोसि”न्ति ।

सतधम्मजातकवण्णना नवमा ।

[१८०] १०. दुहदजातकवण्णना

दुहदं ददमानानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो गणदानं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर द्वे सहायका कुटुम्बियपुत्ता छन्दकं संहरित्वा सब्बपरिक्खारदानं सज्जेत्वा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा सत्ताहं महादानं पवत्तेत्वा सत्तमे दिवसे सब्बपरिक्खारे अदंसु । तेसु गणजेड्डको सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा “भन्ते, इमस्मिं दाने बहुदायकापि अत्थि अप्पदायकापि, तेसं सब्बेसम्पि ‘इदं दानं महप्फलं होतू’”ति दानं निर्यादेसि । सत्था “तुम्हेहि खो उपासका बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दानं दत्वा एवं निर्यादेन्तोहि महाकम्मं कतं, पोराणकपण्डितापि दानं दत्वा एवमेव निर्यादिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्टे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगग्हित्वा घरावासं पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा गणसत्था हुत्वा हिमवन्तपदेसे चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय जनपदचारिकं चरमानो बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे द्वारगामे सपरिवारो भिक्खाय चरि । मनुस्सा भिक्खं अदंसु । पुनदिवसे बाराणसियं चरि, मनुस्सा सम्पियायमाना भिक्खं दत्वा गणबन्धनेन छन्दकं संहरित्वा दानं सज्जेत्वा इसिगणस्स महादानं पवत्तियंसु । दानपरियोसाने गणजेड्डको एवमेव वत्वा इमिनाव नियामेन दानं निर्यादेसि । बोधिसत्तो “आवुसो, चित्तप्पसादे सति अप्पकं नाम दानं नत्थी”ति वत्वा अनुमोदनं करोन्तो इमा गाथा अवोच

५९. “दुद्ददं ददमानानं, दुक्करं कम्म कुब्बतं ।
असन्तो नानुकुब्बन्ति, सतं धम्मो दुरन्नयो ॥

६०. “तस्मा सतञ्च असतं, नाना होति इतो गति ।
असन्तो निरयं यन्ति, सन्तो सगगपरायणा”ति ॥

तत्थ दुद्ददन्ति दानं नाम लोभदोसवसिकेहि अपण्डितेहि दातुं न सक्का, तस्मा “दुद्दद”न्ति वुच्चति । तं ददमानानं ।
दुक्करं कम्म कुब्बतन्ति तदेव दानकम्मं सब्बेहि कातुं न सक्काति दुक्करं । तं कुरुमानानं । असन्तोति अपण्डिता बाला ।
नानुकुब्बन्तीति तं कम्मं नानुकरोन्ति । सतं धम्मोति पण्डितानं सभावो । दानं सन्धायेतं वुत्तं । दुरन्नयोति
फलसम्बन्धवसेन दुज्जानो, एवरूपस्स दानस्स एवरूपो फलविपाको होतीति दुरनुबोधो । अपिच दुरन्नयोति दुरधिगमो,
अपण्डितेहि दानं दत्त्वा दानफलं नाम लब्धुं न सक्कातिपि अत्थो । नाना होति इतो गतीति इतो चवित्त्वा परलोकं
गच्छन्तानं पटिसन्धिगहणं नाना होति । असन्तो निरयं यन्तीति अपण्डिता दुस्सीला दानं अदत्त्वा सीलं अरक्खित्वा निरयं
गच्छन्ति । सन्तो सगगपरायणाति पण्डिता पन दानं दत्त्वा सीलं रक्खित्वा उपोसथकम्मं करित्वा तीणि सुचरितानि पूरेत्वा
सगगपरायणा होन्ति, महन्तं सगगसुखसम्पत्तिं अनुभवन्तीति ।

एवं बोधिसत्तो अनुमोदनं कत्वा चत्तारो वस्सिके मासे तत्थेव वसित्वा वस्सातिक्कमे हिमवन्तं गन्त्वा ज्ञानं
निब्बत्तेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा इसिगणो बुद्धपरिसा अहोसि, गणसत्था पन अहमेव
अहोसि”न्ति ।

दुद्ददजातकवण्णना दसमा ।

कल्याणवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

कल्याणधम्मं ददरं, मक्कटि दुब्भिमक्कटं ।
आदिच्चुपट्टानञ्चेव, कळायमुट्ठि तिन्दुकं ।
कच्छपं सतधम्मञ्च, दुद्ददन्ति च ते दस ॥

४. असदिसवग्गो

[१८१] १. असदिसजातकवण्णना

धनुग्गहो असदिसोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिक्खमनं आरब्भ कथेसि । एकदिवसज्झि भिक्खू
धम्मसभायं सन्निसिन्ना भगवतो महानिक्खमपारमिं वण्णेन्ता निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि
कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, तथागतो इदमेव महाभिनिक्खमनं निक्खन्तो,
पुब्बेपि सेतच्छत्तं पहाय निक्खन्तोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हि, तस्स सोत्थिना जातस्स नामग्गहणदिवसे “असदिसकुमारो”ति नामं अकंसु। अथस्स आधावित्वा परिधावित्वा विचरणकाले अज्जो पुज्जवा सत्तो देविया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हि, तस्स सोत्थिना जातस्स नामग्गहणदिवसे “ब्रह्मदत्तकुमारो”ति नामं अकंसु। तेसु बोधिसत्तो सोळसवस्सकाले तक्कसिलं गन्त्वा दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके तयो वेदे अट्टारस च सिप्पानि उग्गण्हित्वा तेसु इस्साससिप्पे असदिसो हुत्वा बाराणसिं पच्चागमि। राजा कालं करोन्तो “असदिसकुमारस्स रज्जं दत्त्वा ब्रह्मदत्तस्स ओपरज्जं देथा”ति वत्त्वा कालमकासि। तस्मिं कालकते बोधिसत्तो अत्तनो रज्जे दीयमाने “न मय्हं रज्जेनत्थो”ति पटिक्खिपि, ब्रह्मदत्तं रज्जे अभिसिज्जिंसु। बोधिसत्तो “मय्हं रज्जेन अत्थो नत्थी”ति किज्चिपि न इच्छि, कनिट्ठे रज्जं कारेन्ते पकतिया वसनाकारेनेव वसि। राजपादमूलिका “असदिसकुमारो रज्जं पत्थेती”ति वत्त्वा रज्जो सन्तिके बोधिसत्तं परिभिन्दिंसु। सोपि तेसं वचनं गहेत्वा परिभिन्नचित्तो “भातरं मे गण्हथा”ति मनुस्से पयोजेसि।

अथेको बोधिसत्तस्स अत्थचरको तं कारणं बोधिसत्तस्स आरोचेसि। बोधिसत्तो कनिट्ठभातिकस्स कुज्झित्वा नगरा निक्खमित्वा अज्जं रट्ठं गन्त्वा “एको धनुग्गहो आगन्त्वा राजद्वारे ठितो”ति रज्जो आरोचापेसि। राजा “कित्तकं भोगं इच्छसी”ति पुच्छि। “एकसंवच्छरेन सतसहस्स”न्ति। “साधु आगच्छतू”ति। अथ नं आगन्त्वा समीपे ठितं पुच्छि — “त्वं धनुग्गहोसी”ति? “आम, देवा”ति। “साधु मं उपट्ठहस्सू”ति। सो ततो पट्टाय राजानं उपट्ठहि। तस्स परिब्बयं दीयमानं दिस्वा “अतिबहुं लभती”ति पोरानकधनुग्गहा उज्झायिंसु। अथेकदिवसं राजा उय्यानं गन्त्वा मङ्गलसिलापट्टसमीपे साणिपाकारं परिकिखपापेत्वा अम्बरुक्खमूले महासयने निपन्नो उद्धं ओलोकेन्तो रुक्खगगे एकं अम्बपिण्डं दिस्वा “इमं न सक्का अभिरुहित्वा गण्हितु”न्ति धनुग्गहे पक्कोसापेत्वा “इमं अम्बपिण्डं सरेन छिन्दित्वा पातेतुं सक्खिस्सथा”ति आह। न तं, देव, अम्हाकं गरु, देवेन पन नो बहुवारे कम्मं दिट्ठपुब्बं, अधुनागतो धनुग्गहो अम्हेहि बहुतरं लभति, तं पातापेथाति।

राजा बोधिसत्तं पक्कोसापेत्वा “सक्खिस्ससि, तात, एतं पातेतु”न्ति पुच्छि। “आम, महाराज, एकं ओकासं लभमानो सक्खिस्सामी”ति। “कतरोकास”न्ति? “तुम्हाकं सयनस्स अन्तोकास”न्ति। राजा सयनं हरापेत्वा ओकासं कारेसि। बोधिसत्तस्स हत्थे धनु नत्थि, निवासनन्तरे धनुं सन्नहिन्त्वा विचरति, तस्मा “साणिं लद्धुं वट्टती”ति आह। राजा “साधू”ति साणिं आहरापेत्वा परिकिखपापेसि। बोधिसत्तो अन्तोसाणिं पविसित्वा उपरिनिवत्थं सेतवत्थं हरित्वा एकं रत्तपटं निवासेत्वा कच्छं बन्धित्वा एकं रत्तपटं उदरे बन्धित्वा पसिब्बकतो सन्धियुत्तं खगं नीहरित्वा वामपस्से सन्नहिन्त्वा सुवण्णकञ्चुकं पटिमुज्चित्वा चापनाळिं पिट्टियं सन्नहिन्त्वा सन्धियुत्तमेण्डकमहाधनुं आदाय पवाळवण्णं जियं आरोपेत्वा उण्हीसं सीसे पटिमुज्चित्वा तिखिणखुरप्पं नखेहि परिवत्तयमानो साणिं द्विधा कत्वा पथविं फालेत्वा अलङ्कतनागकुमारो विय निक्खमित्वा सरखिपनट्टानं गन्त्वा खुरप्पं सन्नहिन्त्वा राजानं आह — “किं, महाराज, एतं अम्बपिण्डं उद्धं आरोहनकण्डेन पातेमि, उदाहु अधो ओरोहनकण्डेना”ति। “तात, बहू मया आरोहनकण्डेन पातेन्ता दिट्ठपुब्बा, ओरोहनकण्डेन पन पातेन्ता मया न दिट्ठपुब्बा, ओरोहनकण्डेन पातेही”ति। “महाराज, इदं कण्डं दूरं आरोहिस्सति, याव चातुमहाराजिकभवनं, ताव गन्त्वा सयं ओरोहिस्सति, यावस्स ओरोहनं, ताव तुम्हेहि अधिवासेतुं वट्टती”ति। राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि।

अथ नं पुन आह — “महाराज, इदं कण्डं पन आरोहमानं अम्बपिण्डवण्टं यावमज्झं कन्तमानं आरोहिस्सति, ओरोहमानं केसग्गमत्तम्पि इतो वा एत्तो वा अगन्त्वा उज्ज्वेव पतित्वा अम्बपिण्डं गहेत्वा ओतरिस्सति, पस्स, महाराजा”ति वेगं जनेत्वा कण्डं खिपि। तं कण्डं अम्बपिण्डवण्टं यावमज्झं कन्तमानं अभिरुहि। बोधिसत्तो “इदानि तं कण्डं याव चातुमहाराजिकभवनं गतं भविस्सती”ति जत्वा पठमं खित्तकण्डतो अधिकतरं वेगं जनेत्वा अज्जं कण्डं खिपि,

तं गन्त्वा पुरिमकण्डपुङ्खे पहरित्वा निवर्त्तित्वा सयं तावतिसंभवनं अभिरुहि । तत्थ नं देवता अग्गहेसुं, निवत्तनकण्डस्स वातछिन्नसद्दो असनिसद्दो विय अहोसि । महाजनेन “किं एसो सद्दो”ति वुत्ते बोधिसत्तो “निवत्तनकण्डस्स सद्दो”ति वत्त्वा अत्तनो अत्तनो सरीरे कण्डस्स पतनभावं जत्वा भीततसितं महाजनं “मा भायित्था”ति समस्सासेत्वा “कण्डस्स भूमियं पतितुं न दस्सामी”ति आह । कण्डं ओतरमानं केसग्गमत्तम्पि इतो वा एत्तो वा अगन्त्वा उज्ज्वेव पतित्वा अम्बपिण्डिं छिन्दि । बोधिसत्तो अम्बपिण्डिया च कण्डस्स च भूमियं पतितुं अदत्वा आकासेयेव सम्पटिच्छन्तो एकेन हत्थेन अम्बपिण्डिं, एकेन हत्थेन कण्डं अग्गहेसि । महाजनो तं अच्छरियं दिस्वा “न नो एवरूपं दिट्ठपुब्ब”न्ति महापुरिसं पसंसति उन्नदति अप्फोटेति अङ्गुलियो विधूनति, चेलुक्खेपसहस्सानि पवत्तेति । राजपरिसाय तुट्ठपहट्ठाय बोधिसत्तस्स दिन्नधनं कोटिमत्तं अहोसि । राजापिस्स धनवस्सं वस्सेन्तो विय बहं धनं महन्तञ्च यसं अदासि ।

एवं बोधिसत्ते तेन रज्जा सक्कते गरुकते तत्थ वसन्ते “असदिसकुमारो किर बाराणसियं नत्थी”ति सत्त राजानो आगन्त्वा बाराणसिनगरं परिवारेत्वा “रज्जं वा देतु युद्धं वा”ति रज्जो पण्णं पेसेसुं । राजा मरणभयभीतो “कुहिं मे भाता वसती”ति पुच्छित्वा “एकं सामन्तराजानं उपट्ठहती”ति सुत्वा “मम भातिके अनागच्छन्ते मय्हं जीवितं नत्थि, गच्छथ तस्स मम वचनेन पादे वन्दित्वा खमापेत्वा गण्हित्वा आगच्छथा”ति दूते पाहेसि । ते गन्त्वा बोधिसत्तस्स तं पवत्ति आरोचेसुं । बोधिसत्तो तं राजानं आपुच्छित्वा बाराणसिं पच्चागन्त्वा राजानं “मा भायी”ति समस्सासेत्वा कण्डे अक्खरानि छिन्दित्वा “अहं असदिसकुमारो आगतो, अज्जं एककण्डं खिपन्तो सब्बेसं वो जीवितं हरिस्सामि, जीवितेन अत्थिका पलायन्तू”ति अट्टालके ठत्वा सत्तन्नं राजूनं भुज्जन्तानं कञ्चनपातिमकुलेयेव कण्डं पातेसि । ते अक्खरानि दिस्वा मरणभयभीता सब्बेव पलायिंसु । एवं महासत्तो खुद्दकमक्खिकाय पिवनमत्तम्पि लोहितं अनुप्पादेत्वा सत्त राजानो पलापेत्वा कनिट्ठभातरं अपलोकेत्वा कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा जीवितपरियोसाने ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था “एवं, भिक्खवे, असदिसकुमारो सत्त राजानो पलापेत्वा विजितसङ्गामो इसिपब्बज्जं पब्बजितो”ति अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

६१. “धनुग्गहो असदिसो, राजपुत्तो महब्बलो ।
दूरेपाती अक्खणवेधी, महाकायप्पदालनो ॥

६२. “सब्बामित्ते रणं कत्वा, न च कज्जि विहेठयि ।
भातरं सोत्थिं कत्वान, संयमं अज्झपागमी”ति ॥

तत्थ असदिसोति न केवलं नामेनेव, बलवीरियपज्जाहिपि असदिसोव । महब्बलोति कायबलेनपि पज्जाबलेनपि महब्बलो । दूरेपातीति याव चातुमहाराजिकभवना तावतिसंभवना च कण्डं पेसेतुं समत्थताय दूरेपाती । अक्खणवेधीति अविराधितवेधी । अथ वा अक्खणा वुच्चति विज्जु, याव एका विज्जु निच्छरति, ताव तेनोभासेन सत्तट्ठ वारे कण्डानि गहेत्वा विज्झतीति अक्खणवेधी । महाकायप्पदालनोति महन्ते काये पदालेति । चम्मकायो, दारुकायो, लोहकायो, अयोकायो, वालिककायो, उदककायो, फलककायोति इमे सत्त महाकाया नाम । तत्थ अज्जो चम्मकायपदालनो महिसचम्मं विनिविज्झति, सो पन सतम्पि महिसचम्मानं विनिविज्झतियेव । अज्जो अट्ठङ्गुलबहलं उदुम्बरपदरं, चतुरङ्गुलबहलं असनपदरं विनिविज्झति, सो पन फलकसतम्पि एकतो बद्धं विनिविज्झति, तथा द्वाङ्गुलबहलं तम्बलोहपट्टं, अङ्गुलबहलं अयपट्टं । वालिकसकटस्स बदरसकटस्स पलालसकटस्स वा पच्चाभागेन कण्डं पवेसेत्वा पुरेभागेन

अतिपातेति, पकतिया उदके चतुसभट्टानं कण्डं पेसेति, थले अट्टुसभन्ति एवं इमेसं सत्तन्नं महाकायानं पदालनतो महाकायप्पदालनो । **सब्बामित्ते**ति सब्बे अमित्ते । **रणं कत्वा**ति युद्धं कत्वा पलापेसीति अत्थो । **न च कञ्चि विहेठयीति** एकम्पि न विहेठेसि । अविहेठयन्तोयेव पन तेहि सद्धिं कण्डपेसनेनेव रणं कत्वा । **संयमं अज्झुपागमी**ति सीलसंयमं पब्बज्जं उपगतो ।

एवं सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कनिट्टभाता आनन्दो अहोसि, असदिसकुमारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

असदिसजातकवण्णना पठमा ।

[१८२] २. सङ्गामावचरजातकवण्णना

सङ्गामावचरो सूरोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो नन्दत्थेरं आरब्ध कथेसि । सत्थरि हि पठमगमनेन कपिलपुरं गन्त्वा कनिट्टभातिकं नन्दराजकुमारं पब्बाजेत्वा कपिलपुरा निक्खम्म अनुपुब्बेन सावत्थिं गन्त्वा विहरन्ते आयस्मा नन्दो भगवतो पत्तं आदाय तथागतेन सद्धिं गेहा निक्खमनकाले “नन्दकुमारो किर सत्थारा सद्धिं गच्छती”ति सुत्वा अट्टुल्लिखितेहि केसेहि वातपानन्तरेन ओलोकेत्वा “तुवटं खो, अय्यपुत्त, आगच्छेय्यासी”ति इदं जनपदकल्याणिया वुत्तवचनं अनुस्सरन्तो उक्कण्ठितो अनभिरतो उप्पण्डुप्पण्डुकजातो धमनिसन्थतगतो अहोसि । सत्था तस्स तं पवत्तिं जत्वा “यंनूनाहं नन्दं अरहत्ते पतिट्ठापेय्य”न्ति चिन्तेत्वा तस्स वसनपरिवेणं गन्त्वा पञ्चत्तासने निसिन्नो “कच्चि, नन्द, इमस्मिं सासने अभिरमसी”ति पुच्छि । “भन्ते, जनपदकल्याणिया पटिबद्धचित्तो हुत्वा नाभिरमामी”ति । “हिमवन्तचारिकं गतपुब्बोसि नन्दा”ति? “न गतपुब्बो, भन्ते”ति । “तेन हि गच्छामा”ति । “नत्थि मे, भन्ते, इद्धि, कताहं गमिस्सामी”ति । सत्था “अहं तं, नन्द, मम इद्धिबलेन नेस्सामी”ति थेरं हत्थे गहेत्वा आकासं पक्खन्दन्तो अन्तरामगे एकस्मिं झामखेत्ते झामखाणुके निसिन्नं छिन्नकण्णनासनङ्गुट्ठं झामलोमं छिन्नछविं चम्ममत्तं लोहितपलिगुण्ठितं एकं पलुट्टमक्कटिं दस्सेसि — “पस्ससि, नन्द, एतं मक्कटि”न्ति । “आम, भन्ते”ति । “सुट्ठु पच्चक्खं करोही”ति ।

अथ नं गहेत्वा सट्ठियोजनिकं मनोसिलातलं, अनोतत्तदादयो सत्त महासरे, पञ्च महानदियो, सुवण्णपब्बतरजतपब्बतमणिपब्बतपटिमण्डितं अनेकसतरामणेय्यकं हिमवन्तपब्बतज्च दस्सेत्वा “तावतिसभवनं ते, नन्द, दिट्ठपुब्ब”न्ति पुच्छित्वा “न, दिट्ठपुब्बं, भन्ते”ति वुत्ते “एहि, नन्द, तावतिसभवनं ते दस्सयिस्सामी”ति तत्थ नेत्वा पण्डुकम्बलसिलासने निसीदि । सक्को देवराजा द्वीसु देवलोकेसु देवसङ्घेन सद्धिं आगन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अट्ठितियकोटिसङ्घा तस्स परिचारिका पञ्चसता ककुटपादा देवच्छरायोपि आगन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिसु । सत्था आयस्मन्तं नन्दं ता पञ्चसता अच्छरा किलेसवसेन पुनप्पुनं ओलोकापेसि । “पस्ससि, नन्द, इमा ककुटपादिनियो अच्छरायो”ति? “आम, भन्ते”ति । “किं नु खो एता सोभन्ति, उदाहु जनपदकल्याणी”ति । “सेय्यथापि, भन्ते, जनपदकल्याणिं उपनिधाय सा पलुट्टमक्कटी, एवमेव इमा उपनिधाय जनपदकल्याणी”ति । “इदानीं किं करिस्ससि नन्दा”ति? “किं कम्मं कत्वा, भन्ते, इमा अच्छरा लभन्ती”ति? “समणधम्मं कत्वा”ति । “सचे मे, भन्ते, इमासं पटिलाभत्थाय भगवा पाटिभोगो होति, अहं समणधम्मं करिस्सामी”ति । “करोहि, नन्द, अहं ते पाटिभोगो”ति । एवं थेरो देवसङ्घस्स मज्झे तथागतं पाटिभोगं गहेत्वा “मा, भन्ते, अतिपपञ्चं करोथ, एथ गच्छाम, अहं समणधम्मं करिस्सामी”ति आह । सत्था तं आदाय जेतवनमेव पच्चागमि । थेरो समणधम्मं कातुं आरभि ।

सत्था धम्मसेनापतिं आमन्तेत्वा “सारिपुत्त, मय्हं कनिट्टभाता नन्दो तावतिसदेवलोके देवसङ्घस्स मज्झे देवच्छरानं

कारणा मं पाटिभोगं अग्गहेसी'ति तस्स आचिक्खि । एतेनुपायेन महामोग्गल्लानत्थेरस्स महाकस्सपत्थेरस्स अनुरुद्धत्थेरस्स धम्मभण्डागारिकआनन्दत्थेरस्साति असीतिया महासावकानं येभ्य्येन च सेसभिक्षूनं आचिक्खि । धम्मसेनापति सारिपुत्तत्थेरो नन्दत्थेरं उपसङ्कमित्वा “सच्चं किर त्वं, आवुसो नन्द, तावतिसदेवलोके देवसङ्घस्स मज्जे 'देवच्छरा लभन्तो समणधम्मं करिस्सामी'ति दसबलं पाटिभोगं गण्ही'ति वत्वा “ननु एवं सन्ते तव ब्रह्मचरियवासो मातुगामसन्निस्सितो किलेससन्निस्सितो, तस्स ते इत्थीनं अत्थाय समणधम्मं करोन्तस्स भतिया कम्मं करोन्तेन कम्मकारकेन सद्धिं किं नानाकरण'न्ति थेरं लज्जापेसि नित्तेजं अकासि । एतेनुपायेन सब्बेपि असीतिमहासावका अवसेसभिक्षू च तं आयस्मन्तं नन्दं लज्जापयिंसु ।

सो “अयुत्तं वत मे कत'न्ति हिरिया च ओत्तप्पेन च वीरियं दळ्हं पग्गण्हित्वा विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पत्त्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा “अहं, भन्ते, भगवतो पटिस्सवं मुञ्चामी'ति आह । सत्थापि “यदा त्वं, नन्द, अरहत्तं पत्तो, तदायेवाहं पटिस्सवा मुत्तो'ति आह । एतमत्थं विदित्वा धम्मसभायं भिक्षू कथं समुट्ठापेसुं — “याव ओवादक्खमो चायं, आवुसो, नन्दत्थेरो एकोवादेनेव हिरोत्तप्पं पच्चुपट्ठपेत्वा समणधम्मं कत्वा अरहत्तं पत्तो'ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना'ति पुच्छित्वा “इमाय नामा'ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेव, पुब्बेपि नन्दो ओवादक्खमोयेवा'ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हत्थाचरियकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो हत्थाचरियसिप्पे निष्फत्तिं पत्तो एकं बाराणसिरज्जो सपत्तराजानं उपट्ठासि । सो तस्स मङ्गलहत्थिं सुसिक्खितं कत्वा सिक्खापेसि । सो राजा “बाराणसिरज्जं गण्हिस्सामी'ति बोधिसत्तं गहेत्वा मङ्गलहत्थिं आरुह्य महतिया सेनाय बाराणसिं गन्त्वा परिवारेत्वा “रज्जं वा देतु युद्धं वा'ति रज्जो पण्णं पेसेसि । ब्रह्मदत्तो “युद्धं दस्सामी'ति पाकारद्वारट्टालकगोपुरेसु बलकायं आरोपेत्वा युद्धं अदासि । सपत्तराजा मङ्गलहत्थिं वम्मेन छादेत्वा सयम्पि वम्मं पटिमुञ्चित्वा हत्तिक्खन्धवरगतो तिखिणं अङ्कुसं आदाय “नगरं भिन्दित्वा पच्चामित्तं जीवितक्खयं पापेत्वा रज्जं हत्थगतं करिस्सामी'ति हत्थिं नगराभिमुखं पेसेसि । सो उण्हकललानि चेव यन्तपासाणे च नानप्पकारानि च पहरणानि विस्सज्जेन्ते दिस्वा मरणभयभीतो उपसङ्कमितुं असक्कोन्तो पटिक्कमि । अथ नं हत्थाचरियो उपसङ्कमित्वा “तात, त्वं सूरु सङ्गामावचरो, एवरूपे ठाने पटिक्कमनं नाम तुहं नानुच्छविक'न्ति वत्वा हत्थिं ओवदन्तो इमा गाथा अवोच —

६३. “सङ्गामावचरो सूरु, बलवा इति विस्सुतो ।

किं नु तोरणमासज्ज, पटिक्कमसि कुञ्जर ॥

६४. “ओमद्द खिप्पं पलिघं, एसिकानि च अब्बह ।

तोरणानि च मद्दित्वा, खिप्पं पविस कुञ्जरा'ति ॥

तत्थ इति विस्सुतोति, तात, त्वं पवत्तसम्पहारं सङ्गामं मद्दित्वा अवचरणतो सङ्गामावचरो, थिरहदयताय सूरु, थामसम्पत्तिया बलवाति एवं विस्सुतो पज्जातो पाकटो । तोरणमासज्जाति नगरद्वारसङ्घातं तोरणं पत्त्वा । पटिक्कमसीति किं नु खो ओसक्कसि, केन कारणेन निवत्तसीति वदति । ओमद्दाति अवमद्द अधो पातय । एसिकानि च अब्बहाति नगरद्वारे सोळसरतनं अट्टरतनं भूमियं पवेसेत्वा निच्चलं कत्वा निखाता एसिकत्थम्भा होन्ति, ते खिप्पं उद्धर लुञ्चाहीति आणापेति । तोरणानि च मद्दित्वाति नगरद्वारस्स पिट्टसङ्घाटे मद्दित्वा । खिप्पं पविसाति सीघं नगरं पविस । कुञ्जराति नागं आलपति ।

तं सुत्वा नागो बोधिसत्तस्स एकोवादेनेव निवत्तित्वा एसिकत्थम्भे सोण्डाय पलिवेठेत्वा अहिच्छत्तकानि विय लुञ्चित्वा तोरणं मढित्वा पलिघं ओतारेत्वा नगरद्वारं भिन्दित्वा नगरं पविसित्वा रज्जं गहेत्वा अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा हत्थी नन्दो अहोसि, राजा आनन्दो, हत्थाचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सङ्गामावचरजातकवण्णना दुतिया ।

[१८३] ३. वालोदकजातकवण्णना

वालोदकं अप्परसं निहीनन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पञ्चसते विघासादे आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर पञ्चसता उपासका घरावासपलिबोधं पुत्तदारस्स निव्यादेत्वा सत्थु धम्मदेसनं सुणन्ता एकतोव विचरन्ति । तेसु केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, एकोपि पुत्थुज्जनो नाम नत्थि, सत्थारं निमन्तेन्तापि ते उपासके अन्तोकरित्वाव निमन्तेन्ति । तेसं पन दन्तकट्टमुखोदकवत्थगन्धमालदायका पञ्चसता चूळुपट्टाका विघासादा हुत्वा वसन्ति । ते भुत्तपातरासा निद्दायित्वा उट्ठाय अचिरवतिं गन्त्वा नदीतीरे उन्नदन्ता मल्लयुद्धं युज्जन्ति । ते पन पञ्चसता उपासका अप्पसद्दा अप्पनिग्घोसा पटिसल्लानमनयुज्जन्ति । सत्था तेसं विघासादानं उच्चासद्दं सुत्वा “किं एसो, आनन्द, सद्दो”ति थेरं पुच्छित्वा “विघासादसद्दो, भन्ते”ति वुत्ते “न खो, आनन्द, इमे विघासादा इदानेव विघासं खादित्वा उन्नदन्ति, पुब्बेपि उन्नदन्तियेव, इमेपि उपासका न इदानेव सन्निसिन्ना, पुब्बेपि सन्निसिन्नायेवा”ति वत्वा थेरेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो रज्जो अत्थधम्मानुसासको अहोसि । अथेकस्मिं काले सो राजा “पच्चन्तो कुपितो”ति सुत्वा पञ्चसते सिन्धवे कप्पापेत्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय गन्त्वा पच्चन्तं वूपसमेत्वा बाराणसिमेव पच्चागन्त्वा “सिन्धवा किलन्ता अल्लरसमेव नेसं मुद्दिकपानं देथा”ति आणापेसि । सिन्धवा गन्धपानं पिवित्वा अस्ससालं गन्त्वा अत्तनो अत्तनो ठानेसु अट्ठंसु । तेसं पन दिन्नावसिट्ठकं अप्परसं बहुकसटं अहोसि । मनुस्सा “इदं किं करोमा”ति राजानं पुच्छिंसु । राजा उदकेन मढित्वा मकचिपिलोतिकाहि परिस्सावेत्वा “ये गद्रभा सिन्धवानं निवापं पहिंसु, तेसं दापेथा”ति दापेसि । गद्रभा कसटउदकं पिवित्वा मत्ता हुत्वा विरवन्ता राजङ्गणे विचरिंसु । राजा महावातपानं विवरित्वा राजङ्गणं ओलोकयमानो समीपे ठितं बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “पस्स, इमे गद्रभा कसटोदकं पिवित्वा मत्ता हुत्वा विरवन्ता उप्पतन्ता विचरन्ति, सिन्धवकुले जातसिन्धवा पन गन्धपानं पिवित्वा निस्सद्दा सन्निसिन्ना न उप्पिलवन्ति, किं नु खो कारण”न्ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

६५. “वालोदकं अप्परसं निहीनं, पित्वा मदो जायति गद्रभानं ।

इमञ्च पित्वान रसं पणीतं, मदो न सञ्जायति सिन्धवानं”न्ति ॥

तत्थ **वालोदकन्ति** मकचिवालेहि परिस्सावितउदकं । “वालुदक”न्तिपि पाठो । **निहीनन्ति** निहीनरसभावेन निहीनं । **न सञ्जायतीति** सिन्धवानं मदो न जायति, किं नु खो कारणन्ति पुच्छि ।

अथस्स कारणं आचिक्खन्तो बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

६६. “अप्पं पिवित्वान निहीनजच्चो, सो मज्जती तेन जनिन्द पुट्ठो ।

धोरहसीली च कुलम्हि जातो, न मज्जती अगगरसं पिवित्वा”ति ॥

तत्थ तेन **जनिन्द पुट्ठो**ति जनिन्द उत्तमराज यो निहीनजच्चो, तेन निहीनजच्चभावेन पुट्ठो मज्जति पमज्जति ।
धोरहसीलीति धोरहसीलो धुरवहनकआचारेन सम्पन्नो जातिसिन्धवो । **अगगरसन्ति** सब्बपठमं गहितं मुद्दिकरसं
पिवित्वापि न मज्जति ।

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा गद्रभे राजङ्गणा नीहरापेत्वा तस्सेव ओवादे ठितो दानादीनि पुज्जानि कत्वा यथाकम्मं
गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पञ्चसता गद्रभा इमे विद्यासादा अहेसुं, पञ्चसता
सिन्धवा इमे उपासका, राजा आनन्दो, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वालोदकजातकवण्णना ततिया ।

[१८४] ४. गिरिदत्तजातकवण्णना

दूसितो गिरिदत्तेनाति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो एकं विपक्खसेविं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा
महिळामुखजातके (जा० १.१.२६) कथितमेव । सत्था पन “न, भिक्खवे, अयं भिक्खु इदानेव विपक्खं सेवति, पुब्बेपेस
विपक्खसेवकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं सामराजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तस्स
अत्थधम्मानुसासको अहोसि । रज्जो पन पण्डवो नाम मङ्गलस्सो, तस्स गिरिदत्तो नाम अस्सबन्धो, सो खज्जो अहोसि ।
अस्सो मुखरज्जुके गहेत्वा तं पुरतो पुरतो गच्छन्तं दिस्वा “मं एस सिक्खापेती”ति सज्जाय तस्स अनुसिक्खन्तो खज्जो
अहोसि । तस्स अस्सस्स खज्जभावं रज्जो आरोचेसुं, राजा वेज्जे पेसेसि । ते गन्त्वा अस्सस्स सरीरे रोगं अपस्सन्ता
“रोगमस्स न पस्सामा”ति रज्जो कथयिंसु । राजा बोधिसत्तं पेसेसि — “गच्छ वयस्स, एत्थ कारणं जानाही”ति । सो गन्त्वा
खज्जअस्सबन्धसंसग्गेन तस्स खज्जभूतभावं जत्वा रज्जो तमत्थं आरोचेत्वा “संसग्गदोसेन नाम एवं होती”ति दस्सेन्तो
पठमं गाथमाह —

६७. “दूसितो गिरिदत्तेन, हयो सामस्स पण्डवो ।

पोराणं पकतिं हित्वा, तस्सेवानुविधिय्यती”ति ॥

तत्थ **हयो सामस्सा**ति सामस्स रज्जो मङ्गलस्सो । **पोराणं पकतिं हित्वा**ति अत्तनो पोराणपकतिं सिङ्गारभावं पहाय ।
अनुविधिय्यतीति अनुसिक्खति ।

अथ नं राजा “इदानि वयस्स किं कत्तब्ब”न्ति पुच्छि । बोधिसत्तो “सुन्दरं अस्सबन्धं लभित्वा यथा पोराणो
भविस्सती”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

६८. “सचे च तनुजो पोसो, सिखराकारकप्पितो ।

आनने नं गहेत्वान, मण्डले परिवत्तये ।

खिप्पमेव पहन्त्वान, तस्सेवानुविधिद्यती”ति ॥

तत्थ तनुजोति तस्स अनुजो । अनुरूपं जातो हि अनुजो, तस्स अनुजो तनुजो । इदं वुत्तं होति — सचे हि, महाराज, तस्स सिङ्गारस्स आचारसम्पन्नस्स अस्सस्स अनुरूपं जातो सिङ्गारो आचारसम्पन्नो पोसो । **सिखराकारकप्पितो**ति सिखरेन सुन्दरेन आकारेण कप्पितकेसमस्सु तं अस्सं आनने गहेत्वा अस्समण्डले परिवत्तेय्य, खिप्पमेवेस तं खज्जभावं पहाय “अयं सिङ्गारो आचारसम्पन्नो अस्सगोपको मं सिक्खापेती”ति सज्जाय खिप्पमेव तस्स अनुविधिद्यति अनुसिक्खिस्सति, पकतिभावेयेव ठस्सतीति अत्थो । राजा तथा कारेसि, अस्सो पकतिभावे पटिद्वासि । राजा “तिरच्छानानम्पि नाम आसयं जानिस्सती”ति तुट्ठचित्तो बोधिसत्तस्स महन्तं यसं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा गिरिदत्तो देवदत्तो अहोसि, अस्सो विपक्खसेवको भिक्खु, राजा आनन्दो, अमच्चपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गिरिदत्तजातकवण्णना चतुत्था ।

[१८५] ५. अनभिरतिजातकवण्णना

यथोदके आविले अप्पसन्नेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं ब्राह्मणकुमारं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर एको ब्राह्मणकुमारो तिण्णं वेदानं पारगू बहू खत्तियकुमारे च ब्राह्मणकुमारे च मन्ते वाचेसि । सो अपरभागे घरावासं सण्ठपेत्वा वत्थालङ्कारदाससिखेत्तवत्थुगोमहिंसपुत्तदारादीनं अत्थाय चिन्तयमानो रागदोसमोहवसिको हुत्वा आविलचित्तो अहोसि, मन्ते पटिपाटिया परिवत्तेतुं नासक्खि, इतो चित्तो च मन्ता न पटिभंसु । सो एकदिवसं बहुं गन्धमालादिं गहेत्वा जेतवनं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा “किं, माणव, मन्ते वाचेसि, पगुणा ते मन्ता”ति पुच्छि । “पुब्बे मे, भन्ते, मन्ता पगुणा अहेसुं, घरावासस्स पन गहितकालतो पट्टाय चित्तं मे आविलं जातं, तेन मे मन्ता न पगुणा”ति । अथ नं सत्था “न खो, माणव, इदानेव, पुब्बेपि ते चित्तस्स अनाविलकाले तव मन्ता पगुणा अहेसुं, रागादीहि पन आविलकाले तव मन्ता न पटिभंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं मन्ते उग्गण्हित्वा दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा बाराणसियं बहू खत्तियकुमारे च ब्राह्मणकुमारे च मन्ते वाचेसि । तस्स सन्तिके एको ब्राह्मणमाणवो तयो वेदे पगुणे अकासि, एकपदेपि निक्कङ्खो पिट्ठिआचरियो हुत्वा मन्ते वाचेसि । सो अपरेण समयेन घरावासं गहेत्वा घरावासचिन्ताय आविलचित्तो मन्ते परिवत्तेतुं नासक्खि । अथ नं आचरियो अत्तनो सन्तिकं आगतं “किं, माणव, पगुणा ते मन्ता”ति पुच्छित्वा “घरावासगहितकालतो पट्टाय मे चित्तं आविलं जातं, मन्ते परिवत्तेतुं न सक्कोमी”ति वुत्ते “तात, आविले चित्तमिह पगुणापि मन्ता न पटिभन्ति, अनाविले पन चित्ते अप्पटिभाणं नाम नत्थी”ति वत्वा इमा गाथा आह —

६९. “यथोदके आविले अप्पसन्ने, न पस्सति सिप्पिकसम्बुकज्ज ।

सक्खरं वालुकं मच्छगुम्बं, एवं आविलमिह चित्ते ।

न सो पस्सति अत्तदत्थं परत्थं ॥

७०. “यथोदके अच्छे विप्पसन्ने, सो पस्सति सिप्पिकसम्बुकञ्च ।
सक्खरं वालुकं मच्छगुम्बं, एवं अनाविलम्हि चित्ते ।
सो पस्सति अत्थदत्थं परत्थ”न्ति ॥

तत्थ आविलेति कदमालुळिते । अप्पसन्नेति तायेव आविलताय अविप्पसन्ने । सिप्पिकसम्बुकञ्चाति सिप्पिकञ्च सम्बुकञ्च । मच्छगुम्बन्ति मच्छघटं । एवं आविलम्हीति एवमेव रागादीहि आविले चित्ते । अत्तदत्थं परत्थन्ति नेव अत्तदत्थं न परत्थं पस्सतीति अत्थो । सो पस्सतीति एवमेव अनाविले चित्ते सो पुरिसो अत्तदत्थं परत्थञ्च पस्सतीति ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने ब्राह्मणकुमारो सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा माणवो अयमेव माणवो अहोसि, आचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अनभिरतिजातकवण्णना पञ्चमा ।

[१८६] ६. दधिवाहनजातकवण्णना

वण्णगन्धरसूपेतोति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो विपक्खसेविं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितमेव । सत्था पन “भिक्खवे, असाधुसन्निवासो नाम पापो अनत्थकरो, तत्थ मनुस्सभूतानं ताव पापसन्निवासस्स अनत्थकरताय किं वत्तब्बं, पुब्बे पन असातेन अमधुरेन निम्बरुक्खेन सद्धिं सन्निवासमागम्म मधुररसो दिब्बरसपटिभागो अचेतनो अम्बरुक्खोपि अमधुरो तित्तको जातो”ति वत्था अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते कासिरट्ठे चत्तारो भातरो ब्राह्मणा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तपदेसे पटिपाटिया पण्णसाला कत्वा वासं कप्पेसुं । तेसं जेट्ठकभाता कालं कत्वा सक्कतं पापुणि । सो तं कारणं जत्वा अन्तरन्तरा सत्तट्ठदिवसच्चयेन तेसं उपट्ठानं गच्छन्तो एकदिवसं जेट्ठकतापसं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा — “भन्ते, केन ते अत्थो”ति पुच्छि । पण्डुरोगो तापसो “अग्गिना मे अत्थो”ति आह । सो तं सुत्वा तस्स वासिफरसुकं अदासि । वासिफरसुको नाम दण्डे पवसेनवसेन वासिपि होति फरसुपि । तापसो “को मे इमं आदाय दारूनि आहरिस्सती”ति आह । अथ नं सक्को एवमाह — “यदा ते, भन्ते, दारूहि अत्थो, इमं फरसुं हत्थेन पहरित्वा ‘दारूनि मे आहरित्वा अग्गिं करोही’ति वदेय्यासि, दारूनि आहरित्वा अग्गिं कत्वा दस्सती”ति । तस्स वासिफरसुकं दत्वा दुतियम्पि उपसङ्कमित्वा “भन्ते, केन ते अत्थो”ति पुच्छि । तस्स पण्णसालाय हत्थिमग्गो होति, सो हत्थीहि उपट्ठतो “हत्थीनं मे वसेन दुक्खं उप्पज्जति, ते पलापेही”ति आह । सक्को तस्स एकं भेरिं उपनामेत्वा “भन्ते, इमस्मिं तले पहटे तुम्हाकं पच्चामित्ता पलायिस्सन्ति, इमस्मिं तले पहटे मेत्तचित्ता हुत्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय परिवारेस्सन्ती”ति वत्था तं भेरिं दत्वा कनिट्ठस्स सन्तिकं गन्त्वा “भन्ते, केन ते अत्थो”ति पुच्छि । सोपि पण्डुरोगधातुकोव, तस्मा “दधिना मे अत्थो”ति आह । सक्को तस्स एकं दधिघटं दत्वा “सचे तुम्हे इच्छमाना इमं आसिञ्चेय्याथ, महानदी हुत्वा महोघं पवत्तेत्वा तुम्हाकं रज्जं गहेत्वा दातुं समत्थोपि भविस्सती”ति वत्था पक्कामि । ततो पट्ठाय वासिफरसुको जेट्ठभातिकस्स अग्गिं करोति, इतरेन भेरितले पहटे हत्थी पलायन्ति, कनिट्ठो दधिं परिभुज्जति ।

तस्मिं काले एको सूकरो एकस्मिं पुराणगामट्ठाने चरन्तो आनुभावसम्पन्नं एकं मणिक्खन्धं अद्वस । सो तं मणिक्खन्धं मुखेन डंसित्वा तस्सानुभावेन आकासे उप्पतित्वा समुदस्स मज्झे एकं दीपकं गन्त्वा “एत्थ दानि मया वसितुं वट्ठती”ति ओतरित्वा फासुकट्ठाने एकस्स उदुम्बररुक्खस्स हेट्ठा वासं कप्पेसि । सो एकदिवसं तस्मिं रुक्खमूले मणिक्खन्धं पुरतो

ठपेत्वा निदं ओक्कमि । अथेको कासिरट्टवासी मनुस्सो “निरुपकारो एस अम्हाक”न्ति मातापितूहि गोहा निक्कट्ठितो एकं पट्टनगामं गन्त्वा नाविकानं कम्मकारो हुत्वा नावं आरुह्य समुद्धमज्जे भिन्नाय नावाय फलके निपन्नो तं दीपकं पत्वा फलाफलानि परियेसन्तो तं सूकरं निदायन्तं दिस्वा सणिकं गन्त्वा मणिकखन्धं गण्हित्वा तस्स आनुभावेन आकासे उप्पतित्वा उदुम्बररुक्खे निसीदित्वा चिन्तेसि — “अयं सूकरो इमस्स मणिकखन्धस्स आनुभावेन आकासचारिको हुत्वा इध वसति मज्जे, मया पठममेव इमं सूकरं मारेत्वा मंसं खादित्वा पच्छा गन्तुं वट्टती”ति । सो एकं दण्डकं भज्जित्वा तस्स सीसे पातेति । सूकरो पबुज्झित्वा मणिं अपस्सन्तो इतो चितो च कम्पमानो विधावति, रुक्खे निसिन्नपुरिसो हसि । सूकरो ओलोकेन्तो तं दिस्वा तं रुक्खं सीसेन पहरित्वा तत्थेव मतो ।

सो पुरिसो ओतरित्वा अग्गिं कत्वा तस्स मंसं पचित्वा खादित्वा आकासे उप्पतित्वा हिमवन्तमत्थकेन गच्छन्तो अस्समपदं दिस्वा जेट्टभातिकस्स तापसस्स अस्समे ओतरित्वा द्वीहतीहं वसित्वा तापसस्स वत्तपटिवत्तं अकासि, वासिफरसुकस्स आनुभावञ्च पस्सि । सो “इमं मया गहेतुं वट्टती”ति मणिकखन्धस्स आनुभावं तापसस्स दस्सेत्वा “भन्ते, इमं मणिं गहेत्वा वासिफरसुकं देथा”ति आह । तापसो आकासेन चरितुकामो तं गहेत्वा वासिफरसुकं अदासि । सो तं गहेत्वा थोकं गन्त्वा वासिफरसुकं पहरित्वा “वासिफरसुक तापसस्स सीसं छिन्दित्वा मणिकखन्धं मे आहरा”ति आह । सो गन्त्वा तापसस्स सीसं छिन्दित्वा मणिकखन्धं आहरि । सो वासिफरसुकं पटिच्छन्नद्वाने ठपेत्वा मज्झिमतापसस्स सन्तिकं गन्त्वा कतिपाहं वसित्वा भेरिया आनुभावं दिस्वा मणिकखन्धं दत्वा भेरिं गण्हित्वा पुरिमनयेनेव तस्सपि सीसं छिन्दापेत्वा कनिट्ठं उपसङ्गमित्वा दधिघटस्स आनुभावं दिस्वा मणिकखन्धं दत्वा दधिघटं गहेत्वा पुरिमनयेनेव तस्स सीसं छिन्दापेत्वा मणिकखन्धञ्च वासिफरसुकञ्च भेरिञ्च दधिघटञ्च गहेत्वा आकासे उप्पतित्वा बाराणसिया अविदूरे ठत्वा बाराणसिरज्जो “युद्धं वा मे देतु रज्जं वा”ति एकस्स पुरिसस्स हत्थे पण्णं पाहेसि ।

राजा सासनं सुत्वाव “चोरं गण्हिस्सामी”ति निक्खमि । सो एकं भेरितलं पहरि, चतुरङ्गिनी सेना परिवारेसि । रज्जो अवत्थरणभावं जत्वा दधिघटं विस्सज्जेसि, महानदी पवत्ति । महाजनो दधिम्हि ओसीदित्वा निक्खमितुं नासक्खि । वासिफरसुकं पहरित्वा “रज्जो सीसं आहरा”ति आह, वासिफरसुको गन्त्वा रज्जो सीसं आहरित्वा पादमूले निक्खिपि । एकोपि आवुधं उक्खिपितुं नासक्खि । सो महन्तेन बलेन परिवुतो नगरं पविसित्वा अभिसेकं कारेत्वा दधिवाहनो नाम राजा हुत्वा धम्मेन समेन रज्जं कारेसि ।

तस्सेकदिवसं महानदियं जालकरण्डके कीळन्तस्स कण्णमुण्डदहतो देवपरिभोगं एकं अम्बपक्कं आगन्त्वा जाले लग्गि, जालं उक्खिपन्ता तं दिस्वा रज्जो अदंसु । तं महन्तं घटप्पमाणं परिमण्डलं सुवण्णवण्णं अहोसि । राजा “किस्स फलं नामेत”न्ति वनचरके पुच्छित्वा “अम्बफल”न्ति सुत्वा परिभुज्जित्वा तस्स अट्ठिं अत्तनो उय्याने रोपापेत्वा खीरोदकेन सिञ्चापेसि । रुक्खो निब्बत्तित्वा ततिये संवच्छरे फलं अदासि । अम्बस्स सक्कारो महा अहोसि, खीरोदकेन सिञ्चन्ति, गन्धपञ्चङ्गुलिकं देन्ति, मालादामानि परिकिखपन्ति, गन्धतेलेन दीपं जालेन्ति, परिकखेपो पनस्स पटसाणिया अहोसि । फलानि मधुरानि सुवण्णवण्णानि अहेसुं । दधिवाहनराजा अज्जेसं राजूनं अम्बफलं पेसेन्तो अट्ठितो रुक्खनिब्बत्तनभयेन अङ्कुरनिब्बत्तनद्वानं मण्डूककण्टकेन विज्झित्वा पेसेसि । तेसं अम्बं खादित्वा अट्ठि रोपितं न सम्पज्जति । ते “किं नु खो एत्थ कारण”न्ति पुच्छन्ता तं कारणं जानिसु ।

अथेको राजा उय्यानपालं पक्कोसित्वा “दधिवाहनस्स अम्बफलानं रसं नासेत्वा तित्तकभावं कातुं सक्खिस्ससी”ति पुच्छित्वा “आम, देवा”ति वुत्ते “तेन हि गच्छाही”ति सहस्सं दत्वा पेसेसि । सो बाराणसिं गन्त्वा “एको उय्यानपालो

आगतो”ति रज्जो आरोचापेत्वा तेन पक्कोसापितो पविसित्वा राजानं वन्दित्वा “त्वं उय्यानपालो”ति पुट्टो “आम, देवा”ति वत्वा अत्तनो आनुभावं वण्णोसि । राजा “गच्छ अम्हाकं उय्यानपालस्स सन्निके होही”ति आह । ते ततो पट्टाय द्वे जना उय्यानं पटिजगन्ति । अधुनागतो उय्यानपालो अकालपुप्फानि सुट्ठु पुप्फापेन्तो अकालफलानि गण्हापेन्तो उय्यानं रमणीयं अकासि । राजा तस्स पसीदित्वा पोराणकउय्यानपालं नीहरित्वा तस्सेव उय्यानं अदासि । सो उय्यानस्स अत्तनो हत्थगतभावं जत्वा अम्बरुक्खं परिवारेत्वा निम्बे च फग्गववल्लियो च रोपेसि, अनुपुब्बेन निम्बा वड्डिंसु, मूलेहि मूलानि, साखाहि च साखा संसट्ठा ओनद्धविनद्धा अहेसुं । तेन असातअमधुरसंसग्गेन तावमधुरफलो अम्बो तित्तको जातो निम्बपण्णसदिसरसो, अम्बफलानं तित्तकभावं जत्वा उय्यानपालो पलायि ।

दधिवाहनो उय्यानं गन्त्वा अम्बफलं खादन्तो मुखे पविट्ठं अम्बरसं निम्बकसटं विय अज्झोहरितुं असक्कोन्तो कक्कारेत्वा निट्ठुभि । तदा बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “पण्डित, इमस्स रुक्खस्स पोराणकपरिहारतो परिहीनं नत्थि, एवं सन्तोपिस्स फलं तित्तकं जातं, किं नु खो कारण”न्ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

७१. “वण्णगन्धरसूपेतो, अम्बोयं अहुवा पुरे ।
तमेव पूजं लभमानो, केनम्बो कटुकप्फलो”ति ॥

अथस्स कारणं आचिक्खन्तो बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

७२. “पुचिमन्दपरिवारो, अम्बो ते दधिवाहन ।
मूलं मूलेन संसट्ठं, साखा साखा निसेवरे ।
असातसन्निवासेन, तेनम्बो कटुकप्फलो”ति ॥

तत्थ पुचिमन्दपरिवारोति निम्बरुक्खपरिवारो । साखा साखा निसेवरेति पुचिमन्दस्स साखायो अम्बरुक्खस्स साखायो निसेवन्ति । असातसन्निवासेनाति अमधुरेहि पुचिमन्देहि सद्धिं सन्निवासेन । तेनाति तेन कारणेन अयं अम्बो कटुकप्फलो असातफलो तित्तकफलो जातोति ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा सब्बेपि पुचिमन्दे च फग्गववल्लियो च छिन्दापेत्वा मूलानि उद्धरापेत्वा समन्ता अमधुरपंसुं हरापेत्वा मधुरपंसुं पक्खिपापेत्वा खीरोदकसक्खरोदकगन्धोदकेहि अम्बं पटिजग्गापेसि । सो मधुरसंसग्गेन पुन मधुरोव अहोसि । राजा पकतिउय्यानपालस्सेव उय्यानं निव्यादेत्वा यावतायुकं ठत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अहमेव पण्डितामच्चो अहोसि”न्ति ।

दधिवाहनजातकवण्णना छट्ठा ।

[१८७] ७. चतुमट्टजातकवण्णना

उच्चे विट्ठिमारुह्याति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं महल्लकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । एकदिवसं किर द्वीसु अगसावकेसु अज्जमज्जं पज्जपुच्छनविस्सज्जनकथाय निसिन्नेसु एको महल्लको भिक्षु तेसं सन्निकं गन्त्वा ततियो हुत्वा निसीदित्वा “भन्ते, मयम्पि तुम्हे पज्जं पुच्छिस्साम, तुम्हेपि अत्तनो कद्धं अम्हे पुच्छथा”ति आह । थेरा तं जिगुच्छित्वा

उड्ढाय पक्कमिंसु । थेरानं धम्मं सोतुं निसिन्नपरिसा समागमस्स भिन्नकाले सत्थु सन्तिकं गन्त्वा “किं अकाले आगतत्था”ति वुत्ते तं कारणं आरोचयिंसु । सत्था “न, भिक्खवे, इदानीव सारिपुत्तमोग्गल्लाना एतं जिगुच्छित्वा अकथेत्वा पक्कमन्ति, पुब्बेपि पक्कमिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अरज्जायतने रुक्खदेवता अहोसि । अथ द्वे हंसपोतका चित्तकूटपब्बता निक्खमित्वा तस्मिं रुक्खे निसीदित्वा गोचराय गन्त्वा निवत्तन्तापि तस्मिंयेव विस्समित्वा चित्तकूटं गच्छन्ति । गच्छन्ते गच्छन्ते काले तेसं बोधिसत्तेन सद्धिं विस्सासो अहोसि । गच्छन्ता च आगच्छन्ता च अज्जमज्जं सम्मोदित्वा धम्मकथं कथेत्वा पक्कमिंसु । अथेकदिवसं तेसु रुक्खगगे निसीदित्वा बोधिसत्तेन सद्धिं कथेन्तेसु एको सिङ्गालो तस्स रुक्खस्स हेट्ठा ठत्वा तेहि हंसपोतकेहि सद्धिं मन्तेन्तो पठमं गाथमाह —

७३. “उच्चे विटभिमारुह, मन्तय्हो रहोगता ।

नीचे ओरुह मन्तव्हो, मिगराजापि सोस्सती”ति ॥

तत्थ उच्चे विटभिमारुहाति पकतिया च उच्चे इमस्मिं रुक्खे उच्चतरं एकं विटपं अभिरुहित्वा । मन्तय्होति मन्तेथ कथेथ । नीचे ओरुहाति ओतरित्वा नीचे ठाने ठत्वा मन्तेथ । मिगराजापि सोस्सतीति अत्तानं मिगराजानं कत्वा आह । हंसपोतका जिगुच्छित्वा उड्ढाय चित्तकूटमेव गता ।

तेसं गतकाले बोधिसत्तो सिङ्गालस्स दुतियं गाथमाह —

७४. “यं सुवण्णो सुवण्णेन, देवो देवेन मन्तये ।

किं तेत्थ चतुमट्ठस्स, बिलं पविस जम्बुका”ति ॥

तत्थ सुवण्णोति सुन्दरवण्णो । सुवण्णेनाति दुतियेन हंसपोतकेन । देवो देवेनाति तेयेव द्वे देवे कत्वा कथेति । चतुमट्ठस्साति सरीरेन जातिया सरेन गुणेनाति इमेहि चतूहि मट्ठस्स सुद्धस्साति अक्खरत्थो । असुद्धंयेव पन तं पसंसावचनेन निन्दन्तो एवमाह, चतूहि लामकस्स किं ते एत्थ सिङ्गालस्साति अयमेत्थ अधिप्पायो । “बिलं पविसा”ति इदं बोधिसत्तो भेरवारम्मणं दस्सेत्वा तं पलापेन्तो आह ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो महल्लको अहोसि, द्वे हंसपोतका सारिपुत्तमोग्गल्लाना, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चतुमट्ठजातकवण्णना सत्तमा ।

[१८८] ८. सीहकोत्थुजातकवण्णना

सीहङ्गुली सीहनखोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकं आरब्ध कथेसि । एकदिवसं किर कोकालिको अज्जेसु बहुस्सुतेसु धम्मं कथेन्तेसु सयम्पि कथेतुकामो अहोसीति सब्बं हेट्ठा वुत्तनयेनेव वित्थारेतब्बं । तं पन पवत्तिं सुत्वा सत्था “न, भिक्खवे, कोकालिको इदानीव अत्तनो सद्देन पाकटो जातो, पुब्बेपि पाकटो अहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे सीहो हुत्वा एकाय सिङ्गालिया सद्धिं संवासमन्वाय

पुत्तं पटिलभि । सो अङ्गुलीहि नखेहि केसरेन वण्णेन सण्ठानेनाति इमेहि आकारेहि पितुसदिसो अहोसि, सद्देन मातुसदिसो । अथेकदिवसं देवे वस्सित्वा विगते सीहेसु नदित्वा सीहकीळं कीळन्तेसु सोपि तेसं अन्तरे नदितुकामो हुत्वा सिङ्गालिकं नादं नदि । अथस्स सद्दं सुत्वा सीहा तुण्ही अहेसुं । तस्स सद्दं सुत्वा अपरो बोधिसत्तस्स सजातिपुत्तो “तात, अयं सीहो वण्णादीहि अम्हेहि समानो, सद्दो पनस्स अज्जादिसो, को नामेसो”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

७५. “सीहङ्गुली सीहनखो, सीहपादपतिट्ठितो ।
सो सीहो सीहसङ्गम्हि, एको नदति अज्जथा”ति ॥

तत्थ सीहपादपतिट्ठितोति सीहपादेहेव पतिट्ठितो । एको नदति अज्जथाति एकोव अवसेससीहेहि असदिसेन सिङ्गालसद्देन नदन्तो अज्जथा नदति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “तात, एस तव भाता सिङ्गालिया पुत्तो, रूपेन मया सदिसो, सद्देन मातरा सदिसो”ति वत्वा सिङ्गालिपुत्तं आमन्तेत्वा “तात, त्वं इतो पट्टाय इध वसन्तो अप्पसद्दो वस, सचे पुन नदिस्ससि, सिङ्गालभावं ते जानिस्सन्ती”ति ओवदन्तो दुतियं गाथमाह —

७६. “मा त्वं नदि राजपुत्त, अप्पसद्दो वने वस ।
सरेन खो तं जानेय्युं, न हि ते पेत्तिको सरो”ति ॥

तत्थ राजपुत्ताति सीहस्स मिगरज्जो पुत्त । इमज्ज पन ओवादं सुत्वा पुन सो नदितुं नाम न उस्सहि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो कोकालिको अहोसि, सजातिपुत्तो राहुलो, मिगराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सीहकोत्थुजातकवण्णना अट्ठमा ।

[१८९] ९. सीहचम्मजातकवण्णना

नेतं सीहस्स नदितन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकज्जेव आरब्ध कथेसि । सो इमस्मिं काले सरभज्जं भणितुकामो अहोसि । सत्था तं पवत्तिं सुत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कस्सककुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कसिकम्मेन जीविकं कप्पेसि । तस्मिं काले एको वाणिजो गद्रभभारकेन वोहारं करोन्तो विचरति । सो गतगतट्ठाने गद्रभस्स पिट्ठितो भण्डिकं ओतारेत्वा गद्रभं सीहचम्मेन पारुपित्वा सालियवखेत्तेसु विस्सज्जेति । खेत्तरक्खका तं दिस्वा “सीहो”ति सज्जाय उपसङ्कमितुं न सक्कोन्ति । अथेकदिवसं सो वाणिजो एकस्मिं गामद्वारे निवासं गहेत्वा पातरासं पचापेन्तो ततो गद्रभं सीहचम्मं पारुपित्वा यवखेत्ते विस्सज्जेसि । खेत्तरक्खका “सीहो”ति सज्जाय तं उपसङ्कमितुं असक्कोन्ता गेहं गन्त्वा आरोचेसुं । सकलगामवासिनो आवुधानि गहेत्वा सङ्गे धमेन्ता भेरियो वादेन्ता खेत्तसमीपं गन्त्वा उन्नदिसु, गद्रभो मरणभयभीतो गद्रभरवं रवि । अथस्स गद्रभभावं जत्वा बोधिसत्तो पठमं गाथमाह —

७७. “नेतं सीहस्स नदितं, न ब्यग्घस्स न दीपिनो ।

पारुतो सीहचम्मेन, जम्मो नदति गद्रभो'ति ॥

तत्थ जम्मोति लामको । गामवासिनोपि तस्स गद्रभभावं जत्वा तं अट्ठीनि भञ्जन्ता पोथेत्वा सीहचम्मं आदाय अगमंसु ।

अथ सो वाणिजो आगन्त्वा तं ब्यसनभावप्पत्तं गद्रभं दिस्वा दुतियं गाथमाह —

७८. “चिरम्पि खो तं खादेय्य, गद्रभो हरितं यवं ।

पारुतो सीहचम्मेन, रवमानोव दूसयी'ति ॥

तत्थ तन्ति निपातमत्तं, अयं गद्रभो अत्तनो गद्रभभावं अजानापेत्वा सीहचम्मेन पारुतो चिरम्पि कालं हरितं यवं खादेय्याति अत्थो । रवमानोव दूसयीति अत्तनो पन गद्रभरवं रवमानोवेस अत्तानं दूसयि, नत्थेत्थ सीहचम्मस्स दोसोति । तस्मिं एवं कथेन्तेयेव गद्रभो तत्थेव निपन्नो मरि, वाणिजोपि तं पहाय पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा वाणिजो देवदत्तो अहोसि, गद्रभो कोकालिको, पण्डितकस्सको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सीहचम्मजातकवण्णना नवमा ।

[१९०] १०. सीलानिसंसजातकवण्णना

पस्स सद्धाय सीलस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सद्धं उपासकं आरब्ध कथेसि । सो किर सद्धो पसन्नो अरियसावको एकदिवसं जेतवनं गच्छन्तो सायं अचिरवतिनदीतीरं गन्त्वा नाविके नावं तीरे ठपेत्वा धम्मस्सवनत्थाय गते तित्थे नावं अदिस्वा बुद्धारम्मणं पीतिं गहेत्वा नदिं ओतरि, पादा उदकमिह न ओसीदिसु । सो पथवीतले गच्छन्तो विय वेमज्झं गतकाले वीचिं पस्सि । अथस्स बुद्धारम्मणा पीति मन्दा जाता, पादा ओसीदितुं आरभिसु, सो पुन बुद्धारम्मणं पीतिं दळ्हं कत्वा उदकपिट्टेनेव गन्त्वा जेतवनं पविसित्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा “उपासक, कच्चि मगं आगच्छन्तो अप्पकिलमथेन आगतोसी”ति पुच्छित्वा “भन्ते, बुद्धारम्मणं पीतिं गहेत्वा उदकपिट्टे पतिट्ठं लभित्वा पथविं मद्दन्तो विय आगतोम्ही”ति वुत्ते “न खो पन, उपासक, त्वज्जेव बुद्धगुणे अनुस्सरित्वा पतिट्ठं लद्धो, पुब्बेपि उपासका समुद्दमज्जे नावाय भिन्नाय बुद्धगुणे अनुस्सरन्ता पतिट्ठं लभिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले सोतापन्नो अरियसावको एकेन न्हापितकुटुम्बिकेन सद्धिं नावं अभिरुहि, तस्स न्हापितस्स भरिया “अय्य, इमस्स सुखदुक्खं तव भारो”ति न्हापितं तस्स उपासकस्स हत्थे निक्खिपि । अथ सा नावा सत्तमे दिवसे समुद्दमज्जे भिन्ना, तेपि द्वे जना एकस्मिं फलके निपन्ना एकं दीपकं पापुणिसु । तत्थ सो न्हापितो सकुणे मारेत्वा पचित्वा खादन्तो उपासकस्सपि देति । उपासको “अलं मद्द”न्ति न खादति । सो चिन्तेसि — “इमस्मिं ठाने अम्हाकं ठपेत्वा तीणि सरणानि अज्जा पतिट्ठा नत्थी”ति । सो तिण्णं रतनानं गुणे अनुस्सरि । अथस्सानुसरन्तस्स तस्मिं दीपके निब्बत्तो नागराजा अत्तनो सरीरं महानावं कत्वा मापेसि, समुद्देवता नियामको अहोसि, नावा सत्तहि रतनेहि पूरयित्थ, तयो कूपका इन्दनीलमणिमया अहेसुं, सुवण्णमयो लङ्कारो, रजतमयानि योत्तानि, सुवण्णमयानि यट्ठिफियानि ।

समुद्देवता नावाय ठत्वा “अत्थि जम्बुदीपगमिका”ति घोसेसि । उपासको “मयं गमिस्सामा”ति आह । तेन हि एहि,

नावं अभिरुहाति । सो नावं अभिरुहित्वा न्हापितं पक्कोसि, समुद्देवता — “तुहज्जेव लब्भति, न एतस्सा”ति आह । “किंकारणा”ति? “एतस्स सीलगुणाचारो नत्थि, तं कारणं । अहज्झि तुहं नावं आहरिं, न एतस्सा”ति । “होतु, अहं अत्तना दिन्नदानेन रक्खितसीलेन भावितभावनाय एतस्स पत्तिं दम्मी”ति । न्हापितो “अनुमोदामि, सामी”ति आह । देवता “इदानि गण्हिस्सामी”ति तम्पि आरोपेत्वा उभोपि जने समुद्दा निक्खामेत्वा नदिया बाराणसिं गन्त्वा अत्तनो आनुभावेन द्विन्नम्पि तेसं गेहे धनं पतिट्ठपेत्वा “पण्डितेहेव सद्धिं संसग्गो नाम कातब्बो । सचे हि इमस्स न्हापितस्स इमिना उपासकेन सद्धिं संसग्गो नाभविस्स, समुद्दमज्जेयेव नस्सिस्सा”ति पण्डितसंसग्गगुणं कथयमाना इमा गाथा अवोच —

७९. “पस्स सद्भाय सीलस्स, चागस्स च अयं फलं ।

नागो नावाय वण्णेन, सद्धं वहतुपासकं ॥

८०. “सब्भिरेव समासेथ, सब्भि कुब्बेथ सन्थवं ।

सतज्झि सन्निवासेन, सोत्थिं गच्छति न्हापितो”ति ॥

तत्थ पस्साति कज्जि अनियमेत्वा पस्सथाति आलपति । सद्भायाति लोकियलोक्ततराय सद्भाय । सीलेपि एसेव नयो । चागस्साति देय्यधम्मपरिच्चागस्स चेव किलेसपरिच्चागस्स च । अयं फलन्ति इदं फलं, गुणं आनिसंसन्ति अत्थो । अथ वा चागस्स च फलं पस्स, अयं नागो नावाय वण्णेनाति एवम्पेत्य अत्थो दट्ठब्बो । नावाय वण्णेनाति नावाय सण्ठानेन । सद्धन्ति तीसु रतनेसु पतिट्ठितसद्धं । सब्भिरेवाति पण्डितेहियेव । समासेथाति एकतो आवसेय्य, उपवसेय्याति अत्थो । कुब्बेथाति करेय्य । सन्थवन्ति मित्तसन्थवं । तण्हासन्थवो पन केनचिपि सद्धिं न कातब्बो । न्हापितोति न्हापितकुटुम्बिको । “न्हापितो”तिपि पाठो ।

एवं समुद्देवता आकासे ठत्वा धम्मं देसेत्वा ओवदित्वा नागराजानं गण्हित्वा अत्तनो विमानमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — सच्चपरियोसाने उपासको सकदागामिफले पतिट्ठहि । “तदा सोतापन्नउपासको परिनिब्बायि, नागराजा सारिपुत्तो अहोसि, समुद्देवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सीलानिसंसजातकवण्णना दसमा ।

असदिसवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

असदिसज्ज सङ्गामं, वालोदकं गिरिदत्तं ।

नभिरति दधिवाहं, चतुमट्ठं सीहकोट्टं ।

सीहचम्मं सीलानिसंसं ॥

५. रुहकवग्गो

[१९१] १. रुहकजातकवण्णना

अपि रुहक छिन्नापीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । वत्थु अट्टकनिपाते इन्द्रियजातके (जा० १.८.६० आदयो) आविभविवस्सति । सत्था पन तं भिक्खुं “अयं ते भिक्खु इत्थी अनत्थकारिका, पुब्बेपि ते एसा सराजिकाय परिसाय मज्झे लज्जापेत्वा गेहा निक्खमनाकारं कारेसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेसि । तस्स रुहको नाम पुरोहितो अहोसि, तस्स पुराणी नाम ब्राह्मणी भरिया । राजा ब्राह्मणस्स अस्सभण्डकेन अलङ्कृतित्वा अस्सं अदासि । सो तं अस्सं आरुह्य रज्जो उपट्ठानं गच्छति । अथ नं अलङ्कृतअस्सस्स पिट्ठे निसीदित्वा गच्छन्तं आगच्छन्तज्च दिस्वा तहिं तहिं ठिता मनुस्सा “अहो अस्सस्स रूपं, अहो अस्सो सोभती”ति अस्समेव पसंसन्ति । सो गेहं आगन्त्वा पासादं अभिरुह्य भरियं आमन्तेसि — “भद्रे, अम्हाकं अस्सो अतिविय सोभति, उभोसु पस्सेसु ठिता मनुस्सा अम्हाकं अस्समेव वण्णेन्ती”ति । सा पन ब्राह्मणी थोकं छिन्निका धुत्तिकधातुका, तेन नं एवमाह — “अय्य, त्वं अस्सस्स सोभनकारणं न जानासि, अयं अस्सो अत्तनो अलङ्कृतं अस्सभण्डकं निस्साय सोभति, सचे त्वम्पि अस्सो विय सोभितुकामो अस्सभण्डकं पिळन्धित्वा अन्तरवीथिं ओरुह्य अस्सो विय पादे कोट्टयमानो गन्त्वा राजानं पस्स, राजापि तं वण्णयिस्सति, मनुस्सापि तज्जेव वण्णयिस्सन्ती”ति ।

सो उम्मत्तकजातिको ब्राह्मणो तस्सा वचनं सुत्वा “इमिना नाम कारणेन सा मं वदती”ति अजानित्वा तथासज्जी हुत्वा तथा अकासि । ये ये पस्सन्ति, ते ते परिहासं करोन्ता “सोभति आचरियो”ति वदिंसु । राजा पन नं “किं, आचरिय, पित्तं ते कुपितं, उम्मत्तकोसि जातो”ति आदीनि वत्वा लज्जापेसि । तस्मिं काले ब्राह्मणो “अयुत्तं मया कत”न्ति लज्जितो ब्राह्मणिया कुज्झित्वा “तायम्हि सराजिकाय परिसाय अन्तरे लज्जापितो, पोथेत्वा तं निक्कट्टिस्सामी”ति गेहं अगमासि । धुत्तिकब्राह्मणी तस्स कुज्झित्वा आगमनभावं जत्वा पुरेतरज्जेव चूळद्वारेन निक्खमित्वा राजनिवेसनं गन्त्वा चतूहपज्चाहं तत्थेव अहोसि । राजा तं कारणं जत्वा पुरोहितं पक्कोसापेत्वा “आचरिय, मातुगामस्स नाम दोसो होतियेव, ब्राह्मणिया खमितुं वट्ठती”ति खमापनत्थाय पठमं गाथमाह —

८१. “अपि रुहक छिन्नापि, जिया सन्धीयते पुन ।
सन्धीयस्सु पुराणिया, मा कोधस्स वसं गमी”ति ॥

तत्रायं सङ्केपत्थो — भो रुहक, ननु छिन्नापि धनुजिया पुन सन्धीयति घटीयति, एवमेव त्वम्पि पुराणिया सद्धिं सन्धीयस्सु, कोधस्स वसं मा गमीति ।

तं सुत्वा रुहको दुतियं गाथमाह —

८२. “विज्जमानेसु वाकेसु, विज्जमानेसु कारिसु ।
अज्जं जियं करिस्सामि, अलज्जेव पुराणिया”ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, धनुकारमुदुवाकेसु च जियकारकेसु च मनुस्सेसु विज्जमानेसु अज्जं जियं करिस्सामि, इमाय छिन्नाय पुराणिया जियाय अलं, नत्थि मे कोचि अत्थोति । एवञ्च पन वत्वा तं नीहरित्वा अज्जं ब्राह्मणिं आनेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु

सोतापत्तिफले पतिवृद्धि । “तदा, ब्राह्मणी, पुराणदुतियिका अहोसि, रुहको उक्कण्ठितभिक्षु, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

रुहकजातकवण्णना पठमा ।

[१९२] २. सिरिकाळकण्णिजातकवण्णना

इत्थी सिया रूपवतीति इदं सिरिकाळकण्णिजातकं महाउमङ्गजातके आविभविस्सति ।

सिरिकाळकण्णिजातकवण्णना दुतिया ।

[१९३] ३. चूळपदुमजातकवण्णना

अयमेव सा अहमपि सो अनञ्जोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु उम्मादन्तीजातके (जा० २.२०.५७ आदयो) आविभविस्सति । सो पन भिक्षु सत्थारा “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, उक्कण्ठितो”ति वुत्ते “सच्चं, भगवा”ति वत्त्वा “केन पन त्वं उक्कण्ठापितो”ति वुत्ते “अहं, भन्ते, एकं अलङ्कृतपटियत्तं मातुगामं दिस्वा किलेसानुवत्तको हुत्वा उक्कण्ठितोम्ही”ति आह । अथ नं सत्था “भिक्षु, मातुगामो नाम अकतञ्जू मित्तदुब्धी बहुमाया, पोराणकपण्डितापि अत्तनो दक्खिणजाणुलोहितं पायेत्वा यावजीवितदानम्पि दत्त्वा मातुगामस्स चित्तं न लभिसू”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, नामग्गहणदिवसे चस्स “पदुमकुमारो”ति नामं अकंसु । तस्स अपरेन छ कनिट्ठभातिका अहेसुं । ते सत्तपि जना अनुपुब्बेन वुट्ठिप्पत्ता घरावासं गहेत्वा रज्जो सहाया विय विचरन्ति । अथेकदिवसं राजा राजङ्गणं ओलोकेन्तो ठितो ते महापरिवारेन राजुपट्टानं आगच्छन्ते दिस्वा “इमे मं वधित्वा रज्जम्पि गणहेय्यु”न्ति आसङ्कं उप्पादेत्वा ते पक्कोसापेत्वा — “ताता, तुम्हे इमस्मिं नगरे वसितुं न लभथ, अञ्जत्थ गन्त्वा मम अच्चयेन आगन्त्वा कुलसन्तकं रज्जं गणहथा”ति आह । ते पितु वचनं सम्पटिच्छित्वा रोदित्वा कन्दित्वा अत्तनो अत्तनो घरानि गन्त्वा पजापतियो आदाय “यत्थ वा तत्थ वा गन्त्वा जीविस्सामा”ति नगरा निक्खमित्वा मगं गच्छन्ता एकं कन्तारं पत्वा अन्नपानं अलभमाना खुदं अधिवासेतुं असक्कोन्ता “मयं जीवमाना इत्थियो लभिस्सामा”ति कनिट्ठस्स भरियं मारेत्वा तेरस कोट्टासे कत्वा मंसं खादिसु । बोधिसत्तो अत्तनो च भरियाय च लद्धकोट्टासेसु एकं ठपेत्वा एकं द्वेपि खादिसु । एवं छ दिवसे छ इत्थियो मारेत्वा मंसं खादिसु ।

बोधिसत्तो पन दिवसे दिवसे एकेकं ठपेत्वा छ कोट्टासे ठपेसि । सत्तमे दिवसे “बोधिसत्तस्स भरियं मारेस्सामा”ति वुत्ते बोधिसत्तो ते छ कोट्टासे तेसं दत्त्वा “अज्ज ताव इमे छ कोट्टासे खादथ, स्वे जानिस्सामा”ति वत्त्वा तेसं मंसं खादित्वा निद्वायनकाले भरियं गहेत्वा पलायि । सा थोकं गन्त्वा “गन्तुं न सक्कोमि, सामी”ति आह । अथ नं बोधिसत्तो खन्धेनादाय अरुणुगमनवेलाय कन्तारा निक्खमि । सा सूरिये उग्गते “पिपासिताम्हि, सामी”ति आह । बोधिसत्तो “उदकं नत्थि, भद्दे”ति वत्त्वा पुनप्पुनं कथिते खग्गेन दक्खिणजाणुकं पहरित्वा — “भद्दे, पानीयं नत्थि, इदं पन मे दक्खिणजाणुलोहितं पिवमाना निसीदाही”ति आह । सा तथा अकासि । ते अनुपुब्बेन महागङ्गं पत्वा पिवित्वा च न्हत्वा च फलाफलं खादित्वा फासुकट्टाने विस्समित्वा एकस्मिं गङ्गानिवत्तने अस्समपदं मापेत्वा वासं कप्पेसुं ।

अथेकदिवसं उपरिगङ्गाय राजापराधिकं चोरं हत्थपादे च कण्णनासञ्च छिन्दित्वा एकस्मिं अम्बणके निपज्जापेत्वा महागङ्गाय पवाहेसुं । सो महन्तं अट्टस्सरं करोन्तो तं ठानं पापुणि । बोधिसत्तो तस्स करुणं परिदेवितसदं सुत्वा “दुक्खप्पत्तो

सत्तो मयि ठिते मा नस्सीं'ति गङ्गातीरं गन्त्वा तं उत्तारेत्वा अस्समपदं आनेत्वा कासावधोवनलेपनादीहि वणपटिकम्मं अकासि। भरिया पनस्स “एवरूपं नाम दुस्सीलं कुण्ठं गङ्गाय आवाहेत्वा पटिजगन्तो विचरती”ति वत्वा तं कुण्ठं जिगुच्छमाना निट्ठुभन्ती विचरति। बोधिसत्तो तस्स वणेषु संविरुद्धेषु भरियाय सद्धिं तं अस्समपदेयेव ठपेत्वा अटवितो फलाफलानि आहरित्वा तच्च भरियच्च पोसेसि। तेसु एवं वसन्तेसु सा इत्थी एतस्मिं कुण्ठे पटिबद्धचित्ता हुत्वा तेन सद्धिं अनाचारं चरित्वा एकेनुपायेन बोधिसत्तं मारेतुकामा हुत्वा एवमाह — “सामि, अहं तुम्हाकं अंसे निसीदित्वा कन्तारा निक्खममाना एकं पब्बतं ओलोकेत्वा अय्ये पब्बतम्हि निब्बत्तदेवते ‘सचे अहं सामिकेन सद्धिं अरोगा जीवितं लभिस्सामि, बलिकम्मं ते करिस्सामी’ति आयाचिं, सा मं इदानीं उत्तासेति, करोमस्सा बलिकम्म”न्ति। बोधिसत्तो तं मायं अजानन्तो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा बलिकम्मं सज्जेत्वा ताय बलिभाजनं गाहापेत्वा पब्बतमत्थकं अभिरुहि। अथ नं सा एवमाह — “सामि, देवतायपि त्वञ्जेव उत्तमदेवता, पठमं ताव तं वनपुप्फेहि पूजेत्वा पदक्खिणं कत्वा वन्दित्वा पच्छा देवताय बलिकम्मं करिस्सामी”ति। सा बोधिसत्तं पपाताभिमुखं ठपेत्वा वनपुप्फेहि पूजेत्वा पदक्खिणं कत्वा वन्दितुकामा विय हुत्वा पिट्ठिपस्से ठत्वा पिट्ठियं पहरित्वा पपाते पातेत्वा “दिट्ठा मे पच्चामित्तस्स पिट्ठी”ति तुट्ठमानसा पब्बता ओरोहित्वा कुण्ठस्स सन्तिकं अगमासि।

बोधिसत्तोपि पपातानुसारेण पब्बता पतन्तो उदुम्बररुक्खमत्थके एकस्मिं अकण्ठके पत्तसञ्चन्ने गुम्बे लग्गि, हेट्ठापब्बतं पन ओरोहितुं न सक्का। सो उदुम्बरफलानि खादित्वा साखन्तरे निसीदि। अथेको महासरीरो गोधराजा हेट्ठापब्बतपादतो अभिरुहित्वा तस्मिं उदुम्बरफलानि खादति। सो तं दिवसं बोधिसत्तं दिस्वा पलायि, पुनर्दिवसे आगन्त्वा एकस्मिं पस्से फलानि खादित्वा पक्कामि। सो एवं पुनप्पुनं आगच्छन्तो बोधिसत्तेन सद्धिं विस्सासं आपज्जित्वा “त्वं इमं ठानं केन कारणेन आगतोसी”ति पुच्छित्वा “इमिना नाम कारणेना”ति वुत्ते “तेन हि मा भायी”ति वत्वा बोधिसत्तं अत्तनो पिट्ठियं निपज्जापेत्वा ओतारेत्वा अरञ्जतो निक्खमित्वा महामग्गे ठपेत्वा “त्वं इमिना मग्गेन गच्छाही”ति उय्योजेत्वा अरञ्जमेव पाविसि। बोधिसत्तो एकं गामकं गन्त्वा तत्थेव वसन्तो पितु कालकतभावं सुत्वा बाराणसिं गन्त्वा कुलसन्तके रज्जे पतिट्ठाय पदुमराजा नाम हुत्वा दस राजधम्मे अकोपेत्वा धम्मेन रज्जं कारेन्तो चतूसु नगरद्वारेसु नगरमज्झे निवेसनद्वारेति छ दानसालायो कारेत्वा देवसिकं छ सतसहस्सानि विस्सज्जेत्वा दानं अदासि।

सापि खो इत्थी तं कुण्ठं खन्धे निसीदापेत्वा अरञ्जा निक्खमित्वा मनुस्सपथे भिक्खं चरमाना यागुभत्तं संहरित्वा तं कुण्ठं पोसेसि। मनुस्सा “अयं ते किं होती”ति पुच्छियमाना “अहं एतस्स मातुलधीता, पितुच्छापुत्तो मे एसो, एतस्सेव मं अदंसु, साहं वज्झपत्तम्पि अत्तनो सामिकं उक्खिपित्वा परिहरन्ती भिक्खं चरित्वा पोसेमी”ति। मनुस्सा “अयं पतिब्बता”ति ततो पट्ठाय बहुतरं यागुभत्तं अदंसु। अपरे पन जना एवमाहंसु — “त्वं मा एवं विचरि, पदुमराजा बाराणसियं रज्जं कारेति, सकलजम्बुदीपं सङ्खोभेत्वा दानं देति, सो तं दिस्वा तुस्सिस्सति, तुट्ठो ते बहुं धनं दस्सति, तव सामिकं इधेव निसीदापेत्वा गच्छा”ति थिरं कत्वा वेत्तपच्छिं अदंसु। सा अनाचारा तं कुण्ठं वेत्तपच्छियं निसीदापेत्वा पच्छिं उक्खिपित्वा बाराणसिं गन्त्वा दानसालासु भुज्जमाना विचरति। बोधिसत्तो अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरगतो दानगं गन्त्वा अट्ठन्नं वा दसन्नं वा सहत्था दानं दत्वा पुन गेहं गच्छति। सा अनाचारा तं कुण्ठं पच्छियं निसीदापेत्वा पच्छिं उक्खिपित्वा तस्स गमनमग्गे अट्ठासि।

राजा दिस्वा “किं एत”न्ति पुच्छि। “एका, देव, पतिब्बता”ति। अथ नं पक्कोसापेत्वा सज्जानित्वा कुण्ठं पच्छिया नीहरापेत्वा “अयं ते किं होती”ति पुच्छि। सा “पितुच्छापुत्तो मे, देव, कुलदत्तिको सामिको”ति आह। मनुस्सा तं अन्तरं अजानन्ता “अहो पतिब्बता”ति आदीनि वत्वा तं अनाचारित्थिं वण्णयिसु। पुन राजा “अयं ते कुण्ठो कुलदत्तिको

सामिको'ति पुच्छि । सा राजानं असज्जानन्ती “आम, देवा”ति सूरा हुत्वा कथेसि । अथ नं राजा “किं एस बाराणसिरज्जो पुत्तो, ननु त्वं पदुमकुमारस्स भरिया असुकरज्जो धीता, असुका नाम मम जाणुलोहितं पिवित्वा इमस्मिं कुण्ठे पटिबद्धचित्ता मं पपाते पातेसि । सा इदानीं त्वं नलाटेन मच्चुं गहेत्वा मं ‘मतो’ति मज्जमाना इमं ठानं आगता, ननु अहं जीवामी”ति वत्वा अमच्चे आमन्तेत्वा “भो, अमच्चा ननु चाहं तुम्हेहि पुट्ठो एवं कथेसि ‘मम कनिट्ठभातिका छ इत्थियो मारेत्वा मंसं खादिसु, अहं पन मय्हं भरियं अरोगं कत्वा गङ्गातीरं नेत्वा अस्समपदे वसन्तो एकं वज्झप्पत्तं कुण्ठं उत्तारेत्वा पटिजग्गिं । सा इत्थी एतस्मिं पटिबद्धचित्ता मं पब्बतपादे पातेसि । अहं अत्तनो मेत्तचित्ताय जीवितं लभि’न्ति । याय अहं पब्बता पातितो, न सा अज्जा, एसा दुस्सीला, सोपि वज्झप्पत्तो कुण्ठो न अज्जो, अयमेवा”ति वत्वा इमा गाथा अवोच —

८५. “अयमेव सा अहमपि सो अनज्जो, अयमेव सो हत्थच्छिन्नो अनज्जो ।
यमाह ‘कोमारपती मम’न्ति, वज्झित्थियो नत्थि इत्थीसु सच्चं ॥

८६. “इमज्ज जम्मं मुसलेन हन्त्वा, लुद्धं छवं परदारूपसेवि ।
इमिस्सा च नं पापपतिब्बताय, जीवन्तिया छिन्दथ कण्णनास”न्ति ॥

तत्थ यमाह कोमारपती ममन्ति यं एसा “अयं मे, कोमारपति, कुलदत्तिको सामिको”ति आह, अयमेव सो, न अज्जो । “यमाहु, कोमारपती”तिपि पाठो । अयमेव हि पोत्थकेसु लिखितो, तस्सापि अयमेवत्थो, वचनविपल्लासो पनेत्थ वेदितब्बो । यज्झि रज्जा वुत्तं, तदेव इध आगतं । वज्झित्थियोति इत्थियो नाम वज्झा वधितब्बा एव । नत्थि इत्थीसु सच्चन्ति एतासु सभावो नामेको नत्थि । “इमज्ज जम्म”न्तिआदि द्विन्नम्पि तेसं दण्डाणापनवसेन वुत्तं । तत्थ जम्मन्ति लामकं । मुसलेन हन्त्वाति मुसलेन हनित्वा पोथेत्वा अट्ठीनि भज्जित्वा चुण्णविचुण्णं कत्वा । लुद्धन्ति दारुणं । छवन्ति गुणाभावेन निज्जीवं मतसदिसं । इमिस्सा च नन्ति एत्थ नन्ति निपातमत्तं, इमिस्सा च पापपतिब्बताय अनाचाराय दुस्सीलाय जीवन्तियाव कण्णनासं छिन्दथाति अत्थो ।

बोधिसत्तो कोधं अधिवासेतुं असक्कोन्तो एवं तेसं दण्डं आणापेत्वापि न तथा कारेसि । कोपं पन मन्दं कत्वा यथा सा पच्छिं सीसतो ओरोपेतुं न सक्कोति, एवं गाळहतं बन्धापेत्वा कुण्ठं तत्थ पक्खिपापेत्वा अत्तनो विजिता नीहरापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा छ भातरो अज्जतरा थेरा अहेसुं, भरिया चिज्जमाणविका, कुण्ठो देवदत्तो, गोधराजा आनन्दो, पदुमराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळपदुमजातकवण्णना ततिया ।

[१९४] ४. मणिचोरजातकवण्णना

न सन्ति देवा पवसन्ति नूनाति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो वधाय परिसक्कन्तं देवदत्तं आरब्ध कथेसि । तदा पन सत्था “देवदत्तो वधाय परिसक्कती”ति सुत्वा “न, भिक्षव, इदनेव, पुब्बेपि देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कतियेव, परिसक्कन्तोपि पन मं वधितुं नासक्खी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसितो अविदूरे गामके गहपतिकुले निब्बन्ति । अथस्स

वयप्पत्तस्स बाराणसितो कुलधीतरं आनेसुं, सा सुवण्णवण्णा अहोसि अभिरूपा दस्सनीया देवच्छरा विय पुप्फलता विय लळमाना मत्तकिन्नरी विय च सुजाताति नामेन पतिब्बता सीलाचारसम्पन्ना वत्तसम्पन्ना । निच्चकालम्पिस्सा पतिवत्तं सस्सुवत्तं ससुरवत्तञ्च कतमेव होति, सा बोधिसत्तस्स पिया अहोसि मनापा । इति उभोपि ते सम्मोदमाना एकचित्ता समग्गवासं वसिंसु ।

अथेकदिवसं सुजाता “मातापितरो दट्ठुकामाह्मी”ति बोधिसत्तस्स आरोचेसि । “साधु, भद्रे, मग्गपाथेय्यं पहोनकं पटियादेही”ति खज्जविकतिं पचापेत्वा खज्जकादीनि यानके ठपेत्वा यानकं पाजेन्तो यानकस्स पुरतो अहोसि, इतरा पच्छतो । ते नगरसमीपं गन्त्वा यानकं मोचेत्वा न्हत्वा भुज्जिंसु । पुन बोधिसत्तो यानकं योजेत्वा पुरतो निसीदि, सुजाता वत्थानि परिवत्तेत्वा अलङ्कारित्वा पच्छतो निसीदि । यानकस्स अन्तो नगरं पविट्ठुकाले बाराणसिराजा हत्थिक्खन्धवरगतो नगरं पदक्खिणं करोन्तो तं पदेसं अगमासि । सुजाता ओतरित्वा यानकस्स पच्छतो पदसा पायासि । राजा तं दिस्वा तस्सा रूपसम्पत्तिया आकड्डियमानलोचनो पटिबद्धचित्तो हुत्वा एकं अमच्चं आणापेसि — “गच्छ त्वं एतिस्सा सस्सामिकभावं वा अस्सामिकभावं वा जानाही”ति । सो गन्त्वा तस्सा सस्सामिकभावं जत्वा “सस्सामिका किर, देव, यानके निसिन्नो पुरिसो एतिस्सा सामिको”ति आह ।

राजा पटिबद्धचित्तं विनोदेतुं असक्कोन्तो किलेसातुरो हुत्वा “एकेन न उपायेन मारापेत्वा इत्थिं गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एकं पुरिसं आमन्तेत्वा “गच्छ, भो, इमं चूळामणिं वीत्थिं गच्छन्तो विय हुत्वा एतस्स पुरिसस्स यानके पक्खिपित्वा एही”ति चूळामणिं दत्वा उय्योजेसि । सो “साधू”ति तं गहेत्वा गन्त्वा यानके ठपेत्वा “ठपितो मे, देवा”ति आगन्त्वा आरोचेसि । राजा “चूळामणि मे नट्ठो”ति आह, मनुस्सा एककोलाहलं अकंसु । राजा “सब्बद्वारानि पिदहित्वा सञ्चारं छिन्दित्वा चोरं परियेसथा”ति आह, राजपुरिसा तथा अकंसु, नगरं एकसङ्घोभं अहोसि । इतरो पुरिसो मनुस्से गहेत्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा “भो, यानकं ठपेहि, रज्जो चूळामणि नट्ठो, यानकं सोधेस्सामी”ति यानकं सोधेन्तो अत्तना ठपितमणिं गहेत्वा बोधिसत्तं गहेत्वा “मणिचोरो”ति हत्थेहि च पादेहि च पोथेत्वा पच्छाबाहं बन्धित्वा नेत्वा “अयं मणिचोरो”ति रज्जो दस्सेसि । राजापि “सीसमस्स छिन्दथा”ति आणापेसि ।

अथ नं राजपुरिसा चतुक्के चतुक्के कसाहि ताळेन्ता दक्खिणद्वारेन नगरा निक्खमापेसुं । सुजातापि यानकं पहाय बाहा पग्गय्ह परिदेवमाना “सामि, मं निस्साय इमं दुक्खं पत्तोसी”ति परिदेवमाना पच्छतो पच्छतो अगमासि । राजपुरिसा “सीसमस्स छिन्दिस्सामा”ति बोधिसत्तं उत्तानं निपज्जापेसुं । तं दिस्वा सुजाता अत्तनो सीलगुणं आवज्जेत्वा “नत्थि वत मज्जे इमस्मिं लोके सीलवन्तानं विहेठके पापसाहसिकमनुस्से निसेधेतुं समत्था देवता नामा”ति आदीनि वत्वा पठमं गाथमाह —

८७. “न सन्ति देवा पवसन्ति नून, न हि नून सन्ति इध लोकपाला ।

सहसा करोन्तानमसज्जतानं, न हि नून सन्ति पटिसेधितारो”ति ॥

तत्थ न सन्ति, देवाति इमस्मिं लोके सीलवन्तानं ओलोकनका पापानञ्च निसेधका न सन्ति नून देवा । पवसन्ति नूनाति एवरूपेसु वा किच्चेसु उप्पन्नेसु नून पवसन्ति पवासं गच्छन्ति । इध, लोकपालाति इमस्मिं लोके लोकपालसम्मता समणब्राह्मणापि सीलवन्तानं अनुग्गाहका न हि नून सन्ति । सहसा करोन्तानमसज्जतानन्ति सहसा अवीमंसित्वा साहसिकं दारुणं कम्मं करोन्तानं दुस्सीलानं । पटिसेधितारोति एवरूपं कम्मं मा करित्थ, न लब्भा एतं कातुन्ति पटिसेधेन्ता नत्थीति अत्थो ।

एवं ताय सीलसम्पन्नाय परिदेवमानाय सक्कस्स देवरज्जो निसिन्नासनं उण्हाकारं दस्सेसि, सक्को “को नु खो मं सक्कत्ततो चावेतुकामो”ति आवज्जेन्तो इमं कारणं जत्वा “बाराणसिराजा अतिफरुसकम्मं करोति, सीलसम्पन्नं सुजातं किलमेति, गन्तुं दानि मे वट्ठती”ति देवलोका ओरुद्ध अत्तनो आनुभावेन हत्थिपिट्ठे निसिन्नं तं पापराजानं हत्थिक्खन्धतो ओतारेत्वा धम्मगण्डिकाय उत्तानं निपज्जापेत्वा बोधिसत्तं उक्खिपित्वा सब्बालङ्कारेहि अलङ्करित्वा राजवेसं गाहापेत्वा हत्थिक्खन्धे निसीदापेसि । राजपुरिसा फरसुं उक्खिपित्वा सीसं छिन्दन्ता रज्जो सीसं छिन्दिसु, छिन्नकालेयेव चस्स रज्जो सीसभावं जानिसु । सक्को देवराजा दिस्समानकसरीरेनेव बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा बोधिसत्तस्स राजाभिसेकं कत्वा सुजाताय च अगमहेसिद्वानं दापेसि । अमच्चा चेव ब्राह्मणगहपतिकादयो च सक्कं देवराजानं दिस्वा “अधम्मिकराजा मारितो, इदानि अम्हेहि सक्कदत्तिको धम्मिकराजा लब्धो”ति सोमनस्सप्पत्ता अहेसुं ।

सक्कोपि आकासे ठत्वा “अयं वो सक्कदत्तिको राजा, इतो पट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेस्सति । सचे हि राजा अधम्मिको होति, देवो अकाले वस्सति, काले न वस्सति, छातभयं रोगभयं सत्थभयन्ति इमानि तीणि भयानि उपगतानेव होन्ती”ति ओवदन्तो दुतियं गाथमाह —

८८. “अकाले वस्सती तस्स, काले तस्स न वस्सति ।
सग्गा च चवति ठाना, ननु सो तावता हतो”ति ॥

तत्थ **अकाले**ति अधम्मिकरज्जो रज्जे अयुत्तकाले सस्सानं पक्ककाले वा लायनमद्दनादिकाले वा देवो वस्सति । **काले**ति युत्तपयुत्तकाले वपनकाले तरुणसस्सकाले गब्भगगहणकाले च न वस्सति । **सग्गा च चवति ठाना**ति सग्गसङ्घाता ठाना देवलोका चवतीति अत्थो । अधम्मिकराजा हि अप्पटिलाभवसेन देवलोका चवति नाम, सग्गेपि वा रज्जं कारेन्तो अधम्मिकराजा ततो चवतीतिपि अत्थो । **ननु सो तावता हतो**ति ननु सो अधम्मिको राजा एत्तकेन हतो होति । अथ वा एकंसवाची एत्थ नु-कारो, नेसो एकंसेन एत्तावता हतो, अट्ठसु पन महानिरयेसु सोळससु च उस्सदनिरयेसु दीघरत्तं सो हज्जिस्सतीति अयमेत्थ अत्थो ।

एवं सक्को महाजनस्स ओवादं दत्वा अत्तनो देवद्वानमेव अगमासि । बोधिसत्तोपि धम्मेन रज्जं कारेत्वा सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अधम्मिकराजा देवदत्तो अहोसि, सक्को अनुरुद्धो, सुजाता राहुलमाता, सक्कदत्तियराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मणिचोरजातकवण्णना चतुत्था ।

[१९५] ५. पब्बतूपत्थरजातकवण्णना

पब्बतूपत्थरे रम्मेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजानं आरब्ध कथेसि । कोसलरज्जो किर एको अमच्चो अन्तेपुरे पदुस्सि । राजापि परिवीमंसमानो तं तथतो जत्वा “सत्थु आरोचेस्सामी”ति जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा “भन्ते, अम्हाकं अन्तेपुरे एको अमच्चो पदुस्सि, तस्स किं कातुं वट्ठती”ति पुच्छि । अथ नं सत्था “उपकारको ते, महाराज, सो च अमच्चो सा च इत्थी पिया”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते, अतिविय उपकारको सकलं राजकुलं सन्धारेति, सापि मे इत्थी पिया”ति वुत्ते “महाराज, ‘अत्तनो उपकारकेसु सेवकेसु पियासु च इत्थीसु दुब्भितुं न सक्का’ति पुब्बेपि राजानो

पण्डितानं कथं सुत्वा मज्झत्ताव अहेसु”न्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अहोसि । अथस्स रज्जो एको अमच्चो अन्तेपुरे पदुस्सि । राजा नं तथतो जत्वा “अमच्चोपि मे बहूपकारो, अयं इत्थीपि मे पिया, द्वेपि इमे नासेतुं न सक्का, पण्डितामच्चं पज्झं पुच्छित्वा सचे सहितब्बं भविस्सति, सहिस्सामि, नो चे, न सहिस्सामी”ति बोधिसत्तं पक्कोसापेत्वा आसनं दत्वा “पण्डित, पज्झं पुच्छिस्सामी”ति वत्वा “पुच्छथ, महाराज, विस्सज्जेस्सामी”ति वुत्ते पज्झं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

८९. “पब्बतूपत्थरे रम्मे, जाता पोक्खरणी सिवा ।

तं सिङ्गालो अपापायि, जानं सीहेन रक्खित”न्ति ॥

तत्थ **पब्बतूपत्थरे रम्मे**ति हिमवन्तपब्बतपादे पत्थरित्वा ठिते अङ्गणट्टानेति अत्थो । **जाता पोक्खरणी सिवा**ति सिवा सीतला मधुरोदका पोक्खरणी निब्बत्ता, अपिच खो पोक्खरसञ्छन्ना नदीपि पोक्खरणीयेव । **अपापायीति अप-**इति उपसग्गो, अपायीति अत्थो । **जानं सीहेन रक्खितन्ति** सा पोक्खरणी सीहपरिभोगा सीहेन रक्खिता, सोपि नं सिङ्गालो “सीहेन रक्खिता अय”न्ति जानन्तोव अपायि । तं किं मज्जति, बालो सिङ्गालो सीहस्स अभायित्वा पिवेय्य एवरूपं पोक्खरणिन्ति अयमेत्थाधिप्पायो ।

बोधिसत्तो “अद्धा एतस्स अन्तेपुरे एको अमच्चो पदुट्ठो भविस्सती”ति जत्वा दुतियं गाथमाह —

९०. “पिवन्ति चे महाराज, सापदानि महानदिं ।

न तेन अनदी होति, खमस्सु यदि ते पिया”ति ॥

तत्थ **सापदानीति** न केवलं सिङ्गालोव, अवसेसानि सुनखपसदबिळारमिगादीनि सब्बसापदानि तं पोक्खरसञ्छन्नत्ता “पोक्खरणी”ति लद्धनामं नदिं पिवन्ति चे । **न तेन अनदी होतीति** नदियज्झि द्विपदचतुष्पदापि अहिमच्छापि सब्बे पिपासिता पानीयं पिवन्ति, न सा तेन कारणेन अनदी नाम होति, नापि उच्छिड्डनदी । कस्मा? सब्बेसं साधारणत्ता । यथा नदी येन केनचि पीता न दुस्सति, एवं इत्थीपि किलेसवसेन सामिकं अतिक्कमित्वा अज्जेन सद्धिं संवासं गता नेव अनित्थी होति । कस्मा? सब्बेसं साधारणभावेन । नापि उच्छिड्डित्थी । कस्मा? ओदकन्तिकताय सुद्धभावेन । **खमस्सु यदि ते पिया**ति यदि पन ते सा इत्थी पिया, सो च अमच्चो बहूपकारो, तेसं उभिन्नम्पि खमस्सु मज्झत्तभावेन तिट्ठाहीति ।

एवं महासत्तो रज्जो ओवादं अदासि । राजा तस्स ओवादे ठत्वा “पुन एवरूपं पापकम्मं मा करित्था”ति वत्वा उभिन्नम्पि खमि । ततो पट्टाय ते ओरमिंसु । राजापि दानादीनि पुज्जानि कत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपुरं पूरेसि । कोसलराजापि इमं धम्मदेसनं सुत्वा तेसं उभिन्नम्पि खमित्वा मज्झत्तो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पब्बतूपत्थरजातकवण्णना पञ्चमा ।

[१९६] ६. वलाहकस्सजातकवण्णना

ये न काहन्ति ओवादन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो हि भिक्षु सत्थारा “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, उक्कण्ठितोसी”ति पुट्ठो “सच्च”न्ति वत्वा “किं कारणा”ति वुत्ते “एकं अलङ्कतं मातुगामं दिस्वा किलेसवसेना”ति आह । अथ नं सत्था “इत्थियो नामेता भिक्षु अत्तनो रूपसद्गन्धरसफोटुब्बेहि चेव इत्थिकुत्तविलासेहि च पुरिसे पलोभेत्वा अत्तनो वसे कत्वा वसं उपगतभावं जत्वा सीलविनासञ्चेव धनविनासञ्च पापनट्टेन ‘यक्खिनियो’ति वुच्चन्ति । पुब्बेपि हि यक्खिनियो इत्थिकुत्तेन एकं पुरिससत्थं उपसङ्कमित्वा वाणिजे पलोभेत्वा अत्तनो वसे कत्वा पुन अञ्जे पुरिसे दिस्वा ते सब्बेपि जीवितक्खयं पापेत्वा उभोहि हनुकपस्सेहि लोहितेन पग्घरन्तेन मुखं पूरापेत्वा खादिसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते तम्बपणिदीपे सिरीसवत्थु नाम यक्खनगरं अहोसि, तत्थ यक्खिनियो वसिंसु । ता भिन्ननावानं वाणिजानं आगतकाले अलङ्कृतपटियत्ता खादनीयभोजनीयं गाहापेत्वा दासिगणपरिवृता दारके अङ्केनादाय वाणिजे उपसङ्कमन्ति । तेसं “मनुस्सावासं आगतम्हा”ति सञ्जाननत्थं तत्थ तत्थ कसिगोरक्खादीनि करोन्ते मनुस्से गोगणे सुनखेति एवमादीनि दस्सेन्ति, वाणिजानं सन्तिकं गन्त्वा “इमं यागुं पिवथ, भत्तं भुञ्जथ, खादनीयं खादथा”ति वदन्ति । वाणिजा अजानन्ता ताहि दिन्नं परिभुञ्जन्ति । अथ तेसं खादित्वा भुञ्जित्वा पिवित्वा विस्समितकाले पटिसन्थारं करोन्ति, “तुम्हे कत्थ वासिका, कुतो आगता, कहं गच्छिस्सथ, केन कम्मेन इधागतत्था”ति पुच्छन्ति । “भिन्ननावा हुत्वा इधागतम्हा”ति वुत्ते “साधु, अय्या, अम्हाकम्पि सामिकानं नावं अभिरुहित्वा गतानं तीणि संवच्छरानि अतिक्कन्तानि, ते मता भविस्सन्ति; तुम्हेपि वाणिजायेव, मयं तुम्हाकं पादपरिचारिका भविस्सामा”ति वत्वा ते वाणिजे इत्थिकुत्तहावभावविलासेहि पलोभेत्वा यक्खनगरं नेत्वा सचे पठमगहिता मनुस्सा अत्थि, ते देवसङ्खलिकाय बन्धित्वा कारणघरे पक्खिपन्ति, अत्तनो वसनट्टाने भिन्ननावे मनुस्से अलभन्तियो पन परतो कल्याणिं ओरतो नागदीपन्ति एवं समुहतीरं अनुसञ्चरन्ति । अयं तासं धम्मता ।

अथेकदिवसं पञ्चसता भिन्ननावा वाणिजा तासं नगरसमीपे उत्तरिंसु । ता तेसं सन्तिकं गन्त्वा पलोभेत्वा यक्खनगरं नेत्वा पठमं गहिते मनुस्से देवसङ्खलिकाय बन्धित्वा कारणघरे पक्खिपित्वा जेट्टयक्खिनी जेट्टकवाणिजं, सेसा सेसेति ता पञ्चसता यक्खिनियो ते पञ्चसते वाणिजे अत्तनो सामिके अकंसु । अथ सा जेट्टयक्खिनी रत्तिभागे वाणिजे निदं उपगते उट्ठाय गन्त्वा कारणघरे मनुस्से मारेत्वा मंसं खादित्वा आगच्छति, सेसापि तथेव करोन्ति । जेट्टयक्खिनिया मनुस्समंसं खादित्वा आगतकाले सरीरं सीतलं होति । जेट्टवाणिजो परिगणहन्तो तस्सा यक्खिनिभावं जत्वा “इमा पञ्चसता यक्खिनियो भविस्सन्ति, अम्हेहि पलायितुं वट्ठती”ति पुनदिवसे पातोव मुखधोवनत्थाय गन्त्वा सेसवाणिजानं आरोचेसि — “इमा यक्खिनियो, न मनुस्सित्थियो, अञ्जेसं भिन्ननावानं आगतकाले ते सामिके कत्वा अम्हेपि खादिस्सन्ति, एथ इतो पलायिस्सामा”ति तेसु पञ्चसतेसु अट्ठतेय्यसता “न मयं एता विजहितुं सक्खिस्साम, तुम्हे गच्छथ, मयं न पलायिस्सामा”ति आहंसु । जेट्टवाणिजो अत्तनो वचनकारे अट्ठतेय्यसते गहेत्वा तासं भीतो पलायि ।

तस्मिं पन काले बोधिसत्तो वलाहकस्सयोनियं निब्बत्ति, सब्बसेतो काळसीसो मुञ्जकेसो इद्धिमा वेहासङ्गमो अहोसि । सो हिमवन्ततो आकासे उप्पतित्वा तम्बपणिदीपं गन्त्वा तत्थ तम्बपणिसरे पल्लले सयंजातसालिं खादित्वा गच्छति । एवं गच्छन्तो च “जनपदं गन्तुकामा अत्थी”ति तिक्खत्तुं करुणापरिभावितं मानुसिं वाचं भासति । ते बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा उपसङ्कमित्वा अञ्जलिं पग्गह् “सामि, मयं जनपदं गमिस्सामा”ति आहंसु । तेन हि मय्हं पिट्ठिं अभिरुहथाति । अप्पेकच्चे अभिरुहिसु, तेसु एकच्चे वालधिं गण्हिंसु, एकच्चे अञ्जलिं पग्गहेत्वा अट्ठंसुयेव । बोधिसत्तो अन्तमसो अञ्जलिं पग्गहेत्वा ठिते सब्बेपि ते अट्ठतेय्यसते वाणिजे अत्तनो आनुभावेन जनपदं नेत्वा सकसकट्टानेसु पतिट्ठपेत्वा अत्तनो वसनट्टानं आगमासि । तापि खो यक्खिनियो अञ्जेसं आगतकाले तत्थ ओहीनके अट्ठतेय्यसते मनुस्से वधित्वा

खादिसु ।

सत्था भिक्खू आमन्तेत्वा “भिक्खवे, यथा ते यक्खिनीनं वसं गता वाणिजा जीवितक्खयं पत्ता, वलाहकस्सराजस्स वचनकरा वाणिजा सकसकट्टानेसु पतिट्ठिता, एवमेव बुद्धानं ओवादं अकरोन्ता भिक्खूपि भिक्खुनियोपि उपासकापि उपासिकायोपि चतूसु अपायेसु पञ्चविधबन्धनकम्मकरणट्टानादीसु महादुक्खं पापुणन्ति । ओवादकरा पन तिस्सो कुलसम्पत्तियो च छ कामसग्गे वीसति ब्रह्मलोकेति इमानि च ठानानि पत्वा अमतमहानिब्बानं सच्छिक्त्वा महन्तं सुखं अनुभवन्ती”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

११. “ये न काहन्ति ओवादं, नरा बुद्धेन देसितं ।
ब्यसनं ते गमिस्सन्ति, रक्खसीहिव वाणिजा ॥

१२. “ये च काहन्ति ओवादं, नरा बुद्धेन देसितं ।
सोत्थिं पारं गमिस्सन्ति, वलाहेनेव वाणिजा”ति ॥

तत्थ ये न काहन्तीति ये न करिस्सन्ति । ब्यसनं ते गमिस्सन्तीति ते महाविनासं पापुणिस्सन्ति । रक्खसीहिव वाणिजाति रक्खसीहि पलोभितवाणिजा विय । सोत्थिं पारं गमिस्सन्तीति अनन्तरायेन निब्बानं पापुणिस्सन्ति । वलाहेनेव वाणिजाति वलाहेनेव “आगच्छथा”ति वुत्ता तस्स वचनकरा वाणिजा विय । यथा हि ते समुद्वपारं गन्त्वा सकसकट्टानं अगमंसु, एवं बुद्धानं ओवादकरा संसारपारं निब्बानं गच्छन्तीति अमतमहानिब्बानेन धम्मदेसनाय कूटं गणिह ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, अज्जेपि बहू सोतापत्तिफलसकदागामिफलअनागामिफलअरहत्तफलानि पापुणिंसु । “तदा वलाहकस्सराजस्स वचनकरा अट्ठतेय्यसता वाणिजा बुद्धपरिसा अहेसुं, वलाहकस्सराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वलाहकस्सजातकवण्णना छट्ठा ।

[१९७] ७. मित्तामित्तजातकवण्णना

न नं उम्हयते दिस्वाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं भिक्खुं आरब्भ कथेसि । अज्जतरो भिक्खु “मया गहिते मय्हं उपज्झायो न कुज्झिस्सती”ति उपज्झायेन ठपितं विस्सासेन एकं वत्थखण्डं गहेत्वा उपाहनत्थविकं कत्वा पच्छा उपज्झायं आपुच्छि । अथ तं उपज्झायो “किंकारणा गण्ही”ति वत्वा “मया गहिते न कुज्झिस्सतीति तुम्हाकं विस्सासेना”ति वुत्ते “को मया सद्धिं तुय्हं विस्सासो नामा”ति वत्वा कुद्धो उट्ठित्वा पहरि । तस्स सा किरिया भिक्खूसु पाकटा जाता । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको किर दहरो उपज्झायस्स विस्सासेन वत्थखण्डं गहेत्वा उपाहनत्थविकं अकासि । अथ नं उपज्झायो ‘को मया सद्धिं तुय्हं विस्सासो नामा’ति वत्वा कुद्धो उट्ठित्वा पहरी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेवेस भिक्खु अत्तनो सद्धिविहारिकेन सद्धिं अविस्सासिको, पुब्बेपि अविस्सासिकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा गणसत्था हुत्वा हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि । तस्मिं इसिगणे एको

तापसो बोधिसत्तस्स वचनं अकत्वा एकं मतमातिकं हत्थिपोतकं पटिजग्गि । अथ नं सो वुद्धिप्पत्तो मारेत्वा अरज्जं पाविसि । तस्स सरीरकिच्चं कत्वा इसिगणो बोधिसत्तं परिवारेत्वा — “भन्ते, केन नु को कारणेन मित्तभावो वा अमित्तभावो वा सक्का जानितु”न्ति पुच्छि । बोधिसत्तो “इमिना च इमिना च कारणेना”ति आचिक्खन्तो इमा गाथा अवोच —

१३. “न नं उम्हयते दिस्वा, न च नं पटिनन्दति ।
चक्खूनि चस्स न ददाति, पटिलोमज्ज वत्तति ॥

१४. “एते भवन्ति आकारा, अमित्तस्मिं पतिट्ठिता ।
येहि अमित्तं जानेय्य, दिस्वा सुत्वा च पण्डितो”ति ॥

तत्थ न नं उम्हयते दिस्वाति यो हि यस्स अमित्तो होति, सो तं पुग्गलं दिस्वा न उम्हयते, हसितं न करोति, पहट्ठाकारं न दस्सेति । न च नं पटिनन्दतीति तस्स वचनं सुत्वापि तं पुग्गलं न पटिनन्दति, साधु सुभासितन्ति न चानुमोदति । चक्खूनि चस्स न ददातीति चक्खुना चक्खुं आहच्च पटिमुखो हुत्वा न ओलोकेति, अज्जतो चक्खूनि हरति । पटिलोमज्ज वत्ततीति तस्स कायकम्मप्पि वचीकम्मप्पि न रोचेति, पटिलोमगाहं गण्हाति पच्चनीकगाहं । आकाराति कारणानि । येहि अमित्तन्ति येहि कारणेहि तानि कारणानि दिस्वा सुत्वा च पण्डितो पुग्गलो “अयं मे अमित्तो”ति जानेय्य, ततो विपरीतेहि पन मित्तभावो जानितब्बोति ।

एवं बोधिसत्तो मित्तामित्तभावकारणानि आचिक्खित्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा हत्थिपोसकतापसो सद्धिविहारिको अहोसि, हत्थी उपज्झायो, इसिगणो बुद्धपरिसा, गणसत्था पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मित्तामित्तजातकवण्णना सत्तमा ।

[१९८] ८. राधजातकवण्णना

पवासा आगतो ताताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो किर सत्थारा “सच्चं किर, त्वं भिक्षु, उक्कण्ठितो”ति पुट्ठो “सच्चं, भन्ते”ति वत्वा “किंकारणा”ति वुत्ते “एकं अलङ्कतइत्थिं दिस्वा किलेसवसेना”ति आह । अथ नं सत्था “मातुगामो नाम भिक्षु न सक्का रक्खितुं, पुब्बेपि दोवारिके ठपेत्वा रक्खन्तापि रक्खितुं न सक्खिंसु, किं ते इत्थिया, लद्धापि सा रक्खितुं न सक्का”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सुवयोनियं निब्बत्ति, “राधो”तिस्स नामं, कनिट्ठभाता पनस्स पोट्टपादो नाम । ते उभोपि तरुणकालेयेव एको लुट्ठको गहेत्वा बाराणसियं अज्जतरस्स ब्राह्मणस्स अदासि, ब्राह्मणो ते पुत्तद्वाने ठपेत्वा पटिजग्गि । ब्राह्मणस्स पन ब्राह्मणी अरक्खिता दुस्सीला । सो वोहारकरणत्थाय गच्छन्तो ते सुवपोतके आमन्तेत्वा “ताता, अहं वोहारकरणत्थाय गच्छामि, काले वा विकाले वा तुम्हाकं मातु करणकम्मं ओलोकेय्याथ, अज्जस्स पुरिसस्स गमनभावं वा अगमनभावं वा जानेय्याथा”ति ब्राह्मणिं सुवपोतकानं पटिच्छापेत्वा अगमासि । सा तस्स निक्खन्तकालतो पट्टाय अनाचारं चरि, रत्तिम्पि दिवापि आगच्छन्तानज्ज गच्छन्तानज्ज पमाणं नत्थि ।

तं दिस्वा पोडुपादो राधं पुच्छि — “ब्राह्मणो इमं ब्राह्मणिं अम्हाकं निर्यादेत्वा गतो, अयञ्च पापकम्मं करोति, वदामि न”न्ति । राधो “मा वदाही”ति आह । सो तस्स वचनं अग्गहेत्वा “अम्म, किंकारणा पापकम्मं करोसी”ति आह । सा तं मारेतुकामा हुत्वा “तात, त्वं नाम मय्हं पुत्तो, इतो पट्टाय न करिस्सामि, एहि, तात, तावा”ति पियायमाना विय पक्कोसित्वा आगतं गहेत्वा “त्वं मं ओवदसि, अत्तनो पमाणं न जानासी”ति गीवं परिवत्तेत्वा मारेत्वा उद्धनन्तरेसु पक्खिपि । ब्राह्मणो आगन्त्वा विस्समित्वा बोधिसत्तं “किं, तात राध, माता ते अनाचारं करोति, न करोती”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१५. “पवासा आगतो तात, इदानी नचिरागतो ।

कच्चिन्नु तात ते माता, न अञ्जमुपसेवती”ति ॥

तस्सत्थो — अहं, तात राध, पवासा आगतो, सो चम्हि इदानीव आगतो नचिरागतो, तेन पवत्तिं अजानन्तो तं पुच्छामि — “कच्चि नु ते, तात, माता अञ्जं पुरिसं न उपसेवती”ति ।

राधो “तात, पण्डिता नाम भूतं वा अभूतं वा अनिर्यानिकं नाम न कथेसु”न्ति जापेन्तो दुतियं गाथमाह —

१६. “न खो पनेतं सुभणं, गिरं सच्चुपसंहितं ।

सयेथ पोडुपादोव, मुम्मुरे उपकूथितो”ति ॥

तत्थ गिरन्ति वचनं । तज्झि यथा इदानी गिरा, एवं तदा “गिर”न्ति वुच्चति, सो सुवपोतको लिङ्गं अनादियित्वा एवमाह । अयं पनेत्थ अत्थो — तात, पण्डितेन नाम सच्चुपसंहितं यथाभूतं अत्थयुत्तं सभाववचनम्पि अनिर्यानिकं न सुभणं । अनिर्यानिकञ्च सच्चं भणन्तो सयेथ पोडुपादोव, मुम्मुरे उपकूथितो, यथा पोडुपादो कुक्कुळे झामो सयति, एवं सयेय्याति । “उपकूथितो”तिपि पाठो, अयमेवत्थो ।

एवं बोधिसत्तो ब्राह्मणस्स धम्मं देसेत्वा “मयापि इमस्मिं ठाने वसितुं न सक्का”ति ब्राह्मणं आपुच्छित्वा अरञ्जमेव पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा पोडुपादो आनन्दो अहोसि, राधो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

राधजातकवण्णना अट्टमा ।

[१९९] ९. गहपतिजातकवण्णना

उभयं मे न खमतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितमेव भिक्षुं आरब्ध कथेसि । कथेन्तो च “मातुगामो नाम अरक्खितो, पापकम्मं कत्वा येन केनचि उपायेन सामिकं वञ्चेतियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे गहपतिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो घरावासं गण्णि । तस्स भरिया दुस्सीला गामभोजकेन सद्धिं अनाचारं चरति । बोधिसत्तो तं जत्वा परिगणहन्तो चरति । तदा पन अन्तोवस्से बीजेसु नीहटेसु छातकं अहोसि, सस्सानं गम्भगहणकालो जातो । सकलगामवासिनो “इतो मासद्वयेन सस्सानि उद्धरित्वा वीहिं दस्सामा”ति एकतो हुत्वा गामभोजकस्स हत्थतो एकं जरगोणं गहेत्वा मंसं खादिसु ।

अथेकदिवसं गामभोजको खणं ओलोकेत्वा बोधिसत्तस्स बहिगतवेलायं गेहं पविसि । तेसं सुखनिपन्नक्खणेयेव बोधिसत्तो गामद्वारेन पविसित्वा गेहाभिमुखो पायासि । सा इत्थी गामद्वाराभिमुखी तं दिस्वा “को नु खो एसो”ति उम्मावे ठत्वा ओलोकेन्ती “सोयेवा”ति जत्वा गामभोजकस्स आचिक्खि, गामभोजको भीतो पकम्पि । अथ नं सा “मा भायि, अत्थेको उपायो, अम्हेहि तव हत्थतो गोणमंसं खादितं, त्वं मंसमूलं सोधेन्तो विय होहि, अहं कोट्ठं आरुह्य कोट्ठद्वारे ठत्वा ‘वीहि नत्थी’ति वक्खामि । त्वं गेहमज्झे ठत्वा ‘अम्हाकं घरे दारका छाता, मंसमूलं मे देही’ति पुनप्पुनं चोदेय्यासी”ति वत्वा कोट्ठं आरुह्य कोट्ठद्वारे निसीदि । इतरो गेहमज्झे ठत्वा “मंसमूलं देही”ति वदति । सा कोट्ठद्वारे निसिन्ना “कोट्ठे वीहि नत्थि, सस्से उद्धरन्ते दस्सामि गच्छाही”ति आह ।

बोधिसत्तो गेहं पविसित्वा तेसं किरियं दिस्वा “इमाय पापाय कतउपायो एस भविस्सती”ति जत्वा गामभोजकं आमन्तेत्वा “सो गामभोजक अम्हे तव जरगोणस्स मंसं खादन्ता ‘इतो मासद्वयेन वीहिं दस्सामा’ति खादिमह, त्वं अट्ठमासम्पि अनतिक्कमित्वा इदनेव कस्मा आहरापेसि, न त्वं इमिना कारणेन आगतो, अज्जेन कारणेन आगतो भविस्ससि, मय्हं तव किरिया न रुच्चति, अयम्पि अनाचारा पापधम्मा कोट्ठे वीहीनं अभावं जानाति, सा दानि कोट्ठं आरुह्य ‘वीहि नत्थी’ति वदति, त्वम्पि ‘देही’ति वदति, उभिन्नम्पि वो करणं मय्हं न रुच्चती”ति एतमत्थं पकासेन्तो इमा गाथा अवोच —

१७. “उभयं मे न खमति, उभयं मे न रुच्चति ।
याचायं कोट्ठमोतिण्णा, नदस्सं इति भासति ॥

१८. “तं तं गामपति ब्रूमि, कदरे अप्पस्मि जीविते ।
द्वे मासे सङ्गरं कत्वा, मंसं जरग्वं किसं ।
अप्पत्तकाले चोदेसि, तम्पि मय्हं न रुच्चती”ति ॥

तत्थ तं तं गामपति ब्रूमीति, अम्भो गामजेट्ठक, तेन कारणेन तं वदामि । कदरे अप्पस्मि जीवितेति अम्हाकं जीवितं नाम कदरज्जेव थद्धं लूखं कसिरं अप्पज्ज मन्दं परित्तं, तस्मिं नो एवरूपे जीविते वत्तमाने । द्वे मासे सङ्गरं कत्वा, मंसं जरग्वं किसन्ति अम्हाकं मंसं गणहन्तानं जरग्वं किसं दुब्बलं जरगोणं ददमानो त्वं “द्वीहि मासेहि मूलं दातब्ब”न्ति एवं द्वे मासे सङ्गरं परिच्छेदं कत्वा । अप्पत्तकाले चोदेसीति तस्मिं काले असम्पत्ते अन्तराव चोदेसि । तम्पि मय्हं न रुच्चतीति या चायं पापधम्मा दुस्सीला अन्तोकोट्ठे वीहीनं नत्थिभावं जानमानाव अजानन्ती विय हुत्वा कोट्ठमोतिण्णा कोट्ठद्वारे ठत्वा न दस्सं इति भासति, यज्ज त्वं अकाले चोदेसि, तम्पीति इदं उभयम्पि मम नेव खमति न रुच्चतीति ।

एवं सो कथेन्तोव गामभोजकं चूळाय गहेत्वा कट्ठित्वा गेहमज्झे पातेत्वा “गामभोजकोम्हीति परस्स रक्खितगोपितभण्डे अपरज्झसी”ति आदीहि परिभासित्वा पोथेत्वा दुब्बलं कत्वा गीवाय गहेत्वा गेहा निक्कट्ठित्वा तम्पि दुट्ठइत्थिं केसेसु गहेत्वा कोट्ठा ओतारेत्वा निप्पोथेत्वा “सचे पुन एवरूपं करोसि, जानिस्ससी”ति सन्तज्जेसि । ततो पट्टाय गामभोजको तं गेहं ओलोकेतुम्पि न विसहि, सापि पापा पुन मनसापि अतिचरितुं नासक्खि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा गामभोजको देवदत्तो, निग्गहकारको गहपति पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गहपतिजातकवण्णना नवमा ।

[२००] १०. साधुसीलजातकवण्णना

सरीरदब्बन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं ब्राह्मणं आरब्ध कथेसि । तस्स किर चतस्सो धीतरो अहेसुं । ता चत्तारो जना पत्थेन्ति, तेसु एको अभिरूपो सरीरसम्पन्नो, एको वयप्पत्तो महल्लको, एको जातिसम्पन्नो, एको सीलवा । ब्राह्मणो चिन्तेसि — “धीतरो निवेसेन्तेन पतिट्ठापेन्तेन कस्स नु खो दातब्बा, किं रूपसम्पन्नस्स, उदाहु वयप्पत्तस्स, जातिसम्पन्नसीलवन्तानं अज्जतरस्सा”ति । सो चिन्तेन्तोपि अजानित्वा “इमं कारणं सम्मासम्बुद्धो जानिस्सति, तं पुच्छित्वा एतेसं अन्तरे अनुच्छविकस्स दस्सामी”ति गन्धमालादीनि गाहापेत्वा विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो आदितो पट्टाय तमत्थं आरोचेत्वा “भन्ते, इमेसु चतूसु जनेसु कस्स दातुं वट्ठती”ति पुच्छि । सत्था “पुब्बेपि पण्डिता एतं पज्जं कथयिंसु, भवसङ्खेपगतत्ता पन सल्लक्खेतुं न सक्कोसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सिप्पं उग्गण्हित्वा आगन्त्वा बाराणसियं दिसापामोक्खो आचरियो अहोसि । अथेकस्स ब्राह्मणस्स चतस्सो धीतरो अहेसुं, ता एवमेव चत्तारो जना पत्थयिंसु । ब्राह्मणो “कस्स नु खो दातब्बा”ति अजानन्तो “आचरियं पुच्छित्वा दातब्बयुत्तकस्स दस्सामी”ति तस्स सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१९. “सरीरदब्बं वुड्ढब्बं, सोजच्चं साधुसीलियं ।
ब्राह्मणं तेव पुच्छाम, कन्नु तेसं वनिम्हसे”ति ॥

तत्थ “**सरीरदब्बं**”न्तिआदीहि तेसं चतुन्नं विज्जमाने गुणे पकासेति । अयज्जेत्थ अधिप्पायो — धीतरो मे चत्तारो जना पत्थेन्ति, तेसु एकस्स सरीरदब्बमत्थि, सरीरसम्पदा अभिरूपभावो संविज्जति । एकस्स वुड्ढब्बं वुड्ढिभावो महल्लकता अत्थि । एकस्स सोजच्चं सुजातिता जातिसम्पदा अत्थि । “सुजच्च”न्तिपि पाठो । एकस्स साधुसीलियं सुन्दरसीलभावो सीलसम्पदा अत्थि । **ब्राह्मणं तेव पुच्छामा**ति तेसु असुकस्स नामेता दातब्बाति अजानन्ता मयं भवन्तं ब्राह्मणज्जेव पुच्छाम । **कन्नु तेसं वनिम्हसे**ति तेसं चतुन्नं जनानं कं वनिम्हसे, कं इच्छाम, कस्स ता कुमारिका ददामाति पुच्छति ।

तं सुत्वा आचरियो “रूपसम्पदादीसु विज्जमानासुपि विपन्नसीलो गारय्हो, तस्मा तं नप्पमाणं, अम्हाकं सीलवन्तभावो रुच्चती”ति इममत्थं पकासेन्तो दुतियं गाथमाह —

१००. “अत्थो अत्थि सरीरस्मिं, वुड्ढब्बस्स नमो करे ।
अत्थो अत्थि सुजातस्मिं, सीलं अस्माक रुच्चती”ति ॥

तत्थ **अत्थो अत्थि सरीरस्मिन्ति** रूपसम्पन्ने सरीरेपि अत्थो विसेसो वुद्धि अत्थियेव, “नत्थी”ति न वदामि । **वुड्ढब्बस्स नमो करे**ति वुड्ढभावस्स पन नमक्कारमेव करोमि । वुड्ढभावो हि वन्दनमाननं लभति । **अत्थो अत्थि सुजातस्मिन्ति** सुजातेपि पुरिसे वुद्धि अत्थि, जातिसम्पत्तिपि इच्छितब्बायेव । **सीलं अस्माक रुच्चती**ति अम्हाकं पन सीलमेव रुच्चति । सीलवा हि आचारसम्पन्नो सरीरदब्बविरहितोपि पुज्जो पासंसोति । ब्राह्मणो तस्स वचनं सुत्वा सीलवन्तस्सेव धीतरो अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — सच्चपरियोसाने ब्राह्मणो सोतापत्तिफले

पतिद्विह । “तदा ब्राह्मणो अयमेव ब्राह्मणो अहोसि, दिसापामोक्खो आचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

साधुसीलजातकवण्णना दसमा ।

रुहकवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

रुहकं सिरिकाळकं, पदुमं मणिचोरकं ।

पब्बतूपत्थरवलाहं, मित्तामित्तज्ज राधज्ज ।

गहपति साधुसीलं ॥

६. नतंदळहवग्गो

[२०१] १. बन्धनागारजातकवण्णना

न तं दळ्हं बन्धनमाहु धीराति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो बन्धनागारं आरब्भ कथेसि । तस्मिं किर काले बहू सन्धिच्छेदकपन्थघातकचोरे आनेत्वा कोसलरज्जो दस्सेसुं । ते राजा अहुबन्धनरज्जुबन्धनसङ्खलिकबन्धनेहि बन्धापेसि । तिसमत्ता जानपदा भिक्खू सत्थारं दट्ठुकामा आगन्त्वा दिस्वा वन्दित्वा पुनदिवसे पिण्डाय चरन्ता बन्धनागारं गन्त्वा ते चोरे दिस्वा पिण्डपातपटिक्कन्ता सायन्हसमये तथागतं उपसङ्कमित्वा “भन्ते, अज्ज अम्हेहि पिण्डाय चरन्तेहि बन्धनागारे बहू चोरा अहुबन्धनादीहि बद्धा महादुक्खं अनुभवन्ता दिट्ठा, ते तानि बन्धनानि छिन्दित्वा पलायितुं न सक्कोन्ति, अत्थि नु खो तेहि बन्धनेहि थिरतरं नाम अज्जं बन्धन”न्ति पुच्छिंसु । सत्था “भिक्खवे, किं बन्धनानि नामेतानि, यं पनेतं धनधज्जपुत्तदारादीसु तण्हासङ्कातं किलेसबन्धनं, एतं एतेहि बन्धनेहि सतगुणेन सहस्सगुणेन थिरतरं, एवं महन्तम्मि पनेतं दुच्छिन्दनियं बन्धनं पोरानकपण्डिता छिन्दित्वा हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं दुग्गतगहपतिकुले निब्बत्ति, तस्स वयप्पत्तस्स पिता कालमकासि । सो भतिं कत्वा मातरं पोसेसि, अथस्स माता अनिच्छमानस्सेव एकं कुलधीतरं गेहे कत्वा अपरभागे कालमकासि । भरियायपिस्स कुच्छियं गम्भो पतिट्ठासि । सो गम्भस्स पतिट्ठितभावं अजानन्तो “भदे, त्वं भतिं कत्वा जीवाहि, अहं पब्बजिस्सामी”ति आह । सापि “गम्भो मे पतिट्ठितो, मयि विजाताय दारकं दिस्वा पब्बजिस्सामी”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तस्सा विजातकाले “भदे, त्वं सोत्थिना विजाता, इदानीहं पब्बजिस्सामी”ति आपुच्छि । अथ नं सा “पुत्तकस्स ताव थनपानतो अपगमनकालं आगमेही”ति वत्वा पुन गम्भं गणिह ।

सो चिन्तेसि — “इमं सम्पटिच्छापेत्वा गन्तुं न सक्का, इमिस्सा अनाचिक्खित्वाव पलायित्वा पब्बजिस्सामी”ति । सो तस्सा अनाचिक्खित्वा रत्थिभागे उट्ठाय पलायि । अथ नं नगरगुत्तिका अग्गहेसुं । सो “अहं, सामि, मातुपोसको नाम, विस्सज्जेथ म”न्ति तेहि अत्तानं विस्सज्जापेत्वा एकस्मिं ठाने वसित्वा अग्गद्वारेनेव निक्खमित्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा झानकीळं कीळन्तो विहासि । सो तत्थ वसन्तो “एवरूपम्मि नाम मे दुच्छिन्दनियं पुत्तदारबन्धनं किलेसबन्धनं छिन्दित”न्ति उदानं उदानेन्तो इमा गाथा अवोच —

१०१. “न तं दळ्हं बन्धनमाहु धीरा, यदायसं दारुजपब्बजज्ज ।

सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु, पुत्तेसु दारेसु च या अपेक्खा ॥

१०२. “एतं दळ्हं बन्धनमाहु धीरा, ओहारिनं सीथिलं दुप्पमुच्चं ।

एतम्पि छेत्वान वजन्ति धीरा, अनपेक्खिनो कामसुखं पहाया”ति ॥

तत्थ धीराति धितिमन्ता, धिक्कतपापाति धीरा । अथ वा धी वुच्चति पज्जा, ताय पज्जाय समन्नागताति धीरा, बुद्धा पच्चेकबुद्धा बुद्धसावका बोधिसत्ता च इमे धीरा नाम । यदायसन्ति आदीसु यं सङ्खलिकसङ्घातं अयसा निब्बत्तं आयसं, यं अहुबन्धनसङ्घातं दारुजं, यच्च पब्बजतिणेहि वा अज्जेहि वा वाकादीहि रज्जुं कत्वा कतरज्जुबन्धनं, तं आयसादिं छिन्दितुं सक्कुण्येयभावेन धीरा दळ्हं थिरन्ति नाहु न कथेन्ति । सारत्तरत्ताति सारत्ता हुत्वा रत्ता, बलवरागरत्ताति अत्थो । मणिकुण्डलेसूति मणीसु च कुण्डलेसु च, मणियुत्तेसु वा कुण्डलेसु ।

एतं दळ्हन्ति ये मणिकुण्डलेसु सारत्तरत्ता, तेसं यो च सारागो, या च तेसं पुत्तदारेसु अपेक्खा तण्हा, एतं किलेसमयं बन्धनं दळ्हं थिरन्ति धीरा आहु । ओहारिन्ति आकङ्कित्वा चतूसु अपायेसु पातनतो अवहरति हेट्ठा हरतीति ओहारिनं । सिथिलन्ति बन्धनद्वाने छविचम्ममंसानि न छिन्दति, लोहितं न नीहरति, बन्धनभावम्पि न जानापेति, थलपथजलपथादीसु कम्मनि कातुं देतीति सिथिलं । दुप्पमुच्चन्ति तण्हालोभवसेन हि एकवारम्पि उप्पन्नं किलेसबन्धनं दट्टुट्टानतो कच्छपो विय दुम्मोचयं होतीति दुप्पमुच्चं । एतम्पि छेत्वानाति एतं एवं दळ्हम्पि किलेसबन्धनं जाणखग्गेन छिन्दित्वा अयदामानि छिन्दित्वा मत्तवरवारणा विय पज्जरे छिन्दित्वा सीहपोतका विय च धीरा वत्थुकामकिलेसकामे उक्कारभूमिं विय जिगुच्छमाना अनपेक्खिनो हुत्वा कामसुखं पहाय वजन्ति पक्कमन्ति, पक्कमित्वा च पन हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा ज्ञानसुखेन वीतिनामेन्तीति ।

एवं बोधिसत्तो इमं उदानं उदानेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहन्तो अहेसुं । “तदा माता महामाया अहोसि, पिता सुद्धोदनमहाराजा, भरिया राहुलमाता, पुत्तो राहुलो, पुत्तदारं पहाय निक्खमित्वा पब्बजितो पुरिसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बन्धनागारजातकवण्णना पठमा ।

[२०२] २. केळिसीलजातकवण्णना

हंसा कोज्जा मयूरा चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आयस्मन्तं लकुण्डकभद्वियं आरब्भ कथेसि । सो किरायस्मा बुद्धसासने पाकटो अहोसि पज्जातो मधुरस्सरो मधुरधम्मकथिको पटिसम्भिदाप्पत्तो महाखीणासवो असीतिया महाथेरानं अन्तरो पमाणेन ओमको लकुण्डको सामणेरो विय, खुट्ठको कीळनत्थाय कतो विय । तस्मिं एकदिवसं तथागतं वन्दित्वा जेतवनकोट्टकं गते जनपदा तिसमत्ता भिक्खू “दसबलं वन्दिस्सामा”ति जेतवनं पविसन्ता विहारकोट्टके थेरं दिस्वा “सामणेरो एसो”ति सज्जाय थेरं चीवरकण्णे गणहन्ता हत्थे गणहन्ता सीसं गणहन्ता नासाय परामसन्ता कण्णेषु गहेत्वा चालेत्वा हत्थकुक्कुच्चं कत्वा पत्तचीवरं पटिसामेत्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा निसीदित्वा सत्थारा मधुरपटिसन्थारे कते पुच्छिंसु — “भन्ते, लकुण्डकभद्वियत्थेरो किर नामेको तुम्हाकं सावको मधुरधम्मकथिको अत्थि, कहां सो इदानी”ति । “किं पन, भिक्खवे, दट्टुकामत्था”ति? “आम, भन्ते”ति । “यं, भिक्खवे, तुम्हे द्वारकोट्टके दिस्वा चीवरकण्णादीसु गणहन्ता

हत्थकुक्कुच्चं कत्वा आगता, एस सो”ति । “भन्ते, एवरूपो पत्थितपत्थनो अभिनीहारसम्पन्नो सावको किंकारणा अप्पेसक्खो जातो”ति? सत्था “अत्तना कतपापकम्मं निस्साया”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्को देवराजा अहोसि । तदा ब्रह्मदत्तस्स जिण्णं जराप्पत्तं हत्थिं वा अस्सं वा गोणं वा दस्सेतुं न सक्का, केळिसीलो हुत्वा तथारूपं दिस्वाव अनुबन्धापेति, जिण्णसकटम्पि दिस्वा भिन्दापेति, जिण्णमातुगामे दिस्वा पक्कोसापेत्वा उदरे पहरापेत्वा पातापेत्वा पुन उट्ठापेत्वा भायापेति, जिण्णपुरिसे दिस्वा लङ्घके विय भूमियं संपरिवत्तकादिकीळं कीळापेति, अपस्सन्तो “असुकघरे किर महल्लको अत्थी”ति सुत्वापि पक्कोसापेत्वा कीळति । मनुस्सा लज्जन्ता अत्तनो मातापितरो तिरोरट्ठानि पेसेन्ति, मातुपट्टानधम्मो पितुपट्टानधम्मो पच्छिज्जि, राजसेवकापि केळिसीलाव अहेसुं । मतमता चत्तारो अपाये पूरेन्ति, देवपरिसा परिहायति ।

सक्को अभिनवे देवपुत्ते अपस्सन्तो “किं नु खो कारण”न्ति आवज्जेन्तो तं कारणं जत्वा “दमेस्सामि न”न्ति महल्लकवण्णं अभिनिम्मिनित्वा जिण्णयानके द्वे तक्कचाटियो आरोपेत्वा द्वे जरगोणे योजेत्वा एकस्मिं छणदिवसे अलङ्कृतहत्थिं अभिरुहित्वा ब्रह्मदत्ते अलङ्कृतनगरं पदक्खिणं करोन्ते पिलोतिकनिवत्थो तं यानकं पाजेन्तो रज्जो अभिमुखो अगमासि । राजा जिण्णयानकं दिस्वा “एतं यानकं अपनेथा”ति वदति । मनुस्सा “कहं, देव, न पस्सामा”ति आहंसु । सक्को अत्तनो आनुभावेन रज्जोयेव दस्सेसि । अथ नं बहुसम्पत्ते तस्मिं तस्स उपरिभागेन पाजेन्तो रज्जो मत्थके एकं चाटिं भिन्दित्वा निवत्तापेन्तो दुतियं भिन्दि । अथस्स सीसतो पट्टाय इतो चितो च तक्कं पग्घरति, सो तेन अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति । अथस्स तं उपट्ठुतभावं जत्वा सक्को यानकं अन्तरधापेत्वा सक्कत्तभावं मापेत्वा वजिरहत्थो आकासे ठत्वा “पाप अधम्मिकराज, किं त्वं महल्लको न भविस्ससि, तव सरीरं जरा न पहरिस्सति, केळिसीलो हुत्वा वुट्ठे विहेठनकम्मं करोसि, एककं तं निस्साय एतं कम्मं कत्वा मतमता अपाये परिपूरेन्ति, मनुस्सा मातापितरो पटिजग्गितुं न लभन्ति । सचे इमम्हा कम्मा न विरमिस्ससि, वजिरेन ते सीसं पदालेस्सामि, मा इतो पट्टायेतं कम्मं अकत्था”ति सन्तज्जेत्वा मातापितूनं गुणं कथेत्वा वुट्ठापचायिककम्मस्स आनिसंसं पकासेत्वा ओवदित्वा सकट्टानमेव अगमासि । राजा ततो पट्टाय तथारूपं कम्मं कातुं चित्तम्पि न उप्पादेसि ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

१०३: “हंसा कोज्जा मयूरा च, हत्थयो पसदा मिगा ।

सब्बे सीहस्स भायन्ति, नत्थि कायस्मि तुल्यता ॥

१०४: “एवमेव मनुस्सेसु, दहरो चेपि पज्जवा ।

सो हि तत्थ महा होति, नेव बालो सरीरवा”ति ॥

तत्थ पसदा मिगाति पसदसङ्घाता मिगा, पसदा मिगा च अवसेसा मिगा चातिपि अत्थो । “पसदमिगा”तिपि पाठो, पसदा मिगाति अत्थो । नत्थि कायस्मि तुल्यताति सरीरे पमाणं नाम नत्थि । यदि भवेय्य, महासरीरा हत्थिनो चेव पसदमिगा च सीहं मारेय्युं, सीहो हंसादयो खुद्दकसरीरेयेव मारेय्य, खुद्दकायेव सीहस्स भायेय्युं, न महन्ता । यस्मा पनेतं नत्थि, तस्मा सब्बेपि ते सीहस्स भायन्ति । सरीरवाति बालो महासरीरोपि महा नाम न होति, तस्मा लकुण्डकभद्वियो सरीरेन खुद्दकोपि मा तं जाणेनपि खुद्दकोति मज्जित्थाति अत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने तेसु भिक्खूसु केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहन्तो अहेसुं । “तदा राजा लकुण्डकभद्वियो अहोसि, सो ताय केळिसीलताय परेसं केळिनिस्सयो जातो, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

केळिसीलजातकवण्णना दुतिया ।

[२०३] ३. खन्धजातकवण्णना

विरूपकखेहि मे मेत्तन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । तं किर जन्ताघरद्वारे कट्टानि फालेन्तं पूतिरुक्खन्तरा निक्खमित्वा एको सप्पो पादङ्गुलियं डंसि, सो तत्थेव मतो । तस्स मतभावो सकलविहारे पाकटो अहोसि । धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको किर भिक्खु जन्ताघरद्वारे कट्टानि फालेन्तो सप्पेन दट्ठो तत्थेव मतो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “सचे सो, भिक्खवे, भिक्खु चत्तारि अहिराजकुलानि आरब्ध मेत्तं अभावयिस्स, न नं सप्पो डंसेय्य । पोराणकतापसापि अनुप्पन्ने बुद्धे चतूसु अहिराजकुलेसु मेत्तं भावेत्वा तानि अहिराजकुलानि निस्साय उप्पज्जनकभयतो मुच्चिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे एकस्मिं गङ्गानिवत्तने अस्समपदं मापेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो इसिगणपरिवृतो विहासि । तदा गङ्गातीरे नानप्पकारा दीघजातिका इसीनं परिपन्थं करोन्ति, येभ्य्येन इसयो जीवितक्खयं पापुणन्ति । तापसा तमतथं बोधिसत्तस्स आरोचेसुं । बोधिसत्तो सब्बे तापसे सन्निपातापेत्वा “सचे तुम्हे चतूसु अहिराजकुलेसु मेत्तं भावेय्याथ, न वो सप्पा डंसेय्युं, तस्मा इतो पट्ठाय चतूसु अहिराजकुलेसु एवं मेत्तं भावेथा”ति वत्वा इमं गाथमाह —

१०५. “विरूपकखेहि मे मेत्तं, मेत्तं एरापथेहि मे ।

छब्बापुत्तेहि मे मेत्तं, मेत्तं कण्हागोतमकेहि चा”ति ॥

तत्थ **विरूपकखेहि मे मेत्तन्ति** विरूपकखनागराजकुलेहि सद्धिं मय्हं मेत्तं । **एरापथा**दीसुपि एसेव नयो । एतानिपि हि एरापथनागराजकुलं छब्बापुत्तनागराजकुलं कण्हागोतमकनागराजकुलन्ति नागराजकुलानेव ।

एवं चत्तारि नागराजकुलानि दस्सेत्वा “सचे तुम्हे एतेसु मेत्तं भावेतुं सक्खिस्सथ, दीघजातिका वो न डंसिस्सन्ति न विहेठेस्सन्ती”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

“अपादकेहि मे मेत्तं, मेत्तं द्विपादकेहि मे ।

चतुप्पदेहि मे मेत्तं, मेत्तं बहुप्पदेहि मे”ति ॥

तत्थ पठमपदेन ओदिस्सकं कत्वा सब्बेसु अपादकेसु दीघजातिकेसु चेव मच्छेसु च मेत्ताभावना दस्सिता, दुतियपदेन मनुस्सेसु चेव पक्खिजातेसु च, ततियपदेन हत्थिअस्सादीसु सब्बचतुप्पदेसु, चतुत्थपदेन विच्छिक्कसतपदिउच्चालिङ्गपाणकमक्कटकादीसु ।

एवं सरूपेन मेत्ताभावनं दस्सेत्वा इदानीं आयाचनवसेन दस्सेन्तो इमं गाथमाह —

“मा मं अपादको हिंसि, मा मं हिंसि द्विपादको ।
मा मं चतुष्पदो हिंसि, मा मं हिंसि बहुष्पदो”ति ॥

तत्थ **मा मन्ति** एतेसु अपादकादीसु कोचि एकोपि मा मं हिंसतु, मा विहेठेतूति एवं आयाचन्ता मेत्तं भावेथाति अत्थो ।

इदानीं अनोदिस्सकवसेन मेत्ताभावनं दस्सेन्तो इमं गाथमाह —

“सब्बे सत्ता सब्बे पाणा, सब्बे भूता च केवला ।
सब्बे भद्रानि पस्सन्तु, मा कञ्चि पापमागमा”ति ॥

तत्थ तण्हादिट्ठिवसेन वट्टे पञ्चसु खन्धेसु आसत्ता विसत्ता लग्गा लग्गिताति **सत्ता**, अस्सासपस्सासपवत्तनसङ्घातेन पाणनवसेन **पाणा**, भूतभावितनिब्बत्तनवसेन **भूता**ति एवं वचनमत्तविसेसो वेदितब्बो । अविसेसेन पन सब्बानिपेतानि पदानि सब्बसत्तसङ्गाहकानेव । **केवला**ति सकला । इदं सब्बसदस्सेव हि परियायवचनं । **भद्रानि पस्सन्तु**ति सब्बेपेते सत्ता भद्रानि साधूनि कल्याणानेव पस्सन्तु । **मा कञ्चि पापमागमा**ति एतेसु कञ्चि एकं सत्तम्पि पापं लामकं दुक्खं मा आगमा, मा आगच्छतु मा पापुणातु, सब्बे अवेरा अब्यापज्जा सुखी निहुक्खा होन्तूति ।

एवं “सब्बसत्तेसु अनोदिस्सकवसेन मेत्तं भावेथा”ति वत्वा पुन तिण्णं रतनानं गुणे अनुस्सरापेतुं —

१०६. “अप्पमाणो बुद्धो, अप्पमाणो धम्मो ।
अप्पमाणो सङ्गो”ति आह ॥

तत्थ पमाणकरानं किलेसानं अभावेन गुणानञ्च पमाणाभावेन बुद्धरतनं **अप्पमाणं** । **धम्मो**ति नवविधो लोकुत्तरधम्मो । तस्सपि पमाणं कातुं न सक्काति **अप्पमाणो** । तेन अप्पमाणेन धम्मेन समन्नागतत्ता **सङ्गोपि अप्पमाणो** ।

इति बोधिसत्तो “इमेसं तिण्णं रतनानं गुणे अनुस्सरथा”ति वत्वा तिण्णं रतनानं अप्पमाणगुणतं दस्सेत्वा सप्पमाणे सत्ते दस्सेतुं —

“पमाणवन्तानि सरीसपानि, अहि विच्छिक सतपदी ।
उण्णनाभि सरबू मूसिका”ति आह ॥

तत्थ **सरीसपानी**ति सप्पदीघजातिकानं नामं । ते हि सरन्ता गच्छन्ति, सिरेन वा सपन्तीति सरीसपा । “**अही**”तिआदि तेसं सरूपतो निदस्सनं । तत्थ **उण्णनाभी**ति मक्कटको । तस्स हि नाभितो उण्णासदिसं सुत्तं निक्खमति, तस्मा “उण्णनाभी”ति वुच्चति । **सरबू**ति घरगोळिका ।

इति बोधिसत्तो “यस्मा एतेसं अन्तोरागादयो पमाणकरा धम्मा अत्थि, तस्मा तानि सरीसपादीनि पमाणवन्तानी”ति दस्सेत्वा “अप्पमाणानं तिण्णं रतनानं आनुभावेन इमे पमाणवन्ता सत्ता रत्तिन्दिवं परित्तकम्मं करोन्तूति एवं तिण्णं रतनानं

गुणे अनुस्सरथा”ति वत्वा ततो उत्तरि कत्तब्बं दस्सेतुं इमं गाथमाह —

“कता मे रक्खा कता मे परिता, पटिक्कमन्तु भूतानि ।
सोहं नमो भगवतो, नमो सत्तन्नं सम्मासम्बुद्धान”न्ति ॥

तत्थ कता मे रक्खाति मया रतनत्तयगुणे अनुस्सरन्तेन अत्तनो रक्खा गुत्ति कता । कता मे परिताति परिताणम्पि मे अत्तनो कतं । पटिक्कमन्तु भूतानीति मयि अहितज्झासयानि भूतानि पटिक्कमन्तु अपगच्छन्तु । सोहं नमो भगवतोति सो अहं एवं कतपरित्तो अतीतस्स परिनिब्बुतस्स सब्बस्सपि बुद्धस्स भगवतो नमो करोमि । नमो सत्तन्नं सम्मासम्बुद्धानन्ति विसेसेन पन अतीते पटिपाटिया परिनिब्बुतानं सत्तन्नं सम्मासम्बुद्धानं नमो करोमीति ।

एवं “नमक्कारं करोन्तापि सत्त बुद्धे अनुस्सरथा”ति बोधिसत्तो इसिगणस्स इमं परित्तं बन्धित्वा अदासि । आदितो पन पट्टाय द्वीहि गाथाहि चतूसु अहिराजकुलेसु मेत्ताय दीपितत्ता ओदिस्सकानोदिस्सकवसेन वा द्विन्नं मेत्ताभावनां दीपितत्ता इदं परित्तं इध वुत्तन्ति वेदितब्बं, अज्जं वा कारणं परियेसितब्बं । ततो पट्टाय इसिगणो बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा मेत्तं भावेसि, बुद्धगुणे अनुस्सरि । एवमेतेसु बुद्धगुणे अनुस्सरन्तेसुयेव सब्बे दीघजातिका पटिक्कमिंसु । बोधिसत्तोपि ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा इसिगणो बुद्धपरिसा अहोसि, गणसत्था पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

खन्धजातकवण्णना ततिया ।

[२०४] ४. वीरकजातकवण्णना

अपि वीरक पस्सेसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सुगतालयं आरब्ध कथेसि । देवदत्तस्स परिसं गहेत्वा आगतेसु हि थेरेसु सत्था “सारिपुत्त, देवदत्तो तुम्हे दिस्वा किं अकासी”ति पुच्छित्वा “सुगतालयं, भन्ते, दस्सेसी”ति वुत्ते “न खो, सारिपुत्त, इदमेव देवदत्तो मम अनुकिरियं करोन्तो विनासं पत्तो, पुब्बेपि विनासं पापुणी”ति वत्वा थेरेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे उदककाकयोनिं निब्बत्तित्वा एकं सरं उपनिस्साय वसि, “वीरको”तिस्स नामं अहोसि । तदा कासिरट्ठे दुब्भिक्खं अहोसि, मनुस्सा काकभत्तं वा दातुं यक्खनागबलिकम्मं वा कातुं नासक्खिंसु । छातकरट्ठतो काका येभ्य्येन अरज्जं पविसिंसु । तत्थेको बाराणसिवासी सविट्ठको नाम काको काकिं आदाय वीरकस्स वसनट्ठानं गन्त्वा तं सरं निस्साय एकमन्ते वासं कप्पेसि । सो एकदिवसं तस्मिं सरे गोचरं गणहन्तो वीरकं सरं ओतरित्वा मच्छे खादित्वा पच्चुत्तरित्वा सरीरं सुक्खापेत्तं दिस्वा “इमं उदककाकं निस्साय सक्का बहू मच्छे लब्धुं, इमं उपट्ठहिस्सामी”ति तं उपसङ्कमित्वा “किं, सम्मा”ति वुत्ते “इच्छामि तं सामि उपट्ठहितु”न्ति वत्वा “साधू”ति तेन सम्पटिच्छितो ततो पट्टाय उपट्ठासि । वीरकोपि ततो पट्टाय अत्तनो यापनमत्तं खादित्वा मच्छे उद्धरित्वा सविट्ठकस्स देति । सोपि अत्तनो यापनमत्तं खादित्वा सेसं काकिया देति ।

तस्स अपरभागे मानो उप्पज्जि — “अयम्पि उदककाको काळको, अहम्पि काळको, अक्खितुण्डपादेहिपि एतस्स च मय्हज्ज नानाकरणं नत्थि, इतो पट्टाय इमिना गहितमच्छेहि मय्हं कम्मं नत्थि, अहमेव गणहिस्सामी”ति । सो वीरकं

उपसङ्कमित्वा “सम्म, इतो पट्टाय अहमेव सरं ओतरित्वा मच्छे गण्हिस्सामी”ति वत्वा “न त्वं, सम्म, उदकं ओतरित्वा मच्छे गण्हनककुले निब्बत्तो, मा नस्सी”ति तेन वारियमानोपि वचनं अनादित्वा सरं ओरुह उदकं पविसित्वा उम्मुज्जमानो सेवालं छिन्दित्वा निक्खमितुं नासक्खि, सेवालन्तरे लग्गि, अग्गतुण्डमेव पज्जायि। सो निरस्सासो अन्तोउदकेयेव जीवितक्खयं पापुणि। अथस्स भरिया आगमनं अपस्समाना तं पवत्तिं जाननत्थं वीरकस्स सन्तिकं गन्त्वा “सामि, सविट्ठको न पज्जायति, कहं नु खो सो”ति पुच्छमाना पठमं गाथमाह —

१०७. “अपि वीरक पस्सेसि, सकुणं मज्जुभाणकं।
मयूरगीवसङ्कासं, पतिं मय्हं सविट्ठक”न्ति॥

तत्थ अपि, वीरक, पस्सेसीति, सामि वीरक, अपि पस्ससि। मज्जुभाणकन्ति मज्जुभाणिनं। सा हि रागवसेन “मधुरस्सरो मे पती”ति मज्जति, तस्मा एवमाह। मयूरगीवसङ्कासन्ति मोरगीवसमानवण्णं।

तं सुत्वा वीरको “आम, जानामि ते सामिकस्स गतट्ठान”न्ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

१०८. “उदकथलचरस्स पक्खिनो, निच्चं आमकमच्छभोजिनो।
तस्सानुकरं सविट्ठको, सेवाले पलिगुण्ठितो मतो”ति॥

तत्थ उदकथलचरस्साति उदके च थले च चरितुं समत्थस्स। पक्खिनोति अत्तानं सन्थाय वदति। तस्सानुकरन्ति तस्स अनुकरोन्तो। सेवाले पलिगुण्ठितो मतोति उदकं पविसित्वा सेवालं छिन्दित्वा निक्खमितुं असक्कोन्तो सेवालपरियोनद्धो अन्तोउदकेयेव मतो, पस्स, एतस्स तुण्डं दिस्सतीति। तं सुत्वा काकी परिदेवित्वा बाराणसिमेव अगमासि।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सविट्ठको देवदत्तो अहोसि, वीरको पन अहमेव अहोसि”न्ति।

वीरकजातकवण्णना चतुत्था।

[२०५] ५. गङ्गेय्यजातकवण्णना

सोभति मच्छो गङ्गेय्योति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो द्वे दहरभिक्षू आरब्भ कथेसि। ते किर सावत्थिवासिनो कुलपुत्ता सासने पब्बजित्वा असुभभावनं अनुनुयुज्जित्वा रूपपसंसका हुत्वा रूपं उपलाळेन्ता विचरिंसु। ते एकदिवसं “त्वं न सोभसि, अहं सोभामी”ति रूपं निस्साय उप्पन्नविवादा अविदूरे निसिन्नं एकं महल्लकत्थेरं दिस्वा “एसो अम्हाकं सोभनभावं वा असोभनभावं वा जानिस्सती”ति तं उपसङ्कमित्वा “भन्ते, को अम्हेसु सोभनो”ति पुच्छिंसु। सो “आवुसो, तुम्हेहि अहमेव सोभनतरो”ति आह। दहरा “अयं महल्लको अम्हेहि पुच्छितं अकथेत्वा अपुच्छितं कथेती”ति तं परिभासित्वा पक्कमिंसु। सा तेसं किरिया भिक्षुसङ्घे पाकटा जाता। अथेकदिवसं धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको महल्लको थेरो किर ते रूपनिस्सितके दहरे लज्जापेसी”ति। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इमे द्वे दहरा इदानेव रूपपसंसका, पुब्बेपेते रूपमेव उपलाळेन्ता विचरिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गङ्गातीरे रुक्खदेवता अहोसि । तदा गङ्गायमुनानं समागमद्धाने गङ्गेय्यो च यामुनेय्यो च द्वे मच्छा “अहं सोभामि, त्वं न सोभसी”ति रूपं निस्साय विवदमाना अविदूरे गङ्गातीरे कच्छपं निपन्नं दिस्वा “एसो अम्हाकं सोभनभावं वा असोभनभावं वा जानिस्सती”ति तं उपसङ्गमित्वा “किं नु खो, सम्म कच्छप, गङ्गेय्यो सोभति, उदाहु यामुनेय्यो”ति पुच्छिंसु । कच्छपो “गङ्गेय्योपि सोभति, यामुनेय्योपि सोभति, तुम्हेहि पन द्वीहि अहमेव अतिरेकतरं सोभामी”ति इममत्थं पकासेन्तो पठमं गाथमाह —

१०९. “सोभति मच्छो गङ्गेय्यो, अथो सोभति यामुनो ।
चतुप्पदोयं पुरिसो, निग्रोधपरिमण्डलो ।
ईसकायतगीवो च, सब्बेव अतिरोचती”ति ॥

तत्थ चतुप्पदोयन्ति चतुप्पदो अयं । पुरिसोति अत्तानं सन्धाय वदति । निग्रोधपरिमण्डलोति सुजातो निग्रोधो विय परिमण्डलो । ईसकायतगीवोति रथीसा विय आयतगीवो । सब्बेव अतिरोचतीति एवं सण्ठानसम्पन्नो कच्छपो सब्बेव अतिरोचति, अहमेव सब्बे तुम्हे अतिक्कमित्वा सोभामीति वदति ।

मच्छा तस्स कथं हुत्वा “अम्भो! पापकच्छप अम्हेहि पुच्छितं अकथेत्वा अज्जमेव कथेसी”ति वत्वा दुतियं गाथमाह

११०. “यं पुच्छितो न तं अक्खासि, अज्जं अक्खासि पुच्छितो ।
अत्थप्पसंसको पोसो, नायं अस्माक रुच्चती”ति ॥

तत्थ अत्तप्पसंसकोति अत्तानं पसंसनसीलो अत्तुक्कंसको पोसो । नायं अस्माक रुच्चतीति अयं पापकच्छपो अम्हाकं न रुच्चति न खमतीति कच्छपस्स उपरि उदकं खिपित्वा सकट्टानमेव गर्मिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा द्वे मच्छा द्वे दहरभिकखू अहेसुं, कच्छपो महल्लको, इमस्स कारणस्स पच्चक्खकारिका गङ्गातीरे निब्बत्तरुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गङ्गेय्यजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२०६] ६. कुरुङ्गमिगजातकवण्णना

इङ्ग वट्टमयं पासन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्भ कथेसि । तदा हि सत्था “देवदत्तो वधाय परिसक्कती”ति सुत्वा “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदनेव मय्हं वधाय परिसक्कति, पुब्बेपि परिसक्कियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कुरुङ्गमिगो हुत्वा अरज्जे एकस्स सरस्स अविदूरे एकस्मिं गुम्बे वासं कप्पेसि । तस्सेव सरस्स अविदूरे एकस्मिं रुक्खगगे सतपत्तो, सरस्मिं पन कच्छपो वासं कप्पेसि । एवं ते तयोपि सहायका अज्जमज्जं पियसंवासं वसिंसु । अथेको मिगलुद्दको अरज्जे चरन्तो पानीयतित्थे बोधिसत्तस्स पदवलज्जं दिस्वा लोहनिगळसदिसं वट्टमयं पासं ओढुत्वा अगमासि । बोधिसत्तो पानीयं पातुं आगतो पठमयामेयेव पासे बज्झित्वा बद्धरवं रवि । तस्स तेन सहेन रुक्खगगतो सतपत्तो उदकतो च कच्छपो आगन्त्वा “किं नु खो कातब्ब”न्ति मन्तयिंसु । अथ

सतपत्तो कच्छपं आमन्तेत्वा “सम्म, तव दन्ता अत्थि, त्वं इमं पासं छिन्द, अहं गन्त्वा यथा सो नागच्छति, तथा करिस्सामि, एवं अम्हेहि द्वीहिपि कतपरक्कमेन सहायो नो जीवितं लभिस्सती”ति इममत्थं पकासेन्तो पठमं गाथमाह —

१११. “इङ्ग वट्टमयं पासं, छिन्द दन्तेहि कच्छप ।

अहं तथा करिस्सामि, यथा नेहिति लुद्धको”ति ॥

अथ कच्छपो चम्मवरत्तं खादितुं आरभि, सतपत्तो लुद्धकस्स वसनगामं गतो अविदूरे रुक्खे निसीदि । लुद्धको पच्चूसकालेयेव सत्तिं गहेत्वा निक्खमि । सकुणो तस्स निक्खमनभावं जत्वा वस्सित्वा पक्खे पप्फोटेत्वा तं पुरिमद्वारेन निक्खमन्तं मुखे पहरि । लुद्धो “काळकण्णिना सकुणेनम्हि पढटो”ति निवत्तित्वा थोकं सयित्वा पुन सत्तिं गहेत्वा उट्ठासि । सकुणो “अयं पठमं पुरिमद्वारेन निक्खन्तो इदानीं पच्छिमद्वारेन निक्खमिस्सती”ति जत्वा गन्त्वा पच्छिमगेहे निसीदि । लुद्धोपि “पुरिमद्वारेन मे निक्खन्तेन काळकण्णी सकुणो दिट्ठो, इदानीं पच्छिमद्वारेन निक्खमिस्सामी”ति पच्छिमद्वारेन निक्खमि, सकुणो पुन वस्सित्वा गन्त्वा मुखे पहरि । लुद्धो “पुनपि काळकण्णीसकुणेन पढटो, न दानि मे एस निक्खमितुं देती”ति निवत्तित्वा याव अरुणुग्गमना सयित्वा अरुणुग्गमनवेलाय सत्तिं गहेत्वा निक्खमि । सकुणो वेगेन गन्त्वा “लुद्धो आगच्छती”ति बोधिसत्तस्स कथेसि ।

तस्मिं खणे कच्छपेन एकमेव चम्मवद्धं ठपेत्वा सेसवरत्ता खादिता होन्ति । दन्ता पनस्स पतनाकारप्पत्ता जाता, मुखतो लोहितं पग्घरति । बोधिसत्तो लुद्धपुत्तं सत्तिं गहेत्वा असनिवेगेन आगच्छन्तं दिस्वा तं वद्धं छिन्दित्वा वनं पाविसि, सकुणो रुक्खगगे निसीदि, कच्छपो पन दुब्बलत्ता तत्थेव निपज्जि । लुद्धो कच्छपं गहेत्वा पसिब्बके पक्खिपित्वा एकस्मिं खाणुके लग्गेसि । बोधिसत्तो निवत्तित्वा ओलोकेन्तो कच्छपस्स गहितभावं जत्वा “सहायस्स जीवितदानं दस्सामी”ति दुब्बलो विय हुत्वा लुद्धस्स अत्तानं दस्सेसि । सो “दुब्बलो एस भविस्सति, मारेस्सामि न”न्ति सत्तिं आदाय अनुबन्धि । बोधिसत्तो नातिदूरे नाच्चासन्ने गच्छन्तो तं आदाय अरज्जं पाविसि, दूरं गतभावं जत्वा पदं वज्जेत्वा अज्जेन मग्गेन वातवेगेन गन्त्वा सिङ्गेन पसिब्बकं उक्खिपित्वा भूमियं पातेत्वा फालेत्वा कच्छपं नीहरि । सतपत्तोपि रुक्खा ओतरि । बोधिसत्तो द्विन्नम्पि ओवादं ददमानो “अहं तुम्हे निस्साय जीवितं लभिं, तुम्हेहि सहायकस्स कत्तब्बं मय्हं कत्तं, इदानीं लुद्धो आगन्त्वा तुम्हे गण्हेय्य, तस्मा, सम्म सतपत्त, त्वं अत्तनो पुत्तके गहेत्वा अज्जत्थ याहि, त्वम्पि, सम्म कच्छप, उदकं पविसाही”ति आह । ते तथा अकंसु ।

सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुत्तियं गाथमाह —

११२. “कच्छपो पाविसी वारिं, कुरुङ्गो पाविसी वनं ।

सतपत्तो दुमग्गम्हा, दूरे पुत्ते अपानयी”ति ॥

तत्थ अपानयीति आनयि, गहेत्वा अगमासीति अत्थो ।

लुद्धोपि तं ठानं आगन्त्वा कज्जि अपस्सित्वा छिन्नपसिब्बकं गहेत्वा दोमनस्सप्पत्तो अत्तनो गेहं अगमासि । ते तयोपि सहाया यावजीवं विस्सासं अच्छिन्दित्वा यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुद्धको देवदत्तो अहोसि, सतपत्तो सारिपुत्तो, कच्छपो मोगल्लानो, कुरुङ्गमिगो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुरुङ्गमिगजातकवण्णना छट्ठा ।

[२०७] ७. अस्सकजातकवण्णना

अयमस्सकराजेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । सो हि भिक्खु सत्थारा “सच्चं किर, त्वं भिक्खु, उक्कण्ठितोसी”ति पुट्ठो “सच्च”न्ति वत्वा “केन उक्कण्ठापितोसी”ति वुत्ते “पुराणदुतियिकाया”ति आह । अथ नं सत्था “न इदानेव तस्सा भिक्खु इत्थिया तयि सिनेहो अत्थि, पुब्बेपि त्वं तं निस्साय महादुक्खं पत्तो”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कासिरट्ठे पाटलिनगरे अस्सको नाम राजा रज्जं कारेसि । तस्स उपरी नाम अग्गमहेसी पिया अहोसि मनापा अभिरूपा दस्सनीया पासादिका अतिक्कन्ता मानुसवण्णं, अपत्ता दिब्बवण्णं । सा कालमकासि, तस्सा कालकिरियाय राजा सोकाभिभूतो अहोसि दुक्खी दुम्मनो । सो तस्सा सरीरं दोणियं निपज्जापेत्वा तेलकललं पक्खिपापेत्वा हेट्ठामञ्चे ठपापेत्वा निराहारो रोदमानो परिदेवमानो निपज्जि । मातापितरो अवसेसजातका मित्तामच्चब्राह्मणगहपतिकादयोपि “मा सोचि, महाराज, अनिच्चा सङ्घारा”तिआदीनि वदन्ता सज्जापेतुं नासक्खिंसु । तस्स विलपन्तस्सेव सत्त दिवसा अतिक्कन्ता । तदा बोधिसत्तो पज्जाभिज्जअट्ठसमापत्तिलाभी तापसो हुत्वा हिमवन्तपदेसे विहरन्तो आलोकं वट्ठेत्वा दिब्बेन चक्खुना जम्बुदीपं ओलोकेन्तो तं राजानं तथा परिदेवमानं दिस्वा “एतस्स मया अवस्सयेन भवितब्ब”न्ति इद्धानुभावेन आकासे उप्पत्तित्वा रज्जो उय्याने ओतरित्वा मङ्गलसिलापट्ठे कञ्चनपटिमा विय निसीदि ।

अथेको पाटलिनगरवासी ब्राह्मणमाणवो उय्यानं गतो बोधिसत्तं दिस्वा वन्दित्वा निसीदि । बोधिसत्तो तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा “किं, माणव, राजा धम्मिको”ति पुच्छि । “आम, भन्ते, धम्मिको राजा, भरिया पनस्स कालकता, सो तस्सा सरीरं दोणियं पक्खिपापेत्वा विलपमानो निपन्नो, अज्ज सत्तमो दिवसो, किस्स तुम्हे राजानं एवरूपा दुक्खा न मोचेथ, युत्तं नु खो तुम्हादिसेसु सीलवन्तेसु संविज्जमानेसु रज्जो एवरूपं दुक्खं अनुभवितु”न्ति । “न खो अहं, माणव, राजानं जानामि, सचे पन सो आगन्त्वा मं पुच्छेय्य, अहमेवस्स तस्सा निब्बत्तट्ठानं आचिक्खित्वा रज्जो सन्तिकेयेव तं कथापेय्य”न्ति । “तेन हि, भन्ते, याव राजानं आनेमि, ताव इमेव निसीदथा”ति माणवो बोधिसत्तस्स पटिज्जं गहेत्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेत्वा “तस्स दिब्बचक्खुकस्स सन्तिकं गन्तुं वट्ठती”ति आह ।

राजा “उपरिं किर दट्ठं लभिस्सामी”ति तुट्ठमानसो रथं अभिरुहित्वा तत्थ गन्त्वा बोधिसत्तं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो — “सच्चं किर तुम्हे देविया निब्बत्तट्ठानं जानाथा”ति पुच्छि । “आम, महाराजा”ति । “कत्थ निब्बत्ता”ति? “सा खो, महाराज, रूपस्मियेव मत्ता पमादमागम्म कल्याणकम्मं अकत्वा इमस्मियेव उय्याने गोमयपाणकयोनियं निब्बत्ता”ति । “नाहं सद्धामी”ति । “तेन हि ते दस्सेत्वा कथापेमी”ति । “साधु कथापेथा”ति । बोधिसत्तो अत्तनो आनुभावेन “उभोपि गोमयपिण्डं वट्ठयमाना रज्जो पुरतो आगच्छन्तू”ति तेसं आगमनं अकासि । ते तथेव आगमिंसु । बोधिसत्तो तं दस्सेन्तो “अयं ते, महाराज, उपरिदेवी, तं जहित्वा गोमयपाणकस्स पच्छतो पच्छतो गच्छति, पस्सथ न”न्ति आह । भन्ते “उपरी नाम गोमयपाणकयोनियं निब्बत्तिस्सती”ति न सद्धामह”न्ति । “कथापेमि नं, महाराजा”ति । “कथापेथ, भन्ते”ति ।

बोधिसत्तो अत्तनो आनुभावेन तं कथापेन्तो “उपरी”ति आह । सा मनुस्सभासाय “किं, भन्ते”ति आह । “त्वं अतीतभवे का नाम अहोसी”ति? “भन्ते, अस्सकरज्जो अग्गमहेसी उपरी नाम अहोसि”न्ति । “किं पन ते इदानि अस्सकराजा पियो, उदाहु गोमयपाणको”ति? “भन्ते, सो मय्हं पुरिमजातिया सामिको, तदा अहं इमस्मिं उय्याने तेन सद्धिं रूपसद्दगन्धरसफोटुब्बे अनुभवमाना विचरिं । इदानि पन मे भवसङ्खेपगतकालतो पट्ठाय सो किं होति, अहज्झि इदानि

अस्सकराजानं मारेत्वा तस्स गललोहितेन मय्हं सामिकस्स गोमयपाणकस्स पादे मक्खेय्य”न्ति वत्वा परिसमज्जे मनुस्सभासाय इमा गाथा अवोच —

११३. “अयमस्सकराजेन, देसो विचरितो मया ।
अनुकामय कामेन, पियेन पतिना सह ॥

११४. “नवेन सुखदुक्खेन, पोराणं अपिधीयति ।
तस्मा अस्सकरज्जाव, कीटो पियतरो ममा”ति ॥

तत्थ अयमस्सकराजेन, देसो विचरितो मयाति अयं रमणीयो उय्यानपदेसो पुब्बे मया अस्सकराजेन सद्धिं विचरितो । अनुकामय कामेनाति अनूति निपातमत्तं, मया तं कामयमानाय तेन मं कामयमानेन सहाति अत्थो । पियेनाति तस्मिं अत्तभावे पियेन । नवेन सुखदुक्खेन, पोराणं अपिधीयतीति, भन्ते, नवेन हि सुखेन पोराणं सुखं, नवेन च दुक्खेन पोराणं दुक्खं पिधीयति पटिच्छादीयति, एसा लोकस्स धम्मताति दीपेति । तस्मा अस्सकरज्जाव, कीटो पियतरो ममाति यस्मा नवेन पोराणं पिधीयति, तस्मा मम अस्सकराजतो सतगुणेन सहस्सगुणेन कीटोव पियतरोति ।

तं सुत्वा अस्सकराजा विष्पटिसारी हुत्वा तत्थ ठितोव कुणपं नीहरापेत्वा सीसं न्हत्वा बोधिसत्तं वन्दित्वा नगरं पविसित्वा अज्जं अग्गमहेसिं कत्वा धम्मेन रज्जं कारेसि । बोधिसत्तोपि राजानं ओवदित्वा निस्सोकं कत्वा हिमवन्तमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा उपरी पुराणदुतियिका अहोसि, अस्सकराजा उक्कण्ठितो भिक्षु, माणवो सारिपुत्तो, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अस्सकजातकवण्णना सत्तमा ।

[२०८] ८. सुसुमारजातकवण्णना

अलं मेतेहि अम्बेहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । तदा हि सत्था “देवदत्तो वधाय परिसक्कती”ति सुत्वा “न, भिक्षवे, इदानेव देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कति, पुब्बेपि परिसक्कियेव, सन्तासमत्तम्पि पन कातुं न सक्खी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते हिमवन्तपदेसे बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा नागबलो थामसम्पन्नो महासरीरो सोभगपत्तो हुत्वा गङ्गानिवत्तने अरज्जायतने वासं कप्पेसि । तदा गङ्गाय एको सुसुमारो वसि । अथस्स भरिया बोधिसत्तस्स सरीरं दिस्वा तस्स हृदयमंसं दोहळं उप्पादेत्वा सुसुमारं आह — “अहं सामि, एतस्स कपिराजस्स हृदयमंसं खादितुकामा”ति । “भद्रे, मयं जलगोचरा, एसो थलगोचरो, किन्ति नं गण्हितुं सक्खिस्सामा”ति । “येन केनचि उपायेन गण्ह, सचे न लभिस्सामि, मरिस्सामी”ति । “तेन हि मा सोचि, अत्थेको उपायो, खादापेस्सामि तं तस्स हृदयमंसं”न्ति सुसुमारिं समस्सासेत्वा बोधिसत्तस्स गङ्गाय पानीयं पिवित्वा गङ्गातीरे निसिन्नकाले सन्निकं गन्त्वा एवमाह — “वानरिन्द, इमस्मिं पदेसे कसायफलानि खादन्तो किं त्वं निविट्ठुद्वानेयेव चरसि, पारगङ्गाय अम्बलबुजादीनं मधुरफलानं अन्तो नत्थि, किं ते तत्थ गन्त्वा फलाफलं खादितुं न वट्ठती”ति? “कुम्भीलराज, गङ्गा महोदका वित्थिण्णा, कथं तत्थ गमिस्सामी”ति?

“सचे इच्छसि, अहं तं मम पिड्ढिं आरोपेत्वा नेस्सामी”ति । सो सद्वहित्वा “साधू”ति सम्पटिच्छि । “तेन हि एहि पिड्ढिं मे अभिरूहा”ति च वुत्ते तं अभिरूहि । सुसुमारो थोकं नेत्वा उदके ओसीदापेसि ।

बोधिसत्तो “सम्म, उदके मं ओसीदापेसि, किं नु खो एत”न्ति आह । “नाहं तं धम्मसुधम्मताय गहेत्वा गच्छामि, भरियाय पन मे तव हृदयमंसे दोहळो उप्पन्नो, तमहं तव हृदयं खादापेतुकामो”ति । “सम्म, कथेन्तेन ते सुन्दरं कतं । सचे हि अम्हाकं उदरे हृदयं भवेय्य, साखगोसु चरन्तानं चुण्णविचुण्णं भवेय्या”ति । “कहं पन तुम्हे ठपेथा”ति? बोधिसत्तो अविदूरे एकं उदुम्बरं पक्कफलपिण्डिसञ्चन्तं दस्सेन्तो “पस्सेतानि अम्हाकं हृदयानि एतस्मिं उदुम्बरे ओलम्बन्ती”ति आह । “सचे मे हृदयं दस्ससि, अहं तं न मारेस्सामी”ति । “तेन हि मं एत्थ नेहि, अहं ते रुक्खे ओलम्बन्तं दस्सामी”ति । सो तं आदाय तत्थ अगमासि । बोधिसत्तो तस्स पिड्ढितो उप्पतित्वा उदुम्बररुक्खे निसीदित्वा “सम्म, बाल सुसुमार, इमेसं सत्तानं हृदयं नाम रुक्खगो होती”ति सञ्जी अहोसि, बालोसि, अहं तं वञ्चेसि, तव फलाफलं तवेव होतु, सरीरमेव पन ते महन्तं पञ्जा पन नत्थी”ति वत्वा इममत्थं पकासेन्तो इमा गाथा अवोच —

११५. “अलं मेतेहि अम्बेहि, जम्बूहि पनसेहि च ।

यानि पारं समुद्दस्स, वरं मय्हं उदुम्बरो ॥

११६. “महती वत ते बोन्दि, न च पञ्जा तदूपिका ।

सुसुमार वञ्चितो मेसि, गच्छ दानि यथासुख”न्ति ॥

तत्थ अलं मेतेहीति यानि तथा दीपके निद्धिट्ठानि, एतेहि मय्हं अलं । वरं मय्हं उदुम्बरोति मय्हं अयमेव उदुम्बररुक्खो वरं । बोन्दीति सरीरं । तदूपिकाति पञ्जा पन ते तदूपिका तस्स सरीरस्स अनुच्छविका नत्थि । गच्छ दानि यथासुखन्ति इदानि यथासुखं गच्छ, नत्थि ते हृदयमंसगहणूपायोति अत्थो । सुसुमारो सहस्सं पराजितो विय दुक्खी दुम्मनो पञ्जायन्तोव अत्तनो निवासट्ठानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सुसुमारो देवदत्तो अहोसि, सुसुमारी चिञ्चमाणविका, कपिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुसुमारजातकवण्णना अट्ठमा ।

[२०९] ९. कुक्कुटजातकवण्णना

दिट्ठा मया वने रुक्खाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो धम्मसेनापतिसारिपुत्तत्थेरस्स सद्धिविहारिकं दहरभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो किर अत्तनो सरीरस्स गुत्तिकम्मे छेको अहोसि । “सरीरस्स मे न सुखं भवेय्या”ति भयेन अतिसीतं अच्चुण्हं परिभोगं न करोति, “सीतुण्हेहि सरीरं किलमेय्या”ति भयेन बहि न निक्खमति, अतिकिलिन्नउत्तण्डुलादीनि न भुञ्जति । तस्स सा सरीरगुत्तिकुसलता सङ्गमज्झे पाकटा जाता । भिक्षू धम्मसभायं कथं समुद्वापेसुं — “आवुसो, असुको दहरो किर भिक्षु सरीरगुत्तिकम्मे छेको”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, अयं दहरो इदानेव सरीरगुत्तिकम्मे छेको, पुब्बेपि छेकोव अहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अरञ्जायतने रुक्खदेवता अहोसि । अथेको सकुणलुट्ठको एकं

दीपककुक्कुटमादाय वालरज्जुञ्च यद्विञ्च गहेत्वा अरञ्जे कुक्कुटे बन्धन्तो एकं पलायित्वा अरञ्जं पविट्ठं पोराणकुक्कुटं बन्धितुं आरभि। सो वालपासे कुसलताय अत्तानं बन्धितुं न देति, उट्ठायुट्ठाय निलीयति। लुद्धको अत्तानं साखापल्लवेहि पटिच्छादेत्वा पुनप्पुनं यद्विञ्च पासञ्च ओट्ठेति। कुक्कुटो तं लज्जापेतुकामो मानुसिं वाचं निच्छारेत्वा पठमं गाथमाह —

११७. “दिट्ठा मया वने रुक्खा, अस्सकण्णा विभीटका।
न तानि एवं सक्कन्ति, यथा त्वं रुक्ख सक्कसी”ति॥

तस्सत्थो — सम्म लुद्धक, मया इमस्मिं वने जाता बहू अस्सकण्णा च विभीटका च रुक्खा दिट्ठपुब्बा, तानि पन रुक्खानि यथा त्वं सक्कसि सङ्कमसि इतो चितो च विचरसि, एवं न सक्कन्ति न सङ्कमन्ति न विचरन्तीति।

एवं वत्वा च पन सो कुक्कुटो पलायित्वा अञ्जत्थ अगमासि। तस्स पलायित्वा गतकाले लुद्धको दुतियं गाथमाह —

११८. “पोराणकुक्कुटो अयं, भेत्वा पञ्जरमागतो।
कुसलो वालपासानं, अपक्कमति भासती”ति॥

तत्थ कुसलो वालपासानन्ति वालमयेसु पासेसु कुसलो अत्तानं बन्धितुं अदत्वा अपक्कमति चेव भासति च, भासित्वा च पन पलातोति एवं वत्वा लुद्धको अरञ्जे चरित्वा यथालद्धमादाय गेहमेव गतो।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुद्धको देवदत्तो अहोसि, कुक्कुटो कायगुत्तिकुसलो दहरभिक्षु, तस्स पन कारणस्स पच्चक्खकारिका रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति।

कुक्कुटजातकवण्णना नवमा।

[२१०] १०. कन्दगलकजातकवण्णना

अम्भो को नामयं रुक्खोति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो सुगतालयं आरब्ध कथेसि। तदा हि सत्था “देवदत्तो सुगतालयं अकासी”ति सुत्वा “न, भिक्षुवे, इदमेव देवदत्तो मय्हं अनुकिरियं करोन्तो विनासं पत्तो, पुब्बेपि पापुणियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे रुक्खकोट्टकसकुणयोनियं निब्बत्ति, “खदिरवनियो”तिस्स नामं अहोसि। सो खदिरवनेयेव गोचरं गण्हि, तस्सेको कन्दगलको नाम सहायो अहोसि, सो सिम्बलिपालिभद्वकवने गोचरं गण्हति। सो एकदिवसं खदिरवनियस्स सन्तिकं अगमासि। खदिरवनियो “सहायो मे आगतो”ति कन्दगलकं गहेत्वा खदिरवनं पविसित्वा खदिरखन्धं तुण्डेन पहरित्वा रुक्खतो पाणके नीहरित्वा अदासि। कन्दगलको दिन्ने दिन्ने मधुरपूर्वे विय छिन्दित्वा छिन्दित्वा खादि। तस्स खादन्तस्सेव मानो उप्पज्जि — “अयम्पि रुक्खकोट्टकयोनियं निब्बत्तो, अहम्पि, किं मे एतेन दिन्नगोचरेन, सयमेव खदिरवने गोचरं गण्हिस्सामी”ति। सो खदिरवनियं आह — “सम्म, मा त्वं दुक्खं अनुभवि, अहमेव खदिरवने गोचरं गण्हिस्सामी”ति।

अथ नं सो “हन्द त्वं सम्म, सिम्बलिपालिभद्वकादिवने निस्सारे गोचरगगहणकुले जातो, खदिरा नाम जातसारा थद्धा,

मा ते एतं रुच्ची”ति आह । कन्दगलको “किं दानाहं न रुक्खकोट्टकयोनियं निब्बत्तो”ति तस्स वचनं अनादियित्वा वेगेन गन्त्वा खदिररुक्खं तुण्डेन पहरि । तावदेवस्स तुण्डं भिज्जि, अक्खीनि निक्खमनाकारप्पत्तानि जातानि, सीसं फलितं । सो खन्धे पतिट्ठातुं असक्कोन्तो भूमियं पतित्वा पठमं गाथमाह —

११९. “अम्भो को नामयं रुक्खो, सिन्नपत्तो सकण्टको ।

यत्थ एकप्पहारेन, उत्तमङ्गं विभिज्जित”न्ति ॥

तत्थ अम्भो को नामयं रुक्खोति, भो खदिरवनिय, को नाम अयं रुक्खो । “को नाम सो”तिपि पाठो । सिन्नपत्तोति सुखुमपत्तो । यत्थ एकप्पहारेनाति यस्मिं रुक्खे एकेनेव पहारेन । उत्तमङ्गं विभिज्जितन्ति सीसं भिन्नं, न केवलञ्च सीसं, तुण्डम्पि भिन्नं । सो वेदनाप्पत्तताय खदिररुक्खं “किं रुक्खो नामेसो”ति जानितुं असक्कोन्तो वेदनाप्पत्तो हुत्वा इमाय गाथाय विप्पलपि ।

तं वचनं सुत्वा खदिरवनियो दुतियं गाथमाह —

१२०. “अचारि वतायं वितुदं वनानि, कट्ठङ्गरुक्खेसु असारकेसु ।

अथासदा खदिरं जातसारं, यत्थब्भिदा गरुळो उत्तमङ्गं”न्ति ॥

तत्थ अचारि वतायन्ति अचारि वत अयं । वितुदं वनानीति निस्सारसिम्बलिपालिभद्वकवनानि वितुदन्तो विज्झन्तो । कट्ठङ्गरुक्खेसूति वनकट्ठकोट्टासेसु रुक्खेसु । असारकेसूति निस्सारेसु पालिभद्वकसिम्बलिआदीसु । अथासदा खदिरं जातसारन्ति अथ पोतककालतो पट्टाय जातसारं खदिरं सम्पापुणि । यत्थब्भिदा गरुळो उत्तमङ्गन्ति यत्थब्भिदाति यस्मिं खदिरे अभिन्दि पदालयि । गरुळोति सकुणो । सब्बसकुणानज्हेतं सगारवसप्पतिस्स वचनं ।

इति नं खदिरवनियो वत्वा “भो कन्दगलक, यत्थ त्वं उत्तमङ्गं अभिन्दि, खदिरो नामेसो साररुक्खो”ति आह । सो तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कन्दगलको देवदत्तो अहोसि, खदिरवनियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कन्दगलकजातकवण्णना दसमा ।

नतंदळ्हवग्गो छट्ठो ।

तस्सुद्धानं —

बन्धनागारं केळिसीलं, खण्डं वीरकगङ्गेय्यं ।

कुरुङ्गमस्सकञ्चेव, सुसुमारञ्च कुक्कुटं ।

कन्दगलकन्ति ते दस ॥

७. बीरणथम्भवगो

[२११] १. सोमदत्तजातकवण्णना

अकासि योग्गन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लाळुदायित्थेरं आरब्ध कथेसि । सो हि द्विन्नं तिण्णं जनानं अन्तरे एकवचनम्पि सम्पादेत्वा कथेसुं न सक्कोति, सारज्जबहुलो “अज्जं कथेस्सामी”ति अज्जमेव कथेसि । तस्स तं पवत्ति भिक्खू धम्मसभायं कथेन्ता निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, लाळुदायी इदानेव सारज्जबहुलो, पुब्बेपि सारज्जबहुलोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे अज्जतरस्मिं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सिप्पं उग्गण्हित्वा पुन गेहं आगन्त्वा मातापितूनं दुग्गतभावं जत्वा “परिहीनकुलतो सेट्ठिकुलं पटिट्ठपेस्सामी”ति मातापितरो आपुच्छित्वा बाराणसिं गन्त्वा राजानं उपट्ठासि । सो रज्जा पियो अहोसि मनापो । अथस्स पितुनो “द्वीहियेव गोणेहि कसिं कत्वा जीविकं कप्पेन्तस्स एको गोणो मतो । सो बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा “तात, एको गोणो मतो, कसिकम्मं न पवत्तति, राजानं एकं गोणं याचाही”ति आह । “तात, नचिरस्सेव मे राजा दिट्ठो, इदानेव गोणं याचितुं न युत्तं, तुम्हे याचथा”ति । “तात, त्वं मय्हं सारज्जबहुलभावं न जानासि, अहज्झि द्विन्नं तिण्णं सम्मुखे कथं सम्पादेतुं न सक्कोमि । सचे अहं रज्जो सन्निकं गोणं याचितुं गमिस्सामि, इमम्पि दत्वा आगमिस्सामी”ति । “तात, यं होति, तं होतु, न सक्का मया राजानं याचितुं, अपिच खो पनाहं तुम्हे योग्गं कारेस्सामी”ति । “तेन हि साधु मं योग्गं कारेही”ति ।

बोधिसत्तो पितरं आदाय बीरणथम्भवकसुसानं गन्त्वा तत्थ तत्थ तिणकलापे बन्धित्वा “अयं राजा, अयं उपराजा, अयं सेनापती”ति नामानि कत्वा पटिपाटिया पितु दस्सेत्वा “तात, त्वं रज्जो सन्निकं गन्त्वा ‘जयतु, महाराजा’ति एवं इमं गाथं वत्वा गोणं याचेय्यासी”ति गाथं उग्गण्हापेसि —

“द्वे मे गोणा महाराज, येहि खेत्तं कसामसे ।
तेसु एको मतो देव, दुतियं देहि खत्तिया”ति ॥

ब्राह्मणो एकेन संवच्छरेन इमं गाथं पगुणं कत्वा बोधिसत्तं आह — “तात, सोमदत्त, गाथा मे पगुणा जाता, इदानि अहं यस्स कस्सचि सन्निके वत्तुं सक्कोमि, मं रज्जो सन्निकं नेही”ति । सो “साधु, ताता”ति तथारूपं पण्णाकारं गाहापेत्वा पितरं रज्जो सन्निकं नेसि । ब्राह्मणो “जयतु, महाराजा”ति वत्वा पण्णाकारं अदासि । राजा “अयं ते सोमदत्त ब्राह्मणो किं होती”ति आह । “पिता मे, महाराजा”ति । “केनट्ठेनागतो”ति? तस्मिं खणे ब्राह्मणो गोणयाचनत्थाय गाथं वदन्तो —

“द्वे मे गोणा महाराज, येहि खेत्तं कसामसे ।
तेसु एको मतो देव, दुतियं गण्ह खत्तिया”ति ॥ — आह ।

राजा ब्राह्मणेन विरज्झित्वा कथितभावं जत्वा सितं कत्वा “सोमदत्त, तुम्हाकं गेहे बहू मज्जे गोणा”ति आह । “तुम्हेहि दिन्ना भविस्सन्ति, महाराजा”ति । राजा बोधिसत्तस्स तुस्सित्वा ब्राह्मणस्स सोळस गोणे अलङ्कारभण्डके निवासनगामज्जस्स ब्रह्मदेय्यं दत्वा महन्तेन यसेन ब्राह्मणं उय्योजेसि । ब्राह्मणो सब्बसेतसिन्धवयुत्तं रथं अभिरुह्य महन्तेन परिवारेण गामं अगमासि । बोधिसत्तो पितरा सद्धि रथे निसीदित्वा गच्छन्तो “तात, अहं तुम्हे सकलसंवच्छरं योग्गं कारेसि,

सन्निधानकाले पन तुम्हाकं गोणं रज्जो अदत्था”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१२१. “अकासि योग्गं धुवमप्पमत्तो, संवच्छरं बीरणथम्भकस्मिं ।

ब्याकासि सज्जं परिसं विगह्हा, न निय्यमो तायति अप्पपज्ज”न्ति ॥

तत्थ अकासि योग्गं धुवमप्पमत्तो, संवच्छरं बीरणथम्भकस्मिन्ति, तात, त्वं निच्चं अप्पमत्तो बीरणथम्भमये सुसाने योग्गं अकासि । ब्याकासि सज्जं परिसं विगह्हाति अथ च पन परिसं विगाहित्वा तं सज्जं विअकासि विकारं आपादेसि, परिवत्तेसीति अत्थो । न निय्यमो तायति अप्पपज्जन्ति अप्पहज्जं नाम पुगलं निय्यमो योग्गाचिण्णं चरणं न तायति न रक्खतीति ।

अथस्स वचनं सुत्वा ब्राह्मणो दुतियं गाथमाह —

१२२. “द्वयं याचनको तात, सोमदत्त निगच्छति ।

अलाभं धनलाभं वा, एवंधम्मा हि याचना”ति ॥

तत्थ एवंधम्मा हि याचनाति याचना हि एवंसभावाति ।

सत्था “न, भिक्खवे, लाळुदायी इदानेव सारज्जबहुलो, पुब्बेपि सारज्जबहुलोयेवा”ति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो, सोमदत्तस्स पिता लाळुदायी अहोसि, सोमदत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सोमदत्तजातकवण्णना पठमा ।

[२१२] २. उच्छिट्ठभत्तजातकवण्णना

अज्जो उपरिमो वण्णोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । सो हि भिक्खु सत्थारा “सच्चं किर, त्वं भिक्खु, उक्कण्ठितोसी”ति पुट्ठो “सच्च”न्ति वत्वा “को तं उक्कण्ठापेसी”ति वुत्ते “पुराणदुतियिका”ति आह । अथ नं सत्था “भिक्खु अयं ते इत्थी अनत्थकारिका, पुब्बेपि अत्तनो जारस्स उच्छिट्ठकं भोजेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं ठाने भिक्खुं चरित्वा जीविककप्पके कपणे नटककुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो दुग्गतो दुरूपको हुत्वा भिक्खुं चरित्वा जीविकं कप्पेसि । तदा कासिरट्ठे एकस्मिं गामके एकस्स ब्राह्मणस्स ब्राह्मणी दुस्सीला पापधम्मा अतिचारं चरति । अथेकदिवसं ब्राह्मणे केनचिदेव करणीयेन बहि गते तस्सा जारो तं खणं ओलोकेत्वा तं गेहं पाविसि । सा तेन सद्धिं अतिचरित्वा “मुहुत्तं अच्छ, भुज्जित्वाव गमिस्ससी”ति भत्तं सम्पादेत्वा सूपव्यज्जनसम्पन्नं उण्हभत्तं वट्ठेत्वा “त्वं भुज्जा”ति तस्स दत्त्वा सयं ब्राह्मणस्स आगमनं ओलोकयमाना द्वारे अट्ठासि । बोधिसत्तो ब्राह्मणिया जारस्स भुज्जनट्ठाने पिण्डं पच्चासीसन्तो अट्ठासि ।

तस्मिं खणे ब्राह्मणो गेहाभिमुखो आगच्छति । ब्राह्मणी तं आगच्छन्तं दिस्वा वेगेन पविसित्वा “उट्ठेहि, ब्राह्मणो आगच्छती”ति जारं कोट्ठे ओतारेत्वा ब्राह्मणस्स पविसित्वा निसिन्नकाले फलकं उपनेत्वा हत्थधोवनं दत्त्वा इतरेन भुत्तावसिट्ठस्स सीतभत्तस्स उपरि उण्हभत्तं वट्ठेत्वा ब्राह्मणस्स अदासि । सो भत्ते हत्थं ओतारेत्वा उपरि उण्हं हेट्ठा च भत्तं

सीतलं दिस्वा चिन्तेसि — “इमिना अज्जस्स भुत्ताधिकेन उच्छिट्ठभत्तेन भवितब्ब”न्ति । सो ब्राह्मणिं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१२३. “अज्जो उपरिमो वण्णो, अज्जो वण्णो च हेट्ठिमो ।
ब्राह्मणी त्वेव पुच्छामि, किं हेट्ठा किञ्च उप्परी”ति ॥

तत्थ वण्णोति आकारो । अयज्हि उपरिमस्स उण्हभावं हेट्ठिमस्स च सीतभावं पुच्छन्तो एवमाह । किं हेट्ठा किञ्च उप्परीति वुट्ठितभत्तेन नाम उपरि सीतलेन, हेट्ठा उणहेन भवितब्बं, इदञ्च पन न तादिसं, तेन तं पुच्छामि — “केन कारणेन उपरि भत्तं उण्हं, हेट्ठिमं सीतल”न्ति ।

ब्राह्मणी अत्तना कतकम्मस्स उत्तानभावभयेन ब्राह्मणे पुनप्पुनं कथेन्तेपि तुण्हीयेव अहोसि । तस्मिं खणे नटपुत्तस्स एतदहोसि — “कोट्ठे निसीदापितपापपुरिसेन जारेन भवितब्बं, इमिना गेहस्सामिकेन, ब्राह्मणी पन अत्तना कतकम्मस्स पाकटभावभयेन किञ्चि न कथेति, हन्दाहं इमिस्सा कतकम्मं पकासेत्वा जारस्स कोट्ठके निसीदापितभावं ब्राह्मणस्स कथेमी”ति । सो ब्राह्मणस्स गेहा निक्खन्तकालतो पट्टाय इतरस्स गेहपवेसनं अतिचरणं अगगभत्तभुज्जनं ब्राह्मणिया द्वारे ठत्वा मगं ओलोकनं इतरस्स कोट्ठे ओतारितभावन्ति सब्बं तं पवत्तिं आचिक्खित्वा दुतियं गाथमाह —

१२४. “अहं नटोस्मि भदन्ते, भिक्खकोस्मि इधागतो ।
अयज्हि कोट्ठमोतिण्णो, अयं सो यं गवेससी”ति ॥

तत्थ अहं नटोस्मि, भदन्तेति, सामि, अहं नटजातिको । भिक्खकोस्मि इधागतोति स्वाहं इमं ठानं भिक्खको भिक्खं परियेसमानो आगतोस्मि । अयज्हि कोट्ठमोतिण्णोति अयं पन एतिस्सा जारो इमं भत्तं भुज्जन्तो तव भयेन कोट्ठं ओतिण्णो । अयं सो यं गवेससीति यं त्वं कस्स नु खो इमिना उच्छिट्ठकेन भवितब्बन्ति गवेससि, अयं सो । चूळाय नं गहेत्वा कोट्ठा नीहरित्वा यथा न पुनेवरूपं पापं करोति, तथा अस्स सतिं जनेहीति वत्वा पक्कामि । ब्राह्मणो उभोपि ते यथा नं न पुनेवरूपं पापं करोन्ति, तज्जनपोथनेहि तथा सिक्खापेत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा ब्राह्मणी पुराणदुतियिका अहोसि, ब्राह्मणो उक्कण्ठितो भिक्खु, नटपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

उच्छिट्ठभत्तजातकवण्णना दुतिया ।

[२१३] ३. भरुजातकवण्णना

इसीनमन्तरं कत्वाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजानं आरब्ध कथेसि । भगवतो हि भिक्खुसङ्घस्स च लाभसक्कारो महा अहोसि । यथाह —

“तेन खो पन समयेन भगवा सक्कतो होति गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं । भिक्खुसङ्घोपि खो सक्कतो होति... पे०... परिक्खारानं । अज्जतित्थिया पन परिब्बाजका असक्कता होन्ति... पे०... परिक्खारानं”न्ति (उदा० १४) ।

ते एवं परिहीनलाभसक्कारा अहोरत्तं गुळहसन्निपातं कत्वा मन्तयन्ति “समणस्स गोतमस्स उप्पन्नकालतो पट्टाय मयं हतलाभसक्कारा जाता, समणो गोतमो लाभगयसग्गप्पत्तो जातो, केन नु खो कारणेनस्स एसा सम्पत्ती”ति । तत्रेके एवमाहंसु — “समणो गोतमो सकलजम्बुदीपस्स उत्तमट्टाने भूमिसीसे वसति । तेनस्स लाभसक्कारो उप्पज्जती”ति, सेसा “अत्थेतं कारणं, मयम्पि जेतवनपिट्ठे तिथियारामं कारेमु, एवं लाभिनो भविस्सामा”ति आहंसु । ते सब्बेपि “एवमेत”न्ति सन्निट्ठानं कत्वा “सचेपि मयं रज्जो अनारोचेत्वा आरामं कारेस्साम, भिक्खू वारेस्सन्ति, लज्जं लभित्वा अभिज्जनको नाम नत्थि, तस्मा रज्जो लज्जं दत्वा आरामट्टानं गण्हिस्सामा”ति सम्मन्तेत्वा उपट्टाके याचित्वा रज्जो सतसहस्सं दत्वा “महाराज, मयं जेतवनपिट्ठियं तिथियारामं करिस्साम, सचे भिक्खू ‘कातुं न दस्सामा’ति तुम्हाकं आरोचेन्ति, नेसं पटिवचनं न दातब्ब”न्ति आहंसु । राजा लज्जलोभेन “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

तिथिया राजानं सङ्गण्हित्वा वट्ठुकिं पक्कोसापेत्वा कम्मं पट्टपेसुं, महासद्धो अहोसि । सत्था “के पनेते, आनन्द, उच्चासदमहासद्धा”ति पुच्छि । “अज्जतिथिया, भन्ते, जेतवनपिट्ठियं तिथियारामं कारेन्ति, तत्थेसो सद्धो”ति । “आनन्द, नेतं ठानं तिथियारामस्स अनुच्छविकं, तिथिया उच्चासदकामा, न सक्का तेहि सद्धिं वसितुं”न्ति वत्वा भिक्खुसङ्घं सन्निपातेत्वा “गच्छथ, भिक्खवे, रज्जो आचिक्खित्वा तिथियारामकरणं निवारेथा”ति आह । भिक्खुसङ्घो गन्त्वा रज्जो निवेसनद्वारे अट्ठासि । राजा सङ्घस्स आगतभावं सुत्वापि “तिथियारामं निस्साय आगता भविस्सन्ती”ति लज्जस्स गहितत्ता “राजा गेहे नत्थी”ति वदापेसि । भिक्खू गन्त्वा सत्थु आरोचेसुं । सत्था “लज्जं निस्साय एवं करोती”ति द्वे अगसावके पेसेसि । राजा तेसम्पि आगतभावं सुत्वा तथेव वदापेसि । तेपि आगन्त्वा सत्थु आराचेसुं । सत्था “न इदानि, सारिपुत्त, राजा गेहे निसीदितुं लभिस्सति, बहि निक्खमिस्सती”ति पुनरिदिवसे पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय पज्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं रज्जो निवेसनद्वारं अगमासि । राजा सुत्वा पासादा ओतरित्वा पत्तं गहेत्वा सत्थारं पवेसेत्वा बुद्धप्पमुखस्स सङ्घस्स यागुखज्जकं दत्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था रज्जो एकं परियायधम्मदेसनं आरभन्तो “महाराज, पोराणकराजानो लज्जं गहेत्वा सीलवन्ते अज्जमज्जं कलहं कारेत्वा अत्तनो रट्ठस्स अस्सामिनो हुत्वा महाविनासं पापुणिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते भरुरट्ठे भरुराजा नाम रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो पज्चाभिज्जो अट्ठसमापत्तिलाभी गणसत्था तापसो हुत्वा हिमवन्तपदेसे चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय पज्चसततापसपरिवुतो हिमवन्ता ओतरित्वा अनुपुब्बेन भरुनगरं पत्वा तत्थ पिण्डाय चरित्वा नगरा निक्खमित्वा उत्तरद्वारे साखाविटपसम्पन्नस्स वटरुक्खस्स मूले निसीदित्वा भत्तकिच्चं कत्वा तत्थेव रुक्खमूले वासं कप्पेसि । एवं तस्मिं इसिगणे तत्थ वसन्ते अट्ठमासच्चयेन अज्जो गणसत्था पज्चसतपरिवारो आगन्त्वा नगरे भिक्खाय चरित्वा नगरा निक्खमित्वा दक्खिणद्वारे तादिसस्सेव वटरुक्खस्स मूले निसीदित्वा भत्तकिच्चं कत्वा तत्थ रुक्खमूले वासं कप्पेसि । इति ते द्वेपि इसिगणा तत्थ यथाभिरन्तं विहरित्वा हिमवन्तमेव अगमंसु ।

तेसं गतकाले दक्खिणद्वारे वटरुक्खो सुक्खो । पुनवारे तेसु आगच्छन्तेसु दक्खिणद्वारे वटरुक्खवासिनो पठमतं आगन्त्वा अत्तनो वटरुक्खस्स सुक्खभावं जत्वा भिक्खाय चरित्वा नगरा निक्खमित्वा उत्तरद्वारे वटरुक्खमूलं गन्त्वा भत्तकिच्चं कत्वा तत्थ वासं कप्पेसुं । इतरे पन इसयो पच्छा आगन्त्वा नगरे भिक्खाय चरित्वा अत्तनो रुक्खमूलमेव गन्त्वा भत्तकिच्चं कत्वा वासं कप्पेसुं । ते “न सो तुम्हाकं रुक्खो, अम्हाकं रुक्खो”ति रुक्खं निस्साय अज्जमज्जं कलहं करिंसु, कलहो महा अहोसि । एके “अम्हाकं पठमं वसितट्टानं तुम्हे न लभिस्सथा”ति वदन्ति । एके “मयं इमस्मिं वारे पठमतं इधागता, तुम्हे न लभिस्सथा”ति वदन्ति । इति ते “मयं सामिनो, मयं सामिनो”ति कलहं करोन्ता रुक्खमूलस्सत्थाय राजकुलं अगमंसु । राजा पठमं वुत्थइसिगणज्जेव सामिकं अकासि । इतरे “न दानि मयं इमेहि पराजिताति अत्तानं

वदापेस्सामा”ति दिब्बचक्खुना ओलोकेत्वा एकं चक्कवत्तिपरिभोगं रथपज्जरं दिस्वा आहरित्वा रज्जो लज्जं दत्त्वा “महाराज, अम्हेपि सामिके करोही”ति आहंसु।

राजा लज्जं गहेत्वा “द्वेपि गणा वसन्तू”ति द्वेपि सामिके अकासि। इतरे इसयो तस्स रथपज्जरस्स रथचक्कानि नीहरित्वा लज्जं दत्त्वा “महाराज, अम्हेयेव सामिके करोही”ति आहंसु। राजा तथा अकासि। इसिगणा “अम्हेहि वत्थुकामे च किलेसकामे च पहाय पब्बजितेहि रुक्खमूलस्स कारणा कलहं करोन्तेहि लज्जं ददन्तेहि अयुत्तं कत”न्ति विप्पटिसारिनो हुत्वा वेगेन पलायित्वा हिमवन्तमेव अगमंसु। सकलभरुरट्ठवासिनो देवता एकतो हुत्वा “सीलवन्ते कलहं करोन्तेन रज्जा अयुत्तं कत”न्ति भरुरज्जो कुञ्जित्वा तियोजनसतिकं भरुरट्ठं समुद्वं उब्बत्तेत्वा अरट्ठमकंसु। इति एकं भरुराजानं निस्साय सकलरट्ठवासिनोपि विनासं पत्ताति।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

१२५. “इसीनमन्तरं कत्वा, भरुराजाति मे सुतं।
उच्छिन्नो सह रट्ठेहि, स राजा विभवङ्गतो॥

१२६. “तस्मा हि छन्दागमनं, नप्पसंसन्ति पण्डिता।
अदुट्ठचित्तो भासेय्य, गिरं सच्चुपसंहित”न्ति॥

तत्थ अन्तरं कत्वाति छन्दागतवसेन विवरं कत्वा। भरुराजाति भरुरट्ठे राजा। इति मे सुतन्ति इति मया पुब्बे एतं सुतं। तस्मा हि छन्दागमनन्ति यस्मा हि छन्दागमनं गन्त्वा भरुराजा सह रट्ठेन उच्छिन्नो, तस्मा छन्दागमनं पण्डिता नप्पसंसन्ति। अदुट्ठचित्तोति किलेसेहि अदूसितचित्तो हुत्वा। भासेय्य गिरं सच्चुपसंहितन्ति सभावनिस्सितं अत्थनिस्सितं कारणनिस्सितमेव गिरं भासेय्य। ये हि तत्थ भरुरज्जो लज्जं गणहन्तस्स अयुत्तं एतन्ति पटिकोसन्ता सच्चुपसंहितं गिरं भासिंसु, तेसं ठितट्ठानं नाळिकेरदीपे अज्जापि दीपकसहस्सं पज्जायतीति।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “महाराज, छन्दवसिकेन नाम न भवितब्बं, द्वे पब्बजितगणे कलहं कारेतुं न वट्ठीती”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “अहं तेन समयेन जेट्ठकइसि अहोसि”न्ति, राजा तथागतस्स भत्तकिच्चं कत्वा गतकाले मनुस्से पेसेत्वा तित्थियारामं विद्धंसापेसि, तित्थिया अप्पतिट्ठा अहेसुं।

भरुजातकवण्णना ततिया।

[२१४] ४. पुण्णनदीजातकवण्णना

पुण्णं नदिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पज्जापारमिं आरब्ध कथेसि। एकस्मिज्जि दिवसे धम्मसभायं भिक्खू तथागतस्स पज्जं आरब्ध कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, सम्मासम्बुद्धो महापज्जो पृथुपज्जो हासपज्जो जवनपज्जो तिक्खपज्जो गम्भीरपज्जो निब्बेधिकपज्जो उपायपज्जाय समन्नागतो”ति। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि तथागतो पज्जवा उपायकुसलोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पुरोहितकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि

उगगणित्वा पितु अच्चयेन पुरोहितद्वानं लभित्वा बाराणसिरञ्जो अत्थधम्मनुसासको अहोसि । अपरभागे राजा परिभेदकानं कथं गहेत्वा बोधिसत्तस्स कुब्धो “मा मम सन्तिके वसी”ति बोधिसत्तं बाराणसितो पब्बाजेसि । बोधिसत्तो पुत्तदारं गहेत्वा एकस्मिं कासिकगामके वासं कप्पेसि । अपरभागे राजा तस्स गुणं सरित्वा “मय्हं कञ्चि पेसेत्वा आचरियं पक्कोसितुं न युत्तं, एकं पन गाथं बन्धित्वा पण्णं लिखित्वा काकमंसं पचापेत्वा पण्णञ्च मंसञ्च सेतवत्थेन पलिवेठेत्वा राजमुद्दिकाय लञ्छेत्वा पेसेस्सामि । यदि पण्डितो भविस्सति, पण्णं वाचेत्वा काकमंसभावं जत्वा आगमिस्सति, नो चे, नागमिस्सती”ति “पुण्णं नदि”न्ति इमं गाथं पण्णे लिखि —

१२७. “पुण्णं नदिं येन च पेय्यमाहु, जातं यवं येन च गुह्यमाहु ।

दूरं गतं येन च अक्खयन्ति, सो त्यागतो हन्द च भुञ्ज ब्राह्मणा”ति ॥

तत्थ **पुण्णं नदिं येन च पेय्यमाहु**ति काकपेय्या नदीहि वदन्ता येन पुण्णं नदिं काकपेय्यमाहु, न हि अपुण्णा नदी “काकपेय्या”ति वुच्चति । यदापि नदीतीरे ठत्वा गीवं पसारेत्वा काकेन पातुं सक्का होति, तदा नं “काकपेय्या”ति वदन्ति । **जातं यवं येन च गुह्यमाहु**ति यवन्ति देसनासीसमत्तं, इध पन सब्बम्पि जातं उगगतं सम्पन्नतरुणसस्सं अधिप्पेतं । तज्झि यदा अन्तो पविट्ठकाकं पटिच्छादेतुं सक्कोति, तदा गुह्यतीति गुह्यं । किं गुह्यति? काकं । इति काकस्स गुह्यं काकगुह्यन्ति तं वदमाना काकेन गुह्यवचनस्स कारणभूतेन “गुह्य”न्ति वदन्ति । तेन वुत्तं “येन च गुह्यमाहु”ति । **दूरं गतं येन च अक्खयन्ती**ति दूरं गतं विप्पवुत्थं पियपुगलं यं आगन्त्वा निसिन्नं दिस्वा सचे इत्थन्नामो आगच्छति, वस्स काकाति वा वस्सन्तज्जेव वा सुत्वा “यथा काको वस्सति, इत्थन्नामो आगमिस्सती”ति एवं वदन्ता येन च अक्खयन्ति कथेन्ति मन्तेन्ति, उदाहरन्तीति अत्थो । **सो त्यागतो**ति सो ते आनीतो । **हन्द च भुञ्ज, ब्राह्मणा**ति गण्ह, ब्राह्मण, भुञ्जस्सु नं, खाद इदं काकमंसन्ति अत्थो ।

इति राजा इमं गाथं पण्णे लिखित्वा बोधिसत्तस्स पेसेसि । सो पण्णं वाचेत्वा “राजा मं दड्डुकामो”ति जत्वा दुतियं गाथमाह —

१२८. “यतो मं सरती राजा, वायसम्पि पहेतवे ।

हंसा कोज्वा मयूरा च, असतीयेव पापिया”ति ॥

तत्थ **यतो मं सरती राजा, वायसम्पि पहेतवे**ति यदा राजा वायसमंसं लभित्वा तम्पि पहेतुं मं सरति । **हंसा कोज्वा मयूरा चा**ति यदा पनस्स एते हंसादयो उपनीता भविस्सन्ति, एकानि हंसमंसादीनि लच्छति, तदा मं कस्मा न सरिस्सतीति अत्थो? अट्ठकथायं पन “हंसकोज्जमयूरान”न्ति पाठो । सो सुन्दरतरा, इमेसं हंसादीनं मंसं लभित्वा कस्मा मं न सरिस्सति, सरिस्सतियेवाति अत्थो । **असतीयेव पापिया**ति यं वा तं वा लभित्वा सरणं नाम सुन्दरं, लोकस्मिं पन असतियेव पापिया, असतिकरणंयेव हीनं लामकं, तज्ज अम्हाकं रञ्जो नत्थि । सरति मं राजा, आगमनं मे पच्चासीसति, तस्मा गमिस्सामीति यानं योजापेत्वा गन्त्वा राजानं पस्सि, राजा तुस्सित्वा पुरोहितद्वानेयेव पतिट्ठापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पुरोहितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पुण्णनदीजातकवण्णना चतुत्था ।

[२१५] ५. कच्छपजातकवण्णना

अवधी वत अत्तानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकं आरब्ध कथेसि । वत्थु **महातक्कारिजातके** (जा० १.१३.१०४ आदयो) आवि-भविस्सति । तदा पन सत्था “न, भिक्खवे, कोकालिको इदनेव वाचाय हतो, पुब्बेपि वाचाय हतोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अहोसि । सो पन राजा बहुभाणी अहोसि, तस्मिं कथेन्ते अज्जेसं वचनस्स ओकासो नाम नत्थि । बोधिसत्तो तस्स तं बहुभाणितं वारेतुकामो एकं उपायं उपधारेन्तो विचरति । तस्मिञ्च काले हिमवन्तपदेसे एकस्मिं सरे कच्छपो वसति, द्वे हंसपोतका गोचराय चरन्ता तेन सद्धिं विस्सासं अकंसु । ते दळ्हविस्सासिका हुत्वा एकदिवसं कच्छपं आहंसु — “सम्म कच्छप, अम्हाकं हिमवन्ते चित्तकूटपब्बततले कज्जनगुहायं वसनट्ठानं रमणीयो पदेसो, गच्छसि अम्हाकं सद्धि”न्ति । “अहं किन्ति कत्वा गमिस्सामी”ति? “मयं तं गहेत्वा गमिस्साम, सचे त्वं मुखं रक्खितुं सक्खिस्ससि, कस्सचि किञ्चि न कथेस्ससी”ति । “रक्खिस्सामि, सामि, गहेत्वा मं गच्छथा”ति । ते “साधू”ति वत्वा एकं दण्डकं कच्छपेन डंसापेत्वा सयं तस्स उभो कोटियो डंसित्वा आकासं पक्खन्दिंसु । तं तथा हंसेहि नीयमानं गामदारका दिस्वा “द्वे हंसा कच्छपं दण्डकेन हरन्ती”ति आहंसु ।

कच्छपो “यदि मं सहायका नेन्ति, तुम्हाकं एत्थ किं दुट्ठचेटका”ति वत्तुकामो हंसानं सीघवेगताय बाराणसिनगरे राजनिवेशनस्स उपरिभागं सम्पत्तकाले दट्ठट्ठानतो दण्डकं विस्सज्जेत्वा आकासङ्गणे पतित्वा द्वेभागो अहोसि, “कच्छपो आकासतो पतित्वा द्वेधा भिन्नो”ति एककोलाहलं अहोसि । राजा बोधिसत्तं आदाय अमच्चगणपरिवृतो तं ठानं गन्त्वा कच्छपं दिस्वा बोधिसत्तं पुच्छि — “पण्डित, किन्ति कत्वा एस पतितो”ति? बोधिसत्तो “चिरपटिकङ्खोहं राजानं ओवदितुकामो उपायं उपधारेन्तो चरामि, इमिना कच्छपेन हंसेहि सद्धिं विस्सासो कतो भविस्सति, तेहि इमं ‘हिमवन्तं नेस्ससामा’ति दण्डकं डंसापेत्वा आकासं पक्खन्तेहि भवितब्बं, अथ इमिना कस्सचि वचनं सुत्वा अरक्खितमुखताय किञ्चि वत्तुकामेन दण्डका विस्सट्ठो भविस्सति, एवं आकासतो पतित्वा जीवितक्खयं पत्तेनेव भवितब्बं”न्ति चिन्तेत्वा “आम महाराज, अतिमुखरा नाम अपरियन्तवचना एवरूपं दुक्खं पापुणन्तियेवा”ति वत्वा इमा गाथा अवोच —

१२९. “अवधी वत अत्तानं, कच्छपो ब्याहरं गिरं ।

सुग्गहीतस्मिं कट्ठस्मिं, वाचाय सकियावधि ॥

१३०. “एतम्पि दिस्वा नरवीरियसेट्ठ, वाचं पमुज्जे कुसलं नातिवेलं ।

पस्ससि बहुभाणेन, कच्छपं ब्यसनं गत”न्ति ॥

तत्थ अवधी वताति घातेसि वत । ब्याहरन्ति ब्याहरन्तो । **सुग्गहीतस्मिं कट्ठस्मिन्ति** मुखेन सुट्ठु डंसित्वा गहिते दण्डके । **वाचाय सकियावधीति** अतिमुखरताय अकाले वाचं निच्छारेन्तो दट्ठट्ठानं विस्सज्जेत्वा ताय सकाय वाचाय अत्तानं अवधि घातेसि । एवमेस जीवितक्खयं पत्तो, न अज्जथाति । **एतम्पि दिस्वाति** एतम्पि कारणं दिस्वा । **नरवीरियसेट्ठाति** नरेसु वीरियेन सेट्ठ उत्तमवीरिय राजवर । **वाचं पमुज्जे कुसलं नातिवेलन्ति** सच्चादिपटिसंयुतं कुसलमेव पण्डितो पुरिसो मुज्जेय्य निच्छारेय्य, तम्पि हितं कालयुत्तं, न अतिवेलं, अतिक्कन्तकालं अपरियन्तवाचं न भासेय्य । **पस्ससीति** ननु पच्चक्खतो पस्ससि । **बहुभाणेनाति** बहुभाणेन । **कच्छपं ब्यसनं गतन्ति** एतं कच्छपं

जीवितक्खयं पत्तन्ति ।

राजा “मं सन्धाय भासती”ति जत्वा “अम्हे सन्धाय कथेसि, पण्डिता”ति आह । बोधिसत्तो “महाराज, त्वं वा होहि अज्जो वा, यो कोचि पमाणातिक्कन्तं भासन्तो एवरूपं ब्यसनं पापुणाती”ति पाकटं कत्वा कथेसि । राजा ततो पट्टाय विरमित्वा मन्दभाणी अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कच्छपो कोकालिको अहोसि, द्वे हंसपोतका द्वे महाथेरा, राजा आनन्दो, अमच्चपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कच्छपजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२१६] ६. मच्छजातकवण्णना

न मायमग्गि तपतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । तज्झि भिक्खुं सत्था “सच्चं किर त्वं, भिक्खु, उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छि । “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “केन उक्कण्ठापितोसी”ति पुट्ठो “पुराणदुतियिकाया”ति आह । अथ नं सत्था “अयं ते भिक्खु इत्थी अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं एतं निस्साय सूलने विज्झित्वा अङ्गारेसु पचित्वा खादितब्बतं पत्तो पण्डिते निस्साय जीवितं अलत्था”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितो अहोसि । अथेकदिवसं केवट्टा जाले लग्गं मच्छं उद्धरित्वा उण्णवालुकापिट्ठे ठपेत्वा “अङ्गारेसु नं पचित्वा खादिस्सामा”ति सूलं तच्छिंसु । मच्छो मच्छिं आरब्ध परिदेवमानो इमा गाथा अवोच —

१३१. “न मायमग्गि तपति, न सूलो साधुतच्छित्तो ।

यज्ज मं मज्जते मच्छी, अज्जं सो रतिया गतो ॥

१३२. “सो मं दहति रागग्गि, चित्तं चूपतपेति मं ।

जालिनो मुज्जथायिरा मं, न कामे हज्जते क्वची”ति ॥

तत्थ न मायमग्गि तपतीति न मं अयं अग्गि तपति, न तापं जनेति, न सोचयतीति अत्थो । न सूलोति अयं सूलोपि साधुतच्छित्तो मं न तपति, न मे सोकं उप्पादेति । यज्ज मं मज्जतेति यं पन मं मच्छी एवं मज्जति “अज्जं मच्छिं सो पञ्चकामगुणरतिया गतो”ति, तदेव मं तपति सोचयति । सो मं दहतीति यो पनेस रागग्गि, सो मं दहति ज्ञापेति । चित्तं चूपतपेति मन्ति रागसम्पयुत्तकं मम चित्तमेव च मं उपतापेति किलमेति विहेठेति । जालिनोति केवट्टे आलपति । ते हि जालस्स अत्थिताय “जालिनो”ति वुच्चन्ति । मुज्जथायिरा मन्ति मुज्जथ मं सामिनोति याचति । न कामे हज्जते क्वचीति कामे पतिट्ठितो कामेन नीयमानो सत्तो न क्वचि हज्जति । न हि तं तुम्हादिसा हनितुं अनुच्छविकाति परिदेवति । अथ वा कामेति हेतुवचने भुम्मं, कामहेतु मच्छिं अनुबन्धमानो नाम न क्वचि तुम्हादिसेहि हज्जतीति परिदेवति । तस्मिं खणे बोधिसत्तो नदीतीरं गतो तस्स मच्छस्स परिदेवितसद्वं सुत्वा केवट्टे उपसङ्कमित्वा तं मच्छं मोचेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा मच्छी पुराणदुतियिका अहोसि, मच्छो उक्कण्ठितभिक्खु, पुरोहितो पन अहमेव

अहोसि”न्ति ।

मच्छजातकवण्णना छट्ठा ।

[२१७] ७. सेग्गुजातकवण्णना

सब्बो लोकोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं पण्णिकउपासकं आरब्ध कथेसि । वत्थु एककनिपाते वित्थारितमेव । इधापि सत्था तं “किं, उपासक, चिरस्सं आगतोसी”ति पुच्छि । पण्णिकउपासको “धीता मे, भन्ते, निच्चं पंहंसितमुखी, तमहं वीमंसित्वा एकस्स कुलदारकस्स अदासिं, तत्थ इतिकत्तब्बताय तुम्हाकं दस्सनाय आगन्तुं ओकासं न लभि”न्ति आह । अथ नं सत्था “न खो, उपासक, इदानेवेसा सीलवती, पुब्बेपि सीलवती, त्वञ्च न इदानेवेतं वीमंससि, पुब्बेपि वीमंसियेवा”ति वत्त्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो रुक्खदेवता अहोसि । तदा अयमेव पण्णिकउपासको “धीतरं वीमंसिस्सामी”ति अरज्जं नेत्वा किलेसवसेन इच्छन्तो विय हत्थे गण्हि । अथ नं परिदेवमानं पठमगाथाय अज्झभासि —

१३३. “सब्बो लोको अत्तमनो अहोसि, अकोविदा गामधम्मस्स सेग्गु ।

कोमारि को नाम तवज्ज धम्मो, यं त्वं गहिता पवने परोदसी”ति ॥

तत्थ **सब्बो लोको अत्तमनो अहोसी**ति, अम्म, सकलोपि सत्तलोको एतिस्सा कामसेवनाय अत्तमनो जातो । **अकोविदा गामधम्मस्स सेग्गूति सेग्गूति** तस्सा नामं । तेन त्वं पन, अम्म, सेग्गु अकोविदा गामधम्मस्स, इमस्मिं गामधम्मो वसलधम्मो अकुसलासीति वुत्तं होति । **कोमारि को नाम तवज्ज धम्मो**ति, अम्म, कुमारि को नामेस तव अज्ज सभावो । **यं त्वं गहिता पवने परोदसी**ति त्वं मया इमस्मिं पवने सन्थववसेन हत्थे गहिता परोदसि न सम्पटिच्छसि, को एस तव सभावो, किं कुमारिकायेव त्वन्ति पुच्छति ।

तं सुत्वा कुमारिका “आम, तात, कुमारिकायेवाहं, नाहं मेथुनधम्मं नाम जानामी”ति वत्त्वा परिदेवमाना दुतियं गाथमाह —

१३४. “यो दुक्खफुट्ठाय भवेय्य ताणं, सो मे पिता दुब्धि वने करोति ।

सा कस्स कन्दामि वनस्स मज्झे, यो तायिता सो सहसं करोती”ति ॥

सा हेट्ठा कथितायेव । इति सो पण्णिको तदा धीतरं वीमंसित्वा गेहं नेत्वा कुलदारकस्स दत्त्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने पण्णिकउपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा धीता धीतायेव, पिता पितायेव अहोसि, तस्स कारणस्स पच्चक्खकारिका रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सेग्गुजातकवण्णना सत्तमा ।

[२१८] ८. कूटवाणिजजातकवण्णना

सठस्स साठेय्यमिदन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कूटवाणिजं आरब्ध कथेसि । सावत्थिवासिनो हि कूटवाणिजो च पण्डितवाणिजो च द्वे वाणिजा मित्तिका हुत्वा पञ्च सकटसतानि भण्डस्स पूरापेत्वा पुब्बन्ततो अपरन्तं विचरमाना वोहारं कत्वा बहुं लाभं लभित्वा सावत्थिं पच्चागमिंसु । पण्डितवाणिजो कूटवाणिजं आह — “सम्म, भण्डं भाजेमा”ति । कूटवाणिजो “अयं दीघरत्तं दुक्खसेय्याय दुब्भोजनेन किलन्तो अत्तनो घरे नानगरसं भत्तं भुञ्जित्वा अजीरकेन मरिस्सति, अथ सब्बम्पेतं भण्डं मय्हमेव भविस्सती”ति चिन्तेत्वा “नक्खत्तं न मनापं, दिवसो न मनापो, स्वे जानिस्सामि, पुनदिवसे जानिस्सामी”ति कालं खेपेति । अथ नं पण्डितवाणिजो निष्पीळेत्वा भाजापेत्वा गन्धमालं आदाय सत्थु सन्तिकं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था “कदा आगतोसी”ति पुच्छित्वा “अड्डमासमतो मे, भन्ते, आगतस्सा”ति वत्वा “अथ कस्मा एवं पपञ्चं कत्वा बुद्धुपट्टानं आगतोसी”ति पुट्ठो तं पवत्तिं आरोचेसि । सत्था “न खो, उपासक, इदानेव, पुब्बेपेस कूटवाणिजोयेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तस्स विनिच्छयामच्चो अहोसि । तदा गामवासी च नगरवासी च द्वे वाणिजा मित्ता अहेसुं । गामवासी नगरवासिस्स सन्तिके पञ्च फालसतानि ठपेसि । सो ते फाले विक्किणित्वा मूलं गहेत्वा फालानं ठपितट्टाने मूसिकवच्चं आकिरित्वा ठपेसि । अपरभागे गामवासी आगन्त्वा “फाले मे देही”ति आह । कूटवाणिजो “फाला ते मूसिकाहि खादिता”ति मूसिकवच्चं दस्सेसि । इतरो “खादिताव होन्तु, मूसिकाहि खादिते किं सक्का कातु”न्ति न्हानत्थाय तस्स पुत्तं आदाय गच्छन्तो एकस्स सहायकस्स गेहे “इमस्स कत्थचि गन्तुं मा अदत्था”ति वत्वा अन्तोगम्भे निसीदापेत्वा सयं न्हायित्वा कूटवाणिजस्स गेहं अगमासि । सो “पुत्तो मे कह”न्ति आह । “सम्म, तव पुत्तं तीरे ठपेत्वा मम उदके निमुग्गकाले एको कुललो आगन्त्वा तव पुत्तं नखपञ्जरेन गहेत्वा आकासं पक्खन्तो, अहं पाणिं पहरित्वा विरवित्वा वायमन्तोपि मोचेतुं नासक्खि”न्ति । “त्वं मुसा भणसि, कुलला दारके गहेत्वा गन्तुं समत्था नाम नत्थी”ति । “सम्म, होतु, अयुत्तेपि होन्ते अहं किं करोमि, कुललेनेव ते पुत्तो नीतो”ति । सो तं सन्तज्जेत्वा “अरे दुट्ठचोर मनुस्समारक, इदानि तं विनिच्छयं गन्त्वा कट्टापेस्सामी”ति निक्खमि । सो “मम रुच्चनकमेव करोसी”ति तेनेव सद्धिं विनिच्छयट्टानं अगमासि ।

कूटवाणिजो बोधिसत्तं आह — “अयं, सामि, मम पुत्तं गहेत्वा न्हायितुं गतो, ‘कहं मे पुत्तो’ति वुत्ते ‘कुललेन हटो’ति आह, विनिच्छिनथ मे अड्डु”न्ति । बोधिसत्तो “सच्चं भणे”ति इतरं पुच्छि । सो आह — “आम, सामि, अहं तं आदाय गतो, सेनेन पहटभावो सच्चमेव, सामी”ति । “किं पन लोके कुलला नाम दारके हरन्ती”ति? “सामि, अहम्पि तुम्हे पुच्छामि — “कुलला दारके गहेत्वा आकासे गन्तुं न सक्कोन्ति, मूसिका पन अयफाले खादन्ती”ति । “इदं किं नामा”ति? “सामि, मया एतस्स घरे पञ्च फालसतानि ठपितानि, स्वायं ‘फाला ते मूसिकाहि खादिता’ति वत्वा ‘इदं ते फाले खादितमूसिकानं वच्च’न्ति वच्चं दस्सेति, सामि, मूसिका चे फाले खादन्ति, कुललापि दारके हरिस्सन्ति । सचे न खादन्ति, सेनापि तं न हरिस्सन्ति । एसो पन ‘फाला ते मूसिकाहि खादिता’ति वदति, तेसं खादितभावं वा अखादितभावं वा जानाथ, अड्डु मे विनिच्छिनथा”ति । बोधिसत्तो “सठस्स पटिसाठेय्यं कत्वा जिनिस्सामीति इमिना चिन्तितं भविस्सती”ति जत्वा “सुट्ठु ते चिन्तित”न्ति वत्वा इमा गाथा अवोच —

१३५. “सठस्स साठेय्यमिदं सुचिन्तितं, पच्चोड्डितं पटिकूटस्स कूटं ।

फालं चे खादेय्यं मूसिका, कस्मा कुमारं कुलला न हरेय्युं ॥

१३६. “कूटस्स हि सन्ति कूटकूटा, भवति चापि निकतिनो निकत्था ।

देहि पुत्तनट्टु फालनट्टस्स फालं, मा ते पुत्तमहासि फालनट्टो'ति ॥

तत्थ सठस्साति सठभावेन केराटिकेन “एकं उपायं कत्वा परसन्तकं खादितुं वट्ठी”ति सठस्स । साठेय्यमिदं सुचिन्तितन्ति इदं पटिसाठेय्यं चिन्तेन्तेन तथा सुट्टु चिन्तितं । पच्चोड्डितं पटिकूटस्स कूटन्ति कूटस्स पुग्गलस्स तथा पटिकूटं सुट्टु पच्चोड्डितं, पटिभागं कत्वा ओड्डितसदिसमेव कतन्ति अत्थो । फालं चे खादेय्यं मूसिकाति यदि मूसिका फालं खादेय्यं । कस्मा कुमारं कुलला न हरेय्यन्ति मूसिकासु फाले खादन्तीसु कुलला किं कारणा कुमारं नो हरेय्यं ।

कूटस्स हि सन्ति कूटकूटाति त्वं “अहमेव मूसिकाहि फाले खादापितपुरिसो कूटो”ति मञ्जसि, तादिसस्स पन कूटस्स इमस्मिं लोके बहू कूटा सन्ति, कूटस्स कूटाति कूटपटिकूटानं एतं नामं, कूटस्स पटिकूटा नाम सन्तीति वुत्तं होति । भवति चापि निकतिनो निकत्याति निकतिनो नेकतिकस्स वञ्चनकपुग्गलस्स निकत्या अपरो निकतिकारको वञ्चनकपुरिसो भवतियेव । देहि पुत्तनट्टु फालनट्टस्स फालन्ति अम्भो नट्टपुत्त पुरिस, एतस्स नट्टफालस्स फालं देहि । मा ते पुत्तमहासि फालनट्टोति सचे हिस्स फालं न दस्ससि, पुत्तं ते हरिस्सति, तं ते एस मा हरतु, फालमस्स देहीति । “देमि, सामि, सचे मे पुत्तं देती”ति । “देमि, सामि, सचे मे फाले देती”ति । एवं नट्टपुत्तो पुत्तं, नट्टफालो च फालं पटिलभित्वा उभोपि यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कूटवाणिजो इदानि कूटवाणिजोव, पण्डितवाणिजो पण्डितवाणिजोयेव, विनिच्छयामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कूटवाणिजजातकवण्णना अट्टमा ।

[२१९] ९. गरहितजातकवण्णना

हिरञ्जं मे सुवण्णं मेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अनभिरतिया उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । एतस्स हि पच्चेकं गहितं आरम्मणं नाम नत्थि, अनभिरतिवासं वसन्तं पन तं सत्थु सन्निकं आनेसुं । सो सत्थारा “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, उक्कण्ठितोसी”ति पुट्ठो “सच्च”न्ति वत्वा “किंकारणा”ति वुत्ते “किलेसवसेना”ति आह । अथ नं सत्था “अयं, भिक्षु, किलेसो नाम पुब्बे तिरच्छानेहिपि गरहितो, त्वं एवरूपे सासने पब्बजितो कस्मा तिरच्छानेहिपि गरहितकिलेसवसेन उक्कण्ठितो”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे वानरयोनियं निब्बत्ति । तमेनं एको वनचरको गहेत्वा आनेत्वा रज्जो अदासि । सो चिरं राजगेहे वसमानो वत्तसम्पन्नो अहोसि, मनुस्सलोके वत्तमानं किरियं येभ्य्येन अज्जासि । राजा तस्स वत्ते पसीदित्वा वनचरकं पक्कोसापेत्वा “इमं वानरं गहितट्टानेयेव विस्सज्जेही”ति आणापेसि, सो तथा अकासि । वानरगणो बोधिसत्तस्स आगतभावं जत्वा तस्स दस्सनत्थाय महन्ते पासाणपिट्ठे सन्निपतित्वा बोधिसत्तेन सद्धिं सम्मोदनीयं कथं कत्वा “सम्म, कहां एत्तकं कालं वुत्थोसी”ति आह । “बाराणसियं राजनिवेसने”ति । “अथ कथं मुत्तोसी”ति? “राजा मं केळिमक्कटं कत्वा मम वत्ते पसन्नो मं विस्सज्जेसी”ति ।

अथ नं ते वानरा “मनुस्सलोके वत्तमानकिरियं नाम तुम्हे जानिस्सथ, अम्हाकम्पि ताव कथेथ, सोतुकामम्हा”ति आहंसु । “मा मं मनुस्सानं किरियं पुच्छथा”ति । “कथेथ सोतुकामम्हा”ति । बोधिसत्तोपि “मनुस्सा नाम खत्तियापि ब्राह्मणापि ‘मय्हं मय्हं’न्ति वदन्ति, हुत्वा अभावट्टेन अनिच्चतं न जानन्ति, सुणाथ दानि तेसं अन्धबालानं कारण”न्ति वत्वा

इमा गाथा अवोच —

१३७. “हिरञ्जं मे सुवण्णं मे, एसा रत्तिं दिवा कथा ।
दुम्मेधानं मनुस्सानं, अरियधम्मं अपस्सतं ॥

१३८. “द्वे द्वे गहपतयो गेहे, एको तत्थ अमस्सुको ।
लम्बत्थनो वेणिकतो, अथो अङ्कितकण्णको ।
कीतो धनेन बहुना, सो तं वितुदते जन”न्ति ॥

तत्थ **हिरञ्जं मे सुवण्णं मे**ति देसनासीसमत्तमेतं, इमिना पन पदद्वयेन दसविधम्मि रतनं सब्बं, पुब्बण्णापरण्णं खेत्तवत्थुं द्विपदचतुष्पदञ्च सब्बं दस्सेन्तो “इदं मे इदं मे”ति आह । **एसा रत्तिं दिवा कथा**ति एसा मनुस्सानं रत्तिञ्च दिवा च निच्चकालं कथा । अञ्जं पन ते “पञ्चक्खन्धा अनिच्चा”ति वा “हुत्वा न भवन्ती”ति वा न जानन्ति, एवमेव परिदेवन्ता विचरन्ति । **दुम्मेधानन्ति** अप्पपञ्जानं । **अरियधम्मं अपस्सतन्ति** अरियानं बुद्धादीनं धम्मं, अरियं वा निद्दोसं नवविधं लोकुत्तरधम्मं अपस्सन्तानं एसाव कथा । अञ्जा पन “अनिच्चं वा दुक्खं वा”ति तेसं कथा नाम नत्थि ।

गहपतयोति गेहे अधिपतिभूता । **एको तत्था**ति तेसु द्वीसु घरसामिकेसु “एको”ति मातुगामं सन्धाय वदति । तत्थ **वेणिकतो**ति कतवेणी, नानप्पकारेन सण्ठापितकेसकलापोति अत्थो । **अथो अङ्कितकण्णको**ति अथ स्वेव विद्धकण्णो छिद्धकण्णोति लम्बकण्णतं सन्धायाह । **कीतो धनेन बहुना**ति सो पनेस अमस्सुको लम्बत्थनो वेणिकतो अङ्कितकण्णो मातापितूनं बहुं धनं दत्त्वा कीतो, मण्डेत्वा पसाधेत्वा यानं आरोपेत्वा महन्तेन परिवारेन घरं आनीतो । **सो तं वितुदते जनन्ति** सो गहपति आगतकालतो पट्टाय तस्मिं गेहे दासकम्मकरादिभेदं जनं “अरे दुट्ठदास दुट्ठदासि, इमं न करोसी”ति मुखसत्तीहि वितुदति, सामिको विय हुत्वा महाजनं विचारेति । एवं ताव “मनुस्सलोके अतिविय अयुत्त”न्ति मनुस्सलोकं गरहि ।

तं सुत्वा सब्बे वानरा “मा कथेथ, मा कथेथ, असोतब्बयुत्तकं अस्सुम्हा”ति उभोहि हत्थेहि कण्णे दळ्हं पिदहिंसु । “इमस्मिं ठाने अम्हेहि इदं अयुत्तं सुत”न्ति तं ठानम्मि गरहित्वा अञ्जत्थ अगमंसु । सो पिट्ठिपासाणो गरहितपिट्ठिपासाणोयेव किर नाम जातो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा वानरगणो बुद्धपरिसा अहोसि, वानरिन्दो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गरहितजातकवण्णना नवमा ।

[२२०] १०. धम्मधजजातकवण्णना

सुखं जीवितरूपोसीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । तदा हि सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कियेव, सन्तासमत्तम्मि पन कातुं नासक्खी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं यसपाणि नाम राजा रज्जं कारेसि, काळको नामस्स सेनापति अहोसि । तदा बोधिसत्तो तस्सेव

पुरोहितो अहोसि नामेन धम्मधजो नाम, रज्जो पन सीसप्पसाधनकप्पको छत्तपाणि नाम । राजा धम्मेन रज्जं कारेति, सेनापति पनस्स विनिच्छयं करोन्तो लज्जं खादति परपिट्ठिमंसिको, लज्जं गहेत्वा अस्सामिके सामिके करोति । अथेकदिवसं विनिच्छये पराजितो मनुस्सो बाहा पग्गह् कन्दन्तो विनिच्छया निक्खन्तो राजुपट्टानं गच्छन्तं बोधिसत्तं दिस्वा तस्स पादेसु पतित्वा “तुम्हादिसेसु नाम, सामि, रज्जो अत्थज्च धम्मज्च अनुसासन्तेसु काळकसेनापति लज्जं गहेत्वा अस्सामिके सामिके करोती”ति अत्तनो पराजितभावं बोधिसत्तस्स कथेसि । बोधिसत्तो कारुज्जं उप्पादेत्वा “एहि भणे, अहुं ते विनिच्छिनिस्सामी”ति तं गहेत्वा विनिच्छयट्टानं अगमासि । महाजनो सन्निपति, बोधिसत्तो तं अहुं पटिविनिच्छिनित्वा सामिकज्जेव सामिकं अकासि ।

महाजनो साधुकारं अदासि, सो सद्दो महा अहोसि । राजा तं सुत्वा “किं सद्दो नामेसो”ति पुच्छि । “देव, धम्मधजपण्डितेन दुब्बिनिच्छितो अहुं सुविनिच्छितो, तत्रेस साधुकारसद्दो”ति । राजा तुट्ठो बोधिसत्तं पक्कोसापेत्वा “अहुं किर ते आचरिय विनिच्छितो”ति पुच्छि । “आम, महाराज, काळकेन दुब्बिनिच्छितं अहुं विनिच्छिनि”न्ति वुत्ते “इतो दानि पट्टाय तुम्हेव अहुं विनिच्छिनथ, मय्हज्च कण्णसुखं भविस्सति लोकस्स च वुट्ठी”ति वत्वा अनिच्छन्तम्पि तं “सत्तानुद्दयाय विनिच्छये निसीदथा”ति याचित्वा सम्पटिच्छापेसि । ततो पट्टाय बोधिसत्तो विनिच्छये निसीदति, सामिकेयेव सामिके करोति ।

काळको ततो पट्टाय लज्जं अलभन्तो लाभतो परिहायित्वा बोधिसत्तस्स आघातं बन्धित्वा “महाराज, धम्मधजपण्डितो तव रज्जं पत्थेती”ति बोधिसत्तं रज्जो अन्तरे परिभिन्दि । राजा असद्वहन्तो “मा एवं अवचा”ति पटिक्खित्वा पुन तेन “सचे मे न सद्वहथ, तस्सागमनकाले वातपानेन ओलोकेथ । अथानेन सकलनगरस्स अत्तनो हत्थे कतभावं पस्सिस्सथा”ति वुत्ते राजा तस्स अहुकारकपरिसं दिस्वा “एतस्सेव परिसा”ति सज्जाय भिज्जित्वा “किं करोम सेनापती”ति पुच्छि । “देव, एतं मारेतुं वट्ठती”ति । “ओळारिकदोसं अपस्सन्ता कथं मारेस्सामा”ति? “अत्थेको उपायो”ति । “कतरूपायो”ति । “असय्हमस्स कम्मं आरोपेत्वा तं कातुं असक्कोन्तं तं तेन दोसेन मारेस्सामा”ति । “किं पन असय्हकम्म”न्ति? “महाराज, उय्यानं नाम सारभूमियं रोपितं पटिजगियमानं तीहि चतूहि संवच्छरेहि फलं देति । तुम्हे तं पक्कोसापेत्वा ‘स्वे उय्यानं कीळिस्साम, उय्यानं मे मापेही’ति वदथ, सो मापेतुं न सक्खिस्सति । अथ नं तस्मिं दोसे मारेस्सामा”ति ।

राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “पण्डित, मय्हं पुराणउय्याने चिरं कीळिम्ह, इदानि नवउय्याने कीळितुकामम्ह, स्वे कीळिस्साम, उय्यानं नो मापेहि, सचे मापेतुं न सक्खिस्ससि, जीवितं ते नत्थी”ति । बोधिसत्तो “काळकेन लज्जं अलभमानेन राजा अन्तरे परिभिन्नो भविस्सती”ति जत्वा “सक्कोन्तो जानिस्सामि, महाराजा”ति वत्वा गेहं गन्त्वा सुभोजनं भुज्जित्वा चिन्तयमानो सयने निपज्जि, सक्कस्स भवनं उण्हाकारं दस्सेसि । सक्को आवज्जेन्तो बोधिसत्तस्स चित्तं जत्वा वेगेनागन्त्वा सिरिगब्भं पविसित्वा आकासे ठत्वा “किं चिन्तेसि पण्डिता”ति पुच्छि । “कोसि त्व”न्ति? “सक्कोहमस्मी”ति । “राजा मं ‘उय्यानं मापेही’ति आह, तं चिन्तेमी”ति । “पण्डित, मा चिन्तयि, अहं ते नन्दनवनचित्तलतावनसदिसं उय्यानं मापेस्सामि, कतरस्मिं ठाने मापेमी”ति? “असुकट्टाने मापेही”ति । सक्को मापेत्वा देवपुरमेव गतो ।

पुनदिवसे बोधिसत्तो उय्यानं पच्चक्खतो दिस्वा गन्त्वा रज्जो आरोचेसि — “निट्ठितं ते, महाराज, उय्यानं, कीळिस्सू”ति । राजा गन्त्वा अट्टारसहत्थेन मनोसिलावण्णेन पाकारेन परिक्खित्तं द्वारट्टालकसम्पन्नं

पुष्पफलभारभरितनानारुक्खपटिमण्डितं उय्यानं दिस्वा काळकं पुच्छि — “पण्डितेन अम्हाकं वचनं कतं, इदानीं किं करोमा”ति । “महाराज, एकरत्तेन उय्यानं मापेतुं सक्कोन्तो रज्जं गहेतुं किं न सक्कोती”ति? “इदानीं किं करोमा”ति? “अपरम्पि नं असहकम्मं कारेमा”ति । “किं कम्मं नामा”ति? “सत्तरतनमयं पोक्खरणिं मापेमा”ति । राजा “साधू”ति बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “आचरिय, उय्यानं ताव ते मापितं, एतस्स पन अनुच्छविकं सत्तरतनमयं पोक्खरणिं मापेहि । सचे मापेतुं न सक्खिस्ससि, जीवितं ते नत्थी”ति आह । बोधिसत्तो “साधु, महाराज, सक्कोन्तो मापेस्सामी”ति आह । अथस्स सक्को पोक्खरणिं मापेसि सोभगगण्णत्तं सततित्थं सहस्सवङ्कं पञ्चवण्णपदुमसञ्छन्नं नन्दनपोक्खरणिसदिसं ।

पुनदिवसे बोधिसत्तो तम्पि पच्चक्खं कत्वा रज्जो आरोचेसि — “मापिता, देव, पोक्खरणी”ति । राजा तम्पि दिस्वा “इदानीं किं करोमा”ति काळकं पुच्छि । “उय्यानस्स अनुच्छविकं गेहं मापेतुं आणापेहि, देवा”ति । राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “इदानीं, आचरिय, इमस्स उय्यानस्स चेव पोक्खरणिया च अनुच्छविकं सब्बदन्तमयं गेहं मापेहि, नो चे मापेस्ससि, जीवितं ते नत्थी”ति आह । अथस्स सक्को गेहम्पि मापेसि । बोधिसत्तो पुनदिवसे तम्पि पच्चक्खं कत्वा रज्जो आरोचेसि । राजा तम्पि दिस्वा “इदानीं किं करोमा”ति काळकं पुच्छि । “गेहस्स अनुच्छविकं मणिं मापेतुं आणापेहि, महाराजा”ति आह । राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “पण्डित, इमस्स दन्तमयगेहस्स अनुच्छविकं मणिं मापेहि, मणिआलोकेन विचरिस्साम । सचे मापेतुं न सक्कोसि, जीवितं ते नत्थी”ति आह । अथस्स सक्को मणिम्पि मापेसि ।

बोधिसत्तो पुनदिवसे तं पच्चक्खं कत्वा रज्जो आरोचेसि । राजा तम्पि दिस्वा “इदानीं किं करिस्सामा”ति काळकं पुच्छि । “महाराज, धम्मधजब्राह्मणस्स इच्छितिच्छित्तदायिका देवता अत्थि मज्जे, इदानीं यं देवतापि मापेतुं न सक्कोति, तं आणापेहि । चतुरङ्गसमन्नागतं नाम मनुस्सं देवतापि मापेतुं न सक्कोति, तस्मा ‘चतुरङ्गसमन्नागतं मे उय्यानपालं मापेही’ति तं वदाही”ति । राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “आचरिय, तया अम्हाकं उय्यानं, पोक्खरणी, दन्तमयपासादो, तस्स आलोककरणत्थाय मणिरतनञ्च मापितं, इदानीं मे उय्यानरक्खकं चतुरङ्गसमन्नागतं उय्यानपालं मापेहि, नो चे मापेस्ससि, जीवितं ते नत्थी”ति आह । बोधिसत्तो “होतु, लभमानो जानिस्सामी”ति गेहं गन्त्वा सुभोजनं भुञ्जित्वा निपन्नो पच्चूसकाले पबुञ्जित्वा सयनपीठे निसिन्नो चिन्तेसि — “सक्को देवराजा यं अत्तना सक्का मापेतुं, तं मापेसि, चतुरङ्गसमन्नागतं पन उय्यानपालं न सक्का मापेतुं, एवं सन्ते परेसं हत्थे मरणतो अरज्जे अनथमरणमेव वरतर”न्ति । सो कस्सचि अनारोचेत्वा पासादा ओतरित्वा अग्गद्वारेनेव नगरा निक्खमित्वा अरज्जं पविसित्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले सतं धम्मं आवज्जमानो निसीदि ।

सक्को तं कारणं जत्वा वनचरको विय हुत्वा बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा “ब्राह्मण, त्वं सुखुमालो, अदिट्ठपुब्बदुक्खरूपो विय इमं अरज्जं पविसित्वा किं करोन्तो निसिन्नोसी”ति इममत्थं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१३६. “सुखं जीवितरूपोसि, रट्ठा विवनमागतो ।

सो एक्को रुक्खमूले, कपणो विय ज्ञायसी”ति ॥

तत्थ **सुखं जीवितरूपोसीति** त्वं सुखेन जीवितसदिसो सुखेधितो सुखपरिहतो विय । **रट्ठाति** आकिण्णमनुस्सट्ठाना । **विवनमागतोति** निरुदकट्ठानं अरज्जं पविट्ठो । **रुक्खमूलेति** रुक्खसमीपे । **कपणो विय ज्ञायसीति** कपणो विय एक्को निसिन्नो ज्ञायसि पज्झायसि, किं नामेतं चिन्तेसीति पुच्छि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

१४०: “सुखं जीवितरूपोस्मि, रट्ठा विवनमागतो ।
 सो एकको रुक्खमूले, कपणो विय झायामि ।
 सतं धम्मं अनुस्सर”न्ति ॥

तत्थ सतं धम्मं अनुस्सरन्ति, सम्म, सच्चमेतं, अहं सुखं जीवितरूपो रट्ठा च विवनमागतो, सोहं एककोव इमस्मिं रुक्खमूले निसीदित्वा कपणो विय झायामि । यं पन वदेसि “किं नामेतं चिन्तेसी”ति, तं ते पवेदेमि “सतं धम्म”न्ति । अहज्झि सतं धम्मं अनुस्सरन्तो इध निसिन्नो । सतं धम्मन्ति बुद्धपच्चेकबुद्धबुद्धसावकानं सतं सप्पुरिसानं पण्डितानं धम्मं । लाभो अलाभो यसो अयसो निन्दा पसंसा सुखं दुक्खन्ति अयज्झि अट्टविधो लोकधम्मो । इमिना पन अब्भाहता सन्तो न कम्पन्ति न पवेधेन्ति, अयमेत्थ अकम्पनसङ्घातो सतं धम्मो इमं अनुस्सरन्तो निसिन्नोम्हीति दीपेति ।

अथ नं सक्को “एवं सन्ते, ब्राह्मण, इमस्मिं ठाने कस्मा निसिन्नोसी”ति । “राजा चतुरङ्गसमन्नागतं उय्यानपालं आहरापेति, तादिसं न सक्कोमि लब्धुं, सोहं ‘किं मे परस्स हत्थे मरणेन, अरज्जं पविसित्वा अनाथमरणं मरिस्सामी”ति चिन्तेत्वा इधागन्त्वा निसिन्नो”ति । “ब्राह्मण, अहं सक्को देवराजा, मया ते उय्यानादीनि मापितानि, चतुरङ्गसमन्नागतं उय्यानपालं मापेतुं न सक्का, तुम्हाकं रज्जो सीसप्पसाधनकप्पको छत्तपाणि नाम, सो चतुरङ्गसमन्नागतो, चतुरङ्गसमन्नागतेन उय्यानपालेन अत्थे सति एतं कप्पकं उय्यानपालं कातुं वदेही”ति । इति सक्को बोधिसत्तस्स ओवादं दत्त्वा “मा भायी”ति समस्सासेत्वा अत्तनो देवपुरमेव गतो ।

बोधिसत्तो गेहं गन्त्वा भुत्तपातरासो राजद्वारं गन्त्वा छत्तपाणिमि तत्थेव दिस्वा हत्थे गहेत्वा “त्वं किर, सम्म छत्तपाणि, चतुरङ्गसमन्नागतोसी”ति पुच्छित्वा “को ते मय्हं चतुरङ्गसमन्नागतभावं आचिक्खी”ति वुत्ते “सक्को, देवराजा”ति वत्त्वा “किंकारणा आचिक्खी”ति पुट्ठो “इमिना नाम कारणेना”ति सब्बं आचिक्खि । सो “आम, अहं चतुरङ्गसमन्नागतो”ति आह । अथ नं बोधिसत्तो हत्थे गहेत्वाव रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “अयं, महाराज, छत्तपाणि, चतुरङ्गसमन्नागतो, चतुरङ्गसमन्नागतेन उय्यानपालेन अत्थे सति इमं उय्यानपालं करोथा”ति आह । अथ नं राजा “त्वं किर चतुरङ्गसमन्नागतोसी”ति पुच्छि । “आम, महाराजा”ति । “कतमेहि चतुरङ्गेहि समन्नागतोसी”ति?

“अनुसूयको अहं देव, अमज्जपायको अहं ।
 निस्नेहको अहं देव, अक्कोधनं अधिट्ठितो”ति ॥

“मय्हज्झि, महाराज, उसूया नाम नत्थि, मज्जं मे न पिवितपुब्बं, परेसु मे स्नेहो वा कोधो वा न भूतपूब्बो । इमेहि चतूहि अङ्गेहि समन्नागतोम्ही”ति ।

अथ नं राजा, भो छत्तपाणि, “अनुसूयकोस्मी”ति वदसीति । “आम, देव, अनुसूयकोम्ही”ति । “किं आरम्मणं दिस्वा अनुसूयको जातोसी”ति? “सुणाहि देवा”ति अत्तनो अनुसूयककारणं कथेन्तो इमं गाथमाह —

“इत्थिया कारणा राज, बन्धापेसिं पुरोहितं ।
 सो मं अत्थे निवेदेसि, तस्माहं अनुसूयको”ति ॥

तस्सत्थो — अहं, देव, पुब्बे इमस्मिंयेव बाराणसिनगरे तादिसोव राजा हुत्वा इत्थिया कारणा पुरोहितं बन्धापेसिं ।

“अबद्धा तत्थ बज्झन्ति, यत्थ बाला पभासरे ।

बद्धापि तत्थ मुच्चन्ति, यत्थ धीरा पभासरे”ति ॥ (जा० १.१.१२०) —

इमस्मिं जातके आगतनयेनेव एकस्मिं काले अयं छत्तपाणि राजा हुत्वा चतुसट्ठिया पादमूलिकेहि सद्धिं सम्पदुस्सित्वा बोधिसत्तं अत्तनो मनोरथं अपूरेन्तं नासेतुकामाय देविया परिभिन्नो बन्धापेसि । तदा नं बन्धित्वा आनीतो बोधिसत्तो यथाभूतं देविया दोसं आरोपेत्वा सयं मुत्तो रज्जा बन्धापिते सब्बेपि ते पादमूलिके मोचेत्वा “एतेसज्च देविया च अपराधं खमथ, महाराजा”ति ओवदि । सब्बं हेट्ठा वुत्तनयेनेव वित्थारतो वेदितब्बं । तं सन्धायाह —

“इत्थिया कारणा राज, बन्धापेसिं पुरोहितं ।

सो मं अत्थे निवेदेसि, तस्माहं अनुसूयको”ति ॥

तदा पन सोहं चिन्तेसिं — “अहं सोळस सहस्सइत्थियो पहाय एतं एकमेव किलेसवसेन सङ्गण्हन्तोपि सन्तप्पेतुं नासक्खिं, एवं दुप्पूरणीयानं इत्थीनं कुज्झनं नाम निवत्थवत्थे किलिस्सन्ते ‘कस्मा किलिस्ससी’ति कुज्झनसदिसं होति, भुत्तभत्ते गूथभावं आपज्जन्ते ‘कस्मा एतं सभावं आपज्जसी’ति कुज्झनसदिसं होति । ‘इतो दानि पट्ठाय याव अरहत्तं न पापुणामि, ताव किलेसं निस्साय मयि उसूया मा उप्पज्जतू”ति अधिट्ठहिं । ततो पट्ठाय अनुसूयको जातो । इदं सन्धाय — “तस्माहं अनुसूयको”ति आह ।

अथ नं राजा “सम्म छत्तपाणि, किं आरम्मणं दिस्वा अमज्जपो जातोसी”ति पुच्छि । सो तं कारणं आचिक्खन्तो इमं गाथमाह —

“मत्तो अहं महाराज, पुत्तमंसानि खादयिं ।

तस्स सोकेनहं फुट्ठो, मज्जपानं विवज्जयि”न्ति ॥

अहं, महाराज, पुब्बे तादिसो बाराणसिराजा हुत्वा मज्जेन विना वत्तितुं नासक्खिं, अमंसकभत्तम्पि भुज्जितुं नासक्खिं । नगरे उपोसथदिवसेसु माघातो होति, भत्तकारको पक्खस्स तेरसियज्जेव मंसं गहेत्वा ठपेसि, तं दुन्निक्खित्तं सुनखा खादिसु । भत्तकारको उपोसथदिवसे मंसं अलभित्वा रज्जो नानगगरसभोजनं पचित्वा पासादं आरोपेत्वा उपनामेतुं असक्कोन्तो देविं उपसङ्कमित्वा “देवि, अज्ज मे मंसं न लद्धं, अमंसकभोजनं नाम उपनामेतुं न सक्कोमि, किन्ति करोमी”ति आह । “तात, मय्हं पुत्तो रज्जा पियो मनापो, पुत्तं मे दिस्वा राजा तमेव चुम्बन्तो परिस्सजन्तो अत्तनो अत्थिभावम्पि न जानाति, अहं पुत्तं मण्डेत्वा रज्जो ऊरुम्हि निसीदापेय्यं, रज्जो पुत्तेन सद्धिं कीळनकाले त्वं भत्तं उपनेय्यासी”ति । सा एवं वत्वा अत्तनो पुत्तं अलङ्कताभरणं मण्डेत्वा रज्जो ऊरुम्हि निसीदापेसि । रज्जो पुत्तेन सद्धिं कीळनकाले भत्तकारको भत्तं उपनामेसि । राजा सुरामदमत्तो पातियं मंसं अदिस्वा “मंसं कह”न्ति पुच्छित्वा “अज्ज, देव, उपोसथदिवसं माघातताय मंसं न लद्धं”न्ति वुत्ते “मय्हं मंसं नाम दुल्लभ”न्ति वत्वा ऊरुम्हि निसिन्नस्स पियपुत्तस्स गीवं वट्टेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा भत्तकारकस्स पुरतो खिपित्वा “वेगेन सम्पादेत्वा आहरा”ति आह । भत्तकारको तथा अकासि, राजा पुत्तमंसेन भत्तं भुज्जि । रज्जो भयेन एकोपि कन्दितुं वा रोदितुं वा कथेतुं वा समत्थो नाम नाहोसि ।

राजा भुज्जित्वा सयनपिट्ठे निहं उपगन्त्वा पच्चूसकाले पबुज्झित्वा विगतमदो “पुत्तं मे आनेथा”ति आह । तस्मिं काले देवी कन्दमाना पादमूले पति । “किं, भद्दे”ति च वुत्ते, “देव, हिय्यो ते पुत्तं मारेत्वा पुत्तमंसेन भत्तं भुत्त”न्ति आह । राजा

पुत्तसोकेन रोदित्वा कन्दित्वा “इदं मे दुक्खं सुरापानं निस्साय उप्पन्न”न्ति सुरापाने दोसं दिस्वा “इतो पट्ठाय याव अरहत्तं न पापुणामि, ताव एवरूपं विनासकारकं सुरं नाम न पिविस्सामी”ति पंसुं गहेत्वा मुखं पुञ्चित्वा अधिट्ठसि । ततो पट्ठाय मज्जं नाम न पिविं । इममत्थं सन्धाय — “मत्तो अहं, महाराजा”ति इमं गाथमाह ।

अथ नं राजा “किं पन, सम्म छत्तपाणि, आरम्मणं दिस्वा निस्सेहो जातोसी”ति पुच्छि । सो तं कारणं आचिक्खन्तो इमं गाथमाह —

“कितवासो नामहं राज, पुत्तो पच्चेकबोधि मे ।
पत्तं भिन्दित्वा चवितो, निस्सेहो तस्स कारणा”ति ॥

महाराज, पुब्बे अहं बाराणसियंयेव कितवासो नाम राजा । तस्स मे पुत्तो विजायि । लक्खणपाठका तं दिस्वा “महाराज, अयं कुमारो पानीयं अलभित्वा मरिस्सती”ति आहंसु । “दुट्ठकुमारो”तिस्स नामं अहोसि । सो विज्जुतं पत्तो ओपरज्जं कारेसि, राजा कुमारं पुरतो वा पच्छतो वा कत्वा विचरि, पानीयं अलभित्वा मरणभयेन चस्स चतूसु द्वारेसु अन्तोनगरेसु च तत्थ तत्थ पोक्खरणियो कारेसि, चतुक्कादीसु मण्डपे कारेत्वा पानीयचाटियो ठपापेसि । सो एकदिवसे अलङ्कृतपटियत्तो पातोव उय्यानं गच्छन्तो अन्तरामगगे पच्चेकबुद्धं पस्सि । महाजनोपि पच्चेकबुद्धं दिस्वा तमेव वन्दति पसंसति, अज्जलिज्जस्स पग्गणहाति ।

कुमारो चिन्तेसि — “मादिसेन सद्धिं गच्छन्ता इमं मुण्डकं वन्दन्ति पसंसन्ति, अज्जलिज्जस्स पग्गणहन्ती”ति । सो कुपितो हत्थिक्खन्धतो ओरुह पच्चेकबुद्धं उपसङ्कमित्वा “लद्धं ते, समण, भत्त”न्ति वत्वा “आम, कुमारो”ति वुत्ते तस्स हत्थतो पत्तं गहेत्वा भूमियं पातेत्वा सद्धिं भत्तेन मदित्वा पादप्पहारेन चुण्णविचुण्णं अकासि । पच्चेकबुद्धो “नट्ठो वतायं सत्तो”ति तस्स मुखं ओलोकेसि । कुमारो “अहं, समण, कितवासरज्जो पुत्तो, नामेन दुट्ठकुमारो नाम, त्वं मे कुद्धो अक्खीनि उम्मीलेत्वा ओलोकेन्तो किं करिस्ससी”ति आह ।

पच्चेकबुद्धो छिन्नभत्तो हुत्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा उत्तरहिमवन्ते नन्दनमूलपब्भारमेव गतो । कुमारस्सापि तद्ध्णज्जेव पापकम्मं परिपच्चि । सो “डय्हामि डय्हामी”ति समुग्गतसररीरडाहो तत्थेव पति । तत्थ तत्थेव यत्तकं पानीयं, तत्तकं पानीयं सब्बं छिज्जि, मातिका सुस्सिंसु, तत्थेव जीवितक्खयं पत्वा अवीचिम्हि निब्बत्ति । राजा तं पवत्तिं सुत्वा पुत्तसोकेन अभिभूतो चिन्तेसि — “अयं मे सोको पियवत्थुतो उप्पज्जि, सचे मे स्नेहो नाभविस्स, सोको न उप्पज्जिस्स, इतो दानि मे पट्ठाय सविज्जाणके वा अविज्जाणके वा किस्मिज्जि वत्थुस्मिं स्नेहो नाम मा उप्पज्जतू”ति अधिट्ठसि, ततो पट्ठाय स्नेहो नाम नत्थि । तं सन्धाय “कितवासो नामाह”न्ति गाथमाह ।

तत्थ पुत्तो पच्चेकबोधि मे । पत्तं भिन्दित्वा चवितोति मम पुत्तो पच्चेकबोधिपत्तं भिन्दित्वा चवितोति अत्थो । निस्सेहो तस्स कारणाति तदा उप्पन्नस्नेहवत्थुस्स कारणा अहं निस्सेहो जातोति अत्थो ।

अथ नं राजा “किं पन, सम्म, आरम्मणं दिस्वा निक्कोधो जातोसी”ति पुच्छि । सो तं कारणं आचिक्खन्तो इमं गाथमाह —

“अरको हुत्वा मेत्तचित्तं, सत्त वस्सानि भावयिं ।

सत्त कप्पे ब्रह्मलोके, तस्मा अक्कोधनो अहं”न्ति ॥

तस्सत्थो — अहं, महाराज, अरको नाम तापसो हुत्वा सत्त वस्सानि मेत्तचित्तं भावेत्वा सत्त संवट्टिविवट्टकप्पे ब्रह्मलोके वसिं, तस्मा अहं दीघरत्तं मेत्ताभावनाय आचिण्णपरिचिण्णत्ता अक्कोधनो जातोति ।

एवं छत्तपाणिना अत्तनो चतूसु अङ्गेषु कथितेषु राजा परिसाय इङ्गितसज्जं अदासि । तङ्खणज्जेव अमच्चा च ब्राह्मणगहपतिकादयो च उट्ठित्वा “अरे लज्जखादक दुट्ठचोर, त्वं लज्जं अलभित्वा पण्डितं उपवदित्वा मारेतुकामो जातो”ति काळकं सेनापतिं हत्थपादेसु गहेत्वा राजनिवेसना ओतारेत्वा गहितगहितेहेव पासाणमुग्गरेहि सीसं भिन्दित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा पादेसु गहेत्वा कट्ठन्ता सङ्कारट्ठाने छट्ठेसुं । ततो पट्ठाय राजा धम्मेन रज्जं कारेन्तो यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा काळकसेनापति देवदत्तो अहोसि, छत्तपाणिकप्पको सारिपुत्तो, सक्को अनुरुद्धो, धम्मधजो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

धम्मधजजातकवण्णना दसमा ।

बीरणथम्भवग्गो सत्तमो ।

तस्सुद्धानं —

सोमदत्तञ्च उच्छिट्ठं, कुरु पुण्णनदीपि च ।
कच्छपमच्छसेग्गु च, कूटवाणिजगरहि ।
धम्मधजन्ति ते दस ॥

८. कासाववग्गो

[२२१] १. कासावजातकवण्णना

अनिक्कसावो कासावन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन राजगहे समुट्ठितं । एकस्मिं समये धम्मसेनापति पञ्चहि भिक्खुसत्तेहि सङ्घि वेळुवने विहरति । देवदत्तोपि अत्तनो अनुरूपाय दुस्सीलपरिसाय परिवुत्तो गयासीसे विहरति । तस्मिं समये राजगहवासिनो छन्दकं सङ्घरित्वा दानं सज्जयिंसु । अथेको वोहारत्थाय आगतवाणिजो इमं साटकं विस्सज्जेत्वा “मम्मि पत्तिकं करोथा”ति महग्घं गन्धकासावं अदासि । नागरा महादानं पवत्तयिंसु, सब्बं छन्दकेन सङ्कट्ठितं कहापणेहेव निट्ठासि । सो साटको अतिरेको अहोसि । महाजनो सन्निपतित्वा “अयं गन्धकासावसाटको अतिरेको । कस्स नं देम, किं सारिपुत्तत्थेरस्स, उदाहु देवदत्तस्सा”ति मन्तयिंसु ।

तत्थेके “सारिपुत्तत्थेरस्सा”ति आहंसु । अपरे “सारिपुत्तत्थेरो कतिपाहं वसित्वा यथारुचि पक्कमिस्सति, देवदत्तत्थेरो पन निबद्धं अम्हाकं नगरमेव उपनिस्साय विहरति, मङ्गलामङ्गलेसु अयमेव अम्हाकं अवस्सयो, देवदत्तस्स दस्सामा”ति आहंसु । सम्बहुलिकं करोन्तेसुपि “देवदत्तस्स दस्सामा”ति वत्तारो बहुतरा अहेसुं, अथ नं देवदत्तस्स अदंसु । देवदत्तो तस्स दसा छिन्दापेत्वा ओवट्टिकं सिब्बापेत्वा रजापेत्वा सुवण्णपट्टवण्णं कत्वा पारुपि । तस्मिं काले तिसमत्ता भिक्खू राजगहा निक्खमित्वा सावत्थिं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा कतपटिसन्थारा तं पवत्तिं आरोचेत्वा “एवं, भन्ते, अत्तनो अननुच्छविकं

अरहद्भजं पारुपी’ति आरोचेसुं। सत्था “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदानीव अत्तनो अननुरूपं अरहद्भजं परिदहति, पुब्बेपि परिदहियेवा’ति वत्त्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे हत्थिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो असीतिसहस्समत्तवारणपरिवारो यूथपति हुत्वा अरज्जायतने वसति। अथेको दुग्गतमनुस्सो बाराणसियं विहरन्तो दन्तकारवीथियं दन्तकारे दन्तवलयादीनि करोन्ते दिस्वा “हत्थिदन्ते लभित्वा गण्हिस्सथा’ति पुच्छि। ते “आम गण्हिस्सामा’ति आहंसु। सो आवुधं आदाय कासाववत्थवसनो पच्चेकबुद्धवेसं गण्हित्वा पटिसीसकं पटिमुज्जित्वा हत्थिवीथियं ठत्वा आवुधेन हत्थिं मारेत्वा दन्ते आदाय बाराणसियं विक्किणन्तो जीविकं कप्पेसि। सो अपरभागे बोधिसत्तस्स परिवारहत्थीनं सब्बपच्छिमं हत्थिं मारेतुं आरभि। हत्थिनो देवसिकं हत्थीसु परिहायन्तेसु “केन नु खो कारणेन हत्थिनो परिहायन्ती’ति बोधिसत्तस्स आरोचेसुं।

बोधिसत्तो परिगणहन्तो “पच्चेकबुद्धवेसं गहेत्वा हत्थिवीथिपरियन्ते एको पुरिसो तिड्ढति, कच्चि नु खो सो मारेति, परिगण्हिस्सामि न’न्ति एकदिवसं हत्थी पुरतो कत्वा सयं पच्छतो अहोसि। सो बोधिसत्तं दिस्वा आवुधं आदाय पक्खन्दि। बोधिसत्तो निवत्तित्वा ठितो “भूमियं पोथेत्वा मारेस्सामि न’न्ति सोण्डं पसारेत्वा तेन परिदहितानि कासावानि दिस्वा “इमं अरहद्भजं मया गरुं कातुं वट्ठती’ति सोण्डं पटिसंहरित्वा “अम्भो पुरिस, ननु एस अरहद्भजो अननुच्छविको तुय्हं, कस्मा एतं परिदहसी’ति इमा गाथा अवोच —

१४१: “अनिक्कसावो कासावं, यो वत्थं परिदहिस्सति।

अपेतो दमसच्चेन, न सो कासावमरहति॥

१४२: “यो च वन्तकसावस्स, सीलेसु सुसमाहितो।

उपेतो दमसच्चेन, स वे कासावमरहती’ति॥

तत्थ **अनिक्कसावो**ति कसावो वुच्चति रागो दोसो मोहो मक्खो पळासो इस्सा मच्छरियं माया साठेय्यं थम्भो सारम्भो मानो अतिमानो मदो पमादो, सब्बे अकुसला धम्मा सब्बे दुच्चरिता सब्बं भवगामिकम्मं दियड्ढिकिलेससहस्सं, एसो कसावो नाम। सो यस्स पुग्गलस्स अप्पहीनो सन्तानतो अनिस्सट्ठो अनिक्खन्तो, सो अनिक्कसावो नाम। **कासावन्ति** कसायरसपीतं अरहद्भजभूतं। **यो वत्थं परिदहिस्सतीति** यो एवरूपो हुत्वा एवरूपं वत्थं परिदहिस्सति निवासेति चेव पारुपति च। **अपेतो दमसच्चेनाति** इन्द्रियदमसङ्घातेन दमेन च निब्बानसङ्घातेन च परमत्थसच्चेन अपेतो परिवज्जितो। निस्सक्कत्थे वा करणवचनं, एतस्मा दमसच्चा अपेतोति अत्थो। “सच्च’न्ति चेत्थ वचीसच्चं चतुसच्चम्पि वट्ठतियेव। **न सो कासावमरहतीति** सो पुग्गलो अनिक्कसावत्ता अरहद्भजं कासावं न अरहति अननुच्छविको एतस्स।

यो च वन्तकसावस्साति यो पन पुग्गलो यथावुत्तस्सेव कसावस्स वन्तत्ता वन्तकसावो अस्स। **सीलेसु सुसमाहितोति** मग्गसीलेसु चेव फलसीलेसु च सम्मा आहितो, आनेत्वा ठपितो विय तेसु पतिड्ढितो। तेहि सीलेहि समङ्गीभूतस्सेतं अधिवचनं। **उपेतोति** समन्नागतो। **दमसच्चेनाति** वुत्तप्पकारेन दमेन च सच्चेन च। **स वे कासावमरहतीति** सो एवरूपो पुग्गलो इमं अरहद्भजं कासावं अरहति।

एवं बोधिसत्तो तस्स पुरिसस्स इमं कारणं कथेत्वा “इतो पट्ठाय मा इध आगमि, आगच्छसि चे, जीवितं ते नत्थी’”ति

तज्जेत्वा पलापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा हत्थिमारकपुरिसो देवदत्तो अहोसि, यूथपति पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कासावजातकवण्णना पठमा ।

[२२२] २. चूळनन्दियजातकवण्णना

इदं तदाचरियवचोति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । एकदिवसज्झि भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, देवदत्तो नाम कक्खळो फरुसो साहसिको सम्मासम्बुद्धे अभिमारे पयोजेसि, सिलं पविज्झि, नाळागिरिं पयोजेसि, खन्तिमेत्तानुदयमत्तम्पिस्स तथागते नत्थी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो कक्खळो फरुसो निक्कारुणिकोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे महानन्दियो नाम वानरो अहोसि, कनिट्ठभातिको पनस्स चूळनन्दियो नाम । ते उभोपि असीतिसहस्सवानरपरिवारा हिमवन्तपदेसे अन्धमातरं पटिजग्गन्ता वासं कप्पेसुं । ते मातरं सयनगुम्बे ठपेत्वा अरज्जं पविसित्वा मधुरानि फलाफलानि मातुया पेसेन्ति । आहरणकवानरा तस्सा न देन्ति, सा खुदापीळिता अट्टिचम्मावसेसा किंसा अहोसि । अथ नं बोधिसत्तो आह — “मयं, अम्म, तुम्हाकं मधुरफलाफलानि पेसेम, तुम्हे कस्मा मिलायथा”ति । “तात, नाहं लभामी”ति । बोधिसत्तो चिन्तेसि — “मयि यूथं परिहरन्ते माता मे नस्सिस्सति, यूथं पहाय मातरंयेव पटिजग्गिस्सामी”ति । सो चूळनन्दियं पक्कोसित्वा “तात, त्वं यूथं परिहर, अहं मातरं पटिजग्गिस्सामी”ति आह । सोपि नं “भातिक, मय्हं यूथपरिहरणेन कम्मं नत्थि, अहम्पि मातरमेव पटिजग्गिस्सामी”ति आह । इति ते उभोपि एकच्छन्दा हुत्वा यूथं पहाय मातरं गहेत्वा हिमवन्ता ओरुक्क पच्चन्ते निग्रोधरुक्खे वासं कप्पेत्वा मातरं पटिजग्गिंसु ।

अथेको बाराणसिवासी ब्राह्मणमाणवो तक्कसिलायं दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा “गमिस्सामी”ति आचरियं आपुच्छि । आचरियो अङ्गविज्जानुभावेन तस्स कक्खळफरुससाहसिकभावं जत्वा “तात, त्वं कक्खळो फरुसो साहसिको, एवरूपानं न सब्बकालं एकसदिसमेव इज्झति, महाविनासं महादुक्खं पापुणिस्ससि, मा त्वं कक्खळो होहि, पच्छानुतापनकारणं कम्मं मा करी”ति ओवदित्वा उय्योजेसि । सो आचरियं वन्दित्वा बाराणसिं गन्त्वा घरावासं गहेत्वा अज्जेहि सिप्पेहि जीविकं कप्पेतुं असक्कोन्तो “धनुकोटिं निस्साय जीविस्सामि, लुट्ठकम्मं कत्वा जीविकं कप्पेस्सामी”ति बाराणसितो निक्खमित्वा पच्चन्तगामके वसन्तो धनुकलापसन्नद्धो अरज्जं पविसित्वा नानामिगे मारेत्वा मंसविककयेन जीविकं कप्पेसि । सो एकदिवसं अरज्जे किञ्चि अलभित्वा आगच्छन्तो अङ्गणपरियन्ते ठितं निग्रोधरुक्खं दिस्वा “अपि नामेत्थ किञ्चि भवेय्या”ति निग्रोधरुक्खाभिमुखो पायासि ।

तस्मिं खणे उभोपि ते भातरो मातरं फलानि खादापेत्वा पुरतो कत्वा विटपब्भन्तरे निसिन्ना तं आगच्छन्तं दिस्वा “किं नो मातरं करिस्सती”ति साखन्तरे निलीयिंसु । सोपि खो साहसिकपुरिसो रुक्खमूलं आगन्त्वा तं तेसं मातरं जरादुब्बलं अन्धं दिस्वा चिन्तेसि — “किं मे तुच्छहत्थगमनेन इमं मक्कटिं विज्झित्वा गहेत्वा गमिस्सामी”ति । सो तस्सा विज्झनत्थाय धनुं गण्हि । तं दिस्वा बोधिसत्तो “तात चूळनन्दिय, एसो मे पुरिसो मातरं विज्झितुकामो, अहमस्सा जीवितदानं दस्सामि, त्वं

ममच्चयेन मातरं पटिजग्गेय्यासी’ति वत्वा साखन्तरा निक्खमित्वा “भो पुरिस, मा मे मातरं विज्झि, एसा अन्धा जरादुब्बला, अहमस्सा जीवितदानं देमि, त्वं एतं अमारेत्वा मं मारेही’ति तस्स पटिज्जं गहेत्वा सरस्स आसन्नट्टाने निसीदि । सो निक्करुणो बोधिसत्तं विज्झित्वा पातेत्वा मातरम्मिस्स विज्झितुं पुन धनुं सन्नहि । तं दिस्वा चूळनन्दियो “अयं मे मातरं विज्झितुकामो, एकदिवसम्मि खो मे माता जीवमाना लद्धजीवितायेव नाम होति, जीवितदानमस्सा दस्सामी’ति साखन्तरा निक्खमित्वा “भो पुरिस, मा मे मातरं विज्झि, अहमस्सा जीवितदानं दम्मि, त्वं मं विज्झित्वा अम्हे द्वे भातिके गहेत्वा अम्हाकं मातु जीवितदानं देही’ति तस्स पटिज्जं गहेत्वा सरस्स आसन्नट्टाने निसीदि । सो तम्मि विज्झित्वा पातेत्वा “अयं मक्कटी घरे दारकानं भविस्सती’ति मातरम्मि तेसं विज्झित्वा पातेत्वा तयोपि काजेनादाय गेहाभिमुखो पायासि ।

अथस्स पापपुरिसस्स गेहे असनि पतित्वा भरियञ्च द्वे दारके च गेहेनेव सद्धिं ज्ञापेसि, पिट्ठिवंसथूणमत्तं अवसिस्सि । अथस्स नं गामद्वारेयेव एको पुरिसो दिस्वा तं पवत्ति आरोचेसि । सो पुत्तदारसोकेन अभिभूतो तस्मिंयेव ठाने मंसकाजञ्ज धनुञ्च छुट्टेत्वा वत्थं पहाय नग्गो बाहा पग्गह् परिदेवमानो गन्त्वा घरं पाविसि । अथस्स सा थूणा भिज्जित्वा सीसे पतित्वा सीसं भिन्दि, पथवी विवरं अदासि, अवीचितो जाला उट्ठहि । सो पथविया गिलियमानो आचरियस्स ओवादं सरित्वा “इमं वत कारणं दिस्वा पारासरियब्राह्मणो मय्हं ओवादमदासी’ति परिदेवमानो इमं गाथाद्वयमाह —

१४३: “इदं तदाचरियवचो, पारासरियो यदब्रवि ।
मासु त्वं अकरि पापं, यं त्वं पच्छा कतं तपे ॥

१४४: “यानि करोति पुरिसो, तानि अत्तनि पस्सति ।
कल्याणकारी कल्याणं, पापकारी च पापकं ।
यादिसं वपते बीजं, तादिसं हरते फलं”न्ति ॥

तस्सत्थो — यं पारासरियो ब्राह्मणो अब्रवि — “मासु त्वं पापं अकरी, यं कतं पच्छा त्वज्जेव तपेय्या’ति, इदं तं आचरियस्स वचनं । यानि कायवचीमनोद्वारेहि कम्मनि पुरिसो करोति, तेसं विपाकं पटिलभन्तो तानियेव अत्तनि पस्सति । कल्याणकम्मकारी कल्याणं फलमनुभोति, पापकारी च पापकमेव हीनं लामकं अनिड्डफलं अनुभोति । लोकस्मिम्पि हि यादिसं वपते बीजं, तादिसं हरते फलं, बीजानुरूपं बीजानुच्छविकमेव फलं हरति गण्हाति अनुभवतीति । इति सो परिदेवन्तो पथविं पविसित्वा अवीचिमहानिरये निब्बत्ति ।

सत्था “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदानेव, पुब्बेपि कक्खळो फरुसो निक्कारुणिकोयेवा’ति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुद्धकपुरिसो देवदत्तो अहोसि, दिसापामोक्खो आचरियो सारिपुत्तो, चूळनन्दियो आनन्दो, माता महापजापतिगोतमी, महानन्दियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळनन्दियजातकवण्णना दुतिया ।

[२२३] ३. पुटभत्तजातकवण्णना

नमे नमन्तस्स भजे भजन्तन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सावत्थिनगरवासी किरिको कुटुम्बिको एकेन जनपदकुटुम्बिकेन सद्धिं वोहारं अकासि । सो अत्तनो भरियं आदाय तस्स धारणकस्स सन्तिकं अगमासि । धारणको “दातुं न सक्कोमी’ति न किञ्चि अदासि, इतरो कुज्झित्वा भत्तं अभुज्जित्वाव निक्खमि । अथ नं

अन्तरामगो छातज्झत्तं दिस्वा मग्गपटिपन्ना पुरिसा “भरियायपि दत्वा भुज्जाही”ति भत्तपुटं अदंसु। सो तं गहेत्वा तस्सा अदातुकामो हुत्वा “भद्दे, इदं चोरानं तिड्ढनट्ठानं, त्वं पुरतो याही”ति उय्योजेत्वा सब्बं भत्तं भुज्जित्वा तुच्छपुटं दस्सेत्वा “भद्दे, अभत्तकं तुच्छपुटमेव अदंसू”ति आह। सा तेन एककेनेव भुत्तभावं जत्वा दोमनस्सप्पत्ता अहोसि। ते उभोपि जेतवनपिट्ठिविहारेन गच्छन्ता “पानीयं पिविस्सामा”ति जेतवनं पविसिंसु।

सत्थापि तेसज्जेव आगमनं ओलोकेन्तो मग्गं गहेत्वा ठितलुद्धको विय गन्धकुटिछायाय निसीदि, ते सत्थारं दिस्वा उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा निसीदिंसु। सत्था तेहि सङ्घि पटिसन्थारं कत्वा “किं, उपासिके, अयं ते भत्ता हितकामो सस्नेहो”ति पुच्छि। “भन्ते, अहं एतस्स सस्नेहा, अयं पन मय्हं निस्नेहो, तिड्ढन्तु अज्जेपि दिवसा, अज्जेवेस अन्तरामगो पुटभत्तं लभित्वा मय्हं अदत्वा अत्तनाव भुज्जी”ति। “उपासिके, निच्चकालम्पि त्वं एतस्स हितकामा सस्नेहा, अयं पन निस्नेहोव। यदा पन पुण्डिते निस्साय तव गुणे जानाति, तदा ते सब्बिस्सरियं निव्यादेती”ति वत्वा ताया याचितो अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अहोसि। अथ राजा “पदुब्भेय्यापि मे अय”न्ति अत्तनो पुत्तं आसङ्कन्तो नीहरि। सो अत्तनो भरियं गहेत्वा नगरा निक्खम्म एकस्मिं कासिकगामके वासं कप्पेसि। सो अपरभागे पितु कालकतभावं सुत्वा “कुलसन्तकं रज्जं गण्हिस्सामी”ति बाराणसिं पच्चागच्छन्तो अन्तरामगो “भरियायपि दत्वा भुज्जाही”ति भत्तपुटं लभित्वा तस्सा अदत्वा सयमेव तं भुज्जि। सा “कक्खळो वतायं पुरिसो”ति दोमनस्सप्पत्ता अहोसि। सो बाराणसियं रज्जं गहेत्वा तं अग्गमहेसिट्ठाने ठपेत्वा “एत्तकमेव एतिस्सा अल”न्ति न अज्जं सक्कारं वा सम्मानं वा करोति, “कथं यापेसी”तिपि नं न पुच्छति।

बोधिसत्तो चिन्तेसि — “अयं देवी रज्जो बहूपकारा सस्नेहा, राजा पनेतं किस्मिज्जि न मज्जति, सक्कारसम्मानमस्सा कारेस्सामी”ति तं उपसङ्कमित्वा उपचारं कत्वा एकमन्तं ठत्वा “किं, ताता”ति वुत्ते “कथं समुट्ठापेतुं मयं, देवि, तुम्हे उपट्ठहाम, किं नाम महल्लकानं पितूनं वत्थखण्डं वा भत्तपिण्डं वा दातुं न वट्ठती”ति आह। “तात, अहं अत्तनाव किज्जि न लभामि, तुम्हाकं किं दस्सामि, ननु लभनकाले अदासिं, इदानि पन मे राजा न किज्जि देति। तिड्ढतु अज्जं दानं, रज्जं गण्हितुं आगच्छन्तो अन्तरामगो भत्तपुटं लभित्वा भत्तमत्तम्पि मे अदत्वा अत्तनाव भुज्जी”ति। “किं पन, अम्म, रज्जो सन्तिके एवं कथेतुं सक्खिस्सथा”ति? “सक्खिस्सामि, ताता”ति। “तेन हि अज्जेव मम रज्जो सन्तिके ठितकाले मयि पुच्छन्ते एवं कथेथ अज्जेव वो गुणं जानापेस्सामी”ति एवं वत्वा बोधिसत्तो पुरिमतरं गन्त्वा रज्जो सन्तिके अट्ठासि। सापि गन्त्वा रज्जो समीपे अट्ठासि।

अथ नं बोधिसत्तो “अम्म, तुम्हे अतिविय कक्खळा, किं नाम पितूनं वत्थखण्डं वा भत्तपिण्डमत्तं वा दातुं न वट्ठती”ति आह। “तात, अहमेव रज्जो सन्तिका किज्जि न लभामि, तुम्हाकं किं दस्सामी”ति? “ननु अग्गमहेसिट्ठानं ते लद्ध”न्ति? “तात, किस्मिज्जि सम्माने असति अग्गमहेसिट्ठानं किं करिस्सति, इदानि मे तुम्हाकं राजा किं दस्सति, सो अन्तरामगो भत्तपुटं लभित्वा ततो किज्जि अदत्वा सयमेव भुज्जी”ति। बोधिसत्तो “एवं किर, महाराजा”ति पुच्छि। राजा अधिवासेसि। बोधिसत्तो तस्स अधिवासनं विदित्वा “तेन हि, अम्म, रज्जो अप्पियकालतो पट्ठाय किं तुम्हाकं इध वासेन। लोकस्मिज्जि अप्पियसम्पयोगो च दुक्खो, तुम्हाकं इध वासे सति रज्जो अप्पियसम्पयोगोव दुक्खं भविस्सति, इमे सत्ता नाम भजन्ते भजन्ति, अभजनभावं जत्वा अज्जत्थ गन्तब्बं, महन्तो लोकसन्निवासो”ति वत्वा इमा गाथा अवोच —

१४५: नमे नमन्तस्स भजे भजन्तं, किच्चानुकुब्बस्स करेय्य किच्चं।

नानत्थकामस्स करेय्य अत्थं, असम्भजन्तम्पि न सम्भजेय्य ॥

१४६: “चजे चजन्तं वनथं न कयिरा, अपेतचित्तेन न सम्भजेय्य ।

दिजो दुमं खीणफलन्ति जत्वा, अज्जं समेक्खेय्य महा हि लोको”ति ॥

तत्थ नमे नमन्तस्स भजे भजन्तन्ति यो अत्तनो नमति, तस्सेव पटिनमेय्य । यो च भजति, तमेव भजेय्य ।
किच्चानुकुब्बस्स करेय्य किच्चन्ति अत्तनो उप्पन्नकिच्चं अनुकुब्बन्तस्सेव तस्सपि उप्पन्नकिच्चं पटिकरेय्य । चजे
चजन्तं वनथं न कयिराति अत्तानं जहन्तं जहेय्येव, तस्मिं तण्हासङ्घातं वनथं न करेय्य । अपेतचित्तेनाति विगतचित्तेन
विपल्लत्थचित्तेन । न सम्भजेय्याति तथारूपेण सद्धिं न समागच्छेय्य । दिजो दुमन्ति यथा सकुणो पुब्बे फलितम्पि रुक्खं
फले खीणे “खीणफलो अय”न्ति जत्वा तं छट्ठेत्वा अज्जं समेक्खति परियेसति, एवं अज्जं समेक्खेय्य । महा हि एस लोको,
अथ तुम्हे सस्नेहं एकं पुरिसं लभिस्सथाति ।

तं सुत्वा बाराणसिराजा देविया सब्बिस्सरियं अदासि । ततो पट्टाय समग्गा सम्मोदमाना वसिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने द्वे जयम्पतिका
सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु । “तदा जयम्पतिका इमे द्वे जयम्पतिका अहेसुं, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पुटभत्तजातकवण्णना ततिया ।

[२२४] ४. कुम्भिलजातकवण्णना

यस्सेते चतुरो धम्माति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्भ कथेसि ।

१४७: “यस्सेते चतुरो धम्मा, वानरिन्द यथा तव ।

सच्चं धम्मो धिति चागो, दिट्ठं सो अतिवत्तति ॥

१४८: “यस्स चेते न विज्जन्ति, गुणा परमभदका ।

सच्चं धम्मो धिति चागो, दिट्ठं सो नातिवत्तती”ति ॥

तत्थ गुणा परमभदकाति यस्स एते परमभदका चत्तारो रासट्ठेन पिण्डट्ठेन गुणा न विज्जन्ति, सो पच्चामितं
अतिक्कमितुं न सक्कोतीति । सेसमेत्थ सब्बं हेट्ठा कुम्भिलजातके वुत्तनयमेव सद्धिं समोधानेनाति ।

कुम्भिलजातकवण्णना चतुत्था ।

[२२५] ५. खन्तिवण्णजातकवण्णना

अत्थि मे पुरिसो, देवाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजानं आरब्भ कथेसि । तस्स किरेको बहूपकारो
अमच्चो अन्तेपुरे पदुस्सि । राजा “उपकारको मे”ति जत्वापि अधिवासेत्वा सत्थु आरोचेसि । सत्था “पोराणकराजानोपि,
महाराज, एवं अधिवासेसुंयेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको अमच्चो तस्स अन्तेपुरे पदुस्सि, अमच्चस्सापि सेवको तस्स गेहे
पदुस्सि । सो तस्स अपराधं अधिवासेतुं असक्कोन्तो तं आदाय रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “देव, एको मे उपट्ठाको

सब्वकिच्चकारको, सो मय्हं गेहे पदुस्सि, तस्स किं कातुं वट्ठीती”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१४९. “अत्थि मे पुरिसो देव, सब्वकिच्चेसु ब्यावटो ।
तस्स चेकोपराधत्थि, तत्थ त्वं किन्ति मज्जसी”ति ॥

तत्थ तस्स चेकोपराधत्थीति तस्स च पुरिसस्स एको अपराधो अत्थि । तत्थ त्वं किन्ति मज्जसीति तत्थ तस्स पुरिसस्स अपराधे त्वं “किं कातब्ब”न्ति मज्जसि, यथा ते चित्तं उप्पज्जति, तदनुरूपमस्स दण्डं पणेहीति दीपेति ।

तं सुत्वा राजा दुतियं गाथमाह —

१५०. “अम्हाकम्पत्थि पुरिसो, एदिसो इध विज्जति ।
दुल्लभो अङ्गसम्पन्नो, खन्तिरस्माक रुच्चती”ति ॥

तस्सत्थो — अम्हाकम्पि राजूनं सतं एदिसो बहूपकारो अगारे दुस्सनकपुरिसो अत्थि, सो च खो इध विज्जति, इदानिपि इधेव संविज्जति, मयं राजानोपि समाना तस्स बहूपकारतं सन्धाय अधिवासेम, तुय्हं पन अरज्जोपि सतो अधिवासनभारो जातो । अङ्गसम्पन्नो हि सब्बेहि गुणकोट्टासेहि समन्नागतो पुरिसो नाम दुल्लभो, तेन कारणेन अस्माकं एवरूपेसु ठानेसु अधिवासनखन्तियेव रुच्चतीति ।

अमच्चो अत्तानं सन्धाय रज्जो वुत्तभावं जत्वा ततो पट्टाय अन्तेपुरे पदुस्सितुं न विसहि, सोपिस्स सेवको रज्जो आरोचितभावं जत्वा ततो पट्टाय तं कम्मं कातुं न विसहि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अहमेव बाराणसिराजा अहोसि”न्ति । सोपि अमच्चो रज्जो सत्थु कथितभावं जत्वा ततो पट्टाय तं कम्मं कातुं नासक्खीति ।

खन्तिवण्णजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२२६] ६. कोसियजातकवण्णना

काले निक्खमना साधूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजानं आरब्ध कथेसि । कोसलराजा पच्चन्तवूपसमनत्थाय अकाले निक्खमि । वत्थु हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

सत्था पन अतीतं आहरित्वा आह — “महाराज, अतीते बाराणसिराजा अकाले निक्खमित्वा उय्याने खन्धावारं निवेसयि । तस्मिं काले एको उलूकसकुणो वेळुगुम्बं पविसित्वा निलीयि । काकसेना आगन्त्वा ‘निक्खन्तमेव तं गण्हिस्सामा’”ति परिवारेसि । सो सूरियत्थङ्गमनं अनोलोकेत्वा अकालेयेव निक्खमित्वा पलायितुं आरभि । अथ नं काका परिवारेत्वा तुण्डेहि कोट्टेन्ता परिपातेसुं । राजा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा “किं नु खो, पण्डित, इमे काका कोसियं परिपातेन्ती”ति पुच्छि । बोधिसत्तो “अकाले, महाराज, अत्तनो वसनट्टाना निक्खमन्ता एवरूपं दुक्खं पटिलभन्तियेव, तस्मा अकाले अत्तनो वसनट्टाना निक्खमितुं न वट्ठीती”ति इममत्थं पकासेन्तो इमं गाथाद्वयमाह —

१५१. “काले निक्खमना साधु, नाकाले साधु निक्खमो ।

अकालेन हि निक्खम्म, एककम्पि बहुज्जनो ।
न किञ्चि अत्थं जोतेति, धङ्कसेनाव कोसियं ॥

१५२. “धीरो च विधिविधानञ्जू, परेसं विवरानुगू ।
सब्बामित्ते वसीकत्वा, कोसियोव सुखी सिया”ति ॥

तत्थ काले निक्खमना साधूति, महाराज, निक्खमना नाम निक्खमनं वा परक्कमनं वा युत्तपयुत्तकाले साधु ।
नाकाले साधु निक्खमोति अकाले पन अत्तनो वसनट्टानतो अञ्जत्थ गन्तुं निक्खमो नाम निक्खमनं वा परक्कमनं वा न साधु । “अकालेन ही”ति आदीसु चतूसु पदेसु पठमेन सद्धिं ततियं, दुतियेन चतुत्थं योजेत्वा एवं अत्थो वेदितब्बो । अत्तनो वसनट्टानतो हि कोचि पुरिसो अकालेन निक्खमित्वा वा परक्कमित्वा वा न किञ्चि अत्थं जोतेति, अत्तनो अप्पमत्तकम्पि वुट्ठिं उप्पादेतुं न सक्कोति, अथ खो एककम्पि बहुज्जनो बहुपि सो पच्चत्थिकजनो एतं अकाले निक्खमन्तं वा परक्कमन्तं वा एककं परिवारेत्वा महाविनासं पापेति । तत्रायं उपमा — धङ्कसेनाव कोसियं, यथा अयं धङ्कसेना इमं अकाले निक्खमन्तञ्च परक्कमन्तञ्च कोसियं तुण्डेहि वितुदन्ति महाविनासं पापेन्ति, तथा तस्मा तिरच्छानगते आदिं कत्वा केनचि अकाले अत्तनो वसनट्टानतो न निक्खमितब्बं न परक्कमितब्बन्ति ।

दुतियगाथाय धीरोति पण्डितो । विधीति पोरणकपण्डितेहि ठपितपवेणी । विधानन्ति कोट्टासो वा संविदहनं वा ।
विवरानुगूति विवरं अनुगच्छन्तो जानन्तो । सब्बामित्तेति सब्बे अमित्ते । वसीकत्वाति अत्तनो वसे कत्वा । कोसियोवाति इमम्हा बालकोसिया अञ्जो पण्डितकोसियो विय । इदं वुत्तं होति — यो च खो पण्डितो “इमस्मिं काले निक्खमितब्बं परक्कमितब्बं, इमस्मिं न निक्खमितब्बं न परक्कमितब्ब”न्ति पोरणकपण्डितेहि ठपितस्स पवेणिसङ्घातस्स विधिनो कोट्टाससङ्घातं विधानं वा तस्स वा विधिनो विधानं संविदहनं अनुट्टानं जानाति, सो विधिविधानञ्जू परेसं अत्तनो पच्चामित्तानं विवरं जत्वा यथा नाम पण्डितो कोसियो रत्तिसङ्घाते अत्तनो काले निक्खमित्वा च परक्कमित्वा च तत्थ तत्थ सयितानञ्जेव काकानं सीसानि छिन्दमानो ते सब्बे अमित्ते वसीकत्वा सुखी सिया, एवं धीरोपि काले निक्खमित्वा परक्कमित्वा अत्तनो पच्चामित्ते वसीकत्वा सुखी निहुक्खो भवेय्याति । राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा निवत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कोसियजातकवण्णना छट्ठा ।

[२२७] ७. गूथपाणजातकवण्णना

सूरो सूरेन सङ्गम्माति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । तस्मिं किर काले जेतवनतो तिगावुतट्ठयोजनमत्ते एको निगमगामो, तत्थ बहूनि सलाकभत्तपक्खियभत्तानि अत्थि । तत्रेको पञ्चपुच्छको कोण्डो वसति । सो सलाकभत्तपक्खियभत्तानं अत्थाय आगते दहरे च सामणरे च “के खादन्ति, के पिवन्ति, के भुञ्जन्ती”ति पञ्चं पुच्छित्वा कथेतुं असक्कोन्ते लज्जापेसि । ते तस्स भयेन सलाकभत्तपक्खियभत्तत्थाय तं गामं न गच्छन्ति । अथेकदिवसं एको भिक्खु सलाकगं गन्त्वा “भन्ते, असुकगामे सलाकभत्तं वा पक्खियभत्तं वा अत्थी”ति पुच्छित्वा “अत्थावुसो, तत्थ पनेको कोण्डो पञ्चं पुच्छति, तं कथेतुं असक्कोन्ते अक्कोसति परिभासति, तस्स भयेन कोचि गन्तुं न सक्कोती”ति वुत्ते “भन्ते, तत्थ भत्तानि मय्हं पापेथ, अहं तं दमेत्वा निब्बिसेवनं कत्वा ततो पट्टाय तुम्हे दिस्वा पलायनकं करिस्सामी”ति

आह । भिक्खू “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तस्स तत्थ भत्तानि पापेसुं ।

सो तत्थ गन्त्वा गामद्वारे चीवरं पारुपि । तं दिस्वा कोण्डो चण्डमेण्डको विय वेगेन उपगन्त्वा “पज्जं मे, समण, कथेही”ति आह । “उपासक, गामे चरित्वा यागुं आदाय आसनसालं ताव मे आगन्तुं देही”ति । सो यागुं आदाय आसनसालं आगतेपि तस्मिं तथेव आह । सोपि नं भिक्खु “यागुं ताव मे पातुं देहि, आसनसालं ताव सम्मज्जितुं देहि, सलाकभत्तं ताव मे आहरितुं देही”ति वत्वा सलाकभत्तं आहरित्वा तमेव पत्तं गाहापेत्वा “एहि, पज्जं ते कथेस्सामी”ति बहिगामं नेत्वा चीवरं संहरित्वा अंसे ठपेत्वा तस्स हत्थतो पत्तं गहेत्वा अट्ठासि । तत्रापि नं सो “समण, पज्जं मे कथेही”ति आह । अथ नं “कथेमि ते पज्जं”न्ति एकप्पहारेनेव पातेत्वा अट्ठीनि संचुण्णन्तो विय पोथेत्वा गूथं मुखे पक्खिपित्वा “इतो दानि पट्टाय इमं गामं आगतं कज्जि भिक्खुं पज्जं पुच्छितकाले जानिस्सामी”ति सन्तज्जेत्वा पक्कामि । सो ततो पट्टाय भिक्खू दिस्वाव पलायति । अपरभागे तस्स भिक्खुनो सा किरिया भिक्खुसङ्के पाकटा जाता । अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुकभिक्खु किर कोण्डस्स मुखे गूथं पक्खिपित्वा गतो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, सो भिक्खु इदानीव तं मीळहेन आसादेति, पुब्बेपि आसादेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते अङ्गमगधवासिनो अज्जमज्जस्स रट्ठं गच्छन्ता एकदिवसं द्विन्नं रट्ठानं सीमन्तरे एकं सरं निस्साय वसित्वा सुरं पिवित्वा मच्छमंसं खादित्वा पातोव यानानि योजेत्वा पक्कमिंसु । तेसं गतकाले एको गूथखादको पाणको गूथगन्धेन आगन्त्वा तेसं पीतट्ठाने छड्डितं सुरं दिस्वा पिपासाय पिवित्वा मत्तो हुत्वा गूथपुज्जं अभिरुहि, अल्लगूथं तस्मिं आरुळ्हे थोकं ओनमि । सो “पथवी मं धारेतुं न सक्कोती”ति विरवि । तस्मिज्जेव खणे एको मत्तवरवारणो तं पदेसं पत्वा गूथगन्धं घायित्वा जिगुच्छन्तो पटिक्कमि । सो तं दिस्वा “एस मम भयेन पलायती”ति सज्जी हुत्वा “इमिना मे सद्धिं सङ्गामं कातुं वट्ठती”ति तं अक्कयन्तो पठमं गाथमाह —

१५३: “सूरो सूरेन सङ्गम्म, विक्कन्तेन पहारिना ।

एहि नाग निवत्तस्सु, किं नु भीतो पलायसि ।

पस्सन्तु अङ्गमगधा, मम तुहज्ज विक्कम”न्ति ॥

तस्सत्थो — त्वं सूरो मया सूरेन सद्धिं समागन्त्वा वीरियविक्कमेन विक्कन्तेन पहारदानसमत्थताय पहारिना किंकारणा असङ्गामेत्वाव गच्छसि, ननु नाम एकसम्पहारोपि दातब्बो सिया, तस्मा एहि नाग निवत्तस्सु, एत्तकेनेव मरणभयतज्जितो हुत्वा किं नु भीतो पलायसि, इमे इमं सीमं अन्तरं कत्वा वसन्ता पस्सन्तु, अङ्गमगधा मम तुहज्ज विक्कमं उभिन्नमि अम्हाकं परक्कमं पस्सन्तूति ।

सो हत्थी कण्णं दत्वा तस्स वचनं सुत्वा निवत्तित्वा तस्स सन्तिकं गन्त्वा तं अपसादेन्तो दुतियं गाथमाह —

१५४: “न तं पादा वधिस्सामि, न दन्तेहि न सोण्डिया ।

मीळहेन तं वधिस्सामि, पूति हज्जतु पूतिना”ति ॥

तस्सत्थो — न तं पादादीहि वधिस्सामि, तुहं पन अनुच्छविकेन मीळहेन तं वधिस्सामीति ।

एवञ्च पन वत्वा “पूतिगूथपाणको पूतिनाव हञ्जतू”ति तस्स मत्थके महन्तं लण्डं पातेत्वा उदकं विस्सज्जेत्वा तत्थेव तं जीवितक्खयं पापेत्वा कोञ्चनादं नदन्तो अरञ्जमेव पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा गूथपाणको कोण्डो अहोसि, वारणो सो भिक्खु, तं कारणं पच्चक्खतो दिस्वा तस्मिं वनसण्डे निवुत्थदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गूथपाणजातकवण्णना सत्तमा ।

[२२८] ८. कामनीतजातकवण्णना

तयो गिरिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कामनीतब्राह्मणं नाम आरब्ध कथेसि । वत्थु पच्चुप्पन्नञ्च अतीतञ्च द्वादसकनिपाते **कामजातके** (जा० १.१२.३७ आदयो) आविभविस्सति । तेसु पन द्वीसु राजपुत्तेसु जेट्टको आगन्त्वा बाराणसियं राजा अहोसि, कनिट्ठो उपराजा । तेसु राजा वत्थुकामकिलेसकामेसु अतित्तो धनलोलो अहोसि । तदा बोधिसत्तो सक्को देवराजा हुत्वा जम्बुदीपं ओलोकेन्तो तस्स रज्जो द्वीसुपि कामेसु अतित्तभावं जत्वा “इमं राजानं निगग्हित्वा लज्जापेस्सामी”ति ब्राह्मणमाणववण्णेन आगन्त्वा राजानं पस्सि, रज्जा च “केनत्थेन आगतोसि माणवा”ति वुत्ते “अहं, महाराज, तीणि नगरानि पस्सामि खेमानि सुभिक्खानि पहूतहत्थिअस्सरथपत्तीनि हिरञ्जसुवण्णालङ्कारभरितानि, सक्का च पन तानि अप्पकेनेव बलेन गण्हितुं, अहं ते तानि गहेत्वा दातुं आगतो”ति आह । “कदा गच्छाम, माणवा”ति वुत्ते “स्वे महाराजा”ति । “तेन हि गच्छ, पातोव आगच्छेय्यासी”ति । “साधु, महाराज, वेगेन बलं सज्जेही”ति वत्वा सक्को सकट्टानमेव गतो ।

राजा पुनदिवसे भेरिं चरापेत्वा बलसज्जं कारेत्वा अमच्चे पक्कोसापेत्वा हिय्यो एको ब्राह्मणमाणवो “उत्तरपञ्चाले इन्दपत्ते केककेति इमेसु तीसु नगरेसु रज्जं गहेत्वा दस्सामी”ति आह, तं माणवं आदाय तीसु नगरेसु रज्जं गण्हिस्साम, वेगेन नं पक्कोसथाति । “कत्थस्स, देव, निवासो दापितो”ति? “न मे तस्स निवासगेहं दापित”न्ति । “निवासपरिब्बयो पन दिन्नो”ति? “सोपि न दिन्नो”ति । अथ “कहं नं पस्सिस्सामा”ति? “नगरवीथीसु ओलोकेथा”ति । ते ओलोकेन्ता अदिस्वा “न पस्साम, महाराजा”ति आहंसु । रज्जो माणवं अपस्सन्तस्स “एवं महन्ता नाम इस्सरिया परिहीनोम्ही”ति महासोको उदपादि, हृदयवत्थु उण्हं अहोसि, वत्थुलोहितं कुप्पि, लोहितपक्खन्दिका उदपादि, वेज्जा तिकिच्छित्तुं नासक्खिंसु ।

ततो तीहचतूहच्चयेन सक्को आवज्जमानो तस्स तं आबाधं जत्वा “तिकिच्छिस्सामि न”न्ति ब्राह्मणवण्णेन आगन्त्वा द्वारे ठत्वा “वेज्जब्राह्मणो तुम्हाकं तिकिच्छनत्थाय आगतो”ति आरोचापेसि । राजा तं सुत्वा “महन्तमहन्ता राजवेज्जा मं तिकिच्छित्तुं नासक्खिंसु, परिब्बयमस्स दापेत्वा उय्योजेथा”ति आह । सक्को तं सुत्वा “मय्हं नेव निवासपरिब्बयेन अत्थो, वेज्जलाभम्पि न गण्हिस्सामि, तिकिच्छिस्सामि नं, पुन राजा मं पस्सतू”ति आह । राजा तं सुत्वा “तेन हि आगच्छतू”ति आह । सक्को पविसित्वा जयापेत्वा एकमन्तं अट्ठासि, राजा “त्वं मं तिकिच्छसी”ति आह । “आम, देवा”ति । “तेन हि तिकिच्छस्सू”ति । “साधु, महाराज, ब्याधिनो मे लक्खणं कथेथ, केन कारणेन उप्पन्नो, किं खादितं वा पीतं वा निस्साय, उदाहु दिट्ठं वा सुतं वा”ति? “तात, मय्हं ब्याधि सुतं निस्साय उप्पन्नो”ति । “किं ते सुत”न्ति । “तात एको माणवो आगन्त्वा मय्हं तीसु नगरेसु रज्जं गण्हित्वा दस्सामी”ति आह, अहं तस्स निवासट्टानं वा निवासपरिब्बयं वा न दापेसिं, सो मय्हं कुञ्जित्वा अज्जस्स रज्जो सन्तिकं गतो भविस्सति । अथ मे ‘एवं महन्ता नाम इस्सरिया परिहीनोम्ही’ति चिन्तेन्तस्स अयं ब्याधि उप्पन्नो । सचे सक्कोसि त्वं मे कामचित्तं निस्साय उप्पन्नं ब्याधि तिकिच्छित्तुं, तिकिच्छाही”ति एतमत्थं पकासेन्तो पठमं गाथमाह —

१५५: “तयो गिरिं अन्तरं कामयामि, पञ्चाला कुरुयो केकके च ।
ततुत्तरिं ब्राह्मण कामयामि, तिकिच्छ मं ब्राह्मण कामनीत”न्ति ॥

तत्थ तयो गिरिन्ति तयो गिरी, अयमेव वा पाठो । यथा “सुदस्सनस्स गिरिनो, द्वारज्जेतं पकासती”ति एत्थ सुदस्सनं देवनगरं युज्झित्वा दुग्गणहताय दुच्चलनताय “सुदस्सनगिरी”ति वुत्तं, एवमिधापि तीणि नगरानि “तयो गिरि”न्ति अधिप्पेतानि । तस्मा अयमेत्थ अत्थो — तीणि च नगरानि तेसज्ज अन्तरं तिविधम्मि रट्ठं कामयामि । “पञ्चाला कुरुयो केकके चा”ति इमानि तेसं रट्ठानं नामानि । तेसु पञ्चालाति उत्तरपञ्चाला, तत्थ कपिलं नाम नगरं । कुरुयोति कुरुरट्ठं, तत्थ इन्दपत्तं नाम नगरं । केकके चाति पच्चत्ते उपयोगवचनं, तेन केककरट्ठं दस्सेति । तत्थ केककराजधानीयेव नगरं । ततुत्तरिन्ति तं अहं इतो पटिलद्धा बाराणसिरज्जा ततुत्तरिं तिविधं रज्जं कामयामि । तिकिच्छ मं, ब्राह्मण, कामनीतन्ति इमेहि वत्थुकामेहि च किलेसकामेहि च नीतं हतं पहतं सचे सक्कोसि, तिकिच्छ मं ब्राह्मणाति ।

अथ नं सक्को “महाराज, त्वं मूलोसधादीहि अतेकिच्छो । जाणोसधेनेव तिकिच्छितब्बो”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

१५६: “कण्हाहिदट्ठस्स करोन्ति हेके, अमनुस्सपविट्ठस्स करोन्ति पण्डिता ।
न कामनीतस्स करोति कोचि, ओक्कन्तसुक्कस्स हि का तिकिच्छा”ति ॥

तत्थ कण्हाहिदट्ठस्स करोन्ति हेकेति एकच्चे हि तिकिच्छका घोरविसेन काळसप्पेन दट्ठस्स मन्तोहि चेव ओसधेहि च तिकिच्छं करोन्ति । अमनुस्सपविट्ठस्स करोन्ति पण्डिताति अपरे पण्डिता भूतवेज्जा भूतयक्खादीहि अमनुस्सेहि पविट्ठस्स अभिभूतस्स गहितस्स बलिकम्मपरित्तरणओसधपरिभावितादीहि तिकिच्छं करोन्ति । न कामनीतस्स करोति कोचीति कामेहि पन नीतस्स कामवसिकस्स पुग्गलस्स अज्जत्र पण्डितेहि अज्जो कोचि तिकिच्छं न करोति, करोन्तोपि कातुं समत्थो नाम नत्थि । किंकारणा? ओक्कन्तसुक्कस्स हि का तिकिच्छाति, ओक्कन्तसुक्कस्स अवक्कन्तस्स कुसलधम्ममरियादं अतिक्कन्तस्स अकुसलधम्मे पतिट्ठितस्स पुग्गलस्स मन्तोसधादीहि का नाम तिकिच्छा, न सक्का ओसधेहि तिकिच्छितुन्ति ।

इतिस्स महासत्तो इमं कारणं दस्सेत्वा उत्तरि एवमाह — “महाराज, सचे त्वं तानि तीणि रज्जानि लच्छसि, अपि नु खो इमेसु चतूसु नगरेसु रज्जं करोन्तो एकप्पहारेनेव चत्तारि साटकयुगानि परिदहेय्यासि, चतूसु वा सुवण्णपातीसु भुज्जेय्यासि, चतूसु वा सयनेसु सयेय्यासि, महाराज, तण्हावसिकेन नाम भवितुं न वट्ठति, तण्हा हि नामेसा विपत्तिमूला । सा वट्ठमाना यो तं वट्ठति, तं पुग्गलं अट्ठसु महानिरयेसु सोळससु उस्सदनिरयेसु नानप्पकारभेदेसु च अवसेसेसु अपायेसु खिपती”ति । एवं राजानं निरयादिभयेन तज्जेत्वा महासत्तो धम्मं देसेसि । राजापिस्स धम्मं सुत्वा विगतसोको हुत्वा तावदेव निब्याधितं पापुणि । सक्कोपिस्स ओवादं दत्वा सीलेसु पतिट्ठापेत्वा देवलोकमेव गतो । सोपि ततो पट्ठाय दानादीनि पुज्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा कामनीतब्राह्मणो अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कामनीतजातकवण्णना अट्ठमा ।

[२२९] ९. पलायितजातकवण्णना

गजगमेधेहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पलायितपरिब्बाजकं आरब्ध कथेसि । सो किर वादत्थाय सकलजम्बुदीपं विचरित्वा कञ्चि पटिवादिं अलभित्वा अनुपुब्बेन सावत्थिं गन्त्वा “अत्थि नु खो कोचि मया सद्धिं वादं कातुं समत्थो”ति मनुस्से पुच्छि । मनुस्सा “तादिसानं सहस्सेनपि सद्धिं वादं कातुं समत्थो सब्बञ्जू द्विपदानं अगो महागोतमो धम्मिस्सरो परप्पवादमद्दनो, सकलेपि जम्बुदीपे उप्पन्नो परप्पवादो तं भगवन्तं अतिक्कमितुं समत्थो नाम नत्थि । वेलन्तं पत्वा समुद्दुमियो विय हि सब्बवादा तस्स पादमूलं पत्वा चुण्णविचुण्णा होन्ती”ति बुद्धगुणे कथेसुं । परिब्बाजको “कहं पन सो एतरही”ति पुच्छित्वा “जेतवने”ति सुत्वा “इदानिस्स वादं आरोपेस्सामी”ति महाजनपरिवुतो जेतवनं गच्छन्तो जेतेन राजकुमारेन नवकोटिधनं विस्सज्जेत्वा कारितं जेतवनद्वारकोट्टकं दिस्वा “अयं समणस्स गोतमस्स वसनपासादो”ति पुच्छित्वा “द्वारकोट्टको अय”न्ति सुत्वा “द्वारकोट्टको ताव एवरूपो, वसनगेहं कीदिसं भविस्सती”ति वत्वा “गन्धकुटि नाम अप्पमेय्या”ति वुत्ते “एवरूपेन समणेन सद्धिं को वादं करिस्सती”ति ततोव पलायि । मनुस्सा उन्नादिनो हुत्वा जेतवनं पविसित्वा सत्थारा “किं अकाले आगतत्था”ति वुत्ता तं पवत्तिं कथयिंसु । सत्था “न खो उपासका इदानेव, पुब्बेपेस मम वसनट्ठानस्स द्वारकोट्टकं दिस्वा पलायतेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते गन्धारद्वे तक्कसिलायं बोधिसत्तो रज्जं कारेसि, बाराणसियं ब्रह्मदत्तो । सो “तक्कसिलं गण्हिस्सामी”ति महन्तेन बलकायेन गन्त्वा नगरतो अविदूरे ठत्वा “इमिना नियामेन हत्थी पेसेथ, इमिना अस्से, इमिना रथे, इमिना पत्ती, एवं धावित्वा आवुधेहि पहरथ, एवं घनवस्सवलाहका विय सरवस्सं वस्सथा”ति तेनं विचारेन्तो इमं गाथाद्वयमाह —

१५७: “गजगमेधेहि हयगमालिभि, रथूमिजातेहि सराभिवस्सेभि ।

थरुग्गहावट्टदळ्हप्पहारिभि, परिवारिता तक्कसिला समन्ततो ॥

१५८: “अभिधावथ चूपधावथ च, विविधा विनादिता वदन्तिभि ।

वत्ततज्ज तुमुलो घोसो यथा, विज्जुलता जलधरस्स गज्जतो”ति ॥

तत्थ गजगमेधेहीति अगगजमेधेहि, कोच्चनादं गज्जन्तेहि मत्तवरवारणवलाहकेहीति अत्थो । हयगमालिभीति अगगहयमालीहि, वरसिन्धववलाहककुलेहि अस्सानीकेहीति अत्थो । रथूमिजातेहीति सज्जातऊमिवेगेहि सागरसलिलेहि विय सज्जातरथूमीहि, रथानीकेहीति अत्थो । सराभिवस्सेभीति तेहियेव रथानीकेहि घनवस्समेधो विय सरवस्सं वस्सन्तेहि । थरुग्गहावट्टदळ्हप्पहारिभीति थरुग्गहेहि आवट्टदळ्हप्पहारीहि, इतो चितो च आवत्तित्वा परिवत्तित्वा दळ्हं पहरन्तेहि गहितखग्गरतनथरुदण्डेहि पत्तियोधेहि चाति अत्थो । परिवारिता तक्कसिला समन्ततोति यथा अयं तक्कसिला परिवारिता होति, सीधं तथा करोथाति अत्थो ।

अभिधावथ चूपधावथ चाति वेगेन धावथ चेव उपधावथ च । विविधा विनादिता वदन्तिभीति वरवारणेहि सद्धिं विविधा विनदिता भवथ, सेलितगज्जितवादितेहि नानाविरवा होथाति अत्थो । वत्ततज्ज तुमुलो घोसोति वत्ततु अज्ज तुमुलो महन्तो असनिस्सदिसो घोसो । यथा विज्जुलता जलधरस्स गज्जतोति यथा गज्जन्तस्स जलधरस्स मुखतो निग्गता विज्जुलता चरन्ति, एवं विचरन्ता नगरं परिवारेत्वा रज्जं गण्हाति वदति ।

इति सो राजा गज्जित्वा सेनं विचारेत्वा नगरद्वारसमीपं गन्त्वा द्वारकोट्टकं दिस्वा “इदं रज्जो वसनगेह”न्ति पुच्छित्वा “अयं नगरद्वारकोट्टको”ति वुत्ते “नगरद्वारकोट्टको ताव एवरूपो, रज्जो निवेसनं कीदिसं भविस्सती”ति वत्वा “वेजयन्तपासादसदिस”न्ति सुत्वा “एवं यससम्पन्नेन रज्जा सद्धिं युज्झितुं न सक्खिस्सामा”ति द्वारकोट्टकं दिस्वाव

निवत्तित्वा पलायित्वा बाराणसिमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा बाराणसिराजा पलायितपरिब्बाजको अहोसि, तक्कसिलराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पलायितजातकवण्णना नवमा ।

[२३०] १०. दुतियपलायितजातकवण्णना

धजमपरिमितन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं पलायितपरिब्बाजकमेव आरब्ध कथेसि । इमस्मिं पन वत्थुस्मिं सो परिब्बाजको जेतवनं पाविसि । तस्मिं खणे सत्था महाजनपरिवृतो अलङ्कृतधम्मासने निसिन्नो मनोसिलातले सीहनादं नदन्तो सीहपोतको विय धम्मं देसेति । परिब्बाजको दसबलस्स ब्रह्मसरीरपटिभागं रूपं पुण्णचन्दसस्सिरिकं मुखं सुवण्णपट्टसदिसं नलाटञ्च दिस्वा “को एवरूपं पुरिसुत्तमं जिनिंतुं सक्खिस्सती”ति निवत्तित्वा परिसन्तरं पविसित्वा पलायि । महाजनो तं अनुबन्धित्वा निवत्तित्वा सत्थुस्स तं पवत्ति आरोचेसि । सत्था “न सो परिब्बाजको इदानीव, पुब्बेपि मम सुवण्णवण्णं मुखं दिस्वा पलातोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बोधिसत्तो बाराणसियं रज्जं कारेसि, तक्कसिलायं एको गन्धारराजा । सो “बाराणसिं गहेस्सामी”ति चतुरङ्गिनिया सेनाय आगन्त्वा नगरं परिवारेत्वा नगरद्वारे ठितो अत्तनो बलवाहनं ओलोकेत्वा “को एत्तकं बलवाहनं जिनिंतुं सक्खिस्सती”ति अत्तनो सेनं संवण्णेत्वा पठमं गाथमाह —

१५९. “धजमपरिमितं अनन्तपारं, दुप्पसहं धङ्केहि सागरं व ।

गिरिमिव अनिलेन दुप्पसहो, दुप्पसहो अहमज्ज तादिसेना”ति ॥

तत्थ **धजमपरिमितन्ति** इदं ताव मे रथेसु मोरछदे ठपेत्वा उस्सापितधजमेव अपरिमितं बहुं अनेकसतसङ्ख्यं । **अनन्तपारं**ति बलवाहनमपि मे “एत्तका हत्थी एत्तका अस्सा एत्तका रथा एत्तका पत्ती”ति गणनपरिच्छेदरहितं अनन्तपारं । **दुप्पसहं**ति न सक्का पटिसत्तूहि सहितुं अभिभवितुं । यथा किं? **धङ्केहि सागरं व**, यथा सागरो बहूहि काकेहि वेगविक्रम्भनवसेन वा अतिक्कमनवसेन वा दुप्पसहो, एवं दुप्पसहं । **गिरिमिव अनिलेन दुप्पसहो**ति अपिच मे अयं बलकायो यथा पब्बतो वातेन अकम्पनीयतो दुप्पसहो, तथा अज्जेन बलकायेन दुप्पसहो । **दुप्पसहो अहमज्ज तादिसेना**ति स्वाहं इमिना बलेन समन्नागतो अज्ज तादिसेन दुप्पसहोति अट्टालके ठितं बोधिसत्तं सन्धाय वदति ।

अथस्स सो पुण्णचन्दसस्सिरिकं अत्तनो मुखं दस्सेत्वा “बाल, मा विप्पलपसि, इदानी ते बलवाहनं मत्तवारणो विय नळवनं विद्धंसेस्सामी”ति सन्तज्जेत्वा दुतियं गाथमाह —

१६०. “मा बालियं विलपि न हिस्स तादिसं, विडह्से न हि लभसे निसेधकं ।

आसज्जसि गजमिव एकचारिनं, यो तं पदा नळमिव पोथयिस्सती”ति ॥

तत्थ **मा बालियं विलपीति** मा अत्तनो बालभावं विप्पलपसि । **न हिस्स तादिसन्ति** न हि अस्स तादिसो, अयमेव वा पाठो । तादिसो “अनन्तपारं मे बलवाहन”न्ति एवरूपं तक्केन्तो रज्जञ्च गहेतुं समत्थो नाम न हि अस्स, न होतीति अत्थो । **विडह्सेति** त्वं बाल, केवलं रागदोसमोहमानपरिळाहेन विडह्सेसियेव । **न हि लभसे निसेधकन्ति** मादिसं पन पसह

अभिभवित्वा निसेधकं न ताव लभसि, अज्ज तं आगतमग्गेनेव पलापेस्सामि । आसज्जसीति उपगच्छसि । गजमिव एकचारिनन्ति एकचारिनं मत्तवरवारणं विय । यो तं पदा नळमिव पोथयिस्सतीति यो तं यथा नाम मत्तवरवारणो पादा नळं पोथेति संचुण्णेति, एवं पोथयिस्सति, तं त्वं आसज्जसीति अत्तानं सन्धायाह ।

एवं तज्जेन्तस्स पनस्स कथं सुत्वा गन्धारराजा उल्लोकेन्तो कञ्चनपट्टसदिसं महानलाटं दिस्वा अत्तनो गहणभीतो निवत्तित्वा पलायन्तो सकनगरमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा गन्धारराजा पलायितपरिब्बाजको अहोसि, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दुतियपलायितजातकवण्णना दसमा ।

कासाववग्गो अट्टमो ।

तस्सुद्धानं —

कासावं चूळनन्दियं, पुटभत्तञ्च कुम्भिलं ।
खन्तिवण्णं कोसियञ्च, गूथपाणं कामनीतं ।
पलायितद्वयम्पि च ॥

१. उपाहनवग्गो

[२३१] १. उपाहनजातकवण्णना

यथापि कीताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । धम्मसभायज्झि भिक्खू कथं समुद्धापेसुं — “आवुसो, देवदत्तो आचरियं पच्चक्खाय तथागतस्स पटिपक्खो पटिसत्तु हुत्वा महाविनासं पापुणी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदानेव आचरियं पच्चक्खाय मम पटिपक्खो हुत्वा महाविनासं पत्तो, पुब्बेपि पत्तोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हत्थाचरियकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो हत्थिसिप्पे निष्फत्तिं पापुणि । अथेको कासिगामको माणवको आगन्त्वा तस्स सन्तिके सिप्पं उग्गण्हि । बोधिसत्ता नाम सिप्पं वाचेन्ता आचरियमुट्ठिं न करोन्ति, अत्तनो जानननियामेन निरवसेसं सिक्खापेन्ति । तस्मा सो माणवो बोधिसत्तस्स जाननसिप्पं निरवसेसमुग्गण्हित्वा बोधिसत्तं आह — “आचरिय, अहं राजानं उपट्ठहिस्सामी”ति । बोधिसत्तो “साधु, ताता”ति गन्त्वा रज्जो आरोचेसि — “महाराज, मम अन्तेवासिको तुम्हे उपट्ठातुं इच्छती”ति । “साधु, उपट्ठातू”ति । “तेन हिस्स परिब्बयं जानाथा”ति? “तुम्हाकं अन्तेवासिको तुम्हेहि समकं न लच्छति, तुम्हेसु सतं लभन्तेसु पण्णासं लच्छति, द्वे लभन्तेसु एकं लच्छती”ति । सो गेहं गन्त्वा तं पवत्तिं अन्तेवासिकस्स आरोचेसि । अन्तेवासिको “अहं, आचरिय, तुम्हेहि समं सिप्पं जानामि । सचे समकज्जेव परिब्बयं लभिस्सामि, उपट्ठहिस्सामि । नो चे, न उपट्ठहिस्सामी”ति आह । बोधिसत्तो तं पवत्तिं रज्जो आरोचेसि । राजा “सचे सो तुम्हेहि समप्पकारो, तुम्हेहि समकज्जेव सिप्पं दस्सेतुं सक्कोन्तो समकं लभिस्सती”ति आह । बोधिसत्तो तं पवत्तिं तस्स आरोचेत्वा तेन “साधु दस्सेस्सामी”ति वुत्ते रज्जो आरोचेसि । राजा “तेन हि स्वे सिप्पं

दस्सेथा”ति । “साधु, दस्सेस्साम, नगरे भेरिं चरापेथा”ति । राजा “स्वे किर आचरियो च अन्तेवासिको च उभो हत्थिसिपं दस्सेस्सन्ति, राजङ्गणे सन्निपतित्वा दडुकामा पस्सन्तू”ति भेरिं चरापेसि ।

आचरियो “न मे अन्तेवासिको उपायकोसल्लं जानाती”ति एकं हत्थिं गहेत्वा एकरत्तेनेव विलोमं सिक्खापेसि । सो तं “गच्छा”ति वुत्ते ओसक्कितुं, “ओसक्का”ति वुत्ते गन्तुं, “तिट्ठा”ति वुत्ते निपज्जितुं, “निपज्जा”ति वुत्ते ठातुं, “गण्हा”ति वुत्ते ठपेतुं, “ठपेही”ति वुत्ते गण्हितुं सिक्खापेत्वा पुनदिवसे तं हत्थिं अभिरुहित्वा राजङ्गणं अगमासि । अन्तेवासिकोपि एकं मनापं हत्थिं अभिरुहि । महाजनो सन्निपति । उभोपि समकं सिपं दस्सेसुं । पुन बोधिसत्तो अत्तनो हत्थिं विलोमं कारेसि, सो “गच्छा”ति वुत्ते ओसक्कि, “ओसक्का”ति वुत्ते पुरतो धावि, “तिट्ठा”ति वुत्ते निपज्जि, “निपज्जा”ति वुत्ते अट्ठासि, “गण्हा”ति वुत्ते निक्खिपि, “निक्खिपा”ति वुत्ते गण्हि । महाजनो “अरे दुट्ठ अन्तेवासिक, त्वं आचरियेन सद्धिं सारम्भं करोसि, अत्तनो पमाणं न जानासि, ‘आचरियेन समकं जानामी’ति एवंसज्जी होसी”ति लेट्ठुदण्डादीहि पहरित्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापेसि ।

बोधिसत्तो हत्थिम्हा ओरुय्ह राजानं उपसङ्कमित्वा “महाराज, सिपं नाम अत्तनो सुखत्थाय गण्हन्ति, एकच्चस्स पन गहितसिपं दुक्कटउपाहना विय विनासमेव आवहती”ति वत्त्वा इदं गाथाद्वयमाह —

१६१. “यथापि कीता पुरिसस्सुपाहना, सुखस्स अत्थाय दुखं उदब्बहे ।
घम्माभितत्ता तलसा पपीळिता, तस्सेव पादे पुरिसस्स खादरे ॥

१६२. “एवमेव यो दुक्कुलीनो अनरियो, तम्माक विज्जञ्च सुतञ्च आदिय ।
तमेव सो तत्थ सुतेन खादति, अनरियो वुच्चति पानदूपमो”ति ॥

तत्थ उदब्बहेति उदब्बहेय्य । घम्माभितत्ता तलसा पपीळिताति घम्मेन अभितत्ता पादतलेन च पीळिता । तस्सेवाति येन ता सुखत्थाय किणित्वा पादेसु पटिमुक्का दुक्कटूपाहना, तस्सेव । खादरेति वणं करोन्ता पादे खादन्ति ।

दुक्कुलीनोति दुज्जातिको अकुलपुत्तो । अनरियोति हिरोत्तप्पवज्जितो असप्पुरिसो । तम्माक विज्जञ्च सुतञ्च आदियाति एत्थ तं तं मनतीति “तम्मो”ति वत्तब्बे तम्माको, तं तं सिपं आसेवति परिवत्तेतीति अत्थो, आचरियस्सेतं नामं । तस्मा तम्माका, गाथाबन्धसुखत्थं पनस्स रस्सभावो कतो । विज्जन्ति अट्ठारससु विज्जाट्टानेसु यंकिञ्चि । सुतन्ति यंकिञ्चि सुतपरियत्ति । आदियातिआदियित्वा । तमेव सो तत्थ सुतेन खादतीति तमेवाति अत्तानमेव । सोति यो दुक्कुलीनो अनरियो आचरियम्हा विज्जञ्च सुतञ्च आदियति, सो । तत्थ सुतेन खादतीति तस्स सन्तिके सुतेन सो अत्तानमेव खादतीति अत्थो । अट्ठकथायं पन “तेनेव सो तत्थ सुतेन खादती”तिपि पाठो । तस्सापि सो तेन तत्थ सुतेन अत्तानमेव खादतीति अयमेव अत्थो । अनरियो वुच्चति पानदूपमोति इति अनरियो दुपाहनूपमो दुक्कटूपाहनूपमो वुच्चति । यथा हि दुक्कटूपाहना पुरिसं खादन्ति, एवमेस सुतेन खादन्तो अत्तनाव अत्तानं खादति । अथ वा पानाय दुतोति पानदु, उपाहनूपतापितस्स उपाहनाय खादितपादस्सेतं नामं । तस्मा यो सो अत्तानं सुतेन खादति, सो तेन सुतेन खादितत्ता “अनरियो”ति वुच्चति पानदूपमो, उपाहनूपतापितपादसदिसोति वुच्चतीति अयमेत्थ अत्थो । राजा तुट्ठो बोधिसत्तस्स महन्तं यसं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अन्तेवासिको देवदत्तो अहोसि, आचरियो पन अहमेव

अहोसि”न्ति ।

उपाहनजातकवण्णना पठमा ।

[२३२] २. वीणाथूणजातकवण्णना

एकचिन्तितोयमत्थोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं कुमारिकं आरब्ध कथेसि । सा किरिका सावत्थियं सेट्ठिधीता अत्तनो गेहे उसभराजस्स सक्कारं कथिरमानं दिस्वा धातिं पुच्छि — “अम्म, को नामेस एवं सक्कारं लभती”ति । “उसभराजा नाम, अम्मा”ति । पुन सा एकदिवसं पासादे ठत्वा अन्तरवीथिं ओलोकेन्ती एकं खुज्जं दिस्वा चिन्तेसि — “गुन्नं अन्तरे जेट्ठकस्स पिट्ठियं ककुधं होति, मनुस्सजेट्ठकस्सपि तेन भवितब्बं, अयं मनुस्सेसु पुरिसूसभो भविस्सति, एतस्स मया पादपरिचारिकाय भवितुं वट्ठती”ति । सा दासिं पेसेत्वा “सेट्ठिधीता तया सद्धिं गन्तुकामा, असुकट्टानं किर गन्त्वा तिट्ठा”ति तस्स आरोचेत्वा सारभण्डकं आदाय अज्जातकवेसेन पासादा ओतरित्वा तेन सद्धिं पलायि । अपरभागे तं कम्मं नगरे च भिक्खुसङ्घे च पाकटं जातं । धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुका किर सेट्ठिधीता खुज्जेन सद्धिं पलाता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते सत्था “न, भिक्खवे, इदानेवेसा खुज्जं कामेति, पुब्बेपि कामेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं निगमगामे सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो घरावासं वसन्तो पुत्तधीताहि वट्ठमानो अत्तनो पुत्तस्स बाराणसीसेट्ठिस्स धीतरं वारेत्वा दिवसं ठपेसि । सेट्ठिधीता अत्तनो गेहे उसभस्स सक्कारसम्मानं दिस्वा “को नामेसो”ति धातिं पुच्छित्वा “उसभो”ति सुत्वा अन्तरवीथिया गच्छन्तं एकं खुज्जं दिस्वा “अयं पुरिसूसभो भविस्सती”ति सारभण्डकं गहेत्वा तेन सद्धिं पलायि । बोधिसत्तोपि खो “सेट्ठिधीतरं गेहं आनेस्सामी”ति महन्तेन परिवारेन बाराणसिं गच्छन्तो तमेव मगं पटिपज्जि । ते उभोपि सब्बरत्तिं मगं अगमंसु । अथ खुज्जस्स सब्बरत्तिं सीतासिहतस्स अरुणोदये सरीरे वातो कुप्पि, महन्ता वेदना वत्तन्ति । सो मग्गा ओक्कम्म वेदनाप्पत्तो हुत्वा वीणादण्डको विय संकुटितो निपज्जि, सेट्ठिधीतापिस्स पादमूले निसीदि । बोधिसत्तो सेट्ठिधीतरं खुज्जस्स पादमूले निसिन्नं दिस्वा सज्जानित्वा उपसङ्गमित्वा सेट्ठिधीताय सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१६३. “एकचिन्तितोयमत्थो, बालो अपरिणायको ।

न हि खुज्जेन वामेन, भोति सङ्गन्तुमरहसी”ति ॥

तत्थ **एकचिन्तितोयमत्थो**ति अम्म, यं त्वं अत्थं चिन्तेत्वा इमिना खुज्जेन सद्धिं पलाता, अयं तया एकिकाय एव चिन्तितो भविस्सति । **बालो अपरिणायको**ति अयं खुज्जो बालो, दुप्पज्जभावेन महल्लकोपि बालोव, अज्जस्मिं गहेत्वा गच्छन्ते असति गन्तुं असमत्थताय अपरिणायको । **न हि खुज्जेन वामेन, भोति सङ्गन्तुमरहसी**ति इमिना हि खुज्जेन वामनत्ता वामेन भोति त्वं महाकुले जाता अभिरूपा दस्सनीया सङ्गन्तुं सह गन्तुं नारहसीति ।

अथस्स तं वचनं सुत्वा सेट्ठिधीता दुतियं गाथमाह —

१६४. “पुरिसूसभं मज्जमाना, अहं खुज्जमकामयिं ।

सोयं संकुटितो सेति, छिन्नतन्ति यथा थुणा”ति ॥

तस्सत्थो — अहं, अय्य, एकं उसभं दिस्वा “गुन्नं जेट्ठकस्स पिट्ठियं ककुधं होति, इमस्सपि तं अत्थि, इमिनापि

पुरिसूसभेन भवितब्ब’न्ति एवमहं खुज्जं पुरिसूसभं मज्जमाना अकामयिं । सोयं यथा नाम छिन्नतन्ति सदोणिको वीणादण्डको, एवं संकुटितो सेतीति ।

बोधिसत्तो तस्सा अज्जातकवेसेन निक्खन्तभावमेव जत्वा तं न्हापेत्वा अलङ्कुरित्वा रथं आरोपेत्वा गेहमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अयमेव सेट्ठिधीता अहोसि, बाराणसीसेट्ठि पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वीणाथूणजातकवण्णना दुतिया ।

[२३३] ३. विकण्णकजातकवण्णना

कामं यहिं इच्छसि तेन गच्छाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो हि धम्मसभं आनीतो “सच्चं किर, त्वं भिक्षु, उक्कण्ठितो”ति सत्थारा पुट्ठो “सच्च”न्ति वत्वा “कस्मा उक्कण्ठितोसी”ति वुत्ते “कामगुणकारणा”ति आह । अथ नं सत्था “कामगुणा नामेते भिक्षु विकण्णकसल्लसदिसा, सकिं हृदये पतिट्ठं लभमाना विकण्णकं विय विद्धं सुंसुमारं मरणमेव पापेन्ती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बोधिसत्तो बाराणसियं धम्मेन रज्जं कारेन्तो एकदिवसं उय्यानं गन्त्वा पोक्खरणीतीरं सम्पापुणि । नच्चगीतासु कुसला नच्चगीतानि पयोजेसुं, पोक्खरणिंयं मच्छकच्छपा गीतसद्वलोलताय सन्निपतित्वा रज्जाव सद्धिं गच्छन्ति । राजा तालक्खन्धप्पमाणं मच्छघटं दिस्वा “किं नु खो इमे मच्छा मया सद्धियेव चरन्ती”ति अमच्चे पुच्छि । अमच्चा “एते, देव, उपट्ठहन्ती”ति आहंसु । राजा “एते किर मं उपट्ठहन्ती”ति तुस्सित्वा तेसं निच्चभत्तं पट्ठपेसि । देवसिकं तण्डुलम्बणं पाचेसि । मच्छा भत्तवेलाय एकच्चे आगच्छन्ति, एकच्चे नागच्छन्ति, भत्तं नस्सति । रज्जो तमत्थं आरोचेसुं । राजा “इतो पट्ठाय सत्तवेलाय भेरिं पहरित्वा भेरिसज्जाय मच्छेसु सन्निपतितेसु भत्तं देथा”ति आह । ततो पट्ठाय भत्तकम्मिको भेरिं पहरापेत्वा सन्निपतितानं मच्छानं भत्तं देति । तेपि भेरिसज्जाय सन्निपतित्वा भुज्जन्ति ।

तेसु एवं सन्निपतित्वा भुज्जन्तेसु एको सुंसुमारो आगन्त्वा मच्छे खादि । भत्तकम्मिको रज्जो आरोचेसि । राजा तं सुत्वा “सुंसुमारं मच्छानं खादनकाले विकण्णकेन विज्झित्वा गण्हा”ति आह । सो “साधू”ति गन्त्वा नावाय ठत्वा मच्छे खादितुं आगतं सुंसुमारं विकण्णकेन पहरि, तं तस्स अन्तोपिट्ठिं पाविसि । सो वेदनाप्पत्तो हुत्वा तं गहेत्वाव पलायि । भत्तकम्मिको तस्स विद्धभावं जत्वा तं आलपन्तो पठमं गाथमाह —

१६५. “कामं यहिं इच्छसि तेन गच्छ, विद्धोसि मम्महि विकण्णकेन ।

हतोसि भत्तेन सुवादितेन, लोलो च मच्छे अनुबन्धमानो”ति ॥

तत्थ कामन्ति एकंसेन । **यहिं इच्छसि तेन गच्छाति** यस्मिं इच्छसि, तस्मिं गच्छ । **मम्मम्हीति** मम्मद्धाने । **विकण्णकेनाति** विकण्णकसल्लेन । **हतोसि भत्तेन सुवादितेन, लोलो च मच्छे अनुबन्धमानोति** त्वं भेरिवादितसज्जाय भत्ते दीयमाने लोलो हुत्वा खादनत्थाय मच्छे अनुबन्धमानो तेन सवादितेन भत्तेन हतो, गतद्धानेपि ते जीवितं नत्थीति अत्थो । सो अत्तनो वसनद्धानं गन्त्वा जीवितक्खयं पत्तो ।

सत्था इमं कारणं दस्सेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुतियं गाथमाह —

१६६. “एवमि लोकाभिसं ओपतन्तो, विहज्जती चित्तवसानुवत्ती ।

सो हज्जती जातिसखान मज्झे, मच्छानुगो सोरिव सुंसुमारो”ति ॥

तत्थ **लोकाभिसन्ति** पञ्च कामगुणा । ते हि लोको इद्वतो कन्ततो मनापतो गण्हाति, तस्मा “लोकाभिस”न्ति वुच्चति । **ओपतन्तो**ति तं लोकाभिसं अनुपतन्तो किलेसवसेन चित्तवसानुवत्ती पुग्गलो विहज्जति किलमति, **सो हज्जती**ति सो एवरूपो पुग्गलो जातीनञ्च सखानञ्च मज्झे सो विकण्णकेन विद्धो मच्छानुगो सुंसुमारो विय पञ्च कामगुणे मनापाति गहेत्वा हज्जति किलमति महाविनासं पापुणातियेवाति ।

एवं सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा सुंसुमारो देवदत्तो, मच्छा बुद्धपरिसा, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

विकण्णकजातकवण्णना ततिया ।

[२३४] ४. असिताभूजातकवण्णना

त्वमेव दानिमकराति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं कुमारिकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किरिकस्मिं द्विन्नं अगगसावकानं उपट्ठाककुले एका कुमारिका अभिरूपा सोभग्गप्पत्ता, सा वयप्पत्ता समानजातिकं कुलं अगमासि । सामिको तं किस्मिञ्चि अमज्जमानो अज्जत्थ चित्तवसेन चरति । सा तस्स तं अत्तनि अनादरतं अगणेत्या द्वे अगगसावके निमन्तेत्वा दानं दत्वा धम्मं सुणन्ती सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सा ततो पट्ठाय मग्गफलसुखेन वीतिनामयमाना “सामिकोपि मं न इच्छति, घरावासेन मे कम्मं नत्थि, पब्बजिस्सामी”ति चिन्तेत्वा मातापितूनं आचिक्खित्वा पब्बजित्वा अरहत्तं पापुणि । तस्सा सा किरिया भिक्षूसु पाकटा जाता । अथेकदिवसं भिक्षू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुककुलस्स धीता अत्थगवेसिका सामिकस्स अनिच्छभावं जत्वा अगगसावकानं धम्मं सुत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठाय पुन मातापितरो आपुच्छित्वा पब्बजित्वा अरहत्तं पत्ता, एवं अत्थगवेसिका, आवुसो सा कुमारिका”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेवेसा कुलधीता अत्थगवेसिका, पुब्बेपि अत्थगवेसिकायेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि । तदा बाराणसिराजा अत्तनो पुत्तस्स ब्रह्मदत्तकुमारस्स परिवारसम्पत्तिं दिस्वा उप्पन्नासङ्को पुत्तं रट्ठा पब्बाजेसि । सो असिताभुं नाम अत्तनो देविं आदाय हिमवन्तं पविसित्वा मच्छमंसफलाफलानि खादन्तो पण्णसालाय निवासं कप्पेसि । सो एकं किन्नरिं दिस्वा पटिबद्धचित्तो “इमं पजापतिं करिस्सामी”ति असिताभुं अगणेत्या तस्सा अनुपदं अगमासि । सा तं किन्नरिं अनुबन्धमानं दिस्वा “अयं मं अगणेत्या किन्नरिं अनुबन्धति, किं मे इमिना”ति विरत्तचित्ता हुत्वा बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा अत्तनो कसिणपरिकम्मं कथापेत्या कसिणं ओलोकेन्ती अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा बोधिसत्तं वन्दित्वा आगन्त्वा अत्तनो पण्णसालाय द्वारे अट्ठासि । ब्रह्मदत्तोपि किन्नरिं अनुबन्धन्तो विचरित्वा तस्सा गतमग्गमि अदिस्वा छिन्नासो हुत्वा पण्णसालाभिमुखोव आगतो । असिताभू तं आगच्छन्तं दिस्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा मणिवण्णे गगनतले ठिता “अय्यपुत्त, तं निस्साय मया इदं ज्ञानसुखं लद्ध”न्ति वत्वा इमं गाथमाह —

१६७. “त्वमेव दानिमकर, यं कामो व्यगमा तयि ।
सोयं अप्पटिसन्धिको, खरछिन्नं व रेनुक”न्ति ॥

तत्थ त्वमेव दानिमकराति, अय्यपुत्त, मं पहाय किन्नरिं अनुबन्धन्तो त्वज्जेव इदानी इदं अकर । यं कामो व्यगमा तयीति यं मम तयि कामो विगतो विक्खम्भनप्पहानेन पहीनो, यस्स पहीनत्ता अहं इमं विसेसं पत्ताति दीपेति । सोयं अप्पटिसन्धिकोति सो पन कामो इदानी अप्पटिसन्धिको जातो, न सक्का पटिसन्धितुं । खरछिन्नं व रेनुकन्ति खरो वुच्चति ककचो, रेनुकं वुच्चति हत्थिदन्तो । यथा ककचेन छिन्नो हत्थिदन्तो अप्पटिसन्धिको होति, न पुन पुरिमनयेन अल्लीयति, एवं पुन मय्हं तथा सद्धिं चित्तस्स घटनं नाम नत्थीति वत्वा तस्स पस्सन्तस्सेव उप्पतित्वा अज्जत्थ अगमासि ।

सो तस्सा गतकाले परिदेवमानो दुतियं गाथमाह —

१६८. “अत्रिच्छं अतिलोभेन, अतिलोभमदेन च ।
एवं हायति अत्थम्हा, अहं व असिताभुया”ति ॥

तत्थ अत्रिच्छं अतिलोभेनाति अत्रिच्छा वुच्चति अत्र अत्र इच्छासङ्घाता अपरियन्ततण्हा, अतिलोभो वुच्चति अतिक्कमित्वा पवत्तलोभो । अतिलोभमदेन चाति पुरिसमदं उप्पादनतो अतिलोभमदो नाम जायति । इदं वुत्तं होति — अत्रिच्छावसेन अत्रिच्छमानो पुग्गलो अतिलोभेन च अतिलोभमदेन च यथा अहं असिताभुया राजधीताय परिहीनो, एवं अत्था हायतीति ।

इति सो इमाय गाथाय परिदेवित्वा अरज्जे एककोव वसित्वा पितु अच्चयेन गन्त्वा रज्जं गण्णि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजपुत्तो च राजधीता च इमे द्वे जना अहेसुं, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

असिताभूजातकवण्णना चतुत्था ।

[२३५] ५. वच्छनखजातकवण्णना

सुखा घरा वच्छनखाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो रोजमल्लं आरब्ध कथेसि । सो किरायस्मतो आनन्दस्स गिहिसहायो । सो एकदिवसं आगमनत्थाय थेरस्स सासनं पाहेसि, थेरो सत्थारं आपुच्छित्वा अगमासि । सो थेरं नानगरसभोजनं भोजेत्वा एकमन्तं निसिन्नो थेरेन सद्धिं पटिसन्धारं कत्वा थेरं गिहिभोगेहि पज्जहि कामगुणेहि निमन्तेन्तो “भन्ते आनन्द, मम गेहे पहतं सविज्जाणकअविज्जाणकरतनं, इदं मज्झे भिन्दित्वा तुय्हं दम्मि, एहि उभो अगारं अज्झावसामा”ति । थेरो तस्स कामगुणेषु आदीनवं कथेत्वा उट्ठायासना विहारं गन्त्वा “दिट्ठो ते, आनन्द, रोजो”ति सत्थारा पुच्छितो “आम, भन्ते”ति वत्वा “किमस्स कथेसी”ति वुत्ते “भन्ते, मं रोजो घरावासेन निमन्तेसि, अथस्साहं घरावासे चेव कामगुणेषु च आदीनवं कथेसि”न्ति । सत्था “न खो, आनन्द, रोजो मल्लो इदनेव पब्बजिते घरावासेन निमन्तेसि, पुब्बेपि निमन्तेसियेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अज्जतरस्मिं निगमगामे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तपदेसे चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे

बाराणसिं पाविसि । अथस्स बाराणसिसेट्ठि आचारविहारे पसीदित्वा गेहं नेत्वा भोजेत्वा उय्याने वसनत्थाय पटिज्जं गहेत्वा तं पटिजग्गन्तो उय्याने वसापेसि । ते अज्जमज्जं उप्पन्नसिनेहा अहेसुं ।

अथेकदिवसं बाराणसिसेट्ठि बोधिसत्ते पेमविस्सासवसेन एवं चिन्तेसि — “पब्बज्जा नाम दुक्खा, मम सहायं वच्छनखपरिब्बाजकं उप्पब्बाजेत्वा सब्बं विभवं मज्झे भिन्दित्वा तस्स दत्त्वा द्वेपि समग्गवासं वसिस्सामा”ति । सो एकदिवसं भत्तकिच्चपरियोसाने तेन सद्धिं मधुरपटिसन्थारं कत्वा “भन्ते वच्छनख, पब्बज्जा नाम दुक्खा, सुखो घरावासो, एहि उभो समग्गा कामे परिभुज्जन्ता वसामा”ति वत्त्वा पठमं गाथमाह —

१६९. “सुखा घरा वच्छनख, सहिरज्जा सभोजना ।

यत्थ भुत्वा पिवित्वा च, सयेय्याथ अनुस्सुको”ति ॥

तत्थ सहिरज्जाति सत्तरतनसम्पन्ना । सभोजनाति बहुखादनीयभोजनीया । यत्थ भुत्वा पिवित्वा चाति येसु सहिरज्जभोजनेसु घरेसु नानग्गरसानि भोजनानि परिभुज्जित्वा नानापानानि च पिवित्वा । सयेय्याथ अनुस्सुकोति येसु अलङ्कृतसिरिसयनपिट्ठे अनुस्सुको हुत्वा सयेय्यासि, ते घरा नाम अतिविय सुखाति ।

अथस्स तं सुत्वा बोधिसत्तो “महासेट्ठि, त्वं अज्जाणताय कामगिद्धो हुत्वा घरावासस्स गुणं, पब्बज्जाय च अगुणं कथेसि, घरावासस्स ते अगुणं कथेस्सामि, सुणाहि दानी”ति वत्त्वा दुतियं गाथमाह —

१७०. “घरा नानीहमानस्स, घरा नाभणतो मुसा ।

घरा नादिन्नदण्डस्स, परेसं अनिकुब्बतो ।

एवं छिदं दुरभिसम्भवं, को घरं पटिपज्जती”ति ॥

तत्थ घरा नानीहमानस्साति निच्चकालं कसिगोरक्खादिकरणेन अनीहमानस्स अवायमन्तस्स घरा नाम नत्थि, घरावासो न पतिट्ठातीति अत्थो । घरा नाभणतो मुसाति खेत्तवत्थुहिरज्जसुवण्णादीनं अत्थाय अमुसाभणतोपि घरा नाम नत्थि । घरा नादिन्नदण्डस्स, परेसं अनिकुब्बतोति नादिन्नदण्डस्साति अग्गहितदण्डस्स, निक्खित्तदण्डस्स परेसं अनिकुब्बतो घरा नाम नत्थि । यो पन आदिन्नदण्डो हुत्वा परेसं दासकम्मकरादीनं तस्मिं तस्मिं अपराधे अपराधानुरूपं वधबन्धनछेदनताळनादिवसेन करोति, तस्सेव घरावासो सण्ठहतीति अत्थो । एवं छिदं दुरभिसम्भवं, को घरं पटिपज्जतीति तं दानि एवं एतेसं ईहनादीनं अकरणे सति ताय ताय परिहानिया छिदं करणेपि सति निच्चमेव कातब्बतो दुरभिसम्भवं दुराराधनीयं, निच्चं करोन्तस्सपि वा दुरभिसम्भवमेव दुष्पूरं घरावासं “अहं निप्परितस्सो हुत्वा अज्झावसिस्सामी”ति को पटिपज्जतीति ।

एवं महासत्तो घरावासस्स दोसं कथेत्वा उय्यानमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बाराणसिसेट्ठि रोजो मल्लो अहोसि, वच्छनखपरिब्बाजको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वच्छनखजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२३६] ६. बकजातकवण्णना

भदको वतयं पक्खीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्झि सत्था आनेत्वा दस्सितं दिस्वा “न, भिक्षवे, इदनेव, पुब्बेपेस कुहकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे एकस्मिं सरे मच्छो हुत्वा महापरिवारो वसि । अथेको बको “मच्छे खादिस्सामी”ति सरस्स आसन्नद्वाने सीसं पातेत्वा पक्खे पसारेत्वा मन्दमन्दो मच्छे ओलोकेन्तो अट्ठासि तेसं पमादं आगमयमानो । तस्मिं खणे बोधिसत्तो मच्छगणपरिवृतो गोचरं गणहन्तो तं ठानं पापुणि । मच्छगणो तं बकं पस्सित्वा पठमं गाथमाह —

१७१. “भदको वतयं पक्खी, दिजो कुमुदसन्निभो ।
वूपसन्तेहि पक्खेहि, मन्दमन्दोव ज्ञायती”ति ॥

तत्थ **मन्दमन्दोव ज्ञायती**ति अबलबलो विय हुत्वा किञ्चि अजानन्तो विय एककोव ज्ञायतीति ।

अथ नं बोधिसत्तो ओलोकेत्वा दुतियं गाथमाह —

१७२. “नास्स सीलं विजानाथ, अनज्जाय पसंसथ ।
अम्हे दिजो न पालेति, तेन पक्खी न फन्दती”ति ॥

तत्थ **अनज्जायाति** अजानित्वा । **अम्हे दिजो न पालेतीति** एस दिजो अम्हे न रक्खति न गोपायति, “कतरं नु खो एतेसु कबळं करिस्सामी”ति उपधारेति । **तेन पक्खी न फन्दतीति** तेनायं सकुणो न फन्दति न चलतीति । एवं वुत्ते मच्छगणो उदकं खोभेत्वा बकं पलापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बको कुहको भिक्षु अहोसि, मच्छराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बकजातकवण्णना छट्ठा ।

[२३७] ७. साकेतजातकवण्णना

को नु खो भगवा हेतूति इदं सत्था साकेतं उपनिस्साय विहरन्तो साकेतं ब्राह्मणं आरब्ध कथेसि । वत्थु पनेत्थ अतीतम्पि पच्चुप्पन्नम्पि हेट्ठा एककनिपाते (जा० अट्ठ० १.१.साकेतजातकवण्णना) कथितमेव । तथागतस्स पन विहारं गतकाले भिक्षू “सिनेहो नामेस, भन्ते, कथं पतिट्ठाती”ति पुच्छन्ता पठमं गाथमाहंसु —

१७३. “को नु खो भगवा हेतु, एकच्चे इध पुगले ।
अतीव हदयं निब्बाति, चित्तज्यापि पसीदती”ति ॥

तस्सत्थो — को नु खो हेतु, येन इधेकच्चे पुगले दिट्ठमत्तेयेव हदयं अतिविय निब्बाति, सुवासितस्स सीतस्स उदकस्स घटसहस्सेन परिसित्तं विय सीतलं होति, एकच्चे न निब्बाति । एकच्चे दिट्ठमत्तेयेव चित्तं पसीदति, मुदु होति, पेमवसेन अल्लीयति, एकच्चे न अल्लीयतीति ।

अथ नेसं सत्था पेमकारणं दस्सेन्तो दुतियं गाथमाह —

१७४: “पुब्बेव सन्निवासेन, पच्चुप्पन्नहितेन वा ।

एवं तं जायते पेमं, उप्पलंव यथोदके”ति ॥

तस्सत्थो — भिक्खवे, पेमं नामेतं द्वीहि कारणेहि जायति, पुरिमभवे माता वा पिता वा पुत्तो वा धीता वा भाता वा भगिनी वा पति वा भरिया वा सहायो वा मित्तो वा हुत्वा यो येन सद्धिं एकद्वाने वुत्थपुब्बो, तस्स इमिना पुब्बेव सन्निवासेन भवन्तेरपि अनुबन्धन्तो सो सिनेहो न विजहति । इमस्मिं अत्तभावे कतेन पच्चुप्पन्नहितेन वा एवं तं जायते पेमं, इमेहि द्वीहि कारणेहि पेमं नाम जायति । यथा किं? उप्पलंव यथोदकेति । वा-कारस्स रस्सत्तं कतं । समुच्चयत्थे चेस वुत्तो, तस्मा उप्पलज्ज सेसं जलजपुप्फज्ज यथा उदके जायमानं द्वे कारणानि निस्साय जायति उदकज्जेव कललज्ज, तथा एतेहि द्वीहि कारणेहि पेमं जायतीति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो च ब्राह्मणी च इमे द्वे जना अहेसुं, पुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

साकेतजातकवण्णना सत्तमा ।

[२३८] ८. एकपदजातकवण्णना

इङ्ग एकपदं, ताताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुटुम्बिकं आरब्भ कथेसि । सावत्थिवासी किरिस्स कुटुम्बिको, अथस्स एकदिवसं अङ्के निसिन्नो पुत्तो अत्थस्स द्वारं नाम पज्जं पुच्छि । सो “बुद्धविसयो एस पज्जो, न तं अज्जो कथेतुं सक्खिस्सती”ति पुत्तं गहेत्वा जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा “भन्ते, अयं मे दारको ऊरुम्हि निसिन्नो अत्थस्स द्वारं नाम पज्जं पुच्छि, अहं तं अजानन्तो इधागतो, कथेथ, भन्ते, इमं पज्ज”न्ति । सत्था “न खो, उपासक, अयं दारको इदानेव अत्थगवेसको, पुब्बेपि अत्थगवेसकोव हुत्वा इमं पज्जं पण्डिते पुच्छि, पोरणकपण्डितापिस्स कथेसुं, भवसङ्केपगतत्ता पन न सल्लक्खेसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्टिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु अच्चयेन सेट्टिद्वानं लभि । अथस्स पुत्तो दहरो कुमारो ऊरुम्हि निसीदित्वा “तात, मय्हं एकपदं अनेकत्थनिस्सितं एकं कारणं कथेथा”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१७५: “इङ्ग एकपदं तात, अनेकत्थपदस्सितं ।

किञ्चि सङ्गाहिकं ब्रूसि, येनत्थे साधयेमसे”ति ॥

तत्थ इङ्गाति याचनत्थे चोदनत्थे वा निपातो । एकपदन्ति एकं कारणपदं, एकं कारणूपसज्जितं वा व्यञ्जनपदं । अनेकत्थपदस्सितन्ति अनेकानि अत्थपदानि कारणपदानि निस्सितं । किञ्चि सङ्गाहिकं ब्रूसीति किञ्चि एकपदं बहूनां पदानां सङ्गाहिकं ब्रूहि, अयमेव वा पाठो । येनत्थे साधयेमसेति येन एकेन पदेन अनेकत्थनिस्सितेन मयं अत्तनो वुट्ठिं साधेय्याम, तं मे कथेहीति पुच्छि ।

अथस्स पिता कथेन्तो दुतियं गाथमाह —

१७६: “दक्खेय्येकपदं तात, अनेकत्थपदस्सितं ।
तच्च सीलेन सञ्जुत्तं, खन्तिया उपपादितं ।
अलं मित्ते सुखापेतुं, अमित्तानं दुखाय चा”ति ॥

तत्थ दक्खेय्येकपदन्ति दक्खेय्यं एकपदं । दक्खेय्यं नाम लाभुप्पादकस्स छेकस्स कुसलस्स जाणसम्पयुत्तं वीरियं । अनेकत्थपदस्सितन्ति एवं वुत्तप्पकारं वीरियं अनेकेहि अत्थपदेहि निस्सितं । कतरेहीति? सीलादीहि । तेनेव “तच्च सीलेन सञ्जुत्तं”न्तिआदिमाह । तस्सत्थो — तच्च पनेतं वीरियं आचारसीलसम्पयुत्तं अधिवासनखन्तिया उपेतं मित्ते सुखापेतुं अमित्तानच्च दुखाय अलं समत्थं । को हि नाम लाभुप्पादकजाणसम्पयुत्तकुसलवीरियसमन्नागतो आचारखन्तिसम्पन्नो मित्ते सुखापेतुं, अमित्ते वा दुखापेतुं न सक्कोतीति ।

एवं बोधिसत्तो पुत्तस्स पञ्चं कथेसि । सोपि पितु कथितनयेनेव अत्तनो अत्थं साधेत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने पितापुत्ता सोतापत्तिफले पतिट्ठिता । “तदा पुत्तो अयमेव पुत्तो अहोसि, बाराणसिसेट्ठि पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

एकपदजातकवण्णना अट्ठमा ।

[२३९] ९. हरितमण्डूकजातकवण्णना

आसीविसम्पि मं सन्तन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो अजातसत्तुं आरब्ध कथेसि । कोसलराजस्स हि पिता महाकोसलो बिम्बिसाररज्जो धीतरं ददमानो धीतु न्हानमूलं कासिगामकं नाम अदासि । सा अजातसत्तुना पितुघातककम्मे कते रज्जो सिनेहेन नचिरस्सेव कालमकासि । अजातसत्तु मातरि कालकतायपि तं गामं भुञ्जतेव । कोसलराजा “पितुघातकस्स चोरस्स मम कुलसन्तकं गामं न दस्सामी”ति तेन सद्धिं युञ्जति । कदाचि मातुलस्स जयो होति, कदाचि भागिनेय्यस्स । यदा पन अजातसत्तु जिनाति, तदा सोमनस्सप्पत्तो रथे धजं उस्सापेत्वा महन्तेन यसेन नगरं पविसति । यदा पन पराजयति, तदा दोमनस्सप्पत्तो कच्चि अजानापेत्वाव पविसति । अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्खू कथं समुद्घापेसुं “आवुसो, अजातसत्तु मातुलं जिनित्वा तुस्सति, पराजितो दोमनस्सप्पत्तो होती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपेस जिनित्वा तुस्सति, पराजितो दोमनस्सप्पत्तो होती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो नीलमण्डूकयोनियं निब्बत्ति । तदा मनुस्सा नदीकन्दरादीसु तत्थ तत्थ मच्छे गहणत्थाय कुमीनानि ओढेसुं । एकस्मिं कुमीने बहू मच्छा पविसिंसु । अथेको उदकासीविसो मच्छे खादन्तो तं कुमीनं पाविसि, बहू मच्छा एकतो हुत्वा तं खादन्ता एकलोहितं अकंसु । सो पटिसरणं अपस्सन्तो मरणभयतज्जितो कुमीनमुखेन निक्खमित्वा वेदनाप्पत्तो उदकपरियन्ते निपज्जि । नीलमण्डूकोपि तस्मिं खणे उप्पतित्वा कुमीनसूलमत्थके निपन्नो होति । आसीविसो विनिच्छयट्ठानं अलभन्तो तत्थ निपन्नं तं दिस्वा “सम्म नीलमण्डूक, इमेसं मच्छानं किरिया रुच्चति तुक्क”न्ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१७७: “आसीविसम्पि मं सन्तं, पविट्ठं कुमिनामुखं ।
रुच्चते हरितामाता, यं मं खादन्ति मच्छका”ति ॥

तत्थ आसीविसम्पि मं सन्तन्ति मं आगतविसं समानं। रुच्चते हरितामाता, यं मं खादन्ति मच्छकाति एतं तव रुच्चति हरितमण्डूकपुत्ताति वदति।

अथ नं हरितमण्डूको “आम, सम्म, रुच्चती”ति। “किंकारणा”ति? “सचे त्वम्पि तव पदेसं आगते मच्छे खादसि, मच्छापि अत्तनो पदेसं आगतं तं खादन्ति, अत्तनो विसये पदेसे गोचरभूमियं अबलवा नाम नत्थी”ति वत्वा दुतियं गाथमाह

१७८: “विलुम्पतेव पुरिसो, यावस्स उपकप्पति।

यदा चञ्जे विलुम्पन्ति, सो विलुत्तो विलुम्पती”ति॥

तत्थ विलुम्पतेव पुरिसो, यावस्स उपकप्पतीति याव अस्स पुरिसस्स इस्सरियं उपकप्पति इज्झति पवत्तति, ताव सो अञ्जं विलुम्पतियेव। “याव सो उपकप्पती”तिपि पाठो, यत्तकं कालं सो पुरिसो सक्कोति विलुम्पितुन्ति अत्थो। यदा चञ्जे विलुम्पन्तीति यदा च अञ्जे इस्सरा हुत्वा विलुम्पन्ति। सो विलुत्तो विलुम्पतीति अथ सो विलुम्पको अञ्जेहि विलुम्पति। “विलुम्पते”तिपि पाठो, अयमेवत्थो। “विलुम्पन्”न्तिपि पठन्ति, तस्सत्थो न समेति। एवं “विलुम्पको पुन विलुम्पं पापुणाती”ति बोधिसत्तेन अट्ठे विनिच्छित्ते उदकासीविसस्स दुब्बलभावं जत्वा “पच्चामित्तं गण्हिस्सामा”ति मच्छगणा कुमीनमुखा निक्खमित्वा तत्थेव नं जीवितक्खयं पापेत्वा पक्कमुं।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा उदकासीविसो अजातसत्तु अहोसि, नीलमण्डूको पन अहमेव अहोसि”न्ति।

हरितमण्डूकजातकवण्णना नवमा।

[२४०] १०. महापिङ्गलजातकवण्णना

सब्बो जनीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि। देवदत्ते सत्थरि आघातं बन्धित्वा नवमासच्चयेन जेतवनद्वारकोट्टके पथवियं निमुग्गे जेतवनवासिनो च सकलरट्ठवासिनो च “बुद्धपटिकण्टको देवदत्तो पथविया गिलितो, निहतपच्चामित्तो दानि सम्मासम्बुद्धो जातो”ति तुट्ठहट्ठा अहेसुं। तेसं कथं सुत्वा परम्परघोसेन सकलजम्बुदीपवासिनो यक्खभूतदेवगणा च तुट्ठहट्ठा एव अहेसुं। अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, देवदत्ते पथवियं निमुग्गे ‘बुद्धपटिकण्टको देवदत्तो पथविया गिलितो’ति महाजनो अत्तमनो जातो”ति। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव देवदत्ते मते महाजनो तुस्सति चेव हसति च, पुब्बेपि तुस्सि चेव हसि चा”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं महापिङ्गलो नाम राजा अधम्मेन विसमेन रज्जं कारेसि, छन्दादिवसेन पापकम्मानि करोन्तो दण्डबलिजङ्घकहापणादिग्गहणेन उच्छुयन्ते उच्छुं विय महाजनं पीळेसि कक्खळो फरुसो साहसिको, परेसु अनुद्वयामत्तम्पि नामस्स नत्थि, गेहे इत्थीनम्पि पुत्तधीतानम्पि अमच्चब्राह्मणगहपतिकादीनम्पि अप्पियो अमनापो, अक्खिम्हि पतितरजं विय, भत्तपिण्डे सक्खरा विय, पण्हिं विज्झित्वा पविट्ठकण्टको विय च अहोसि। तदा बोधिसत्तो महापिङ्गलस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति। महापिङ्गलो दीघरत्तं रज्जं कारेत्वा कालमकासि। तस्मिं कालकते सकलबाराणसिवासिनो हट्ठतुट्ठा महाहसितं हसित्वा दारूनं सकटसहस्सेन महापिङ्गलं झापेत्वा अनेकेहि घटसहस्सेहि आळाहनं निब्बापेत्वा बोधिसत्तं रज्जे

अभिसिञ्चित्वा “धम्मिको नो राजा लब्धो”ति हट्टुट्टा नगरे उस्सवभेरिं चरापेत्वा समुस्सितधजपटाकं नगरं अलङ्कुरित्वा द्वारे द्वारे मण्डपं कारेत्वा विप्पकिण्णलाजकुसुममण्डिततलेसु अलङ्कृतमण्डपेसु निसीदित्वा खादिसु चेव पिंविसु च ।

बोधिसत्तोपि अलङ्कृते महातले समुस्सितसेतच्छत्तस्स पल्लङ्कवरस्स मज्झे महायसं अनुभवन्तो निसीदि । अमच्चा च ब्राह्मणगहपतिरट्टिकदोवारिकादयो च राजानं परिवारेत्वा अट्ठंसु । अथेको दोवारिको नातिदूरे ठत्वा अस्ससन्तो पस्ससन्तो परोदि । बोधिसत्तो तं दिस्वा “सम्म दोवारिक, मम पितरि कालकते सब्बे तुट्टपहट्टा उस्सवं कीळन्ता विचरन्ति, त्वं पन रोदमानो ठितो, किं नु खो मम पिता तवेव पियो अहोसि मनापो”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१७९. “सब्बो जनो हिंसितो पिङ्गलेन, तस्मिं मते पच्चया वेदयन्ति ।
पियो नु ते आसि अकण्हेनेत्तो, कस्मा नु त्वं रोदसि द्वारपाला”ति ॥

तत्थ हिंसितोति नानप्पकारेहि दण्डबलिआदीहि पीळितो । पिङ्गलेनाति पिङ्गलक्खेन । तस्स किर द्वेपि अक्खीनि निब्बिद्धपिङ्गलानि बिळारक्खिवण्णानि अहेसुं, तेनेवस्स “पिङ्गलो”ति नामं अकंसु । पच्चया वेदयन्तीति पीतियो पवेदयन्ति । अकण्हेनेत्तोति पिङ्गलनेत्तो । कस्मा नु त्वन्ति केन नु कारणेन त्वं रोदसि । अट्टकथायं पन “कस्मा तुव”न्ति पाठो ।

सो तस्स वचनं सुत्वा “नाहं, महाराज, ‘महापिङ्गलो मतो’ति सोकेन रोदामि, सीसस्स मे सुखं जातं । पिङ्गलराजा हि पासादा ओतरन्तो च आरोहन्तो च कम्मामुट्टिकाय पहरन्तो विय मय्हं सीसे अट्टुट्ट खटके देति, सो परलोकं गन्त्वापि मम सीसे ददमानो विय निरयपालानम्मि यमस्सपि सीले खटके दस्सति, अथ नं ते ‘अतिविय अयं अम्हे बाधती’ति पुन इधेव आनेत्वा विस्सज्जेय्युं, अथ मे सो पुनपि सीसे खटके ददेय्याति भयेनाहं रोदामी”ति इममत्थं पकासेन्तो दुतियं गाथमाह —

१८०. “न मे पियो आसि अकण्हेनेत्तो, भायामि पच्चागमनाय तस्स ।
इतो गतो हिंसेय्य मच्चुराजं, सो हिंसितो आनेय्य पुन इधा”ति ॥

अथ नं बोधिसत्तो “सो राजा दारूनं वाहसहस्सेन दट्ठो उदकघटसतेहि सित्तो, सापिस्स आळाहनभूमि समन्ततो खता, पकतियापि च परलोकं गता नाम अज्जत्थ गतिवसा पुन तेनेव सरीरेन नागच्छन्ति, मा त्वं भायी”ति तं समस्सासेन्तो इमं गाथमाह —

१८१. “दट्ठो वाहसहस्सेहि, सित्तो घटसतेहि सो ।
परिक्खता च सा भूमि, मा भायि नागमिस्सती”ति ॥

ततो पट्टाय दोवारिको अस्सासं पटिलभि । बोधिसत्तो धम्मेन रज्जं कारेत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा महापिङ्गलो देवदत्तो अहोसि, पुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महापिङ्गलजातकवण्णना दसमा ।

उपाहनवगो नवमो ।

तस्सुद्धानं —

उपाहनं वीणाथूणं, विकण्णकं असिताभु ।
वच्छनखं बकञ्चेव, साकेतञ्च एकपदं ।
हरितमातु पिङ्गलं ॥

१०. सिङ्गालवगो

[२४१] १. सब्बदाठजातकवण्णना

सिङ्गालो मानत्थद्धोति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । देवदत्तो अजातसत्तुं पसादेत्वा उप्पादितं लाभसक्कारं चिरद्वितिकं कातुं नासक्खि, नाळागिरिपयोजने पाटिहारियस्स दिट्ठकालतो पट्टाय तस्स सो लाभसक्कारो अन्तरधायि । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, देवदत्तो लाभसक्कारं उप्पादेत्वा चिरद्वितिकं कातुं नासक्खी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदानीव अत्तनो उप्पन्नं लाभसक्कारं अन्तरधापेति, पुब्बेपि अन्तरधापेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितो अहोसि तिण्णं वेदानं अट्टारसन्नञ्च सिप्पानं पारं गतो । सो पथवीजयमन्तं नाम जानाति । पथवीजयमन्तोति आवट्टनमन्तो वुच्चति । अथेकदिवसं बोधिसत्तो “तं मन्तं सज्झायिस्सामी”ति एकस्मिं अङ्गणट्ठाने पिट्ठिपासाणे निसीदित्वा सज्झायमकासि । तं किर मन्तं अञ्जविहितं धितिविरहितं सावेतुं न सक्का, तस्मा नं सो तथारूपे ठाने सज्झायति । अथस्स सज्झायनकाले एको सिङ्गालो एकस्मिं बिले निपन्नो तं मन्तं सुत्वाव पगुणमकासि । सो किर अनन्तरातीते अत्तभावे पगुणपथवीजयमन्तो एको ब्राह्मणो अहोसि । बोधिसत्तो सज्झायं कत्वा उट्ठाय “पगुणो वत मे अयं मन्तो”ति आह । सिङ्गालो बिला निक्खमित्वा “अम्भो ब्राह्मण, अयं मन्तो तथापि ममेव पगुणतरो”ति वत्वा पलायि । बोधिसत्तो “अयं सिङ्गालो महन्तं अकुसलं करिस्सती”ति “गणहथ गणहथा”ति थोकं अनुबन्धि । सिङ्गालो पलायित्वा अरञ्जं पाविसि ।

सो गन्त्वा एकं सिङ्गालिं थोकं सरीरे डंसि, “किं, सामी”ति च वुत्ते “मय्हं जानासि न जानासी”ति आह । सा “आम, जानामी”ति सम्पटिच्छि । सो पथवीजयमन्तं परिवत्तेत्वा अनेकानि सिङ्गालसतानि आणापेत्वा सब्बेपि हत्थिअस्ससीहव्यघसूकरमिगादयो चतुप्पदे अत्तनो सन्तिके अकासि । कत्वा च पन सब्बदाठो नाम राजा हुत्वा एकं सिङ्गालिं अगमहेसिं अकासि । द्विन्नं हत्थीनं पिट्ठे सीहो तिट्ठति, सीहपिट्ठे सब्बदाठो सिङ्गालो राजा सिङ्गालिया अगमहेसिया सद्धिं निसीदति, महन्तो यसो अहोसि । सो यसमहन्तेन पमज्जित्वा मानं उप्पादेत्वा “बाराणसिरज्जं गण्हिस्सामी”ति सब्बचतुप्पदपरिवुतो बाराणसिया अविदूरट्ठानं सम्पापुणि, परिसा द्वादसयोजना अहोसि । सो अविदूरे ठितोयेव “रज्जं वा देतु, युद्धं वा”ति रज्जो सासनं पेसेसि । बाराणसिवासिनो भीततसिता नगरद्वारानि पिदहित्वा अट्ठंसु ।

बोधिसत्तो राजानं उपसङ्कमित्वा “मा भायि, महाराज, सब्बदाठसिङ्गालेन सद्धिं युद्धं मम भारो, ठपेत्वा मं अञ्जो तेन सद्धिं युज्झितुं समत्थो नाम नत्थी”ति राजानञ्च नागरे च समस्सासेत्वा “किन्ति कत्वा नु खो सब्बदाठो रज्जं गहेस्सति,

पुच्छिस्सामि ताव न'न्ति द्वारदालकं अभिरुहित्वा “सम्म सब्बदाठ, किन्ति कत्वा इमं रज्जं गण्हिस्ससी”ति पुच्छि । “सीहनादं नदापेत्वा महाजनं सद्देन सन्तासेत्वा गण्हिस्सामी”ति । बोधिसत्तो “अत्थेत”न्ति जत्वा अदालका ओरुह्य “सकलद्वादसयोजनिकबाराणसिनगरवासिनो कण्णच्छिद्धानि मासपिट्ठेन लज्जन्तू”ति भेरिं चरापेसि । महाजनो भेरिया आणं सुत्वा अन्तमसो बिळाले उपादाय सब्बचतुप्पदानञ्चेव अत्तनो च कण्णच्छिद्धानि यथा परस्स सद्दं सोतुं न सक्का, एवं मासपिट्ठेन लज्जि ।

अथ बोधिसत्तो पुन अदालकं अभिरुहित्वा “सब्बदाठा”ति आह । “किं, ब्राह्मणा”ति? “इमं रज्जं किन्ति कत्वा गण्हिस्ससी”ति? “सीहनादं नदापेत्वा मनुस्से तासेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा गण्हिस्सामी”ति । “सीहनादं नदापेतुं न सक्खिस्ससि । जातिसम्पन्ना हि सुरत्तहत्थपादा केसरसीहराजानो तादिसस्स जरसिङ्गालस्स आणं न करिस्सन्ती”ति । सिङ्गालो मानत्थद्धो हुत्वा “अज्जे ताव सीहा तिट्ठन्तु, यस्साहं पिट्ठे निसिन्नो, तज्जेव नदापेस्सामी”ति आह । “तेन हि नदापेहि, यदि सक्कोसी”ति । सो यस्मिं सीहे निसिन्नो, तस्स “नदाही”ति पादेन सज्जं अदासि । सीहो हत्थिकुम्भे मुखं उप्पीळेत्वा तिक्खत्तुं अप्पटिवत्तियं सीहनादं नदि । हत्थी सन्तासप्पत्ता हुत्वा सिङ्गालं पादमूले पातेत्वा पादेनस्स सीसं अक्कमित्वा चुण्णविचुण्णं अकंसु, सब्बदाठा तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो । तेपि हत्थी सीहनादं सुत्वा मरणभयतज्जिता अज्जमज्जं ओविज्जित्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणिंसु, ठपेत्वा सीहे सेसापि मिगसूकरादयो ससबिळारपरियोसाना सब्बे चतुप्पादा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणिंसु । सीहा पलायित्वा अरज्जं पविसिंसु, द्वादसयोजनिको मंसरासि अहोसि । बोधिसत्तो अदालका ओतरित्वा नगरद्वारानि विवरापेत्वा “सब्बे अत्तनो कण्णेसु मासपिट्ठं अपनेत्वा मंसत्थिका मंसं आहरन्तू”ति नगरे भेरिं चरापेसि । मनुस्सा अल्लमंसं खादित्वा सेसं सुक्खापेत्वा वल्लूरमकंसु । तस्मिं किर काले वल्लूरकरणं उदपादीति वदन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा इमा अभिसम्बुद्धगाथा वत्वा जातकं समोधानेसि —

१८२. “सिङ्गालो मानत्थद्धो च, परिवारेन अत्थिको ।

पापुणि महतिं भूमिं, राजासि सब्बदाठिनं ॥

१८३. “एवमेव मनुस्सेसु, यो होति परिवारवा ।

सो हि तत्थ महा होति, सिङ्गालो विय दाठिन”न्ति ॥

तत्थ मानत्थद्धोति परिवारं निस्साय उप्पन्नेन मानेन थद्धो । परिवारेन अत्थिकोति उत्तरिम्पि परिवारेन अत्थिको हुत्वा । महतिं भूमिन्ति महन्तं सम्पत्तिं । राजासि सब्बदाठिनन्ति सब्बेसं दाठीनं राजा आसि । सो हि तत्थ महा होतीति सो परिवारसम्पन्नो पुरिसो तेसु परिवारेसु महा नाम होति । सिङ्गालो विय दाठिनन्ति यथा सिङ्गालो दाठीनं महा अहोसि, एवं महा होति, अथ सो सिङ्गालो विय पमादं आपज्जित्वा तं परिवारं निस्साय विनासं पापुणातीति ।

“तदा सिङ्गालो देवदत्तो अहोसि, राजा सारिपुत्तो, पुरोहितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सब्बदाठजातकवण्णना पठमा ।

[२४२] २. सुनखजातकवण्णना

बालो वतायं सुनखोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अम्बणकोट्टुके आसनसालाय भत्तभुज्जनसुनखं आरब्ध

कथेसि । तं किर जातकालतो पट्टाय पानीयहारका गहेत्वा तत्थ पोसेसुं । सो अपरभागे तत्थ भत्तं भुज्जन्तो थूलसरीरो अहोसि । अथेकदिवसं एको गामवासी पुरिसो तं ठानं पत्तो सुनखं दिस्वा पानीयहारकानं उत्तरिसाटकञ्च कहापणञ्च दत्वा गहूलेन बन्धित्वा तं आदाय पक्कामि । सो गहेत्वा नीयमानो न वस्सि, दिन्नं दिन्नं खादन्तो पच्छतो पच्छतो अगमासि । अथ सो पुरिसो “अयं इदानि मं पियायती”ति गहूलं मोचेसि, सो विस्सट्टमत्तो एकवेगेन आसनसालमेव गतो । भिक्खू तं दिस्वा तेन गतकारणं जानित्वा सायन्हसमये धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, आसनसालाय सुनखो बन्धनमोक्खकुसलो विस्सट्टमत्तोव पुन आगतो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, सो सुनखो इदानेव बन्धनमोक्खकुसलो, पुब्बेपि कुसलोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे एकस्मिं महाभोगकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो घरावासं अगगहेसि । तदा बाराणसियं एकस्स मनुस्सस्स सुनखो अहोसि, सो पिण्डिभत्तं लभन्तो थूलसरीरो जातो । अथेको गामवासी बाराणसिं आगतो तं सुनखं दिस्वा तस्स मनुस्सस्स उत्तरिसाटकञ्च कहापणञ्च दत्वा सुनखं गहेत्वा चम्मयोत्तेन बन्धित्वा योत्तकोटियं गहेत्वा गच्छन्तो अटविमुखे एकं सालं पविसित्वा सुनखं बन्धित्वा फलके निपज्जित्वा निदं ओक्कमि । तस्मिं काले बोधिसत्तो केनचिदेव करणीयेन अटविं पटिपन्नो तं सुनखं योत्तेन बन्धित्वा ठपितं दिस्वा पठमं गाथमाह —

१८४: “बालो वतायं सुनखो, यो वरत्तं न खादति ।
बन्धना च पमुञ्चेय्य, असितो च घरं वजे”ति ॥

तत्थ पमुञ्चेय्याति पमोचेय्य, अयमेव वा पाठो । असितो च घरं वजेति असितो सुहितो हुत्वा अत्तनो वसनट्ठानं गच्छेय्य ।

तं सुत्वा सुनखो दुतियं गाथमाह —

१८५: “अट्टितं मे मनस्मिं मे, अथो मे हृदये कतं ।
कालञ्च पटिकङ्खामि, याव पस्सुपतू जनो”ति ॥

तत्थ अट्टितं मे मनस्मिं मेति यं तुम्हे कथेथ, तं मया अधिद्वितमेव, मनस्मियेव मे एतं । अथो मे हृदये कतन्ति अथ च पन मे तुम्हाकं वचनं हृदये कतमेव । कालञ्च पटिकङ्खामीति कालं पटिमानेमि । याव पस्सुपतू जनोति यावायं महाजनो पसुपतु निदं ओक्कमतु, तावाहं कालं पटिमानेमि । इतरथा हि “अयं सुनखो पलायती”ति रवो उप्पज्जेय्य, तस्मा रत्तिभागे सब्बेसं सुत्तकाले चम्मयोत्तं खादित्वा पलायिस्सामीति । सो एवं वत्वा महाजने निदं ओक्कन्ते योत्तं खादित्वा सुहितो हुत्वा पलायित्वा अत्तनो सामिकानं घरमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सुनखोव एतरहि सुनखो, पण्डितपुरिसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुनखजातकवण्णना दुतिया ।

[२४३] ३. गुत्तिलजातकवण्णना

सत्तन्तिं सुमधुरन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । तस्मिं काले भिक्खू देवदत्तं आहंसु — “आवुसो देवदत्त, सम्मासम्बुद्धो तुयं आचरियो, त्वं सम्मासम्बुद्धं निस्साय तीणि पिटकानि उग्गण्हि, चत्तारि ज्ञानानि उप्पादेसि, आचरियस्स नाम पटिसत्तुना भवितुं न युत्त”न्ति । देवदत्तो “किं पन मे, आवुसो, समणो गोतमो आचरियो, ननु मया अत्तनो बलेनेव तीणि पिटकानि उग्गहितानि, चत्तारि ज्ञानानि उप्पादितानी”ति आचरियं पच्चक्खासि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो आचरियं पच्चक्खाय सम्मासम्बुद्धस्स पटिसत्तु हुत्वा महाविनासं पत्तो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदानेव आचरियं पच्चक्खाय मम पटिसत्तु हुत्वा विनासं पाप्पुणाति, पुब्बेपि पत्तोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गन्धब्बकुले निब्बत्ति, “गुत्तिलकुमारो”तिस्स नाम अकंसु । सो वयप्पत्तो गन्धब्बसिप्पे निष्फत्तिं पत्त्वा गुत्तिलगन्धब्बो नाम सकलजम्बुदीपे अग्गगन्धब्बो अहोसि । सो दाराभरणं अकत्वा अन्धे मातापितरो पोसेसि । तदा बाराणसिवासिनो वाणिजा वणिज्जाय उज्जेनिनगरं गन्त्वा उस्सवे घुट्टे छन्दकं संहरित्वा बहुं मालागन्धविलेपनञ्च खज्जभोज्जादीनि च आदाय कीळनट्टाने सन्नपितत्त्वा “वेतनं दत्त्वा एकं गन्धब्बं आनेथा”ति आहंसु । तेन च समयेन उज्जेनियं मूसिलो नाम जेट्ठगन्धब्बो होति, ते तं पक्कोसापेत्त्वा अत्तनो गन्धब्बं कारेसुं ।

मूसिलो वीणं वादन्तो वीणं उत्तममुच्छनाय मुच्छित्वा वादेसि । तेसं गुत्तिलगन्धब्बस्स गन्धब्बे जातपरिचयानं तस्स गन्धब्बं किलञ्जकण्डूवनं विय हुत्वा उपट्ठासि, एकोपि पहट्ठाकारं न दस्सेसि । मूसिलो तेसु तुट्ठाकारं अदस्सेन्तेसु “अतिखरं कत्वा वादेमि मज्जे”ति मज्झिममुच्छनाय मुच्छित्वा मज्झिमसरेन वादेसि, ते तत्थपि मज्झत्ताव अहेसुं । अथ सो “इमे न किञ्चि जानन्ति मज्जे”ति सयम्पि अजाननको विय हुत्वा तन्तियो सिथिले वादेसि, ते तत्थपि न किञ्चि आहंसु । अथ ने मूसिलो “अम्भो वाणिजा, किं नु खो मयि वीणं वादेन्ते तुम्हे न तुस्सथा”ति । “किं पन त्वं वीणं वादेसि, मयज्हि ‘अयं वीणं मुच्छेती’ति सज्जं अकरिम्हा”ति । “किं पन तुम्हे मया उत्तरितरं आचरियं जानाथ, उदाहु अत्तनो अजाननभावेन न तुस्सथा”ति । वाणिजा “बाराणसियं गुत्तिलगन्धब्बस्स वीणासद्धं सुतपुब्बानं तव वीणासद्धो इत्थीनं दारके तोसापनसद्धो विय होती”ति आहंसु । “तेन हि, हन्द, तुम्हेहि दिन्नपरिब्बयं पटिगण्हथ, न मय्हं एतेनत्थो, अपिच खो पन बाराणसिं गच्छन्ता मं गण्हित्वा गच्छेय्याथा”ति । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा गमनकाले तं आदाय बाराणसिं गन्त्वा तस्स “एतं गुत्तिलस्स वसनट्टान”न्ति आचिक्खित्वा सकसकनिवेसनं अगमिंसु ।

मूसिलो बोधिसत्तस्स गेहं पविसित्वा लग्गेत्वा ठपितं बोधिसत्तस्स जातिवीणं दिस्वा गहेत्वा वादेसि, अथ बोधिसत्तस्स मातापितरो अन्धभावेन तं अपस्सन्ता “मूसिका मज्जे वीणं खादन्ती”ति सज्जाय “सुसू”ति आहंसु । तस्मिं काले मूसिलो वीणं ठपेत्वा बोधिसत्तस्स मातापितरो वन्दित्वा “कुतो आगतोसी”ति वुत्ते “आचरियस्स सन्निके सिप्पं उग्गण्हितुं उज्जेनितो आगतोम्ही”ति आह । सो “साधू”ति वुत्ते “कहं आचरियो”ति पुच्छित्वा “विप्पवुत्थो, तात, अज्ज आगमिस्सती”ति सुत्वा तत्थेव निसीदित्वा बोधिसत्तं आगतं दिस्वा तेन कतपटिसन्थारो अत्तनो आगतकारणं आरोचेसि । बोधिसत्तो अङ्गविज्जापाठको, सो तस्स असप्पुरिसभावं जत्वा “गच्छ तात, नत्थि तव सिप्प”न्ति पटिक्खिपि । सो बोधिसत्तस्स मातापितूनं पादे गहेत्वा उपकारं करोन्तो ते आराधेत्वा “सिप्पं मे दापेथा”ति याचि । बोधिसत्तो मातापितूहि पुनप्पुनं वुच्चमानो ते अतिक्कमितुं असक्कोन्तो सिप्पं अदासि । सो बोधिसत्तेनेव सद्धिं राजनिवेसनं गच्छति । राजा तं दिस्वा “को एस, आचरिया”ति पुच्छि । “मय्हं अन्तेवासिको, महाराजा”ति । सो अनुक्कमेन रज्जो विस्सासिको अहोसि । बोधिसत्तो आचरियमुट्ठिं अकत्वा अत्तनो जानननियामेन सब्बं सिप्पं सिक्खापेत्वा “निट्ठितं ते, तात, सिप्प”न्ति आह ।

सो चिन्तेसि — “महं सिप्यं पगुणं, इदञ्च बाराणसिनगरं सकलजम्बुदीपे अग्ननगरं, आचरियोपि महल्लको, इधेव मया वसितुं वट्ठती”ति । सो आचरियं आह — “आचरिय अहं राजानं उपट्ठहिस्सामी”ति । आचरियो “साधु, तात, रज्जो आरोचेस्सामी”ति गन्त्वा “अम्हाकं अन्तेवासिको देवं उपट्ठातुं इच्छति, देय्यधम्ममस्स जानाथा”ति रज्जो आरोचेत्वा रज्जा “तुम्हाकं देय्यधम्मतो उपट्ठं लभिस्सती”ति वुत्ते तं पवत्तिं मूसिलस्स आरोचेसि । मूसिलो “अहं तुम्हेहि समकज्जेव लभन्तो उपट्ठहिस्सामि, न अलभन्तो”ति आह । “किंकारणा”ति? “ननु अहं तुम्हाकं जाननसिप्यं सब्बं जानामी”ति? “आम, जानासी”ति । “एवं सन्ते कस्मा महं उपट्ठं देती”ति? बोधिसत्तो रज्जो आरोचेसि । राजा “यदि एवं तुम्हेहि समकं सिप्यं दस्सेतुं सक्कोन्तो समकं लभिस्सती”ति आह । बोधिसत्तो रज्जो वचनं तस्स आरोचेत्वा तेन “साधु दस्सेस्सामी”ति वुत्ते रज्जो तं पवत्तिं आरोचेत्वा “साधु दस्सेतु, कतरदिवसं साकच्छा होतू”ति वुत्ते “इतो सत्तमे दिवसे होतु, महाराजा”ति आह ।

राजा मूसिलं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं आचरियेन सद्धिं साकच्छं करिस्ससी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, देवा”ति वुत्ते “आचरियेन सद्धिं विग्गहो नाम न वट्ठति, मा करी”ति वारियमानोपि “अलं, महाराज, होतुयेव मे आचरियेन सद्धिं सत्तमे दिवसे साकच्छा, कतरस्स जानिभावं जानिस्सामा”ति आह । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “इतो किर सत्तमे दिवसे आचरियगुत्तिलो च अन्तेवासिकमूसिलो च राजद्वारे अज्जमज्जं साकच्छं कत्वा सिप्यं दस्सेस्सन्ति, नागरा सन्निपतित्वा सिप्यं पस्सन्तू”ति भेरिं चरापेसि ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि — “अयं मूसिलो दहरो तरुणो, अहं महल्लको परिहीनथामो, महल्लकस्स किरिया नाम न सम्पज्जति । अन्तेवासिके नाम पराजितेपि विसेसो नत्थि, अन्तेवासिकस्स पन जये सति पत्तब्बलज्जतो अरज्जं पविसित्वा मरणं वरतर”न्ति । सो अरज्जं पविसित्वा मरणभयेन निवत्तति, लज्जाभयेन गच्छति । एवमस्स गमनागमनं करोन्तस्सेव छ दिवसा अतिक्कन्ता, तिणानि मतानि, जङ्घमगो निब्बत्ति । तस्मिं खणे सक्कस्स भवनं उण्हाकारं दस्सेसि । सक्को आवज्जमानो तं कारणं जत्वा “गुत्तिलगन्धब्बो अन्तेवासिकस्स भयेन अरज्जे महादुक्खं अनुभोति, एतस्स मया अवस्सयेन भवितुं वट्ठती”ति वेगेन गन्त्वा बोधिसत्तस्स पुरतो ठत्वा “आचरिय, कस्मा अरज्जं पविट्ठोसी”ति पुच्छित्वा “कोसि त्व”न्ति वुत्ते “सक्कोहमस्मी”ति आह । अथ नं बोधिसत्तो “अहं खो, देवराज, अन्तेवासिकतो पराजयभयेन अरज्जं पविट्ठो”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१८६. “सत्ततन्तिं सुमधुरं, रामणय्यं अवाचयिं ।

सो मं रङ्गम्हि अवेति, सरणं मे होति कोसिया”ति ॥

तस्सत्थो — अहं, देवराज, मूसिलं नाम अन्तेवासिकं सत्ततन्तिं सुमधुरं रामणय्यं वीणं अत्तनो जानननियामेन सिक्खापेसिं, सो मं इदानि रङ्गमण्डले पक्कोसति, तस्स मे त्वं, कोसियगोत्त, सरणं होहीति ।

सक्को तस्स वचनं सुत्वा “मा भायि, अहं ते ताणञ्च लेणज्जा”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

१८७. “अहं तं सरणं सम्म, अहमाचरियपूजको ।

न तं जयिस्सति सिस्सो, सिस्समाचरिय जेस्ससी”ति ॥

तत्थ अहं तं सरणन्ति अहं सरणं अवस्सयो पतिट्ठा हुत्वा तं तायिस्सामि । सम्माति पियवचनमेतं । सिस्समाचरिय,

जेस्ससीति, आचरिय, त्वं वीणं वादयमानो सिस्सं जिनिस्ससि । अपिच त्वं वीणं वादेन्तो एकं तन्तिं छिन्दित्वा छ वादेय्यासि, वीणाय ते पकतिसद्दो भविस्सति । मूसिलोपि तन्तिं छिन्दिस्सति, अथस्स वीणाय सद्दो न भविस्सति । तस्मिं खणे सो पराजयं पापुणिस्सति । अथस्स पराजयभावं जत्वा दुतियम्पि ततियम्पि चतुत्थम्पि पञ्चमम्पि सत्तमम्पि तन्तिं छिन्दित्वा सुद्धदण्डकमेव वादेय्यासि, छिन्नतन्तिकोटीहि सरो निक्खमित्वा सकलं द्वादसयोजनिकं बाराणासिनगरं छादेत्वा ठस्सतीति ।

एवं वत्वा सक्को बोधिसत्तस्स तिस्सो पासकघटिका दत्वा एवमाह — “वीणासद्देनेव पन सकलनगरे छादिते इतो एकं पासकघटिकं आकासे खिपेय्यासि, अथ ते पुरतो ओतरित्वा तीणि अच्छरासतानि नच्चिस्सन्ति । तासं नच्चनकाले च दुतियं खिपेय्यासि, अथापरानिपि तीणि सतानि ओतरित्वा तव वीणाधुरे नच्चिस्सन्ति । ततो ततियं खिपेय्यासि, अथापरानि तीणि सतानि ओतरित्वा रङ्गमण्डले नच्चिस्सन्ति । अहम्पि ते सन्तिकं आगमिस्सामि, गच्छ मा भायी”ति बोधिसत्तं अस्सासेसि । बोधिसत्तो पुब्बण्हसमये गेहं अगमासि । नागरा राजद्वारसमीपे मण्डपं कत्वा रज्जो आसनं पज्जपेसुं । राजा पासादा ओतरित्वा अलङ्कृतमण्डपे पल्लङ्कमज्जे निसीदि, द्वादससहस्सा अलङ्कृतिथियो अमच्चब्राह्मणगहपतिकादयो च राजानं परिवारयिंसु, सब्बे नागरा सन्निपतिंसु, राजङ्गणे चक्कातिचक्के मज्जातिमज्जे बन्धिंसु ।

बोधिसत्तोपि न्हातानुलित्तो नानगरसभोजनं भुज्जित्वा वीणं गाहापेत्वा अत्तनो पज्जत्तासने निसीदि । सक्को अदिस्समानकायेन आगन्त्वा आकासे अट्ठासि, बोधिसत्तोयेव नं पस्सति । मूसिलोपि आगन्त्वा अत्तनो आसने निसीदि । महाजनो परिवारेसि, आदितोव द्वेपि समसमं वादयिंसु । महाजनो द्विन्नम्पि वादितेन तुट्ठो उक्कुट्टिसहस्सानि पवत्तेसि । सक्को आकासे ठत्वा बोधिसत्तज्जेव सावेन्तो “एकं तन्तिं छिन्दा”ति आह । बोधिसत्तो तन्तिं छिन्दि, सा छिन्नापि छिन्नकोटिया सरं मुज्जतेव, देवगन्धब्बं विय वत्तति । मूसिलोपि तन्तिं छिन्दि, ततो सद्दो न निक्खमि । आचरियो दुतियम्पि छिन्दि ... पे०... सत्तमम्पि छिन्दि । सुद्धदण्डकं वादेन्तस्स सद्दो नगरं छादेत्वा अट्ठासि । चेलुक्खेपसहस्सानि चैव उक्कुट्टिसहस्सानि च पवत्तिंसु । बोधिसत्तो एकं पासकं आकासे खिपि, तीणि अच्छरासतानि ओतरित्वा नच्चिंसु । एवं दुतिये च ततिये च खित्ते तीणि तीणि अच्छरासतानि ओतरित्वा वुत्तनयेनेव नच्चिंसु ।

तस्मिं खणे राजा महाजनस्स इङ्गितसज्जं अदासि, महाजनो उट्ठाय “त्वं आचरियेन सद्धिं विरुज्जित्वा ‘समकारं करोमी’ति वायमसि, अत्तनो पमाणं न जानासी”ति मूसिलं तज्जेत्वा गहितगहितेहेव पासाणदण्डादीहि संचुण्णत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा पादे गहेत्वा सङ्कारट्ठाने छट्ठेसि । राजा तुट्ठचित्तो घनवस्सं वस्सापेन्तो विय बोधिसत्तस्स बहुं धनं अदासि, तथा नागरा । सक्को बोधिसत्तेन सद्धिं पटिसन्धारं कत्वा “अहं ते, पण्डित, सहस्सयुत्तं आजज्जरथं गाहापेत्वा पच्छा मातलिं पेसेस्सामि, त्वं सहस्सयुत्तं वेजयन्तरथवरं अभिरुह्य देवलोकं आगच्छेय्यासी”ति वत्वा पक्कामि ।

अथ नं गन्त्वा पण्डुकम्बलसिलायं निसिन्नं “कहं गतात्थ, महाराजा”ति देवधीतरो पुच्छिंसु । सक्को तासं तं कारणं वित्थारेण कथेत्वा बोधिसत्तस्स सीलज्ज गुणज्ज वण्णेसि । देवधीतरो “महाराज, मयम्पि आचरियं दट्ठुकामा, इध नं आनेही”ति आहंसु । सक्को मातलिं आमन्तेत्वा “तात, देवच्छरा गुत्तिलगन्धब्बं दट्ठुकामा, गच्छ नं वेजयन्तरथे निसीदापेत्वा आनेही”ति । सो “साधू”ति गन्त्वा बोधिसत्तं आनेसि । सक्को बोधिसत्तेन सद्धिं सम्मोदित्वा “देवकज्जा किर ते, आचरिय, गन्धब्बं सोतुकामा”ति आह । “मयं महाराज, गन्धब्बा नाम सिप्यं निस्साय जीवाम, मूलं लभन्ता वादेय्यामा”ति । “वादेहि, अहं ते मूलं दस्सामी”ति । “न मय्हं अज्जेन मूलेनत्थो, इमा पन देवधीतरो अत्तनो अत्तनो कल्याणकम्मं कथेन्तु, एवाहं वादेस्सामी”ति । अथ नं देवधीतरो आहंसु — “अम्हेहि कतं कल्याणकम्मं पच्छा तुम्हाकं

कथेस्साम, गन्धब्बं करोहि आचरिया’ति । बोधिसत्तो सत्ताहं देवतानं गन्धब्बं अकासि, तं दिब्बगन्धब्बं अभिभवित्वा पवत्ति । सत्तमे दिवसे आदितो पट्टाय देवधीतानं कल्याणकम्मं पुच्छि । एकं कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले एकस्स भिक्खुनो उत्तमवत्थं दत्त्वा सक्कस्स परिचारिका हुत्वा निब्बत्तं अच्छरासहस्सपरिवारं उत्तमवत्थदेवकज्जं “त्वं पुरिमभवे किं कम्मं कत्वा निब्बत्ता”ति पुच्छि । तस्स पुच्छनाकारो च विस्सज्जना च विमानवत्थुम्हि आगतमेव । वुत्तहि तत्थ —

“अभिवक्कन्तेन वण्णेन, या त्वं तिट्ठसि देवते ।
ओभासेन्ती दिसा सब्बा, ओसधी विय तारका ॥

“केन तेतादिसो वण्णो, केन ते इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च ते भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

“पुच्छामि तं देवि महानुभावे, मनुस्सभूता किमकासि पुज्जं ।
केनासि एवं जलितानुभावा, वण्णो च ते सब्बदिसा पभासती”ति ॥

“वत्थुत्तमदायिका नारी, पवरा होति नरेसु नारीसु ।
एवं पियरूपदायिका मनापं, दिब्बं सा लभते उपेच्च ठानं ॥

“तस्सा मे पस्स विमानं, अच्छरा कामवणिनीहमस्मि ।
अच्छरासहस्सस्साहं, पवरा पस्स पुज्जानं विपाकं ॥

“तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ।
उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ॥

“तेनम्हि एवं जलितानुभावा ।
वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ (वि० व० ३२९-३३१, ३३३-३३६) ।

अपरा पिण्डाय चरमानस्स भिक्खुनो पूजनत्थाय पुष्फानि अदासि, अपरा “चेतिये गन्धपञ्चङ्गुलिकं देथा”ति गन्धे अदासि, अपरा मधुरानि फलाफलानि अदासि, अपरा उच्छुरसं अदासि, अपरा कस्सपदसबलस्स चेतिये गन्धपञ्चङ्गुलिकं अदासि, अपरा मग्गपटिपन्नानं भिक्खूनां भिक्खुनीनञ्च कुलगेहे वासं उपगतानं सन्तिके धम्मं अस्सोसि, अपरा नावाय उपकट्टाय वेलाय भुत्तस्स भिक्खुनो उदके ठत्वा उदकं अदासि, अपरा अगारमज्जे वसमाना अक्कोधना हुत्वा सस्सुससुरवत्तं अकासि, अपरा अत्तनो लद्धकोट्टासतोपि संविभागं कत्वाव परिभुज्जि, सीलवती च अहोसि, अपरा परगेहे दासी हुत्वा निक्कोधना निम्माना अत्तनो लद्धकोट्टासतो संविभागं कत्वा देवरज्जो परिचारिका हुत्वा निब्बत्ता (वि० व० अट्ठ० ३२८-३३६) । एवं सब्बापि गुत्तिलविमानवत्थुस्मिं आगता छत्तिस देवधीता यं यं कम्मं कत्वा तत्थ निब्बत्ता, सब्बं बोधिसत्तो पुच्छि । तापिस्स अत्तनो कतकम्मं गाथाहियेव कथेसुं । तं सुत्वा बोधिसत्तो “लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे, स्वाहं इधागन्त्वा अप्पमत्तकेनपि कम्मेन पटिलद्धदिब्बसम्पत्तियो अस्सोसिं । इतो दानि पट्टाय मनुस्सलोकं गन्त्वा दानादीनि कुसलकम्मानेव करिस्सामी”ति वत्वा इमं उदानं उदानेसि —

“स्वागतं वत मे अज्ज, सुप्पभातं सुहुट्ठितं ।

यं अहसामि देवतायो, अच्छराकामवणिणयो ॥

“इमासाहं धम्मं सुत्वा, काहामि कुसलं बहुं ।

दानेन समचरियाय, संयमेन दमेन च ।

स्वाहं तत्थ गमिस्सामि, यत्थ गन्त्वा न सोचरे”ति ॥ (वि० व० ६१७-६१८) ।

अथ नं सत्ताहच्चयेन देवराजा मातलिसङ्गाहकं आणापेत्वा रथे निसीदापेत्वा बाराणसिमेव पेसेसि । सो बाराणसिं गन्त्वा देवलोके अत्तना दिट्ठकारणं मनुस्सानं आचिक्खि । ततो पट्टाय मनुस्सा सउस्साहा पुञ्जानि कातुं मज्जिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मूसिलो देवदत्तो अहोसि, सक्को अनुरुद्धो, राजा आनन्दो, गुत्तिलगन्धब्बो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गुत्तिलजातकवण्णना ततिया ।

[२४४] ४. विगतिच्छजातकवण्णना

यं पस्सति न तं इच्छतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं पलायिकं परिब्बाजकं आरब्ध कथेसि । सो किर सकलजम्बुदीपे पटिवादं अलभित्वा सावत्थिं आगन्त्वा “को मया सद्धिं वादं कातुं समत्थो”ति पुच्छित्वा “सम्मासम्बुद्धो”ति सुत्वा महाजनपरिवृतो जेतवनं गन्त्वा भगवन्तं चतुपरिसमज्झे धम्मं देसेन्तं पज्जं पुच्छि । अथस्स सत्था तं विस्सज्जेत्वा “एकं नाम कि”न्ति पज्जं पुच्छि, सो तं कथेतुं असक्कोन्तो उट्ठाय पलायि । निसिन्नपरिसा “एकपदेनेव वो, भन्ते, परिब्बाजको निग्गहितो”ति आहंसु । सत्था “नाहं, उपासका, इदानेवेतं एकपदेनेव निग्गण्हामि, पुब्बेपि निग्गण्हियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा दीघरत्तं हिमवन्ते वसि । सो पब्बता ओरुह एकं निगमगामं निस्साय गङ्गानिवत्तने पण्णसालायं वासं कप्पेसि । अथेको परिब्बाजको सकलजम्बुदीपे पटिवादं अलभित्वा तं निगमं पत्वा “अत्थि नु खो कोचि मया सद्धिं वादं कातुं समत्थो”ति पुच्छित्वा “अत्थी”ति बोधिसत्तस्स आनुभावं सुत्वा महाजनपरिवृतो तस्स वसनट्ठानं गन्त्वा पटिसन्थारं कत्वा निसीदि । अथ नं बोधिसत्तो “वण्णगन्धपरिभावितं गङ्गापानीयं पिविस्सती”ति पुच्छि । परिब्बाजको वादेन ओत्थरन्तो “का गङ्गा, वालुका गङ्गा, उदकं गङ्गा, ओरिमतीरं गङ्गा, पारिमतीरं गङ्गा”ति आह । बोधिसत्तो “त्वं पन, परिब्बाजक, ठपेत्वा उदकं वालुकं ओरिमतीरं पारिमतीरञ्च कहं गङ्गं लभिस्ससी”ति आह । परिब्बाजको अप्पटिभानो हुत्वा उट्ठाय पलायि । तस्मिं पलाते बोधिसत्तो निसिन्नपरिसाय धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अवोच —

१८८. “यं पस्सति न तं इच्छति, यज्च न पस्सति तं किरिच्छति ।

मज्जामि चिरं चरिस्सति, न हि तं लच्छति यं स इच्छति ॥

१८९. “यं लभति न तेन तुस्सति, यज्च पत्थेति लद्धं हीळेति ।

इच्छा हि अनन्तगोचरा, विगतिच्छान नमो करोमसे”ति ॥

तत्थ यं पस्सतीति यं उदकादिं पस्सति, तं गङ्गाति न इच्छति । यज्च न पस्सतीति यज्च उदकादिविनिमुत्तं गङ्गं न

पस्सति, तं किरिच्छति । मज्जामि चिरं चरिस्सतीति अहं एवं मज्जामि — अयं परिब्बाजको एवरूपं गङ्गं परियेसन्तो चिरं चरिस्सति । यथा वा उदकादिविनिमुत्तं गङ्गं, एवं रूपादिविनिमुत्तं अत्तानम्पि परियेसन्तो संसारे चिरं चरिस्सति । न हि तं लच्छतीति चिरं चरन्तोपि यं तं एवरूपं गङ्गं वा अत्तानं वा इच्छति, तं न लच्छति । यं लभतीति यं उदकं वा रूपादिं वा लभति, तेन न तुस्सति । यच्च पत्थेति लद्धं हीळेतीति एवं लद्धेन अतुस्सन्तो यं यं सम्पत्तिं पत्थेति, तं तं लभित्वा “किं एताया”ति हीळेति अवमज्जति । इच्छा हि अनन्तगोचराति लद्धं हीळेत्वा अज्जमज्जं आरम्मणं इच्छन्तो अयं इच्छा नाम तण्हा अनन्तगोचरा । विगतिच्छान नमो करोमसेति तस्मा ये विगतिच्छा बुद्धादयो, तेसं मयं नमक्कारं करोमाति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा परिब्बाजको एतरहि परिब्बाजको अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

विगतिच्छजातकवण्णना चतुत्था ।

[२४५] ५. मूलपरियायजातकवण्णना

कालो घसति भूतानीति इदं सत्था उक्कट्टं निस्साय सुभगवने विहरन्तो मूलपरियायसुत्तन्तं आरम्भ कथेसि । तदा किर पञ्चसता ब्राह्मणा तिण्णं वेदानं पारगू सासने पब्बजित्वा तीणि पिटकानि उग्गण्हित्वा मानमदमत्ता हुत्वा “सम्मासम्बुद्धोपि तीणेव पिटकानि जानाति, मयम्पि तानि जानाम, एवं सन्ते किं तस्स अम्हेहि नानाकरण”न्ति बुद्धुपट्ठानं न गच्छन्ति, पटिपक्खा हुत्वा चरन्ति ।

अथेकदिवसं सत्था तेसु आगन्त्वा अत्तनो सन्तिके निसिन्नेसु अट्ठहि भूमीहि पटिमण्डेत्वा मूलपरियायसुत्तन्तं कथेसि, ते न किञ्चि सल्लक्खेसुं । अथ नेसं एतदहोसि — “मयं अम्हेहि सदिसा पण्डिता नत्थी”ति मानं करोम, इदानी पन न किञ्चि जानाम, बुद्धेहि सदिसो पण्डितो नाम नत्थि, अहो बुद्धगुणा नामा”ति । ते ततो पट्टाय निहतमाना हुत्वा उद्धट्टदाठा विय सप्पा निब्बिसेवना जाता । सत्था उक्कट्टायं यथाभिरन्तं विहरित्वा वेसालिं गन्त्वा गोतमकचेतिये गोतमकसुत्तन्तं नाम कथेसि, दससहस्सिलोकधातु कम्पि, तं सुत्वा ते भिक्खू अरहतं पापुणिसु । मूलपरियायसुत्तन्तपरियोसाने पन सत्थरि उक्कट्टायं विहरन्तेयेव भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, अहो बुद्धानं आनुभावो, ते नाम ब्राह्मणपब्बजिता तथा मानमदमत्ता भगवता मूलपरियायदेसनाय निहतमाना कता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपाहं इमे एवं मानपग्गहितसिरे विचरन्ते निहतमाने अकासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तिण्णं वेदानं पारगू दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पञ्च माणवकसतानि मन्ते वाचेसि । ते पञ्चसतापि निद्रितसिप्पा सिप्पे अनुयोगं दत्त्वा “यत्तकं मयं जानाम, आचरियोपि तत्तकमेव, विसेसो नत्थी”ति मानत्थद्धा हुत्वा आचरियस्स सन्निकं न गच्छन्ति, वत्तपटिवत्तं न करोन्ति । ते एकदिवसं आचरिये बदरिरुक्खमूले निसिन्ने तं वम्भेतुकामा बदरिरुक्खं नखेन आकोटेत्वा “निस्सारोवायं रुक्खो”ति आहंसु । बोधिसत्तो अत्तनो वम्भनभावं जत्वा अन्तेवासिके “एकं वो पज्जं पुच्छिस्सामी”ति आह । ते हट्टुट्ठा “वदेथ, कथेस्सामा”ति । आचरियो पज्जं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१९०. “कालो घसति भूतानि, सब्बानेव सहत्तना ।

यो च कालघसो भूतो, स भूतपचिनिं पची'ति ॥

तत्थ कालोति पुरेभत्तकालोपि पच्छाभत्तकालोपीति एवमादि । भूतानीति सत्ताधिवचनमेतं, न कालो भूतानं चम्ममंसादीनि लुञ्चित्वा खादति, अपिच खो नेसं आयुवण्णबलानि खेपेन्तो योब्बज्जं मद्दन्तो आरोग्यं विनासेन्तो घसति खादतीति वुच्चति । एवं घसन्तो च न किञ्चि वज्जेति, **सब्बानेव घसति** । न केवलञ्च भूतानेव, अपिच खो **सहत्तना** अत्तानम्पि घसति, पुरेभत्तकालो पच्छाभत्तकालं न पापुणाति । एस नयो पच्छाभत्तकालादीसु । **यो च कालघसो भूतोति** खीणासवस्सेतं अधिवचनं । सो हि अरियमग्गेन आयतिं पटिसन्धिकालं खेपेत्वा खादित्वा ठितत्ता “कालघसो भूतो”ति वुच्चति । **स भूतपचिनिं पचीति** सो यायं तण्हा अपायेसु भूते पचति, तं जाणग्गिना पचि दहि भस्ममकासि, तेन “भूतपचिनिं पची”ति वुच्चति । “पजनि”न्तिपि पाठो, जनिकं निब्बत्तिकन्ति अत्थो ।

इमं पज्जं सुत्वा माणवेसु एकोपि जानितुं समत्थो नाम नाहोसि । अथ ने बोधिसत्तो “मा खो तुम्हे ‘अयं पज्जो तीसु वेदेसु अत्थी’ति सज्जं अकत्थ, तुम्हे ‘यमहं जानामि, तं सब्बं जानामा’ति मज्जमाना मं बदरिरुक्खसदिसं करोथ, मम तुम्हेहि अज्जातस्स बहुनो जाननभावं न जानाथ, गच्छथ सत्तमे दिवसे कालं दम्मि, एत्तकेन कालेन इमं पज्जं चिन्तेथा”ति । ते बोधिसत्तं वन्दित्वा अत्तनो अत्तनो वसनट्टानं गन्त्वा सत्ताहं चिन्तेत्वापि पज्जस्स नेव अन्तं, न कोटिं पस्सिंसु । ते सत्तमदिवसे आचरियस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा निसीदित्वा “किं, भद्रमुखा, जानित्थ पज्ज”न्ति वुत्ते “न जानामा”ति वदिंसु । अथ बोधिसत्तो ते गरहमानो दुतियं गाथमाह —

१९१. “बहूनि नरसीसानि, लोमसानि ब्रह्मणि च ।

गीवासु पटिमुक्कानि, कोचिदेवेत्थ कण्णवा”ति ॥

तस्सत्थो — बहूनि नरानं सीसानि दिस्सन्ति, सब्बानि च तानि लोमसानि, सब्बानि महन्तानि गीवासुयेव ठपितानि, न तालफलं विद्य हत्थेन गहितानि, नत्थि तेसं इमेहि धम्मेहि नानाकरणं । एत्थ पन कोचिदेव कण्णवाति अत्तानं सन्धायाह । **कण्णवाति** पज्जवा, कण्णछिदं पन न कस्सचि नत्थि । इति ते माणवके “कण्णछिदमत्तमेव तुम्हाकं बालानं अत्थि, न पज्जा”ति गरहित्वा पज्जं विस्सज्जेसि । ते सुत्वा — “अहो आचरिया नाम महन्ता”ति खमापेत्वा निहतमाना बोधिसत्तं उपट्ठहिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पज्जसता माणवका इमे भिक्खू अहेसुं, आचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मूलपरियायजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२४६] ६. बालोवादजातकवण्णना

हन्त्वा छेत्वा वधित्वा चाति इदं सत्था वेसालिं उपनिस्साय कूटागारसालायं विहरन्तो सीहसेनापतिं आरब्ध कथेसि । सो हि भगवन्तं सरणं गन्त्वा निमन्तेत्वा पुनरिदिवसे समंसकभत्तं अदासि । निगण्ठा तं सुत्वा कुपिता अनत्तमना तथागतं विहेठेतुकामा “समणो गोतमो जानं उद्दिस्सकतं मंसं भुज्जती”ति अक्कोसिंसु । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, निगण्ठो नाटपुत्तो ‘समणो गोतमो जानं उद्दिस्सकतं मंसं भुज्जती’ति सद्धिं परिसाय अक्कोसन्तो आहिण्डती”ति । तं सुत्वा सत्था “न, भिक्खवे, निगण्ठो नाटपुत्तो इदानेव मं उद्दिस्सकतमंसखादनेन गरहति, पुब्बेपि

गरहियेवा’ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय हिमवन्ततो बाराणसिं गन्त्वा पुनदिवसे नगरं भिक्खाय पाविसि । अथेको कुटुम्बिको “तापसं विहेठेस्सामी”ति घरं पवेसेत्वा पज्जत्तासने निसीदापेत्वा मच्छमंसेन परिविसित्वा भत्तकिच्चावसाने एकमन्तं निसीदित्वा “इमं मंसं तुम्हेयेव उद्दिस्स पाणे मारेत्वा कतं, इदं अकुसलं मा अम्हाकमेव, तुम्हाकम्पि होतू”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१९२. “हन्त्वा छेत्वा वधित्वा च, देति दानं असज्जतो ।

एदिसं भत्तं भुज्जमानो, स पापेन उपलिप्पती”ति ॥

तत्थ हन्त्वाति पहरित्वा । छेत्वाति किलमेत्वा । वधित्वाति मारेत्वा । देति दानं असज्जतोति असज्जतो दुस्सीलो एवं कत्वा दानं देति । एदिसं भत्तं भुज्जमानो, स पापेन उपलिप्पतीति एदिसं उद्दिस्सकतभत्तं भुज्जमानो सो समणोपि पापेन उपलिप्पति संयुज्जतियेवाति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

१९३. “पुत्तदारम्पि चे हन्त्वा, देति दानं असज्जतो ।

भुज्जमानोपि सप्पज्जो, न पापेन उपलिप्पती”ति ॥

तत्थ भुज्जमानोपि सप्पज्जोति तिड्डतु अज्जं मंसं, पुत्तदारं वधित्वापि दुस्सीलेन दिन्नं सप्पज्जो खन्तिमेत्तादिगुणसम्पन्नो तं भुज्जमानोपि पापेन न उपलिप्पतीति । एवमस्स बोधिसत्तो धम्मं कथेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कुटुम्बिको निगण्ठो नाटपुत्तो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बालोवादजातकवण्णना छट्ठा ।

[२४७] ७. पादज्जलिजातकवण्णना

अद्धा पादज्जली सब्बेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लाळुदायीथेरं आरब्भ कथेसि । एकस्मिज्झि दिवसे द्वे अगसावका पज्जं विनिच्छिनन्ति, भिक्खू पज्जं सुणन्ता थेरे पसंसन्ति । लाळुदायीथेरो पन परिसन्तरे निसिन्नो “एते अम्हेहि समं किं जानन्ती”ति ओट्ठं भज्जि । तं दिस्वा थेरा उट्ठाया पक्कमिंसु, परिसा भिज्जि । धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो लाळुदायी, द्वे अगसावके गरहित्वा ओट्ठं भज्जी”ति । तं सुत्वा सत्था “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि लाळुदायी ठपेत्वा ओट्ठभज्जनं ततो उत्तरि अज्जं न जानाती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । रज्जो पादज्जली नाम पुत्तो लालो दन्धपरिसक्कनो अहोसि । अपरभागे राजा कालमकासि । अमच्चा रज्जो मतकिच्चानि कत्वा “तं रज्जे अभिसिज्जिस्सामा”ति मन्तयमाना राजपुत्तं पादज्जलिं आहंसु । बोधिसत्तो पन “अयं कुमारो लालो दन्धपरिसक्कनो, परिगहेत्वा नं अभिसिज्जिस्सामा”ति आह । अमच्चा विनिच्छयं सज्जेत्वा कुमारं समीपे निसीदापेत्वा अट्ठं विनिच्छिनन्ता

न सम्मा विनिच्छिनिंसु । ते अस्सामिकं सामिकं कत्वा कुमारं पुच्छिंसु — “कीदिसं, कुमार, सुट्ठु अट्ठं विनिच्छिनिम्हा”ति । सो ओट्ठं भज्जि । बोधिसत्तो “पण्डितो वत मज्जे कुमारो, असम्माविनिच्छितभावो तेन जातो भविस्सती”ति मज्जमानो पठमं गाथमाह —

१९४. “अट्ठा पादज्जली सब्बे, पज्जाय अतिरोचति ।
तथा हि ओट्ठं भज्जति, उत्तरिं नून पस्सती”ति ॥

तस्सत्थो — एकंसेन पादज्जलिकुमारो सब्बे अम्हे पज्जाय अतिरोचति । तथा हि ओट्ठं भज्जति, नून उत्तरिं अज्जं कारणं पस्सतीति ।

ते अपरस्मिम्पि दिवसे विनिच्छयं सज्जेत्वा अज्जं अट्ठं सुट्ठु विनिच्छिनित्वा “कीदिसं, देव, सुट्ठु विनिच्छिनित”न्ति पुच्छिंसु । सो पुनपि ओट्ठमेव भज्जि । अथस्स अन्धबालभावं जत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

१९५. “नायं धम्मं अधम्मं वा, अत्थानत्थज्ज बुज्झति ।
अज्जत्र ओट्ठनिब्भोगा, नायं जानाति किञ्चन”न्ति ॥

अमच्चा पादज्जलिकुमारस्स लालभावं जत्वा बोधिसत्तं रज्जे अभिसिञ्चिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पादज्जली लाळुदायी अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पादज्जलिजातकवण्णना सत्तमा ।

[२४८] ८. किंसुकोपमजातकवण्णना

सब्बेहि किंसुको दिट्ठोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो किंसुकोपमसुत्तन्तं आरब्ध कथेसि । चत्तारो हि भिक्खू तथागतं उपसङ्गमित्वा कम्मट्ठानं याचिंसु, सत्था तेसं कम्मट्ठानं कथेसि । ते कम्मट्ठानं गहेत्वा अत्तनो रत्तिट्ठानदिवाट्ठानानि अगमिंसु । तेसु एको छ फस्सायतनानि परिगण्हित्वा अरहत्तं पापुणि, एको पच्चक्खन्धे, एको चत्तारो महाभूते, एको अट्ठारस धातुयो । ते अत्तनो अत्तनो अधिगतविसेसं सत्थु आरोचेसु । अथेकस्स भिक्खुनो परिवितक्को उदपादि — “इमेसं कम्मट्ठानानि नाना, निब्बानं एकं, कथं सब्बेहि अरहत्तं पत्त”न्ति । सो सत्थारं पुच्छि । सत्था “किं ते, भिक्खु, किंसुकदिट्ठभातिकेहि नानत्त”न्ति वत्वा “इदं नो, भन्ते, कारणं कथेथा”ति भिक्खूहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स चत्तारो पुत्ता अहेसु । ते एकदिवसं सारथिं पक्कोसेत्वा “मयं, सम्म, किंसुकं दट्ठुकामा, किंसुकरुक्खं नो दस्सेही”ति आहंसु । सारथि “साधु, दस्सेस्सामी”ति वत्वा चतुन्नम्पि एकतो अदस्सेत्वा जेट्ठराजपुत्तं ताव रथे निसीदापेत्वा अरज्जं नेत्वा “अयं किंसुको”ति खाणुककाले किंसुकं दस्सेसि । अपरस्स बहलपलासकाले, अपरस्स पुफ्तिकाले, अपरस्स फलितकाले । अपरभागे चत्तारोपि भातरो एकतो निसिन्ना “किंसुको नाम कीदिसो”ति कथं समुट्ठापेसु । ततो एको “सेय्याथापि झामथूणो”ति आह । दुतियो “सेय्यथापि निग्रोधरुक्खो”ति, ततियो “सेय्यथापि मंसपेसी”ति, चतुत्थो “सेय्यथापि सिरीसो”ति । ते अज्जमज्जस्स कथाय अपरितुट्ठा पितु सन्तिकं गन्त्वा “देव, किंसुको नाम कीदिसो”ति पुच्छित्वा “तुम्हेहि किं कथित”न्ति वुत्ते अत्तना कथितनीहारं रज्जो कथेसु । राजा

“चतूहिपि तुम्हेहि किंसुको दिट्ठो, केवलं वो किंसुकस्स दस्सेन्तो सारथि ‘इमस्मिं काले किंसुको कीदिसो, इमस्मिं कीदिसो’ति विभजित्वा न पुच्छितो, तेन वो कङ्खा उप्पन्ना”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१९६. “सब्बेहि किंसुको दिट्ठो, किं न्वेत्य विचिकिच्छथ ।

न हि सब्बेसु ठानेसु, सारथी परिपुच्छितो”ति ॥

तत्थ न हि सब्बेसु ठानेसु, सारथी परिपुच्छितोति सब्बेहि वो किंसुको दिट्ठो, किं नु तुम्हे एत्थ विचिकिच्छथ, सब्बेसु ठानेसु किंसुकोवेसो, तुम्हेहि पन न हि सब्बेसु ठानेसु सारथि परिपुच्छितो, तेन वो कङ्खा उप्पन्नाति ।

सत्था इमं कारणं दस्सेत्वा “यथा, भिक्खु, ते चत्तारो भातिका विभागं कत्वा अपुच्छितत्ता किंसुके कङ्खं उप्पादेसुं, एवं त्वम्पि इमस्मिं धम्मे कङ्खं उप्पादेसी”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुतियं गाथमाह —

१९७. “एवं सब्बेहि जाणेहि, येसं धम्मा अजानिता ।

ते वे धम्मेसु कङ्खन्ति, किंसुकस्मिं भातरो”ति ॥

तस्सत्थो — यथा ते भातरो सब्बेसु ठानेसु किंसुकस्स अदिट्ठत्ता कङ्खिंसु, एवं सब्बेहि विपस्सनाजाणेहि येसं सब्बे छफस्सायतनखन्धभूतधातुभेदा धम्मा अजानिता, सोतापत्तिमग्गस्स अनधिगतत्ता अप्पटिविद्धा, ते वे तेसु फस्सायतनादिधम्मेसु कङ्खन्ति यथा एकस्मियेव किंसुकस्मिं चत्तारो भातरोति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बाराणसिराजा अहमेव अहोसि”न्ति ।

किंसुकोपमजातकवण्णना अट्ठमा ।

[२४९] ९. सालकजातकवण्णना

एकपुत्तको भविस्ससीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं महाथेरं आरब्ध कथेसि । सो किरिकं कुमारकं पब्बाजेत्वा पीळेन्तो तत्थ विहरति । सामणरो पीळं सहितुं असक्कोन्तो उप्पब्बजि । थेरो गन्त्वा तं उपलपेति “कुमार, तव चीवरं तवेव भविस्सति पत्तोपि, मम सन्तकं पत्तचीवरम्पि तवेव भविस्सति, एहि पब्बजाही”ति । सो “नाहं पब्बजिस्सामी”ति वत्वापि पुनप्पुनं वुच्चमानो पब्बजि । अथ नं पब्बजितदिवसतो पट्टाय पुन थेरो विहेठेसि । सो पीळं असहन्तो पुन उप्पब्बजित्वा अनेकवारं याचन्तेपि तस्मिं “त्वं नेव मं सहसि, न विना वत्तितुं सक्कोसि, गच्छ न पब्बजिस्सामी”ति न पब्बजि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, सुहदयो वत सो दारको महाथेरस्स आसयं जत्वा न पब्बजी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेवेस सुहदयो, पुब्बेपि सुहदयो, एकवारं एतस्स दोसं दिस्वा न पुन उपगच्छी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कुटुम्बिककुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो धञ्जविककयेन जीविकं कप्पेसि । अञ्जतरोपि अहितुण्डिको एकं मक्कटं सिक्खापेत्वा ओसधं गाहापेत्वा तेन सप्यं कीळापेन्तो जीविकं कप्पेसि । सो बाराणसियं उस्सवे घुट्टे उस्सवं कीळितुकामो “इमं मा पमज्जी”ति तं मक्कटं तस्स धञ्जवाणिजस्स हत्थे ठपेत्वा उस्सवं कीळित्वा सत्तमे दिवसे तस्स सन्तिकं गन्त्वा “कहं मक्कटो”ति पुच्छि । मक्कटो सामिकस्स सहं सुत्वाव

धञ्जापणतो वेगेन निक्खमि । अथ नं सो वेळुपेसिकाय पिट्ठियं पोथेत्वा आदाय उय्यानं गन्त्वा एकमन्ते बन्धित्वा निहं ओक्कमि । मक्कटो तस्स निदायनभावं जत्वा अत्तनो बन्धनं मोचेत्वा पलायित्वा अम्बरुक्खं आरुह्य अम्बपक्कं खादित्वा अट्ठिं अहितुण्डिकस्स सरीरे पातेसि । सो पबुज्झित्वा उल्लोकेन्तो तं दिस्वा “मधुरवचनेन नं वज्जेत्वा रुक्खा ओतारेत्वा गण्हिस्सामी”ति तं उपलापेन्तो पठमं गाथमाह —

१९८. “एकपुत्तको भविस्ससि, त्वज्ज नो हेस्ससि इस्सरो कुले ।

ओरोह दुमस्मा सालक, एहि दानि घरकं वजेमसे”ति ॥

तस्सत्थो — त्वं मय्हं एकपुत्तको भविस्ससि, कुले च मे भोगानं इस्सरो, एतम्हा रुक्खा ओतर, एहि अम्हाकं घरं गमिस्साम । **सालका**ति नामेन आलपन्तो आह ।

तं सुत्वा मक्कटो दुतियं गाथमाह —

१९९. “ननु मं सुहदयोति मज्जसि, यज्ज मं हनसि वेळुयट्ठिया ।

पक्कम्बवने रमामसे, गच्छ त्वं घरकं यथासुख”न्ति ॥

तत्थ ननु मं सुहदयोति मज्जसीति ननु त्वं मं “सुहदयो”ति मज्जसि, “सुहदयो अय”न्ति मज्जसीति अत्थो । यज्ज मं हनसि वेळुयट्ठियाति यं मं एवं अतिमज्जसि, यज्ज वेळुपेसिकाय हनसि, तेनाहं नागच्छामीति दीपेति । अथ नं “मयं इमस्मिं पक्कम्बवने रमामसे, गच्छ त्वं घरकं यथासुख”न्ति वत्वा उप्पतित्वा वनं पाविसि । अहितुण्डिकोपि अनत्तमनो अत्तनो गेहं अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मक्कटो सामणेरो अहोसि, अहितुण्डिको महाथेरो, धज्जवाणिजो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सालकजातकवण्णना नवमा ।

[२५०] १०. कपिजातकवण्णना

अयं इसी उपसमसंयमे रतोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । तस्स हि कुहकभावो भिक्खूसु पाकटो जातो । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको भिक्खु निय्यानिके बुद्धसासने पब्बजित्वा कुहकवत्तं पूरेती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, एस भिक्खु इदानेव, पुब्बेपि कुहकोयेव, अग्गिमत्तस्स कारणा मक्कटो हुत्वा कोहज्जमकासी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पुत्तस्स आधावित्वा परिधावित्वा विचरणकाले ब्राह्मणिया मताय पुत्तं अङ्केनादाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तम्पि पुत्तं तापसकुमारकं कत्वा पण्णसालाय वासं कप्पेसि । वस्सारत्तसमये अच्छिन्नधारे देवे वस्सन्ते एको मक्कटो सीतपीळितो दन्ते खादन्तो कम्पन्तो विचरति । बोधिसत्तो महन्ते दारुक्खन्धे आहरित्वा अग्गिं कत्वा मज्जके निपज्जि, पुत्तकोपिस्स पादे परिमज्जमानो निसीदि । सो मक्कटो एकस्स मततापसस्स सन्तकानि वक्कलानि निवासेत्वा च पारुपित्वा च अजिनचम्मं

अंसे कत्वा काजकमण्डलुं आदाय इसिवेसेनागन्त्वा पण्णसालद्वारे अगिस्स कारणा कुहककम्मं कत्वा अट्ठासि । तापसकुमारको तं दिस्वा “तात, तापसो एको सीतपीळितो कम्पमानो तिट्ठति, इध नं पक्कोसथ, विसिब्बेस्सती”ति पितरं आयाचन्तो पठमं गाथमाह —

२००. “अयं इसी उपसमसंयमे रतो, स तिट्ठति सिसिरभयेन अट्ठितो ।

हन्द अयं पविसतुमं अगारकं, विनेतु सीतं दरथञ्च केवल”न्ति ॥

तत्थ उपसमसंयमे रतोति रागादिकिलेसउपसमे च सीलसंयमे च रतो । स तिट्ठतीति सो तिट्ठति । सिसिरभयेनाति वातवुट्ठिजनितस्स सिसिरस्स भयेन । अट्ठितोति पीळितो । पविसतुमन्ति पविसतु इमं । केवलन्ति सकलं अनवसेसं ।

बोधिसत्तो पुत्तस्स वचनं सुत्वा उट्ठाय ओलोकेन्तो मक्कटभावं जत्वा दुतियं गाथमाह —

२०१. “नायं इसी उपसमसंयमे रतो, कपी अयं दुमवरसाखगोचरो ।

सो दूसको रोसको चापि जम्मो, सचे वजेमप्पि दूसेय्यगार”न्ति ॥

तत्थ दुमवरसाखगोचरोति दुमवरानं साखगोचरो । सो दूसको रोसको चापि जम्मोति सो एवं गतगतट्ठानस्स दूसनतो दूसको, घट्टनताय रोसको, लामकभावेन जम्मो । सचे वजेति यदि इमं पण्णसालं वजे पविसेय्य, सब्बं उच्चारपस्सावकरणेन च अगिदानेन च दूसेय्याति ।

एवञ्च पन वत्वा बोधिसत्तो उम्मुकं गहेत्वा तं सन्तासेत्वा पलापेसि । सो उप्पतित्वा वनं पक्खन्तो तथा पक्खन्तोव अहोसि, न पुन तं ठानं अगमासि । बोधिसत्तो अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा तापसकुमारस्स कसिणपरिकम्मं आचिक्खि, सोपि अभिज्जा च समापत्तियो च उप्पादेसि । ते उभोपि अपरिहीनज्झाना ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं ।

सत्था “न, भिक्खवे, इदानीव, पोराणतो पट्ठापेस कुहकोयेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि । सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो केचि अरहन्तो अहेसुं । “तदा मक्कटो कुहकभिक्खु अहोसि, पुत्तो राहुलो, पिता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कपिजातकवण्णना दसमा ।

सिङ्गालवग्गो दसमो ।

तस्सुद्धानं —

सब्बदाठी च सुनखो, गुत्तिलो विगतिच्छा च ।

मूलपरियायं बालोवादं, पादञ्जलि किं सुकोपमं ।

सालकं कपि ते दस ॥

अथ वग्गुद्धानं —

दळहवगो च सन्थवो, कल्याणधम्मासदिसो ।
 रूहको दळहवगो च, बीरणथम्भकासावो ।
 उपाहनो सिङ्गालो च, दसवग्गा दुके सियुं ॥

दुकनिपातवण्णना निड्डिता ।

३. तिकनिपातो

१. सङ्कप्पवग्गो

[२५१] १. सङ्कप्परागजातकवण्णना

सङ्कप्परागधोतेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सावत्थिनगरवासी किरको कुलपुत्तो सासने उरं दत्त्वा पब्बजित्वा एकदिवसं सावत्थियं पिण्डाय चरन्तो एकं अलङ्कृतपटियत्तं इत्थिं दिस्वा उप्पन्नकामरागो अनभिरतो विचरि । तमेनं आचरियुपज्झायादयो दिस्वा अनभिरतिकारणं पुच्छित्वा विब्भमितुकामभावमस्स जत्वा “आवुसो, सत्था नाम कामरागादिकिलेसपीळितानं किलेसे हारेत्वा सच्चानि पकासेत्वा सोतापत्तिफलादीनि देति, एहि तं सत्थु सन्तिकं नेस्सामा”ति आदाय अगमंसु । सत्थारा च “किं नु खो, भिक्षवे, अनिच्छमानकज्जेव भिक्षुं गहेत्वा आगतत्था”ति वुत्ते तमत्थं आरोचेसु । सत्था “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, उक्कण्ठितो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किंकारणा”ति पुच्छि । सो तमत्थं आरोचेसि । अथ नं सत्था “इत्थियो नामेता, भिक्षु, पुब्बे ज्ञानबलेन विक्खम्भितकिलेसानं विसुद्धसत्तानम्पि संकिलेसं उप्पादेसुं, तादिसं तुच्छपुगलं किंकारणा न संकिलेसिस्सन्ति, विसुद्धापि सत्ता संकिलिस्सन्ति, उत्तमयससमङ्गिनोपि आयसक्कं पापुणन्ति, पगेव अपरिसुद्धा । सिनेरुक्कम्पनकवातो पुराणपण्णकसटं किं न कम्पेस्सति, बोधितले निसीदित्वा अभिसम्बुज्जनकसत्तं अयं किलेसो आलोळेसि, तादिसं किं न आलोळेस्सती”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवे ब्राह्मणमहासालकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा बाराणसिं पच्चागन्त्वा कतदारपरिग्गहो मातापितूनं अच्चयेन तेसं मतकिच्चाणि कत्वा हिरज्जोलोकनकम्मं करोन्तो “इदं धनं पज्जायति, येहि पनेतं सम्भतं, ते न पज्जायन्ती”ति आवज्जेन्तो संवेगप्पत्तो अहोसि, सरीरा सेदा मुच्चिसु । सो घरावासे चिरं वसन्तो महादानं दत्त्वा कामे पहाय अस्सुमुखं जातिसङ्घं परिच्चजित्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा रमणीये पदेसे पण्णसालं मापेत्वा उज्छाचरियाय वनमूलफलादीहि यापेन्तो नचिरस्सेव अभिज्जा च समापत्तियो च उप्पादेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो चिरं वसित्वा चिन्तेसि — “मनुस्सपथं गन्त्वा लोणम्बिलं उपसेविस्सामि, एवं मे सरीरज्जेव थिरं भविस्सति, जङ्गविहारो च कतो भविस्सति, ये च मादिसस्स सीलसम्पन्नस्स भिक्षुं वा दस्सन्ति, अभिवादनादीनि वा करिस्सन्ति, ते सग्गपुरं पूरेस्सन्ती”ति ।

सो हिमवन्ता ओतरित्वा अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो बाराणसिं पत्वा सूरियत्थङ्गमनवेलाय वसनट्ठानं ओलोकेन्तो राजुय्यानं दिस्वा “इदं पटिसल्लानसारुपं, एत्थ वसिस्सामे”ति उय्यानं पविसित्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसिन्नो ज्ञानसुखेन रत्तिं खेपेत्वा पुनदिवसे कतसरीरपटिजग्गनो पुब्बण्हसमये जटाजिनवक्कलानि सण्ठपेत्वा भिक्षुभाजनं आदाय सन्तिन्द्रियो सन्तमानसो इरियापथसम्पन्नो युगमत्तदस्सनो हुत्वा सब्बाकारसम्पन्नाय अत्तनो रूपसिरिया लोकस्स लोचनानि आकट्ठेन्तो नगरं पविसित्वा भिक्षुवाय चरन्तो रज्जो निवेसनद्वारं पापुणि । राजा महातले चङ्कमन्तो वातपानन्तरेन

बोधिसत्तं दिस्वा इरियापथस्मिञ्जेव पसीदित्वा “सचे सन्तधम्मो नाम अत्थि, इमस्स तेन अब्भन्तरे भवितब्ब”न्ति चिन्तेत्वा “गच्छ, तं तापसं आनेही”ति एकं अमच्चं आणापेसि। सो गन्त्वा वन्दित्वा भिक्खाभाजनं गहेत्वा “राजा, भन्ते, तं पक्कोसती”ति आह। बोधिसत्तो “महापुञ्ज, अम्हे राजा न जानाती”ति आह। “तेन हि, भन्ते, यावाहं आगच्छामि, ताव इधेव होथा”ति गन्त्वा रज्जो आरोचेसि। राजा “अम्हाकं कुलूपकतापसो नत्थि, गच्छ, नं आनेही”ति सयम्पि वातपानेन हत्थं पसारित्वा वन्दन्तो “इतो एथ, भन्ते”ति आह। बोधिसत्तो अमच्चस्स हत्थे भिक्खाभाजनं दत्वा महातलं अभिरुहि।

अथ नं राजा वन्दित्वा राजपल्लङ्गे निसीदापेत्वा अत्तनो सम्पादितेहि यागुखज्जकभत्तेहि परिविसित्वा कतभत्तकिच्चं पज्जं पुच्छि। पज्जब्बाकरणेन भिय्योसोमत्ताय पसीदित्वा वन्दित्वा “भन्ते, तुम्हे कत्थवासिका, कुतो आगतत्था”ति पुच्छित्वा “हिमवन्तवासिका मयं, महाराज, हिमवन्ततो आगता”ति वुत्ते पुन “किंकारणा”ति पुच्छित्वा “वस्सारत्तकाले, महाराज, निबद्धवासो नाम लद्धुं वट्टती”ति वुत्ते “तेन हि, भन्ते, राजुय्याने वसथ, तुम्हे च चतूहि पच्चयेहि न किलमिस्सथ, अहञ्च सगसंवत्तनिकं पुञ्जं पापुणिस्सामी”ति पटिज्जं गहेत्वा भुत्तपातरासो बोधिसत्तेन सद्धि उय्यानं गन्त्वा पण्णसालं कारेत्वा चङ्कमं मापेत्वा सेसानिपि रत्तिट्ठानदिवाट्ठानादीनि सम्पादेत्वा पब्बजितपरिक्खारे पटियादेत्वा “सुखेन वसथ, भन्ते”ति उय्यानपालं सम्पटिच्छापेसि। बोधिसत्तो ततो पट्टाय द्वादस संवच्छरानि तत्थेव वसि।

अथेकदिवसं रज्जो पच्चन्तो कुपितो। सो तस्स वूपसमनत्थाय गन्तुकामो देविं आमन्तेत्वा “भद्दे, तथा नगरे ओहीयितुं वट्टती”ति आह। “किं निस्साय कथेथ, देवा”ति। “सीलवन्तं तापसं, भद्दे”ति। “देव, नाहं तस्मिं पमज्जिस्सामि, अम्हाकं अय्यस्स पटिजगगनं मम भारो, तुम्हे निरासङ्का गच्छथा”ति। राजा निक्खमित्वा गतो, देवीपि बोधिसत्तं तथेव सक्कच्चं उपट्ठाति। बोधिसत्तो पन रज्जो गतकाले निबद्धवेलायं आगन्त्वा अत्तनो रुचिताय वेलाय राजनिवेसनं गन्त्वा भत्तकिच्चं करोति।

अथेकदिवसं बोधिसत्ते अतिचिरायन्ते देवी सब्बं खादनीयभोजनीयं पटियादेत्वा न्हत्वा अलङ्कुरित्वा नीचमञ्चकं पज्जापेत्वा बोधिसत्तस्स आगमनं ओलोकयमाना मट्टसाटकं सिथिलं कत्वा निवासेत्वा निपज्जि। बोधिसत्तोपि वेलं सल्लक्खेत्वा भिक्खाभाजनं आदाय आकासेनागन्त्वा महावातपानद्वारं पापुणि। तस्स वक्कलसद्वं सुत्वा सहसा उट्ठमानाय देविया सरीरा मट्टसाटको भस्सिस्थ, बोधिसत्तो विसभागारम्मणं दिस्वा इन्द्रियाणि भिन्दित्वा सुभवसेन ओलोकेसि। अथस्स ज्ञानबलेन सन्निसिन्नोपि किलेसो करण्डके पक्खित्तआसीविसो विय फणं कत्वा उट्ठहि, खीररुक्खस्स वासिया आकोटितकालो विय अहोसि। किलेसुप्पादनेन सहेव ज्ञानङ्गानि परिहारियसु, इन्द्रियाणि अपरिपुण्णानि अहेसुं, सयं पक्खच्छिन्नकाको विय अहोसि। सो पुब्बे विय निसीदित्वा भत्तकिच्चं कातुं नासक्खि, निसीदापियमानोपि न निसीदि। अथस्स देवी सब्बं खादनीयभोजनीयं भिक्खाभाजनेयेव पक्खिपि। यथा च पुब्बे भत्तकिच्चं कत्वा सीहपञ्जरेन निक्खमित्वा आकासेनेव गच्छति, एवं तं दिवसं गन्तुं नासक्खि। भत्तं पन गहेत्वा महानिस्सेणिया ओतरित्वा उय्यानं अगमासि। देवीपि अस्स अत्तनि पटिबद्धचित्तं अज्जासि। सो उय्यानं गन्त्वा भत्तं अभुज्जित्वाव हेट्टामञ्चके निक्खिपित्वा “देविया एवरूपा हत्थसोभा पादसोभा, एवरूपं कटिपरियोसानं, एवरूपं ऊरुलक्खण”न्तिआदीनि विप्पलपन्तो सत्ताहं निपज्जि, भत्तं पूतिकं अहोसि नीलमक्खिकापरिपुण्णं।

अथ राजा पच्चन्तं वूपसमेत्वा पच्चागतो अलङ्कृतपटियत्तं नगरं पदक्खिणं कत्वा राजनिवेसनं अगन्त्वाव “बोधिसत्तं पस्सिस्सामी”ति उय्यानं गन्त्वा उक्लापं अस्समपदं दिस्वा “पक्कन्तो भविस्सती”ति पण्णसालाय द्वारं विवरित्वा अन्तोपविट्ठो तं निपन्नकं दिस्वा “केनचि अफासुकेन भवितब्ब”न्ति पूतिभत्तं छट्ठापेत्वा पण्णसालं पटिजग्गापेत्वा “भन्ते,

किं ते अफासुक”न्ति पुच्छि । “विद्धोस्मि, महाराजा”ति । राजा “मम पच्चामित्तेहि मयि ओकासं अलभन्तेहि ‘ममायनट्टानमस्स दुब्बलं करिस्सामा’ति आगन्त्वा एस विद्धो भविस्सति मज्जे”ति सरीरं परिवत्तेत्वा विद्धट्टानं ओलोकेन्तो विद्धट्टानं अदिस्वा “कत्थ विद्धोसि, भन्ते”ति पुच्छि । बोधिसत्तो “नाहं, महाराज, अज्जेन विद्धो, अहं पन अत्तनाव अत्तानं हदये विज्झि”न्ति वत्वा उट्ठाय निसीदित्वा इमा गाथा अवोच —

१. “सङ्कप्परागधोतेन, वितक्कनिसितेन च ।
नालङ्कतेन भद्रेन, उसुकाराकतेन च ॥
२. “न कण्णायतमुत्तेन, नापि मोरूपसेविना ।
तेनमिह हदये विद्धो, सब्बङ्गपरिदाहिना ॥
३. “आवेधज्ज न पस्सामि, यतो रुहरिमस्सवे ।
याव अयोनिसो चित्तं, सयं मे दुक्खमाभत”न्ति ॥

तत्थ सङ्कप्परागधोतेनाति कामवितक्कसम्पयुत्तरागधोतेन । वितक्कनिसितेन चाति तेनेव रागोदकेन वितक्कपासाणे निसितेन । नालङ्कतेन भद्रेनाति नेव अलङ्कतेन भद्रेन, अनलङ्कतेन बीभच्छेनाति अत्थो । उसुकाराकतेन चाति उसुकारेहिपि अकतेन । न कण्णायतमुत्तेनाति याव दक्खिणकण्णचूळकं आकट्ठित्वा अमुत्तकेन । नापि मोरूपसेविनाति मोरपत्तगिज्झपत्तादीहि अकतूपसेवनेन । तेनमिह हदये विद्धोति तेन किलेसकण्डेनाहं हदये विद्धो अमिह । सब्बङ्गपरिदाहिनाति सब्बानि अङ्गानि परिदहनसमत्थेन । महाराज, तेन हि किलेसकण्डेन हदये विद्धकालतो पट्ठाय मम अग्नि पदित्तानिव सब्बानि अङ्गानि डहन्तीति दस्सेति ।

आवेधज्ज न पस्सामीति विद्धट्टाने वणज्ज न पस्सामि । यतो रुहरिमस्सवेति यतो मे आवेधतो लोहितं पग्घरेय्य, तं न पस्सामीति अत्थो । याव अयोनिसो चित्तन्ति एत्थ यावाति दळ्ळत्थे निपातो, अतिविय दळ्ळं कत्वा अयोनिसो चित्तं वड्ढितन्ति अत्थो । सयं मे दुक्खमाभतन्ति अत्तनाव मया अत्तनो दुक्खं आनीतन्ति ।

एवं बोधिसत्तो इमाहि तीहि गाथाहि रज्जो धम्मं देसेत्वा राजानं पण्णसालतो बहि कत्वा कसिणपरिकम्मं कत्वा नट्टं ज्ञानं उप्पादेत्वा पण्णसालाय निक्खमित्वा आकासे निसिन्नो राजानं ओवदित्वा “महाराज, अहं हिमवन्तमेव गमिस्सामी”ति वत्वा “न सक्का, भन्ते, गन्तु”न्ति वुच्चमानोपि “महाराज, मया इध वसन्तेन एवरूपो विप्पकारो पत्तो, इदानि न सक्का इध वसितु”न्ति रज्जो याचन्तस्सेव आकासे उप्पतित्वा हिमवन्तं गन्त्वा तत्थ यावतायुकं ठत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु अरहत्ते पतिट्ठहि । केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहन्तो अहेसुं । “तदा राजा आनन्दो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सङ्कप्परागजातकवण्णना पठमा ।

[२५२] २. तिलमुट्ठिजातकवण्णना

अज्जापि मे तं मनसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं कोधनं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । अज्जतरो किर, भिक्खु, कोधनो अहोसि उपायासबहुलो, अप्पम्पि वुत्तो समानो कुप्पि अभिसज्जि, कोपज्ज दोसज्ज अप्पच्चयज्ज पात्वाकासि । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको नाम भिक्खु कोधनो उपायासबहुलो उद्धने पक्खित्तलोणं विय तटतटायन्तो विचरति, एवरूपे निक्कोधने बुद्धसासने पब्बजितो समानो कोधमत्तम्पि निग्गण्हितुं न सक्कोती”ति । सत्था तेसं कथं सुत्वा एकं भिक्खुं पेसेत्वा तं भिक्खुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं, भिक्खु, कोधनो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि अयं कोधनो अहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स पुत्तो ब्रह्मदत्तकुमारो नाम अहोसि । पोरणकराजानो च अत्तनो पुत्ते “एवं एते निहतमानदप्पा सीतुण्हक्खमा लोकचारित्तञ्चू च भविस्सन्ती”ति अत्तनो नगरे दिसापामोक्खआचरिये विज्जमानेपि सिप्पुग्गहणत्थाय दूरे तिरोरट्ठं पेसेन्ति, तस्मा सोपि राजा सोळसवस्सुद्देसिकं पुत्तं पक्कोसापेत्वा एकपटलिकउपाहना च पण्णच्छत्तज्ज कहापणसहस्सज्ज दत्वा “तात, तक्कसिलं गन्त्वा सिप्पं उग्गण्हा”ति पेसेसि । सो “साधू”ति मातापितरो वन्दित्वा निक्खमित्वा अनुपुब्बेन तक्कसिलं पत्वा आचरियस्स गेहं पुच्छित्वा आचरिये माणवकानं सिप्पं वाचेत्वा उट्ठाय घरद्वारे चङ्कमन्ते गेहं गन्त्वा यस्मिं ठाने ठितो आचरियं अद्वस, तत्थेव उपाहना ओमुज्जित्वा छत्तज्ज अपनेत्वा आचरियं वन्दित्वा अट्ठासि । सो तस्स किलन्तभावं जत्वा आगन्तुकसङ्गहं कारेसि । कुमारो भुत्तभोजनो थोकं विस्समित्वा आचरियं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा अट्ठासि, “कुतो आगतोसि, ताता”ति च वुत्ते “बाराणसितो”ति आह । “कस्स पुत्तोसी”ति? “बाराणसिरज्जो”ति । “केनत्थेनागतोसी”ति? “सिप्पं उग्गण्हत्थाया”ति । “किं ते आचरियभागो आभतो, उदाहु धम्मन्तेवासिको होतुकामोसी”ति? सो “आचरियभागो मे आभतो”ति वत्वा आचरियस्स पादमूले सहस्सत्थविकं ठपेत्वा वन्दि ।

धम्मन्तेवासिका दिवा आचरियस्स कम्मं कत्वा रत्तिं सिप्पं उग्गण्हन्ति, आचरियभागदायका गेहे जेट्टुपुत्ता विय हुत्वा सिप्पमेव उग्गण्हन्ति । तस्मा सोपि आचरियो सल्लहुकेन सुभनक्खत्तेन कुमारस्स सिप्पं पट्टपेसि । कुमारोपि सिप्पं उग्गण्हन्तो एकदिवसं आचरियेन सद्धिं न्हायितुं अगमासि । अथेका महल्लिका इत्थी तिलानि सेते कत्वा पत्थरित्वा रक्खमाना निसीदि । कुमारो सेततिले दिस्वा खादितुकामो हुत्वा एकं तिलमुट्ठिं गहेत्वा खादि, महल्लिका “तण्हालुको एसो”ति किञ्चि अवत्वा तुण्ही अहोसि । सो पुनदिवसेपि ताय वेलाय तथेव अकासि, सापि नं न किञ्चि आह । इतरो ततियदिवसेपि तथेवाकासि, तदा महल्लिका “दिसापामोक्खो आचरियो अत्तनो अन्तेवासिकेहि मं विलुम्पापेती”ति बाहा पग्गय्हा कन्दि । आचरियो निवत्तित्वा “किं एतं, अम्मा”ति पुच्छि । “सामि, अन्तेवासिको ते मया कतानं सेततिलानं अज्जेकं मुट्ठिं खादि, हिय्यो एकं, परे एकं, ननु एवं खादन्तो मम सन्तकं सब्बं नासेस्सती”ति । “अम्म, मा रोदि, मूलं ते दापेस्सामी”ति । “न मे, सामि, मूलेनत्थो, यथा पनेस कुमारो पुन एवं न करोति, तथा तं सिक्खापेही”ति । आचरियो “तेन हि पस्स, अम्मा”ति द्वीहि माणवेहि तं कुमारं द्वीसु हत्थेसु गाहापेत्वा वेळुपेसिकं गहेत्वा “पुन एवरूपं मा अकासी”ति तिक्खत्तुं पिड्डियं पहरि । कुमारो आचरियस्स कुज्झित्वा रत्तानि अक्खीनि कत्वा पादपिड्डितो याव केसमत्थका ओलोकेसि । सोपिस्स कुज्झित्वा ओलोकितभावं अज्जासि । कुमारो सिप्पं निट्ठापेत्वा “अनुयोगं दत्वा मारापेतब्बो एस मया”ति तेन कतदोसं हृदये ठपेत्वा गमनकाले आचरियं वन्दित्वा “यदाहं, आचरिय, बाराणसिरज्जं पत्वा तुम्हाकं सन्तिकं पेसेस्सामि, तदा तुम्हे आगच्छेय्याथा”ति ससिनेहो विय पटिज्जं गहेत्वा पक्कामि ।

सो बाराणसिं पत्वा मातापितरो वन्दित्वा सिप्पं दस्सेसि । राजा “जीवमानेन मे पुत्तो दिट्ठो, जीवमानोवस्स रज्जसिरिं पस्सामी”ति पुत्तं रज्जे पतिट्ठापेसि । सो रज्जसिरिं अनुभवमानो आचरियेन कतदोसं सरित्वा उप्पन्नकोधो “मारापेस्सामि

न”न्ति पक्कोसनत्थाय आचरियस्स दूतं पाहेसि । आचरियो “तरुणकाले नं सज्जापेतुं न सक्खिस्सामी”ति अगन्त्वा तस्स रज्जो मज्झिमवयकाले “इदानीं नं सज्जापेतुं सक्खिस्सामी”ति गन्त्वा राजद्वारे ठत्वा “तक्कसिलाचरियो आगतो”ति आरोचापेसि । राजा तुट्ठो ब्राह्मणं पक्कोसापेत्वा तं अत्तनो सन्निकं आगतं दिस्वाव कोधं उप्पादेत्वा रत्तानि अक्खीनि कत्वा अमच्चे आमन्तेत्वा “भो, अज्जापि मे आचरियेन पढट्टानं रुज्जति, आचरियो नलाटेन मच्चुं आदाय ‘मरिस्सामी’ति आगतो, अज्जस्स जीवितं नत्थी”ति वत्वा पुरिमा द्वे गाथा अवोच —

४. “अज्जापि मे तं मनसि, यं मं त्वं तिलमुट्ठिया ।
बाहाय मं गहेत्वान, लट्ठिया अनुताळयि ॥

५. “ननु जीविते न रमसि, येनासि ब्राह्मणागतो ।
यं मं बाहा गहेत्वान, तिक्खत्तुं अनुताळयी”ति ॥

तत्थ यं मं बाहाय मन्ति द्वीसु पदेसु उपयोगवचनं अनुताळनगहणापेक्खं । यं मं त्वं तिलमुट्ठिया कारणा अनुताळयि, अनुताळन्तो च मं बाहाय गहेत्वा अनुताळयि, तं अनुताळनं अज्जापि मे मनसीति अयज्हेत्थ अत्थो । ननु जीविते न रमसीति मज्जे त्वं अत्तनो जीवितमिह नाभिरमसि । येनासि ब्राह्मणागतोति यस्मा ब्राह्मण इध मम सन्निकं आगतोसि । यं मं बाहा गहेत्वानाति यं मम बाहा गहेत्वा, यं मं बाहाय गहेत्वातिपि अत्थो । तिक्खत्तुं अनुताळयीति तयो वारे वेळुलट्ठिया ताळेसि, अज्ज दानि तस्स फलं विन्दाहीति नं मरणेन सन्तज्जेन्तो एवमाह ।

तं सुत्वा आचरियो ततियं गाथमाह —

६. “अरियो अनरियं कुब्बन्तं, यो दण्डेन निसेधति ।
सासनं तं न तं वेरं, इति नं पण्डिता विदू”ति ॥

तत्थ अरियोति सुन्दराधिवचनमेतं । सो पन अरियो चतुब्बिधो होति आचारअरियो दस्सनअरियो लिङ्गअरियो पटिवेधअरियोति । तत्थ मनुस्सो वा होतु तिरच्छानो वा, अरियाचारे ठितो आचारअरियो नाम । वुत्तम्पि चेत्तं —

“अरियवत्तसि वक्कङ्ग, यो पिण्डमपचायति ।
चजामि ते तं भत्तारं, गच्छथूभो यथासुख”न्ति ॥ (जा० २.२१.१०६) ।

रूपेण पन इरियापथेन च पासादिकेन दस्सनीयेन समन्नागतो दस्सनअरियो नाम । वुत्तम्पि चेत्तं —

“अरियावकासोसि पसन्ननेत्तो, मज्जे भवं पब्बजितो कुलम्हा ।
कथं नु चित्तानि पहाय भोगे, पब्बजि निक्खम्म घरा सपज्जा”ति ॥ (जा० २.१७.१४३) ।

निवासनपारुपनलिङ्गगहणेन पन समणसदिसो हुत्वा विचरन्तो दुस्सीलोपि लिङ्गअरियो नाम । यं सन्धाय वुत्तं —

“छदं कत्वान सुब्बतानं, पक्खन्दी कुलदूसको पगम्भो ।
मायावी असज्जतो पलापो, पतिरूपेण चरं स मग्गदूसी”ति ॥

बुद्धादयो पन पटिवेधअरिया नाम । तेन वुत्तं — “अरिया वुच्चन्ति बुद्धा च पच्चेकबुद्धा च बुद्धसावका चा”ति । तेसु इध आचारअरियोव अधिपेतो ।

अनरियन्ति दुस्सीलं पापधम्मं । कुब्बन्तन्ति पाणातिपातादिकं पञ्चविधदुस्सील्यकम्मं करोन्तं, एकमेव वा एतं अत्थपदं, अनरियं हीनं लामकं पञ्चवेरभयकम्मं करोन्तं पुगलं । योति खत्तियादीसु यो कोचि । दण्डेनाति येन केनचि पहरणकेन । निसेधतीति “मा पुन एवरूपं करी”ति पहरन्तो निवारेति । सासनं तं न तं वेरन्ति तं, महाराज, अकत्तब्बं करोन्ते पुत्तधीतरो वा अन्तेवासिके वा एवं पहरित्वा निसेधनं नाम इमस्मिं लोके सासनं अनुसिद्धि ओवादो, न वेरं । इति नं पण्डिता विदूति एवमेतं पण्डिता जानन्ति । तस्मा, महाराज, त्वम्पि एवं जान, न एवरूपे ठाने वेरं कातुं अरहसि । सचे हि त्वं, महाराज, मया एवं सिक्खापितो नाभविस्स, अथ गच्छन्ते काले पूवसक्खलिआदीनि चेव फलाफलादीनि च हरन्तो चोरकम्मेसु पलुद्धो अनुपुब्बेन सन्धिच्छेदनपन्थदूहनगामघातकादीनि कत्वा “राजापराधिको चोरो”ति सहोदुं गहेत्वा रज्जो दस्सितो “गच्छथस्स दोसानुरूपं दण्डं उपनेथा”ति दण्डभयं पापुणिस्स, कुतो ते एवरूपा सम्पत्ति अभविस्स, ननु मं निस्साय इदं इस्सरियं तथा लब्धन्ति एवं आचरियो राजानं सज्जापेसि । परिवारेत्वा ठिता अमच्चापिस्स कथं सुत्वा “सच्चं, देव, इदं इस्सरियं तुम्हाकं आचरियस्सेव सन्तक”न्ति आहंसु ।

तस्मिं खणे राजा आचरियस्स गुणं सल्लक्खेत्वा “सब्बिस्सरियं ते, आचरिय, दम्मि, रज्जं पटिच्छा”ति आह । आचरियो “न मे, महाराज, रज्जेनत्थो”ति पटिक्खपि । राजा तक्कसिलं पेसेत्वा आचरियस्स पुत्तदारं आहरापेत्वा महन्तं इस्सरियं दत्वा तमेव पुरोहितं कत्वा पितुद्धाने ठपेत्वा तस्सोवादे ठितो दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कोधनो भिक्खु अनागामिफले पतिट्ठहि, बहू जना सोतापन्नसकदागामिअनागामिनो अहेसुं । “तदा राजा कोधनो भिक्खु अहोसि, आचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तिलमुट्ठिजातकवण्णना दुतिया ।

[२५३] ३. मणिकण्ठजातकवण्णना

ममन्नपानन्ति इदं सत्था आळविं निस्साय अग्गाळवे चेतिये विहरन्तो कुटिकारसिक्खापदं (पारा० ३४२) आरब्ध कथेसि । आळवका हि भिक्खू सज्जाचिकाय कुटियो कारयमाना याचनबहुला विज्जत्तिबहुला विहरिंसु “पुरिसं देथ, पुरिसत्थकरं देथा”तिआदीनि वदन्ता । मनुस्सा उपहुता याचनाय उपहुता विज्जत्तिया भिक्खू दिस्वा उब्बिज्जिंसुपि उत्तंसिंसुपि पलायिंसुपि । अथायस्मा महाकस्सपो आळविं उपसङ्कमित्वा पिण्डाय पाविसि, मनुस्सा थेरम्पि दिस्वा तथेव पटिपज्जिंसु । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो भिक्खू आमन्तेत्वा “पुब्बायं, आवुसो, आळवी सुलभपिण्डा, इदानि कस्मा दुल्लभपिण्डा जाता”ति पुच्छित्वा तं कारणं सुत्वा भगवति आळविं आगन्त्वा अग्गाळवचेतिये विहरन्ते भगवन्तं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं आरोचेसि । सत्था एतस्मिं कारणे भिक्खुसङ्घं सन्निपातापेत्वा आळवके भिक्खू पटिपुच्छि — “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, सज्जाचिकाय कुटियो कारेथा”ति । “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते ते भिक्खू गरहित्वा “भिक्खवे, याचना नामेसा सत्तरतनपरिपुण्णे नागभवने वसन्तानं नागानम्पि अमनापा, पगेव मनुस्सानं, येसं एकं कहापणकं उप्पादेन्तानं पासाणतो मंसं उप्पाटनकालो विय होती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो महाविभवे ब्राह्मणकुले निब्बत्ति । तस्स आधावित्वा परिधावित्वा

विचरणकाले अज्जोपि पुज्जवा सत्तो तस्स मातु कुच्छिस्मिं निब्बत्ति । ते उभोपि भातरो वयप्पत्ता मातापितूनं कालकिरियाय संविग्गहदया इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा गङ्गातीरे पण्णसालं मापेत्वा वसिंसु । तेसु जेड्डस्स उपरिगङ्गाय पण्णसाला अहोसि, कनिट्टस्स अधोगङ्गाय । अथेकदिवसं मणिकण्ठो नाम नागराजा नागभवना निक्खमित्वा गङ्गातीरे माणवकवेसेन विचरन्तो कनिट्टस्स अस्समं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि, ते अज्जमज्जं सम्मोदनीयकथं कथेत्वा विस्सासिका अहेसुं, विना वत्तितुं नासक्खिंसु । मणिकण्ठो अभिण्हं कनिट्टतापसस्स सन्तिकं आगन्त्वा कथासल्लापेन निसीदित्वा गमनकाले तापसे सिनेहेन अत्तभावं विजहित्वा भोगेहि तापसं परिक्खिपन्तो परिस्सजित्वा उपरिमुद्धनि महन्तं फणं धारेत्वा थोकं वसित्वा तं सिनेहं विनोदेत्वा सरीरं विनिवेठेत्वा तापसं वन्दित्वा सकट्टानमेव गच्छति । तापसो तस्स भयेन किसो अहोसि लूखो दुब्बण्णो उप्पण्डुप्पण्डुकजातो धमनिसन्थतगतो ।

सो एकदिवसं भातु सन्तिकं अगमासि । अथ नं सो पुच्छि — “किस्स, त्वं भो, किसो लूखो दुब्बण्णो उप्पण्डुप्पण्डुकजातो धमनिसन्थतगतो”ति । सो तस्स तं पवत्ति आरोचेत्वा “किं पन, त्वं भो, तस्स नागराजस्स आगमनं इच्छसि, न इच्छसी”ति पुट्ठो “न इच्छामी”ति वत्वा “सो पन नागराजा तव सन्तिकं आगच्छन्तो किं पिळन्धनं पिळन्धित्वा आगच्छती”ति वुत्ते “मणिरतन”न्ति आह । तेन हि त्वं तस्मिं नागराजे तव सन्तिकं आगन्त्वा अनिसिन्नेयेव “मणिं मे देही”ति याच, एवं सो नागो तं भोगेहि अपरिक्खिपित्वाव गमिस्सति । पुनदिवसे अस्समपदद्वारे ठत्वा आगच्छन्तमेव नं याचेय्यासि, ततियदिवसे गङ्गातीरे ठत्वा उदका उम्मुज्जन्तमेव नं याचेय्यासि, एवं सो तव सन्तिकं पुन न आगमिस्सतीति ।

तापसो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा अत्तनो पण्णसालं गन्त्वा पुनदिवसे नागराजानं आगन्त्वा ठितमत्तमेव “एतं अत्तनो पिळन्धनमणिं मे देही”ति याचि, सो अनिसीदित्वाव पलायि । अथ नं दुतियदिवसे अस्समपदद्वारे ठत्वा आगच्छन्तमेव “हिय्यो मे मणिरतनं नादासि, अज्ज दानं लद्धं वट्ठती”ति आह । नागो अस्समपदं अपविसित्वाव पलायि । ततियदिवसे उदकतो उम्मुज्जन्तमेव नं “अज्ज मे ततियो दिवसो याचन्तस्स, देहि दानि मे एतं मणिरतन”न्ति आह । नागराजा उदके ठत्वाव तापसं पटिक्खिपन्तो द्वे गाथा आह —

७. “ममन्नपानं विपुलं उळारं, उप्पज्जतीमस्स मणिस्स हेतु ।
तं ते न दस्सं अतियाचकोसि, न चापि ते अस्सममागमिस्सं ॥

८. “सुसू यथा सक्खरधोतपाणी, तासेसिमं सेलं याचमानो ।
तं ते न दस्सं अतियाचकोसि, न चापि ते अस्सममागमिस्सं”न्ति ॥

तत्थ **ममन्नपानन्ति** मम यागुभत्तादिदिब्बभोजनं अट्टपानकभेदज्ज दिब्बपानं । **विपुलन्ति** बहु । **उळारन्ति** सेट्ठं पणीतं । **तं तेति** तं मणिं तुय्हं । **अतियाचकोसीति** कालज्ज पमाणज्ज अतिक्कमित्वा अज्ज तीणि दिवसानि मय्हं पियं मनापं मणिरतनं याचमानो अतिक्कम्म याचकोसि । **न चापि तेति** न केवलं न दस्सं, अस्सममपि ते नागमिस्सं । **सुसू यथाति** यथा नाम युवा तरुणमनुस्सो । **सक्खरधोतपाणीति** सक्खराय धोतपाणि, तेलेन पासाणे धोतअसिहत्यो । **तासेसिमं सेलं याचमानोति** इमं मणिं याचन्तो त्वं कज्जनथरुखगं अब्बाहित्वा “सीसं ते छिन्दामी”ति वदन्तो तरुणपुरिसो विय मं तासेसि ।

एवं वत्वा सो नागराजा उदके निमुज्जित्वा अत्तनो नागभवनमेव गन्त्वा न पच्चागज्झि । अथ सो तापसो तस्स दस्सनीयस्स नागराजस्स अदस्सनेन भिय्योसोमत्ताय किसो अहोसि लूखो दुब्बण्णो उप्पण्डुप्पण्डुकजातो

धमनिसन्धतगतो । अथ जेट्टतापसो “कनिट्टस्स पवत्तिं जानिस्सामी”ति तस्स सन्तिकं आगन्त्वा तं भिय्योसोमत्ताय पण्डुरोगिनं दिस्वा “किं नु खो, भो, त्वं भिय्योसोमत्ताय पण्डुरोगी जातो”ति वत्वा “तस्स दस्सनीयस्स नागराजस्स अदस्सनेना”ति सुत्वा “अयं तापसो नागराजानं विना वत्तितुं न सक्कोती”ति सल्लक्खेत्वा ततियं गाथमाह —

९. “न तं याचे यस्स पियं जिगीसे, देस्सो होति अतियाचनाय ।
नागो मणिं याचितो ब्राह्मणेन, अदस्सनयेव तदज्झगमा”ति ॥

तत्थ न तं याचेति तं भण्डं न याचेय्य । यस्स पियं जिगीसेति यं भण्डं अस्स पुग्गलस्स पियन्ति जानेय्य । देस्सो होतीति अप्पियो होति । अतियाचनायाति पमाणं अतिक्कमित्वा वरभण्डं याचन्तो ताय अतियाचनाय । अदस्सनयेव तदज्झगमाति ततो पट्टाय अदस्सनमेव गतोति ।

एवं पन तं वत्वा “इतो दानि पट्टाय मा सोची”ति समस्सासेत्वा जेट्टभाता अत्तनो अस्सममेव गतो । अथापरभागे ते द्वेपि भातरो अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं ।

सत्था “एवं, भिक्खवे, सत्तरतनपरिपुण्णे नागभवने वसन्तानं नागानम्पि याचना नाम अमनापा, किमङ्गं पन मनुस्सान”न्ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कनिट्टो आनन्दो अहोसि, जेट्टो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मणिकण्ठजातकवण्णना ततिया ।

[२५४] ४. कुण्डककुच्छिसिन्धवजातकवण्णना

भुत्वा तिणपरिघासन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सारिपुत्तथेरं आरब्भ कथेसि । एकस्मिञ्चि समये सम्मासम्बुद्धे सावत्थियं वस्सं वसित्वा चारिकं चरित्वा पुन पच्चागते मनुस्सा “आगन्तुकसक्कारं करिस्सामा”ति बुद्धपमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं ददन्ति । विहारे एकं धम्मघोसकभिक्खुं ठपेसुं, सो ये ये आगन्त्वा यत्तके भिक्खू इच्छन्ति, तेसं तेसं भिक्खू विचारेत्वा देति ।

अथेका दुग्गतमहल्लिका इत्थी एकमेव पटिवीसं सज्जेत्वा तेसं तेसं मनुस्सानं भिक्खूसु विचारेत्वा दिन्नेसु उस्सूरे धम्मघोसकस्स सन्तिकं आगन्त्वा “मय्हं एकं भिक्खुं देथा”ति आह । सो “मया सब्बे भिक्खू विचारेत्वा दिन्ना, सारिपुत्तथेरो पन विहारेयेव, त्वं तस्स भिक्खुं देही”ति आह । सा “साधू”ति तुट्ठचित्ता जेतवनद्वारकोट्टके ठत्वा थेरस्स आगतकाले वन्दित्वा हत्थतो पत्तं गहेत्वा घरं नेत्वा निसीदापेसि । “एकाय किर महल्लिकाय धम्मसेनापति अत्तनो घरे निसीदापितो”ति बहूनि सद्धानि कुलानि अस्सोसुं । तेसु राजा पस्सेनदी कोसलो तं पवत्तिं सुत्वा तस्सा साटकेन चेव सहस्सत्थविकाय च सद्धिं भत्तभाजनानि पहिणि “मय्हं अय्यं परिविसमाना इमं साटकं निवासेत्वा इमे कहापणे वळज्जेत्वा थेरं परिविसतू”ति । यथा च राजा, एवं अनाथपिण्डिको चूळअनाथपिण्डिको विसाखा च महाउपासिका पहिणि । अज्जानिपि पन कुलानि एकसतद्विसतादिवसेन अत्तनो अत्तनो बलानुरूपेन कहापणे पहिणिंसु । एवं एकाहेनेव सा महल्लिका सतसहस्समतं लभि । थेरो पन ताय दिन्नयागुमेव पिवित्वा ताय कतखज्जकमेव पक्कभत्तमेव च परिभुज्जित्वा अनुमोदनं कत्वा तं महल्लिकं सोतापत्तिफले पतिट्ठापेत्वा विहारमेव अगमासि ।

धम्मसभायं भिक्खू थेरस्स गुणकथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, धम्मसेनापति महल्लिकगहपतानिं दुग्गतभावतो

मोचेसि, पतिट्ठा अहोसि । ताय दिन्ममाहारं अजिगुच्छन्तो परिभुज्जी'ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना'ति पुच्छित्वा “इमाय नामा'ति वुत्ते “न, भिक्खवे, सारिपुत्तो इदनेव एतिस्सा महल्लिकाय अवस्सयो जातो, न च इदनेव ताय दिन्नं आहारं अजिगुच्छन्तो परिभुज्जति, पुब्बेपि परिभुज्जियेवा'ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो उत्तरापथे अस्सवाणिजकुले निब्बत्ति । उत्तरापथजनपदतो पञ्चसता अस्सवाणिजा अस्से बाराणसिं आनेत्वा विक्किणन्ति । अज्जतरोपि अस्सवाणिजो पञ्चअस्ससतानि आदाय बाराणसिमगं पटिपज्जि । अन्तरामग्गे च बाराणसितो अविदूरे एको निगमगामो अत्थि, तत्थ पुब्बे महाविभवो सेट्ठि अहोसि । तस्स महन्तं निवेसनं, तं पन कुलं अनुक्कमेन परिक्खयं गतं, एकाव महल्लिका अवसिट्ठा, सा तस्मिं निवेसने वसति । अथ सो अस्सवाणिजो तं निगमगामं पत्वा “वेतनं दस्सामी'ति तस्सा निवेसने निवासं गणित्वा अस्से एकमन्ते ठपेसि । तं दिवसमेवस्स एकस्सा आजानीयावळवाय गम्भवुट्ठानं अहोसि । सो द्वे तयो दिवसे वसित्वा अस्से बलं गाहापेत्वा “राजानं पस्सिस्सामी'ति अस्से आदाय पायासि । अथ नं महल्लिका “गेहवेतनं देही'ति वत्वा “साधु, अम्म, देमी'ति वुत्ते “तात, वेतनं मे ददमानो इमम्पि अस्सपोतकं वेतनतो खण्डेत्वा देही'ति आह । वाणिजो तथा कत्वा पक्कामि । सा तस्मिं अस्सपोतके पुत्तसिनेहं पच्चुपट्टपेत्वा अवस्सावनझामकभत्तविधासतिणानि दत्वा तं पटिजग्गि ।

अथापरभागे बोधिसत्तो पञ्च अस्ससतानि आदाय आगच्छन्तो तस्मिं गेहे निवासं गण्णि । कुण्डकखादकस्स सिन्धवपोतकस्स ठितट्ठानतो गन्धं घायित्वा एकअस्सोपि गेहं पविसितुं नासक्खि । बोधिसत्तो महल्लिकं पुच्छि — “अम्म, कच्चि इमस्मिं गेहे अस्सो अत्थी'ति । “तात, अज्जो अस्सो नाम नत्थि, अहं पन पुत्तं कत्वा एकं अस्सपोतकं पटिजग्गामि, सो एत्थ अत्थी'ति । “कहं सो, अम्मा'ति? “चरितुं गतो, ताता'ति । “काय वेलाय आगमिस्सति, अम्मा'ति? “सायन्हे, ताता'ति । बोधिसत्तो तस्स आगमनं पटिमानेन्तो अस्से बहि ठपेत्वाव निसीदि । सिन्धवपोतकोपि विचरित्वा कालेयेव आगमि । बोधिसत्तो कुण्डककुच्छिसिन्धवपोतकं दिस्वा लक्खणानि समानेत्वा “अयं सिन्धवो अनग्घो, महल्लिकाय मूलं दत्वा गहेतुं वट्ठती'ति चिन्तेसि । सिन्धवपोतकोपि गेहं पविसित्वा अत्तनो वसनट्ठानेयेव ठितो । तस्मिं खणे ते अस्सा गेहं पविसितुं सक्खिंसु ।

बोधिसत्तो द्वीहतीहं वसित्वा अस्से सन्तप्पेत्वा गच्छन्तो “अम्म, इमं अस्सपोतकं मूलं गहेत्वा मय्हं देही'ति आह । “किं वदेसि, तात, पुत्तं विक्किणन्ता नाम अत्थी'ति । “अम्म, त्वं एतं किं खादापेत्वा पटिजग्गसी'ति? “ओदनकज्जिकज्ज झामकभत्तज्ज विधासतिणज्ज खादापेत्वा कुण्डकयागुज्ज पायेत्वा पटिजग्गामि, ताता'ति । “अम्म, अहं एतं लभित्वा पिण्डरसभोजनं भोजेस्सामि, ठितट्ठाने चेलवितानं पसारेत्वा अत्थरणपिट्ठे ठपेस्सामी'ति । “तात, एवं सन्ते मम पुत्तो च सुखं अनुभवतु, तं गहेत्वा गच्छा'ति । अथ बोधिसत्तो तस्स चतुन्नं पादानं नङ्गुट्ठस्स मुखस्स च मूलं एकेकं कत्वा छ सहस्सत्थविकायो ठपेत्वा महल्लिकं नववत्थं निवासापेत्वा सिन्धवपोतकस्स पुरतो ठपेसि । सो अक्खीनि उम्मीलेत्वा मातरं ओलोकेत्वा अस्सूनि पवत्तेसि । सापि तस्स पिट्ठिं परिमज्जित्वा आह — “मया पुत्तपोसावनिकं लद्धं, त्वं, तात, गच्छाही'ति, तदा सो अगमासि ।

बोधिसत्तो पुनदिवसे अस्सपोतकस्स पिण्डरसभोजनं सज्जेत्वा “वीमंसिस्सामि ताव नं, जानाति नु खो अत्तनो बलं, उदाहु न जानाती'ति दोणियं कुण्डकयागुं आकिरापेत्वा दापेसि । सो “नाहं इमं भोजनं भुज्जिस्सामी'ति तं यागुं पायितुं न इच्छि । बोधिसत्तो तस्स वीमंसनवसेन पठमं गाथमाह —

१०. “भुत्वा तिणपरिघासं, भुत्वा आचामकुण्डकं ।
एतं ते भोजनं आसि, कस्मा दानि न भुञ्जसी”ति ॥

तत्थ भुत्वा तिणपरिघासन्ति त्वं पुब्बे महल्लिकाय दिन्नं तेसं तेसं खादितावसेसं विघासतिणसङ्घातं परिघासं भुञ्जित्वा वड्ढितो । भुत्वा आचामकुण्डकन्ति एत्थ आचामो वुच्चति ओदनावसेसं । कुण्डकन्ति कुण्डकमेव । एतञ्च भुञ्जित्वा वड्ढितोसीति दीपेति । एतं तेति एतं तव पुब्बे भोजनं आसि । कस्मा दानि न भुञ्जसीति मयापि ते तमेव दिन्नं, त्वं तं कस्मा इदानि न भुञ्जसीति ।

तं सुत्वा सिन्धवपोतको इतरा द्वे गाथा अवोच —

११. “यत्थ पोसं न जानन्ति, जातिया विनयेन वा ।
बहु तत्थ महाब्रह्मे, अपि आचामकुण्डकं ॥

१२. “त्वञ्च खोमं पजानासि, यादिसायं हयुत्तमो ।
जानन्तो जानमागम्म, न ते भक्खामि कुण्डक”न्ति ॥

तत्थ यत्थाति यस्मिं ठाने । पोसन्ति सत्तं । जातिया विनयेन वाति “जातिसम्पन्नो वा एसो, न वा, आचारयुत्तो वा, न वा”ति एवं न जानन्ति । महाब्रह्मेति गरुकालपनेन आलपन्तो आह । यादिसायन्ति यादिसो अयं, अत्तानं सन्धाय वदति । जानन्तो जानमागम्माति अहं अत्तनो बलं जानन्तो जानन्तमेव तं आगम्म पटिच्च तव सन्तिके कुण्डकं किं भुञ्जिस्सामि । न हि त्वं कुण्डकं भोजापेतुकामताय छ सहस्सानि दत्त्वा मं गण्हीति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “तं वीमंसनत्थाय तं मया कतं, मा कुञ्झी”ति तं समस्सासेत्वा सुभोजनं भोजेत्वा आदाय राजङ्गणं गन्त्वा एकस्मिं पस्से पञ्च अस्सपत्तानि ठपेत्वा एकस्मिं पस्से विचित्तसाणि परिकिखपित्वा हेट्ठा अत्थरणं पत्थरित्वा उपरि चेलवितानं बन्धित्वा सिन्धवपोतकं ठपेसि ।

राजा आगन्त्वा अस्से ओलोकेन्तो “अयं अस्सो कस्मा विसुं ठपितो”ति पुच्छित्वा “महाराज, अयं सिन्धवो इमे अस्से विसुं अकतो मोचेस्सती”ति सुत्वा “सोभनो, भो, सिन्धवो”ति पुच्छि । बोधिसत्तो “आम, महाराजा”ति वत्वा “तेन हिस्स जवं पस्सिस्सामी”ति वुत्ते तं अस्सं कप्पेत्वा अभिरुहित्वा “पस्स, महाराजा”ति मनुस्से उस्सारेत्वा राजङ्गणे अस्सं पाहेसि । सब्बं राजङ्गणं निरन्तरं अस्सपन्तीहि परिकिखत्तमिवाहोसि । पुन बोधिसत्तो “पस्स, महाराज, सिन्धवपोतकस्स वेग”न्ति विस्सज्जेसि, एकपुरिसोपि नं न अद्दस । पुन रत्थपटं उदरे परिकिखपित्वा विस्सज्जेसि, रत्तपटमेव पस्सिंसु । अथ नं अन्तो नगरे एकस्सा उय्यानपोक्खरणिया उदकपिट्ठे विस्सज्जेसि, तत्थस्स उदकपिट्ठे धावतो खुरगानिपि न तेमिंसु । पुनवारं पदुमिनिपत्तानं उपरि धावन्तो एकपण्णम्पि न उदके ओसीदापेसि । एवमस्स जवसम्पन्नं दस्सेत्वा ओरुद्द पाणिं पहरित्वा हत्थतलं उपनामेसि, अस्सो उपगन्त्वा चत्तारो पादे एकतो कत्वा हत्थतले अट्ठासि । अथ महासत्तो राजानं आह — “महाराज, इमस्स अस्सपोतकस्स सब्बाकारेन वेगे दस्सियमाने समुद्दपरियन्तो नप्पहोती”ति । राजा तुस्सित्वा महासत्तस्स उपट्ठुरज्जं अदासि । सिन्धवपोतकम्पि अभिसिञ्चित्वा मङ्गलअस्सं अकासि ।

सो रज्जो पियो अहोसि मनापो, सक्कारोपिस्स महा अहोसि । तस्स हि वसनट्ठानं रज्जो अलङ्कतपटियत्तो

वासधरगम्भो विय अहोसि, चतुजातिगन्धेहि भूमिलेपनं अकंसु, गन्धदाममालादामानि ओसारयिंसु, उपरि सुवण्णतारकखचितं चेलवितानं अहोसि, समन्ततो चित्रसाणि परिक्खित्ता अहोसि, निच्चं गन्धतेलपदीपा झारयिंसु, उच्चारपस्सावट्टानेपिस्स सुवण्णकटाहं ठपयिंसु, निच्चं राजारहभोजनमेव भुज्जि। तस्स पन आगतकालतो पट्टाय रज्जो सकलजम्बुदीपे रज्जं हत्थगतमेव अहोसि। राजा बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापन्ना सकदागामिनो अनागामिनो अरहन्तो च अहेसुं। “तदा महल्लिका अयमेव महल्लिका अहोसि, सिन्धवो सारिपुत्तो, राजा आनन्दो, अस्सवाणिज्जो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

कुण्डककुच्छिसिन्धवजातकवण्णना चतुत्था।

[२५५] ५. सुकजातकवण्णना

याव सो मत्तमज्जासीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अतिबहुं भुज्जित्वा अजीरणेन कालकतं भिक्खुं आरब्ध कथेसि। तस्मिं किर एवं कालकते धम्मसभायं भिक्खू तस्स अगुणकथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको नाम भिक्खु अत्तनो कुच्छिप्पमाणं अजानित्वा अतिबहुं भुज्जित्वा जीरापेतुं असक्कोन्तो कालकतो”ति। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस अतिभोजनपच्चयेनेव मतो”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे सुकयोनिं निब्बत्तित्वा अनेकानं सुकसहस्सानं समुद्धानुगते हिमवन्तपदेसे वसन्तानं राजा अहोसि। तस्सेको पुत्तो अहोसि, तस्मिं बलप्पत्ते बोधिसत्तो दुब्बलचक्खुको अहोसि। सुकानं किर सीधो वेगो होति, तेन तेसं महल्लककाले पठमं चक्खुमेव दुब्बलं होति। बोधिसत्तस्स पुत्तो मातापितरो कुलावके ठपेत्वा गोचरं आहरित्वा पोसेसि। सो एकदिवसं गोचरभूमिं गन्त्वा पब्बतमत्थके ठितो समुद्धं ओलोकेन्तो एकं दीपकं पस्सि। तस्मिं पन सुवण्णवण्णं मधुरफलं अम्बवनं अत्थि। सो पुनदिवसे गोचरवेलाय उप्पत्तित्वा तस्मिं अम्बवने ओतरित्वा अम्बरसं पिवित्वा अम्बपक्कं आदाय आगन्त्वा मातापितूनं अदासि। बोधिसत्तो तं खादन्तो रसं सज्जानित्वा “तात, ननु इमं असुकदीपके अम्बपक्क”न्ति वत्वा “आम, ताता”ति वुत्ते “तात, एतं दीपकं गच्छन्ता नाम सुका दीघमायुं पालेन्ता नाम नत्थि, मा खो त्वं पुन तं दीपकं अगमासी”ति आह। सो तस्स वचनं अगगहेत्वा अगमासियेव।

अथेकदिवसं बहुं अम्बरसं पिवित्वा मातापितूनं अत्थाय अम्बपक्कं आदाय समुद्धमत्थकेनागच्छन्तो अतिधातताय किलन्तकायो निद्वायाभिभूतो, सो निद्वायन्तोपि आगच्छतेव, तुण्डेन पनस्स गहितं अम्बपक्कं पति। सो अनुक्कमेन आगमनवीथिं जहित्वा ओसीदन्तो उदकपिट्टेनेव आगच्छन्तो उदके पति। अथ नं एको मच्छो गहेत्वा खादि। बोधिसत्तो तस्मिं आगमनवेलाय अनागच्छन्तेयेव “समुद्धे पत्तित्वा मतो भविस्सती”ति अज्जासि। अथस्स मातापितरोपि आहारं अलभमाना सुस्सित्वा मरिंसु।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

१३. “याव सो मत्तमज्जासि, भोजनस्मिं विहङ्गमो।

ताव अद्धानमापादि, मातरञ्च अपोसयि ॥

१४. “यतो च खो बहुतरं, भोजनं अज्झवाहरि ।
ततो तत्थेव संसीदि, अमत्तञ्जू हि सो अहु ॥

१५. “तस्मा मत्तञ्जुता साधु, भोजनस्मिं अगिद्धता ।
अमत्तञ्जू हि सीदन्ति, मत्तञ्जू च न सीदरे”ति ॥

तत्थ **याव सोति** याव सो विहङ्गमो भोजने मत्तमज्जासि । **ताव अद्धानमापादीति** तत्थकं कालं जीवितअद्धानं आपादि, आयुं विन्दि । **मातरञ्चाति** देसनासीसमेतं, मातापितरो च अपोसयीति अत्थो । **यतो च खोति** यस्मिञ्च खो काले । **भोजनं अज्झवाहरीति** अम्बरसं अज्झोहरि । **ततोति** तस्मिं काले । **तत्थेव संसीदीति** तस्मिं समुद्देयेव ओसीदि निमुज्जि, मच्छभोजनतं आपज्जि ।

तस्मा मत्तञ्जुता साधूति यस्मा भोजने अमत्तञ्जू सुको समुद्दे ओसीदित्वा मतो, तस्मा भोजनस्मिं अगिद्धितासङ्घातो मत्तञ्जुभावो साधु, पमाणजाननं सुन्दरन्ति अत्थो । अथ वा “पटिसङ्घा योनिसो आहारं आहारेति, नेव दवाय न मदाय... पे०... फासुविहारो चा”ति ।

“अल्लं सुक्खञ्च भुज्जन्तो, न बाळ्हं सुहितो सिया ।
ऊनुदरो मिताहारो, सतो भिक्खु परिब्बजे ॥

“चत्तारो पञ्च आलोपे, अभुत्वा उदकं पिवे ।
अलं फासुविहाराय, पहितत्तस्स भिक्खुनो ॥ (थेरगा० ९८२-९८३) ।

“मनुजस्स सदा सतीमतो, मत्तं जानतो लद्धभोजने ।
तनू तस्स भवन्ति वेदना, सणिकं जीरति आयुं पालय”न्ति ॥ (सं० नि० १.१२४) —

एवं वणिग्ता मत्तञ्जुतापि साधु ।

“कन्तारे पुत्तमंसंव, अक्खस्सब्भज्जनं यथा ।
एवं आहरि आहरं, यापनत्थममुच्छितो”ति ॥ (विसुद्धि० १.१९) —

एवं वणिग्ता अगिद्धितापि साधु । पाळियं पन “अगिद्धिमा”ति लिखितं, ततो अयं अट्ठकथापाठोव सुन्दरतरो । **अमत्तञ्जू हि सीदन्तीति** भोजने पमाणं अजानन्ता हि रसतण्हावसेन पापकम्मं कत्वा चतूसु अपायेसु सीदन्ति । **मत्तञ्जू च न सीदरेति** ये पन भोजने पमाणं जानन्ति, ते दिट्ठधम्मेपि सम्परायेपि न सीदन्तीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापन्नापि सकदागामिनोपि अनागामिनोपि अरहन्तोपि अहेसुं । “तदा सुकराजपुत्तो भोजने अमत्तञ्जू भिक्खु अहोसि, सुकराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुकजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२५६] ६. जरूदपानजातकवण्णना

जरूदपानं खणमानाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सावत्थिवासिनो वाणिजे आरब्ध कथेसि । ते किर सावत्थियं भण्डं गहेत्वा सकटानि पूरेत्वा वोहारत्थाय गमनकाले तथागतं निमन्तेत्वा सरणानि गहेत्वा सीलेसु पतिट्ठाय सत्थारं वन्दित्वा “मयं, भन्ते, वोहारत्थाय दीघमगं गमिस्साम, भण्डं विस्सज्जेत्वा सिद्धिप्पत्ता सोत्थिना पच्चागन्त्वा पन तुम्हे वन्दिस्सामा”ति वत्वा मगं पटिपज्जिंसु । ते कन्तारमग्गे पुराणउदपानं दिस्वा “इमस्मिं उदपाने पानीयं नत्थि, मयञ्च पिपासिता, खणिस्साम न”न्ति खणन्ता पटिपाटिया बहुं अयं...पे०... वेळुरियं लभिंसु । ते तेनेव सन्तुट्ठा हुत्वा तेसं रतनानं सकटानि पूरेत्वा सोत्थिना सावत्थिं पच्चागमिंसु । ते आभतं धनं पटिसामेत्वा मयं “सिद्धिप्पत्ता भत्तं दस्सामा”ति तथागतं निमन्तेत्वा दानं दत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्ना अत्तनो धनस्स लब्धाकारं सत्थु आरोचेसुं । सत्था “तुम्हे खो उपासका तेन धनेन सन्तुट्ठा हुत्वा पमाणञ्जुताय धनञ्च जीवितञ्च अलभित्थ, पोरणका पन असन्तुट्ठा अमत्तञ्जनो पण्डितानं वचनं अकत्वा जीविकखयं पत्ता”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं वाणिजकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सत्थवाहजेट्ठको अहोसि । सो बाराणसियं भण्डं गहेत्वा सकटानि पूरेत्वा बहू वाणिजे आदाय तमेव कन्तारं पटिपन्नो तमेव उदपानं अहस । तत्थ ते वाणिजा “पानीयं पिविस्सामा”ति तं उदपानं खणन्ता पटिपाटिया बहूनि अयादीनि लभिंसु । ते बहुम्पि रतनं लभित्वा तेन असन्तुट्ठा “अञ्जम्पि एत्थ इतो सुन्दरतरं भविस्सती”ति भिय्योसोमत्ताय तं खणिंसुयेव । अथ बोधिसत्तो ते आह — “भो वाणिजा, लोभो नामेस विनासमूलं, अम्हेहि बहु धनं लब्धं, एत्तकेनेव सन्तुट्ठा होथ, मा अतिखणथा”ति । ते तेन निवारियमानापि खणिंसुयेव । सो च उदपानो नागपरिगगहितो, अथस्स हेट्ठा वसनकनागराजा अत्तनो विमाने भिज्जन्ते लेट्ठूसू च पंसूसु च पतमानेसु कुट्ठो ठपेत्वा बोधिसत्तं अवसेसे सब्बेपि नासिकवातेन पहरित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा नागभवना निक्खम्म सकटानि योजेत्वा सब्बरतनानं पूरेत्वा बोधिसत्तं सुखयानके निसीदापेत्वा नागमाणवकेहि सद्धिं सकटानि योजापेत्तो बोधिसत्तं बाराणसिं नेत्वा घरं पवेसेत्वा तं पटिसामेत्वा अत्तनो नागभवनमेव गतो । बोधिसत्तो तं धनं विस्सज्जेत्वा सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा दानं दत्वा सीलं समादियित्वा उपोसथकम्मं कत्वा जीवितपरियोसाने सगगपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

१६. “जरूदपानं खणमाना, वाणिजा उदकत्थिका ।
अज्झगमुं अयसं लोहं, तिपुसीसञ्च वाणिजा ।
रजतं जातरूपञ्च, मुत्ता वेळुरिया बहू ॥

१७. “ते च तेन असन्तुट्ठा, भिय्यो भिय्यो अखाणिंसुं ।
ते तत्थासीविसो घोरो, तेजस्सी तेजसा हनि ॥

१८. “तस्मा खणे नातिखणे, अतिखातज्झि पापकं ।
खातेन च धनं लब्धं, अतिखातेन नासित”न्ति ॥

तत्थ अयसन्ति काळलोहं । लोहन्ति तम्बलोहं । मुत्ताति मुत्तायो । ते च तेन असन्तुट्ठाति ते च वाणिजा तेन धनेन असन्तुट्ठा । ते तत्थाति ते वाणिजा तस्मिं उदपाने । तेजस्सीति विसतेजेन समन्नागतो । तेजसा हनीति विसतेजेन घातेसि । अतिखातेन नासितन्ति अतिखणेन तज्ज धनं जीवितज्ज नासितं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा नागराजा सारिपुत्तो अहोसि, सत्थवाहजेट्ठको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जरूदपानजातकवण्णना छट्ठा ।

[२५७] ७. गामणिचन्दजातकवण्णना

नायं घरानं कुसलोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पज्जापसंसनं आरब्ध कथेसि । धम्मसभायज्झि भिक्खू दसबलस्स पज्जं पसंसन्ता निसीदिसु — “आवुसो, तथागतो महापज्जो पथुपज्जो हासपज्जो जवनपज्जो तिक्खपज्जो निब्बेधिकपज्जो सदेवकं लोकं पज्जाय अतिक्कमती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि तथागतो पज्जवायेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं जनसन्धो नाम राजा रज्जं कारेसि । बोधिसत्तो तस्स अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बन्ति । तस्स मुखं सुपरिमज्जितकज्चनादासतलं विय परिसुद्धं अहोसि अतिसोभगगप्पत्तं, तेनस्स नामगगहणदिवसे “आदासमुखमारो”ति नामं अकंसु । तं सत्तवस्सभन्तरेयेव पन पिता तयो वेदे च सब्बज्ज लोके कत्तब्बाकत्तब्बं सिक्खापेत्वा तस्स सत्तवस्सिककाले कालमकासि । अमच्चा महन्तेन सक्कारेन रज्जो सरीरकिच्चं कत्वा मतकदानं दत्वा सत्तमे दिवसे राजङ्गणे सन्निपतित्वा “कुमारो अतिदहरो, न सक्का रज्जे अभिसिञ्चितुं, वीमंसित्वा नं अभिसिञ्चिस्सामा”ति एकदिवसं नगरं अलङ्कारापेत्वा विनिच्छयट्ठानं सज्जेत्वा पल्लङ्कं पज्जपेत्वा कुमारस्स सन्निकं गन्त्वा “विनिच्छयट्ठानं, देव, गन्तुं वट्ठती”ति आहंसु । कुमारो “साधू”ति महन्तेन परिवारेन गन्त्वा पल्लङ्के निसीदि ।

तस्स निसिन्नकाले अमच्चा एकं द्वीहि पादेहि विचरणमक्कटं वत्थुविज्जाचरियवेसं गाहापेत्वा विनिच्छयट्ठानं नेत्वा “देव, अयं पुरिसो पितु महाराजस्स काले वत्थुविज्जाचरियो पगुणविज्जो अन्तोभूमियं सत्तरतनट्ठाने गुणदोसं पस्सति, एतेनेव गहितं राजकुलानं गेहट्ठानं होति, इमं देवो सङ्गण्हित्वा ठानन्तरे ठपेतू”ति आहंसु । कुमारो तं हेट्ठा च उपरिच ओलोकेत्वा “नायं मनुस्सो, मक्कटो एसो”ति जत्वा “मक्कटा नाम कतं कतं विद्धंसेतुं जानन्ति, अकतं पन कातुं वा विचारेतुं वा न जानन्ती”ति चिन्तेत्वा अमच्चानं पठमं गाथमाह —

१९. “नायं घरानं कुसलो, लोलो अयं वलीमुखो ।

कतं कतं खो दूसेय्य, एवं धम्ममिदं कुल”न्ति ॥

तत्थ नायं घरानं कुसलोति अयं सत्तो न घरानं कुसलो, घरानि विचारेतुं वा कातुं वा छेको न होति । लोलोति लोलजातिको । वलीमुखोति वलियो मुखे अस्साति वलीमुखो । एवं धम्ममिदं कुलन्ति इदं मक्कटकुलं नाम कतं कतं दूसेतब्बं विनासेतब्बन्ति एवं सभावन्ति ।

अथामच्चा “एवं भविस्सति, देवा”ति तं अपनेत्वा एकाहद्वीहच्चयेन पुन तमेव अलङ्कारित्वा विनिच्छयट्ठानं आनेत्वा “अयं, देव, पितु महाराजस्स काले विनिच्छयामच्चो, विनिच्छयसुत्तमस्स सुपवत्तितं, इमं सङ्गण्हित्वा विनिच्छयकम्मं

कारेतुं वट्टती”ति आहंसु । कुमारो तं ओलोकेत्वा “चित्तवतो मनुस्सस्स लोमं नाम एवरूपं न होति, अयं निचित्तको वानरो विनिच्छयकम्मं कातुं न सक्खिस्सती”ति जत्वा दुतियं गाथमाह —

२०. “नयिदं चित्तवतो लोमं, नायं अस्सासिको मिगो ।
सिद्धं मे जनसन्धेन, नायं किञ्चि विजानती”ति ॥

तत्थ नयिदं चित्तवतो लोमन्ति यं इदं एतस्स सरीरे फरुसलोमं, इदं विचारणपञ्चाय सम्पयुत्तचित्तवतो न होति । पाकतिकचित्तेन पन अचित्तको नाम तिरच्छानगतो नत्थि । नायं अस्सासिकोति अयं अवस्सयो वा हुत्वा अनुसासनिं वा दत्वा अज्जं अस्सासेतुं असमत्थताय न अस्सासिको । मिगोति मक्कटं आह । सिद्धं मे जनसन्धेनाति मय्हं पितरा जनसन्धेन एतं सिद्धं कथितं, “मक्कटो नाम कारणाकारणं न जानाती”ति एवं अनुसासनी दिन्नाति दीपेति । नायं किञ्चि विजानतीति तस्मा अयं वानरो न किञ्चि जानातीति निद्धमेत्थ गन्तब्बं । पाळियं पन “नायं किञ्चि न दूसये”ति लिखितं, तं अट्ठकथायं नत्थि ।

अमच्चा इमम्पि गाथं सुत्वा “एवं भविस्सति, देवा”ति तं अपनेत्वा पुनपि एकदिवसं तमेव अलङ्कुरित्वा विनिच्छयट्ठानं आनेत्वा “अयं, देव, पुरिसो पितु महाराजस्स काले मातापितुउपट्ठानकारको, कुलेजेट्ठापचायिककम्मकारको, इमं सङ्गण्हितुं वट्टती”ति आहंसु । कुमारो तं ओलोकेत्वा “मक्कटा नाम चलचित्ता, एवरूपं कम्मं कातुं न समत्था”ति चिन्तेत्वा ततियं गाथमाह —

२१. “न मातरं पितरं वा, भातरं भगिनिं सकं ।
भरेय्य तादिसो पोसो, सिद्धं दसरथेन मे”ति ॥

तत्थ भातरं भगिनिं सकन्ति अत्तनो भातरं वा भगिनिं वा । पाळियं पन “सख”न्ति लिखितं, तं पन अट्ठकथायं “सकन्ति वुत्ते सकभातिकभगिनियो लब्भन्ति, सखन्ति वुत्ते सहायको लब्भती”ति विचारितमेव । भरेय्याति पोसेय्य । तादिसो पोसोति यादिसो एस दिस्सति, तादिसो मक्कटजातिको सत्तो न भरेय्य । सिद्धं दसरथेन मेति एवं मे पितरा अनुसिद्धं । पिता हिस्स जनं चतूहि सङ्गहवत्थूहि सन्दहनतो “जनसन्धो”ति वुच्चति, दसहि रथेहि कत्तब्बाकत्तब्बं अत्तनो एकेनेव रथेन करणतो “दसरथो”ति । तस्स सन्तिका एवरूपस्स ओवादस्स सुतत्ता एवमाह ।

अमच्चा “एवं भविस्सति, देवा”ति मक्कटं अपनेत्वा “पण्डितो कुमारो, सक्खिस्सति रज्जं कारेतु”न्ति बोधिसत्तं रज्जे अभिसिञ्चित्वा “आदासमुखरज्जो आणा”ति नगरे भेरिं चरापेसुं । ततो पट्ठाय बोधिसत्तो धम्मेन रज्जं कारेसि, पण्डितभावोपिस्स सकलजम्बुदीपं पत्थरित्वा गतो ।

पण्डितभावदीपनत्थं पनस्स इमानि चुद्धस वत्थूनि आभतानि —

“गोणो पुत्तो हयो चेव, नळकारो गामभोजको ।
गणिका तरुणी सप्पो, मिगो तित्तिरदेवता ।
नागो तपस्सिनो चेव, अथो ब्राह्मणमाणवो”ति ॥

तत्रायं अनुपुब्बीकथा — बोधिसत्तस्मिहि रज्जे अभिसिञ्चिते एको जनसन्धरज्जो पादमूलिको नामेन गामणिचन्दो

नाम एवं चिन्तेसि — “इदं रज्जं नाम समानवयेहि सद्धिं सोभति, अहञ्च महल्लको, दहरं कुमारं उपट्ठातुं न सक्खिस्सामि, जनपदे कसिकम्मं कत्वा जीविस्सामी”ति, सो नगरतो तियोजनमत्तं गन्त्वा एकस्मिं गामके वासं कप्पेसि । कसिकम्मत्थाय पनस्स गोणापि नत्थि, सो देवे वुट्ठे एकं सहायकं द्वे गोणे याचित्वा सब्बदिवसं कसित्वा तिणं खादापेत्वा गोणे सामिकस्स निव्यादेतुं गेहं अगमासि । सो तस्मिं खणे भरियाय सद्धिं गेहमज्झे निसीदित्वा भत्तं भुज्जति । गोणापि परिचयेन गेहं पविसिंसु, तेसु पविसन्तेसु सामिको थालकं उक्खिपि, भरिया थालकं अपनेसि । गामणिचन्दो “भत्तेन मं निमन्तेय्यु”न्ति ओलोकेन्तो गोणे अनिव्यादेत्वाव गतो । चोरा रत्तिं वजं भिन्दित्वा तेयेव गोणे हरिंसु । गोणसामिको पातोव वजं पविट्ठो ते गोणे अदिस्वा चोरेहि हटभावं जानन्तोपि “गामणिचन्दस्स गीवं करिस्सामी”ति तं उपसङ्कमित्वा “भो गोणे, मे देही”ति आह । “ननु गोणा गेहं पविट्ठा”ति । “किं पन ते मय्हं निव्यादिता”ति? “न निव्यादिता”ति । “तेन हि अयं ते राजदूतो, एही”ति आह । तेसु हि जनपदेसु यंकिञ्चि सक्खरं वा कपालखण्डं वा उक्खिपित्वा “अयं ते राजदूतो, एही”ति वुत्ते यो न गच्छति, तस्स राजाणं करोति, तस्मा सो “राजदूतो”ति सुत्वाव निक्खमि ।

सो तेन सद्धिं राजकुलं गच्छन्तो एकं सहायकस्स वसनगामं पत्वा “भो, अतिछातोमि, याव गामं पविसित्वा आहारकिच्चं कत्वा आगच्छामि, ताव इधेव होही”ति वत्वा सहायगेहं पाविसि । सहायो पनस्स गेहे नत्थि, सहायिका दिस्वा “सामि, पक्काहारो नत्थि, मुहुत्तं अधिवासेहि, इदानेव पचित्वा दस्सामी”ति निस्सेणिया वेगेन तण्डुलकोट्टकं अभिरुहन्ती भूमियं पति, तद्धुणञ्जेव तस्सा सत्तमासिको गब्भो पतितो । तस्मिं खणे तस्सा सामिको आगन्त्वा तं दिस्वा “त्वं मे भरियं पहरित्वा गब्भं पातेसि, अयं ते राजदूतो, एही”ति तं गहेत्वा निक्खमि । ततो पट्ठाय द्वे जना गामणिं मज्झे कत्वा गच्छन्ति ।

अथेकस्मिं गामद्वारे एको अस्सगोपको अस्सं निवत्तेतुं न सक्कोति, अस्सोपि तेसं सन्तिकेन गच्छति । अस्सगोपको गामणिचन्दं दिस्वा “मातुल गामणिचन्द, एतं ताव अस्सं केनचिदेव पहरित्वा निवत्तेही”ति आह । सो एकं पासाणं गहेत्वा खिपि, पासाणो अस्सस्स पादे पहरित्वा एरण्डदण्डकं विय भिन्दि । अथ नं अस्सगोपको “तया मे अस्सस्स पादो भिन्नो, अयं ते राजदूतो”ति वत्वा गणिह ।

सो तीहि जनेहि नीयमानो चिन्तेसि — “इमे मं रज्जो दस्सेस्सन्ति, अहं गोणमूलम्पि दातुं न सक्कोमि, पगेव गब्भपातनदण्डं, अस्समूलं पन कुतो लभिस्सामि, मतं मे सेय्यो”ति । सो गच्छन्तो अन्तरामग्गे अटवियं मग्समीपेयेव एकं एकतो पपातं पब्बतं अद्दस, तस्स छायाय द्वे पितापुत्ता नळकारा एकतो किलज्जं चिनन्ति । गामणिचन्दो “भो, सरीरकिच्चं कातुकामोमि, थोकं इधेव होथ, याव आगच्छामी”ति वत्वा पब्बतं अभिरुहित्वा पपातपस्से पतमानो पितुनळकारस्स पिट्ठियं पति, नळकारो एकप्पहारेनेव जीवितक्खयं पापुणि । गामणि उट्ठाय अट्ठासि । नळकारपुत्तो “त्वं मे पितुघातकचोरो, अयं ते राजदूतो”ति वत्वा तं हत्थे गहेत्वा गुम्बतो निक्खमि, “किं एत”न्ति च वुत्ते “पितुघातकचोरो मे”ति आह । ततो पट्ठाय गामणिं मज्झे कत्वा चत्तारो जना परिवारेत्वा नयिंसु ।

अथापरस्मिं गामद्वारे एको गामभोजको गामणिचन्दं दिस्वा “मातुल गामणिचन्द, कहं गच्छसी”ति वत्वा “राजानं पस्सितु”न्ति वुत्ते “अद्धा त्वं राजानं पस्सिस्ससि, अहं रज्जो सासनं दातुकामो, हरिस्ससी”ति आह । “आम, हरिस्सामी”ति । “अहं पकतिया अभिरूपो धनवा यससम्पन्नो अरोगो, इदानि पनमि दुग्गतो चेव पण्डुरोगी च, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छ, राजा किर पण्डितो, सो ते कथेस्सति, तस्स सासनं पुन मय्हं कथेय्यासी”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

अथ नं पुरतो अज्जतरस्मिं गामद्वारे एका गणिका दिस्वा “मातुल गामणिचन्द, कहं गच्छसी”ति वत्वा “राजानं

पस्सितु”न्ति वुत्ते “राजा किर पण्डितो, मम सासनं हरा”ति वत्वा एवमाह — “पुब्बे अहं बहुं भतिं लभामि, इदानीं पन तम्बुलमत्तम्पि न लभामि, कोचि मे सन्तिकं आगतो नाम नत्थि, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छित्वा पच्चागन्त्वा मय्हं कथेय्यासी”ति ।

अथ नं पुरतो अज्जतरस्मिं गामद्वारे एका तरुणित्थी दिस्वा तथेव पुच्छित्वा “अहं नेव सामिकस्स गेहे वसितुं सक्कोमि, न कुलगेहे, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छित्वा पच्चागन्त्वा मय्हं कथेय्यासी”ति आह ।

अथ नं ततो परभागे महामग्गसमीपे एकस्मिं वम्मिके वसन्तो सप्पो दिस्वा “गामणिचन्द, कहं यासी”ति पुच्छित्वा “राजानं पस्सितु”न्ति वुत्ते “राजा किर पण्डितो, सासनं मे हरा”ति वत्वा “अहं गोचरत्थाय गमनकाले छातज्झत्तो मिलातसरीरो वम्मिकतो निक्खमन्तो सरीरेन बिलं पूरेत्वा सरीरं कट्टेन्तो किच्छेन निक्खमामि, गोचरं चरित्वा आगतो पन सुहितो थूलसरीरो हुत्वा पविसन्तो बिलपस्सानि अफुसन्तो सहसाव पविसामि, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छित्वा मय्हं कथेय्यासी”ति आह ।

अथ नं पुरतो एको मिगो दिस्वा तथेव पुच्छित्वा “अहं अज्जत्थ तिणं खादितुं न सक्कोमि, एकस्मियेव रुक्खमूले सक्कोमि, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छेय्यासी”ति आह ।

अथ नं ततो परभागे एको तित्तिरो दिस्वा तथेव पुच्छित्वा “अहं एकस्मियेव वम्मिकपादे निसीदित्वा वस्सन्तो मनापं करित्वा वस्सितुं सक्कोमि, सेसट्टानेसु निसिन्नो न सक्कोमि, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छेय्यासी”ति आह ।

अथ नं पुरतो एका रुक्खदेवता दिस्वा “चन्द, कहं यासी”ति पुच्छित्वा “रज्जो सन्तिक”न्ति वुत्ते “राजा किर पण्डितो, अहं पुब्बे सक्कारप्पत्तो अहोसिं, इदानीं पन पल्लवमुट्ठिमत्तम्पि न लभामि, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छेय्यासी”ति आह ।

ततो अपरभागे एको नागराजा तं दिस्वा तथेव पुच्छित्वा “राजा किर पण्डितो, पुब्बे इमस्मिं सरे उदकं पसन्नं मणिवण्णं, इदानीं आविलं पण्णकसेवालपरियोनद्धं, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छेय्यासी”ति आह ।

अथ नं पुरतो नगरस्स आसन्नट्टाने एकस्मिं आरामे वसन्ता तापसा दिस्वा तथेव पुच्छित्वा “राजा किर पण्डितो, पुब्बे इमस्मिं आरामे फलाफलानि मधुरानि अहेसुं, इदानीं निरोजानि कसटानि जातानि, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छेय्यासी”ति आहंसु ।

ततो नं पुरतो गन्त्वा नगरद्वारसमीपे एकस्सं सालायं ब्राह्मणमाणवका दिस्वा “कहं, भो चन्द, गच्छसी”ति वत्वा “रज्जो सन्तिक”न्ति वुत्ते “तेन हि नो सासनं गहेत्वा गच्छ, अम्हाकज्झि पुब्बे गहितगहितट्टानं पाकटं अहोसिं, इदानीं पन छिद्दघटे उदकं विय न सण्ठाति न पज्जायति, अन्धकारो विय होति, तत्थ किं कारणन्ति राजानं पुच्छेय्यासी”ति आहंसु ।

गामणिचन्दो इमानि दस सासनानि गहेत्वा रज्जो सन्तिकं अगमासि । राजा विनिच्छयट्टाने निसिन्नो अहोसि । गोणसामिको गामणिचन्दं गहेत्वा राजानं उपसङ्कमि । राजा गामणिचन्दं दिस्वा सज्जानित्वा “अयं अम्हाकं पितु उपट्टाको, अम्हे उक्खिपित्वा परिहरि, कहं नु खो एत्तकं कालं वसी”ति चिन्तेत्वा “अम्भो गामणिचन्द, कहं एत्तकं कालं वससि, चिरकालतो पट्टाय न पज्जायसि, केनत्थेन आगतोसी”ति आह । “आम, देव, अम्हाकं देवस्स सग्गतकालतो पट्टाय

जनपदं गन्त्वा कसिकम्पं कत्वा जीवामि, ततो मं अयं पुरिसो गोणअड्डुकारणा राजदूतं दस्सेत्वा तुम्हाकं सन्तिकं आकड्डी”ति। “अनाकड्ढियमानो नागच्छेय्यासि”, “आकड्ढितभावोयेव सोभनो, इदानीं तं ददुं लभामि, कहां सो पुरिसो”ति? “अयं, देवा”ति। “सच्चं किर, भो, अम्हाकं चन्दस्स दूतं दस्सेसी”ति? “सच्चं, देवा”ति। “किं कारणा”ति? “अयं मे देव द्वे गोणे न देती”ति। “सच्चं किर, चन्दा”ति। “तेन हि, देव, मय्हम्पि वचनं सुणाथा”ति सब्बं पवत्तिं कथेसि। तं सुत्वा राजा गोणसामिकं पुच्छि — “किं, भो, तव गेहं पविसन्ते गोणे अद्वसा”ति। “नाद्वसं, देवा”ति। “किं, भो, मं ‘आदासमुखराजा नामा’ति कथेन्तानं न सुतपुब्बं तथा, विस्सत्थो कथेही”ति? “अद्वसं, देवा”ति। “भो चन्द, गोणानं अनिय्यादितत्ता गोणा तव गीवा, अयं पन पुरिसो दिस्वाव ‘न पस्सामी’ति सम्पजानमुसावादं भणि, तस्मा त्वज्जेव कम्मिको हुत्वा इमस्स च पुरिसस्स पजापतियाय चस्स अक्खीनि उप्पाटेत्वा सयं गोणमूलं चतुवीसति कहापणे देही”ति। एवं वुत्ते गोणसामिकं बहि करिंसु। सो “अक्खीसु उप्पाटितेसु चतुवीसतिकहापणेहि किं करिस्सामी”ति गामणिचन्दस्स पादेसु पतित्वा “सामि चन्द, गोणमूलकहापणा तुय्हेव होन्तु, इमे च गणहाही”ति अज्जेपि कहापणे दत्वा पलायि।

ततो दुतियो आह — “अयं, देव, मम पजापतिं पहरित्वा गब्भं पातेसी”ति। “सच्चं चन्दा”ति? “सुणोहि महाराजा”ति चन्दो सब्बं वित्थारेत्वा कथेसि। अथ नं राजा “किं पन त्वं एतस्स पजापतिं पहरित्वा गब्भं पातेसी”ति पुच्छि। “न पातेमि, देवा”ति। “अम्भो सक्खिस्ससि त्वं इमिना गब्भस्स पातितभावं साधेतु”न्ति? “न सक्कोमि, देवा”ति। “इदानीं किं करोसी”ति? “देव, पुत्तं मे लद्धुं वट्ठती”ति। “तेन हि, अम्भो चन्द, त्वं एतस्स पजापतिं तव गेहे करित्वा यदा पुत्तविजाता होति, तदा नं नेत्वा एतस्सेव देही”ति। सोपि गामणिचन्दस्स पादेसु पतित्वा “मा मे, सामि, गेहं, भिन्दी”ति कहापणे दत्वा पलायि।

अथ ततियो आगन्त्वा “इमिना मे, देव, पहरित्वा अस्सस्स पादो भिन्नो”ति आह। “सच्चं चन्दा”ति। “सुणोहि, महाराजा”ति चन्दो तं पवत्तिं वित्थारेन कथेसि। तं सुत्वा राजा अस्सगोपकं आह — “सच्चं किर त्वं ‘अस्सं पहरित्वा निवत्तेही’ति कथेसी”ति। “न कथेमि, देवा”ति। सो पुनवारं पुच्छितो “आम, कथेमी”ति आह। राजा चन्दं आमन्तेत्वा “अम्भो चन्द, अयं कथेत्वाव ‘न कथेमी’ति मुसावादं वदति, त्वं एतस्स जिहं छिन्दित्वा अस्समूलं अम्हाकं सन्तिका गहेत्वा सहस्सं देही”ति आह। अस्सगोपको अपरेपि कहापणे दत्वा पलायि।

ततो नळकारपुत्तो “अयं मे, देव, पितुघातकचोरो”ति आह। “सच्चं किर, चन्दा”ति। “सुणोहि, देवा”ति चन्दो तम्पि कारणं वित्थारेत्वा कथेसि। अथ राजा नळकारं आमन्तेत्वा “इदानीं किं करोसी”ति पुच्छि। “देव मे पितरं लद्धुं वट्ठती”ति। “अम्भो चन्द, इमस्स किर पितरं लद्धुं वट्ठति, मतकं पन न सक्का पुन आनेतुं, त्वं इमस्स मातरं आनेत्वा तव गेहे कत्वा एतस्स पिता होही”ति। नळकारपुत्तो “मा मे, सामि, मतस्स पितु गेहं भिन्दी”ति गामणिचन्दस्स कहापणे दत्वा पलायि।

गामणिचन्दो अड्डे जयं पत्वा तुडुचित्तो राजानं आह — “अत्थि, देव, तुम्हाकं केहिचि सासनं पहितं, तं वो कथेमी”ति। “कथेहि, चन्दा”ति। चन्दो ब्राह्मणमाणवकानं सासनं आदिं कत्वा पटिलोमक्कमेन एकेकं कथं कथेसि। राजा पटिपाटिया विस्सज्जेसि।

कथं? पठमं ताव सासनं सुत्वा “पुब्बे तेसं वसनद्वाने वेलं जानित्वा वस्सनकुक्कुटो अहोसि, तेसं तेन सहेन उड्डाय मन्ते गहेत्वा सज्झायं करोन्तानज्जेव अरुणो उग्गच्छति, तेन तेसं गहितगहितं न नस्सति। इदानीं पन नेसं वसनद्वाने अवेलाय वस्सनककुक्कुटो अत्थि, सो अतिरत्तिं वा वस्सति अतिपभाते वा, अतिरत्तिं वस्सन्तस्स तस्स सहेन उड्डाय मन्ते

गहेत्वा निदाभिभूता सज्झायं अकत्वाव पुन सयन्ति, अतिपभाते वस्सन्तस्स सहेन उट्ठाय सज्झायितुं न लभन्ति, तेन तेसं गहितगहितं न पज्जायती”ति आह ।

दुतियं सुत्वा “ते पुब्बे समणधम्मं करोन्ता कसिणपरिकम्मे युत्तपयुत्ता अहेसुं । इदानि पन समणधम्मं विस्सज्जेत्वा अकत्तब्बेसु युत्तपयुत्ता आरामे उप्पन्नानि फलाफलानि उपट्ठाकानं दत्वा पिण्डपटिपिण्डकेन मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेन्ति, तेन नेसं फलाफलानि न मधुरानि जातानि । सचे पन ते पुब्बे विय पुन समणधम्मं युत्तपयुत्ता भविस्सन्ति, पुन तेसं फलाफलानि मधुरानि भविस्सन्ति । ते तापसा राजकुलानं पण्डितभावं न जानन्ति, समणधम्मं तेसं कातुं वदेही”ति आह ।

ततियं सुत्वा “ते नागराजानो अज्जमज्जं कलहं करोन्ति, तेन तं उदकं आविलं जातं । सचे ते पुब्बे विय समग्गा भविस्सन्ति, पुन पसन्नं भविस्सती”ति आह ।

चतुत्थं सुत्वा “सा रुक्खदेवता पुब्बे अटवियं पटिपन्ने मनुस्से रक्खति, तस्मा नानप्पकारं बलिकम्मं लभति । इदानि पन आरक्खं न करोति, तस्मा बलिकम्मं न लभति । सचे पुब्बे विय आरक्खं करिस्सति, पुन लाभग्गप्पत्ता भविस्सति । सा राजूनं अत्थिभावं न जानाति, तस्मा अटविआरुहमनुस्सानं आरक्खं कातुं वदेही”ति आह ।

पच्चमं सुत्वा “यस्मिं वम्मिकपादे निसीदित्वा सो तित्तिरो मनापं वस्सति, तस्स हेट्ठा महन्ती निधिकुम्भि अत्थि, तं उद्धरित्वा त्वं गण्हाही”ति आह ।

छट्ठं सुत्वा “यस्स रुक्खस्स मूले सो मिगो तिणानि खादितुं सक्कोति, तस्स रुक्खस्स उपरि महन्तं भमरमधु अत्थि, सो मधुमक्खितेसु तिणेषु पलुद्धो अज्जानि खादितुं न सक्कोति, त्वं तं मधुपटलं हरित्वा अग्गमधुं अम्हाकं पहिण, सेसं अत्तना परिभुज्जा”ति आह ।

सत्तमं सुत्वा “यस्मिं वम्मिके सो सप्पो वसति, तस्स हेट्ठा महन्ती निधिकुम्भि अत्थि, सो तं रक्खमानो वसन्तो निक्खमनकाले धनलोभेन सरीरं सिथिलं कत्वा लग्गन्तो निक्खमति, गोचरं गहेत्वा धनसिनेहेन अलग्गन्तो वेगेन सहसा पविसति । तं निधिकुम्भि उद्धरित्वा त्वं गण्हाही”ति आह ।

अट्ठमं सुत्वा “तस्सा तरुणित्थिया सामिकस्स च मातापितूनज्ज वसनगामानं अन्तरे एकस्मिं गामके जारो अत्थि । सा तं सरित्वा तस्मिं सिनेहेन सामिकस्स गेहे वसितुं असक्कोन्ती ‘मातापितरो पस्सिस्सामी’ति जारस्स गेहे कतिपाहं वसित्वा मातापितूनं गेहं गच्छति, तत्थ कतिपाहं वसित्वा पुन जारं सरित्वा ‘सामिकस्स गेहं गमिस्सामी’ति पुन जारस्सेव गेहं गच्छति । तस्सा इत्थिया राजूनं अत्थिभावं आचिक्खित्वा ‘सामिकस्सेव किर गेहे वसतु । सचे तं राजा गण्हापेति, जीवितं ते नत्थि, अप्पमादं कातुं वट्ठती”ति तस्सा कथेही”ति आह ।

नवमं सुत्वा “सा गणिका पुब्बे एकस्स हत्थतो भतिं गहेत्वा तं अजीरापेत्वा अज्जस्स हत्थतो न गण्हाति, तेनस्सा पुब्बे बहुं उप्पज्जि । इदानि पन अत्तनो धम्मतं विस्सज्जेत्वा एकस्स हत्थतो गहितं अजीरापेत्वाव अज्जस्स हत्थतो गण्हाति, पुरिमस्स ओकासं अकत्वा पच्छिमस्स करोति, तेनस्सा भति न उप्पज्जति, न केचि नं उपसङ्गमन्ति । सचे अत्तनो धम्मे ठस्सति, पुब्बसदिसाव भविस्सति । अत्तनो धम्मे ठातुमस्सा कथेही”ति आह ।

दसमं सुत्वा “सो गामभोजको पुब्बे धम्मेन समेन अहुं विनिच्छिनि, तेन मनुस्सानं पियो अहोसि मनापो,

सम्पियायमाना चस्स मनुस्सा बहुपण्णाकारं आहरिंसु, तेन अभिरूपो धनवा यससम्पन्नो अहोसि । इदानीं पन लज्जवित्तको हुत्वा अधम्मेन अहुं विनिच्छिनति, तेन दुग्गतो कपणो हुत्वा पण्डुरोगेन अभिभूतो । सचे पुब्बे विय धम्मेन अहुं विनिच्छिनिस्सति, पुन पुब्बसदिसो भविस्सति । सो रज्जो अत्थिभावं न जानाति, धम्मेन अहुं विनिच्छिनिमुमस्स कथेही’ति आह ।

इति सो गामणिचन्दो इमानि एतकानि सासनानि रज्जो आरोचेसि, राजा अत्तनो पज्जाय सब्बानिपि तानि सब्बज्जुबुद्धो विय ब्याकरित्वा गामणिचन्दस्स बहुं धनं दत्त्वा तस्स वसनगामं ब्रह्मदेय्यं कत्वा तस्सेव दत्त्वा उय्योजेसि । सो नगरा निक्खमित्वा बोधिसत्तेन दिन्नसासनं ब्राह्मणमाणवकानञ्च तापसानञ्च नागराजस्स च रुक्खदेवताय च आरोचेत्वा तित्तिरस्स वसनद्वानतो निधिं गहेत्वा मिगस्स तिणखादनद्वाने रुक्खतो भमरमधुं गहेत्वा रज्जो मधुं पेसेत्वा सप्पस्स वसनद्वाने वम्मिकं खणित्वा निधिं गहेत्वा तरुणिथिया च गणिकाय च गामभोजकस्स च रज्जो कथितनियामेनेव सासनं आरोचेत्वा महन्तेन यसेन अत्तनो गामकं गन्त्वा यावतायुकं ठत्वा यथाकम्मं गतो । आदासमुखराजापि दानादीनि पुज्जानि कत्वा जीवितपरियोसाने सगगपुरं पूरेन्तो गतो ।

सत्था “न, भिक्खवे, तथागतो इदनेव महापज्जो, पुब्बेपि महापज्जोयेवा”ति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापन्नसकदागामिअनागामिअरहन्तो अहेसुं । “तदा गामणिचन्दो आनन्दो अहोसि, आदासमुखराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गामणिचन्दजातकवण्णना सत्तमा ।

[२५८] ८. मन्धातुजातकवण्णना

यावता चन्दिमसूरियाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर सावत्थिं पिण्डाय चरमानो एकं अलङ्कृतपटियत्तं इत्थिं दिस्वा उक्कण्ठि । अथ नं भिक्खू धम्मसभं आनेत्वा “अयं, भन्ते, भिक्खु उक्कण्ठितो”ति सत्थु दस्सेसुं । सत्था “सच्चं किर त्वं, भिक्खु, उक्कण्ठितो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “कदा त्वं, भिक्खु, अगारं अज्झावसमानो तण्हं पूरेतुं सक्खिस्ससि, कामतण्हा हि नामेसा समुदो विय दुप्पूरा, पोराणकराजानो द्विसहस्सपरित्तदीपपरिवारेसु चतूसु महादीपेसु चक्कवत्तिरज्जं कारेत्वा मनुस्सपरिहारेनेव चातुमहाराजिकदेवलोके रज्जं कारेत्वा तावतिसदेवलोके छत्तिंसाय सक्कानञ्च वसनद्वाने देवरज्जं कारेत्वापि अत्तनो कामतण्हं पूरेतुं असक्कोन्ताव कालमकंसु, त्वं पनेतं तण्हं कदा पूरेतुं सक्खिस्ससी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते पठमकप्पिकेसु महासम्मतो नाम राजा अहोसि । तस्स पुत्तो रोजो नाम, तस्स पुत्तो वररोजो नाम, तस्स पुत्तो कल्याणो नाम, तस्स पुत्तो वरकल्याणो नाम, तस्स पुत्तो उपोसथो नाम, तस्स पुत्तो मन्धातु नाम अहोसि । सो सत्तहि रतनेहि चतूहि च इद्धीहि समन्नागतो चक्कवत्तिरज्जं कारेसि । तस्स वामहत्थं समज्जित्वा दक्खिणहत्थेन अप्फोटितकाले आकासा दिब्बमेघो विय जाणुप्पमाणं सत्तरतनवस्सं वस्सति, एवरूपो अच्छरियमनुस्सो अहोसि । सो चतुरासीति वस्ससहस्सानि कुमारकीळं कीळि । चतुरासीति वस्ससहस्सानि ओपरज्जं कारेसि, चतुरासीति वस्ससहस्सानि चक्कवत्तिरज्जं कारेसि, आयुप्पमाणं असङ्ख्येय्यं अहोसि ।

सो एकदिवसं कामतण्हं पूरेतुं असक्कोन्तो उक्कण्ठिताकारं दस्सेसि । अथामच्चा “किं नु खो, देव, उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छिंसु । “महं पुज्जबले ओलोकियमाने इदं रज्जं किं करिस्सति, कतरं नु खो ठानं रमणीय”न्ति?

“देवल्लोको, महाराजा”ति । सो चक्करतनं अब्भुक्किरित्वा सद्धिं परिसाय चातुमहाराजिकदेवल्लोकं अगमासि । अथस्स चत्तारो महाराजानो दिब्बमालागन्धहत्था देवगणपरिवुता पच्चुग्गमनं कत्वा तं आदाय चातुमहाराजिकदेवल्लोकं गन्त्वा देवरज्जं अदंसु । तस्स सकपरिसाय परिवारितस्सेव तस्मिं रज्जं कारेन्तस्स दीघो अब्धा वीतिवत्तो ।

सो तत्थापि तण्हं पूरेतुं असक्कोन्तो उक्कण्ठिताकारं दस्सेसि, चत्तारो महाराजानो “किं नु खो, देव, उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छिंसु । “इमम्हा देवल्लोका कतरं ठानं रमणीय”न्ति । “मयं, देव, परेसं उपट्ठाकपरिसा, तावतिसदेवल्लोको रमणीयो”ति । मन्धाता चक्करतनं अब्भुक्किरित्वा अत्तनो परिसाय परिवुतो तावतिसाभिमुखो पायासि । अथस्स सक्को देवराजा दिब्बमालागन्धहत्थो देवगणपरिवुतो पच्चुग्गमनं कत्वा तं हत्थे गहेत्वा “इतो एहि, महाराजा”ति आह । रज्जो देवगणपरिवुतस्स गमनकाले परिणायकरतनं चक्करतनं आदाय सद्धिं परिसाय मनुस्सपथं ओतरित्वा अत्तनो नगरमेव पाविसि । सक्को मन्धातुं तावतिसभवनं नेत्वा देवता द्वे कोट्ठासे कत्वा अत्तनो देवरज्जं मज्झे भिन्दित्वा अदासि । ततो पट्ठाय द्वे राजानो रज्जं कारेसुं । एवं काले गच्छन्ते सक्को सद्धिं च वस्ससतसहस्सानि तिस्सो च वस्सकोटियो आयुं खेपेत्वा चवि, अज्जो सक्को निब्बत्ति । सोपि देवरज्जं कारेत्वा आयुक्खयेन चवि । एतेनूपायेन छत्तिस सक्का चविंसु, मन्धाता पन मनुस्सपरिहारेन देवरज्जं कारेसियेव ।

तस्स एवं काले गच्छन्ते भिय्योसोमत्ताय कामतण्हा उप्पज्जि, सो “किं मे उपट्ठुरज्जेन, सक्कं मारेत्वा एकरज्जमेव करिस्सामी”ति चिन्तेसि । सक्कं मारेतुं नाम न सक्का, तण्हा नामेसा विपत्तिमूला, तेनस्स आयुसद्धारो परिहायि, जरा सरीरं पहरि । मनुस्ससरीरज्जं नाम देवल्लोके न भिज्जति, अथ सो देवल्लोका भस्सित्वा उय्याने ओतरि । उय्यानपालो तस्स आगतभावं राजकुले निवेदेसि । राजकुलं आगन्त्वा उय्यानेयेव सयनं पज्जपेसि । राजा अनुट्ठानसेय्याय निपज्जि । अमच्चा “देव, तुम्हाकं परतो किन्ति कथेमा”ति पुच्छिंसु । “मम परतो तुम्हे इमं सासनं महाजनस्स कथेय्याथ — ‘मन्धातुमहाराजा द्विसहस्सपरित्तीपपरिवारेसु चतूसु महादीपेसु चक्कवत्तिरज्जं कारेत्वा दीघरत्तं चातुमहाराजिकेसु रज्जं कारेत्वा छत्तिसाय सक्कानं आयुप्पमाणेन देवल्लोके रज्जं कारेत्वा तण्हं अपूरेत्वा कालमकासी”ति । सो एवं वत्वा कालं कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

२२. “यावता चन्दिमसूरिया, परिहरन्ति दिसा भन्ति विरोचना ।

सब्बेव दासा मन्धातु, ये पाणा पथविस्सिता ॥

२३. “न कहापणवस्सेन, तित्ति कामेसु विज्जति ।

अप्पस्सादा दुखा कामा, इति विज्जाय पण्डितो ॥

२४. “अपि दिब्बेसु कामेसु, रतिं सो नाधिगच्छति ।

तण्हक्खयरतो होति, सम्मासम्बुद्धसावको”ति ॥

तत्थ यावताति परिच्छेदवचनं । परिहरन्तीति यत्तकेन परिच्छेदेन सिनेरुं परिहरन्ति । दिसा भन्तीति दससु दिसासु भासन्ति पभासन्ति । विरोचनाति आलोककरणताय विरोचनसभावा । सब्बेव दासा मन्धातु, ये पाणा पथविस्सिताति एत्तके पदेसे ये पथविनिस्सिता पाणा जनपदवासिनो मनुस्सा, सब्बेव ते “दासा मयं रज्जो मन्धातुस्स, अय्यको नो राजा

मन्धाता'ति एवं उपगतत्ता भुजिस्सापि समाना दासायेव ।

न कहापणवस्सेनाति तेसं दासभूतानं मनुस्सानं अनुग्गाहाय यं मन्धाता अप्फोटेत्वा सत्तरतनवस्सं वस्सापेति, तं इध “कहापणवस्स”न्ति वुत्तं । तित्ति कामेसूति तेनापि कहापणवस्सेन वत्थुकामकिलेसकामेसु तित्ति नाम नत्थि, एवं दुप्पूरा एसा तण्हा । अप्पस्सादा दुखा कामाति सुपिनकूपमत्ता कामा नाम अप्पस्सादा परित्तसुखा, दुक्खमेव पनेत्थ बहुतरं । तं दुक्खक्खन्धसुत्तपरियायेन दीपेतब्बं । इति विज्जायाति एवं जानित्वा ।

दिब्बेसूति देवतानं परिभोगेसु रूपादीसु । रतिं सोति सो विपस्सको भिक्खु दिब्बेहि कामेहि निमन्तियमानोपि तेसु रतिं नाधिगच्छति आयस्मा समिद्धि विय । तण्हक्खयरतोति निब्बानरतो । निब्बानज्झि आगम्म तण्हा खीयति, तस्मा तं “तण्हक्खयो”ति वुच्चति । तत्थ रतो होति अभिरतो । सम्मासम्बुद्धसावकोति बुद्धस्स सवनन्ते जातो बहुस्सुतो योगावचरपुग्गलो ।

एवं सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, अज्जे पन बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसु । “तदा मन्धातुराजा अहमेव अहोसि”न्ति ।

मन्धातुजातकवण्णना अट्टमा ।

[२५९] ९. तिरीटवच्छजातकवण्णना

नयिमस्स विज्जाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आयस्मतो आनन्दस्स कोसलरज्जो मातुगामानं हत्थतो पच्चसतानि, रज्जो हत्थतो पच्चसतानीति दुस्ससहस्सपटिलाभवत्थुं आरब्भ कथेसि । वत्थु हेट्ठा दुक्कनिपाते गुणजातके (जा० अट्ठ० २.२.गुणजातकवण्णना) वित्थारितमेव ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा नामग्गहणदिवसे तिरीटवच्छकुमारोति कतनामो अनुपुब्बेन वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा अगारं अज्झावसन्तो मातापितूनं कालकिरियाय संविग्गहदयो हुत्वा निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अरज्जायतने वनमूलफलाहारो हुत्वा वासं कप्पेसि । तस्मिं तत्थ वसन्ते बाराणसिरज्जो पच्चन्तो कुपि, सो तत्थ गन्त्वा युद्धे पराजितो मरणभयभीतो हत्थिक्खन्धगतो एकेन पस्सेन पलायित्वा अरज्जे विचरन्तो पुब्बण्हसमये तिरीटवच्छस्स फलाफलत्थाय गतकाले तस्स अस्समपदं पाविसि । सो “तापसानं वसनट्ठान”न्ति हत्थितो ओतरित्वा वातातपेन किलन्तो पिपासितो पानीयघटं ओलोकेन्तो कत्थचि अदिस्वा चङ्कमनकोटियं उदपानं अट्ठसि । उदकउस्सिञ्चनत्थाय पन रज्जुघटं अदिस्वा पिपासं सन्धारेतुं असक्कोन्तो हत्थिस्स कुच्छियं बद्धयोत्तं गहेत्वा हत्थिं उदपानतटे ठपेत्वा तस्स पादे योत्तं बन्धित्वा योत्तेन उदपानं ओतरित्वा योत्ते अपापुणन्ते उत्तरित्वा उत्तरसाटकं योत्तकोटिया सङ्घाटेत्वा पुन ओतरि, तथापि नप्पहोसियेव । सो अग्गपादेहि उदकं फुसित्वा अतिपिपासितो “पिपासं विनोदेत्वा मरणम्पि सुमरण”न्ति चिन्तेत्वा उदपाने पतित्वा यावदत्थं पिवित्वा पच्चुत्तरितुं असक्कोन्तो तत्थेव अट्ठसि । हत्थीपि सुसिक्खितत्ता अज्जत्थ अगन्त्वा राजानं ओलोकेन्तो तत्थेव अट्ठसि । बोधिसत्तो सायन्हसमये फलाफलं आहरित्वा हत्थिं दिस्वा “राजा आगतो भविस्सति, वम्मिहत्थीयेव पन पज्जायति, किं नु खो कारण”न्ति सो हत्थिसमीपं उपसङ्गमि । हत्थीपि तस्स उपसङ्कमनभावं जत्वा एकमन्तं अट्ठसि । बोधिसत्तो उदपानतटं गन्त्वा राजानं दिस्वा “मा भायि, महाराजा”ति समस्सासेत्वा निस्सेणं बन्धित्वा राजानं उत्तारेत्वा कायमस्स सम्बाहित्वा तेलेन मक्खेत्वा न्हापेत्वा फलाफलानि खादापेत्वा हत्थिस्स सन्नाहं मोचेसि । राजा द्वीहतीहं

विस्समित्वा बोधिसत्तस्स अत्तनो सन्तिकं आगमनत्थाय पटिज्जं गहेत्वा पक्कामि । राजबलकायो नगरस्स अविदूरे खन्धावारं बन्धित्वा ठितो । राजानं आगच्छन्तं दिस्वा परिवारेसि, राजा नगरं पाविसि ।

बोधिसत्तोपि अड्डमासच्चयेन बाराणसिं पत्वा उय्याने वसित्वा पुनदिवसे भिक्खं चरमानो राजद्वारं गतो । राजा महावातपानं उग्घाटेत्वा राजङ्गणं ओलोकयमानो बोधिसत्तं दिस्वा सज्जानित्वा पासादा ओरुहं वन्दित्वा महातलं आरोपेत्वा समुस्सितसेतच्छत्ते राजपल्लङ्के निसीदापेत्वा अत्तनो पटियादितं आहारं भोजेत्वा सयम्पि भुज्जित्वा उय्यानं नेत्वा तत्थस्स चङ्कमनादिपरिवारं वसनट्टानं कारेत्वा सब्बे पब्बजितपरिक्खारे दत्वा उय्यानपालं पटिच्छापेत्वा वन्दित्वा पक्कामि । ततो पट्टाय बोधिसत्तो राजनिवेसनेयेव परिभुज्जि, महासक्कारसम्मानो अहोसि ।

तं असहमाना अमच्चा “एवरूपं सक्कारं एकोपि योधो लभमानो किं नाम न करेय्या”ति वत्वा उपराजानं उपगन्त्वा “देव, अम्हाकं राजा एकं तापसं अतिविय ममायति, किं नाम तेन तस्मिं दिट्ठं, तुम्हेपि ताव रज्जा सद्धिं मन्तेथा”ति आहंसु । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा अमच्चेहि सद्धिं राजानं उपसङ्कमित्वा पठमं गाथमाह —

२५. “नयिमस्स विज्जामयमत्थि किज्जि, न बन्धवो नो पन ते सहायो ।
अथ केन वण्णेन तिरीटवच्छो, तेदण्डिको भुज्जति अगगपिण्ड”न्ति ॥

तत्थ नयिमस्स विज्जामयमत्थि किज्जीति इमस्स तापसस्स विज्जामयं किज्जि कम्मं नत्थि । न बन्धवो तिपुत्तबन्धवसिप्पबन्धवगोत्तबन्धवजातिबन्धवेसु अज्जतरोपि न होति । नो पन ते सहायोति सहपंसुकीळिको सहायकोपि ते न होति । केन वण्णेनाति केन कारणेन । तिरीटवच्छोति तस्स नामं । तेदण्डिकोति कुण्डिकठपनत्थाय तिदण्डकं गहेत्वा चरन्तो । अगगपिण्डन्ति रससम्पन्नं राजारहं अगगभोजनं ।

तं सुत्वा राजा पुत्तं आमन्तेत्वा “तात, मम पच्चन्तं गन्त्वा युद्धपराजितस्स द्वीहतीहं अनागतभावं सरसी”ति वत्वा “सरामी”ति वुत्ते “तदा मया इमं निस्साय जीवितं लद्ध”न्ति सब्बं तं पवत्तिं आचिक्खित्वा “तात, मय्हं जीवितदायके मम सन्तिकं आगते रज्जं ददन्तोपि अहं नेव एतेन कतगुणानुरूपं कातुं सक्कोमी”ति वत्वा इतरा द्वे गाथा अवोच —

२६. “आपासु मे युद्धपराजितस्स, एकस्स कत्वा विवनस्मि घोरे ।
पसारयी किच्छगतस्स पाणिं, तेनूदतारिं दुखसम्परेतो ॥

२७. “एतस्स किच्चेन इधानुपत्तो, वेसायिनो विसया जीवलोके ।
लाभारहो तात तिरीटवच्छो, देथस्स भोगं यजथज्ज यज्ज”न्ति ॥

तत्थ आपासूति आपदासु । एकस्साति अदुतियस्स । कत्वाति अनुकम्पं करित्वा पेमं उप्पादेत्वा । विवनस्मिन्ति पानीयरहिते अरज्जे । घोरेति दारुणे । पसारयी किच्छगतस्स पाणिन्ति निस्सेणिं बन्धित्वा कूपं ओतारेत्वा दुखगतस्स मय्हं उत्तारणत्थाय वीरियपटिसंयुत्तं हत्थं पसारेसि । तेनूदतारिं दुखसम्परेतोति तेन कारणेनहि दुखपरिवारितोपि तम्हा कूपा उत्तिण्णो ।

एतस्स किच्चेन इधानुपत्तोति अहं एतस्स तापसस्स किच्चेन, एतेन कतस्स किच्चस्सानुभावेन इधानुपत्तो । वेसायिनो विसयाति वेसायी वुच्चति यमो, तस्स विसया । जीवलोकेति मनुस्सलोके । अहज्जि इमस्मिं जीवलोके ठितो

यमविसयं मच्चुविसयं परलोकं गतो नाम अहोसिं, सोमि एतस्स कारणा ततो पुन इधागतोति वुत्तं होति ।
लाभारहोति लाभं अरहो चतुपच्चयलाभस्स अनुच्छविको । **देथस्स भोगन्ति** एतेन परिभुज्जितब्बं
 चतुपच्चयसमणपरिक्खारसङ्घातं भोगं एतस्स देथ । **यजथञ्च यज्जन्ति** त्वञ्च अमच्चा च नागरा चाति सब्बेपि तुम्हे
 एतस्स भोगञ्च देथ, यज्जञ्च यजथ । तस्स हि दीयमानो देय्यधम्मो तेन भुज्जितब्बत्ता भोगो होति, इतरेसं दानयज्जत्ता
 यज्जो । तेनाह “देथस्स भोगं यजथञ्च यज्ज”न्ति ।

एवं रज्जा गगनतले पुण्णचन्दं उट्ठापेन्तेन विय बोधिसत्तस्स गुणे पकासिते तस्स गुणो सब्बत्थमेव पाकटो जातो,
 अतिरेकतरो तस्स लाभसक्कारो उदपादि । ततो पट्टाय उपराजा वा अमच्चा वा अज्जो वा कोचि किञ्चि राजानं वत्तुं न
 विसहि । राजा बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपुरं पूरेसि । बोधिसत्तोपि अभिज्जा च समापत्तियो
 च उप्पादेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था “पोराणकपण्डितापि उपकारवसेन करिंसू”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा
 आनन्दो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तिरीटवच्छजातकवण्णना नवमा ।

[२६०] १०. दूतजातकवण्णना

यस्सत्था दूरमायन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु नवकनिपाते
चक्कवाकजातके (जा० १.९.६९ आदयो) आविभवस्सति । सत्था पन तं भिक्षुं आमन्तेत्वा “न खो, भिक्षु, इदानेव,
 पुब्बेपि त्वं लोलो, लोल्यकारणेनेव पन असिना सीसच्छेदनं लभी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुत्तो हुत्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि
 उग्गण्हित्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय भोजनसुद्धिको अहोसि, तेनस्स **भोजनसुद्धिकराजा**त्वेव नामं जातं । सो किर
 तथारूपेन विधानेन भत्तं भुज्जति, यथास्स एकस्सा भत्तपातिया सतसहस्सं वयं गच्छति । भुज्जन्तो पन अन्तोगेहे न
 भुज्जति, अत्तनो भोजनविधानं ओलोकेन्तं महाजनं पुज्जं कारेतुकामताय राजद्वारे रतनमण्डपं कारेत्वा भोजनवेलाय तं
 अलङ्कारापेत्वा कञ्चनमये समुस्सितसेतच्छत्ते राजपल्लङ्के निसीदित्वा खत्तियकज्जाहि परिवुतो सतसहस्सगघनिकाय
 सुवण्णपातिया सब्बरसभोजनं भुज्जति । अथेको लोलपुरिसो तस्स भोजनविधानं ओलोकेत्वा तं भोजनं भुज्जितुकामो
 हुत्वा पिपासं सन्धारेतुं असक्कोन्तो “अथेको उपायो”ति गाळ्हं निवासेत्वा हत्थे उक्खिपित्वा “भो, अहं दूतो, दूतो”ति
 उच्चासहं करोन्तो राजानं उपसङ्गमि । तेन च समयेन तस्मिं जनपदे “दूतोम्ही”ति वदन्तं न वारेन्ति, तस्मा महाजनो द्विधा
 भिज्जित्वा ओकासं अदासि । सो वेगेन गन्त्वा रज्जो पातिया एकं भत्तपिण्डं गहेत्वा मुखे पक्खिपि, अथस्स “सीसं
 छिन्दिस्सामी”ति असिगाहो असिं अब्बाहेसि, राजा “मा पहरी”ति निवारसि, “मा भायि, भुज्जस्सू”ति हत्थं धोवित्वा
 निसीदि । भोजनपरियोसाने चस्स अत्तनो पिवनपानीयञ्चेव तम्बूलञ्च दापेत्वा “भो पुरिस, त्वं ‘दूतोम्ही’ति वदसि, कस्स
 दूतोसी”ति पुच्छि । “महाराज अहं तण्हादूतो, उदरदूतो, तण्हा मं आणापेत्वा ‘त्वं गच्छाही’ति दूतं कत्वा पेसेसी”ति वत्वा
 पुरिमा द्वे गाथा अवोच —

२८. “यस्सत्था दूरमायन्ति, अमित्तमपि याचितुं ।

तस्सूदरस्सहं दूतो, मा मे कुज्झ रथेसभ ॥

२९. “यस्स दिवा च रत्तो च, वसमायन्ति माणवा ।
तस्सूदरस्सहं दूतो, मा मे कुज्झं रथेसभा”ति ॥

तत्थ यस्सत्था दूरमायन्तीति यस्स अत्थाय इमे सत्ता तण्हावसिका हुत्वा दूरम्पि गच्छन्ति । रथेसभाति रथयोधजेड्ढक ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा “सच्चमेतं, इमे सत्ता उदरदूता तण्हावसेन विचरन्ति, तण्हाव इमे सत्ते विचारेति, याव मनापं वत इमिना कथित”न्ति तस्स पुरिसस्स तुस्सित्वा ततियं गाथमाह —

३०. “ददामि ते ब्राह्मण रोहिणीनं, गवं सहस्सं सह पुङ्गवेन ।
दूतो हि दूतस्स कथं न दज्जं, मयम्पि तस्सेव भवाम दूता”ति ॥

तत्थ ब्राह्मणाति आलपनमत्तमेतं । रोहिणीनन्ति रत्तवण्णानं । सह पुङ्गवेनाति यूथपरिणायकेन उपद्ववरक्खकेन उसभेन सद्धिं । मयम्पीति अहञ्च अवसेसा च सब्बे सत्ता तस्सेव उदरस्स दूता भवाम, तस्मा अहं उदरदूतो समानो उदरदूतस्स तुहं कस्मा न दज्जन्ति । एवञ्च पन वत्वा “इमिना वत पुरिसेन अस्सुतपुब्बं कारणं कथित”न्ति तुड्ढचित्तो तस्स महन्तं यसं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो लोलभिक्षु सकदागामिफले पतिट्ठहि, अञ्जेपि बहू सोतापन्नादयो अहेसुं । “तदा लोलपुरिसो एतरहि लोलभिक्षु अहोसि, भोजनसुद्धिकराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दूतजातकवण्णना दसमा ।

सङ्कप्पवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

सङ्कप्प तिलमुट्ठि च, मणि च सिन्धवासुकं ।
जरूदपानं गामणि, मन्धाता तिरीटदूतन्ति ॥

२. पदुमवग्गो

[२६१] १. पदुमजातकवण्णना

यथा केसा च मस्सू चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आनन्दबोधिम्हि मालापूजकारके भिक्षू आरब्ध कथेसि । वत्थु कालिङ्गबोधिजातके आविभवस्सति । सो पन आनन्दत्थेरेन रोपितत्ता “आनन्दबोधी”ति जातो । थेरेन हि जेतवनद्वारकोट्टके बोधिस्स रोपितभावो सकलजम्बुदीपे पत्थरि । अथेकच्चे जनपदवासिनो भिक्षू “आनन्दबोधिम्हि मालापूजं करिस्सामा”ति जेतवनं आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पुनदिवसे सावत्थिं पविसित्वा उप्पलवीथिं गन्त्वा मालं अलभित्वा आगन्त्वा आनन्दत्थेरेस्स आरोचेसुं — “आवुसो, मयं ‘बोधिम्हि मालापूजं करिस्सामा’ति उप्पलवीथिं गन्त्वा

एकमालम्पि न लभिम्हा”ति । थेरो “अहं वो, आवुसो, आहरिस्सामी”ति उप्पलवीथिं गन्त्वा बहू नीलुप्पलकलापे उक्खिपापेत्वा आगम्म तेसं दापेसि, ते तानि गहेत्वा बोधिस्स पूजं करिंसु । तं पवत्तिं सुत्वा धम्मसभायं भिक्खू थेरस्स गुणकथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, जानपदा भिक्खू अप्पपुज्जा उप्पलवीथिं गन्त्वा मालं न लभिसु, थेरो पन गन्त्वाव आहरापेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव वत्तुछेका कथाकुसला मालं लभन्ति, पुब्बेपि लभिसुयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिपुत्तो अहोसि । अन्तोनगरे च एकस्मिं सरे पदुमानि पुप्फन्ति । एको छिन्ननासो पुरिसो तं सरं रक्खति । अथेकदिवसं बाराणसियं उस्सवे घुट्टे मालं पिळन्धित्वा उस्सवं कीळितुकामा तयो सेट्ठिपुत्ता “नासच्छिन्नस्स अभूतेन वण्णं वत्त्वा मालं याचिस्सामा”ति तस्स पदुमानि भज्जनकाले सरस्स सन्तिकं गन्त्वा एकमन्तं अट्ठंसु ।

तेसु एको तं आमन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

३१. “यथा केसा च मस्सू च, छिन्नं छिन्नं विरूहति ।
एवं रुहतु ते नासा, पदुमं देहि याचितो”ति ॥

सो तस्स कुज्झित्वा पदुमं न अदासि ।

अथस्स दुतियो दुतियं गाथमाह —

३२. “यथा सारदिकं बीजं, खेत्ते वुत्तं विरूहति ।
एवं रुहतु ते नासा, पदुमं देहि याचितो”ति ॥

तत्थ सारदिकन्ति सरदसमये गहेत्वा निक्खित्तं सारसम्पन्नं बीजं । सो तस्सपि कुज्झित्वा पदुमं न अदासि ।

अथस्स ततियो ततियं गाथमाह —

३३. “उभोपि पलपन्तेते, अपि पद्मानि दस्सति ।
वज्जुं वा ते न वा वज्जुं, नत्थि नासाय रुहना ।
देहि सम्म पदुमानि, अहं याचामि याचितो”ति ॥

तत्थ उभोपि पलपन्तेतेति एते द्वेपि मुसा वदन्ति । अपि पद्मानीति “अपि नाम नो पदुमानि दस्सती”ति चिन्तेत्वा एवं वदन्ति । वज्जुं वा ते न वा वज्जुन्ति “तव नासा रुहतू”ति एवं वदेय्युं वा न वा वदेय्युं, एतेसं वचनं अप्पमाणं, सब्बत्थापि नत्थि नासाय रुहना, अहं पन ते नासं पटिच्च न किञ्चि वदामि, केवलं याचामि, तस्स मे देहि, सम्म, पदुमानि याचितोति ।

तं सुत्वा पदुमसरगोपको “इमेहि द्वीहि मुसावादो कथितो, तुम्हेहि सभावो कथितो, तुम्हाकं अनुच्छविकानि पदुमानी”ति महन्तं पदुमकलापं आदाय तस्स दत्त्वा अत्तनो पदुमसरमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पदुमलाभी सेट्ठिपुत्तो अहमेव अहोसि”न्ति ।

पदुमजातकवण्णना पठमा ।

[२६२] २. मुदुपाणिजातकवण्णना

पाणि चे मुदुको चस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्झि सत्था धम्मसभं आनीतं “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु, इत्थियो नामेता किलेसवसेन गमनतो अरक्खिया, पोराणकपण्डितापि अत्तनो धीतरं रक्खितुं नासक्खिंसु, पितरा हत्थे गहेत्वा ठिताव पितरं अजानापेत्वा किलेसवसेन पुरिसेन सद्धिं पलायी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेसि । सो धीतरञ्च भागिनेय्यञ्च द्वेपि अन्तोनिवेसने पोसेन्तो एकदिवसं अमच्चेहि सद्धिं निसिन्नो “ममच्चयेन मय्हं भागिनेय्यो राजा भविस्सति, धीतापि मे तस्स अग्गमहेसी भविस्सती”ति वत्वा अपरभागे भागिनेय्यस्स वयप्पत्तकाले पुन अमच्चेहि सद्धिं निसिन्नो “मय्हं भागिनेय्यस्स अज्जस्स रज्जो धीतरं आनेस्साम, मय्हं धीतरम्पि अज्जस्मिं राजकुले दस्साम, एवं नो जातका बहुतरा भविस्सन्ती”ति आह । अमच्चा सम्पटिच्छिंसु ।

अथ राजा भागिनेय्यस्स बहिगेहं दापेसि, अन्तो पवेसनं निवारेसि । ते पन अज्जमज्जं पटिबद्धचित्ता अहेसुं । कुमारो “केन नु खो उपायेन राजधीतरं बहि नीहरापेय्य”न्ति चिन्तेन्तो “अत्थि उपायो”ति धातिया लज्जं दत्वा “किं, अय्यपुत्त, किच्च”न्ति वुत्ते “अम्म, कथं नु खो राजधीतरं बहि कातुं ओकासं लभेय्यामा”ति आह । “राजधीताय सद्धिं कथेत्वा जानिस्सामी”ति । “साधु, अम्मा”ति । सा गन्त्वा “एहि, अम्म, सीसे ते ऊका गण्हिस्सामी”ति तं नीचपीठके निसीदापेत्वा सयं उच्चे निसीदित्वा तस्सा सीसं अत्तनो ऊरुसु ठपेत्वा ऊका गण्हयमाना राजधीताय सीसं नखेहि विज्झि । राजधीता “नायं अत्तनो नखेहि विज्झति, पितुच्छापुत्तस्स मे कुमारस्स नखेहि विज्झती”ति जत्वा “अम्म, त्वं कुमारस्स सन्तिकं अगमासी”ति पुच्छि । “आम, अम्मा”ति । “किं तेन सासनं कथित”न्ति? “तव बहिकरणूपायं पुच्छति, अम्मा”ति । राजधीता “पण्डितो होन्तो जानिस्सती”ति पठमं गाथं बन्धित्वा “अम्म, इमं उग्गहेत्वा कुमारस्स कथेही”ति आह ।

३४. “पाणि चे मुदुको चस्स, नागो चस्स सुकारितो ।

अन्धकारो च वस्सेय्य, अथ नून तदा सिया”ति ॥

सा तं उग्गण्हित्वा कुमारस्स सन्तिकं गन्त्वा “अम्म, राजधीता किमाहा”ति वुत्ते “अय्यपुत्त, अज्जं किञ्च अवत्वा इमं गाथं पहिणी”ति तं गाथं उदाहासि । कुमारो च तस्सत्थं जत्वा “गच्छ, अम्मा”ति तं उय्योजेसि ।

गाथायत्थो — सचे ते एकस्सा चूळुपट्टाकाय मम हत्थो विय हत्थो मुदु अस्स, यदि च ते आनेज्जकारणं सुकारितो एको हत्थी अस्स, यदि च तं दिवसं चतुरङ्गसमन्नागतो अतिविय बहलो अन्धकारो अस्स, देवो च वस्सेय्य । **अथ नून तदा सियाति** तादिसे काले इमे चत्तारो पच्चये आगम्म एकंसेन ते मनोरथस्स मत्थकगमनं सियाति ।

कुमारो एतमत्थं तथतो जत्वा एकं अभिरूपं मुदुहत्थं चूळुपट्टाकं सज्जं कत्वा मङ्गलहत्थिगोपकस्स लज्जं दत्वा हत्थिं आनेज्जकारणं कारेत्वा कालं आगमेन्तो अच्छि ।

अथैकस्मिं काळपक्खुपोसथदिवसे मज्झिमयामसमनन्तरे घनकाळमेघो वस्सि । सो “अयं दानि राजधीताय वुत्तदिवसो”ति वारणं अभिरुहित्वा मुदुहत्थकं चूळुपट्टाकं हत्थिपिट्ठे निसीदापेत्वा गन्त्वा राजनिवेसनस्स आकासङ्गणाभिमुखे ठाने हत्थिं महाभित्तिं अल्लीयापेत्वा वातपानसमीपे तेमेन्तो अट्ठासि । राजापि धीतरं रक्खन्तो अज्जत्थ सयितुं न देति, अत्तनो सन्तिके चूळसयने सयापेति । सापि “अज्ज कुमारो आगमिस्सती”ति जत्वा निदं अनोक्कमित्वाव निपन्ना “तात न्हायितुकामाह्मी”ति आह । राजा “एहि, अम्मा”ति तं हत्थे गहेत्वा वातपानसमीपं नेत्वा “न्हायाहि, अम्मा”ति उक्खिपित्वा वातपानस्स बहिपस्से पमुखे ठपेत्वा एकस्मिं हत्थे गहेत्वा अट्ठासि । सा न्हायमानाव कुमारस्स हत्थं पसारेसि, सो तस्सा हत्थतो आभरणानि ओमुञ्चित्वा उपट्टाकाय हत्थे पिळन्धित्वा तं उक्खिपित्वा राजधीतरं निस्साय पमुखे ठपेसि । सा तस्सा हत्थं गहेत्वा पितु हत्थे ठपेसि, सो तस्सा हत्थं गहेत्वा धीतु हत्थं मुञ्चि, सा इतरस्मापि हत्था आभरणानि ओमुञ्चित्वा तस्सा दुतियहत्थे पिळन्धित्वा पितु हत्थे ठपेत्वा कुमारेन सद्धिं अगमासि । राजा “धीतायेव मे”ति सञ्जाय तं दारिकं न्हानपरियोसाने सिरिगब्भे सयापेत्वा द्वारं पिधाय लज्जेत्वा आरक्खं दत्वा अत्तनो सयनं गन्त्वा निपज्जि ।

सो पभाताय रत्तिया द्वारं विवरित्वा तं दारिकं दिस्वा “किमेत”न्ति पुच्छि । सा तस्सा कुमारेन सद्धिं गतभावं कथेसि । राजा विप्पटिसारी हुत्वा “हत्थे गहेत्वा चरन्तेनपि मातुगामं रक्खितुं न सक्का, एवं अरक्खिया नामित्थियो”ति चिन्तेत्वा इतरा द्वे गाथा अवोच —

३५. “अनला मुदुसम्भासा, दुप्पूरा ता नदीसमा ।
सीदन्ति नं विदित्वान, आरका परिवज्जये ॥

३६. “यं एता उपसेवन्ति, छन्दसा वा धनेन वा ।
जातवेदोव सं ठानं, खिणं अनुदहन्ति न”न्ति ॥

तत्थ अनला मुदुसम्भासाति मुदुवचनेनपि असक्कुण्य्या, नेव सक्का सण्णवाचाय सङ्गण्हितुन्ति अत्थो । पुरिसेहि वा एतासं न अलन्ति अनला । मुदुसम्भासाति हृदये थद्धेपि सम्भासाव मुदु एतासन्ति मुदुसम्भासा । दुप्पूरा ता नदीसमाति यथा नदी आगतागतस्स उदकस्स सन्दनतो उदकेन दुप्पूरा, एवं अनुभूतानुभूतेहि मेथुनादीहि अपरितुस्सनतो दुप्पूरा । तेन वुत्तं —

“तिण्णं, भिक्खवे, धम्मानं अतित्तो अप्पटिवानो मातुगामो कालं करोति । कतमेसं तिण्णं? मेथुनसमापत्तिया च विजायनस्स च अलङ्कारस्स च । इमेसं खो, भिक्खवे, तिण्णं धम्मानं अतित्तो अप्पटिवानो मातुगामो कालं करोती”ति ।

सीदन्तीति अट्ठसु महानिरयेसु सोळससु उस्सदनिरयेसु निमुज्जन्ति । नन्ति निपातमत्तं । विदित्वानाति एवं जानित्वा । आरका परिवज्जयेति “एता इत्थियो नाम मेथुनधम्मादीहि अतित्ता कालं कत्वा एतेसु निरयेसु सीदन्ति, एता एवं अत्तना सीदमाना कस्सज्जस्स सुखाय भविस्सन्ती”ति एवं जत्वा पण्डितो पुरिसो दूरतोव ता परिवज्जयेति दीपेति । छन्दसा वा धनेन वाति अत्तनो वा छन्देन रुचिया पेमेन, भतिवसेन लद्धधनेन वा यं पुरिसं एता इत्थियो उपसेवन्ति भजन्ति । जातवेदोति अग्नि । सो हि जातमत्तोव वेदियति, विदितो पाकटो होतीति जातवेदो । सो यथा अत्तनो ठानं कारणं ओकासं अनुदहति, एवमेतापि यं उपसेवन्ति, तं पुरिसं धनयससीलपज्जासमन्नागतम्पि तेसं सब्बेसं धनादीनं विनासनतो पुन ताय

सम्पत्तिया अभब्बुपत्तिकं कुरुमाना खिप्पं अनुदहन्ति ज्ञापेन्ति । वुत्तम्पि चेत्तं —

“बलवन्तो दुब्बला होन्ति, थामवन्तोपि हायरे ।
चक्खुमा अन्धका होन्ति, मातुगामवसं गता ॥

“गुणवन्तो निग्गुणा होन्ति, पज्जवन्तोपि हायरे ।
पमत्ता बन्धने सेन्ति, मातुगामवसं गता ॥

“अज्जेनञ्च तपं सीलं, सच्चं चागं सतिं मतिं ।
अच्छिन्दन्ति पमत्तस्स, पन्थदूभीव तक्करा ॥

“यसं कित्तिं धित्तिं सूरं, बाहुसच्चं पजाननं ।
खेपयन्ति पमत्तस्स, कट्ठपुज्जं पावको”ति ॥

एवं वत्वा महासत्तो “भागिनेय्योपि मयाव पोसेतब्बो”ति महन्तेन सक्कारेण धीतरं तस्सेव दत्वा तं ओपरज्जे पतिट्ठपेसि । सोपि मातुलस्स अच्चयेन रज्जे पतिट्ठहि ।

सत्था इमं धम्मदेसेनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा राजा अहमेव अहोसि”न्ति ।

मुदुपाणिजातकवण्णना दुतिया ।

[२६३] ३. चूळपलोभनजातकवण्णना

अभिज्जमाने वारिस्मिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्खुमेव आरब्ध कथेसि । तज्झि सत्था धम्मसभं आनीतं “सच्चं किर, त्वं भिक्खु, उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु, इत्थियो नामेता पोरानके सुद्धसत्तेपि संकिलेसेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो राजा अपुत्तको हुत्वा अत्तनो इत्थियो “पुत्तपत्थनं करोथा”ति आह । ता पुत्ते पत्थेन्ति । एवं अद्धाने गते बोधिसत्तो ब्रह्मलोका चवित्वा अगगमहेसिया कुच्छिस्मिं निब्बत्ति । तं जातमतं न्हापेत्वा थज्जपायनत्थाय धातिया अदंसु । सो पायमानो रोदति, अथ नं अज्जिस्सा अदंसु । मातुगामहत्थगतो नेव तुण्ही होति । अथ नं एकस्स पादमूलिकस्स अदंसु, तेन गहितमत्तोयेव तुण्ही अहोसि । ततो पट्टाय पुरिसाव तं गहेत्वा चरन्ति । थज्जं पायेन्ता दुहित्वा वा पायेन्ति, साणिअन्तरेण वा थनं मुखे ठपेन्ति । तेनस्स अनित्थिगन्धकुमारोति नामं करिंसु । तस्स अपरापरं वद्धमानस्सपि मातुगामं नाम दस्सेतुं न सक्का । तेनस्स राजा विसुंयेव निसज्जादिट्ठानानि ज्ञानागारञ्च कारेसि ।

सो तस्स सोळसवस्सिककाले चिन्तेसि — “मय्हं अज्जो पुत्तो नत्थि, अयं पन कुमारो कामे न परिभुज्जति, रज्जम्पि न इच्छिस्सति, दुल्लब्धो वत मे पुत्तो”ति । अथ नं एका नच्चगीतवादितकुसला पुरिसे परिचरित्वा अत्तनो वसे कातुं पटिबला तरुणनाटकित्थी उपसङ्गमित्वा “देव, किं नु चिन्तेसी”ति आह, राजा तं कारणं आचिक्खि । “होतु, देव, अहं तं पलोभेत्वा कामरसं जानापेस्सामी”ति । “सचे मे पुत्तं अनित्थिगन्धकुमारं पलोभेतुं सक्किस्ससि, सो राजा भविस्सति, त्वं

अगमहेसी”ति । सा “ममेसो भारो, तुम्हे मा चिन्तयित्था”ति वत्वा आरक्खमनुस्से उपसङ्कमित्वा आह — “अहं पच्चूससमये आगन्त्वा अय्यपुत्तस्स सयनद्वाने बहिझानागारे ठत्वा गायिस्सामि । सचे सो कुज्झति, मय्हं कथेय्याथ, अहं अपगच्छिस्सामि । सचे सुणाति, वण्णं मे कथेय्याथा”ति । ते “साधू”ति सम्पटिच्छिंसु ।

सापि पच्चूसकाले तस्मिं पदेसे ठत्वा तन्तिस्सरेन गीतस्सरं, गीतस्सरेन तन्तिस्सरं अनतिक्कमित्वा मधुरेन सद्देन गायि, कुमारो सुणन्तोव निपज्जि, पुनदिवसे च आसन्नद्वाने ठत्वा गायितुं आणापेसि, पुनदिवसे झानागारे ठत्वा गायितुं आणापेसि, पुनदिवसे अत्तनो समीपे ठत्वाति एवं अनुक्कमेनेव तण्हं उप्पादेत्वा लोकधम्मं सेवित्वा कामरसं जत्वा “मातुगामं नाम अज्जेसं न दस्सामी”ति असिं गहेत्वा अन्तरवीथिं ओतरित्वा पुरिसे अनुबन्धन्तो विचरि । अथ नं राजा गाहापेत्वा ताय कुमारिकाय सद्धिं नगरा नीहरापेसि । उभोपि अरज्जं पविसित्वा अधोगङ्गं गन्त्वा एकस्मिं पस्से गङ्गं, एकस्मिं समुद्धं कत्वा उभिन्नमन्तरे अस्समपदं मापेत्वा वासं कप्पयिंसु । कुमारिका पण्णसालायं निसीदित्वा कन्दमूलादीनि पचति, बोधिसत्तो अरज्जतो फलाफलं आहरति ।

अथेकदिवसं तस्मिं फलाफलत्थाय गते समुद्धदीपका एको तापसो भिक्खाचारत्थाय आकासेन गच्छन्तो धूमं दिस्वा अस्समपदे ओतरि । अथ नं सा “निसीद, याव पच्चती”ति निसीदापेत्वा इत्थिकुत्तेन पलोभेत्वा झाना चावेत्वा ब्रह्मचरियमस्स अन्तरधापेसि । सो पक्खच्छिन्नकाको विय हुत्वा तं जहितुं असक्कोन्तो सब्बदिवसं तत्थेव ठत्वा बोधिसत्तं आगच्छन्तं दिस्वा वेगेन समुद्धाभिमुखो पलायि । अथ नं सो “पच्चामित्तो मे अयं भविस्सती”ति असिं गहेत्वा अनुबन्धि । तापसो आकासे उप्पतनाकारं दस्सेत्वा समुद्धे पति । बोधिसत्तो “एस तापसो आकासेनागतो भविस्सति, झानस्स परिहीनत्ता समुद्धे पतितो, मया दानिस्स अवस्सयेन भवितुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा वेलन्ते ठत्वा इमा गाथा अवोच —

३७. “अभिज्जमाने वारिस्मिं, सयं आगम्म इद्धिया ।
मिस्सीभावित्थिया गन्त्वा, संसीदसि महण्णवे ॥

३८. “आवट्टनी महामाया, ब्रह्मचरियविकोपना ।
सीदन्ति नं विदित्वान, आरका परिवज्जये ॥

३९. “यं एता उपसेवन्ति, छन्दसा वा धनेन वा ।
जातवेदोव सं ठानं, खिप्पं अनुदहन्ति न”न्ति ॥

तत्थ अभिज्जमाने वारिस्मिन्ति इमस्मिं उदके अचलमाने अकम्पमाने उदकं अनामसित्वा सयं आकासेनेव इद्धिया आगन्त्वा । मिस्सीभावित्थियाति लोकधम्मवसेन इत्थिया सद्धिं मिस्सीभावं । आवट्टनी महामायाति इत्थियो नामेता कामावट्टेन आवट्टनतो आवट्टनी, अनन्ताहि इत्थिमायाहि समन्नागतत्ता महामाया नाम । वुत्तज्हेतं —

“माया चेता मरीची च, सोको रोगो चुपद्वो ।
खरा च बन्धना चेता, मच्चुपासो गुहासयो ।
तासु यो विस्ससे पोसो, सो नरेसु नराधमो”ति ॥ (जा० २.२१.११८) ।

ब्रह्मचरियविकोपनाति सेट्टचरियस्स मेथुनविरतिब्रह्मचरियस्स विकोपना । सीदन्तीति इत्थियो नामेता इसीनं

ब्रह्मचरियविकोपनेन अपायेसु सीदन्ति । सेसं पुरिमनयेनेव योजेतब्बं ।

एतं पन बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा तापसो समुद्धमज्झे ठितोयेव नट्टज्झानं पुन उप्पादेत्वा आकासेन अत्तनो वसनट्टानमेव गतो । बोधिसत्तो चिन्तेसि — “अयं तापसो एवं भारिको समानो सिम्बलितूलं विय आकासेन गतो, मयापि इमिना विय झानं उप्पादेत्वा आकासेन चरितुं वट्टती”ति । सो अस्समं गन्त्वा तं इत्थिं मनुस्सपथं नेत्वा “गच्छ, त्व”न्ति उय्योजेत्वा अरज्जं पविसित्वा मनुज्जे भूमिभागे अस्समं मापेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा कसिणपरिकम्मं कत्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा अनित्थिगन्धकुमारो अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळपलोभनजातकवण्णना ततिया ।

[२६४] ४. महापनादजातकवण्णना

पनादो नाम सो राजाति इदं सत्था गङ्गातीरे निसिन्नो भद्दजित्थेरस्सानुभावं आरब्ध कथेसि । एकस्मिंज्हि समये सत्था सावत्थियं वस्सं वसित्वा “भद्दजिकुमारस्स सङ्गहं करिस्सामी”ति भिक्षुसङ्घपरिवुतो चारिकं चरमानो भद्दियनगरं पत्वा जातियावने तयो मासे वसि कुमारस्स जाणपरिपाकं आगमयमानो । भद्दजिकुमारो महायसो असीतिकोटिविभवस्स भद्दियसेट्ठिनो एकपुत्तको । तस्स तिण्णं उत्तूनं अनुच्छविका तयो पासादा अहेसुं । एकेकस्मिं चत्तारो चत्तारो मासे वसति । एकस्मिं वसित्वा नाटकपरिवुतो महन्तेन यसेन अज्जं पासादं गच्छति । तस्मिं खणे “कुमारस्स यसं पस्सिस्सामा”ति सकलनगरं सङ्गुभि, पासादन्तरे चक्कातिचक्कानि मज्जातिमज्जानि बन्धन्ति ।

सत्था तयो मासे वसित्वा “मयं गच्छामा”ति नगरवासीनं आरोचेसि । नागरा “भन्ते, स्वे गमिस्सथा”ति सत्थारं निमन्तेत्वा दुतियदिवसे बुद्धप्पमुखस्स भिक्षुसङ्घस्स महादानं सज्जेत्वा नगरमज्झे मण्डपं कत्वा अलङ्कुरित्वा आसनानि पज्जपेत्वा कालं आरोचेसुं । सत्था भिक्षुसङ्घपरिवुतो तत्थ गन्त्वा निसीदि, मनुस्सा महादानं अदंसु । सत्था निट्ठितभत्तकिच्चो मधुरस्सरेन अनुमोदनं आरभि । तस्मिं खणे भद्दजिकुमारोपि पासादतो पासादं गच्छति, तस्स सम्पत्तिदस्सनत्थाय तं दिवसं न कोचि अगमासि, अत्तनो मनुस्साव परिवारेसुं । सो मनुस्से पुच्छि — “अज्जस्मिं काले मयि पासादतो पासादं गच्छन्ते सकलनगरं सङ्गुभति, चक्कातिचक्कानि मज्जातिमज्जानि बन्धन्ति, अज्ज पन ठपेत्वा मय्हं मनुस्से अज्जो कोचि नत्थि, किं नु खो कारण”न्ति । “सामि, सम्मासम्बुद्धो इमं भद्दियनगरं उपनिस्साय तयो मासे वसित्वा अज्जेव गमिस्सति, सो भत्तकिच्चं निट्ठापेत्वा महाजनस्स धम्मं देसेति, सकलनगरवासिनोपि तस्स धम्मकथं सुणन्ती”ति । सो “तेन हि एथ, मयम्पि सुणिस्सामा”ति सब्बाभरणपटिमण्डितो महन्तेन परिवारेन उपसङ्कमित्वा परिसपरियन्ते ठितो धम्मं सुणन्तो ठितोव सब्बकिलेसे खेपेत्वा अगगफलं अरहत्तं पापुणि ।

सत्था भद्दियसेट्ठिं आमन्तेत्वा “महासेट्ठि, पुत्तो ते अलङ्कृतपटियत्तोव धम्मकथं सुणन्तो अरहत्ते पतिट्ठितो, तेनस्स अज्जेव पब्बजितुं वा वट्टति परिनिब्बायितुं वा”ति आह । “भन्ते, मय्हं पुत्तस्स परिनिब्बानेन किच्चं नत्थि, पब्बाजेथ नं, पब्बाजेत्वा च पन नं गहेत्वा स्वे अम्हाकं गेहं उपसङ्कमथा”ति । भगवा निमन्तनं अधिवासेत्वा कुलपुत्तं आदाय विहारं गन्त्वा पब्बाजेत्वा उपसम्पदं दापेसि । तस्स मातापितरो सत्ताहं महासक्कारं करिंसु । सत्था सत्ताहं वसित्वा कुलपुत्तमादाय चारिकं चरन्तो कोटिगामं पापुणि । कोटिगामवासिनो मनुस्सा बुद्धप्पमुखस्स भिक्षुसङ्घस्स महादानं अदंसु । सत्था

भक्तकिच्चावसाने अनुमोदनं आरभि । कुलपुत्तो अनुमोदनकरणकाले बहिगामं गन्त्वा “सत्थु आगतकालेयेव उट्ठहिस्सामी”ति गङ्गातित्थसमीपे एकस्मिं रुक्खमूले ज्ञानं समापज्जित्वा निसीदि । महल्लकत्थेरेसु आगच्छन्तेसुपि अनुट्ठहित्वा सत्थु आगतकालेयेव उट्ठहि । पुथुज्जना भिक्खू “अयं पुरे विय पब्बजित्वा महाथेरे आगच्छन्तेपि दिस्वा न उट्ठहती”ति कुज्झिंसु ।

कोटिगामवासिनो मनुस्सा नावासङ्घाते बन्धिंसु । सत्था नावासङ्घाते ठत्वा “कहं, भद्दजी”ति पुच्छि । “एस, भन्ते, इधेवा”ति । “एहि, भद्दजि, अम्हेहि सद्धिं एकनावं अभिरुहा”ति । थेरोपि उप्पतित्वा एकनावाय अट्ठासि । अथ नं गङ्गाय मज्झं गतकाले सत्था आह — “भद्दजि, तया महापनादराजकाले अज्झावुत्थपासादो कह”न्ति । इमस्मिं ठाने निमुग्गो, भन्तेति । पुथुज्जना भिक्खू “भद्दजित्थेरो अज्जं ब्याकरोती”ति आहंसु । सत्था “तेन हि, भद्दजि, सब्बह्मचारीनं कङ्कं छिन्दा”ति आह । तस्मिं खणे थेरो सत्थारं वन्दित्वा इद्धिबलेन गन्त्वा पासादथूपिकं पादङ्गुलिया गहेत्वा पञ्चवीसतियोजनं पासादं गहेत्वा आकासे उप्पति । उप्पतितो च पन हेट्ठापासादे ठितानं पासादं भिन्दित्वा पज्जायि । सो एकयोजनं द्वियोजनं तियोजनन्ति याव वीसतियोजना उदकतो पासादं उक्खिपि । अथस्स पुरिमभवे जातका पासादलोभेन मच्छकच्छपनागमण्डूका हुत्वा तस्मिंयेव पासादे निब्बत्ता पासादे उट्ठहन्ते परिवत्तित्वा परिवत्तित्वा उदकेयेव पतिंसु । सत्था ते पतन्ते दिस्वा “जातका ते, भद्दजि, किलमन्ती”ति आह । थेरो सत्थु वचनं सुत्वा पासादं विस्सज्जेसि, पासादो यथाठानेयेव पतिट्ठहि, सत्था पारगङ्गं गतो । अथस्स गङ्गातीरेयेव आसनं पज्जापयिंसु, सो पज्जत्ते वरबुद्धासने तरुणसूरियो विय रस्मियो मुज्जन्तो निसीदि । अथ नं भिक्खू “कस्मिं काले, भन्ते, अयं पासादो भद्दजित्थेरेन अज्झावुत्थो”ति पुच्छिंसु । सत्था “महापनादराजकाले”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते विदेहरट्ठे मिथिलायं सुरुचि नाम राजा अहोसि, पुत्तोपि तस्स सुरुचियेव, तस्स पन पुत्तो महापनादो नाम अहोसि, ते इमं पासादं पटिलभिंसु । पटिलाभत्थाय पनस्स इदं पुब्बकम्मं — द्वे पितापुत्ता नळेहि च उदुम्बरदारूहि च पच्चेकबुद्धस्स वसनपण्णसालं करिंसु । इमस्मिं जातके सब्बं अतीतवत्थु पकिण्णकनिपाते **सुरुचिजातके** (जा० १.१४.१०२ आदयो) आविभवस्सति ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा सम्मासम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

४०. “पनादो नाम सो राजा, यस्स यूपो सुवण्णयो ।

तिरियं सोळसुब्बेधो, उद्धमाहु सहस्सधा ॥

४१. “सहस्सकण्डो सतगेण्डु, धजालु हरितामयो ।

अनच्चुं तत्थ गन्धब्बा, छ सहस्सानि सत्तधा ॥

४२. “एवमेतं तदा आसि, यथा भाससि भद्दजि ।

सक्को अहं तदा आसिं, वेय्यावच्चकरो तवा”ति ॥

तत्थ यूपोति पासादो । तिरियं सोळसुब्बेधोति वित्थारतो सोळसकण्डपातवित्थारो अहोसि । उद्धमाहु सहस्सधाति उब्बेधेन सहस्सकण्डगमनमत्तं उच्चो अहु, सहस्सकण्डगमनगणनाय पञ्चवीसतियोजनप्पमाणं होति । वित्थारो पनस्स अट्ठयोजनमत्तो ।

सहस्सकण्डो सतगेण्डूति सो पनेस सहस्सकण्डुब्बेधो पासादो सतभूमिको अहोसि । **धजालू**ति धजसम्पन्नो । **हरितामयो**ति हरितमणिपरिक्खित्तो । अट्ठकथायं पन “समालुहरितामयो”ति पाठो, हरितमणिमयेहि द्वारकवाटवातपानेहि समन्नागतोति अत्थो । **समालू**ति किर द्वारकवाटवातपानानं नामं । **गन्धब्बा**ति नटा, **छ सहस्सानि सत्तधा**ति छ गन्धब्बसहस्सानि सत्तधा हुत्वा तस्स पासादस्स सत्तसु ठानेसु रज्जो रतिजननत्थाय नच्चिंसूति अत्थो । ते एवं नच्चन्तापि राजानं हासेतुं नासक्खिंसु, अथ सक्को देवराजा देवनटं पेसेत्वा समज्जं कारेसि, तदा महापनादो हसि ।

यथा भाससि, भद्वजीति भद्वजित्थेरेन हि “भद्वजि, तया महापनादराजकाले अज्झावुत्थपासादो कह”न्ति वुत्ते “इमस्मिं ठाने निमुग्गो, भन्ते”ति वदन्तेन तस्मिं काले अत्तनो अत्थाय तस्स पासादस्स निब्बत्तभावो च महापनादराजभावो च भासितो होति । तं गहेत्वा सत्था “यथा त्वं, भद्वजि, भाससि, तदा एतं तथेव अहोसि, अहं तदा तव कायवेय्यावच्चकरो सक्को देवानमिन्दो अहोसि”न्ति आह । तस्मिं खणे पुथुज्जनभिक्षू निक्कङ्खा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा महापनादो राजा भद्वजि अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महापनादजातकवण्णना चतुत्था ।

[२६५] ५. खुरप्पजातकवण्णना

दिस्वा खुरप्पेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं ओस्सट्ठवीरियं भिक्षुं आरब्भ कथेसि । तज्झि सत्था “सच्चं किर त्वं, भिक्षु, ओस्सट्ठवीरियो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु, कस्मा एवं त्वं निय्यानिकसासने पब्बजित्वा वीरियं ओस्सजि, पोराणकपण्डिता अनिय्यानिकद्वानेपि वीरियं करिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं अटविआरक्खककुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पञ्चपुरिससतपरिवारो अटविआरक्खकेसु सब्बजेट्टको हुत्वा अटविमुखे एकस्मिं गामे वासं कप्पेसि । सो भतिं गहेत्वा मनुस्से अटविं अतिक्कामेति । अथेकस्मिं दिवसे बाराणसेय्यको सत्थवाहपुत्तो पञ्चहि सकटसतेहि तं गामं पत्वा तं पक्कोसापेत्वा “सम्म, सहस्सं गहेत्वा मं अटविं अतिक्कामेही”ति आह । सो “साधू”ति तस्स हत्थतो सहस्सं गण्णि, भतिं गण्हन्तोयेव तस्स जीवितं परिच्चजि । सो तं आदाय अटविं पाविसि, अटविमज्जे पञ्चसता चोरा उट्ठहिंसु, चोरे दिस्वाव सेसपुरिसा उरेन निपज्जिंसु, आरक्खकजेट्टको एकोव नदन्तो वग्गन्तो पहरित्वा पञ्चसतेपि चोरे पलापेत्वा सत्थवाहपुत्तं सोत्थिना कन्तारं तारेसि ।

सत्थवाहपुत्तो परकन्तारे सत्थं निवेसेत्वा आरक्खकजेट्टकं नानग्गरसभोजनं भोजेत्वा सयम्पि भुत्तपातरासो सुखनिसिन्नो तेन सद्धिं सल्लपन्तो “सम्म, तथादारुणानं चोरानं आवुधानि गहेत्वा अवत्थरणकाले केन नु खो ते कारणेन चित्तुत्रासमत्तम्पि न उप्पन्न”न्ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

४३. “दिस्वा खुरप्पे धनुवेगनुन्ने, खग्गे गहीते तिखिणे तेलधोते ।

तस्मिं भयस्मिं मरणे वियूळ्हे, कस्मा नु ते नाहु छम्भितत्त”न्ति ॥

तत्थ **धनुवेगनुन्ने**ति धनुवेगेन विस्सट्ठे । **खग्गे गहीते**ति थरुदण्डेहि सुगहिते खग्गे । **मरणे वियूळ्हे**ति मरणे पच्चुपट्ठिते । **कस्मा नु ते नाहु**ति केन नु खो कारणेन नाहोसि । **छम्भितत्तन्ति** सरीरचलनं ।

तं सुत्वा आरक्खकजेड्डको इतरा द्वे गाथा अभसि —

४४. “दिस्वा खुरप्पे धनुवेगनुन्ने, खग्गे गहीते तिखिणे तेलधोते ।
तस्मिं भयस्मिं मरणे वियूळ्हे, वेदं अलत्थं विपुलं उळारं ॥

४५. “सो वेदजातो अज्झभविं अमित्ते, पुब्बेव मे जीवितमासि चत्तं ।
न हि जीविते आलयं कुब्बमानो, सूरु कयिरा सूरकिच्चं कदाची”ति ॥

तत्थ वेदं अलत्थन्ति तुड्डिज्जेव सोमनस्सज्ज पटिलभिं । विपुलन्ति बहुं । उळारन्ति उत्तमं । अज्झभवन्ति जीवितं परिच्चजित्वा अभिभविं । पुब्बेव मे जीवितमासि चत्तन्ति मया पुब्बेव तव हत्थतो भतिं गणहन्तेनेव जीवितं चत्तमासि । न हि जीविते आलयं कुब्बमानोति जीवितस्मिज्जि निकन्तिं कुरुमानो पुरिसकिच्चं कदाचिपि न करोति ।

एवं सो सरवस्से वस्सन्ते जीवितनिकन्तिया विस्सट्ठत्ता अत्तना सूरकिच्चस्स कतभावं जापेत्वा सत्थवाहपुत्तं उय्योजेत्वा सकगाममेव पच्चागन्त्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने ओस्सट्ठवीरियो भिक्खु अरहत्ते पतिट्ठहि । “तदा आरक्खकजेड्डको अहमेव अहोसि”न्ति ।

खुरप्पजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२६६] ६. वातगसिन्धवजातकवण्णना

येनासि किसिया पण्डूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सावत्थियं अज्जतरं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किरिका अभिरूपा इत्थी एकं अभिरूपं कुटुम्बिकं दिस्वा पटिबद्धचित्ता अहोसि, सकलसरीरं ज्ञायमानो वियस्सा अब्भन्तरे किलेसगि उप्पज्जि । सा नेव कायस्सादं लभि, न चित्तस्सादं, भत्तम्पिस्सा न रुच्चि, केवलं मज्जकअटनिं गहेत्वा निपज्जि । अथ नं उपट्ठायिका च सहायिका च पुच्छिंसु — “किं नु खो त्वं कम्पमानचित्ता अटनिं गहेत्वा निपन्ना, किं ते अफासुक”न्ति । सा एकं द्वे वारे अकथेत्वा पुनप्पुनं वुच्चमाना तमत्थं आरोचेसि । अथ नं ता समस्सासेत्वा “त्वं मा चिन्तयि, मयं तं आनेस्सामा”ति वत्वा गन्त्वा कुटुम्बिकेन सद्धिं मन्तेसुं, सो पटिक्खपित्वा पुनप्पुनं वुच्चमानो अधिवासेसि । ता “असुकदिवसे असुकवेलायं आगच्छा”ति पटिज्जं गहेत्वा गन्त्वा तस्सा आरोचेसुं । सा अत्तनो सयनगम्भं सज्जेत्वा अत्तानं अलङ्कुरित्वा सयनपिट्ठे निसिन्ना तस्मिं आगन्त्वा सयनेकदेसे निसिन्ने चिन्तेसि — “सचाहं इमस्स गरुकं अकत्वा इदानेव ओकासं करिस्सामि, इस्सरियं मे परिहायिस्सति, आगतदिवसेयेव ओकासकरणं नाम अकारणं, अज्ज न मङ्कुं कत्वा अज्जस्मिं दिवसे ओकासं करिस्सामी”ति । अथ नं हत्थगहणादिवसेन केळिं कातुं आरब्धं हत्थे गहेत्वा “अपेहि अपेहि, न मे तया अत्थो”ति निब्भच्छेसि । सो ओसक्कित्वा लज्जितो उट्ठाय अत्तनो गेहमेव गतो ।

इतरा इत्थियो ताय तथा कतभावं जत्वा कुटुम्बिके निक्खन्ते तं उपसङ्गमित्वा एवमाहंसु — “त्वं एतस्मिं पटिबद्धचित्ता आहारं पटिक्खपित्वा निपज्जि, अथ नं मयं पुनप्पुनं याचित्वा आनयिम्ह, तस्स कस्मा ओकासं न अकासी”ति । सा तमत्थं आरोचेसि । इतरा “तेन हि पज्जायिस्ससी”ति वत्वा पक्कमिंसु । कुटुम्बिको पुन निवत्तित्वापि न ओलोकेसि । सा तं अलभमाना निराहारा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि । कुटुम्बिको तस्सा मतभावं जत्वा बहुं मालागन्धविलेपनं आदाय जेतवनं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा एकमन्तं निसीदित्वा सत्थारा च “किं नु खो, उपासक, न

पञ्चायसी”ति पुच्छिते तमत्थं आरोचेत्वा “स्वाहं, भन्ते, एत्तकं कालं लज्जाय बुद्धुपट्टानं नागतो”ति आह । सत्था “न, उपासक, इदानीवेसा किलेसवसेन तं पक्कोसापेत्वा आगतकाले तं ओकासं अकत्वा लज्जापेसि, पुब्बेपि पन पण्डितेसु पटिबद्धचित्ता हुत्वा पक्कोसापेत्वा आगतकाले ओकासं अकत्वा किलमेत्वाव उय्योजेसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सिन्धवकुले निब्बत्तित्वा वातगसिन्धवो नाम हुत्वा तस्स मङ्गलअस्सो अहोसि । अस्सगोपका तं नेत्वा गङ्गायं न्हापेन्ति । अथ नं भद्वली नाम गद्रभी दिस्वा पटिबद्धचित्ता हुत्वा किलेसवसेन कम्पमाना नेव तिणं खादि, न उदकं पिवि, परिसुस्सित्वा किंसा अट्टिचम्ममत्ता अहोसि । अथ नं पुत्तो गद्रभपोतको मातरं परिसुस्समानं दिस्वा “किं नु खो त्वं, अम्म, नेव तिणं खादसि, न उदकं पिवसि, परिसुस्सित्वा तत्थ तत्थ कम्पमाना निपज्जसि, किं ते अफासुक”न्ति पुच्छि । सा अकथेत्वा पुनप्पुनं वुच्चमाना तमत्थं कथेसि । अथ नं पुत्तो समस्सासेत्वा “अम्म, मा चिन्तयि, अहं तं आनेस्सामी”ति वत्वा वातगसिन्धवस्स न्हायितुं आगतकाले तं उपसङ्कमित्वा “तात, मय्हं माता तुम्हेसु पटिबद्धचित्ता निराहारा सुस्सित्वा मरिस्सति, जीवितदानमस्सा देथा”ति आह । “साधु, तात, दस्सामि, अस्सगोपका मं न्हापेत्वा थोकं गङ्गातीरे विचरणत्थाय विस्सज्जेन्ति, त्वं मातरं गहेत्वा तं पदेसं एही”ति । सो गन्त्वा मातरं आनेत्वा तस्मिं पदेसे विस्सज्जेत्वा एकमन्तं पटिच्छन्नो अट्ठासि ।

अस्सगोपकापि वातगसिन्धवं तस्मिं ठाने विस्सज्जेसुं । सो तं गद्रभिं ओलोकेत्वा उपसङ्कमि । अथ सा गद्रभी तस्मिं उपसङ्कमित्वा अत्तनो सरीरं उपसिङ्गमाने “सचाहं गरुं अकत्वा आगतक्खणेयेवस्स ओकासं करिस्सामि, एवं मे यसो च इस्सरियज्च परिहायिस्सति, अनिच्छमाना विय भवितुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा सिन्धवस्स हेट्ठाहनुके पादेन पहरित्वा पलायि, दन्तमूलमस्स भिज्जित्वा गतकालो विय अहोसि । वातगसिन्धवो “को मे एताय अत्थो”ति लज्जितो ततोव पलायि । सा विप्पटिसारिनी हुत्वा तत्थेव पतित्वा सोचमाना निपज्जि ।

अथ नं पुत्तो उपसङ्कमित्वा पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

४६. “येनासि किसिया पण्डु, येन भत्तं न रुच्चति ।
अयं सो आगतो भत्ता, कस्मा दानि पलायसी”ति ॥

तत्थ येनाति तस्मिं पटिबद्धचित्ताय येन कारणभूतेन ।

पुत्तस्स वचनं सुत्वा गद्रभी दुतियं गाथमाह —

४७. “सचे पनादिकेनेव, सन्थवो नाम जायति ।
यसो हायति इत्थीनं, तस्मा तात पलायह”न्ति ॥

तत्थ आदिकेनेवातिआदितोव पठममेव । सन्थवोति मेथुनधम्मसंयोगवसेन मित्तसन्थवो । यसो हायति इत्थीनन्ति, तात, इत्थीनज्हि गरुकं अकत्वा आदितोव सन्थवं कुरुमानानं यसो हायति, इस्सरियगब्बितभावो परिहायतीति । एवं सा इत्थीनं सभावं पुत्तस्स कथेसि ।

ततियगाथं पन सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा आह —

४८. “यसस्सिनं कुले जातं, आगतं या न इच्छति ।
सोचति चिररत्ताय, वातग्गमिव भद्दली”ति ॥

तत्थ यसस्सिनन्ति यससम्पन्नं । या न इच्छतीति या इत्थी तथारूपं पुरिसं न इच्छति । चिररत्तायाति चिररत्तं, दीघमद्धानन्ति अत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा गद्रभी सा इत्थी अहोसि, वातग्गसिन्धवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वातग्गसिन्धवजातकवण्णना छट्ठा ।

[२६७] ७. कक्कटकजातकवण्णना

सिङ्गी मिंगोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं इत्थिं आरब्भ कथेसि । सावत्थियं किरको कुटुम्बिको अत्तनो भरियं गहेत्वा उद्धारसोधनत्थाय जनपदं गन्त्वा उद्धारं सोधेत्वा आगच्छन्तो अन्तरामग्गे चोरेहि गहितो । भरिया पनस्स अभिरूपा पासादिका दस्सनीया, चोरजेट्टको तस्सा सिनेहेन कुटुम्बिकं मारेतुं आरभि । सा पन इत्थी सीलवती आचारसम्पन्ना पतिदेवता, सा चोरजेट्टकस्स पादेसु निपतित्वा “सामि, सचे मयि सिनेहो अत्थि, मा मय्हं सामिकं मारेहि । सचे मारेसि, अहम्पि विसं वा खादित्वा नासवातं वा सन्निरुम्भित्वा मरिस्सामि, तया पन सद्धिं न गमिस्सामि, मा मे अकारणेन सामिकं मारेही”ति याचित्वा तं विस्सज्जापेसि । ते उभोपि सोत्थिना सावत्थिं पत्वा जेतवनपिट्ठिविहारेण गच्छन्ता “विहारं पविसित्वा सत्थारं वन्दिस्सामा”ति गन्धकुटिपरिवेणं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदिसु । ते सत्थारा “कहं गतत्थ, उपासका”ति पुट्ठा “उद्धारसोधनत्थाया”ति आहंसु । “अन्तरामग्गे पन आरोग्येन आगतत्था”ति वुत्ते कुटुम्बिको आह — “अन्तरामग्गे नो, भन्ते, चोरा गण्हंसु, तत्रेसा मं मारियमानं चोरजेट्टकं याचित्वा मोचेसि, इमं निस्साय मया जीवितं लद्ध”न्ति । सत्था “न, उपासक, इदानेवेताय एवं तुय्हं जीवितं दिन्नं, पुब्बेपि पण्डितानम्पि जीवितं अदासियेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते हिमवन्ते महाउदकरहदो, तत्थ महासुवण्णकक्कटको अहोसि । सो तस्स निवासभावेन “कुळीरदहो”ति पज्जायित्थ । कक्कटको महा अहोसि खलमण्डलप्पमाणो, हत्थी गहेत्वा वधित्वा खादति । हत्थी तस्स भयेन तत्थ ओतरित्वा गोचरं गण्हितुं न सक्कोन्ति । तदा बोधिसत्तो कुळीरदहं उपनिस्साय वसमानं हत्थियूथजेट्टकं पटिच्च करेणुया कुच्छिस्मिं पटिसन्धिं गण्हि । अथस्स माता “गब्भं रक्खिस्सामी”ति अज्जं पब्बतप्पदेसं गन्त्वा गब्भं रक्खित्वा पुत्तं विजायि । सो अनुक्कमेन विज्जुतं पत्तो महासरीरो थामसम्पन्नो सोभग्गप्पत्तो अज्जनपब्बतो विय अहोसि । सो एकाय करेणुया सद्धिं संवासं कप्पेत्वा “कक्कटकं गण्हिस्सामी”ति अत्तनो भरियच्च मातरच्च आदाय तं हत्थियूथं उपसङ्गमित्वा पितरं पस्सित्वा “तात, अहं कक्कटकं गण्हिस्सामी”ति आह । अथ नं पिता “न सक्खिस्ससि, ताता”ति वारेत्वा पुनप्पुनं वदन्तं “त्वज्जेव जानिस्ससी”ति आह ।

सो कुळीरदहं उपनिस्साय वसन्ते सब्बवारणे सन्निपातेत्वा सब्बेहि सद्धिं दहसमीपं गन्त्वा “किं सो कक्कटको ओतरणकाले गण्हाति, उदाहु गोचरं गण्हनकाले, उदाहु उत्तरणकाले”ति पुच्छित्वा “उत्तरणकाले”ति सुत्वा “तेन हि तुम्हे कुळीरदहं ओतरित्वा यावदत्थं गोचरं गहेत्वा पठमं उत्तरथ, अहं पच्छतो भविस्सामी”ति आह । वारणा तथा करिंसु । कुळीरो पच्छतो उत्तरन्तं बोधिसत्तं महासण्डासेन कम्मरो लोहसलाकं विय अळद्वयेन पादे दळ्हं गण्हि, करेणुका बोधिसत्तं

अविजहित्वा समीपेयेव अट्टासि । बोधिसत्तो आकङ्कन्तो कुळीरं चालेतुं नासक्खि, कुळीरो पन तं आकङ्कन्तो अत्तनो अभिमुखं करोति । सो मरणभयतज्जितो बद्धरवं रवि, सब्बे वारणा मरणभयतज्जिता कोज्जनादं कत्वा मुत्तकरीसं चजमाना पलायिंसु, करेणुकापिस्स सण्ठातुं असक्कोन्ती पलायितुं आरभि ।

अथ नं सो अत्तनो बद्धभावं सज्जापेत्वा तस्सा अपलायनत्थं पठमं गाथमाह —

४९. तत्थ सिङ्गी मिगोति सिङ्गी सुवण्णवण्णो मिगो । द्वीहि अळेहि सिङ्गकिच्चं साधेन्तेहि युत्तताय सिङ्गीति अत्थो । मिगोति पन सब्बपाणसङ्गाहकवसेन इध कुळीरो वुत्तो । आयतचक्खुनेत्तोति एत्थ दस्सनट्टेन चक्खु, नयनट्टेन नेत्तं, आयतानि चक्खुसङ्घातानि नेत्तानि अस्साति आयतचक्खुनेत्तो, दीघअक्खीति अत्थो । अट्टिमेवस्स तचकिच्चं साधेतीति अट्टित्तचो । तेनाभिभूतोति तेन मिगेन अभिभूतो अज्झोत्थतो निच्चलं गहितो हुत्वा । कपणं रुदामीति कारुज्जप्पत्तो हुत्वा रुदामि विरवामि । मा हेव मन्ति मं एवरूपं ब्यसनप्पत्तं अत्तनो पाणसमं पियसामिकं त्वं मा हेव जहीति ।

अथ सा करेणुका निवत्तित्वा तं अस्सासयमाना दुतियं गाथमाह —

५०. “अय्य न तं जहिस्सामि, कुज्जरं सट्ठिहायनं ।
पथव्या चातुरन्ताय, सुप्पियो होसि मे तुव”न्ति ॥

तत्थ सट्ठिहायनन्ति जातिया सट्ठिवस्सकालस्मिज्जि कुज्जरा थामेन परिहायन्ति, सा अहं एवं थामहीनं इमं ब्यसनं पत्तं तं न जहिस्सामि, मा भायि, इमिस्सा हि चतुसु दिसासु समुद्वं पत्वा ठिताय चातुरन्ताय पथविया त्वं मय्हं सुट्ठु पियोति ।

अथ नं सन्थम्भेत्वा “अय्य, इदानि तं कुळीरेन सट्ठि थोकं कथासल्लापं लभमाना विस्सज्जापेस्सामी”ति वत्वा कुळीरं याचमाना ततियं गाथमाह —

५१. “ये कुळीरा समुद्वस्मिं, गङ्गाय यमुनाय च ।
तेसं त्वं वारिजो सेट्ठो, मुज्ज रोदन्तिया पति”न्ति ॥

तस्सत्थो — ये समुद्वे वा गङ्गाय वा यमुनाय वा कुळीरा, सब्बेसं वण्णसम्पत्तिया च महन्तत्तेन च त्वमेव सेट्ठो उत्तमो । तेन तं याचामि, मय्हं रोदमानाय सामिकं मुज्जाति ।

कुळीरो तस्सा कथयमानाय इत्थिसद्वे निमित्तं गहेत्वा आकङ्कियमानसो हुत्वा वारणस्स पादतो अळे विनिवेठेन्तो “अयं विस्सट्ठो इदं नाम करिस्सती”ति न किज्जि अज्जासि । अथ नं वारणो पादं उक्खिपित्वा पिट्ठियं अक्कमि, तावदेव अट्ठीनि भिज्जिंसु । वारणो तुट्ठरवं रवि, सब्बे वारणा सन्निपतित्वा कुळीरं नीहरित्वा महीतले ठपेत्वा महन्ता चुण्णविचुण्णमकंसु । तस्स द्वे अळा सरीरतो भिज्जित्वा एकमन्ते पतिसु । सो च कुळीरदहो गङ्गाय एकाबद्धो, गङ्गाय पूरणकाले गङ्गोदकेन पूरति, उदके मन्दीभूते दहतो उदकं गङ्गं ओतरति । अथ द्वेपि ते अळा उप्पलवित्वा गङ्गाय वुद्धिंसु । तेसु एको समुद्वं पाविसि, एकं दसभातिकराजानो उदके कीळमाना लभित्वा आळिङ्गं नाम मुदिङ्गं अकंसु । समुद्वं पन पविट्ठं असुरा गहेत्वा आलम्बरं नाम भेरिं कारेसुं । ते अपरभागे सक्केन सङ्गामे पराजिता तं छट्टेत्वा पलायिंसु, अथ नं सक्को अत्तनो अत्थाय गण्हापेसि । “आलम्बरमेघो विय थनती”ति तं सन्थाय वदन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उभो जयम्पतिका सोतापत्तिफले पतिट्ठिंसु । “तदा करेणुका अयं उपासिका अहोसि, वारणो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कक्कटकजातकवण्णना सत्तमा ।

[२६८] ८. आरामदूसकजातकवण्णना

यो वे सब्बसमेतानन्ति इदं सत्था दक्खिणागिरिजनपदे अज्जरं उय्यानपालपुत्तं आरब्ध कथेसि । सत्था किर वुत्थवस्सो जेतवना निक्खमित्वा दक्खिणागिरिजनपदे चारिकं चरि । अथेको उपासको बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा उय्याने निसीदापेत्वा यागुखज्जकेहि सन्तप्पेत्वा “अय्या, उय्यानचारिकं चरितुकामा इमिना उय्यानपालेन सद्धिं चरन्तू”ति वत्वा “अय्यानं फलाफलानि ददेय्यासी”ति उय्यानपालं आणापेसि । भिक्खू चरमाना एकं छिद्द्वानं दिस्वा “इदं ठानं छिद्दं विरळरुक्खं, किं नु खो कारण”न्ति पुच्छिंसु । अथ नेसं उय्यानपालो आचिक्खि — “एको किर उय्यानपालपुत्तो उपरोपकेसु उदकं आसिञ्चन्तो ‘मूलप्पमाणेन आसिञ्चिस्सामी’ति उप्पाटेत्वा मूलप्पमाणेन उदकं आसिञ्चि, तेन तं ठानं छिद्दं जात”न्ति । भिक्खू सत्थु सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसु । सत्था “न, भिक्खवे, इदनेव पुब्बेपि सो कुमारको आरामदूसकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं विस्ससेने नाम रज्जे रज्जं कारेन्ते उस्सवे घुट्टे उय्यानपालो “उस्सवं कीळिस्सामी”ति उय्यानवासिनो मक्कटे आह — “इदं उय्यानं तुम्हाकं बहूपकारं, अहं सत्ताहं उस्सवं कीळिस्सामि, तुम्हे सत्त दिवसे उपरोपकेसु उदकं आसिञ्चथा”ति । ते “साधू”ति सम्पटिच्छिंसु । सो तेसं चम्मघटके दत्वा पक्कामि । मक्कटा उदकं आसिञ्चन्ता उपरोपकेसु आसिञ्चिंसु । अथ ने मक्कटजेड्डको आह — “आगमेथ ताव, उदकं नाम सब्बकालं दुल्लभं, तं रक्खितब्बं, उपरोपके उप्पाटेत्वा मूलप्पमाणं जत्वा दीघमूलकेसु बहं, रस्समूलकेसु अप्पं उदकं सिञ्चितुं वट्ठती”ति । ते “साधू”ति वत्वा एकच्चे उपरोपके उप्पाटेत्वा गच्छन्ति, एकच्चे ते रोपेत्वा उदकं सिञ्चन्ति ।

तस्मिं काले बोधिसत्तो बाराणसियं एकस्स कुलस्स पुत्तो अहोसि, सो केनचिदेव करणीयेन उय्यानं गन्त्वा ते मक्कटे तथा करोन्ते दिस्वा “को तुम्हे एवं कारेती”ति पुच्छित्वा “वानरजेड्डको”ति वुत्ते “जेड्डकस्स ताव वो अयं पज्जा, तुम्हाकं पन कीदिसी भविस्सती”ति तमत्थं पकासेन्तो इमं पठमं गाथमाह —

५२. “यो वे सब्बसमेतानं, अहुवा सेट्ठसम्मतो ।

तस्सायं एदिसी पज्जा, किमेव इतरा पजा”ति ॥

तत्थ सब्बसमेतानन्ति इमेसं सब्बेसं समानजातीनं । अहुवाति अहोसि । किमेव इतरा पजाति या इतरा एतेसु लामिका पजा, कीदिसा नु खो तस्सा पज्जाति ।

तस्स कथं सुत्वा वानरा दुतियं गाथमाहंसु —

५३. “एवमेव तुवं ब्रह्मे, अनज्जाय विनिन्दसि ।

कथं मूलं अदिस्वान, रुक्खं जज्जा पतिट्ठित”न्ति ॥

तत्थ ब्रह्मेति आलपनमत्तं । अयं पनेत्थ सङ्खेपत्थो — त्वं, भो पुरिस, कारणाकारणं अजानित्वा एवमेव अम्हे

विनिन्दसि, रुक्खं नाम “गम्भीरे पतिट्ठितो वा एस, न वा”ति मूलं अनुप्पाटेत्वा कथं जातुं सक्का, तेन मयं उप्पाटेत्वा मूलप्पमाणेन उदकं आसिञ्चामाति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

५४. “नाहं तुम्हे विनिन्दामि, ये चञ्जे वानरा वने ।
विस्ससेनोव गारहो, यस्सत्था रुक्खरोपका”ति ॥

तत्थ **विस्ससेनोव गारहो**ति बाराणसिराजा विस्ससेनोयेव एत्थ गरहितब्बो । **यस्सत्था रुक्खरोपका**ति यस्सत्थाय तुम्हादिसा रुक्खरोपका जाताति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा वानरजेट्टको आरामदूसककुमारो अहोसि, पण्डितपुरिसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

आरामदूसकजातकवण्णना अट्टमा ।

[२६९] ९. सुजातजातकवण्णना

न हि वण्णेन सम्पन्नाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डिकस्स सुणिसं धनञ्चयसेट्ठिधीतरं विसाखाय कनिट्ठभगिनिं सुजातं आरब्ध कथेसि । सा किर महन्तेन यसेन अनाथपिण्डिकस्स घरं पूरयमाना पाविसि, “महाकुलस्स धीता अहं”न्ति मानथद्वा अहोसि कोधना चण्डी फरुसा, सस्सुससुरसामिकवत्तानि न करोति, गेहजनं तज्जेन्ती पहरन्ती चरति । अथेकदिवसं सत्था पञ्चहि भिक्खुसत्तेहि परिवुतो अनाथपिण्डिकस्स गेहं गन्त्वा निसीदि । महासेट्ठि धम्मं सुणन्तोव भगवन्तं उपनिसीदि, तस्मिं खणे सुजाता दासकम्मकरेहि सद्धिं कलहं करोति । सत्था धम्मकथं ठपेत्वा “किं सद्दो एसो”ति आह । एसा, भन्ते, कुलसुण्हा अगारवा, नेवस्सा सस्सुससुरसामिकवत्तं अत्थि, अस्सद्वा अप्पसन्ना अहोरत्तं कलहं कुरुमाना विचरतीति । तेन हि नं पक्कोसथाति । सा आगन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि ।

अथ नं सत्था “सत्तिमा, सुजाते, पुरिसस्स भरिया, तासं त्वं कतरा”ति पुच्छि । “भन्ते, नाहं संखित्तेन कथितस्स अत्थं आजानामि, वित्थारेन मे कथेथा”ति । सत्था “तेन हि ओहितसोता सुणोही”ति वत्वा इमा गाथा अभसि —

“पदुट्ठचित्ता अहितानुकम्पिनी, अञ्जेसु रत्ता अतिमज्जते पतिं,
धनेन कीतस्स वधाय उस्सुका । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,
वधका च भरियाति च सा पवुच्चति ॥ [१]

“यं इत्थिया विन्दति सामिको धनं, सिप्पं वणिज्जञ्च कसिं अधिट्ठहं,
अप्पमि तस्स अपहातुमिच्छति । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,
चोरी च भरियाति च सा पवुच्चति ॥ [२]

“अकम्मकामा अलसा महग्घसा, फरुसा च चण्डी च दुरुत्तवादिनी,
उट्ठायकानं अभिभुय्य वत्तति । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,

अय्या च भरियाति च सा पवुच्चति ॥ [३]

“या सब्बदा होति हितानुकम्पिनी, माताव पुत्तं अनुरक्खते पतिं,
ततो धनं सम्भतमस्स रक्खति । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,
माता च भरियाति च सा पवुच्चति ॥ [४]

“यथापि जेड्ढा भगिनी कनिट्ठका, सगारवा होति सकम्हि साधिके,
हिरीमना भत्तु वसानुवत्तिनी । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,
भगिनी च भरियाति च सा पवुच्चति ॥ [५]

“याचीध दिस्वान पतिं पमोदति, सखी सखारं च चिरस्समागतं,
कोलेय्यका सीलवती पतिब्बता । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,
सखी च भरियाति च सा पवुच्चति ॥ [६]

“अक्कुद्धसन्ता वधदण्डतज्जिता, अदुड्ढचित्ता पतिनो तितिक्खति,
अक्कोधना भत्तु वसानुवत्तिनी । या एवरूपा पुरिसस्स भरिया,
दासी च भरियाति च सा पवुच्चति’ ॥ (अ० नि० ७.६३) । [७]

इमा खो, सुजाते, पुरिसस्स सत्त भरिया । तासु वधकसमा चोरीसमा अय्यसमाति इमा तिस्सो निरये निब्बत्तन्ति, इतरा चतस्सो निम्मानरतिदेवलोके ।

“याचीध भरिया वधकाति वुच्चति, चोरीति अय्याति च या पवुच्चति ।
दुस्सीलरूपा फरुसा अनादरा, कायस्स भेदा निरयं वजन्ति ता ॥

“याचीध माता भगिनी सखीति च, दासीति भरियाति च या पवुच्चति ।
सीले ठितत्ता चिररत्तसंवुता, कायस्स भेदा सुगतिं वजन्ति ता’ति ॥ (अ० नि० ७.६३) ।

एवं सत्थरि इमा सत्त भरिया दस्सेन्तेयेव सुजाता सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “सुजाते, त्वं इमासं सत्तन्नं भरियानं कतरा’ति वुत्ते “दासिसमा अहं, भन्ते’ति वत्त्वा तथागतं वन्दित्वा खमापेसि । इति सत्था सुजातं घरसुण्हं एकोवादेनेव दमेत्वा कतभत्तकिच्चो जेतवनं गन्त्वा भिक्खुसङ्घेन वत्ते दस्सिते गन्धकुटिं पाविसि । धम्मसभायम्पि खो, भिक्खू, सत्थु गुणकथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, एकोवादेनेव सत्था सुजातं घरसुण्हं दमेत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठापेसी’ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना’ति पुच्छित्वा “इमाय नामा’ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि मया सुजाता एकोवादेनेव दमिता’ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अगमहेसिया कुच्छिस्मिं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगगण्हित्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन समेन रज्जं कारेसि । तस्स माता कोधना अहोसि चण्डा फरुसा अक्कोसिका परिभासिका । सो मातु ओवादं दातुकामोपि “अवत्थुकं कथेतुं न युत्त’न्ति तस्सा अनुसासनत्थं एकं उपमं ओलोकेन्तो चरति । अथेकदिवसं उय्यानं अगमासि, मातापि पुत्तेन सद्धियेव अगमासि । अथ

अन्तरामगगे किकी सकुणो विरवि, बोधिसत्तपरिसा तं सद्धं सुत्वा कण्णे पिदहित्वा “अम्भो, चण्डवाचे फरुसवाचे मा सद्धमकासी”ति आह । बोधिसत्ते पन नाटकपरिवारिते मातरा सद्धिं उय्याने विचरन्ते एकस्मिं सुपुप्फितसालरुक्खे निलीना एका कोकिला मधुरेन सरेन वस्सि । महाजनो तस्सा सद्धेन सम्मतो हुत्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा “सण्हवाचे सखिलवाचे मुदुवाचे वस्स वस्सा”ति गीवं उक्खिपित्वा ओहितसोतो ओलोकेन्तो अट्ठासि ।

अथ महासत्तो तानि द्वे कारणानि दिस्वा “इदानी मातरं सज्जापेतुं सक्खिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “अम्म, अन्तरामगगे किकीसद्धं सुत्वा महाजनो ‘मा सद्धमकासि, मा सद्धमकासी’ति कण्णे पिदहि, फरुसवाचा नाम न कस्सचि पिया”ति वत्वा इमा गाथा अवोच —

५५. “न हि वण्णेन सम्पन्ना, मज्जुका पियदस्सना ।
खरवाचा पिया होन्ति, अस्मिं लोके परमिह च ॥

५६. “ननु पस्ससिमं काळिं, दुब्बण्णं तिलकाहतं ।
कोकिलं सण्हभाणेन, बहूनां पाणिनां पियं ॥

५७. “तस्मा सखिलवाचस्स, मन्तभाणी अनुद्धतो ।
अत्थं धम्मज्ज दीपेति, मधुरं तस्स भासितं”न्ति ॥

तासं अयमत्थो — अम्म, इमे सत्ता पियङ्गुसामादिना सरीरवण्णेन समन्नागता कथानिग्घोसस्स मधुरताय **मज्जुका**, अभिरूपताय **पियदस्सना** समानापि अन्तमसो मातापितरोपि अक्कोसपरिभासादिवसेन पवत्ताय खरवाचाय समन्नागतत्ता **खरवाचा** इमस्मिज्च परस्मिज्च लोके पिया नाम न होन्ति अन्तरामगगे खरवाचा किकी विय, सण्हभाणिनो पन मट्ठाय मधुराय वाचाय समन्नागता विरूपापि पिया होन्ति । तेन तं वदामि — ननु पस्ससि त्वं इमं काळिं दुब्बण्णं सरीरवण्णतोपि काळतरेहि तिलकेहि आहतं कोकिलं, या एवं दुब्बण्णा समानापि सण्हभासनेन बहूनां पिया जाता । इति यस्मा खरवाचो सत्तो लोके मातापितूनम्पि अप्पियो, तस्मा बहुजनस्स पियभावं इच्छन्तो पोसो सखिलवाचो सण्हमट्ठमुदुवाचो अस्स । पज्जासङ्घाताय मन्ताय परिच्छिन्दित्वा वचनतो **मन्तभाणी**, विना उद्धच्चेन पमाणयुत्तस्सेव कथनतो **अनुद्धतो** । यो हि एवरूपो पुग्गलो पाळिज्च अत्थज्ज दीपेति, तस्स भासितं कारणसन्निस्सितं कत्वा परं अनक्कोसेत्वा कथितताय मधुरन्ति ।

एवं बोधिसत्तो इमाहि तीहि गाथाहि मातु धम्मं देसेत्वा मातरं सज्जापेसि, सा ततो पट्ठाय आचारसम्पन्ना अहोसि । बोधिसत्तोपि मातरं एकोवादेन निब्बिसेवनं कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बाराणसिरज्जो माता सुजाता अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुजातजातकवण्णना नवमा ।

[२७०] १०. उलूकजातकवण्णना

सब्बेहि किर जातीहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो काकोलूककलहं आरब्ध कथेसि । तस्मिज्हि काले काका दिवा

उलूके खादन्ति, उलूका सूरियत्थङ्गमनतो पट्टाय तत्थ तत्थ सयितानं काकानं सीसानि छिन्दित्वा ते जीवितक्खयं पापेन्ति । अथेकस्स भिक्खुनो जेतवनपच्चन्ते एकस्मिं परिवेणे वसन्तस्स सम्मज्जनकाले रुक्खतो पतितानि सत्तट्टनाळिमत्तानिपि बहुतरानिपि काकसीसानि छट्टेतब्बानि होन्ति । सो तमत्थं भिक्खूनं आरोचेसि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, अमुकस्स किर भिक्खुनो वसनट्टाने दिवसे दिवसे एत्तकानि नाम काकसीसानि छट्टेतब्बानि होन्ती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छि, भिक्खू “इमाय नामा”ति वत्वा “कदा पट्टाय पन, भन्ते, काकानञ्च उलूकानञ्च अज्जमज्जं वेरं उप्पन्”न्ति पुच्छिंसु, सत्था “पठमकप्पिककालतो पट्टाया”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते पठमकप्पिका मनुस्सा सन्निपतित्वा एकं अभिरूपं सोभग्गप्पत्तं आचारसम्पन्नं सब्बाकारपरिपुण्णं पुरिसं गहेत्वा राजानं करिंसु, चतुप्पदापि सन्निपतित्वा एकं सीहं राजानं अकंसु, महासमुद्धे मच्छा आनन्दं नाम मच्छं राजानं अकंसु । ततो सकुणगणा हिमवन्तपदेसे एकस्मिं पिट्ठिपासाणे सन्निपतित्वा “मनुस्सेसु राजा पज्जायति, तथा चतुप्पदेसु चेव मच्छेसु च । अम्हाकं पनन्तरे राजा नाम नत्थि, अप्पतिस्सवासो नाम न वट्ठति, अम्हाकम्पि राजानं लद्धुं वट्ठति, एकं राजट्टाने ठपेतब्बयुत्तकं जानाथा”ति । ते तादिसं सकुणं ओलोकयमाना एकं उलूकं रोचेत्वा “अयं नो रुच्चती”ति आहंसु । अथेको सकुणो सब्बेसं अज्झासयग्गहणत्थं तिक्खत्तुं सावेसि । तस्स सावेन्तस्स द्वे सावना अधिवासेत्वा ततियसावनाय एको काको उट्ठाय “तिट्ठ तावेतस्स इमस्मिं राजाभिसेककाले एवरूपं मुखं भवति, कुद्धस्स कीदिसं भविस्सति, इमिना हि कुद्धेन ओलोकिता मयं तत्तकपाले पक्खित्तलोणं विय तत्थ तत्थेव भिज्जिस्साम, इमं राजानं कातुं मय्हं न रुच्चती”ति इममत्थं पकासेतुं पठमं गाथमाह —

५८. “सब्बेहि किर जातीहि, कोसियो इस्सरो कतो ।
सचे जातीहनुज्जातो, भण्य्याहं एकवाचिक”न्ति ॥

तस्सत्थो — या एसा सावना वत्तति, तं सुत्वा वदामि । सब्बेहि किर इमेहि समागतेहि जातीहि अयं कोसियो राजा कतो । सचे पनाहं जातीहि अनुज्जातो भवेय्यं, एत्थ वत्तब्बं एकवाचिकं किज्जि भण्य्यन्ति ।

अथ नं अनुजानन्ता सकुणा दुतियं गाथमाहंसु —

५९. “भण सम्म अनुज्जातो, अत्थं धम्मञ्च केवलं ।
सन्ति हि दहरा पक्खी, पज्जवन्तो जुतिन्धरा”ति ॥

तत्थ भण, सम्म, अनुज्जातोति, सम्म, वायस त्वं अम्हेहि सब्बेहि अनुज्जातो, यं ते भणितब्बं, तं भण । अत्थं धम्मञ्च केवलन्ति भणन्तो च कारणञ्चेव पवेणिआगतञ्च वचनं अमुज्जित्वा भण । पज्जवन्तो जुतिन्धराति पज्जासम्पन्ना चेव जाणोभासधरा च दहरापि पक्खिनो अत्थियेव ।

सो एवं अनुज्जातो ततियं गाथमाह —

६०. “न मे रुच्चति भदं वो, उलूकस्साभिसेचनं ।
अक्कुद्धस्स मुखं पस्स, कथं कुद्धो करिस्सती”ति ॥

तस्सत्थो — भदं तुम्हाकं होतु, यं पनेतं तिक्खत्तुं सावनवाचाय उलूकस्स अभिसेचनं करीयति, एतं मय्हं न रुच्चति । एतस्स हि इदानीं तुट्ठचित्तस्स अक्कुद्धस्स मुखं पस्सथ, कुद्धो पनायं कथं करिस्सतीति न जानामि, सब्बथापि एतं मय्हं न रुच्चतीति ।

सो एवं वत्वा “मय्हं न रुच्चति, मय्हं न रुच्चती”ति विरवन्तो आकासे उप्पति, उलूकोपि न उट्ठाय अनुबन्धि । ततो पट्ठाय ते अज्जमज्जं वेरं बन्धिंसु । सकुणा सुवण्णहंसं राजानं कत्वा पक्कमिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापन्नादयो अहेसुं । “तदा रज्जे अभिसित्तहंसपोतो अहमेव अहोसि”न्ति ।

उलूकजातकवण्णना दसमा ।

पदुमवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

पदुमं मुदुपाणी च, पलोभनं पनादकं ।
खुरप्पं सिन्धवज्जेव, कक्कटा, रामदूसकं ।
सुजातं उलूकं दस ॥

३. उदपानवग्गो

[२७१] १. उदपानदूसकजातकवण्णना

आरज्जिकस्स इसिनोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उदपानदूसकसिङ्गालं आरब्ध कथेसि । एको किर सिङ्गालो भिक्खुसङ्घस्स पानीयउदपानं उच्चारपस्सावकरणेन दूसेत्वा पक्कामि । अथ नं एकदिवसं उदपानसमीपं आगतं सामणेरा लेट्ठुहि पहरित्वा किलमेसुं, सो ततो पट्ठाय तं ठानं पुन निवत्तित्वापि न ओलोकेसि । भिक्खू तं पवत्तिं जत्वा धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, उदपानदूसकसिङ्गालो किर सामणेरेहि किलमितकालतो पट्ठाय पुन निवत्तित्वापि न ओलोकेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपेस सिङ्गालो उदपानदूसकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं इदमेव इसिपतनं अयमेव उदपानो अहोसि । तदा बोधिसत्तो बाराणसियं कुलघरे निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा इसिगणपरिवुतो इसिपतने वासं कप्पेसि । तदा एको सिङ्गालो इदमेव उदपानं दूसेत्वा पक्कमति । अथ नं एकदिवसं तापसा परिवारेत्वा ठिता एकेनुपायेन गहेत्वा बोधिसत्तस्स सन्निकं आनयिंसु । बोधिसत्तो सिङ्गालेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

६१. “आरज्जिकस्स इसिनो, चिररत्ततपस्सिनो ।
किच्छाकतं उदपानं, कथं सम्म अवाहयी”ति ॥

तस्सत्थो — अरज्जे वसनताय आरज्जिकस्स, एसितगुणत्ता इसिनो, चिररत्तं तपं निस्साय वुत्थत्ता चिररत्ततपस्सिनो किच्छाकत्तं किच्छेन दुक्खेन निष्फादितं उदपानं कथं किमत्थाय सम्म सिङ्गाल, त्वं अवाहयि मुत्तकरीसेन अज्झोत्थरि दूसेसि, तं वा मुत्तकरीसं एत्थ अवाहयि पातेसीति ।

तं सुत्वा सिङ्गालो दुतियं गाथमाह —

६२. “एस धम्मो सिङ्गालानं, यं पित्वा ओहदामसे ।
पितुपितामहं धम्मो, न तं उज्झातुमरहसी”ति ॥

तत्थ एस धम्मोति एस सभावो । यं पित्वा ओहदामसेति, सम्म, यं मयं यत्थ पानीयं पिवाम, तमेव ऊहदामपि ओमुत्तेमपि, एस अम्हाकं सिङ्गालानं धम्मोति दस्सेति । पितुपितामहन्ति पितूनञ्च पितामहानञ्च नो एस धम्मो । न तं उज्झातुमरहसीति तं अम्हाकं पवेणिआगतं धम्मं सभावं त्वं उज्झातुं न अरहसि, न युत्तं ते एत्थ कुज्झितुन्ति ।

अथस्स बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

६३. “येसं वो एदिसो धम्मो, अधम्मो पन कीदिसो ।
मा वो धम्मं अधम्मं वा, अदसाम कुदाचन”न्ति ॥

तत्थ मा वोति तुम्हाकं धम्मं वा अधम्मं वा न मयं कदाचि अदसामाति ।

एवं बोधिसत्तो तस्स ओवादं दत्त्वा “मा पुन आगच्छा”ति आह । सो ततो पट्टाय पुन निवत्तित्वापि न ओलोकेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा उदपानदूसको अयमेव सिङ्गालो अहोसि, गणसत्था पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

उदपानदूसकजातकवण्णना पठमा ।

[२७२] २. ब्यग्घजातकवण्णना

येन मित्तेन संसग्गाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकं आरब्ध कथेसि । कोकालिकवत्थु तेरसकनिपाते तक्कारियजातके (जा० १.१३.१०४ आदयो) आविभवस्सति । कोकालिको पन “सारिपुत्तमोग्गल्लाने गहेत्वा आगमिस्सामी”ति कोकालिकरट्टतो जेतवनं आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा थेरे उपसङ्कमित्वा “आवुसो, कोकालिकरट्टवासिनो मनुस्सा तुम्हे पक्कोसन्ति, एत्थ गच्छामा”ति आह । “गच्छ त्वं, आवुसो, न मयं आगच्छामा”ति । सो थेरेहि पटिक्खित्तो सयमेव अगमासि । अथ भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, कोकालिको सारिपुत्तमोग्गल्लानेहि सहापि विनापि वत्तितुं न सक्कोति, संयोगम्पि न सहति, वियोगम्पि न सहती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि कोकालिको सारिपुत्तमोग्गल्लानेहि नेव सह, न विना वत्तितुं सक्कोती”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अज्जतरस्मिं अरज्जायतने रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । तस्स

विमानतो अविदूरे अज्जतरस्मिं वनप्पतिजेड्डके अज्जा रुक्खदेवता वसति । तस्मिं वनसण्डे सीहो च ब्यग्घो च वसन्ति । तेसं भयेन कोचि तत्थ न खेतं करोति, न रुक्खं छिन्दति, निवत्तित्वा ओलोकेतुं समत्थो नाम नत्थि । ते पन सीहब्यग्घा नानप्पकारे मिगे वधित्वा खादन्ति, खादितावसेसं तत्थेव पहाय गच्छन्ति । तेन सो वनसण्डो असुचिकुणपगन्धो होति । अथ इतरा रुक्खदेवता अन्धबाला कारणाकारणं अजानमाना एकदिवसं बोधिसत्तं आह — “सम्म, एते नो सीहब्यग्घे निस्साय वनसण्डो असुचिकुणपगन्धो जातो, अहं एते पलापेमी”ति । बोधिसत्तो “सम्म, इमे द्वे निस्साय अम्हाकं विमानानि रक्खियन्ति, एतेसु पलायन्तेसु विमानानि नो विनस्सिस्सन्ति, सीहब्यग्घानं पदं अपस्सन्ता मनुस्सा सब्बं वनं छिन्दित्वा एकङ्गणं कत्वा खेत्तानि करिस्सन्ति, मा ते एवं रुक्खी”ति वत्वा पुरिमा द्वे गाथा अवोच —

६४. “येन मित्तेन संसग्गा, योगक्खेमो विहिय्यति ।
पुब्बेवज्झाभवं तस्स, रक्खे अक्खीव पण्डितो ॥

६५. “येन मित्तेन संसग्गा, योगक्खेमो पवड्ढति ।
करेय्यत्तसमं वुत्तिं, सब्बकिच्चेसु पण्डितो”ति ॥

तत्थ येन मित्तेन संसग्गाति येन पापमित्तेन सद्धिं संसग्गहेतुं संसग्गकारणा, येन सद्धिं दस्सनसंसग्गो सवनसंसग्गो कायसंसग्गो समुल्लपनसंसग्गो परिभोगसंसग्गोति इमस्स पञ्चविधस्स संसग्गस्स कतत्ताति अत्थो । योगक्खेमोति कायचित्तसुखं । तज्झि दुक्खयोगतो खेमत्ता इध योगक्खेमोति अधिप्पेतं । विहिय्यतीति परिहायति । पुब्बेवज्झाभवं तस्स, रक्खे अक्खीव पण्डितोति तस्स पापमित्तस्स अज्झाभवं तेन अभिभवितब्बं अत्तनो लाभयसजीवितं, यथा नं सो न अज्झाभवति, तथा पठमतरमेव अत्तनो अक्खी विय पण्डितो पुरिसो रक्खेय्य ।

दुतियगाथाय येनाति येन कल्याणमित्तेन सह संसग्गकारणा । योगक्खेमो पवड्ढतीति कायचित्तसुखं वड्ढति । करेय्यत्तसमं वुत्तिन्ति तस्स कल्याणमित्तस्स सब्बकिच्चेसु पण्डितो पुरिसो यथा अत्तनो जीवितवुत्तिञ्च उपभोगपरिभोगवुत्तिञ्च करोति, एवमेतं सब्बं करेय्य, अधिकम्पि करेय्य, हीनं पन न करेय्याति ।

एवं बोधिसत्तेन कारणे कथितेपि सा बालदेवता अनुपधारेत्वा एकदिवसं भेरवरूपारम्भणं दस्सेत्वा ते सीहब्यग्घे पलापेसि । मनुस्सा तेसं पदवलज्जं अदिस्वा “सीहब्यग्घा अज्जं वनसण्डं गता”ति जत्वा वनसण्डस्स एकपस्सं छिन्दिंसु । देवता बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा “अहं, सम्म, तव वचनं अकत्वा ते पलापेसि, इदानीं तेसं गतभावं जत्वा मनुस्सा वनसण्डं छिन्दन्ति, किं नु खो कातब्ब”न्ति वत्वा “इदानीं ते असुकवनसण्डे नाम वसन्ति, गन्त्वा ते आनेही”ति वुत्ता तत्थ गन्त्वा तेसं पुरतो ठत्वा अज्जलिं पग्गय्ह ततियं गाथमाह —

६६. “एथ ब्यग्घा निवत्तक्को, पच्चुपेथ महावनं ।
मा वनं छिन्दि निब्यग्घं, ब्यग्घा माहेसु निब्बना”ति ॥

तत्थ ब्यग्घाति उभोपि ते ब्यग्घनामेनेवालपन्ती आह । निवत्तक्कोति निवत्तथ । पच्चुपेथ महावनन्ति तं महावनं पच्चुपेथ पुन उपगच्छथ, अयमेव वा पाठो । मा वनं छिन्दि निब्यग्घन्ति अम्हाकं वसनकवनसण्डं इदानीं तुम्हाकं अभावेन निब्यग्घं मनुस्सा मा छिन्दिंसु । ब्यग्घा माहेसु निब्बनाति तुम्हादिसा च ब्यग्घराजानो अत्तनो वसनद्वाना पलायितत्ता निब्बना वसनद्वानभूतेन वनेन विरहिता मा अहेसुं । ते एवं ताय देवताय याचियमानापि “गच्छ त्वं, न मयं

आगमिस्सामा”ति पटिक्खिपिंसुयेव । देवता एकिकाव वनसण्डं पच्चागञ्छि । मनुस्सापि कतिपाहेनेव सब्बं वनं छिन्दित्वा खेत्तानि करित्वा कसिकम्मं करिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अपण्डिता देवता कोकालिको अहोसि, सीहो सारिपुत्तो, ब्यग्घो मोगल्लानो, पण्डितदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

ब्यग्घजातकवण्णना दुतिया ।

[२७३] ३. कच्छपजातकवण्णना

को नु उद्धितभत्तोवाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजस्स द्विन्नं महामत्तानं कलहवूपसमनं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु दुकनिपाते कथितमेव ।

अतीते पन बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगग्हित्वा कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तपदेसे गङ्गातीरे अस्समपदं मापेत्वा तत्थ अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो वासं कप्पेसि । इमस्मिं किर जातके बोधिसत्तो परममज्झत्तो अहोसि, उपेक्खापारमिं पूरेसि । तस्स पण्णसालद्वारे निसिन्नस्स एको पगब्भो दुस्सीलो मक्कटो आगन्त्वा कण्णसोतेसु अङ्गजातेन सलाकपवेसनकम्मं करोति, बोधिसत्तो अवारेत्वा मज्झत्तो हुत्वा निसीदतियेव । अथेकदिवसं एको कच्छपो उदका उत्तरित्वा गङ्गातीरे मुखं विवरित्वा आतपं तप्पन्तो निद्वायति । तं दिस्वा सो लोलवानरो तस्स मुखे सलाकपवेसनकम्मं अकासि । अथस्स कच्छपो पबुज्झित्वा अङ्गजातं समुग्गे पक्खिपन्तो विय डंसि, बलववेदना उपज्जि । वेदनं अधिवासेतुं असक्कोन्तो “को नु खो मं इमम्हा दुक्खा मोचेय्य, कस्स सन्तिकं गच्छामी”ति चिन्तेत्वा “अज्जो मं इमम्हा दुक्खा मोचेतुं समत्थो नत्थि अज्जत्र तापसेन, तस्सेव सन्तिकं मया गन्तुं वट्ठी”ति कच्छपं द्वीहि हत्थेहि उक्खिपित्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं अगमासि । बोधिसत्तो तेन दुस्सीलमक्कटेन सद्धिं दवं करोन्तो पठमं गाथमाह —

६७. “को नु उद्धितभत्तोव, पूरहत्थोव ब्राह्मणो ।
कहं नु भिक्खं अचरि, कं सद्धं उपसङ्कमी”ति ॥

तत्थ **को नु उद्धितभत्तोवाति** को नु एस वद्धितभत्तो विय, एकं वद्धितभत्तं भत्तपूरपातिं हत्थेहि गहेत्वा विय को नु एसो आगच्छतीति अत्थो । **पूरहत्थोव ब्राह्मणो**ति कत्तिकमासे वाचनकं लभित्वा पूरहत्थो ब्राह्मणो विय च को नु खो एसोति वानरं सन्धाय वदति । **कहं नु भिक्खं अचरीति**, भो वानर, कस्मिं पदेसे अज्ज त्वं भिक्खं अचरि । **कं सद्धं उपसङ्कमीति** कतरं नाम पुब्बपेते उद्दिस्स कतं सद्धभत्तं, कतरं वा सद्धं पुग्गलं त्वं उपसङ्कमि, कुतो ते अयं देय्यधम्मो लद्धोति दीपेति ।

तं सुत्वा दुस्सीलवानरो दुतियं गाथमाह —

६८. “अहं कपिस्मि दुम्मेधो, अनामासानि आमसिं ।
त्वं मं मोचय भदं ते, मुत्तो गच्छेय्य पब्बत”न्ति ॥

तत्थ **अहं कपिस्मि दुम्मेधो**ति भदं ते अहं अस्मि दुम्मेधो चपलचित्तो मक्कटो । **अनामासानि आमसिन्ति** अनामसितब्बट्टानानि आमसिं । **त्वं मं मोचय भदं ते**ति त्वं दयालु अनुकम्पको मं इमम्हा दुक्खा मोचेहि, **भदं ते** होतु ।

मुत्तो गच्छेय्य पब्बतन्ति सोहं तवानुभावेन इमम्हा ब्यसना मुत्तो पब्बतमेव गच्छेय्यं, न ते पुन चक्खुपथे अत्तानं दस्सेय्यन्ति ।

बोधिसत्तो तस्मिं कारुज्जेन कच्छपेन सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह —

६९. “कच्छपा कस्सपा होन्ति, कोण्डज्जा होन्ति मक्कटा ।
मुज्ज कस्सप कोण्डज्जं, कतं मेथुनकं तथा”ति ॥

तस्सत्थो — कच्छपा नाम कस्सपगोत्ता होन्ति, मक्कटा कोण्डज्जगोत्ता, कस्सपकोण्डज्जानज्ज अज्जमज्जं आवाहविवाहसम्बन्धो अत्थि । अद्धा तयिदं लोलेन दुस्सीलमक्कटेन तथा सद्धिं, तथा च दुस्सीलेन इमिना मक्कटेन सद्धिं गोत्तसदिसतासङ्घातस्स मेथुनधम्मस्स अनुच्छविकं दुस्सील्यकम्मसङ्घातम्पि मेथुनकं कतं, तस्मा मुज्ज, कस्सप, कोण्डज्जन्ति ।

कच्छपो बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा कारणेन पसन्नो वानरस्स अङ्गजातं मुज्जि । मक्कटो मुत्तमतोव बोधिसत्तं वन्दित्वा पलातो, पुन तं ठानं निवत्तित्वापि न ओलोकेसि । कच्छपोपि बोधिसत्तं वन्दित्वा सकट्टानमेव गतो । बोधिसत्तोपि अपरिहीनज्ज्ञानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधनेसि — “तदा कच्छपवानरा द्वे महामत्ता अहेसुं, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कच्छपजातकवण्णना ततिया ।
[२७४] ४. लोलजातकवण्णना

कायं बलाका सिखिनीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्हि धम्मसभं आनीतं सत्था “न त्वं भिक्षु इदानीं लोलो, पुब्बेपि लोलोयेव, लोलतायेव च जीवितक्खयं पत्तो, तं निस्साय पोरानकपण्डितापि अत्तनो वसनट्टाना परिबाहिरा अहेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसिसेट्ठिनो महानसे भत्तकारको पुज्जत्थाय नीळपच्छिं ठपेसि । तदा बोधिसत्तो पारावतयोनिं निब्बत्तित्वा तत्थ वासं कप्पेसि । अथेको लोलकाको महानसमत्थकेन गच्छन्तो नानप्पकारं मच्छमंसविकतिं दिस्वा पिपासाभिभूतो “कं नु खो निस्साय सक्का भवेय्यं ओकासं लद्धु”न्ति चिन्तेत्वा बोधिसत्तं दिस्वा “इमं निस्साय सक्का”ति सन्निट्ठानं कत्वा तस्स गोचराय अरज्जगमनकाले पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । अथ नं बोधिसत्तो “मयं खो, काक, अज्जगोचरा, त्वम्पि अज्जगोचरो, किं नु खो मं अनुबन्धसी”ति आह । “तुम्हाकं, सामि, किरिया मय्हं रुच्चति, अहम्पि तुम्हेहि समानगोचरो हुत्वा तुम्हे उपट्ठातुं इच्छामी”ति । बोधिसत्तो सम्पटिच्छि । सो तेन सद्धिं गोचरभूमियं एकगोचरं चरन्तो विय ओसक्कित्वा गोमयरासिं विद्धंसेत्वा पाणके खादित्वा कुच्छिपूरं कत्वा बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा “तुम्हे एत्तकं कालं चरथेव, ननु भोजने नाम पमाणं जातुं वट्ठति, एथ नातिसायमेव गच्छामा”ति आह । बोधिसत्तो तं आदाय वसनट्टानं अगमासि । भत्तकारको “अम्हाकं पारावतो सहायं गहेत्वा आगतो”ति काकस्सापि एकं थुसपच्छिं ठपेसि । काकोपि चतूहपज्जाहं तेनेव नीहारेन वसि ।

अथेकदिवसं सेट्ठिनो बहुमच्छमंसं आहरियित्थ, काको तं दिस्वा लोभाभिभूतो पच्चूसकालतो पट्टाय नित्थुनन्तो निपज्जि। अथ नं पुनदिवसे बोधिसत्तो “एहि, सम्म, गोचराय पक्कमिस्सामा”ति आह। “तुम्हे गच्छथ, मय्हं अजिण्णासङ्का अत्थी”ति। “सम्म, काकानं अजीरको नाम नत्थि, दीपवट्टिमत्तमेव हि तुम्हाकं कुच्छियं थोकं तिट्ठति, सेसं अज्झोहटमत्तमेव जीरति, मम वचनं करोहि, मा एतं मच्छमंसं दिस्वा एवमकासी”ति। “सामि, किं नामेतं कथेथ, अजिण्णासङ्काव मय्ह”न्ति। “तेन हि अप्पमत्तो होही”ति तं ओवदित्वा बोधिसत्तो पक्कामि।

भत्तकारकोपि नानामच्छमंसविकतियो सम्पादेत्वा सरीरतो सेदं अपनेन्तो महानसद्वारे अट्ठासि। काको “अयं इदानि कालो मंसं खादितु”न्ति गन्त्वा रसकरोटिमत्थके निसीदि। भत्तकारको “किरी”ति सद्दं सुत्वा निवत्तित्वा ओलोकेन्तो काकं दिस्वा पविसित्वा तं गहेत्वा सकलसरीरलोमं लुञ्चित्वा मत्थके चूळं ठपेत्वा सिङ्गीवेरमरिचादीनि पिसित्वा तक्केन आलोळेत्वा “त्वं अम्हाकं सेट्ठिनो मच्छमंसं उच्छिट्ठकं करोसी”ति सकलसरीरमस्स मक्खेत्वा खिपित्वा नीळपच्छियं पातेसि, बलववेदना उप्पज्जि। बोधिसत्तो गोचरभूमितो आगन्त्वा तं नित्थुनन्तं दिस्वा दवं करोन्तो पठमं गाथमाह —

७०. “कायं बलाका सिखिनी, चोरी लङ्घिपितामहा।

ओरं बलाके आगच्छ, चण्डो मे वायसो सखा”ति॥

तत्थ कायं बलाका सिखिनीति तं काकं तस्स बहलतक्केन मक्खितसरीरसेतवण्णत्ता मत्थके च सिखाय ठपितत्ता “का एसा बलाका सिखिनी”ति पुच्छन्तो आलपति। चोरीति कुलस्स अननुज्जाय कुलघरं, काकस्स वा अरुचिया पच्छिं पविट्ठत्ता “चोरी”ति वदति। लङ्घिपितामहाति लङ्घी वुच्चति आकासे लङ्घनतो मेघो, बलाका च नाम मेघसद्देन गब्भं गण्हन्तीति मेघसद्दो बलाकानं पिता, मेघो पितामहो होति। तेनाह “लङ्घिपितामहा”ति। ओरं बलाके आगच्छाति, अम्भो बलाके, इतो एहि। चण्डो मे वा यसो सखाति मय्हं सखा पच्छिसामिको वायसो चण्डो फरुसो, सो आगतो तं दिस्वा कणयसदिसेन तुण्डेन कोट्टेत्वा जीवितक्खयं पापेय्य, तस्मा याव वायसो नागच्छति, ताव पच्छितो ओतरित्वा इतो एहि, सीघं पलायस्सूति वदति।

तं सुत्वा काको दुतियं गाथमाह —

७१. “नाहं बलाका सिखिनी, अहं लोलोस्मि वायसो।

अकत्वा वचनं तुय्हं, पस्स लूनोस्मि आगतो”ति॥

तत्थ आगतोति त्वं इदानि गोचरभूमितो आगतो, मं लूनं पस्साति अत्थो।

तं सुत्वा बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

७२. “पुनपापज्जसी सम्म, सीलज्हि तव तादिसं।

न हि मानुसका भोगा, सुभुज्जा होन्ति पक्खिना”ति॥

तत्थ पुनपापज्जसी सम्माति सम्म वायस, पुनपि त्वं एवरूपं दुक्खं पटिलभिस्ससेव, नत्थि ते एतकेन मोक्खो। किंकारणा? सीलज्हि तव तादिसं पापकं, यस्मा तव आचारसीलं तादिसं दुक्खाधिगमस्सेव अनुरूपं। न हि मानुसकाति मनुस्सा नाम महापुज्जा, तिरच्छानगतानं तथारूपं पुज्जं नत्थि, तस्मा मानुसका भोगा तिरच्छानगतेन पक्खिना न

भुञ्जीयन्तीति ।

एवञ्च पन वत्वा बोधिसत्तो “इतो दानि पट्ठाय मया एत्थ वसितुं न सक्का”ति उप्पतित्वा अञ्जत्थ अगमासि । काकोपि नित्थुनन्तो तत्थेव कालमकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्षु अनागामिफले पतिट्ठहि । “तदा लोलकाको लोलभिक्षु अहोसि, पारावतो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

लोलजातकवण्णना चतुत्था ।

[२७५] ५. रुचिरजातकवण्णना

कायं बलाका रुचिराति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्षुं आरब्ध कथेसि । द्वेपि वत्थूनि पुरिमसदिसानेव गाथापि ।

७३. “कायं बलाका रुचिरा, काकनीळस्मिमच्छति ।
चण्डो काको सखा मय्हं, यस्स चेतं कुलावकं ॥

७४. “ननु मं सम्म जानासि, दिज सामाकभोजन ।
अकत्वा वचनं तुय्हं, पस्स लूनोस्मि आगतो ॥

७५. “पुनपापज्जसी सम्म, सीलज्हि तव तादिसं ।
न हि मानुसका भोगा, सुभुज्जा होन्ति पक्खिना”ति ॥ —

गाथा हि एकन्तरिकायेव ।

तत्थ “रुचिरा”ति तक्कमक्खितसरीरताय सेतवण्णतं सन्धाय वदति । रुचिरा पियदस्सना, पण्डराति अत्थो । काकनीळस्मिन्ति काककुलावके । “काकनिड्ढस्मि”न्तिपि पाठो । दिजाति काको पारेवतं आलपति । सामाकभोजनाति तिणबीजभोजन । सामाकगहणेन हेत्थ सब्बम्पि तिणबीजं गहितं । इधापि बोधिसत्तो “न इदानि सक्का इतो पट्ठाय मया एत्थ वसितु”न्ति उप्पतित्वा अञ्जत्थ गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्षु अनागामिफले पतिट्ठहि । “तदा लोलकाको लोलभिक्षु अहोसि, पारावतो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

रुचिरजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२७६] ६. कुरुधम्मजातकवण्णना

तव सद्धञ्च सीलज्जाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं हंसघातकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सावत्थिवासिनो द्वे सहायका भिक्षू पब्बजित्वा लद्धूपसम्पदा येभ्य्येन एकतो विचरन्ति । ते एकदिवसं अचिरवर्तिं गन्त्वा न्हत्वा वालुकपुलिने आतपं तप्पमाना सारणीयकथं कथेन्ता अट्ठंसु, तस्मिं खणे द्वे हंसा आकासेन गच्छन्ति । अथेको दहरभिक्षु सक्खरं गहेत्वा

“एकस्स हंसपोतकस्स अक्खिं पहरिस्सामी”ति आह, इतरो “न सक्खिस्ससी”ति आह । “तिट्ठतु इमस्मिं पस्से अक्खि, परपस्से अक्खिं पहरिस्सामी”ति । “इदम्पि न सक्खिस्ससियेवा”ति । “तेन हि उपधारेही”ति तियंसं सक्खरं गहेत्वा हंसस्स पच्छाभागे खिपि । हंसो सक्खरसद्वं सुत्वा निवत्तित्वा ओलोकेसि, अथ नं इतरो वट्टसक्खरं गहेत्वा परपस्से अक्खिम्हि पहरित्वा ओरिमक्खिना निक्खमापेसि । हंसो विरवन्तो परिवत्तित्वा तेसं पादमूलेयेव पति । तत्थ तत्थ ठिता भिक्खू दिस्वा आगन्त्वा “आवुसो, एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा अननुच्छविकं वो कतं पाणातिपातं करोन्तेही”ति वत्वा ते आदाय तथागतस्स दस्सेसुं । सत्था “सच्चं, किर तया भिक्खु पाणातिपातो कतो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु, कस्मा एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा एवमकासि, पोराणकपण्डिता अनुप्पन्ने बुद्धे अगारमज्जे संकिलिड्ढवासं वसमाना अप्पमत्तकेसुपि ठानेसु कुक्कुच्चं करिंसु, त्वं पन एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा कुक्कुच्चमत्तम्पि न अकासि, ननु नाम भिक्खुना कायवाचाचित्तेहि सज्जतेन भवितब्ब”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कुरुरट्ठे इन्दपत्थनगरे धनज्जये कोरब्बे रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि पटिसत्थिं गहेत्वा अनुपुब्बेन विज्जुतं पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पितरा ओपरज्जे पतिट्ठापितो अपरभागे पितु अच्चयेन रज्जं पत्वा दस राजधम्मे अकोपेन्तो कुरुधम्मे वत्तित्थ । कुरुधम्मो नाम पज्ज सीलानि, तानि बोधिसत्तो परिसुद्धानि कत्वा रक्खि । यथा च बोधिसत्तो, एवमस्स माता अग्गमहेसी कनिट्ठभाता उपराजा पुरोहितो ब्राह्मणो रज्जुगाहको अमच्चो सारथि सेट्ठि दोणमापको महामत्तो दोवारिको नगरसोभिनी वण्णदासीति एवमेते ।

“राजा माता महेसी च, उपराजा पुरोहितो ।
रज्जुको सारथि सेट्ठि, दोणो दोवारिको तथा ।
गणिकेकादस जना, कुरुधम्मे पतिट्ठिता”ति ॥

इति इमे सब्बेपि परिसुद्धानि कत्वा पज्ज सीलानि रक्खिंसु । राजा चतूसु नगरद्वारेसु च नगरमज्जे च निवेसनद्वारे चाति छ दानसालायो कारेत्वा देवसिकं छसतसहस्सं धनं विस्सज्जेन्तो सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा दानं अदासि, तस्स पन दानज्झासयता दानाभिरतता सकलजम्बुदीपं अज्झोत्थरि । तस्मिं काले कालिङ्गरट्ठे दन्तपुरनगरे कालिङ्गराजा रज्जं कारेसि । तस्स रट्ठे देवो न वस्सि, तस्मिं अवस्सन्ते सकलरट्ठे छातकं जातं, आहारविपत्तिया च मनुस्सानं रोगो उदपादि, दुब्बुट्ठिभयं छातकभयं रोगभयन्ति तीणि भयानि उप्पज्जिंसु । मनुस्सा निग्गहणा दारके हत्थेसु गहेत्वा तत्थ तत्थ विचरन्ति ।

सकलरट्ठवासिनो एकतो हुत्वा दन्तपुरं गन्त्वा राजद्वारे उक्कुट्टिमकंसु । राजा वातपानं निस्साय ठितो तं सद्वं सुत्वा “किं कारणा एते विरवन्ती”ति पुच्छि । “महाराज, सकलरट्ठे तीणि भयानि उप्पन्नानि, देवो न वस्सति, सस्सानि न विपन्नानि, छातकं जातं । मनुस्सा दुब्भोजना रोगाभिभूता निग्गहणा पुत्ते हत्थेसु गहेत्वा विचरन्ति, देवं वस्सापेहि महाराजा”ति । “पोराणकराजानो देवे अवस्सन्ते किं करोन्ती”ति? “पोराणकराजानो, महाराज, देवे अवस्सन्ते दानं दत्वा उपोसथं अधिट्ठाय समादिन्नसीला सिरिगब्भं पविसित्वा दब्बसन्थरे सत्ताहं निपज्जन्ति, तदा देवो वस्सती”ति । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तथा अकासि । एवं सन्तेपि देवो न वस्सि ।

राजा अमच्चे पुच्छि — “अहं कत्तब्बकिच्चं अकासिं, देवो न वस्सति, किन्ति करोमा”ति? “महाराज, इन्दपत्थनगरे धनज्जयस्स कोरब्बरज्जो अज्जनवण्णो नाम मङ्गलहत्थी अत्थि, तं आनेस्साम, एवं सन्ते देवो वस्सती”ति । “सो राजा बलवाहनसम्पन्नो दुप्पसहो, कथमस्स हत्थिं आनेस्सामा”ति? “महाराज, तेन सद्धिं युद्धकिच्चं नत्थि, दानज्झासयो राजा दानाभिरतो याचितो समानो अलङ्कतसीसम्पि छिन्दित्वा पसादसम्पन्नानि अक्खीनिपि उप्पाटेत्वा सकलरज्जम्पि

निय्यादेत्वा ददेय्य, हत्थिम्हि वत्तब्बमेव नत्थि, अवस्सं याचितो दस्सती”ति । “के पन तं याचितुं समत्था”ति? “ब्राह्मणा, महाराजा”ति । राजा ब्राह्मणगामतो अट्ठ ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा सक्कारसम्मानं कत्वा हत्थिं याचनत्थाय पेसेसि । ते परिब्बयं आदाय अद्धिकवेसं गहेत्वा सब्बत्थ एकरत्तिवासेन तुरितगमनं गन्त्वा कतिपाहं नगरद्वारे दानसालासु भुञ्जित्वा सरीरं सन्तप्पेत्वा “कदा राजा दानगं आगच्छिस्सती”ति पुच्छिंसु । मनुस्सा “पक्खस्स तयो दिवसे चातुदसे पन्नरसे अट्ठमियञ्च आगच्छति, स्वे पन पुण्णमी, तस्मा स्वे आगच्छिस्सती”ति वदिंसु ।

ब्राह्मणा पुनदिवसे पातोव गन्त्वा पाचीनद्वारे अट्ठंसु । बोधिसत्तो पातोव न्हत्वा गत्तानुलितो सब्बालङ्कारपटिमण्डितो अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरगतो महन्तेन परिवारेन पाचीनद्वारेन दानसालं गन्त्वा ओतरित्वा सत्तट्ठजनानं सहत्था भत्तं दत्वा “इमिनाव नीहारेन देथा”ति वत्वा हत्थिं अभिरुहित्वा दक्खिणद्वारं अगमासि । ब्राह्मणा पाचीनद्वारे आरक्खस्स बलवताय ओकासं अलभित्वा दक्खिणद्वारमेव गन्त्वा राजानं आगच्छन्तं ओलोकयमाना द्वारतो नातिदूरे उन्नतट्टाने ठिता सम्पत्तं राजानं हत्थे उक्खिपित्वा “जयतु भवं, महाराजा”ति जयापेसुं । राजा वजिरङ्कुसेन वारणं निवत्तेत्वा तेसं सन्तिकं गन्त्वा “भो ब्राह्मणा, किं इच्छथा”ति पुच्छि । ब्राह्मणा बोधिसत्तस्स गुणं वण्णेन्ता पठमं गाथमाहंसु —

७६. “तव सद्भञ्ज सीलञ्च, विदित्वान जनाधिप ।
वण्णं अञ्जनवण्णेन, कालिङ्गस्मिं निमिहसे”ति ॥

तत्थ सद्भन्ति कम्मफलानं सदहनवसेन ओकप्पनियसद्धं । सीलन्ति संवरसीलं अवीतिक्कमसीलं । वण्णन्ति तदा तस्मिं देसे सुवण्णं वुच्चति, देसनासीसमेव चेत्तं । इमिना पन पदेन सब्बम्पि हिरञ्जसुवण्णादिधनधञ्जं सङ्गहितं । अञ्जनवण्णेनाति अञ्जनपुञ्जसमानवण्णेन इमिना तव नागेन, कालिङ्गस्मिन्ति कालिङ्गरञ्जो सन्तिके । निमिहसेति विनिमयवसेन गण्हिम्ह, परिभोगवसेन वा उदरे पक्खिपिम्हाति अत्थो । सेति निपातमत्तं । इदं वुत्तं होति — मयञ्हि, जनाधिप, तव सद्भञ्ज सीलञ्च विदित्वान “अद्धा नो एवं सद्धासीलसम्पन्नो राजा याचितो अञ्जनवण्णं नागं दस्सती”ति इमिना अत्तनो सन्तकेन विय अञ्जनवण्णेन कालिङ्गरञ्जो सन्तिके नागं वो आहरिस्सामाति वत्वा बहुधनधञ्जं निमिहसे परिवत्तयिम्ह चेव उदरे च पक्खिपिम्ह । एवं तं मयं धारयमाना इधागता । तत्थ कत्तब्बं देवो जानातूति ।

अपरो नयो — तव सद्भञ्ज सीलगुणसङ्घातं वण्णञ्च सुत्वा “उळारगुणो राजा जीवितम्पि याचितो ददेय्य, पगेव तिरच्छानगतं नाग”न्ति एवं कालिङ्गस्स सन्तिके इमिना अञ्जनवण्णेन तव वण्णं निमिहसे निमिह तुलयिम्ह, तेनम्हा इधागताति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “सचे, वो ब्राह्मणा, इमं नागं परिवत्तेत्वा धनं खादितं सुखादितं मा चिन्तयित्थ, यथालङ्कृतमेव वो नागं दस्सामी”ति समस्सासेत्वा इतरा द्वे गाथा अवोच —

७७. “अन्नभच्चा चभच्चा च, योध उद्दिस्स गच्छति ।
सब्बे ते अप्पटिक्खिप्पा, पुब्बाचरियवचो इदं ॥

७८. “ददामि वो ब्राह्मणा नागमेतं, राजारहं राजभोगं यसस्सिनं ।
अलङ्कृतं हेमजालाभिछन्नं, ससारथिं गच्छथ येनकाम”न्ति ॥

तत्थ अन्नभच्चा चभच्चा चाति पुरिसं उपनिस्साय जीवमाना यागुभत्तादिना अन्नेन भरितब्बाति अन्नभच्चा, इतरे तथा अभरितब्बत्ता अभच्चा। सन्धिवसेन पनेत्थ अकारलोपो वेदितब्बो। एत्तावता अत्तानं उपनिस्साय च अनुपनिस्साय च जीवमानवसेन सब्बेपि सत्ता द्वे कोट्ठासे कत्वा दस्सिता होन्ति। योध उद्दिस्स गच्छतीति तेसु सत्तेसु इध जीवलोके यो सत्तो यं पुरिसं कायचिदेव पच्चासीसनाय उद्दिस्स गच्छति। सब्बे ते अप्पटिक्खिप्पाति तथा उद्दिस्स गच्छन्ता सचेपि बहू होन्ति, तथापि तेन पुरिसेन सब्बे ते अप्पटिक्खिप्पा, “अपेथ, न वो दस्सामी”ति एवं न पटिक्खिपितब्बाति अत्थो। पुब्बाचरियवचो इदन्ति पुब्बाचरिया वुच्चन्ति मातापितरो, इदं तेसं वचनं। एवमहं मातापितूहि सिक्खापितोति दीपेति।

ददामि वो ब्राह्मणा नागमेतन्ति यस्मा इदं अम्हाकं पुब्बाचरियवचो, तस्माहं ब्राह्मणा तुम्हाकं इमं नागं ददामि। राजारहन्ति रज्जो अनुच्छविकं। राजभोग्गन्ति राजपरिभोगं। यस्सिन्नन्ति परिवारसम्पन्नं, तं किर हत्थिं निस्साय हत्थिगोपकहत्थिवेज्जादीनि पञ्च कुलसतानि जीवन्ति, तेहि सद्धिज्जेव वो ददामीति अत्थो। अलङ्कृतन्ति नानाविधेहि हत्थिअलङ्कारेहि अलङ्कृतं। हेमजालाभिछन्नन्ति सुवण्णजालेन अभिछन्नं। ससारथिन्ति यो पनस्स सारथि हत्थिगोपको आचरियो, तेन सद्धियेव ददामि, तस्मा ससारथि हुत्वा तुम्हे सपरिवारं इमं नागं गहेत्वा येनकामं गच्छथाति।

एवं हत्थिक्खन्धवरगतोव महासत्तो वाचाय दत्त्वा पुन हत्थिक्खन्धा ओरुह “सचे अनलङ्कृतद्वानं अत्थि, अलङ्करित्वा दस्सामी”ति वत्वा तिक्खतुं पदक्खिणं करोन्तो उपधारेत्वा अनलङ्कृतद्वानं अदिस्वा तस्स सोण्डं ब्राह्मणानं हत्थेसु ठपेत्वा सुवण्णभिङ्गारेन पुप्फगन्धवासितं उदकं पातेत्वा अदासि। ब्राह्मणा सपरिवारं नागं सम्पटिच्छित्वा हत्थिपिट्ठे निसिन्ना दन्तपुरं गन्त्वा हत्थिं रज्जो अदंसु, हत्थिम्हि आगतेपि देवो न वस्सतेव। राजा “किं नु खो कारण”न्ति उत्तरिं पुच्छन्तो “धनज्जयकोरब्बराजा कुरुधम्मं रक्खति, तेनस्स रट्ठे अन्वड्ढमासं अनुदसाहं देवो वस्सति, रज्जो गुणानुभावो चेस, इमस्स पन तिरच्छानगतस्स गुणा होन्तापि कित्तका भवेय्यु”न्ति सुत्वा “तेन हि यथालङ्कृतमेव सपरिवारं हत्थिं पतिनेत्वा रज्जो दत्त्वा यं सो कुरुधम्मं रक्खति, तं सुवण्णपट्ठे लिखित्वा आनेथा”ति ब्राह्मणे च अमच्चे च पेसेसि। ते गन्त्वा रज्जो हत्थिं निरुद्धादेत्वा “देव, इमस्मिं हत्थिम्हि गतेपि अम्हाकं रट्ठे देवो न वस्सति, तुम्हे किर कुरुधम्मं नाम रक्खथ, अम्हाकम्पि राजा तं रक्खितुकामो इमस्मिं सुवण्णपट्ठे लिखित्वा आनेथा”ति पेसेसि। “देथ नो कुरुधम्म”न्ति। “ताता, सच्चाहं एतं कुरुधम्मं रक्खामि, इदानी पन मे तत्थ कुक्कुच्चं अत्थि, न मे सो कुरुधम्मो चित्तं आराधेति, तस्मा तुम्हाकं दातुं न सक्का”ति।

कस्मा पन तं सीलं राजानं न आराधेतीति? तदा किर राजूनं ततिये ततिये संवच्छरे कत्तिकमासे पवत्तो छणो नाम होति, तं छणं कीळन्ता राजानो सब्बालङ्कारपटिमण्डिता देववेसं गहेत्वा चित्तराजस्स नाम यक्खस्स सन्तिके ठत्वा चतुद्दिसा पुप्फपटिमण्डिते चित्तसरे खिपन्ति। अयम्पि राजा तं खणं कीळन्तो एकस्सा तळाकपाळिया चित्तराजस्स यक्खस्स सन्तिके ठत्वा चतुद्दिसा चित्तसरे खिपित्वा तेसु सेसदिसागते तयो सरे दिस्वा उदकपिट्ठे खित्तसरं न अद्दस। रज्जो “कच्चि नु खो मया खित्तो सरो मच्छसरीरे पतितो”ति कुक्कुच्चं अहोसि पाणातिपातकम्मेन सीलभेदं आरब्भ, तस्मा सीलं न आराधेति। सो एवमाह — “ताता, मय्हं कुरुधम्मे कुक्कुच्चं अत्थि, माता पन मे सुरक्खितं रक्खति, तस्सा सन्तिके गण्हा”ति। “महाराज, तुम्हाकं पाणं वधिस्सामी”ति चेतना नत्थि, तं विना पाणातिपातो नाम न होति, देथ नो अत्तना रक्खितं कुरुधम्म”न्ति। “तेन हि लिखथा”ति सुवण्णपट्ठे लिखापेसि — “पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसु मिच्छा न चरितब्बं, मुसा न भणितब्बं, मज्जं न पातब्ब”न्ति लिखापेत्वा च पन “एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, मातु मे सन्तिके गण्हा”ति आह।

दूता राजानं वन्दित्वा तस्सा सन्तिकं गन्त्वा “देवि, तुम्हे किर कुरुधम्मं रक्खथ, तं नो देथा”ति वदिसु। “ताता,

सच्चाहं कुरुधम्मं रक्खामि, इदानीं पन मे तत्थ कुक्कुच्चं उप्पन्नं, न मे सो कुरुधम्मो आराधेति तेन वो दातुं न सक्का”ति । तस्सा किर द्वे पुत्ता जेड्डो राजा, कनिड्डो उपराजा । अथेको राजा बोधिसत्तस्स सतसहस्सगघनकं चन्दनसारं सहस्सगघनकं कञ्चनमालं पेसेसि । सो “मातरं पूजेस्सामी”ति तं सब्बं मातु पेसेसि । सा चिन्तेसि — “अहं नेव चन्दनं विलिम्पामि, न मालं धारेमि, सुणिसानं दस्सामी”ति । अथस्सा एतदहोसि — “जेड्डसुणिसा मे इस्सरा, अग्गमहेसिड्डाने ठिता, तस्सा सुवण्णमालं दस्सामि । कनिड्डसुणिसा पन दुग्गता, तस्सा चन्दनसारं दस्सामी”ति । सा रज्जो देविया सुवण्णमालं दत्त्वा उपराजभरियाय चन्दनसारं अदासि, दत्त्वा च पनस्सा “अहं कुरुधम्मं रक्खामि, एतासं दुग्गतादुग्गतभावो मय्हं अप्पमाणं, जेड्डापचायिककम्ममेव पन कातुं मय्हं अनुरूपं, कच्चि नु खो मे तस्स अकतत्ता सीलं भिन्न”न्ति कुक्कुच्चं अहोसि, तस्मा एवमाह । अथ नं दूता “अत्तनो सन्तकं नाम यथारुचिया दीयति, तुम्हे एत्तकेनपि कुक्कुच्चं कुरुमाना किं अज्जं पापं करिस्सथ, सीलं नाम एवरूपेन न भिज्जति, देथ नो कुरुधम्म”न्ति वत्त्वा तस्सापि सन्तिके गहेत्त्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“ताता, एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, सुणिसा पन मे सुड्डु रक्खति, तस्सा सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन अग्गमहेसिं उपसङ्कमित्त्वा पुरिमनयेनेव कुरुधम्मं याचिंसु । सापि पुरिमनयेनेव वत्त्वा “इदानीं मं सीलं नाराधेति, तेन वो दातुं न सक्का”ति आह । सा किर एकदिवसं सीहपज्जरे ठिता रज्जो नगरं पदक्खिणं करोन्तस्स पच्छतो हत्थिपिट्ठे निसिन्नं उपराजं दिस्वा लोभं उप्पादेत्त्वा “सचाहं इमिना सद्धिं सन्थवं करेय्यं, भातु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठितो मं एस सङ्गण्हेय्या”ति चिन्तेसि । अथस्सा “अहं कुरुधम्मं रक्खमाना ससामिका हुत्वा किलेसवसेन अज्जं पुरिसं ओलोकेसिं, सीलेन मे भिन्नेन भवितब्ब”न्ति कुक्कुच्चं अहोसि, तस्मा एवमाह । अथ नं दूता “अतिचारो नाम अय्ये चित्तुप्पादमत्तेन न होति, तुम्हे एत्तकेनपि कुक्कुच्चं कुरुमाना वीतिक्कमं किं करिस्सथ, न एत्तकेन सीलं भिज्जति, देथ नो कुरुधम्म”न्ति वत्त्वा तस्सापि सन्तिके गहेत्त्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“ताता, एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, उपराजा पन सुड्डु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन उपराजानं उपसङ्कमित्त्वा पुरिमनयेनेव कुरुधम्मं याचिंसु । सो पन सायं राजुपट्टानं गच्छन्तो रथेनेव राजङ्गणं पत्त्वा सचे रज्जो सन्तिके भुज्जित्वा तत्थेव सयितुकामो होति, रस्मियो च पतोदज्ज अन्तोधुरे छड्ढेति । ताय सज्जाय जनो पक्कमित्त्वा पुनदिवसे पातोव गन्त्वा तस्स निक्खमनं ओलोकेन्तोव तिड्ढति । सारथिपि रथं गोपयित्वा पुनदिवसे पातोव तं आदाय राजद्वारे तिड्ढति । सचे तद्धणज्जेव निक्खन्तुकामो होति, रस्मियो च पतोदज्ज अन्तोर्थेयेव ठपेत्त्वा राजुपट्टानं गच्छति । महाजनो ताय सज्जाय “इदानीं निक्खमिस्सती”ति राजद्वारेयेव तिड्ढति । सो एकदिवसं एवं कत्वा राजनिवेसनं पाविसि, पविट्टमत्तस्सयेवस्स देवो पावस्सि । राजा “देवो वस्सती”ति तस्स निक्खन्तुं नादासि, सो तत्थेव भुज्जित्वा सयि । महाजनो “इदानीं निक्खमिस्सती”ति सब्बरत्तिं तेमेन्तो अट्ठासि । उपराजा दुतियदिवसे निक्खमित्त्वा तेमेत्त्वा ठितं महाजनं दिस्वा “अहं कुरुधम्मं रक्खन्तो एत्तकं जनं किलमेसिं, सीलेन मे भिन्नेन भवितब्ब”न्ति कुक्कुच्चं अहोसि, तेन तेसं दूतानं “सच्चाहं कुरुधम्मं रक्खामि, इदानीं पन मे कुक्कुच्चं अत्थि, तेन वो न सक्का दातु”न्ति वत्त्वा तमत्यं आरोचेसि । अथ नं दूता “तुम्हाकं, देव, एते किलमन्तू”ति चित्तं नत्थि, अचेतनकं कम्मं न होति, एत्तकेनपि कुक्कुच्चं करोन्तानं कथं तुम्हाकं वीतिक्कमो भविस्सती”ति वत्त्वा तस्सपि सन्तिके सीलं गहेत्त्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, पुरोहितो पन सुड्डु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन पुरोहितं उपसङ्कमित्त्वा याचिंसु । सोपि एकदिवसं राजुपट्टानं गच्छन्तो एकेन रज्जा तस्स रज्जो पेसितं तरुणरविवण्णं रथं अन्तरामग्गे दिस्वा “कस्सायं रथो”ति पुच्छित्वा “रज्जो आभतो”ति सुत्वा “अहं महल्लको, सचे मे राजा इमं रथं ददेय्य, सुखं इमं

आरुह्य विचरेय्य”न्ति चिन्तेत्वा राजुपट्टानं गतो । तस्स जयापेत्वा ठितकाले रज्जो रथं दस्सेसुं । राजा दिस्वा “अति विय सुन्दरो अयं रथो, आचरियस्स नं देथा”ति आह । पुरोहितो न इच्छि, पुनप्पुनं वुच्चमानोपि न इच्छियेव । किंकारणा? एवं किरस्स अहोसि — “अहं कुरुधम्मं रक्खन्तोव परसन्तके लोभं अकासिं, भिन्नेन मे सीलेन भवितब्ब”न्ति । सो एतमत्थं आचिक्खित्वा “ताता, कुरुधम्मे मे कुक्कुच्चं अत्थि, न मं सो धम्मो आराधेति, तस्मा न सक्का दातु”न्ति आह । अथ नं दूता “अय्य, लोभुप्पादमत्तेन न सीलं भिज्जति, तुम्हे एतकेनपि कुक्कुच्चं करोन्ता किं वीतिक्कमं करिस्सथा”ति वत्वा तस्सपि सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, रज्जुगाहको अमच्चो पन सुट्ठु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन तम्पि उपसङ्गमित्वा याचिंसु । सोपि एकदिवसं जनपदे खेत्तं मिनन्तो रज्जुं दण्डके बन्धित्वा एकं कोटिं खेत्तसामिकेन गणहापेत्वा एकं अत्तना अगगहेसि, तेन गहितरज्जुकोटिया बद्धदण्डको एकस्स कक्कटकस्स बिलमज्झं पापुणि । सो चिन्तेसि — “सचे दण्डकं बिले ओतारेस्सामि, अन्तोबिले कक्कटको नस्सिस्सति । सचे पन परतो करिस्सामि, रज्जो सन्तकं नस्सिस्सति । सचे ओरतो करिस्सामि, कुटुम्बिकस्स सन्तकं नस्सिस्सति, किं नु खो कातब्ब”न्ति? अथस्स एतदहोसि — “बिले कक्कटकेन भवितब्बं, सचे भवेय्य, पज्जायेय्य, एत्थेव नं ओतारेस्सामी”ति बिले दण्डकं ओतारेसि, कक्कटको “किरी”ति सद्धमकासि । अथस्स एतदहोसि — “दण्डको कक्कटकपिट्ठे ओतिण्णो भविस्सति, कक्कटको मतो भविस्सति, अहञ्च कुरुधम्मं रक्खामि, तेन मे सीलेन भिन्नेन भवितब्ब”न्ति । सो एतमत्थं आचिक्खित्वा “इमिना मे कारणेन कुरुधम्मे कुक्कुच्चं अत्थि, तेन वो न सक्का दातु”न्ति आह । अथ नं दूता “तुम्हाकं ‘कक्कटको मरतू’ति चित्तं नत्थि, अचेतनकं कम्मं नाम न होति । तुम्हे एतकेनपि कुक्कुच्चं करोन्ता किं वीतिक्कमं करिस्सथा”ति वत्वा तस्सपि सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, सारथि पन सुट्ठु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन तम्पि उपसङ्गमित्वा याचिंसु । सो एकदिवसं राजानं रथेन उय्यानं नेसि । राजा तत्थ दिवा कीळित्वा सायं निक्खमित्वा रथं अभिरुहि, तस्स नगरं असम्पत्तस्सेव सूरियत्थङ्गमनवेलाय मेघो उट्ठहि । सारथि रज्जो तेमनभयेन सिन्धवानं पतोदसज्जमदासि । सिन्धवा जवेन पक्खन्दिंसु । ततो पट्टाय च पन ते उय्यानं गच्छन्तापि ततो आगच्छन्तापि तं ठानं पत्वा जवेन गच्छन्ति आगच्छन्ति । किं कारणा? तेसं किर एतदहोसि — “इमस्मिं ठाने परिस्सयेन भवितब्बं, तेन नो सारथि तदा पतोदसज्जं अदासी”ति । सारथिस्सपि एतदहोसि — “रज्जो तेमने वा अतेमने वा मय्हं दोसो नत्थि, अहं पन अट्टाने सुसिक्खितसिन्धवानं पतोदसज्जं अदासिं, तेन इमे इदानि अपरापरं जवन्ता किलमन्ति, अहञ्च कुरुधम्मं रक्खामि, तेन मे भिन्नेन सीलेन भवितब्ब”न्ति । सो एतमत्थं आचिक्खित्वा “इमिना कारणेन कुरुधम्मे कुक्कुच्चं अत्थि, तेन वो न सक्का दातु”न्ति आह । अथ नं दूता “तुम्हाकं ‘सिन्धवा किलमन्तू’ति चित्तं नत्थि, अचेतनकं कम्मं नाम न होति, एतकेनपि च तुम्हे कुक्कुच्चं करोन्ता किं वीतिक्कमं करिस्सथा”ति वत्वा तस्स सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, सेट्ठि पन सुट्ठु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन तम्पि उपसङ्गमित्वा याचिंसु । सोपि एकदिवसं गम्भतो निक्खन्तसालिसीसं अत्तनो सालिखेत्तं गन्त्वा पच्चवेक्खित्वा निवत्तमानो “वीहिमालं बन्धापेस्सामी”ति एकं सालिसीसमुट्ठिं गाहापेत्वा थूणाय बन्धापेसि । अथस्स एतदहोसि — “इमम्हा केदारा मया रज्जो भागो दातब्बो, अदिन्नभागतोयेव मे केदारतो सालिसीसमुट्ठिं गाहापितो, अहञ्च कुरुधम्मं रक्खामि, तेन मे भिन्नेन सीलेन भवितब्ब”न्ति । सो एतमत्थं आचिक्खित्वा “इमिना मे कारणेन कुरुधम्मे कुक्कुच्चं अत्थि, तेन वो न सक्का दातु”न्ति आह । अथ नं दूता “तुम्हाकं थैय्यचित्तं नत्थि, तेन विना अदिन्नादानं नाम पज्जापेतुं न सक्का, एतकेनपि कुक्कुच्चं

करोन्ता तुम्हे परसन्तकं नाम किं गण्हिस्सथा”ति वत्वा तस्सपि सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, दोणमापको पन महामत्तो सुट्ठु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन तम्मि उपसङ्कमित्वा याचिंसु । सो किर एकदिवसं कोट्टागारद्वारे निसीदित्वा राजभागे वीहिं मिनापेन्तो अमितवीहिरासितो वीहिं गहेत्वा लक्खं ठपेसि, तस्मिं खणे देवो पावस्सि । महामत्तो लक्खानि गणेत्वा “मितवीही एत्तका नाम होन्ती”ति वत्वा लक्खवीहिं संकट्टित्वा मितरासिम्हि पक्खित्वा वेगेन गन्त्वा द्वारकोट्टके ठत्वा चिन्तेसि — “किं नु खो मया लक्खवीही मितवीहिरासिम्हि पक्खित्ता, उदाहु अमितरासिम्ही”ति । अथस्स एतदहोसि — “सचे मे मितवीहिरासिम्हि पक्खित्ता अकारणेनेव रज्जो सन्तकं वट्ठितं, गहपतिकानं सन्तकं नासितं, अहञ्च कुरुधम्मं रक्खामि, तेन मे भिन्नेन सीलेन भवितब्ब”न्ति । सो एतमत्थं आचिक्खित्वा “इमिना मे कारणेन कुरुधम्मे कुक्कुच्चं अत्थि, तेन वो न सक्का दातु”न्ति आह । अथ नं दूता “तुम्हाकं थेय्यचित्तं नत्थि, तेन विना अदिन्नादानं नाम पज्जापेतुं न सक्का, एत्तकेनपि कुक्कुच्चं करोन्ता किं तुम्हे परस्स सन्तकं गण्हिस्सथा”ति वत्वा तस्सपि सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, दोवारिको पन सुट्ठु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन तम्मि उपसङ्कमित्वा याचिंसु । सोपि एकदिवसं नगरद्वारं पिधानवेलाय तिक्खत्तुं सद्धमनुस्सावेसि । अथेको दलिद्धमनुस्सो अत्तनो कनिट्ठभगिनिया सद्धिं दारुपण्णत्थाय अरज्जं गन्त्वा निवत्तन्तो तस्स सद्धं सुत्वा भगिनिं आदाय वेगेन द्वारं सम्पापुणि । अथ नं दोवारिको “त्वं नगरे रज्जो अत्थिभावं किं न जानासि, ‘सकलस्सेव इमस्स नगरस्स द्वारं पिधीयती’ति न जानासि, अत्तनो मातुगामं गहेत्वा अरज्जे कामरतिकीळं कीळन्तो दिवसं विचरसी”ति आह । अथस्स इतरेन “न मे, सामि, भरिया, भगिनी मे एसा”ति वुत्ते एतदहोसि — “अकारणं वत मे कतं भगिनिं भरियाति कथेन्तेन, अहञ्च कुरुधम्मं रक्खामि, तेन मे भिन्नेन सीलेन भवितब्ब”न्ति । सो एतमत्थं आचिक्खित्वा “इमिना मे कारणेन कुरुधम्मे कुक्कुच्चं अत्थि, तेन वो न सक्का दातु”न्ति आह । अथ नं दूता “एतं तुम्हेहि तथासज्जाय कथितं, एत्थ वो सीलभेदो नत्थि, एत्तकेनपि च तुम्हे कुक्कुच्चायन्ता कुरुधम्मे सम्पजानमुसावादं नाम किं करिस्सथा”ति वत्वा तस्सपि सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

“एवं सन्तेपि नेव मं आराधेति, वण्णदासी पन सुट्ठु रक्खति, तस्स सन्तिके गण्हथा”ति वुत्ता च पन तम्मि उपसङ्कमित्वा याचिंसु । सा पुरिमनयेनेव पटिक्खिपि । किंकारणा? सक्को किर देवानमिन्दो “तस्सा सीलं वीमंसिस्सामी”ति माणवकवण्णेन आगन्त्वा “अहं आगमिस्सामी”ति वत्वा सहस्सं दत्वा देवलोकमेव गन्त्वा तीणि संवच्छरानि नागच्छि । सा अत्तनो सीलभेदभयेन तीणि संवच्छरानि अज्जस्स पुरिसस्स हत्थतो तम्बूलमत्तम्मि न गण्हि, सा अनुक्कमेन दुग्गता हुत्वा चिन्तेसि — “मय्हं सहस्सं दत्वा गतपुरिसस्स तीणि संवच्छरानि अनागच्छन्तस्स दुग्गता जाता, जीवितवुत्तिं घटेतुं न सक्कोमि, इतो दानि पट्टाय मया विनिच्छयमहामत्तानं आरोचेत्वा परिब्बयं गहेतुं वट्ठती”ति । सा विनिच्छयं गन्त्वा “सामि, परिब्बयं दत्वा गतपुरिसस्स मे तीणि संवच्छरानि, मतभावम्पिस्स न जानामि, जीवितं घटेतुं न सक्कोमि, किं करोमि, सामी”ति आह । तीणि संवच्छरानि अनागच्छन्ते किं करिस्ससि, इतो पट्टाय परिब्बयं गण्हाति । तस्सा लद्धविनिच्छयाय विनिच्छयतो निक्खममानाय एव एको पुरिसो सहस्सभण्डिकं उपनामेसि ।

तस्स गहणत्थाय हत्थं पसारणकाले सक्को अत्तानं दस्सेसि । सा दिस्वाव “मय्हं संवच्छरत्तयमत्थके सहस्सदायको पुरिसो आगतो, तात, नत्थि मे तव कहापणेहि अत्थो”ति हत्थं समिज्जेसि । सक्को अत्तनो सरीरज्जेव अभिनिम्मिनित्वा तरुणसूरियो विय जलन्तो आकासे अट्ठासि, सकलनगरं सन्निपति । सक्को महाजनमज्जे “अहं एतिस्सा वीमंसनवसेन

संवच्छरत्तयमत्थके सहस्सं अदासिं, सीलं रक्खन्ता नाम एवरूपा हुत्वा रक्खथा”ति ओवादं दत्वा तस्सा निवेसनं सत्तरतनेहि पूरेत्वा “इतो पट्ठाय अप्पमत्ता होही”ति तं अनुसासित्वा देवलोकमेव अगमासि । इमिना कारणेन सा “अहं गहितभतिं अजीरापेत्वाव अज्जेन दीयमानाय भतिया हत्थं पसारेसिं, इमिना कारणेन मं सीलं नाराधेति, तेन वो दातुं न सक्का”ति पटिक्खिपि । अथ नं दूता “हत्थप्पसारणमत्तेन सीलभेदो नत्थि, सीलं नाम एतं परमविसुद्धि होती”ति वत्वा तस्सापि सन्तिके सीलं गहेत्वा सुवण्णपट्टे लिखिंसु ।

इति इमेसं एकादसन्नं जनानं रक्खणसीलं सुवण्णपट्टे लिखित्वा दन्तपुरं गन्त्वा कालिङ्गरज्जो सुवण्णपट्टं दत्वा तं पवत्तिं आरोचेसुं । राजा तस्मिं कुरुधम्मे वत्तमानो पञ्च सीलानि पूरेसि । तस्मिं खणे सकलकालिङ्गरट्टे देवो वस्सि, तीणि भयानि वूपसन्तानि, रट्टं खेमं सुभिक्षं अहोसि । बोधिसत्तो यावजीवं दानादीनि पुज्जानि कत्वा सपरिवारो सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि । “सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना अहेसुं, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहन्तो”ति । जातकसमोधाने पन —

“गणिका उप्पलवण्णा, पुण्णो दोवारिको तदा ।
रज्जुगाहो कच्चायनो, मोगल्लानो दोणमापको ॥

“सारिपुत्तो तदा सेट्ठि, अनुरुद्धो च सारथि ।
ब्राह्मणो कस्सपो थेरो, उपराजा नन्दपण्डितो ॥

“महेसी राहुलमाता, मायादेवी जनेत्तिया ।
कुरुराजा बोधिसत्तो, एवं धारेथ जातक”न्ति ॥

कुरुधम्मजातकवण्णना छट्ठा ।

[२७७] ७. रोमकजातकवण्णना

वस्सानि पज्जास समाधिकानीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो भगवतो वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु उत्तानमेव ।

अतीते पन बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पारावतो हुत्वा बहुपारावतपरिवुतो अरज्जे पब्बतगुहायं वासं कप्पेसि । अज्जतरोपि खो तापसो सीलसम्पन्नो तेसं पारावतानं वसनट्टानतो अविदूरे एकं पच्चन्तगामं उपनिस्साय अस्समपदं मापेत्वा पब्बतगुहायं वासं कप्पेसि । बोधिसत्तो अन्तरन्तरा तस्स सन्तिकं आगन्त्वा सोतब्बयुत्तकं सुणाति । तापसो तत्थ चिरं वसित्वा पक्कामि, अथज्जो कूटजटिलो आगन्त्वा तत्थ वासं कप्पेसि । बोधिसत्तो पारावतपरिवुतो तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा पटिसन्थारं कत्वा अस्समपदे विचरित्वा गिरिकन्दरसमीपे गोचरं गहेत्वा सायं अत्तनो वसनट्टानं गच्छति । कूटतापसो तत्थ अतिरेकपण्णासवस्सानि वसि ।

अथस्स एकदिवसं पच्चन्तगामवासिनो मनुस्सा पारावतमंसं अभिसङ्घरित्वा अदंसु । सो तत्थ रसतण्हाय बज्झित्वा “किं मंसं नामेत”न्ति पुच्छित्वा “पारावतमंस”न्ति सुत्वा चिन्तेसि — “मय्हं अस्समपदं बहू पारावता आगच्छन्ति, ते मारेत्वा मंसं खादितुं वट्टती”ति । सो तण्डुलसप्पिदधिखीरमरिचादीनि आहरित्वा एकमन्ते ठपेत्वा मुगरं चीवरकण्णेन

पटिच्छादेत्वा पारावतानं आगमनं ओलोकेन्तो पण्णसालद्वारे निसीदि । बोधिसत्तो पारावतपरिवृतो आगन्त्वा तस्स कूटजटिलस्स दुट्ठकिरियं ओलोकेत्वा “अयं दुट्ठतापसो अज्जेनाकारेन निसिन्नो, कच्चि नु खो अम्हाकं समानजातीनं मंसं खादि, परिगण्हिस्सामि न”न्ति अनुवाते ठत्वा तस्स सरीरगन्धं घायित्वा “अयं अम्हे मारेत्वा मंसं खादितुकामो, न तस्स सन्निकं गन्तुं वट्ठती”ति पारावते आदाय पटिक्कमित्वा चरि । तापसो तं अनागच्छन्तं दिस्वा “मधुरकथं तेहि सद्धि कथेत्वा विस्सासेन उपगते मारेत्वा मंसं खादितुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा पुरिमा द्वे गाथा अवोच —

७९. “वस्सानि पज्जास समाधिकानि, वसिम्ह सेलस्स गुहाय रोमक ।
असङ्कमाना अभिनिब्बुतत्ता, हत्थत्तमायन्ति ममण्डजा पुरे ॥

८०. “तेदानि वक्कङ्ग किमत्थमुस्सुका, भजन्ति अज्जं गिरिकन्दरं दिजा ।
न नून मज्जन्ति ममं यथा पुरे, चिरप्पवुत्था अथ वा न ते इमे”ति ॥

तत्थ **समाधिकानीति** समअधिकानि । **रोमकाति** रुमाय उप्पन्न, सुधोतपवाळेन समानवण्णनेत्तपादताय बोधिसत्तं पारावतं आलपति । **असङ्कमानाति** एवं अतिरेकपज्जासवस्सानि इमिस्सा पब्बतगुहाय वसन्तेसु अम्हेसु एते अण्डजा एकदिवसम्मि मयि आसङ्कं अक्त्वा अभिनिब्बुतचित्ताव हुत्वा पुब्बे मम हत्थत्तं हत्थप्पसारणोकासं आगच्छन्तीति अत्थो ।

तेदानीति ते इदानि । **वक्कङ्गाति** बोधिसत्तं आलपति, सब्बेपि पन पक्खिनो उप्पतनकाले गीवं वक्कं कत्वा उप्पतनतो “वक्कङ्गा”ति वुच्चन्ति । **किमत्थन्ति** किंकारणं सम्पस्समाना? **उस्सुकाति** उक्कण्ठितरूपा हुत्वा । **गिरिकन्दरन्ति** गिरितो अज्जं पब्बतकन्दरं । **यथा पुरेति** यथा पुब्बे एते पक्खिनो मं गरुं कत्वा पियं कत्वा मज्जन्ति, तथा इदानि न नून मज्जन्ति, पुब्बे इध निवुत्थतापसो अज्जो, अयं अज्जो, एवं मज्जे एते मं मज्जन्तीति दीपेति । **चिरप्पवुत्था अथ वा न ते इमेति** किं नु खो इमे चिरं विप्पवसित्वा दीघस्स अद्धुनो अच्चयेन आगतत्ता मं “सोयेव अय”न्ति न सज्जानन्ति, उदाहु ये अम्हेसु अभिनिब्बुतचित्ता, न ते इमे, अज्जेव आगन्तुकपक्खिनो, इमे केन मं न उपसङ्कमन्तीति पुच्छति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो पक्कमित्वा ठितोव ततियं गाथमाह —

८१. “जानाम तं न मयं सम्पमूळहा, सोयेव त्वं ते मयमस्म नाज्जे ।
चित्तज्ज ते अस्मिं जने पदुट्ठं, आजीविका तेन तमुत्तसामा”ति ॥

तत्थ **न मयं सम्पमूळहाति** मयं मूळहा पमत्ता न होम । **चित्तज्ज ते अस्मिं जने पदुट्ठन्ति** त्वं, सोयेव मयम्मि तेयेव, न तं सज्जानाम, अपिच खो पन तव चित्तं अस्मिं जने पदुट्ठं अम्हे मारेतुं उप्पन्नं । **आजीविकाति** आजीवहेतु पब्बजित पदुट्ठतापस । **तेन तमुत्तसामाति** तेन कारणेन तं उत्तसाम भायाम न उपसङ्कमाम ।

कूटतापसो “जातो अहं इमेही”ति मुग्गरं खिपित्वा विरज्झित्वा “गच्छ ताव त्वं विरद्धोम्ही”ति आह । अथ नं बोधिसत्तो “मं ताव विरद्धोसि, चत्तारो पन अपाये न विरज्झसि । सचे इध वसिस्ससि, गामवासीनं ‘चोरो अय’न्ति आचिक्खित्वा तं गाहापेस्सामि सीधं पलायस्सू”ति तं तज्जेत्वा पक्कामि । कूटजटिलो तत्थ वसितुं नासक्खि, अज्जत्थ अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कूटतापसो देवदत्तो अहोसि, पुरिमो सीलवन्ततापसो सारिपुत्तो, पारावतजेड्डको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

रोमकजातकवण्णना सत्तमा ।

[२७८] ८. महिसराजजातकवण्णना

किमत्थमभिसन्धायाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलमक्कटं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर एकस्मिं कुले एको पोसावनियलोलमक्कटो हत्थिसालं गन्त्वा एकस्स सीलवन्तस्स हत्थिस्स पिड्डियं निसीदित्वा उच्चारपस्सावं करोति, पिड्डियं चङ्कमति । हत्थी अत्तनो सीलवन्तताय खन्तिसम्पदाय न किञ्चि करोति । अथेकदिवसं तस्स हत्थिस्स ठाने अज्जो दुट्ठहत्थिपोतो अट्ठासि । मक्कटो “सोयेव अय”न्ति सज्जाय दुट्ठहत्थिस्स पिड्डिं अभिरुहि । अथ नं सो सोण्डाय गहेत्वा भूमियं ठपेत्वा पादेन अक्कमित्वा सज्जुण्णेसि । सा पवत्ति भिक्खुसङ्घे पाकटा जाता । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, लोलमक्कटो किर सीलवन्तहत्थिसज्जाय दुट्ठहत्थिपिड्डिं अभिरुहि, अथ नं सो जीवितक्खयं पापेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेवेस, लोलमक्कटो एवंसीलो, पोरणतो पट्ठाय एवंसीलोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे महिसयोनिं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो थामसम्पन्नो महासरीरो पब्बतपादपब्भारगिरिदुग्गवनघटेसु विचरन्तो एकं फासुकं रुक्खमूलं दिस्वा गोचरं गहेत्वा दिवा तस्मिं रुक्खमूले अट्ठासि । अथेको लोलमक्कटो रुक्खा ओतरित्वा तस्स पिड्डिं अभिरुहित्वा उच्चारपस्सावं कत्वा सिङ्गे गण्हित्वा ओलम्बन्तो नङ्गुट्ठे गहेत्वा दोलायन्तोव कीळि । बोधिसत्तो खन्तिमेत्तानुद्दयसम्पदाय तं तस्स अनाचारं न मनसाकासि, मक्कटो पुनप्पुनं तथेव करि । अथेकदिवसं तस्मिं रुक्खे अधिवत्था देवता रुक्खक्खन्धे ठत्वा नं “महिसराज कस्मा इमस्स दुट्ठमक्कटस्स अवमानं सहसि, निसेधेहि न”न्ति वत्वा एतमत्थं पकासेन्ती पुरिमा द्वे गाथा अवोच —

८२. “किमत्थमभिसन्धाय, लहुचित्तस्स दुब्बिनो ।

सब्बकामददस्सेव, इमं दुक्खं तितिक्खसि ॥

८३. “सिङ्गेन निहनाहेतं, पदसा च अधिदुह ।

भिय्यो बाला पकुज्जेय्युं, नो चस्स पटिसेधको”ति ॥

तत्थ **किमत्थमभिसन्धायाति** किं नु खो कारणं पटिच्च किं सम्पस्समानो । **दुब्बिनो**ति मित्तदुब्बिस्स । **सब्बकामददस्सेवा**ति सब्बकामददस्स सामिकस्स इव । **तितिक्खसी**ति अधिवासेसि । **पदसा च अधिदुहा**ति पादेन च नं तिण्णखुरगणेन यथा एत्थेव मरति, एवं अक्कम । **भिय्यो बाला**ति सचे हि पटिसेधको न भवेय्य, बाला अज्जाणसत्ता पुनप्पुनं कुज्जेय्युं घट्टेय्युं विहेठेय्युं एवाति दीपेति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “रुक्खदेवते, सचाहं इमिना जातिगोत्तबलादीहि अधिको समानो इमस्स दोसं न सहिस्सामि, कथं मे मनोरथो निप्फत्तिं गमिस्सति । अयं पन मं विय अज्जम्पि मज्जमानो एवं अनाचारं करिस्सति, ततो येसं चण्डमहिंसानं एस एवं करिस्सति, एतेयेव एतं वधिस्सन्ति । सा तस्स अज्जेहि मारणा मय्हं दुक्खतो च पाणातिपाततो च विमुत्ति भविस्सती”ति वत्वा ततियं गाथमाह —

८४. “ममेवायं मज्जमानो, अज्जेपेवं करिस्सति ।

ते नं तत्थ वधिस्सन्ति, सा मे मुत्ति भविस्सती”ति ॥

कतिपाहच्चयेन पन बोधिसत्तो अज्जत्थ गतो । अज्जो चण्डमहिंसो तत्थ आगन्त्वा अट्टासि । दुट्ठमक्कटो “सोयेव अयं”न्ति सज्जाय तस्स पिट्ठिं अभिरुहित्वा तथेव अनाचारं चरि । अथ नं सो विधुनन्तो भूमियं पातेत्वा सिङ्गेन हृदये विज्झित्वा पादेहि मदित्वा सञ्चुण्णोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा दुट्ठमहिंसो अयं दुट्ठहत्थो अहोसि, दुट्ठमक्कटो एतरहि अयं मक्कटो, सीलवा महिसराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महिसराजजातकवण्णना अट्टमा ।

[२७९] ९. सतपत्तजातकवण्णना

यथा माणवको पन्थेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पण्डुकलोहितके आरब्ध कथेसि । छब्बगियानज्झि द्वे जना मेत्तियभूमजका राजगहं उपनिस्साय विहरिंसु, द्वे अस्सजिपुनब्बसुका कीटागिरिं उपनिस्साय विहरिंसु, पण्डुकलोहितका इमे पन द्वे सावत्थिं उपनिस्साय जेतवने विहरिंसु । ते धम्मेन नीहटं अधिकरणं उक्कोटेन्ति । येपि तेसं सन्दिट्ठसम्भत्ता होन्ति, तेसं उपत्थम्भा हुत्वा “न, आवुसो, तुम्हे एतेहि जातिया वा गोत्तेन वा सीलेन वा निहीनतरा । सचे तुम्हे अत्तनो गाहं विस्सज्जेथ, सुट्ठतरं वो एते अधिभविस्सन्ती”ति आदीनि वत्वा गाहं विस्सज्जेतुं न देन्ति । तेन भण्डनानि चेव कलहविग्गहविवादा च पवत्तन्ति । भिक्खू एतमत्थं भगवतो आरोचेसुं । अथ भगवा एतस्मिं निदाने एतस्मिं पकरणे भिक्खू सन्निपातापेत्वा पण्डुकलोहितके पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, अत्तनापि अधिकरणं उक्कोटेथ, अज्जेसम्पि गाहं विस्सज्जेतुं न देथा”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “एवं सन्ते, भिक्खवे, तुम्हाकं किरिया सतपत्तमाणवस्स किरिया विय होती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अज्जतरस्मिं कासिगामके एकस्मिं कुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कसिवणिज्जादीहि जीविकं अकप्पेत्वा पञ्चसतमत्ते चोरे गहेत्वा तेसं जेट्ठको हुत्वा पन्थदूहनसन्धिच्छेदादीनि करोन्तो जीविकं कप्पेसि । तदा बाराणसियं एको कुटुम्बिको एकस्स जानपदस्स कहापणसहस्सं दत्वा पुन अगगहेत्वाव कालमकासि । अथस्स भरिया अपरभागे गिलाना मरणमज्जे निपन्ना पुत्तं आमन्तेत्वा “तात, पिता ते एकस्स सहस्सं दत्वा अनाहरापेत्वाव मतो, सचे अहम्पि मरिस्सामि, न सो तुहं दस्सति, गच्छ नं मयि जीवन्तिया आहरापेत्वा गण्हा”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तत्थ गन्त्वा कहापणे लभि । अथस्स माता कालकिरियं कत्वा पुत्तसिनेहेन तस्स आगमनमग्गे ओपपातिकसिङ्गाली हुत्वा निब्बति ।

तदा सो चोरजेट्ठको मग्गपटिपन्ने विलुम्पमानो सपरिसो तस्मिं मग्गे अट्टासि । अथ सा सिङ्गाली पुत्ते अटवीमुखं सम्पत्ते “तात, मा अटविं अभिरुहि, चोरा एत्थ ठिता, ते तं मारेत्वा कहापणे गणिहस्सन्ती”ति पुनप्पुनं मग्गं ओच्छिन्दमाना निवारेति । सो तं कारणं अजानन्तो “अयं काळकणी सिङ्गाली मय्हं मग्गं ओच्छिन्दती”ति लेट्ठुदण्डं गहेत्वा मातरं पलापेत्वा अटविं पटिपज्जि । अथेको सतपत्तसकुणो “इमस्स पुरिसस्स हत्थे कहापणसहस्सं अत्थि, इमं मारेत्वा तं कहापणं गण्हा”ति विरवन्तो चोराभिमुखो पक्खन्दि । माणवो तेन कतकारणं अजानन्तो “अयं मङ्गलसकुणो, इदानि मे सोत्थि भविस्सती”ति चिन्तेत्वा “वस्स, सामि, वस्स, सामी”ति वत्वा अज्जलिं पग्गणिह ।

बोधिसत्तो सब्बरुतज्जू तेसं द्विन्नं किरियं दिस्वा चिन्तेसि — इमाय सिङ्गालिया एतस्स मातरा भवितब्बं, तेन सा “इमं मारेत्वा कहापणे गणहन्ती”ति भयेन वारेति । इमिना पन सतपत्तेन पच्चामित्तेन भवितब्बं, तेन सो “इमं मारेत्वा कहापणे गणहथा”ति अम्हाकं आरोचेसि । अयं पन एतमत्थं अजानन्तो अत्थकामं मातरं तज्जेत्वा पलापेसि, अनत्थकामस्स सतपत्तस्स “अत्थकामो मे”ति सज्जाय अज्जलिं पग्गण्हाति, अहो वतायं बालोति । बोधिसत्तानज्झि एवं महापुरिसानम्पि सतं परसन्तकग्गहणं विसमपटिसन्धिग्गहणवसेन होति, “नक्खत्तदोसेना”तिपि वदन्ति ।

माणवो आगन्त्वा चोरानं सीमन्तरं पापुणि । बोधिसत्तो तं गाहापेत्वा “कत्थ वासिकोसी”ति पुच्छि । “बाराणसिवासिकोम्ही”ति । “कहं अगमासी”ति? “एकस्मिं गामके सहस्सं लद्धब्बं अत्थि, तत्थ अगमासि”न्ति । “लद्धं पन ते”ति? “आम, लद्ध”न्ति । “केन त्वं पेसितोसी”ति? “सामि, पिता मे मतो, मातापि मे गिलाना, सा ‘मयि मताय एस न लभिस्सती’ति मज्जमाना मं पेसेसी”ति । “इदानीं तव मातु पवत्तिं जानासी”ति? “न जानामि, सामी”ति । “माता ते तयि निक्खन्ते कालं कत्वा पुत्तसिनेहेन सिङ्गाली हुत्वा तव मरणभयभीता मग्गं ते ओच्छिन्दित्वा तं वारेसि, तं त्वं तज्जेत्वा पलापेसि, सतपत्तसकुणो पन ते पच्चामित्तो । सो ‘इमं मारेत्वा कहापणे गणहथा’ति अम्हाकं आचिक्खि, त्वं अत्तनो बालताय अत्थकामं मातरं ‘अनत्थकामा मे’ति मज्जसि, अनत्थकामं सतपत्तं ‘अत्थकामो मे’ति । तस्स तुम्हाकं कतगुणो नाम नत्थि, माता पन ते महागुणा, कहापणे गहेत्वा गच्छा”ति विस्सज्जेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अवोच —

८५. “यथा माणवको पन्थे, सिङ्गालिं वनगोचरिं ।
अत्थकामं पवेदेन्ति, अनत्थकामाति मज्जति ।
अनत्थकामं सतपत्तं, अत्थकामोति मज्जति ॥

८६. “एवमेव इधेकच्चो, पुग्गलो होति तादिसो ।
हितेहि वचनं वुत्तो, पटिग्गण्हाति वामतो ॥

८७. “ये च खो नं पसंसन्ति, भया उक्कंसयन्ति वा ।
तज्झि सो मज्जते मित्तं, सतपत्तं माणवो”ति ॥

तत्थ हितेहीति हितं वुट्ठिं इच्छमानेहि । वचनं वुत्तोति हितसुखावहं ओवादानुसासनं वुत्तो । पटिग्गण्हाति वामतोति ओवादं अगणहन्तो “अयं मे न अत्थावहो होति, अनत्थावहो मे अय”न्ति गणहन्तो वामतो पटिग्गण्हाति नाम ।

ये च खो नन्ति ये च खो तं अत्तनो गाहं गहेत्वा ठितपुग्गलं “अधिकरणं गहेत्वा ठितेहि नाम तुम्हादिसेहि भवितब्ब”न्ति वण्णेन्ति । भया उक्कंसयन्ति वाति इमस्स गाहस्स विस्सट्ठपच्चया तुम्हाकं इदज्जिदच्च भयं उप्पज्जिस्सति, मा विस्सज्जयित्थ, न एते बाहुसच्चकुलपरिवारादीहि तुम्हे सम्पापुणन्तीति एवं विस्सज्जनपच्चया भयं दस्सेत्वा उक्खिपन्ति । तज्झि सो मज्जते मित्तन्ति ये एवरूपा होन्ति, तेसु यंकिज्जि सो एकच्चो बालपुग्गलो अत्तनो बालताय मित्तं मज्जति, “अयं मे अत्थकामो मित्तो”ति मज्जति । सतपत्तं माणवोति यथा अनत्थकामज्जेव सतपत्तं सो माणवो अत्तनो बालताय “अत्थकामो मे”ति मज्जति, पण्डितो पन एवरूपं “अनुप्पियभाणी मित्तो”ति अगहेत्वा दूरतोव नं विवज्जेति । तेन वुत्तं —

“अञ्जदत्थुहरो मित्तो, यो च मित्तो वचीपरो ।
अनुप्पियञ्च यो आह, अपायेसु च यो सखा ॥

“एते अमित्ते चत्तारो, इति विञ्जाय पण्डितो ।
आरका परिवज्जेय्य, मगं पटिभयं यथा”ति ॥ (दी० नि० ३.२५९) ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा चोरजेडुको अहमेव अहोसि”न्ति ।

सतपत्तजातकवण्णना नवमा ।

[२८०] १०. पुटदूसकजातकवण्णना

अद्धा हि नून मिगराजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं पुटदूसकं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किरको अमच्चो बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा उय्याने निसीदापेत्वा दानं ददमानो “अन्तराभत्ते उय्याने चरितुकामा चरन्तू”ति आह । भिक्खू उय्यानचारिकं चरिंसु । तस्मिं खणे उय्यानपालो पत्तसम्पन्नं रुक्खं अभिरुहित्वा महन्तमहन्तानि पण्णानि गहेत्वा “अयं पुप्फानं भविस्सति, अयं फलान”न्ति पुटे कत्वा रुक्खमूले पातेति । तस्स पुत्तो दारको पातितपातितं पुटं विद्धंसेति । भिक्खू तमत्थं भगवतो आरोचेसुं । सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस पुटदूसकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं एकस्मिं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो अगारं अज्झावसमानो एकदिवसं केनचिदेव करणीयेन उय्यानं अगमासि । तत्थ बहू वानरा वसन्ति । उय्यानपालो इमिनाव नियामेन पत्तपुटे पातेति, जेडुवानरो पातितपातिते विद्धंसेति । बोधिसत्तो तं आमन्तेत्वा “उय्यानपालेन पातितपातितं पुटं विद्धंसेत्वा मनापतरं कातुकामो मज्जे”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

८८. “अद्धा हि नून मिगराजा, पुटकम्मस्स कोविदो ।
तथा हि पुटं दूसेति, अञ्जं नून करिस्सती”ति ॥

तत्थ मिगराजाति मक्कटं वण्णेन्तो वदति । पुटकम्मस्साति मालापुटकरणस्स । कोविदोति छेको । अयं पनेत्थ सङ्खेपत्थो — अयं मिगराजा एकंसेन पुटकम्मस्स कोविदो मज्जे, तथा हि पातितपातितं पुटं दूसेति, अञ्जं नून ततो मनापतरं करिस्सतीति ।

तं सुत्वा मक्कटो दुतियं गाथमाह —

८९. “न मे माता वा पिता वा, पुटकम्मस्स कोविदो ।
कतं कतं खो दूसेम, एवं धम्ममिदं कुल”न्ति ॥

तं सुत्वा बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

९०. “येसं वो एदिसो धम्मो, अधम्मो पन कीदिसो ।
मा वो धम्मं अधम्मं वा, अहसाम कुदाचन”न्ति ॥

एवं वत्वा च पन वानरगणं गरहित्वा पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा वानरो पुटदूसकदारको अहोसि, पण्डितपुरिसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पुटदूसकजातकवण्णना दसमा ।

उदपानवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

उदपानवरं वनव्यग्घ कपि, सिखिनी च बलाक रुचिरवरो ।
सुजनाधिप रोमक दूस पुन, सतपत्तवरो पुटकम्म दसाति ॥

४. अब्भन्तरवग्गो

[२८१] १. अब्भन्तरजातकवण्णना

अब्भन्तरो नाम दुमोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सारिपुत्तथेरस्स बिम्बादेवीथेरिया अम्बरसदानं आरब्ध कथेसि । सम्मासम्बुद्धे हि पवत्तितवरधम्मचक्के वेसालियं कूटागारसालायं विहरन्ते महापजापती गोतमी पञ्च साकियसतानि आदाय गन्त्वा पब्बज्जं याचित्वा पब्बज्जञ्चेव उपसम्पदञ्च लभि । अपरभागे ता पञ्चसता भिक्खुनियो **नन्दकोवादं** (म० नि० ३.३९८ आदयो) सुत्वा अरहत्तं पापुणिसु । सत्थरि पन सावत्थिं उपनिस्साय विहरन्ते राहुलमाता बिम्बादेवी “सामिको मे पब्बजित्वा सब्बज्जुतं पत्तो, पुत्तोपि मे पब्बजित्वा तस्सेव सन्तिके वसति, अहं अगारमज्झे किंकरिस्सामि, अहम्पि पब्बजित्वा सावत्थिं गन्त्वा सम्मासम्बुद्धञ्च पुत्तञ्च निबद्धं पस्समाना विहरिस्सामी”ति चिन्तेत्वा भिक्खुनुपस्सयं गन्त्वा पब्बजित्वा आचरियुपज्झायाहि सद्धिं सावत्थिं गन्त्वा सत्थारञ्च पियपुत्तञ्च पस्समाना एकस्मिं भिक्खुनुपस्सये वासं कप्पेसि । राहुलसामणेरो आगन्त्वा मातरं पस्सति ।

अथेकदिवसं थेरिया उदरवातो कुप्पि । सा पुत्ते दट्ठुं आगते तस्स दस्सनत्थाय निक्खमितुं नासक्खि, अज्जाव आगन्त्वा अफासुकभावं कथयिंसु । सो मातु सन्तिकं गन्त्वा “किं ते लद्धुं वट्ठती”ति पुच्छि । “तात, अगारमज्झे मे सक्खरयोजिते अम्बरसे पीते उदरवातो वूपसम्मति, इदानीं पिण्डाय चरित्वा जीविकं कप्पेम, कुतो तं लभिस्सामा”ति । सामणेरो “लभन्तो आहरिस्सामी”ति वत्वा निक्खमि । तस्स पनायस्मतो उपज्झायो धम्मसेनापति, आचरियो महामोग्गल्लानो, चूळपिता आनन्दथेरो, पिता सम्मासम्बुद्धोति महासम्पत्ति । एवं सन्तेपि अज्जस्स सन्तिकं अगन्त्वा उपज्झायस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा दुम्मुखकारो हुत्वा अट्ठासि । अथ नं थेरो “किं नु खो, राहुल, दुम्मुखो वियासी”ति आह । “मातु मे, भन्ते, थेरिया उदरवातो कुपितो”ति । “किं लद्धुं वट्ठती”ति? “सक्खरयोजितेन किर अम्बरसेन फासु होती”ति । “होतु लभिस्सामि, मा चिन्तयी”ति ।

सो पुनदिवसे तं आदाय सावत्थिं पविसित्वा सामणेरं आसनसालायं निसीदापेत्वा राजद्वारं अगमासि । कोसलराजा थेरं दिस्वा निसीदापेसि, तद्ध्वणञ्चेव उय्यानपालो पिण्डपक्कानं मधुरअम्बानं एकं पुटं आहरि । राजा अम्बानं तचं अपनेत्वा सक्खरं पक्खिपित्वा सयमेव मद्धित्वा थेरस्स पत्तं पूरेत्वा अदासि । थेरो राजनिवेसना निक्खमित्वा आसनसालं

गन्त्वा सामणेस्स अदासि “हरित्वा मातु ते देही”ति । सो हरित्वा अदासि, थेरिया परिभुत्तमत्तेव उदरवातो वूपसमि । राजापि मनुस्सं पेसेसि — “थेरो इध निसीदित्वा अम्बरसं न परिभुज्जि, गच्छ कस्सचि दिन्नभावं जानाही”ति । सो थेरेन सद्धियेव गन्त्वा तं पवत्तिं जत्वा आगन्त्वा रज्जो कथेसि । राजा चिन्तेसि — “सचे सत्था अगारं अज्झावसिस्स, चक्कवत्तिराजा अभविस्स, राहुलसामणो परिणायकरतनं, थेरी इत्थिरतनं, सकलचक्कवाळरज्जं एतेसज्जेव अभविस्स । अम्हेहि एते उपट्ठहन्तेहि चरितब्बं अस्स, इदानि पब्बजित्वा अम्हे उपनिस्साय वसन्तेसु एतेसु न युत्तं अम्हाकं पमज्जितु”न्ति । सो ततो पट्ठाय थेरिया निबद्धं अम्बरसं दापेसि । थेरेन बिम्बादेवीथेरिया अम्बरसस्स दिन्नभावो भिक्खुसङ्घे पाकटो जातो । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, सारिपुत्तथेरो किर बिम्बादेवीथेरिं अम्बरसेन सन्तप्पेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव राहुलमाता सारिपुत्तेन अम्बरसेन सन्तप्पिता, पुब्बपेस एतं सन्तप्पेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिगामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगग्हित्वा सण्ठपितघरावासो मातापितूनं अच्चयेन इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तपदेसे अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा इसिगणपरिवुतो गणसत्था हुत्वा दीघस्स अब्धुनो अच्चयेन लोणम्बिलसेवनत्थाय पब्बतपादा ओतरित्वा चारिकं चरमानो बाराणसिं पत्वा उय्याने वासं कप्पेसि । अथस्स इसिगणस्स सीलतेजेन सक्कस्स भवनं कम्पि । सक्को आवज्जमानो तं कारणं जत्वा “इमेसं तापसानं अवासाय परिसक्किस्सामि, अथ ते भिन्नावासा उपट्ठता चरमाना चित्तेकगतं न लभिस्सन्ति, एवं मे फासुकं भविस्सती”ति चिन्तेत्वा “को नु खो उपायो”ति वीमंसन्तो इमं उपायं अद्दस — मज्झिमयामसमनन्तरे रज्जो अगगमहेसिया सिरिगब्भं पविसित्वा आकासे ठत्वा “भद्दे, सचे त्वं अब्भन्तरअम्बपक्कं खादेय्यासि, पुत्तं लभिस्ससि, सो चक्कवत्तिराजा भविस्सती”ति आचिक्खिस्सामि । राजा देविया कथं सुत्वा अम्बपक्कत्थाय उय्यानं पेसेस्सति, अथाहं अम्बानि अन्तरधापेस्सामि, रज्जो उय्याने अम्बानं अभावं आरोचेस्सन्ति, “के ते खादन्ती”ति वुत्ते “तापसा खादन्ती”ति वक्खन्ति, तं सुत्वा राजा तापसे पोथेत्वा नीहरापेस्सति, एवं ते उपट्ठता भविस्सन्तीति ।

सो मज्झिमयामसमनन्तरे सिरिगब्भं पविसित्वा आकासे ठितो अत्तनो देवराजभावं जानापेत्वा ताय सद्धिं सल्लपन्तो पुरिमा द्वे गाथा अवोच —

९१. “अब्भन्तरो नाम दुमो, यस्स दिव्यमिदं फलं ।

भुत्वा दोहळिनी नारी, चक्कवत्तिं विजायति ॥

९२. “त्वम्पि भद्दे महेसीसि, सा चापि पतिनो पिया ।

आहरिस्सति ते राजा, इदं अब्भन्तरं फल”न्ति ॥

तत्थ अब्भन्तरो नाम दुमोति इमिना ताव गामनिगमजनपदपब्बतादीनं असुकस्स अब्भन्तरोति अवत्वा केवलं एकं अब्भन्तरं अम्बरुक्खं कथेसि । यस्स दिव्यमिदं फलन्ति यस्स अम्बरुक्खस्स देवतानं परिभोगारहं दिव्यं फलं । इदन्ति पन निपातमत्तमेव । दोहळिनीति सज्जातदोहळा । त्वम्पि, भद्दे, महेसीसीति त्वं, सोभने महेसी, असि । अट्ठकथायं पन “महेसी चा”तिपि पाठो । सा चापि पतिनो पियाति सोळसन्नं देवीसहस्सानं अब्भन्तरे अगगमहेसी चापि पतिनो चापि पियाति अत्थो । आहरिस्सति ते राजा, इदं अब्भन्तरं फलन्ति तस्सा ते पियाय अगगमहेसिया इदं मया वुत्तप्पकारं फलं राजा आहरापेस्सति, सा त्वं तं परिभुज्जित्वा चक्कवत्तिगब्भं लभिस्ससीति ।

एवं सक्को देविया इमा द्वे गाथा वत्वा “त्वं अप्पमत्ता होहि, मा पपञ्चं अकासि, स्वे रज्जो आरोचेय्यासी”ति तं अनुसासित्वा अत्तनो वसनट्टानमेव गतो । सा पुनदिवसे गिलानालयं दस्सेत्वा परिचारिकानं सज्जं दत्वा निपज्जि । राजा समुस्सितसेतच्छत्ते सीहासने निसिन्नो नाटकानि पस्सन्तो देविं अदिस्वा “कहं, देवी”ति परिचारिके पुच्छि । “गिलाना, देवा”ति । सो तस्सा सन्निकं गन्त्वा सयनपस्से निसीदित्वा पिट्ठिं परिमज्जन्तो “किं ते, भद्दे, अफासुक”न्ति पुच्छि । “महाराज अज्जं अफासुकं नाम नत्थि, दोहळो मे उप्पन्नो”ति । “किं इच्छसि, भद्दे”ति? “अब्भन्तरअम्बफलं देवा”ति । “अब्भन्तरअम्बो नाम कहं अत्थी”ति? “नाहं, देव, अब्भन्तरअम्बं जानामि, तस्स पन मे फलं लभमानाय जीवितं अत्थि, अलभमानाय नत्थी”ति । “तेन हि आहरापेस्सामि, मा चिन्तयी”ति राजा देविं अस्सासेत्वा उट्ठाय गन्त्वा राजपल्लङ्के निसिन्नो अमच्चे पक्कोसापेत्वा “देविया अब्भन्तरअम्बे नाम दोहळो उप्पन्नो, किं कातब्ब”न्ति पुच्छि । “देव द्विन्नं अम्बानं अन्तरे ठितो अम्बो अब्भन्तरअम्बो नाम, उय्यानं पेसेत्वा अब्भन्तरे ठितअम्बतो फलं आहरापेत्वा देविया दापेथा”ति ।

राजा “साधु, एवरूपं अम्बं आहरथा”ति उय्यानं पेसेसि । सक्को अत्तनो आनुभावेन उय्याने अम्बानि खादितसदिसानि कत्वा अन्तरधापेसि । अम्बत्थाय गता मनुस्सा सकलउय्यानं विचरन्ता एकं अम्बम्पि अलभित्वा गन्त्वा उय्याने अम्बानं अभावं रज्जो कथयिंसु । “के अम्बानि खादन्ती”ति? “तापसा, देवा”ति । “तापसे उय्यानतो पोथेत्वा नीहरथा”ति । मनुस्सा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा नीहरिंसु । सक्कस्स मनोरथो मत्थकं पापुणि । देवी अम्बफलत्थाय निबद्धं कत्वा निपज्जियेव । राजा कत्तब्बकिच्चं अपस्सन्तो अमच्चे च ब्राह्मणे च सन्निपातापेत्वा “अब्भन्तरअम्बस्स अत्थिभावं जानाथा”ति पुच्छि । ब्राह्मणा आहंसु — “देव, अब्भन्तरअम्बो नाम देवतानं परिभोगो, हिमवन्ते कज्जनगुहाय अन्तो अत्थी”ति अयं नो परम्परागतो अनुस्सवो”ति । “को पन ततो अम्बं आहरितुं सक्खिस्सती”ति? “न सक्का तत्थ मनुस्सभूतेन गन्तुं, एकं सुवपोतकं पेसेतुं वट्ठती”ति ।

तेन च समयेन राजकुले एको सुवपोतको महासरीरो कुमारकानं यानकचक्कनाभिमतो थामसम्पन्नो पज्जवा उपायकुसलो । राजा तं आहरापेत्वा “तात सुवपोतक, अहं तव बहूपकारो, कज्जनपज्जरे वससि, सुवण्णतट्टके मधुलाजे खादसि, सक्खरपानकं पिवसि, तथापि अम्हाकं एकं किच्चं नित्थरितुं वट्ठती”ति आह । “किं, देवा”ति । “तात देविया अब्भन्तरअम्बे दोहळो उप्पन्नो, सो च अम्बो हिमवन्ते कज्जनपब्बतन्तरे अत्थि देवतानं परिभोगो, न सक्का मनुस्सभूतेन तत्थ गन्तुं, तथा ततो अम्बफलं आहरितुं वट्ठती”ति । “साधु, देव, आहरिस्सामी”ति । अथ नं राजा सुवण्णतट्टके मधुलाजे खादापेत्वा सक्खरपानकं पायेत्वा सतपाकतेलेन तस्स पक्खन्तरानि मक्खेत्वा उभोहि हत्थेहि गहेत्वा सीहपज्जरे ठत्वा आकासे विस्सज्जेसि । सोपि रज्जो निपच्चकारं दस्सेत्वा आकासे पक्खन्दन्तो मनुस्सपथं अतिक्कम्म हिमवन्ते पठमे पब्बतन्तरे वसन्तानं सुकानं सन्निकं गन्त्वा अब्भन्तरअम्बो नाम कत्थ अत्थि, कथेथ मे तं ठान”न्ति पुच्छि । “मयं न जानाम, दुतिये पब्बतन्तरे सुका जानिस्सन्ती”ति ।

सो तेसं वचनं सुत्वा ततो उप्पत्तित्वा दुतियं पब्बतन्तरं अगमासि, तथा ततियं, चतुत्थं, पञ्चमं, छट्ठं अगमासि । तत्थपि नं सुका “न मयं जानाम, सत्तमपब्बतन्तरे सुका जानिस्सन्ती”ति आहंसु । सो तत्थपि गन्त्वा “अब्भन्तरअम्बो नाम कत्थ अत्थी”ति पुच्छि । “असुकट्टाने नाम कज्जनपब्बतन्तरे”ति आहंसु । “अहं तस्स फलत्थाय आगतो, मं तत्थ नेत्वा ततो मे फलं दापेथा”ति । सुकगणा आहंसु — “सम्म, सो वेस्सवणमहाराजस्स परिभोगो, न सक्का उपसङ्गमितुं, सकलरुक्खो मूलतो पट्ठाय सत्तहि लोहजालेहि परिक्खित्तो, सहस्सकुम्भण्डरक्खसा रक्खन्ति, तेहि दिट्ठस्स जीवितं नाम नत्थि, कप्पुट्टानगिअवीचिमहानिरयसदिसट्टानं, मा तत्थ पत्थनं करी”ति । “सचे तुम्हे न गच्छथ, मय्हं ठानं

आचिक्खथा”ति । “तेन हि असुकेन च असुकेन च ठानेन याही”ति । सो तेहि आचिक्खितवसेनेव सुट्ठु मग्गं उपधारेत्वा तं ठानं गन्त्वा दिवा अत्तानं अदस्सेत्वा मज्झिमयामसमनन्तरे रक्खसानं निदोक्कमनसमये अब्भन्तरअम्बस्स सन्तिकं गन्त्वा एकेन मूलन्तरेण सणिकं अभिरुहितुं आरभि । लोहजालं “किरी”ति सद्वमकासि ।

रक्खसा पबुज्झित्वा सुकपोतकं दिस्वा “अम्बचोरोय”न्ति गहेत्वा कम्मकरणं संविदहिंसु । एको “मुखे पक्खिपित्वा गिलिस्सामि न”न्ति आह, अपरो “हत्थेहि मदित्वा पुज्झित्वा विप्पकिरिस्सामि न”न्ति, अपरो “द्वेधा फालेत्वा अङ्गारेसु पचित्वा खादिस्सामी”ति । सो तेसं कम्मकरणसंविधानं सुत्वापि असन्तसित्वाव ते रक्खसे आमन्तेत्वा “अम्भो रक्खसा, तुम्हे कस्स मनुस्सा”ति आह । “वेस्सवणमहाराजस्सा”ति । “अम्भो, तुम्हेपि एकस्स रज्जोव मनुस्सा, अहम्पि रज्जोव मनुस्सो, बाराणासिराजा मं अब्भन्तरअम्बफलत्थाय पेसेसि, स्वाहं तत्थेव अत्तनो रज्जो जीवितं दत्त्वा आगतो । यो हि अत्तनो मातापितूनञ्चेव सामिकस्स च अत्थाय जीवितं परिच्चजति, सो देवलोकेयेव निब्बत्तति, तस्मा अहम्पि इमम्हा तिरच्छानयोनिया चवित्वा देवलोके निब्बत्तिस्सामी”ति वत्वा ततियं गाथमाह —

९३. “भत्तुरत्थे परक्कन्तो, यं ठानमधिगच्छति ।

सूरो अत्तपरिच्चागी, लभमानो भवामह”न्ति ॥

तत्थ भत्तुरत्थेति भत्ता वुच्चन्ति भत्तादीहि भरणपोसका पिता माता सामिको च, इति तिविधस्सपेतस्स भत्तु अत्थाय । परक्कन्तोति परक्कमं करोन्तो वायमन्तो । यं ठानमधिगच्छतीति यं सुखकारणं यसं वा लाभं वा सग्गं वा अधिगच्छति । सूरोति अभीरु विक्कमसम्पन्नो । अत्तपरिच्चागीति काये च जीविते च निरपेक्खो हुत्वा तस्स तिविधस्सपि भत्तु अत्थाय अत्तानं परिच्चजन्तो । लभमानो भवामहन्ति यं सो एवरूपो सूरो देवसम्पत्तिं वा मनुस्ससम्पत्तिं वा लभति, अहम्पि तं लभमानो भवामि, तस्मा हासोव मे एत्थ, न तासो, किं मं तुम्हे तासेथाति ।

एवं सो इमाय गाथाय तेसं धम्मं देसेसि । ते तस्स धम्मकथं सुत्वा पसन्नचित्ता “धम्मिको एस, न सक्का मारेतुं, विस्सज्जेम न”न्ति वत्वा सुकपोतकं विस्सज्जेत्वा ‘अम्भो सुकपोतक, मुत्तोसि, अम्हाकं हत्थतो सोत्थिना गच्छा’ति आहंसु । “मय्हं आगमनं मा तुच्छं करोथ, देथ मे एकं अम्बफल”न्ति । “सुकपोतक, तुय्हं एकं अम्बफलं दातुं नाम न भारो, इमस्मिं पन रुक्खे अम्बानि अङ्केत्वा गहितानि, एकस्मिं फले असमेन्ते अम्हाकं जीवितं नत्थि । वेस्सवणेन हि कुज्झित्वा सकिं ओलोकिते तत्तकपाले पक्खित्तितिला विय कुम्भण्डसहस्सं भिज्जित्वा विप्पकिरीयति, तेन ते दातुं न सक्कोम, लभनट्टानं पन आचिक्खिस्सामा”ति । “यो कोचि देतु, फलेनेव मे अत्थो, लभनट्टानं आचिक्खथा”ति । “एतस्स कञ्चनपब्बतस्स अन्तरे जोतिरसो नाम तापसो अग्निं जुहमानो कञ्चनपत्तिया नाम पण्णसालायं वसति वेस्सवणस्स कुलूपको, वेस्सवणो तस्स निबद्धं चत्तारि अम्बफलानि पेसेति, तस्स सन्तिकं गच्छा”ति ।

सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तापसस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अथ नं तापसो “कुतो आगतोसी”ति पुच्छि । “बाराणासिरज्जो सन्तिका”ति । “किमत्थाय आगतोसी”ति? “सामि, अम्हाकं रज्जो देविया अब्भन्तरअम्बपक्के दोहळो उप्पन्नो, तदत्थं आगतोमि, रक्खसा पन मे सयं अम्बपक्कं अदत्त्वा तुम्हाकं सन्तिकं पेसेसु”न्ति । “तेन हि निसीद, लभिस्ससी”ति । अथस्स वेस्सवणो चत्तारि फलानि पेसेसि । तापसो ततो द्वे परिभुज्जि, एकं सुवपोतकस्स खादनत्थाय अदासि । तेन तस्मिं खादिते एकं फलं सिक्काय पक्खिपित्वा सुवपोतकस्स गीवाय पटिमुज्चित्वा “इदानि गच्छा”ति सुकपोतकं विस्सज्जेसि । सो तं आहरित्वा देविया अदासि । सा तं खादित्वा दोहळं पटिप्पस्सम्भेसि, ततोनिदानं पनस्सा पुत्तो नाहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा देवी राहुलमाता अहोसि, सुको आनन्दो, अम्बपक्कदायको तापसो सारिपुत्तो, उय्याने निवुत्थतापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अब्भन्तरजातकवण्णना पठमा ।

[२८२] २. सेय्यजातकवण्णना

सेय्यंसो सेय्यसो होतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कोसलरज्जो अमच्चं आरब्ध कथेसि । सो किर रज्जो बहूपकारो सब्बकिच्चनिष्पादको अहोसि । राजा “बहूपकारो मे अय”न्ति तस्स महन्तं यसं अदासि । तं असहमाना अज्जो रज्जो पेसुज्जं उपसंहरित्वा तं परिभिन्दिसु । राजा तेसं वचनं सद्वहित्वा दोसं अनुपपरिक्खित्वाव तं सीलवन्तं निद्दोसं सङ्खलिकबन्धनेन बन्धापेत्वा बन्धनागारे पक्खिपापेसि । सो तत्थ एकाको वसन्तो सीलसम्पत्तिं निस्साय चित्तेकगगतं लभित्वा एकगगचित्तो सङ्खारे सम्मसित्वा सोतापत्तिफलं पापुणि । अथस्स राजा अपरभागे निद्दोसभावं जत्वा सङ्खलिकबन्धनं भिन्दापेत्वा पुरिमयसतो महन्तरं यसं अदासि । सो “सत्थारं वन्दिस्सामी”ति बहूनि मालागन्धादीनि आदाय विहारं गन्त्वा तथागतं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । सत्था तेन सद्धिं पटिसन्धारं करोन्तो “अनत्थो किर ते उप्पन्नोति अस्सुम्हा”ति आह । “आम, भन्ते, उप्पन्नो, अहं पन तेन अनत्थेन अत्थं अकासिं, बन्धनागारे निसीदित्वा सोतापत्तिफलं निब्बत्तेसि”न्ति । सत्था “न खो, उपासक, त्वज्जेव अनत्थेन अत्थं आहरि, पोराणकपण्डितापि अत्तनो अनत्थेन अत्थं आहरिं सुयेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय दस राजधम्मे अकोपेत्वा दानं देति, पच्च सीलानि रक्खति, उपोसथकम्मं करोति । अथस्सेको अमच्चो अन्तेपुरे पदुस्सि । पादमूलिकादयो जत्वा “असुकअमच्चो अन्तेपुरे पदुट्ठो”ति रज्जो आरोचेसुं । राजा परिगणहन्तो यथासभावतो जत्वा पक्कोसापेत्वा “मा मं इतो पट्ठाय उपट्ठाही”ति निब्बिसयं अकासि । सो गन्त्वा अज्जतरं सामन्तराजानं उपट्ठहीति सब्बं वत्थु हेट्ठा महासीलवजातके (जा० १.१.५१) कथितसदिसमेव । इधापि सो राजा तिक्खत्तुं वीमंसित्वा तस्स अमच्चस्स वचनं सद्वहित्वा “बाराणसिरज्जं गण्हिस्सामी”ति महन्तेन परिवारेण रज्जसीमं पापुणि । बाराणसिरज्जो सत्तसतमत्ता महायोधा तं पवत्तिं सुत्वा “देव, असुको नाम किर राजा बाराणसिरज्जं गण्हिस्सामी”ति जनपदं भिन्दन्तो आगच्छति, एत्थेव नं गन्त्वा गण्हिस्सामा”ति आहंसु । “मय्हं परविहिंसाय लद्धेन रज्जेन किच्चं नत्थि, मा किञ्चि करित्था”ति?

चोरराजा आगन्त्वा नगरं परिक्खिपि, पुन अमच्चा राजानं उपसङ्कमित्वा “देव, मा एवं करित्थ, गण्हिस्साम न”न्ति आहंसु । राजा “न लब्भा किञ्चि कातुं, नगरद्वारानि विवरथा”ति वत्वा सयं अमच्चगणपरिवुतो महातले राजपल्लङ्के निसीदि । चोरराजा चतूसु द्वारेसु मनुस्से पोथेन्तो नगरं पविसित्वा पासादं अभिरुद्ध अमच्चपरिवुतं राजानं गाहापेत्वा सङ्खलिकाहि बन्धापेत्वा बन्धनागारे पक्खिपापेसि । राजा बन्धनागारे निसिन्नोव चोरराजानं मेत्तायन्तो मेत्तज्झानं उप्पादेसि । तस्स मेत्तानुभावेन चोररज्जो काये डाहो उप्पज्जि, सकलसरीरं यमकउक्काहि झापियमानं विय जातं । सो महादुक्खाभितुन्नो “किं नु खो कारण”न्ति पुच्छि । “तुम्हे सीलवन्तं राजानं बन्धनागारे पक्खिपेथ, तेन वो इदं दुक्खं उप्पन्नं भविस्सती”ति । सो गन्त्वा बोधिसत्तं खमापेत्वा “तुम्हाकं रज्जं तुम्हाकमेव होतू”ति रज्जं तस्सेव निव्यादेत्वा “इतो पट्ठाय तुम्हाकं पच्चत्थिको मे भारो होतू”ति वत्वा पदुट्ठामच्चस्स राजाणं कारेत्वा अत्तनो नगरमेव गतो ।

बोधिसत्तो अलङ्कतमहातले समुस्सितसेतच्छत्ते राजपल्लङ्के निसिन्नो अमच्चोहि सद्धिं सल्लपन्तो पुरिमा द्वेगाथा

अवोच —

९४. “सेय्यंसो सेय्यसो होति, यो सेय्यमुपसेवति ।
एकेन सन्धिं कत्वान, सतं वज्झे अमोचयिं ॥

९५. “तस्मा सब्बेन लोकेन, सन्धिं कत्वान एकतो ।
पेच्च सगं निगच्छेय्य, इदं सुणाथ कासिया”ति ॥

तत्थ सेय्यंसो सेय्यसो होति, यो सेय्यमुपसेवतीति अनवज्जउत्तमधम्मसङ्घातो सेय्यो अंसो कोट्टासो अस्साति सेय्यंसो, कुसलधम्मनिस्सितपुग्गलो । यो पुनप्पुनं तं सेय्यं कुसलधम्मभावनं कुसलाभिरतं वा उत्तमपुग्गलमुपसेवति, सो सेय्यसो होति पासंसतरो चेव उत्तरितरो च होति । एकेन सन्धिं कत्वान, सतं वज्झे अमोचयिन्ति तदमिनापि चेतं वेदितब्बं — अहज्झि सेय्यं मेत्ताभावनं उपसेवन्तो ताय मेत्ताभावनाय एकेन चोररज्जा सन्धिं सन्धवं कत्वा मेत्ताभावनं भावेत्वा तुम्हे सतजने वज्झे अमोचयिं ।

दुतियगाथाय अत्थो — यस्मा अहं एकेन सद्धिं एकतो मेत्ताभावनाय सन्धिं कत्वा तुम्हे वज्झप्पत्ते सतजने मोचयिं, तस्मा वेदितब्बमेवेतं, तस्मा सब्बेन लोकेन सद्धिं मेत्ताभावनाय सन्धिं कत्वा एकतो पुग्गलो पेच्च परलोके सगं निगच्छेय्य । मेत्ताय हि उपचारं कामावचरे पटिसन्धिं देति, अप्पना ब्रह्मलोके । इदं मम वचनं सब्बेपि तुम्हे कासिरट्ठवासिनो सुणाथाति ।

एवं महासत्तो महाजनस्स मेत्ताभावनाय गुणं वण्णेत्वा द्वादसयोजनिके बाराणसिनगरे सेतच्छतं पहाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजि । सत्था सम्मासम्बुद्धो हुत्वा ततियं गाथमाह —

९६. “इदं वत्वा महाराजा, कंसो बाराणसिगगहो ।
धनुं कण्डज्च निक्खिप्प, संयमं अज्झुपागमी”ति ॥

तत्थ महन्तो राजाति महाराजा । कंसोति तस्स नामं । बाराणसिं गहेत्वा अज्झावसनतो बाराणसिगगहो । सो राजा इदं वचनं वत्वा धनुज्च सरसङ्घातं कण्डज्च निक्खिप्प ओहाय छट्ठेत्वा सीलसंयमं उपगतो पब्बजितो, पब्बजित्वा च पन ज्ञानं उप्पादेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके उप्पन्नोति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा चोरराजा आनन्दो अहोसि, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सेय्यजातकवण्णना दुतिया ।

[२८३] ३. वट्ठकीसूकरजातकवण्णना

वरं वरं त्वन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो धनुग्गहतिस्सत्थेरं आरब्ध कथेसि । पसेनदिरज्जो पिता महाकोसलो बिम्बिसाररज्जो धीतरं वेदेहिं नाम कोसलदेविं ददमानो तस्सा न्हानचुण्णमूलं सतसहस्सुट्ठानं कासिगामं अदासि । अजातसत्तुना पन पितरि मारिते कोसलदेवीपि सोकाभिभूता कालमकासि । ततो पसेनदि कोसलराजा चिन्तेसि —

“अजातसत्तुना पिता मारितो, भगिनीपि मे सामिके कालकते तेन सोकेन कालकता, पितुघातकस्स चोरस्स कासिगामं न दस्सामी”ति । सो तं अजातसत्तुस्स न अदासि । तं गामं निस्साय तेसं द्विन्नम्पि कालेन कालं युद्धं होति, अजातसत्तु तरुणो समत्थो, पसेनदि महल्लकोयेव । सो अभिक्खणं परज्जति, महाकोसलस्सापि मनुस्सा येभ्य्येन पराजिता । अथ राजा “मयं अभिहं परज्जाम, किं नु खो कातब्ब”न्ति अमच्चे पुच्छि । “देव, अय्या नाम मन्तच्छेका होन्ति, जेतवनविहारे भिक्खूनं कथं सोतुं वट्ठती”ति । राजा “तेन हि तायं वेलायं भिक्खूनं कथासल्लापं सुणाथा”ति चरपुरिसे आणापेसि । ते ततो पट्टाय तथा अकंसु ।

तस्मिं पन काले द्वे महल्लकत्थेरा विहारपच्चन्ते पण्णसालायं वसन्ति दत्तत्थेरो च धनुग्गहतिस्सत्थेरो च । तेसु धनुग्गहतिस्सत्थेरो पठमयामेपि मज्झिमयामेपि निद्वायित्वा पच्छिमयामे पबुज्झित्वा उम्मुक्कानि सोधेत्वा अग्निं जालेत्वा निसिन्नको आह — “भन्ते, दत्तत्थेरा”ति । “किं, भन्ते, तिस्सत्थेरा”ति? “किं निद्वायसि नो त्व”न्ति । “अनिद्वायन्ता किं करिस्सामा”ति? “उट्ठाय ताव निसीदथा”ति । सो उट्ठाय निसिन्नो तं दत्तत्थेरं आह — “भन्ते दत्तत्थेर, अयं ते लोलो महोदरकोसलो चाटिमत्तं भत्तमेव पूतिं करोति, युद्धविचारणं पन किञ्चि न जानाति, पराजितो पराजितोत्वेव वदापेती”ति । “किं पन कातुं वट्ठती”ति? तस्मिं खणे ते चरपुरिसा तेसं कथं सुणन्ता अट्ठंसु ।

धनुग्गहतिस्सत्थेरो युद्धं विचारेसि — “भन्ते, युद्धो नाम तिविधो — पदुमब्यूहो, चक्कब्यूहो, सकटब्यूहोति । अजातसत्तुं गण्हितुकामेन असुके नाम पब्बतकुच्छिस्मिं द्वीसु पब्बतभितीसु मनुस्से ठपेत्वा पुरतो दुब्बलबलं दस्सेत्वा पब्बतन्तरं पविट्ठभावं जानित्वा पविट्ठमगं ओच्छिन्दित्वा पुरतो च पच्छतो च उभोसु पब्बतभितीसु वग्गित्वा उन्नदित्वा खिपे पतितमच्छं विय अन्तोमुट्ठियं वट्ठपोतकं विय च कत्वा सक्का अस्स तं गहेतु”न्ति । चरपुरिसा तं सासनं रज्जो आरोचेसुं । तं सुत्वा राजा सङ्गामभेरिं चरापेत्वा गन्त्वा सकटब्यूहं कत्वा अजातसत्तुं जीवग्गाहं गाहापेत्वा अत्तनो धीतरं वजिरकुमारिं भागिनेय्यस्स दत्वा कासिगामं तस्सा न्हानमूलं कत्वा दत्वा उय्योजेसि । सा पवत्ति भिक्खुसङ्घे पाकटा जाता । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, कोसलराजा किर धनुग्गहतिस्सत्थेरस्स विचारणाय अजातसत्तुं जिनी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि धनुग्गहतिस्सो युद्धविचारणाय छेकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अरज्जे रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । तदा बाराणसिं निस्साय निवुत्थवट्ठकिगामका एको वट्ठकी थम्भत्थाय अरज्जं गन्त्वा आवाटे पतितं सूकरपोतकं दिस्वा तं धरं नेत्वा पटिजग्गि । सो वुट्ठिप्पत्तो महासरीरो वट्ठदाठो आचारसम्पन्नो अहोसि, वट्ठकिना पोसितत्ता पन “वट्ठकीसूकरो”त्वेव पज्जायि । वट्ठकिस्स रुक्खतच्छनकाले तुण्डेन रुक्खं परिवत्तेति, मुखेन डंसित्वा वासिफरसुनिखादनमुग्गरे आहरति, कालसुत्तकोटियं गण्हाति । अथ सो वट्ठकी “कोचिदेव, नं खादेय्या”ति भयेन नेत्वा अरज्जे विस्सज्जेसि । सोपि अरज्जं पविसित्वा खेमं फासुकट्टानं ओलोकेन्तो एकं पब्बतन्तरे महन्तं गिरिकन्दरं अद्दस सम्पन्नकन्दमूलफलं फासुकं वसनट्टानं अनेकसतसूकरसमाकिण्णं । ते सूकरा तं दिस्वा तस्स सन्तिकं आगमंसु । सोपि ते आह — “अहं तुम्हेव ओलोकेन्तो विचरामि, अपिच वो मया दिट्ठा, इदञ्च ठानं रमणीयं, अहम्पि इदानि इधेव वसिस्सामी”ति । “सच्चं इदं ठानं रमणीयं, परिस्सयो पनेत्थ अत्थी”ति । “अहम्पि तुम्हे दिस्वा एतं अज्जासिं, एवं गोचरसम्पन्ने ठाने वसन्तानं वो सरीरेसु मंसलोहितं नत्थि, किं पन वो एत्थ भय”न्ति? “एको ब्यग्घो पातोव आगन्त्वा दिट्ठदिट्ठयेव गहेत्वा गच्छती”ति । “किं पन सो निबद्धं गण्हाति, उदाहु अन्तरन्तरा”ति? “निबद्धं गण्हाती”ति । “कति पन ते ब्यग्घा”ति? “एकोयेवा”ति । “एत्तका तुम्हे एकस्स युज्झितुं न सक्कोथा”ति? “आम, न सक्कोमा”ति । “अहं तं गण्हिस्सामि, केवलं तुम्हे मम वचनं करोथ, सो ब्यग्घो कहां वसती”ति?

“एतस्मिं पब्बते”ति ।

सो रत्तिज्जेव सूकरे चरापेत्वा युद्धं विचारेन्तो “युद्धं नाम पदुमब्यूहचक्कब्यूहसकटब्यूहवसेन तिविधं होती”ति वत्वा पदुमब्यूहवसेन विचारेसि । सो हि भूमिसीसं जानाति । तस्मा “इमस्मिं ठाने युद्धं विचारेतुं वट्टती”ति सूकरपिल्लके मातरो च तेसं मज्झिद्वाने ठपेसि । सो ता आविज्झित्वा मज्झिमसूकरियो, ता आविज्झित्वा पोतकसूकरे, ते आविज्झित्वा जरसूकरे, ते आविज्झित्वा दीघदाठसूकरे, ते आविज्झित्वा युद्धसमत्थे बलवतरसूकरे दस वीस तिस्र जने तस्मिं तस्मिं ठाने बलगुम्बं कत्वा ठपेसि । अत्तनो ठितद्वानस्स पुरतो एकं परिमण्डलं आवाटं खणापेसि, पच्छतो एकं सुप्पसण्ठानं अनुपुब्बनिन्नं पम्भारसदिसं । तस्स सट्ठिसत्ततिमत्ते योधसूकरे आदाय तस्मिं तस्मिं ठाने “मा भायित्था”ति कम्मं विचारतो अरुणं उट्ठहि ।

ब्यगघो उट्ठाय “कालो”ति जत्वा गन्त्वा तेसं सम्मुखा ठिते पब्बततले ठत्वा अक्खीनि उम्मीलेत्वा सूकरे ओलोकेसि । वट्टकीसूकरो “पटिओलोकेथ न”न्ति सूकरानं सज्जं अदासि, ते पटिओलोकेसुं । ब्यगघो मुखं उग्घाटेत्वा अस्सोसि, सूकरापि तथा करिंसु । ब्यगघो मुत्तं छट्ठेसि, सूकरापि छट्ठयिंसु । इति यं यं सो करोति, तं तं ते पटिकरिंसु । सो चिन्तेसि — “पुब्बे सूकरा मया ओलोकितकाले पलायन्ता पलायितुम्पि न सक्कोन्ति, अज्ज अपलायित्वा मम पटिसत्तु हुत्वा मया कतमेव पटिकरोन्ति । एतस्मिं भूमिसीसे ठितो एको तेसं संविधायकोपि अत्थि, अज्ज मय्हं गतस्स जयो न पज्जायती”ति । सो निवत्तित्वा अत्तनो वसनद्वानमेव अगमासि । तेन पन गहितमंसखादको एको कूटजटिलो अत्थि, सो तं तुच्छहत्थमेव आगच्छन्तं दिस्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१७. “वरं वरं त्वं निहनं पुरे चरि,
अस्मिं पदेसे अभिभुय्य सूकरे ।
सोदानि एको व्यपगम्म ज्ञायसि,
बलं नु ते ब्यगघ न चज्ज विज्जती”ति ॥

तत्थ वरं वरं त्वं निहनं पुरे चरि, अस्मिं पदेसे अभिभुय्य सूकरेति अम्भो ब्यगघ, त्वं पुब्बे इमस्मिं पदेसे सब्बसूकरे अभिभवित्वा इमेसु सूकरेसु वरं वरं त्वं उत्तमुत्तमं सूकरं निहनन्तो विचरि । सोदानि एको व्यपगम्म ज्ञायसीति सो त्वं इदानी अज्जतरं सूकरं अगगहेत्वा एककोव अपगन्त्वा ज्ञायसि पज्ज्ञायसि । बलं नु ते ब्यगघ न चज्ज विज्जतीति किं नु ते, अम्भो ब्यगघ, अज्ज कायबलं नत्थीति ।

तं सुत्वा ब्यगघो दुतियं गाथमाह —

१८. “इमे सुदं यन्ति दिसोदिसं पुरे, भयट्ठिता लेणगवेसिनो पुथू ।
ते दानि सङ्गम्म वसन्ति एकतो, यत्थट्ठिता दुप्पसहज्जमे मया”ति ॥

तत्थ सुदन्ति निपातो । अयं पन सङ्खेपत्थो — इमे सूकरा पुब्बे मं दिस्वा भयेन अट्ठिता पीळिता अत्तनो लेणगवेसिनो पुथू विसुं विसुं हुत्वा दिसोदिसं यन्ति, तं तं दिसं अभिमुखा पलायन्ति, ते दानि सब्बेपि समागन्त्वा एकतो वसन्ति तिट्ठन्ति, तज्ज भूमिसीसं उपगता, यत्थ ठिता दुप्पसहा दुम्मदया अज्ज इमे मयाति ।

अथस्स उस्साहं जनेन्तो कूटजटिलो “मा भायि, गच्छ तयि नदित्वा पक्खन्दन्ते सब्बेपि भीता भिज्जित्वा

पलायिस्सन्ती'ति आह । ब्यग्घो तस्मिं उस्साहं जनेन्ते सूरुो हुत्वा पुन गन्त्वा पब्बततले अट्ठासि । वड्ढकीसूकरो द्विन्नं आवाटानं अन्तरे अट्ठासि । सूकरा “सामि, महाचोरो पुनागतो”ति आहंसु । “मा भायित्थ, इदानि तं गण्हिस्सामी”ति । ब्यग्घो नदित्वा वड्ढकीसूकरस्स उपरि पतति, सूकरो तस्स अत्तनो उपरि पतनकाले परिवत्तित्वा वेगेन उजुकं खतआवाटे पति । ब्यग्घो वेगं सन्धारेतुं असक्कोन्तो उपरिभागेन गन्त्वा सुप्पमुखस्स तिरियं खतआवाटस्स अतिसम्बाधे मुखट्टाने पतित्वा पुञ्जकतो विय अहोसि । सूकरो आवाटा उत्तरित्वा असनिवेगेन गन्त्वा ब्यग्घं अन्तरसत्थिम्हि दाठाय पहरित्वा याव वक्कपदेसा फालेत्वा पञ्चमधुरमंसं दाठाय पलिवेठेत्वा ब्यग्घस्स मत्थके आविज्झित्वा “गण्हथ तुम्हाकं पच्चामित्त”न्ति उक्खिपित्वा बहिआवाटे छट्ठेसि । पठमं आगता ब्यग्घमंसं लभिसु, पच्छा आगता “ब्यग्घमंसं कीदिसं होती”ति तेसं मुखं उपसिङ्घन्ता विचारिंसु ।

सूकरा न ताव तुस्सन्ति । वड्ढकीसूकरो तेसं इड्ढितं दिस्वा “किं नु खो तुम्हे न तुस्सथा”ति आह । “सामि, किं एतेन ब्यग्घेन घातितेन, अज्जो पन ब्यग्घआणापनसमत्थो कूटजटिलो अत्थियेवा”ति । “को नामेसो”ति? “एको दुस्सीलतापसो”ति । “ब्यग्घोपि मया घातितो, सो मे किं पहोति, एथ गण्हिस्साम न”न्ति सूकरघटाय सद्धिं पायासि । कूटतापसोपि ब्यग्घे चिरायन्ते “किं नु खो सूकरा ब्यग्घं गण्हिंसू”ति पटिपथं गच्छन्तो ते सूकरे आगच्छन्ते दिस्वा अत्तनो परिक्खारं आदाय पलायन्तो तेहि अनुबन्धितो परिक्खारं छट्ठेत्वा वेगेन उदुम्बररुक्खं अभिरुहि । सूकरा “इदानिम्ह, सामि, नट्ठा, तापसो पलायित्वा रुक्खं अभिरुही”ति आहंसु । “किं रुक्खं नामा”ति? “उदुम्बररुक्ख”न्ति । सो “सूकरियो उदकं आहरन्तु, सूकरपोतका पथविं खणन्तु, दीघदाठा सूकरा मूलानि छिन्दन्तु, सेसा परिवारेत्वा आरक्खन्तू”ति संविदहित्वा तेसु तथा करोन्तेसु सयं उदुम्बरस्स उजुकं थूलमूलं फरसुना पहरन्तो विय एकप्पहारमेव कत्वा उदुम्बररुक्खं पातेसि । परिवारेत्वा ठितसूकरा कूटजटिलं भूमियं पातेत्वा खण्डाखण्डिकं कत्वा याव अट्ठितो खादित्वा वड्ढकीसूकरं उदुम्बररुक्खेयेव निसीदापेत्वा कूटजटिलस्स परिभोगसङ्घेन उदकं आहरित्वा अभिसिञ्चित्वा राजानं करिंसु, एकज्ज तरुणसूकरिं तस्स अगमहेसिं अकंसु । ततो पट्टाय किर यावज्जतना राजानो उदुम्बरभट्ठपीठे निसीदापेत्वा तीहि सङ्घेहि अभिसिञ्चन्ति ।

तस्मिं वनसण्डे अधिवत्था देवता तं अच्छरियं दिस्वा एकस्मिं विटपन्तरे सूकरानं अभिमुखा हुत्वा ततियं गाथमाह —

९९. “नमत्थु सङ्गान समागतानं, दिस्वा सयं सख्य वदामि अब्भुतं ।

ब्यग्घं मिगा यत्थ जिनिंसु दाठिनो, सामगिया दाठबलेसु मुच्चरे”ति ॥

तत्थ नमत्थु सङ्गानन्ति अयं मम नमक्कारो समागतानं सूकरसङ्गानं अत्थु । दिस्वा सयं सख्य वदामि अब्भुतन्ति इदं पुब्बे अभूतपुब्बं अब्भुतं सख्यं मित्तभावं सयं दिस्वा वदामि । ब्यग्घं मिगा यत्थ जिनिंसु दाठिनोति यत्र हि नाम दाठिनो सूकरमिगा ब्यग्घं जिनिंसु, अयमेव वा पाठो । सामगिया दाठबलेसु मुच्चरेति या सा दाठबलेसु सूकरेसु सामगगी एकज्झासयता, ताव तेसु सामगिया ते दाठबला पच्चामित्तं गहेत्वा अज्ज मरणभया मुत्ताति अत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा धनुग्गहतस्सो वड्ढकीसूकरो अहोसि, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वड्ढकीसूकरजातकवण्णना ततिया ।

[२८४] ४. सिरिजातकवण्णना

यं उस्सुका सङ्गरन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सिरिचोरब्राह्मणं आरब्ध कथेसि। इमस्मिं जातके पच्चुप्पन्नवत्थु हेट्ठा खदिरङ्गारजातके (जा० १.१.४०) वित्थारितमेव। इधापि पन सा अनाथपिण्डिकस्स घरे चतुत्थे द्वारकोट्टके वसनका मिच्छादिट्ठिदेवता दण्डकम्मं करोन्ती चतुपञ्जासहिरञ्जकोटियो आहरित्वा कोट्टे पूरेत्वा सेट्ठिना सङ्घि सहायिका अहोसि। अथ नं सो आदाय सत्थु सन्तिकं नेसि। सत्था तस्सा धम्मं देसेसि, सा धम्मं सुत्वा सोतापन्ना अहोसि। ततो पट्ठाय सेट्ठिनो यसो यथापोराणोव जातो। अथेको सावत्थिवासी सिरिलक्खणञ्जू ब्राह्मणो चिन्तेसि — “अनाथपिण्डिको दुग्गतो हुत्वा पुन इस्सरो जातो, यन्नूनाहं तं दट्ठुकामो विय गत्वा तस्स घरतो सिरिं थेनेत्वा आगच्छेय्य”न्ति। सो तस्स घरं गन्त्वा तेन कतसक्कारसम्मानो सारणीयकथाय वत्तमानाय “किमत्थं आगतोसी”ति वुत्ते “कत्थ नु खो सिरि पतिट्ठिता”ति ओलोकेसि। सेट्ठिनो च सब्बसेतो धोतसङ्खपटिभागो कुक्कुटो सुवण्णपञ्जरे पक्खिपित्वा ठपितो अत्थि, तस्स चूळाय सिरि पतिट्ठासि। ब्राह्मणो ओलोकयमानो सिरिया तत्थ पतिट्ठितभावं जत्वा आह — “अहं, महासेट्ठि, पञ्चसते माणवे मन्ते वाचेमि, अकालरविं एकं कुक्कुटं निस्साय ते च मयञ्च किलमाम, अयञ्च किर कुक्कुटो कालरवी, इमस्सत्थाय आगतोमि, देहि मे एतं कुक्कुट”न्ति। “गण्ह, ब्राह्मण, देमि ते कुक्कुट”न्ति। “देमी”ति च वुत्तक्खणेयेव सिरि तस्स चूळतो अपगन्त्वा उस्सीसके ठपिते मणिक्खन्धे पतिट्ठासि।

ब्राह्मणो सिरिया मणिमि पतिट्ठितभावं जत्वा मणिमि याचि। “मणिमि देमी”ति वुत्तक्खणेयेव सिरि मणितो अपगन्त्वा उस्सीसके ठपितआरक्खयट्ठियं पतिट्ठासि। ब्राह्मणो सिरिया तत्थ पतिट्ठितभावं जत्वा तमि याचि। “गहेत्वा गच्छाही”ति वुत्तक्खणेयेव सिरि यट्ठितो अपगन्त्वा पुञ्जलक्खणदेविया नाम सेट्ठिनो अगमहेसिया सीसे पतिट्ठासि। सिरिचोरब्राह्मणो तत्थ पतिट्ठितभावं जत्वा “अविस्सज्जियभण्डं एतं, याचितुमि न सक्का”ति चिन्तेत्वा सेट्ठि एतदवोच — “महासेट्ठि, अहं तुम्हाकं गेहे ‘सिरिं थेनेत्वा गमिस्सामी’ति आगच्छिं, सिरि पन ते कुक्कुटस्स चूळायं पतिट्ठिता अहोसि, तस्मिं मम दिन्ने ततो अपगन्त्वा मणिमि पतिट्ठहि, मणिमि दिन्ने आरक्खयट्ठियं पतिट्ठहि, आरक्खयट्ठिया दिन्नाय ततो अपगन्त्वा पुञ्जलक्खणदेविया सीसे पतिट्ठहि, ‘इदं खो पन अविस्सज्जियभण्ड’न्ति इममि मे न गहितं, न सक्का तव सिरिं थेनेतुं, तव सन्तकं तवेव होतू”ति उट्ठायासना पक्कामि। अनाथपिण्डिको “इमं कारणं सत्थु कथेस्सामी”ति विहारं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो सब्बं तथागतस्स आरोचेसि। सत्था तं सुत्वा “न खो, गहपति, इदनेव अञ्जेसं सिरि अञ्जत्थ गच्छति, पुब्बेपि अप्पपुञ्जेहि उप्पादितसिरि पन पुञ्जवन्तानंयेव पादमूलं गता”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सिप्पं उगगण्हित्वा अगारं अज्झावसन्तो मातापितूनं कालकिरियाय संविग्गो निक्खमित्वा हिमवन्तपदेसे इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च उप्पादेत्वा दीघस्स अट्ठुनो अच्चयेन लोणम्बिलसेवनत्थाय जनपदं गन्त्वा बाराणसिरज्जो उय्याने वसित्वा पुनदिवसे भिक्खं चरमानो हत्थाचरियस्स घरद्वारं अगमासि। सो तस्स आचारविहारे पसन्नो भिक्खं दत्वा उय्याने वसापेत्वा निच्चं पटिजग्गि। तस्मिं काले एको कट्ठहारको अरञ्जतो दारुनि आहरन्तो वेलाय नगरद्वारं पापुणितुं नासक्खि। सायं एकस्मिं देवकुले दारुकलापं उस्सीसके कत्वा निपज्जि, देवकुले विस्सट्ठा बहू कुक्कुटा तस्स अविदूरे एकस्मिं रुक्खे सयिंसु। तेसु उपरिसयितकुक्कुटो पच्चूसकाले वच्चं पातेन्तो हेट्ठासयितकुक्कुटस्स सरीरे पातेसि। “केन मे सरीरे वच्चं पातित”न्ति च वुत्ते “मया”ति आह। “किंकारणा”ति च वुत्ते “अनुपधारेत्वा”ति वत्वा पुनपि पातेसि। ततो उभोपि अञ्जमज्जं कुट्ठा “किं ते बलं, किं ते बल”न्ति कलहं करिंसु। अथ हेट्ठासयितकुक्कुटो आह — “मं मारेत्वा अङ्गारे पक्कमंसं खादन्तो पातोव कहापणसहस्सं लभती”ति। उपरिसयितकुक्कुटो आह — “अम्भो, मा त्वं एत्तकेन गज्जि, मम थूलमंसं खादन्तो राजा होति, बहिमंसं खादन्तो पुरिसो चे, सेनापतिट्ठानं, इत्थी चे, अगमहेसिट्ठानं लभति।

अट्टिमंसं पन मे खादन्तो गिही चे, भण्डागारिकट्टानं, पब्बजितो चे, राजकुलूपकभावं लभती”ति ।

कट्टहारको तेसं वचनं सुत्वा “रज्जे पत्ते सहस्सेन किच्चं नत्थी”ति सणिकं अभिरुहित्वा उपरिसयितकुक्कुटं गहेत्वा मारेत्वा उच्छङ्गे कत्वा “राजा भविस्सामी”ति गन्त्वा विवटद्वारेनेव नगरं पविसित्वा कुक्कुटं नित्तचं कत्वा उदरं सोधेत्वा “इदं कुक्कुटमंसं साधुकं सम्पादेही”ति पजापतिया अदासि । सा कुक्कुटमंसञ्च भत्तञ्च सम्पादेत्वा “भुज्ज, सामी”ति तस्स उपनामेसि । “भद्रे, एतं मंसं महानुभावं, एतं खादित्वा अहं राजा भविस्सामि, त्वं अगमहेसी भविस्ससि, तं भत्तञ्च मंसञ्च आदाय गङ्गातीरं गन्त्वा न्हायित्वा भुज्जिस्सामा”ति भत्तभाजनं तीरे ठपेत्वा न्हातथाय ओतरिंसु । तस्मिं खणे वातेन खुभितं उदकं आगन्त्वा भत्तभाजनं आदाय अगमासि । तं नदीसोतेन वुहमानं हेट्टानदियं हत्थिं न्हापेन्तो एको हत्थाचरियो महामत्तो दिस्वा उक्खिपापेत्वा विवरापेत्वा “किमेत्था”ति पुच्छि । “भत्तञ्चेव कुक्कुटमंसञ्च सामी”ति । सो तं पिदहापेत्वा लज्जापेत्वा “याव मयं आगच्छाम, ताविमं भत्तं मा विवरा”ति भरियाय पेसेसि । सोपि खो कट्टहारको मुखतो पविट्ठेन वालुकोदकेन उद्धुमातउदरो पलायि ।

अथेको तस्स हत्थाचरियस्स कुलूपको दिब्बचक्खुक्तापसो “मय्हं उपट्ठाको हत्थिद्वानं न विजहति, कदा नु खो सम्पत्तिं पापुणिस्सती”ति दिब्बचक्खुना उपधारेन्तो तं पुरिसं दिस्वा तं कारणं जत्वा पुरेतरं गन्त्वा हत्थाचरियस्स निवेसने निसीदि । हत्थाचरियो आगन्त्वा तं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्तो तं भत्तभाजनं आहरापेत्वा “तापसं मंसोदनेन परिविसथा”ति आह । तापसो भत्तं गहेत्वा मंसे दीयमाने अगगहेत्वा “इमं मंसं अहं विचारेमी”ति वत्वा “विचारेथ, भन्ते”ति वुत्ते थूलमंसादीनि एकेकं कोट्टासं कारेत्वा थूलमंसं हत्थाचरियस्स दापेसि, बहिमंसं तस्स भरियाय, अट्टिमंसं अत्तना परिभुज्जि । सो भत्तकिच्चावसाने गच्छन्तो “त्वं इतो ततियदिवसे राजा भविस्ससि, अप्पमत्तो होही”ति वत्वा पक्कामि । ततियदिवसे एको सामन्तराजा आगन्त्वा बाराणसिं परिवारेसि । बाराणसिराजा हत्थाचरियं राजवेसं गाहापेत्वा “हत्थिं अभिरुहित्वा युज्झा”ति आणापेत्वा सयं अज्जातकवेसेन सेनाय विचारेन्तो एकेन महावेगेन सरेन विद्धो तद्धुणज्जेव मरि । तस्स मतभावं जत्वा हत्थाचरियो बहू कहापणे नीहरापेत्वा “धनत्थिका पुरतो हुत्वा युज्झन्तू”ति भेरिं चरापेसि । बलकायो मुहुत्तेनेव सामन्तराजानं जीवितक्खयं पापेसि । अमच्चा रज्जो सरीरकिच्चं कत्वा “कं राजानं करोमा”ति मन्तयमाना “अम्हाकं राजा जीवमानो अत्तनो वेसं हत्थाचरियस्स अदासि, अयमेव युद्धं कत्वा रज्जं गण्णि, एतस्सेव रज्जं दस्सामा”ति तं रज्जेन अभिसिज्जिंसु, भरियम्पिस्स अगमहेसिं अकंसु । बोधिसत्तो राजकुलूपको अहोसि ।

सत्था अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा द्वे गाथा अभसि —

१००. “यं उस्सुका सङ्गरन्ति, अलक्खिका बहुं धनं ।

सिप्पवन्तो असिप्पा च, लक्खिवा तानि भुज्जति ॥

१०१. “सब्बत्थ कतपुज्जस्स, अतिच्चज्जेव पाणिनो ।

उप्पज्जन्ति बहू भोगा, अप्पनायतनेसुपी”ति ॥

तत्थ यं उस्सुकाति यं धनसङ्करणे उस्सुक्कमापन्ना छन्दजाता किच्छेन बहुं धनं सङ्गरन्ति । “ये उस्सुका”तिपि पाठो, ये पुरिसा धनसंहरणे उस्सुका हत्थिसिप्पादिवसेन सिप्पवन्तो असिप्पा च अन्तमसो वेतनेन कम्मं कत्वा बहुं धनं सङ्गरन्तीति अत्थो । लक्खिवा तानि भुज्जतीति तानि “बहुं धनं”न्ति वुत्तानि धनानि पुज्जवा पुरिसो अत्तनो पुज्जफलं परिभुज्जन्तो किज्जि कम्मं अकत्वापि परिभुज्जति ।

अतिच्चञ्जेव पाणिनोति अतिच्च अञ्जे एव पाणिनो । एव-कारो पुरिमपदेन योजेतब्बो, सब्बत्थेव कतपुञ्जस्स अञ्जे अकतपुञ्जे सत्ते अतिक्कमित्वाति अत्थो । **अप्पनायतनेसुपी**ति अपि अनायतनेसुपि अरतनाकरेसु रतनानि असुवण्णायतनादीसु सुवण्णादीनि अहत्थायतनादीसु हत्थिआदयोति सविज्जाणकअविज्जाणका बहू भोगा उप्पज्जन्ति । तत्थ मुत्तामणिआदीनं अनाकरे उप्पत्तियं दुट्ठगामणिअभयमहाराजस्स वत्थु कथेतब्बं ।

सत्था पन इमा गाथा वत्त्वा “गहपति, इमेसं सत्तानं पुञ्जसदिसं अञ्जं आयतनं नाम नत्थि, पुञ्जवन्तानज्झि अनाकरेसु रतनानि उप्पज्जन्तियेवा”ति वत्त्वा इमं धम्मं देसेसि —

“एस देवमनुस्सानं, सब्बकामददो निधि ।
यं यदेवाभिपत्थेन्ति, सब्बमेतेन लब्भति ॥

“सुवण्णता सुसरता, सुसण्ठाना सुरूपता ।
आधिपच्चपरिवारो, सब्बमेतेन लब्भति ॥

“पदेसरज्जं इस्सरियं, चक्कवत्तिसुखं पियं ।
देवरज्जम्पि दिब्बेसु, सब्बमेतेन लब्भति ॥

“मानुस्सिका च सम्पत्ति, देवलोके च या रति ।
या च निब्बानसम्पत्ति, सब्बमेतेन लब्भति ॥

“मित्तसम्पदमागम्म, योनिसेव पयुज्जतो ।
विज्जाविमुत्तिवसीभावो, सब्बमेतेन लब्भति ॥

“पटिसम्भिदा विमोक्खा च, या च सावकपारमी ।
पच्चेकबोधि बुद्धभूमि, सब्बमेतेन लब्भति ॥

“एवं महत्थिका एसा, यदिदं पुञ्जसम्पदा ।
तस्मा धीरा पसंसन्ति, पण्डिता कतपुञ्जत”न्ति ॥ (खु० पा० ८.१०-१६) ।

इदानि येसु अनाथपिण्डिकस्स सिसी पतिट्ठिता, तानि रतनानि दस्सेतुं “**कुक्कुटो**”तिआदिमाह ।

१०२.“कुक्कुटो मणयो दण्डो, थियो च पुञ्जलक्खणा ।
उप्पज्जन्ति अपापस्स, कतपुञ्जस्स जन्तुनो”ति ॥

तत्थ **दण्डो**ति आरक्खयट्ठिं सन्धाय वुत्तं, **थियो**ति सेट्ठिभरियं पुञ्जलक्खणदेविं । सेसमेत्थ उत्तानमेव । गाथं वत्त्वा च पन जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, कुलूपकतापसो पन अहमेव सम्मासम्बुद्धो अहोसि”न्ति ।

सिरिजातकवण्णना चतुत्था ।

[२८५] ५. मणिसूकरजातकवण्णना

दरिया सत्त वस्सानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सुन्दरीमारणं आरब्ध कथेसि । तेन खो पन समयेन भगवा सक्कतो होति गरुकतोति वत्थु उदाने (उदा० ३८) आगतमेव । अयं पनेत्थ सङ्खेपो — भगवतो किर भिक्खुसङ्घस्स च पञ्चन्नं महानदीनं महोघसदिसे लाभसक्कारे उप्पन्ने हतलाभसक्कारा अञ्जतिथिया सूरियुग्गमनकाले खज्जोपनका विय निप्पभा हुत्वा एकतो सन्निपतित्वा मन्तयिंसु — “मयं समणस्स गोतमस्स उप्पन्नकालतो पट्टाय हतलाभसक्कारा, न कोचि अम्हाकं अत्थिभावमि जानाति, केन नु खो सद्धि एकतो हुत्वा समणस्स गोतमस्स अवण्णं उप्पादेत्वा लाभसक्कारमस्स अन्तरधापेय्यामा”ति । अथ नेसं एतदहोसि — “सुन्दरिया सद्धि एकतो हुत्वा सक्कुणिस्सामा”ति ।

ते एकदिवसं सुन्दरिं तिथियारामं पविसित्वा वन्दित्वा ठितं नालपिंसु । सा पुनप्पुनं सल्लपन्तीपि पटिवचनं अलभित्वा “अपि नु, अय्या, तुम्हे केनचि विहेठितात्था”ति पुच्छि । “किं, भगिनि, समणं गोतमं अम्हे विहेठेत्वा हतलाभसक्कारे कत्वा विचरन्तं न पस्ससी”ति । सा एवमाह — “मया एत्थ किं कातुं वट्ठी”ति? त्वं खोसि, भगिनि, अभिरूपा सोभगगप्पत्ता, समणस्स गोतमस्स अयसं आरोपेत्वा महाजनं तव कथं गाहापेत्वा हतलाभसक्कारं करोही”ति? सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा वन्दित्वा पक्कन्ता । ततो पट्टाय मालागन्धविलेपनकप्पूरकटुकफलादीनि गहेत्वा सायं महाजनस्स सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा नगरं पविसनकाले जेतवनाभिमुखी गच्छति । “कहं गच्छसी”ति च पुट्ठा “समणस्स गोतमस्स सन्तिकं, अहज्जि तेन सद्धि एकगन्धकुटियं वसामी”ति वत्वा अञ्जतरस्मिं तिथियारामे वसित्वा पातोव जेतवनमगं ओतरित्वा नगराभिमुखी गच्छति । “किं, सुन्दरि, कहं गतासी”ति च पुट्ठा “समणेन गोतमेन सद्धि एकगन्धकुटियं वसित्वा तं किलेसरतिया रमापेत्वा आगताम्ही”ति वदति ।

अथ नं कतिपाहच्चयेन धुत्तानं कहापणे दत्वा “गच्छथ सुन्दरिं मारेत्वा समणस्स गोतमस्स गन्धकुटिया समीपे मालाकचवरन्तरे निक्खिपित्वा एथा”ति वदिंसु, ते तथा अकंसु । ततो तिथिया “सुन्दरिं न पस्सामा”ति कोलाहलं कत्वा रज्जो आरोचेत्वा “कहं वो आसङ्का”ति वुत्ता “इमेसु दिवसेसु जेतवने वसति, तत्रस्सा पवत्तिं न जानामा”ति वत्वा “तेन हि गच्छथ, नं विचिनथा”ति रज्ज्वा अनुज्जाता अत्तनो उपट्टाके गहेत्वा जेतवनं गन्त्वा विचिनन्ता मालाकचवरन्तरे दिस्वा मज्जकं आरोपेत्वा नगरं पवेसेत्वा “समणस्स गोतमस्स सावका ‘सत्थारा कतपापकम्मं पटिच्छादेस्सामा’ति सुन्दरिं मारेत्वा मालाकचवरन्तरे निक्खिपिंसू”ति रज्जो आरोचेसुं, राजा “तेन हि गच्छथ, नगरं आहिण्डथा”ति आह । ते नगरवीथीसु “पस्सथ समणानं सक्कपुत्तियानं कम्म”न्तिआदीनि विरवित्वा पुन रज्जो निवेसनद्वारं अगमंसु ।

राजा सुन्दरिया सरीरं आमकसुसाने अट्टकं आरोपेत्वा रक्खापेसि । सावत्थिवासिनो ठपेत्वा अरियसावके सेसा येभुय्येन “पस्सथ समणानं सक्कपुत्तियानं कम्म”न्तिआदीनि वत्वा अन्तो नगरे च बहिनगरे च भिक्खू अक्कोसन्ता परिभासन्ता विचरन्ति । भिक्खू तं पवत्तिं तथागतस्स आरोचेसुं । सत्था “तेन हि तुम्हेपि ते मनुस्से एवं पटिचोदेथा”ति —

“अभूतवादी निरयं उपेति, यो वापि कत्वा न करोमि चाह ।

उभोपि ते पेच्च समा भवन्ति, निहीनकम्मा मनुजा परत्था”ति ॥ (उदा० ३८) —

इमं गाथमाह ।

राजा “सुन्दरिया अज्जेहि मारितभावं जानाथा”ति पुरिसे पेसेसि । तेपि खो धुत्ता तेहि कहापणेहि सुरं पिवन्ता अज्जमज्जं कलहं करोन्ति । तत्थेको एवमाह — “त्वं सुन्दरिं एकप्पहारेनेव मारेत्वा मालाकचवरन्तरे निक्खिपित्वा ततो लद्धकहापणेहि सुरं पिवसि, होतु होतू”ति । राजपुरिसा ते धुत्ते गहेत्वा रज्जो दस्सेसुं । अथ ते राजा “तुम्हेहि मारिता”ति

पुच्छि । “आम, देवा”ति । “केहि मारापिता”ति? “अज्जतिथियेहि, देवा”ति । राजा तिथिये पक्कोसापेत्वा सुन्दरिं उक्खिपापेत्वा “गच्छथ तुम्हे, एवं वदन्ता नगरं आहिण्डथ ‘अयं सुन्दरी समणस्स गोतमस्स अवण्णं आरोपेतुकामेहि अम्हेहि मारापिता, नेव समणस्स गोतमस्स, न गोतमसावकानं दोसो अत्थि, अम्हाकंयेव दोसो””ति आणापेसि । ते तथा अकंसु । बालमहाजनो तदा सद्वहि, तिथियापि पुरिसवधदण्डेन पलिबुद्धा । ततो पट्टाय बुद्धानं महन्ततरो लाभसक्कारो अहोसि ।

अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, तिथिया ‘बुद्धानं काळकभावं उप्पादेस्सामा’ति सयं काळका जाता, बुद्धानं पन महन्ततरो लाभसक्कारो उदपादी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, सक्का बुद्धानं संकिलेसं उप्पादेतुं, बुद्धानं संकिलिट्ठभावकरणं नाम जातिमणिनो किलिट्ठभावकरणसदिसं, पुब्बे जातिमणिं ‘किलिट्ठं करिस्सामा’ति वायमन्तापि नासक्खिंसु किलिट्ठं कातु”न्ति वत्त्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं गामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामेसु आदीनवं दिस्वा निक्खमित्वा हिमवन्तपदेसे तिस्सो पब्बतराजियो अतिक्कमित्वा तापसो हुत्वा पण्णसालायं वसि । तस्सा अविदूरे मणिगुहा अहोसि, तत्थ तिसमत्ता सूकरा वसन्ति, गुहाय अविदूरे एको सीहो चरति, तस्स मणिमिह छाया पज्जायति । सूकरा सीहच्छायं दिस्वा भीता उत्रस्ता अप्पमंसलोहिता अहेसुं । ते “इमस्स मणिनो विप्पसन्नत्ता अयं छाया पज्जायति, इमं मणिं संकिलिट्ठं विवण्णं करोमा”ति चिन्तेत्वा अविदूरे एकं सरं गन्त्वा कलले पवट्टेत्वा आगन्त्वा तं मणिं घंसन्ति । सो सूकरलोमेहि घंसियमानो विप्पसन्नतरो अहोसि । सूकरा उपायं अपस्सन्ता “इमस्स मणिनो विवण्णकरणूपायं तापसं पुच्छिस्सामा”ति बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं ठिता पुरिमा द्वे गाथा उदाहरिंसु —

१०३. “दरिया सत्त वस्सानि, तिसमत्ता वसामसे ।

हज्जाम मणिनो आभं, इति नो मन्तरं अहु ॥

१०४. “यावता मणिं घंसाम, भिय्यो वोदायते मणि ।

इदज्जदानि पुच्छाम, किं किच्चं इध मज्जसी”ति ॥

तत्थ दरियाति मणिगुहायं । वसामसेति वसाम । हज्जामाति हनिस्साम, मयम्पि विवण्णं करिस्साम । इदज्जदानि पुच्छामाति इदानि मयं “केन कारणेन अयं मणि किलिस्समानो वोदायते”ति इदं तं पुच्छाम । “किं किच्चं इध मज्जसी”ति इमस्मिं अत्थे त्वं इमं किच्चं किन्ति मज्जसी”ति ।

अथ नेसं आचिक्खन्तो बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

१०५. “अयं मणि वेळुरियो, अकाचो विमलो सुभो ।

नास्स सक्का सिरिं हन्तुं, अपक्कमथ सूकरा”ति ॥

तत्थ अकाचोति अक्कसो । सुभोति सोभनो । सिरिन्ति पभं । अपक्कमथाति इमस्स मणिस्स पभा नासेतुं न सक्का, तुम्हे पन इमं मणिगुहं पहाय अज्जत्थ गच्छथाति ।

ते तस्स कथं सुत्वा तथा अकंसु । बोधिसत्तो ज्ञानं उप्पादेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा तापसो अहमेव अहोसि”न्ति ।

मणिसूकरजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२८६] ६. सालूकजातकवण्णना

मा सालूकस्स पिहयीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो थुल्लकुमारिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । तं

चूळनारदकस्सपजातके (जा० १.१३.४० आदयो) आविभवस्सति । तं पन भिक्खुं सत्था पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं, भिक्खु, उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छि । “एवं, भन्ते”ति । “को तं उक्कण्ठापेती”ति? “थुल्लकुमारिका, भन्ते”ति । सत्था “एसा ते भिक्खु अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं एतिस्सा विवाहत्थाय आगतपरिसाय उत्तरिभङ्गो अहोसी”ति वत्वा भिक्खूहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो महालोहितगोणो नाम अहोसि, कनिट्टभाता पनस्स चूळलोहितो नाम । उभोपि गोणा गामके एकस्मिं कुले कम्मं करोन्ति । तस्स कुलस्स एका वयप्पत्ता कुमारिका अत्थि, तं अज्जकुलं वारेसि । अथ नं कुलं “विवाहकाले उत्तरिभङ्गो भविस्सती”ति सालूकं नाम सूकरं यागुभत्तेन पटिजग्गि, सो हेट्टामज्जे सयति । अथेकदिवसं चूळलोहितो भातरं आह — “भातिक, मयं इमस्मिं कुले कम्मं करोम, अम्हे निस्साय इमं कुलं जीवति, अथ च पनिमे मनुस्सा अम्हाकं तिणपलालमत्तं देन्ति, इमं सूकरं यागुभत्तेन पोसेन्ति, हेट्टामज्जे सयापेन्ति, किं नामेस एतेसं करिस्सती”ति । महालोहितो “तात, मा त्वं एतस्स यागुभत्तं पत्थय, एतिस्सा कुमारिकाय विवाहदिवसे एतं उत्तरिभङ्गं कातुकामा एते मंसस्स थूलभावकरणत्थं पोसेन्ति, कतिपाहच्चयेन तं पस्सिस्ससि हेट्टामज्जतो निक्खामेत्वा वधित्वा खण्डाखण्डिकं छिन्दित्वा आगन्तुकभत्तं करियमान”न्ति वत्वा पुरिमा द्वे गाथा समुट्ठापेसि —

१०६. “मा सालूकस्स पिहयि, आतुरन्नानि भुज्जति ।

अप्पोस्सुक्को भुसं खाद, एतं दीघायुलक्खणं ॥

१०७. “इदानि सो इधागन्त्वा, अतिथी युत्तसेवको ।

अथ दक्खसि सालूकं, सयन्तं मुसलुत्तर”न्ति ॥

तत्थायं सङ्खेपत्थो — तात, त्वं मा सालूकसूकरभावं पत्थयि, अयज्हि **आतुरन्नानि** मरणभोजनानि भुज्जति, यानि भुज्जित्वा नचिरस्सेव मरणं पापुणिस्सति, त्वं पन **अप्पोस्सुक्को** निरालयो हुत्वा अत्तना लद्धं इमं पलालमिस्सकं भुसं खाद, एतं दीघायुभावस्स **लक्खणं** सज्जानननिमित्तं । इदानि कतिपाहस्सेव सो वेवाहिकपुरिसो महतिया परिसाय युत्तो युत्तसेवको इध अतिथि हुत्वा आगतो भविस्सति, अथेतं सालूकं मुसलसदिसेन उत्तरोट्ठेन समन्नागतत्ता **मुसलुत्तरं** मारितं सयन्तं दक्खसीति ।

ततो कतिपाहस्सेव वेवाहिकेसु आगतेसु सालूकं मारेत्वा उत्तरिभङ्गमकंसु । उभो गोणा तं तस्स विपत्तिं दिस्वा “अम्हाकं भुसमेव वर”न्ति चिन्तयिंसु । सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा तदत्थजोतिकं ततियं गाथमाह —

१०८. “विकन्तं सूकरं दिस्वा, सयन्तं मुसलुत्तरं ।

जरगवा विचिन्तेसुं, वरम्हाकं भुसामिवा'ति ॥

तत्थ भुसामिवाति भुसमेव अम्हाकं वरं उत्तमन्ति अत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधनेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा कुमारिका एतरहि थुल्लकुमारिका अहोसि, सालूको उक्कण्ठितभिक्खु, चूळलोहितो आनन्दो, महालोहितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सालूकजातकवण्णना छट्ठा ।

[२८७] ७. लाभगरहजातकवण्णना

नानुम्मत्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सारिपुत्तत्थेरस्स सद्धिविहारिकं आरब्भ कथेसि । थेरस्स किर सद्धिविहारिको थेरं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “लाभुप्पत्तिपटिपदं मे, भन्ते, कथेथ, किं करोन्तो चीवरादीनं लाभो होती”ति पुच्छि । अथस्स थेरो “आवुसो, चतूहङ्गेहि समन्नागतस्स लाभसक्कारो उप्पज्जति, अत्तनो अब्भन्तरे हिरोत्तपं भिन्दित्वा सामञ्जं पहाय अनुम्मत्तेनेव उम्मत्तेन विय भवितब्बं, पिसुणवाचा वत्तब्बा, नटसदिसेन भवितब्बं, विकिण्णवाचेन कुतूहलेन भवितब्बं”न्ति इमं लाभुप्पत्तिपटिपदं कथेसि । सो तं पटिपदं गरहित्वा उट्ठाय पक्कन्तो । थेरो सत्थारं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा तं पवत्ति आचिक्खि । सत्था “नेसो, सारिपुत्त, भिक्खु इदनेव लाभं गरहति, पुब्बेपेस गरहियेवा”ति वत्वा थेरेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सोळसवस्सिककालेयेव तिण्णं वेदानं अट्ठारसन्नञ्च सिप्पानं परियोसानं पत्वा दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पञ्च माणवकसतानि सिप्पं वार्चेसि । तत्रेको माणवो सीलाचारसम्पन्नो एकदिवसं आचरियं उपसङ्गमित्वा “कथं इमेसं सत्तानं लाभो उप्पज्जती”ति लाभुप्पत्तिपटिपदं पुच्छि । आचरियो “तात, इमेसं सत्तानं चतूहि कारणेहि लाभो उप्पज्जती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१०९. “नानुम्मत्तो नापिसुणो, नानटो नाकुतूहलो ।

मूळहेसु लभते लाभं, एसा ते अनुसासनी”ति ॥

तत्थ **नानुम्मत्तो**ति न अनुम्मत्तो । इदं वुत्तं होति — यथा उम्मत्तको नाम इत्थिपुरिसदारिकदारके दिस्वा तेसं वत्थालङ्कारादीनि विलुम्पति, ततो ततो मच्छमंसपूवादीनि बलक्कारेन गहेत्वा खादति, एवमेव यो गिहिभूतो अज्झत्तबहिद्धसमुट्ठानं हिरोत्तपं पहाय कुसलाकुसलं अगणेत्वा निरयभयं अभायन्तो लोभाभिभूतो परियादिण्णचित्तो कामेसु पमत्तो सन्धिच्छेदादीनि साहसिककम्मानि करोति, पब्बजितोपि हिरोत्तपं पहाय कुसलाकुसलं अगणेत्वा निरयभयं अभायन्तो सत्थारा पज्जत्तं सिक्खापदं मद्दन्तो लोभेन अभिभूतो परियादिण्णचित्तो चीवरादिमत्तं निस्साय अत्तनो सामञ्जं विजहित्वा पमत्तो वेज्जकम्मदूतकम्मादीनि करोति, वेळुदानादीनि निस्साय जीविकं कप्पेति, अयं अनुम्मत्तोपि उम्मत्तसदिसत्ता उम्मत्तो नाम, एवरूपस्स खिप्पं लाभो उप्पज्जति । यो पन एवं अनुम्मत्तो लज्जी कुक्कुच्चको, एस मूळहेसु अपण्डितेसु पुरिसेसु लाभं न लभति, तस्मा लाभत्थिकेन उम्मत्तकेन विय भवितब्बन्ति ।

नापिसुणोति एत्थापि यो पिसुणो होति, “असुकेन इदं नाम कत”न्ति राजकुले पेसुज्जं उपसंहरति, सो अज्जेसं यसं अच्छिन्दित्वा अत्तनो गणहाति । राजानोपि नं “अयं अम्हेसु ससस्नेहो”ति उच्चे ठाने ठपेन्ति, अमच्चादयोपिस्स “अयं नो

राजकुले परिभिन्देय्या”ति भयेन दातव्यं मज्जन्ति, एवं एतरहि पिसुणस्स लाभो उप्पज्जति । यो पन अपिसुणो, सो मूळहेसु लाभं न लभतीति एवमत्थो वेदितव्वो ।

नानटोति लाभं उप्पादेन्तेन नटेन विय भवितव्वं । यथा नटो हिरोत्तप्यं पहाय नच्चगीतवादितेहि कीळं कत्वा धनं संहरति, एवमेव लाभत्थिकेन हिरोत्तप्यं भिन्दित्वा इत्थिपुरिसदारिकदारकानं सोण्डसहायेन विय नानप्पकारं केळिं करोन्तेन विचरितव्वं । यो एवं अनटो, सो मूळहेसु लाभं न लभति ।

नाकुतूहलोति कुतूहलो नाम विप्पकिण्णवाचो । राजानो हि अमच्चे पुच्छन्ति — “असुकट्टाने किर ‘मनुस्सो मारितो, घरं विलुत्तं, परेसं दारा पधंसिता’ति सुय्यति, केसं नु खो इदं कम्म”न्ति । तत्थ सेसेसु अकथेन्तेसुयेव यो उट्ठित्वा “असुको च असुको च नामा”ति वदति, अयं कुतूहलो नाम । राजानो तस्स वचनेन ते पुरिसे परियेसित्वा निसेधेत्वा “इमं निस्साय नो नगरं निच्चोरं जात”न्ति तस्स महन्तं यसं देन्ति, सेसापि जना “अयं नो राजपुरिसेहि पुट्ठो सुयुत्तदुयुत्तं कथेय्या”ति भयेन तस्सेव धनं देन्ति, एवं कुतूहलस्स लाभो उप्पज्जति । यो पन अकुतूहलो, एस न मूळहेसु लभति लाभं । **एसा ते अनुसासनी**ति एसा अम्हाकं सन्तिका तुय्हं लाभानुसिद्धीति ।

अन्तेवासिको आचरियस्स कथं सुत्वा लाभं गरहन्तो —

११०. “धिरत्थु तं यसलाभं, धनलाभञ्च ब्राह्मण ।

या वुत्ति विनिपातेन, अधम्मचरणेन वा ॥

१११. “अपि चे पत्तमादाय, अनगारो परिब्बजे ।

एसाव जीविका सेय्यो, या चाधम्मेन एसना”ति ॥ — गाथाद्वयमाह ।

तत्थ **या वुत्ती**ति या जीवितवुत्ति । **विनिपातेना**ति अत्तनो विनिपातेन । **अधम्मचरणेना**ति अधम्मकिरियाय विसमकिरियाय वधबन्धनगरहादीहि अत्तनं विनिपातेत्वा अधम्मं चरित्वा या वुत्ति, तच्च यसधनलाभञ्च सब्बं **धिरत्थु** निन्दामि गरहामि, न मे एतेनत्थोति अधिप्पायो । **पत्तमादाया**ति भिक्खाभाजनं गहेत्वा । **अनगारो परिब्बजे**ति अगेहो पब्बजितो हुत्वा चरेय्य, न च सप्पुरिसो कायदुच्चरितादिवसेन अधम्मचरियं चरेय्य । किंकारणा? **एसाव जीविका सेय्यो । या चाधम्मेन एसना**ति, या एसा अधम्मेन जीविकपरियेसना, ततो एसा पत्तहत्थस्स परकुलेसु भिक्खाचरियाव सेय्यो, सतगुणेन सहस्सगुणेन सुन्दरतरोति दस्सेति ।

एवं माणवो पब्बज्जाय गुणं वण्णत्वा निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा धम्मेन भिक्खं परियेसन्तो अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा माणवो लाभगरही भिक्खु अहोसि, आचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

लाभगरहजातकवण्णना सत्तमा ।

[२८८] ८. मच्छुद्धानजातकवण्णना

अगघन्ति मच्छाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कूटवाणिजं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितमेव ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कुटुम्बिककुले निब्बत्तित्वा विज्जुतं पत्तो कुटुम्बं सण्ठपेसि । कनिट्ठभातापिस्स अत्थि, तेसं अपरभागे पिता कालकतो । ते एकदिवसं “पितु सन्तकं वोहारं साधेस्सामा”ति एकं गामं गन्त्वा कहापणसहस्सं लभित्वा आगच्छन्ता नदीतिथे नावं पटिमानेन्ता पुटभत्तं भुज्जिंसु । बोधिसत्तो अतिरेकभत्तं गङ्गाय मच्छानं दत्वा नदीदेवताय पत्तिं अदासि । देवता पत्तिं अनुमोदित्वायेव दिब्बेन यसेन वड्ढित्वा अत्तनो यसवुड्ढिं आवज्जमाना तं कारणं अज्जासि । बोधिसत्तोपि वालिकायं उत्तरासङ्गं पत्थरित्वा निपन्नो निदं ओक्कमि, कनिट्ठभाता पनस्स थोकं चोरपकतिको । सो ते कहापणे बोधिसत्तस्स अदत्वा सयमेव गण्हितुकामताय कहापणभण्डिकसदिसं एकं सक्खरभण्डिकं कत्वा द्वेपि भण्डिका एकतोव ठपेसि । तेसं नावं अभिरुहित्वा गङ्गामज्झगतानं कनिट्ठो नावं खोभेत्वा “सक्खरभण्डिकं उदके खिपिस्सामी”ति सहस्सभण्डिकं खिपित्वा “भातिक, सहस्सभण्डिका उदके पतिता, किन्ति करोमा”ति आह । “उदके पतिताय किं करिस्साम, मा चिन्तयी”ति । नदीदेवता चिन्तेसि — “अहं इमिना दिन्नपत्तिं अनुमोदित्वा दिब्बयसेन वड्ढित्वा एतस्स सन्तकं रक्खिस्सामी”ति अत्तनो आनुभावेन तं भण्डिकं एकं महामच्छं गिलापेत्वा सयं आरक्खं गण्हि । सोपि चोरो गेहं गन्त्वा “भाता मे वज्जितो”ति भण्डिकं मोचेन्तो सक्खरा पस्सित्वा हृदयेन सुस्सन्तेन मज्जस्स अट्ठिं उपगूहित्वा निपज्जि ।

तदा केवट्ठा मच्छगहणत्थाय जालं खिपिंसु । सो मच्छो देवतानुभावेन जालं पाविसि । केवट्ठा तं गहेत्वा विक्किणितुं नगरं पविट्ठा । मनुस्सा महामच्छं दिस्वा मूलं पुच्छन्ति । केवट्ठा “कहापणसहस्सज्ज सत्त च मासके दत्वा गण्हथा”ति वदन्ति । मनुस्सा “सहस्सगघनकमच्छोपि नो दिट्ठो”ति परिहासं करोन्ति । केवट्ठा मच्छं गहेत्वा बोधिसत्तस्स घरद्वारं गन्त्वा “इमं मच्छं गण्हथा”ति आहंसु । “किमस्स मूलं”न्ति? “सत्त मासके दत्वा गण्हथा”ति । “अज्जेसं ददमाना कथं देथा”ति? “अज्जेसं सहस्सेन च सत्तहि च मासकेहि देम, तुम्हे पन सत्त मासके दत्वा गण्हथा”ति । सो तेसं सत्त मासके दत्वा मच्छं भरियाय पेसेसि । सा मच्छस्स कुच्छिं फालयमाना सहस्सभण्डिकं दिस्वा बोधिसत्तस्स आरोचेसि । बोधिसत्तो तं ओलोकेत्वा अत्तनो लज्जं दिस्वा सकसन्तकभावं जत्वा “इदानी इमे केवट्ठा इमं मच्छं अज्जेसं ददमाना सहस्सेन चेव सत्तहि च मासकेहि देन्ति, अम्हे पन पत्वा सहस्सस्स अम्हाकं सन्तकत्ता सत्तेव मासके गहेत्वा अदंसु, इदं अन्तरं अजानन्तं न सक्का कज्जि सदहापेतु”न्ति चिन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

११२. “अगघन्ति मच्छा अधिकं सहस्सं, न सो अत्थि यो इमं सदहेय्य ।

मय्हज्ज अस्सु इध सत्त मासा, अहम्पि तं मच्छुद्धानं किणेय्य”न्ति ॥

तत्थ अधिकन्ति अज्जेहि पुच्छिता केवट्ठा “सत्तमासाधिकं सहस्सं अगघन्ती”ति वदन्ति । **न सो अत्थि यो इमं सदहेय्याति** सो पुरिसो न अत्थि, यो इमं कारणं पच्चक्खतो अजानन्तो मम वचनेन सदहेय्य, एत्तकं वा मच्छा अगघन्तीति यो इमं सदहेय्य, सो नत्थि, तस्मायेव ते अज्जेहि न गहितातिपि अत्थो । **मय्हज्ज अस्सूति** मय्हं पन सत्त मासका अहेसुं । **मच्छुद्धानन्ति** मच्छवग्गं । तेन हि मच्छेन सद्धिं अज्जेपि मच्छा एकतो बद्धा तं सकलम्पि मच्छुद्धानं सन्धायेतं वुत्तं । **किणेय्यन्ति** किणिं, सत्तेव मासके दत्वा एत्तकं मच्छवग्गं गण्हिन्ति अत्थो ।

एवज्ज पन वत्वा इदं चिन्तेसि — “किं नु खो निस्साय मया एते कहापणा लब्धा”ति? तस्मिं खणे नदीदेवता आकासे दिस्समानरूपेन ठत्वा “अहं, गङ्गादेवता, तथा मच्छानं अतिरेकभत्तं दत्वा मय्हं पत्तिं दिन्ना, तेनाहं तव सन्तकं रक्खन्ती आगता”ति दीपयमाना गाथमाह —

११३. “मच्छानं भोजनं दत्त्वा, मम दक्खिणमादिसि ।
तं दक्खिणं सरन्तिया, कतं अपचितिं तया”ति ॥

तत्थ दक्खिणन्ति इमस्मिं ठाने पत्तिदानं दक्खिणा नाम । सरन्तिया कतं अपचितिं तयाति तं तया मय्हं कतं अपचितिं सरन्तिया मया इदं तव धनं रक्खितन्ति अत्थो ।

इदं वत्त्वा च पन सा देवता तस्स कनिट्ठेन कतकूटकम्मं सब्बं कथेत्त्वा “एसो इदानीं हृदयेन सुस्सन्तेन निपन्नो, दुट्ठचित्तस्स वुट्ठि नाम नत्थि, अहं पन ‘तव सन्तकं मा नस्सी’ति धनं ते आहरित्वा अदासिं, इदं कनिट्ठचोरस्स अदत्त्वा सब्बं त्वज्जेव गण्हा”ति वत्त्वा ततियं गाथमाह —

११४. “पदुट्ठचित्तस्स न फाति होति, न चापि तं देवता पूजयन्ति ।
यो भातरं पेत्तिकं सापतेय्यं, अवज्जयी दुक्कटकम्मकारी”ति ॥

तत्थ न फाति होतीति एवरूपस्स पुग्गलस्स इधलोके वा परलोके वा वुट्ठि नाम न होति । न चापि तन्ति तं पुग्गलं तस्स सन्तकं रक्खमाना देवता न पूजयन्ति ।

इति देवता मित्तदुब्बिचोरस्स कहापणे अदातुकामा एवमाह । बोधिसत्तो पन “न सक्का एवं कातु”न्ति तस्सपि पञ्च कहापणसतानि पेसेसियेव ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्त्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने वाणिजो सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा कनिट्ठभाता इदानीं कूटवाणिजो, जेट्ठभाता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मच्छुद्धानजातकवण्णना अट्ठमा ।
[२८९] ९. नानाछन्दजातकवण्णना

नानाछन्दा, महाराजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आयस्मतो आनन्दस्स अट्ठवरलाभं आरब्ध कथेसि । वत्थु एकादसकनिपाते जुण्हजातके (जा० १.११.१३ आदयो) आविभवस्सति ।

अतीते पन बोधिसत्तो बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स अगमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गहेत्त्वा पितु अच्चयेन रज्जं पापुणि । तस्स ठानतो अपनीतो पितु पुरोहितो अत्थि । सो दुग्गतो हुत्वा एकस्मिं जरगेहे वसति । अथेकदिवसं बोधिसत्तो अज्जातकवेसेन रत्तिभागे नगरं परिग्गणहन्तो विचरति । तमेन कतकम्मचोरा एकस्मिं सुरापाने सुरं पिबित्वा अपरम्पि घटेनादाय अत्तनो गेहं गच्छन्ता अन्तरवीथियं दिस्वा “अरे कोसि त्व”न्ति वत्त्वा पहरित्वा उत्तरिसाटकं गहेत्त्वा घटं उक्खिपापेत्त्वा तासेन्ता गच्छिंसु । सोपि खो ब्राह्मणो तस्मिं खणे निक्खमित्वा अन्तरवीथियं ठितो नक्खत्तं ओलोकेन्तो रज्जो अमित्तानं हत्थगतभावं जत्वा ब्राह्मणिं आमन्तेसि । सा “किं, अय्या”ति वत्त्वा वेगेन तस्स सन्तिकं आगता । अथ नं सो आह — “भोति अम्हाकं राजा अमित्तानं वसं गतो”ति । “अय्य, किं ते रज्जो सन्तिके पवत्तिया, ब्राह्मणा जानिस्सन्ती”ति ।

राजा ब्राह्मणस्स सदं सुत्वा थोकं गन्त्वा धुत्ते आह — “दुग्गतोम्हि, सामि, उत्तरासङ्गं गहेत्त्वा विस्सज्जेथ म”न्ति । ते

पुनप्पुनं कथेन्तं कारुज्जेन विस्सज्जेसुं । सो तेसं वसनगेहं सल्लक्खेत्वा निवत्ति । अथ पोराणकपुरोहितो ब्राह्मणोपि “भोति, अम्हाकं राजा अमित्तहत्थतो मुत्तो”ति आह । राजा तम्पि सुत्वा तम्पि गेहं सल्लक्खेत्वा पासादं अभिरुहि । सो विभाताय रत्तिया ब्राह्मणे पक्कोसापेत्वा “किं आचरिया रत्तिं नक्खत्तं ओलोकयित्था”ति पुच्छि । “आम, देवा”ति । “किं सोभन”न्ति? “सोभनं, देवा”ति । “कोचि गाहो नत्थी”ति । “नत्थि, देवा”ति । राजा “असुकगेहतो ब्राह्मणं पक्कोसथा”ति पोराणकपुरोहितं पक्कोसापेत्वा “किं, आचरिय, रत्तिं ते नक्खत्तं दिट्ठ”न्ति पुच्छि । “आम, देवा”ति । “अत्थि कोचि गाहो”ति । “आम, महाराज, अज्ज रत्तिं तुम्हे अमित्तवसं गन्त्वा मुहुत्तेनेव मुत्ता”ति । राजा “नक्खत्तजाननकेन नाम एवरूपेन भवितब्ब”न्ति सेसब्राह्मणे निक्कट्ठापेत्वा “ब्राह्मण, पसन्नोस्मि ते, वरं त्वं गण्हा”ति आह । “महाराज, पुत्तदारेन सद्धिं मन्तेत्वा गणिहस्सामी”ति । “गच्छ मन्तेत्वा एही”ति ।

सो गन्त्वा ब्राह्मणिञ्च पुत्तञ्च सुणिसञ्च दासिञ्च पक्कोसित्वा “राजा मे वरं ददाति, किं गण्हामा”ति पुच्छि । ब्राह्मणी “मय्हं धेनुसतं आनेही”ति आह, पुत्तो छत्तमाणवो नाम “मय्हं कुमुदवण्णेहि चतूहि सिन्धवेहि युत्तं आजञ्जरथ”न्ति, सुणिंसा “मय्हं मणिकुण्डलं आदिं कत्वा सब्बालङ्कार”न्ति, पुण्णा नाम दासी “मय्हं उदुक्खलमुसलञ्चेव सुप्पञ्चा”ति । ब्राह्मणो पन गामवरं गहेतुकामो रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “किं, ब्राह्मण, पुच्छितो ते पुत्तदारो”ति पुट्ठो “आम, देव, पुच्छितो, अनेकच्छन्दो”ति वत्वा पठमं गाथाद्वयमाह —

११५. “नानाछन्दा महाराज, एकागारे वसामसे ।
अहं गामवरं इच्छे, ब्राह्मणी च गवं सतं ॥

११६. “पुत्तो च आजञ्जरथं, कज्जा च मणिकुण्डलं ।
या चेसा पुण्णिका जम्मी, उदुक्खलंभिकङ्कती”ति ॥

तत्थ इच्छेति इच्छामि । गवं सतन्ति धेनून् गुन्नं सतं । कज्जाति सुणिंसा । या चेसाति या एसा अम्हाकं घरे पुण्णिका नाम दासी, सा जम्मी लामिका सुप्पमुसलेहि सद्धिं उदुक्खलं अभिकङ्कति इच्छतीति ।

राजा “सब्बेसं इच्छित्तिच्छित्तं देथा”ति आणापेन्तो —

११७. “ब्राह्मणस्स गामवरं, ब्राह्मणिया गवं सतं ।
पुत्तस्स आजञ्जरथं, कज्जाय मणिकुण्डलं ।
यज्जेतं पुण्णिकं जम्मिं, पटिपादेथुदुक्खल”न्ति ॥ — गाथमाह ।

तत्थ यज्जेतन्ति यज्ज एतं पुण्णिकन्ति वदति, तं जम्मिं उदुक्खलं पटिपादेथ सम्पटिच्छापेथाति ।

इति राजा ब्राह्मणेन पत्थितञ्च अज्जञ्च महन्तं यसं दत्वा “इतो पट्ठाय अम्हाकं कत्तब्बकिच्चेसु उस्सुककं आपज्जा”ति वत्वा ब्राह्मणं अत्तनो सन्तिके अकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो आनन्दो अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

नानाछन्दजातकवण्णना नवमा ।

[२९०] १०. सीलवीमंसकजातकवण्णना

सीलं किरेव कल्याणन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सीलवीमंसकब्राह्मणं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन पच्चुप्पन्नम्पि अतीतम्पि हेट्ठा एककनिपाते **सीलवीमंसकजातके** (जा० १.१.८६) वित्थारितमेव । इध पन बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स पुरोहितो सीलसम्पन्नो “अत्तनो सीलं वीमंसिस्सामी”ति हेरज्जिकफलकतो द्वे दिवसे एकेकं कहापणं गण्हि । अथ नं ततियदिवसे “चोरो”ति गहेत्वा रज्जो सन्तिकं नयिसु । सो अन्तरामगे अहितुण्डिके सप्पं कीळापेन्ते अद्दस । अथ नं राजा दिस्वा “कस्मा एवरूपं अकासी”ति पुच्छि । ब्राह्मणो “अत्तनो सीलं वीमंसितुकामताया”ति वत्त्वा इमा गाथा अवोच —

११८. “सीलं किरेव कल्याणं, सीलं लोके अनुत्तरं ।

पस्स घोरविसो नागो, सीलवाति न हज्जति ॥

११९. “सोहं सीलं समादिस्सं, लोके अनुमतं सिवं ।

अरियवुत्तिसमाचारो, येन वुच्चति सीलवा ॥

१२०. “जातीनञ्च पियो होति, मित्तेसु च विरोचति ।

कायस्स भेदा सुगतिं, उपपज्जति सीलवा”ति ॥

तत्थ **सीलन्ति** आचारो । **किराति** अनुस्सवत्थे निपातो । **कल्याणन्ति** सोभनं, “सीलं किरेव कल्याण”न्ति एवं पण्डिता वदन्तीति अत्थो । **पस्साति** अत्तानमेव वदति । **न हज्जतीति** परम्पि न विहेठेति, परेहिपि न विहेठीयति । **समादिस्सन्ति** समादियिस्सामि । **अनुमतं सिवन्ति** “खेमं निब्भय”न्ति एवं पण्डितेहि सम्पटिच्छितं । **येन वुच्चतीति** येन सीलेन सीलवा पुरिसो अरियानं बुद्धादीनं पटिपत्तिं समाचरन्तो “अरियवुत्तिसमाचारो”ति वुच्चति, तमहं समादियिस्सामीति अत्थो । **विरोचतीति** पब्बतमत्थके अगिक्खन्थो विय विरोचति ।

एवं बोधिसत्तो तीहि गाथाहि सीलस्स वण्णं पकासेन्तो रज्जो धम्मं देसेत्वा “महाराज, मम गेहे पितु सन्तकं मातु सन्तकं अत्तना उप्पादितं तथा दिन्नञ्च बहु धनं अत्थि, परियन्तो नाम न पज्जायति, अहं पन सीलं वीमंसन्तो हेरज्जिकफलकतो कहापणे गण्हिं । इदानीं मया इमस्मिं लोके जातिगोत्तकुलपदेसानं लामकभावो, सीलस्सेव च जेट्ठकभावो जातो, अहं पब्बजिस्सामि, पब्बज्जं मे अनुजानाही”ति अनुजानापेत्वा रज्जा पुनप्पुनं याचियमानोपि निक्खम्म हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सीलवीमंसको पुरोहितो ब्राह्मणो अहमेव अहोसि”न्ति ।

सीलवीमंसकजातकवण्णना दसमा ।

अब्भन्तरवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

दुम कंसवरुत्तमव्यग्धमिगा, मणयो मणि सालुकमव्हयनो ।
अनुसासनियोपि च मच्छवरो, मणिकुण्डलकेन किरेन दसाति ॥

५. कुम्भवग्गो

[२९१] १. सुराघटजातकवण्णना

सब्बकामददं कुम्भन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डिकस्स भागिनेय्यं आरब्ध कथेसि । सो किर मातापितूनं सन्तका चत्तालीस हिरञ्जकोटियो पानव्यसनेन नासेत्वा सेट्ठिनो सन्तिकं अगमासि । सोपिस्स “वोहारं करोही”ति सहस्सं अदासि, तम्पि नासेत्वा पुन अगमासि । पुनस्स पञ्च सतानि दापेसि, तानिपि नासेत्वा पुन आगतस्स द्वे थूलसाटके दापेसि । तेपि नासेत्वा पुन आगतं गीवायं गाहापेत्वा नीहरापेसि । सो अनाथो हुत्वा परकुट्टं निस्साय कालमकासि, तमेनं कट्ठित्वा बहि छट्ठेसुं । अनाथपिण्डिको विहारं गन्त्वा सब्बं तं भागिनेय्यस्स पवत्ति तथागतस्स आरोचेसि । सत्था “त्वं एतं कथं सन्तप्पेस्ससि, यमहं पुब्बे सब्बकामददं कुम्भं दत्त्वापि सन्तप्पेतुं नासक्खि”न्ति वत्त्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा पितु अच्चयेन सेट्ठिद्वानं लभि । तस्स गेहे भूमिगतमेव चत्तालीसकोटिधनं अहोसि, पुत्तो पुनस्स एकोयेव । बोधिसत्तो दानादीनि पुज्जानि कत्वा कालकतो सक्को देवराजा हुत्वा निब्बत्ति । अथस्स पुत्तो वीथिं आवरित्वा मण्डपं कारेत्वा महाजनपरिवुतो निसीदित्वा सुरं पातुं आरभि । सो लङ्घनधावननच्चगीतादीनि करोन्तानं सहस्सं सहस्सं ददमानो इत्थिसोण्डसुरासोण्डमंससोण्डादिभावं आपज्जित्वा “क्व गीतं, क्व नच्चं, क्व वादित”न्ति समज्जत्थिको पमत्तो हुत्वा आहिण्डन्तो नचिरस्सेव चत्तालीसकोटिधनं उपभोगपरिभोगूपकरणानि च विनासेत्वा दुग्गतो कपणो पिलोतिकं निवासेत्वा विचरि । सक्को आवज्जेन्तो तस्स दुग्गतभावं जत्वा पुत्तपेमेन आगन्त्वा सब्बकामददं कुम्भं दत्वा “तात, यथा अयं कुम्भो न भिज्जति, तथा नं रक्ख, इमस्मिं ते सति धनस्स परिच्छेदो नाम न भविस्सति, अप्पमत्तो होही”ति ओवदित्वा देवलोकमेव गतो । ततो पट्ठाय सुरं पिवन्तो विचरि । अथेकदिवसं मत्तो तं कुम्भं आकासे खिपित्वा सम्पटिच्छन्तो एकवारं विरज्झि, कुम्भो भूमियं पतित्वा भिज्जि । ततो पट्ठाय पुन दलिद्वो हुत्वा पिलोतिकं निवासेत्वा कपालहत्यो भिक्खं चरन्तो परकुट्टं निस्साय कालमकासि ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा —

१२१. “सब्बकामददं कुम्भं, कुटं लद्धान धुत्तको ।
याव नं अनुपालेति, ताव सो सुखमेधति ॥

१२२. “यदा मत्तो च दित्तो च, पमादा कुम्भमब्भिदा ।
तदा नग्गो च पोत्थो च, पच्छा बालो विहज्जति ॥

१२३. “एवमेव यो धनं लद्धा, पमत्तो परिभुज्जति ।
पच्छा तप्पति दुम्मेधो, कुटं भित्त्वाव धुत्तको”ति ॥ —

इमा अभिसम्बुद्धगाथा वत्वा जातकं समोधानेसि ।

तत्थ सब्बकामददन्ति सब्बे वत्थुकामे दातुं समत्थं कुम्भं । कुटन्ति कुम्भवेवचनं । यावाति यत्तकं कालं । अनुपालेतीति यो कोचि एवरूपं लभित्वा याव रक्खति, ताव सो सुखमेधतीति अत्थो । मत्तो च दित्तो चाति सुरामदेन मत्तो दप्पेन दित्तो । पमादा कुम्भमब्धिदाति पमादेन कुम्भं भिन्दि । नग्गो च पोत्थो चाति कदाचि नग्गो, कदाचि पोत्थकपिलोतिकाय निवत्थत्ता पोत्थो । एवमेवाति एवं एव । पमत्तोति पमादेन । तप्पतीति सोचति ।

“तदा सुराघटभेदको धुत्तो सेट्ठिभागिनेय्यो अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुराघटजातकवण्णना पठमा ।

[२९२] २. सुपत्तजातकवण्णना

बाराणस्यं, महाराजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो बिम्बादेविया सारिपुत्तत्थेरेन दिन्नं रोहितमच्छरसं नवसप्पिमिस्सकं सालिभत्तं आरब्भ कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितअब्भन्तरजातके (जा० १.३.९१-९३) वत्थुसदिसमेव । तदापि हि थेरिया उदरवातो कुप्पि, राहुलभट्ठो थेरस्स आचिक्खि । थेरो तं आसनसालायं निसीदापेत्वा कोसलरज्जो निवेसनं गन्त्वा रोहितमच्छरसं नवसप्पिमिस्सकं सालिभत्तं आहरित्वा तस्स अदासि । सो आहरित्वा मातु थेरिया अदासि, तस्सा भुत्तमत्ताय उदरवातो पटिप्पस्सम्भि । राजा पुरिसे पेसेत्वा परिगणहापेत्वा ततो पट्टाय थेरिया तथारूपं भत्तं अदासि । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो धम्मसेनापति, थेरिं एवरूपेन नाम भोजनेन सन्तप्पेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव सारिपुत्तो राहुलमाताय पत्थितं देति, पुब्बेपि अदासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो काकयोनिं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो असीतिया काकसहस्सानं जेट्ठको सुपत्तो नाम काकराजा अहोसि, अग्गमहेसी पनस्स सुफस्सा नाम काकी अहोसि, सेनापति सुमुखो नाम । सो असीतिया काकसहस्सेहि परिवुत्तो बाराणसिं उपनिस्साय वसि । सो एकदिवसं सुफस्सं आदाय गोचरं परियेसन्तो बाराणसिरज्जो महानसमत्थकेन अगमासि । सूदो रज्जो नानामच्छमंसविकतिपरिवारं भोजनं सम्पादेत्वा थोकं भाजनानि विवरित्वा उसुमं पलापेन्तो अट्ठासि । सुफस्सा मच्छमंसगन्धं घायित्वा राजभोजनं भुज्जितुकामा हुत्वा तं दिवसं अकथेत्वा दुतियदिवसे “एहि, भट्ठे, गोचराय गमिस्सामा”ति वुत्ता “तुम्हे गच्छथ, मय्हं एको दोहळो अत्थी”ति वत्वा “कीदिसो दोहळो”ति वुत्ते “बाराणसिरज्जो भोजनं भुज्जितुकामाम्हि, न खो पन सक्का मया तं लद्धुं, तस्मा जीवितं परिच्चजिस्सामि, देवा”ति आह । बोधिसत्तो चिन्तयमानो निसीदि । सुमुखो आगन्त्वा “किं, महाराज, अनत्तमनोसी”ति पुच्छि, राजा तमत्थं आरोचेसि । सेनापति “मा चिन्तयि, महाराजा”ति ते उभोपि अस्सासेत्वा “अज्ज तुम्हे इधेव होथ, मयं भत्तं आहरिस्सामा”ति वत्वा पक्कामि ।

सो काके सन्निपातेत्वा तं कारणं कथेत्वा “एथ भत्तं आहरिस्सामा”ति काकेहि सद्धिं बाराणसिं पविसित्वा महानसस्स अविदूरे काके वग्गे वग्गे कत्वा तस्मिं तस्मिं ठाने आरक्खत्थाय ठपेत्वा सयं अट्ठहि काकयोधेहि सद्धिं महानसच्छदने निसीदि रज्जो भत्तहरणकालं ओलोकयमानो । ते च काके आह — “अहं रज्जो भत्ते हरियमाने भाजनानि पातेस्सामि, भाजनेसु पतितेसु मय्हं जीवितं नत्थि, तुम्हेसु चत्तारो जना मुखपूरं भत्तं, चत्तारो मच्छमंसं गहेत्वा नेत्वा सुपत्तं सपजापतिकं काकराजानं भोजेथ, ‘कहं सेनापती’ति वुत्ते ‘पच्छतो एहिती’ति वदेय्याथा”ति । अथ सूदो रज्जो भोजनविकतिं

सम्पादेत्वा काजेन गहेत्वा राजकुलं पायासि । तस्स राजङ्गणं गतकाले काकसेनापति काकानं सञ्जं दत्वा सयं उप्पतित्वा भत्तहारकस्स उरे निसीदित्वा नखपञ्जरेन पहरित्वा कणयग्गसदिसेन तुण्डेन नासग्गमस्स अभिहन्त्वा उट्ठाय द्वीहि पक्खेहि मुखमस्स पिदिहि । राजा महातले चङ्कमन्तो महावातपानेन ओलोकेत्वा तं काकस्स किरियं दिस्वा भत्तहारकस्स सद्दं दत्वा “भो भत्तकारक, भाजनानि छुट्टेत्वा काकमेव गण्हा”ति आह । सो भाजनानि छुट्टेत्वा काकं दळ्ळं गण्णि । राजापि नं “इतो एही”ति आह ।

तस्मिं खणे काका आगन्त्वा अत्तनो पहोनकं भुज्जित्वा सेसं वुत्तनियामेनेव गहेत्वा अगमिंसु । ततो सेसा आगन्त्वा सेसं भुज्जिंसु । तेपि अट्ठ जना गन्त्वा राजानं सपजापतिकं भोजेसुं, सुफस्साय दोहळो वूपसमि । भत्तहारको काकं रज्जो उपनेसि । अथ नं राजा पुच्छि — “भो काक, त्वं ममञ्च न लज्जि, भत्तहारकस्स च नासं खण्डेसि, भत्तभाजनानि च भिन्दि, अत्तनो च जीवितं न रक्खि, कस्मा एवरूपं कम्ममकासी”ति? काको “महाराज, अम्हाकं राजा बाराणसिं उपनिस्साय वसति, अहमस्स सेनापति, तस्स सुफस्सा नाम भरिया दोहळिनी तुम्हाकं भोजनं भुज्जितुकामा, राजा तस्सा दोहळं मय्हं आचिक्खि । अहं तत्थेव मम जीवितं परिच्चजित्वा आगतो, इदानी मे तस्सा भोजनं पेसितं, मय्हं मनोरथो मत्थकं पत्तो, इमिना कारणेन मया एवरूपं कम्मं कत”न्ति दीपेन्तो इमा गाथा आह ।

१२४. “बाराणस्यं महाराज, काकराजा निवासको ।

असीतिया सहस्सेहि, सुपत्तो परिवारितो ॥

१२५. “तस्स दोहळिनी भरिया, सुफस्सा भक्खितुमिच्छति ।

रज्जो महानसे पक्कं, पच्चग्घं राजभोजनं ॥

१२६. “तेसाहं पहितो दूतो, रज्जो चम्हि इधागतो ।

भत्तु अपचितिं कुम्मि, नासायमकरं वण”न्ति ॥

तत्थ बाराणस्यन्ति बाराणसियं । निवासकोति निबद्धवसनको । पक्कन्ति नानप्पकारेन सम्पादितं । केचि “सिद्ध”न्ति सज्झायन्ति । पच्चग्घन्ति अब्भुण्हं अपारिवासिकं, मच्छमंसविकतीसु वा पच्चवेकं महग्घं एत्थाति पच्चग्घं । तेसाहं पहितो दूतो, रज्जो चम्हि इधागतोति तेसं उभिन्नम्पि अहं दूतो आणत्तिकरो रज्जो च अम्हि पहितो, तस्मा इध आगतोति अत्थो । भत्तु अपचितिं कुम्मीति स्वाहं एवं आगतो अत्तनो भत्तु अपचितिं सक्कारसम्मानं करोमि । नासायमकरं वणन्ति, महाराज, इमिना कारणेन तुम्हे च अत्तनो च जीवितं अगणेत्वा भत्तभाजनं पातापेतुं भत्तहारकस्स नासाय मुखतुण्डकेन वणं अकासिं, मया अत्तनो रज्जो अपचिति कता, इदानी तुम्हे यं इच्छथ, तं दण्डं करोथाति ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा “मयं ताव मनुस्सभूतानं महन्तं यसं दत्वा अम्हाकं सुहज्जे कातुं न सक्कोम, गामादीनि ददमानापि अम्हाकं जीवितदायकं न लभाम, अयं काको समानो अत्तनो रज्जो जीवितं परिच्चजति, अतिविय सप्पुरिसो मधुरस्सरो धम्मकथिको”ति गुणेषु पसीदित्वा तं सेतच्छत्तेन पूजेसि । सो अत्तना लद्धेन सेतच्छत्तेन राजानमेव पूजेत्वा बोधिसत्तस्स गुणे कथेसि । राजा नं पक्कोसापेत्वा धम्मं सुत्वा उभिन्नम्पि तेसं अत्तनो भोजननियामेन भत्तं पट्टपेसि, सेसकाकानं देवसिकं एकं तण्डुलम्बणं पचापेसि, सयञ्च बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा सब्बसत्तानं अभयं दत्वा पञ्च सीलानि रक्खि । सुपत्तकाकोवादो पन सत्त वस्ससत्तानि पवत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, सुमुखो सेनापति सारिपुत्तो, सुफस्सा राहुलमाता, सुपत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुपत्तजातकवण्णना दुतिया ।

[२९३] ३. कायनिब्बिन्दजातकवण्णना

फुट्टस्स मेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं पुरिसं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किरको पुरिसो पण्डुरोगेन अट्टितो वेज्जेहि पटिक्खित्तो । पुत्तदारोपिस्स “को इमं पटिजगितुं सक्कोती”ति चिन्तेसि । तस्स एतदहोसि — “सचाहं इमम्हा रोगा वुट्ठहिस्सामि, पब्बजिस्सामी”ति । सो कतिपाहेनेव किञ्चि सप्पायं लभित्वा अरोगो हुत्वा जेतवनं गन्त्वा सत्थारं पब्बज्जं याचि । सो सत्थु सन्तिके पब्बज्जञ्च उपसम्पदञ्च लभित्वा नचिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको नाम पण्डुरोगी ‘इमम्हा रोगा वुट्ठितो पब्बजिस्सामी’ति चिन्तेत्वा पब्बजितो चेव अरहत्तञ्च पत्तो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति । पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानि अयमेव; पुब्बे पण्डितापि एवं वत्त्वा रोगा वुट्ठाय पब्बजित्वा अत्तनो वुट्ठिमकंसू”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कुटुम्बं सण्ठपेत्वा वसन्तो पण्डुरोगी अहोसि । वेज्जापि पटिजगितुं नासक्खिंसु, पुत्तदारोपिस्स विप्पटिसारी अहोसि । सो “इमम्हा रोगा वुट्ठितो पब्बजिस्सामी”ति चिन्तेत्वा किञ्चिदेव सप्पायं लभित्वा अरोगो हुत्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च उप्पादेत्वा ज्ञानसुखेन विहरन्तो “एत्तकं कालं एवरूपं सुखं नाम नालत्थ”न्ति उदानं उदानेन्तो इमा गाथा आह —

१२७. “फुट्टस्स मे अज्जतरेन ब्याधिना, रोगेन बाळ्हं दुखितस्स रुप्पतो ।

परिसुस्सति खिप्पमिदं कळेवरं, पुप्फं यथा पंसुनि आतपे कतं ॥

१२८. “अज्जं जज्जसङ्घातं, असुचिं सुचिसम्मत्तं ।

नानाकुणपपरिपूरं, जज्जरूपं अपस्सतो ॥

१२९. “धिरत्थुमं आतुरं पूतिकायं, जेगुच्छियं अस्सुचिं ब्याधिधम्मं ।

यत्थप्पमत्ता अधिमुच्छिता पजा, हापेन्ति मग्गं सुगतूपपत्तिया”ति ॥

तत्थ अज्जतरेनाति अट्टनवुतिया रोगेसु एकेन पण्डुरोगब्याधिना । **रोगेनाति** रुज्जनसभावत्ता एवंलद्धनामेन । **रुप्पतोति** घट्टियमानस्स पीळियमानस्स । **पंसुनि आतपे कतन्ति** यथा आतपे तत्तवालिकाय ठपितं सुखुमपुप्फं परिसुस्सेय्य, एवं परिसुस्सतीति अत्थो ।

अज्जं जज्जसङ्घातन्ति पटिकूलं अमनापमेव बालानं मनापन्ति सङ्घं गतं । **नानाकुणपपरिपूरन्ति** केसादीहि द्रत्तिंसाय कुणपेहि परिपुण्णं । **जज्जरूपं अपस्सतोति** अपस्सन्तस्स अन्धबालपुथुज्जनस्स मनापं साधुरूपं परिभोगसभावं हुत्वा उपट्ठाति, “अक्खिम्हा अक्खिगूथको”ति आदिना नयेन पकासितो असुभसभावो बालानं न उपट्ठाति ।

आतुरन्ति निच्चगिलानं । अधिमुच्छिताति किलेसमुच्छाय अतिविय मुच्छिता । पजाति अन्धबालपुथुज्जना । हापेन्ति मग्गं सुगतूपपत्तियाति इमस्मिं पूतिकाये लग्गा लग्गिता हुत्वा अपायमग्गं पूरेन्ता देवमनुस्सभेदाय सुगतिउपपत्तिया मग्गं परिहापेन्ति ।

इति महासत्तो नानप्पकारेन असुचिभावञ्च निच्चातुरभावञ्च परिगणहन्तो काये निब्बिन्दित्वा यावजीवं चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहुजना सोतापत्तिफलादीनि पापुणिंसु । “तदा तापसो अहमेव अहोसि”न्ति ।

कायनिब्बिन्दजातकवण्णना ततिया ।

[२९४] ४. जम्बुखादकजातकवण्णना

कोयं बिन्दुस्सरो वग्गूति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तकोकालिके आरब्ध कथेसि । तदा हि देवदत्ते परिहीनलाभसक्कारे कोकालिको कुलानि उपसङ्कमित्वा “देवदत्तत्थेरो नाम महासम्मत्तपवेणिया ओक्काकराजवंसे जातो असम्भिन्नखत्तियवंसे वड्डितो तिपिटकधरो ज्ञानलाभी मधुरकथो धम्मकथिको, देथ करोथ थेरस्सा”ति देवदत्तस्स वण्णं भासति । देवदत्तोपि “कोकालिको उदिच्चब्राह्मणकुला निक्खमित्वा पब्बजितो बहुस्सुतो धम्मकथिको, देथ करोथ कोकालिकस्सा”ति कोकालिकस्स वण्णं भासति । इति ते अञ्जमञ्जस्स वण्णं भासित्वा कुलघरेसु भुञ्जन्ता विचरन्ति । अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो देवदत्तकोकालिका, अञ्जमञ्जस्स अभूतगुणकथं कथेत्वा भुञ्जन्ता विचरन्ती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव ते अञ्जमञ्जस्स अभूतगुणकथं कथेत्वा भुञ्जन्ति, पुब्बेपेवं भुज्जिसुयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अञ्जतरस्मिं जम्बुवनसण्डे रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । तत्रेको काको जम्बुसाखाय निसिन्नो जम्बुपक्वानि खादति । अथेको सिङ्गालो आगन्त्वा उद्धं ओलोकेन्तो काकं दिस्वा “यन्नूनाहं इमस्स अभूतगुणकथं कथेत्वा जम्बूनि खादेय्य”न्ति तस्स वण्णं कथेन्तो इमं गाथमाह —

१३०. “कोयं बिन्दुस्सरो वग्गु, सरवन्तानमुत्तमो ।

अच्चुतो जम्बुसाखाय, मोरच्छापोव कूजती”ति ॥

तत्थ बिन्दुस्सरोति बिन्दुना अविसारेण पिण्डितेन सरेण समन्नागतो । वग्गूति मधुरसद्वो । अच्चुतोति न चुतो सन्निसिन्नो । मोरच्छापोव कूजतीति तरुणमोरोव मनापेन सद्देन “को नामेसो कूजती”ति वदति ।

अथ नं काको पटिपसंसन्तो दुतियं गाथमाह —

१३१. “कुलपुत्तोव जानाति, कुलपुत्तं पसंसितुं ।

व्यग्घच्छापसरीवण्ण, भुञ्ज सम्म ददामि ते”ति ॥

तत्थ **व्यग्घच्छापसरीवण्णा**ति त्वं अम्हाकं व्यग्घपोतकसमानवण्णोव खायसि, तेन तं वदामि अम्भो व्यग्घच्छापसरीवण्ण । **भुज्ज, सम्म, ददामि** तेति वयस्स यावदत्थं जम्बुपक्कानि खाद, अहं ते ददामीति ।

एवञ्च पन वत्वा जम्बुसाखं चालेत्वा फलानि पातेसि । अथ तस्मिं जम्बुरुक्खे अधिवत्था देवता ते उभोपि अभूतगुणकथं कथेत्वा जम्बूनि खादन्ते दिस्वा ततियं गाथमाह —

१३२. “चिरस्सं वत पस्सामि, मुसावादी समागते ।
वन्तादं कुणपादञ्च, अञ्जमञ्जं पसंसके”ति ॥

तत्थ **वन्तादन्ति** परेसं वन्तभत्तखादकं काकं । **कुणपादञ्चा**ति कुणपखादकं सिङ्गालञ्च ।

इमञ्च पन गाथं वत्वा सा देवता भेरवरूपारम्मणं दस्सेत्वा ते ततो पलापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो देवदत्तो अहोसि, काको कोकालिको, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जम्बुखादकजातकवण्णना चतुत्था ।

[२९५] ५. अन्तजातकवण्णना

उसभस्सेव ते खन्थोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो तेयेव द्वे जने आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु पुरिमसदिसमेव ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं गामूपचारे एरण्डरुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । तदा एकस्मिं गामके मतं जरग्वं निक्कट्ठित्वा गामद्वारे एरण्डवने छट्ठेसुं । एको सिङ्गालो आगन्त्वा तस्स मंसं खादि । एको काको आगन्त्वा एरण्डे निलीनो तं दिस्वा “यंनूनाहं एतस्स अभूतगुणकथं कथेत्वा मंसं खादेय्य”न्ति चिन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

१३३. “उसभस्सेव ते खन्थो, सीहस्सेव विजम्भितं ।
मिगराज नमो त्यत्थु, अपि किञ्चि लभामसे”ति ॥

तत्थ **नमो त्यत्थू**ति नमो ते अत्थु ।

तं सुत्वा सिङ्गालो दुतियं गाथमाह —

१३४. “कुलपुत्तोव जानाति, कुलपुत्तं पसंसितुं ।
मयूरगीवसङ्कास, इतो परियाहि वायसा”ति ॥

तत्थ **इतो परियाही**ति एरण्डतो ओतरित्वा इतो येनाहं, तेनागन्त्वा मंसं खादाति वदति ।

तं तेसं किरियं दिस्वा रुक्खदेवता ततियं गाथमाह —

१३५. “मिगानं सिङ्गालो अन्तो, पक्खीनं पन वायसो ।
एरण्डो अन्तो रुक्खानं, तयो अन्ता समागता”ति ॥

तत्थ अन्तोति हीनो लामको ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो देवदत्तो अहोसि, काको कोकालिको,
रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अन्तजातकवण्णना पञ्चमा ।

[२९६] ६. समुद्दजातकवण्णना

को नायन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपनन्दत्थेरं आरब्ध कथेसि । सो हि महग्घसो महातण्हो अहोसि,
सकटपूरेहि पच्चयेहिपि सन्तप्पेतुं न सक्का । वस्सूपनायिककाले द्वीसु तीसु विहारेसु वस्सं उपगन्त्वा एकस्मिं उपाहने
ठपेति, एकस्मिं कत्तरयाट्ठिं, एकस्मिं उदकतुम्बं । एकस्मिं सयं वसति, जनपदविहारं गन्त्वा पणीतपरिक्खारे भिक्खू दिस्वा
अरियवंसकथं कथेत्वा तेसं पंसुकूलानि गाहापेत्वा तेसं चीवरानि गण्हाति, मत्तिकापत्ते गाहापेत्वा मनापमनापे पत्ते
थालकानि च गहेत्वा यानकं पूरेत्वा जेतवनं आगच्छति । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुद्वापेसुं — “आवुसो,
उपनन्दो सक्कपुत्तो महग्घसो महिच्छो अज्जेसं पटिपत्तिं कथेत्वा समणपरिक्खारेन यानकं पूरेत्वा आगच्छती”ति । सत्था
आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अयुत्तं, भिक्खवे,
उपनन्देन कतं परेसं अरियवंसकथं कथेन्तेन, पठमतरहि अत्तना अप्पिच्छेन हुत्वा पच्छा परेसं अरियवंसं कथेतुं
वट्ठती”ति ।

“अत्तानमेव पठमं, पतिरूपे निवेसये ।

अथज्जमनुसासेय्य, न किलिस्सेय्य पण्डितो”ति ॥ (ध० प० १५८) —

इमं धम्मपदे गाथं देसेत्वा उपनन्दं गरहित्वा “न, भिक्खवे, इदानीव उपनन्दो महिच्छो, पुब्बे महासमुद्देपि उदकं रक्खितब्बं
मज्जी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो समुद्देवता हुत्वा निब्बत्ति । अथेको काको समुद्दस्स उपरिभागे
विचरन्तो “समुद्दे उदकं पमाणेन पिवथ, रक्खन्ता पिवथा”ति मच्छसङ्गसकुणसङ्गे वारेन्तो वारेन्तो चरति । तं दिस्वा
समुद्देवता पठमं गाथमाह —

१३६. “को नायं लोणतोयस्मिं, समन्ता परिधावति ।
मच्छे मकरे च वारेति, ऊमीसु च विहज्जती”ति ॥

तत्थ को नायन्ति को नु अयं ।

तं सुत्वा समुद्दकाको दुतियं गाथमाह —

१३७. “अनन्तपायी सकुणो, अतित्तोति दिसासुतो ।
समुद्वं पातुमिच्छामि, सागरं सरितंपति”न्ति ॥

तस्सत्थो — अहं अनन्तसागरं पातुमिच्छामि, तेनहि **अनन्तपायी** नाम **सकुणो** महतियापि अपूरणिया तण्हाय समन्नागतत्ता **अतित्तोति**पि अहं दिसासु **सुतो** विस्सुतो पाकटो, स्वाहं इमं सकलसमुद्वं सुन्दरानं रतनानं आकरत्ता सागरेन वा खतत्ता **सागरं** सरितानं पतिभावेन **सरितंपतिं** पातुमिच्छामीति ।

तं सुत्वा समुद्वदेवता ततियं गाथमाह —

१३८. “सो अयं हायति चेव, पूरते च महोदधि ।
नास्स नायति पीतन्तो, अपेय्यो किर सागरो”ति ॥

तत्थ **सो अयं हायति चेवा**ति उदकस्स ओसक्कनवेलाय हायति, निक्खमनवेलाय पूरति । **नास्स नायती**ति अस्स महासमुद्वस्स सचेपि नं सकललोको पिवेय्य, तथापि “इतो एत्तकं नाम उदकं पीत”न्ति परियन्तो न पज्जायति । **अपेय्यो किरा**ति एसो किर सागरो न सक्का केनचि उदकं खेपेत्वा पातुन्ति ।

एवञ्च पन वत्वा सा भेरवरूपारम्भणं दस्सेत्वा समुद्वकाकं पलापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा समुद्वकाको उपनन्दो अहोसि, देवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

समुद्वजातकवण्णना छट्ठा ।

[२९७] ७. कामविलापजातकवण्णना

उच्चे सकुण डेमानाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु **पुप्फरत्तजातके** (जा० १.१.१४७) कथितं, अतीतवत्थु **इन्द्रियजातके** (जा० १.८.६० आदयो) आविभवस्सति । तं पन पुरिसं जीवन्तं सूले उत्तासेसुं । सो तत्थ निसिन्नो आकासेन गच्छन्तं एकं काकं दिस्वा तावखरम्पि तं वेदनं अगणेत्वा पियभरियाय सासनं पेसेतुं काकं आमन्तेन्तो इमा गाथा आह —

१३९. “उच्चे सकुण डेमान, पत्तयान विहङ्गम ।
वज्जासि खो त्वं वामूरं, चिरं खो सा करिस्सति ॥

१४०. “इदं खो सा न जानाति, असिं सत्तिञ्च ओडुत्तं ।
सा चण्डी काहति कोधं, तं मे तपति नो इदं ॥

१४१. “एस उप्पलसन्नाहो, निक्खञ्चुस्सीसकोहितं ।
कासिकञ्च मुदुं वत्थं, तप्पेतु धनिका पिया”ति ॥

तत्थ डेमानाति गच्छमान चरमान । पत्तयानाति तमेवालपति, तथा विहङ्गमाति । सो हि पत्तेहि यानं कत्वा गमनतो पत्तयानो, आकासे गमनतो विहङ्गमो । वज्जासीति वदेय्यासि । वामूरुन्ति कदलिकखन्धसमानऊरुं, मम सूले निसिन्नभावं वदेय्यासि । चिरं खो सा करिस्सतीति सा इमं पवत्तिं अजानमाना मम आगमनं चिरं करिस्सति, “चिरं मे गतस्स पियस्स न च आगच्छती”ति एवं चिन्तेस्सतीति अत्थो ।

असिं सत्तिज्वाति असिसमानताय सत्तिसमानताय च सूलमेव सन्धाय वदति । तज्झि तस्स उत्तासनत्थाय ओड्डितं ठपितं । चण्डीति कोधना । काहति कोधन्ति “अतिचिरायती”ति मयि कोधं करिस्सति । तं मे तपतीति तं तस्सा कुज्जनं मं तपति । नो इदन्ति इध पन इदं सूलं मं न तपतीति दीपेति ।

“एस उप्पलसन्नाहो”ति आदीहि घरे उस्सीसके ठपितं अत्तनो भण्डं आचिक्खति । तत्थ उप्पलसन्नाहोति उप्पलो च सन्नाहो च उप्पलसन्नाहो, उप्पलसदिसो कणयो च सन्नाहको चाति अत्थो । निक्खज्वाति पज्जहि सुवण्णेहि कतं अङ्गुलिमुद्धिकं । कासिकज्ज मुदु वत्थन्ति मुदुं कासिकसाटकयुगं सन्धायाह । एतकं किर तेन उस्सीसके निक्खितं । तप्पेतु धनिका पियाति एतं सब्बं गहेत्वा सा मम पिया धनत्थिका इमिना धनेन तप्पेतु पूरेतु, सन्तुड्डा होतूति ।

एवं सो परिदेवमानोव कालं कत्वा निरये निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु, सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । “तदा भरिया एतरहि भरिया अहोसि, येन पन देवपुत्तेन तं कारणं दिट्ठं, सो अहमेव अहोसि”न्ति ।

कामविलापजातकवण्णना सत्तमा ।

[२९८] ८. उदुम्बरजातकवण्णना

उदुम्बरा चिमे पक्काति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं भिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो किर अज्जतरस्मिं पच्चन्तगामके विहारं कारेत्वा वसति । रमणीयो विहारो पिट्ठिपासाणे निविट्ठो, मन्दं सम्मज्जनट्ठानं उदकफासुकं, गोचरगामो नातिदूरे नाच्चासन्ने, सम्पियायमाना मनुस्सा भिक्षुं देन्ति । अथेको भिक्षु चारिकं चरमानो तं विहारं पापुणि । नेवासिको तस्स आगन्तुकवत्तं कत्वा पुनदिवसे तं आदाय गामं पिण्डाय पाविसि । मनुस्सा पणीतं भिक्षुं दत्वा स्वातनाय निमन्तयिंसु । आगन्तुको कतिपाहं भुज्जित्वा चिन्तेसि — “एकेनुपायेन इमं भिक्षुं वज्जेत्वा निक्कट्ठित्वा इमं विहारं गण्हिस्सामी”ति । अथ नं थेरूपट्ठानं आगतं पुच्छि — “किं, आवुसो, बुद्धूपट्ठानं नाकासी”ति? “भन्ते, इमं विहारं पटिजगन्तो नत्थि, तेनम्हि न गतपुब्बो”ति । “याव त्वं बुद्धूपट्ठानं गन्त्वा आगच्छसि, तावाहं पटिजगिस्सामी”ति । “साधु, भन्ते”ति नेवासिको “याव ममागमना थेरे मा पमज्जित्था”ति मनुस्सानं वत्वा पक्कामि ।

ततो पट्ठाय आगन्तुको “तस्स नेवासिकस्स अयज्ज अयज्ज दोसो”ति ते मनुस्से परिभिन्दि । इतरोपि सत्थारं वन्दित्वा पुनागतो, अथस्स सो सेनासनं न अदासि । सो एकस्मिं ठाने वसित्वा पुनदिवसे पिण्डाय गामं पाविसि, मनुस्सा सामीचिमत्तम्पि न करिंसु । सो विप्पटिसारी हुत्वा पुन जेतवनं गन्त्वा तं कारणं भिक्षून् आरोचेसि । ते भिक्षू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको किर भिक्षु असुकं भिक्षुं विहारा निक्कट्ठित्वा सयं तत्थ वसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानीव, पुब्बेपि सो इमं वसनट्ठाना निक्कट्ठियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अरज्जे रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । तत्थ वस्साने सत्तसत्ताहं देवो वस्सि । अथेको रत्तमुखखुद्दकमक्कटो एकस्सा अनोवस्सिकाय पासाणदरिया वसमानो एकदिवसं दरिद्वारे अतेमनङ्गाने सुखेन निसीदि । तत्थ एको काळमुखमहामक्कटो तन्तो सीतेन पीळियमानो विचरन्तो तं तथानिसिन्नं दिस्वा “उपायेन नं नीहरित्वा एत्थ वसिस्सामी”ति चिन्तेत्वा कुच्छिं ओलम्बेत्वा सुहिताकारं दस्सेत्वा तस्स पुरतो ठत्वा पठमं गाथमाह —

१४२: “उदुम्बरा चिमे पक्का, निग्रोधा च कपित्थना ।

एहि निक्खम भुज्जस्सु, किं जिघच्छाय मिय्यसी”ति ॥

तत्थ कपित्थनाति पिलक्खा । एहि निक्खमाति एते उदुम्बरादयो फलभारनमिता, अहम्पि खादित्वा सुहितो आगतोस्मि, त्वम्पि गच्छ भुज्जस्सूति ।

सोपि तस्स वचनं सुत्वा सद्वहत्वा फलानि खादितुकामो निक्खमित्वा तत्थ तत्थ विचरित्वा किञ्चि अलभन्तो पुनागन्त्वा तं अन्तोपासाणदरियं पविसित्वा निसिन्नं दिस्वा “वज्जेस्सामि न”न्ति तस्स पुरतो ठत्वा दुतियं गाथमाह —

१४३: “एवं सो सुहितो होति, यो वुड्ढमपचायति ।

यथाहमज्ज सुहितो, दुमपक्कानि मासितो”ति ॥

तत्थ दुमपक्कानि मासितोति उदुम्बरादीनि रुक्खफलानि खादित्वा असितो धातो सुहितो ।

तं सुत्वा महामक्कटो ततियं गाथमाह —

१४४: “यं वनेजो वनेजस्स, वज्जेय्य कपिनो कपि ।

दहरो कपि सद्धेय्य, न हि जिण्णो जराकपी”ति ॥

तस्सत्थो — यं वने जातो कपि वने जातस्स कपिनो वज्जनं करेय्य, तं तथा सदिसो दहरो वानरो सद्वहेय्य, मादिसो पन जिण्णो जराकपि महल्लकमक्कटो न हि सद्वहेय्य, सतक्खत्तुम्पि भणन्तस्स तुम्हादिसस्स न सद्वहति । इमस्मिज्झि हिमवन्तपदेसे सब्बं फलाफलं वस्सेन किलिन्नं पतितं, पुन तव इदं ठानं नत्थि, गच्छाति । सो ततोव पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा खुद्दकमक्कटो नेवासिको अहोसि, काळमहामक्कटो आगन्तुको, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

उदुम्बरजातकवण्णना अट्ठमा ।

[२९९] ९. कोमारपुत्तजातकवण्णना

पुरे तुवन्ति इदं सत्था पुब्बारामे विहरन्तो केळिसीले भिक्खू आरब्भ कथेसि । ते किर भिक्खू सत्थरि उपरिपासादे विहरन्ते हेट्ठापासादे दिट्ठसुतादीनि कथेन्ता कलहज्ज परिभासज्ज करोन्ता निसीदिसु । सत्था महामोग्गल्लानं आमन्तेत्वा “एते भिक्खू संवेजेही”ति आह । थेरो आकासे उप्पतित्वा पादङ्गुलकेन पासादथुपिकं पहरित्वा याव उदकपरियन्ता पासादं कम्पेसि । ते भिक्खू मरणभयभीता निक्खमित्वा बहि अट्ठंसू । तेसं सो केळिसीलभावो भिक्खूसु पाकटो जातो ।

अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, एकच्चे भिक्खू एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा केळिसीला हुत्वा विचरन्ति, ‘अनिच्चं दुक्खं अनत्ता’ति विपस्सनाय कम्मं न करोन्ती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेते केळिसीलकायेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं गामके ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, “कोमारपुत्तो”ति नं सज्जानिंसु । सो अपरभागे निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्तपदेसे वसि । अथज्जे केळिसीला तापसा हिमवन्तपदेसे अस्समं मापेत्वा वसिंसु, कसिणपरिकम्ममत्तम्पि नेसं नत्थि, अरज्जतो फलाफलानि आहरित्वा खादित्वा हसमाना नानप्पकाराय केळिया वीतिनामेन्ति । तेसं सन्निके एको मक्कटो अत्थि, सोपि केळिसीलकोव मुखविकारादीनि करोन्तो तापसानं नानाविधं केळिं दस्सेति । तापसा तत्थ चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं अगमंसु । तेसं गतकालतो पट्टाय बोधिसत्तो तं ठानं गन्त्वा वासं कप्पेसि, मक्कटो तेसं विय तस्सपि केळिं दस्सेसि ।

बोधिसत्तो अच्छरं पहरित्वा “सुसिक्खितपब्बजितानं सन्निके वसन्तेन नाम आचारसम्पन्नेन कायादीहि सुसज्जतेन ज्ञानेसु युत्तेन भवितुं वट्ठती”ति तस्स ओवादं अदासि । सो ततो पट्टाय सीलवा आचारसम्पन्नो अहोसि, बोधिसत्तोपि ततो अज्जत्थ अगमासि । अथ ते तापसा लोणम्बिलं सेवित्वा तं ठानं अगमंसु । मक्कटो पुब्बे विय तेसं केळिं न दस्सेसि । अथ नं तापसा “पुब्बे, त्वं आवुसो, अम्हाकं पुरतो केळिं अकासि, इदानि न करोसि, किंकारणा”ति पुच्छन्ता पठमं गाथमाहंसु —

१४५: “पुरे तुवं सीलवतं सकासे, ओक्कन्तिकं कीळसि अस्समम्हि ।
करोहरे मक्कटियानि मक्कट, न तं मयं सीलवतं रमामा”ति ॥

तत्थ सीलवतं सकासेति केळिसीलानं अम्हाकं सन्निके । ओक्कन्तिकन्ति मिगो विय ओक्कन्तित्वा कीळसि । करोहरेति एत्थ अरेति आलपनं । मक्कटियानीति मुखमक्कटिककीळासङ्घातानि मुखविकारानि । न तं मयं सीलवतं रमामाति यं पुब्बे तव केळिसीलं केळिवतं, तं मयं एतरहि न रमाम, त्वम्पि नो न रमापेसि, किं नु खो कारणन्ति ।

तं सुत्वा मक्कटो दुतियं गाथमाह —

१४६: “सुता हि मय्हं परमा विसुद्धि, कोमारपुत्तस्स बहुस्सुतस्स ।
मा दानि मं मज्जि तुवं यथा पुरे, ज्ञानानुयुत्तो विहरामि आवुसो”ति ॥

तत्थ मय्हन्ति करणत्थे सम्पदानं । विसुद्धीति ज्ञानविसुद्धि । बहुस्सुतस्साति बहूनं कसिणपरिकम्मानं अट्टन्नज्ज समापत्तीनं सुतत्ता चेव पटिविद्धत्ता च बहुस्सुतस्स । तुवन्ति तेसु एकं तापसं आलपन्तो इदानि मा मं त्वं पुरे विय सज्जानि, नाहं पुरिमसदिसो, आचरियो मे लद्धोति दीपेति ।

तं सुत्वा तापसा ततियं गाथमाहंसु —

१४७: “सचेपि सेलस्मि वपेय्य बीजं, देवो च वस्से न हि तं विरूळ्हे ।
सुता हि ते सा परमा विसुद्धि, आरा तुवं मक्कट ज्ञानभूमिया”ति ॥

तस्सत्थो — सचेपि पासाणपिट्ठे पञ्चविधं बीजं वपेय्य, देवो च सम्मा वस्सेय्य, अखेत्तताय तं न विरूढहेय्य, एवमेव तथा परमा ज्ञानविसुद्धि सुता, त्वं पन तिरच्छानयोनिकत्ता आरा ज्ञानभूमिया दूरे ठितो, न सक्का तथा ज्ञानं निब्बत्तेतुन्ति मक्कटं गरहिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा केळिसीला तापसा इमे भिक्खू अहेसुं, कोमारपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कोमारपुत्तजातकवण्णना नवमा ।

[३००] १०. वकजातकवण्णना

परपाणरोधा जीवन्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणसन्थतं आरब्ध कथेसि । वत्थु **विनये** (पारा० ५६५ आदयो) वित्थारतो आगतमेव । अयं पनेत्थ सङ्खेपो — आयस्मा उपसेनो दुवस्सिको एकवस्सिकेन सद्धिविहारिकेन सद्धिं सत्थारं उपसङ्कमित्वा सत्थारा गरहितो वन्दित्वा पक्कन्तो विपस्सनं पट्टपेत्वा अरहत्तप्पत्तो अपिच्छतादिगुणयुत्तो तेरस धुतङ्गानि समादाय परिसम्पि तेरसधुतङ्गधरं कत्वा भगवति तेमासं पटिसल्लीने सपरिसो सत्थारं उपसङ्कमित्वा परिसं निस्साय पठमं गरहं लभित्वा अधम्मिकाय कतिकाय अननुवत्तने दुतियं साधुकारं लभित्वा “इतो पट्टाय धुतङ्गधरा भिक्खू यथासुखं उपसङ्कमित्वा मं पस्सन्तू”ति सत्थारा कतानुगगहो निक्खमित्वा भिक्खूनं तमत्थं आरोचेसि । ततो पभुति भिक्खू धुतङ्गधरा हुत्वा सत्थारं दस्सनाय उपसङ्कमित्वा सत्थरि पटिसल्लाना वुट्ठिते तत्थ तत्थ पंसुकूलानि छट्ठेत्वा अत्तनो पत्तचीवरानेव गण्हिंसु । सत्था सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं सेनासनचारिकं चरन्तो तत्थ तत्थ पतितानि पंसुकूलानि दिस्वा पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा “भिक्खवे, इमेसं नाम भिक्खूनं धुतङ्गसमादानं न चिरट्ठितिकं वक्कस्स उपोसथकम्मसदिसं अहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्को देवराजा अहोसि । अथेको वको गङ्गातीरे पासाणपिट्ठे वसति, अथ गङ्गाय महोदकं आगन्त्वा तं पासाणं परिक्खिपि । वको अभिरुहित्वा पासाणपिट्ठे निपज्जि, नेवस्स गोचरो अत्थि, न गोचराय गमनमग्गो, उदकम्पि वड्डतेव । सो चिन्तेसि — “महं नेव गोचरो अत्थि, न गोचराय गमनमग्गो, निक्कम्मस्स पन निपज्जनतो उपोसथकम्मं वर”न्ति मनसाव उपोसथं अधिट्ठाय सीलानि समादियित्वा निपज्जि । तदा सक्को देवराजा आवज्जमानो तस्स तं दुब्बलसमादानं जत्वा “एतं वकं विहेठेस्सामी”ति एळकरूपेन आगन्त्वा तस्स अविदूरे ठत्वा अत्तानं दस्सेसि । वको तं दिस्वा “अज्जस्मिं दिवसे उपोसथकम्मं जानिस्सामी”ति उट्ठाय तं गण्हितुं पक्खन्दि । एळकोपि इतो चितो च पक्खन्दित्वा अत्तानं गहेतुं नादासि । वको तं गहेतुं असक्कोन्तो निवत्तित्वा आगम्म “उपोसथकम्मं ताव मे न भिज्जती”ति तत्थेव पुन निपज्जि । सक्को सक्कत्तभावेनेव आकासे ठत्वा “तादिसस्स दुब्बलज्झासयस्स किं उपोसथकम्मेन, त्वं मम सक्कभावं अजानन्तो एळकमंसं खादितुकामो अहोसी”ति तं विहेठेत्वा गरहित्वा देवलोकमेव गतो ।

१४८. “परपाणरोधा जीवन्तो, मंसलोहितभोजनो ।

वको वतं समादाय, उपपज्जि उपोसथं ॥

१४९. “तस्स सक्को वतज्जाय, अजरूपेनुपागमि ।

वीततपो अज्झप्पत्तो, भज्जि लोहितपो तपं ॥

१५०: “एवमेव इधेकच्चे, समादानमिह दुब्बला ।
लहुं करोन्ति अत्तानं, वकोव अजकारणा”ति ॥ —

तिस्सोपि अभिसम्बुद्धगाथाव ।

तत्थ उपपज्जि उपोसथन्ति उपोसथवासं उपगतो । वतज्जायाति तस्स दुब्बलवतं अज्जाय । वीततपो अज्झप्पत्तोति विगततपो हुत्वा उपगतो, तं खादितुं पक्खन्दीति अत्थो । लोहितपोति लोहितपायी । तपन्ति तं अत्तनो समादानतपं भिन्दि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सक्को अहमेव अहोसि”न्ति ।

वकजातकवण्णना दसमा ।

कुम्भवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

वरकुम्भ सुपत्त सिरिक्खनो, सुचिसम्मत्त बिन्दुसरो चुसभो ।
सरितंपति चण्डि जराकपिना, अथ मक्कटिया वक्केन दसाति ॥

अथ वग्गुद्धानं —

सङ्कप्पो पदुमो चेव, उदपानेन ततियं ।
अब्भन्तरं घटभेदं, तिकनिपातमिहलङ्कतन्ति ॥

तिकनिपातवण्णना निद्धिता ।

(दुतियो भागो निद्धितो ।)